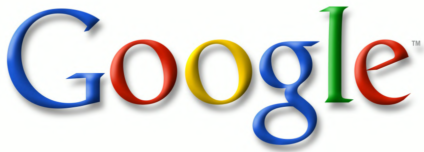
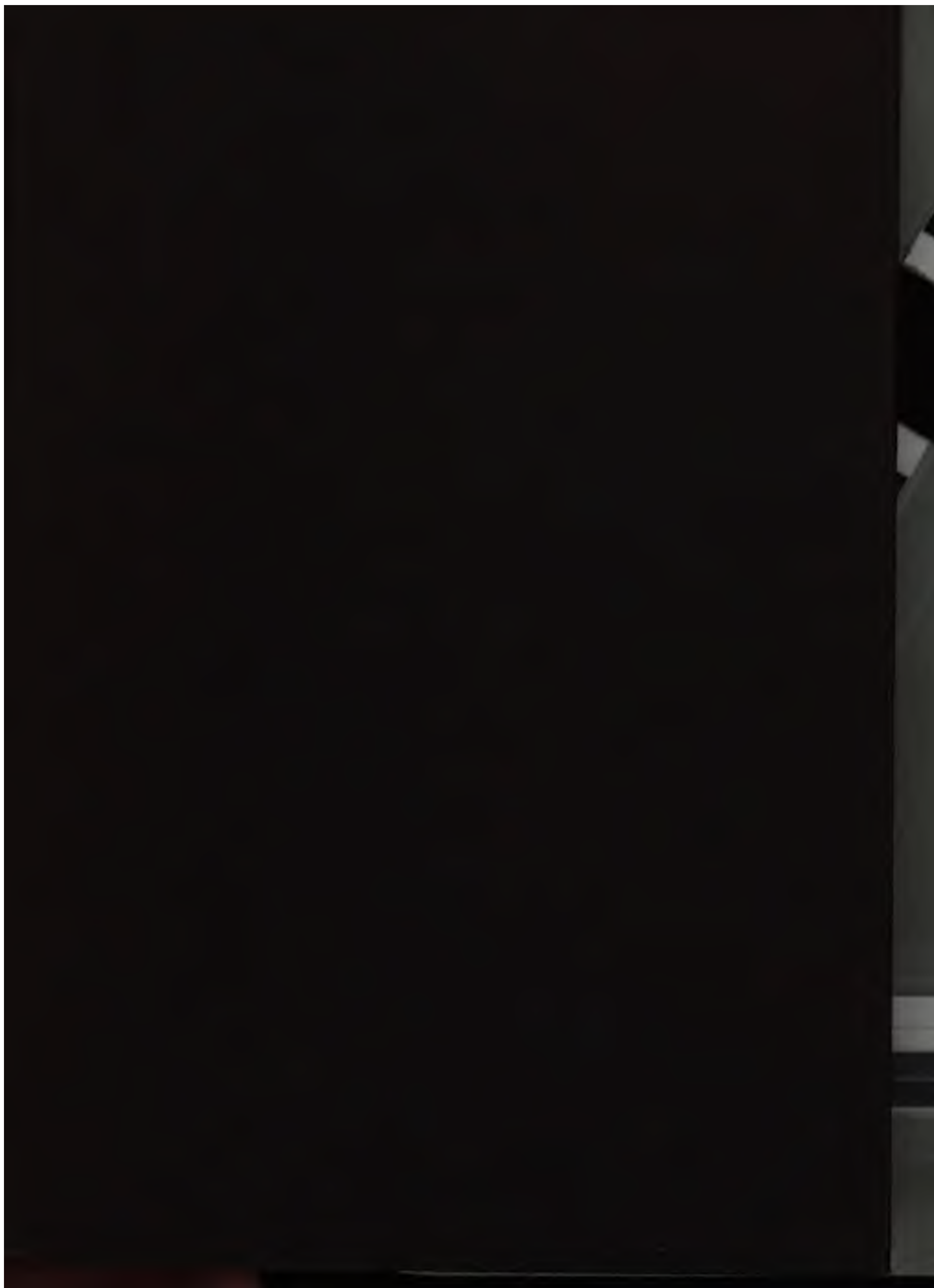

ARKIV
FÖR
NORDISK FILOLOGI

UTGIVET UNDER MEDVÄRKAN AV

SOPHUS BUGGE FINNUR JÓNSSON KRISTIAN KÅLUND
NILS LINDER ADOLF NOREEN
GUSTAV STORM LUDV. F. A. WIMMER THEODOR WISÉN

GENOM

AXEL KOCK.

SJÄTTE BANDET.

NY FÖLJD.

ANDRA BANDET.

LUND, 1890.
C. W. K. GLEERUPS FÖRLAG.

LUND,
BERLINGSKA BOKTRYCKERI- OCH STILGJUTERI-AKTIEBOLAGET
1890.

Innehåll.

Bemærkninger til enkelte Vers i Snorra Edda.

SE. 1, 232 22:

Ok Sigurð hinn
er svönum veitti.

Versemaalet, som er *kviðuháttr*, skal have tre Stavelser i Bilinjen (den Linje, som indeholder Bistaven eller Bistavene) og fire i Hovedlinjen (Hovedstavslinjen), eller 5, naar Hovedstaven staar i kort Stavelse. Her skal altsaa Bilinjen have tre stavelser og Hovedlinjen 5. Jeg foreslaar derfor at læse:

Ok Sígurð
hins svǫnum veitti.

Det Egennavn, som nu udtales *Sigurðr*, er efter al Sandsynlighed tidligere blevet udtalt *Sígurðr* med *í* (langt i) i den første stavelse. Dette synes tydelig at fremgaa af Verslinjen *Sígorðar kom norðan* (SE. I, 476 15). Denne Verslinje har det normale Antal af Stavelser, nemlig sex. Her maa Hovedstaven nødvendigvis staa i en lang Stavelse, thi naar Hovedstaven staar i en kort Stavelse, maa Verslinjen have i det mindste syv Stavelser.

Til Bevis herfor skal jeg tillade mig at anføre nogle Exempler af Versene i Morkinskinna:

heimil iorþ vnd herþi
Hărallz ond ofarr londom (11 28).

gralict marc a Girkia
g͒ǫto illa for stillir (14 24).

vętti ec miþr at motti
mẏ̆ni enn þinig nenna (15 18).

førr em ec hvast a hesti
hĕfi ec svnd nvmit stvndvm (15 35).

rvddvmc vm međ oddi
ĕro merki þar verka (16 6).

Scavztv vnd farm enn frizta
[frămi veitiz þer] beiti (16 29).

Dvolþo daprt of scilþa
drĭfo þeir er (þeirs?) eptir lifþo (18 4).

svmar annat scal ec (scalc?) svnnarr
sĕgic eina spa fleini (51 25).

scoccr la dyrr a døccri
Dănir varo þa baro (51 31).

Bavđ sa er beztrar tíđar
bŏrinn varþ vnd miþgarþi (57 18).

Lifs baþo ser lyþir
lŏgi þingaþi Hringom (66 9).

malmr com harþr viþ hialma
hŭgi minn er þat sinni (80 10).

syn er at sitc at Ranar
sv̆mir o i bvđ međ hvmrvm (101 10).

þvi sit ec bleicr i brvci
blăcir mer þari of hnacca (101 10).

saddir avrnn oc eyddir
avrom (= ǫ̆rum) blamanna fiavrvi (102 15).

Vitt dro sinar sveitir
săman storhvgaþr þorir (132 2).

ver rvþom vapn i dreyra
vărat hann cominn þanneg (148 11).

Fullviþa hefir frøþom
fiðrosceifr of her veifat (189 5).

gramr skalattv gvmna
găþamunn vm þat kvnna (192 35).

Alle de anførte Verslinjer, hvor Hovedstaven staar i en kort Stavelse, indeholde flere end sex Stavelser, sædvanlig syv; men Stavelserne kunne være flere end syv.

SE. I, 244 9:

Nú hefi ek mart
í miði greipat
borar Börs
Bura arfa.

B i *Bura* er Hovedstav; men da Hovedstaven i *fornyrð-islag* altid synes at staa i lang Stavelse i Verslinjer, som indeholde fire Stavelser, saa er der al Sandsynlighed for, at Navnet bör læses *Búri.*

SE. I, 290 15:

þá er gjarðvenjoðr görðist
Gandvíkr skotum ríkri
endr til ymsa kindar
Iðja setrs frá þriðja.

Sv. Egilsson construerer: *þá er gjarðvenjoðr*, *ríkri Gandvíkr skotum*, *görðist endr frá þriðja* (ɔ: *setri*) *til setrs ymsa Iðja kindar* (SE. 3, 25).

Egilsson oversætter *gjarðvenjoðr* ved *assiduus cinguli usurpator* eller *cingulo assuetus*, den der idelig bruger eller er vant til at bruge Styrkebæltet *(megingjarðar)*; han synes at antage, at Ordet *gjarðvenjoðr* er sammensat af *gjarð-*, Rodstavelsen i *gjörð*, og *venjoðr*, qui se assuefacit, den der vænner sig til noget. *Venjoðr* antager han vistnok for *nomen agentis* af *venja* eller *venjask*, vænne eller vænne sig; men det kan det ikke være. Af Verbet *venja (vanþa)* kan

der ikke dannes et *nomen agentis venjoðr*, da nomina agentium paa *-oðr*, saa vidt jeg ved, aldrig dannes af *ja*-Stammer. De dannes af de svagtböjede Verbers *a*-Stammer, f. E. af *frama*, *glata*, *lita*, *vana*: *frǫmoðr*, *glǫtoðr* (*herglǫtoðr*), *tannlitoðr*, *vellvǫnoðr*. Af *e*-Klassen findes *auðspǫroðr*, af *auðr*, Rigdom, Guld, og *spara* (*ek spare*). Af *ja*-Stammer dannes *nomina agentium* paa *-andi*: *rækjandi* (*vígrækjandi*), *veljandi*, ikke *rækjoðr*, *veljoðr*.

Gjarðvenjoðr kan derfor neppe være et rigtig dannet eller endogsaa muligt Ord. Jeg antager at der bör læses *garðvǫnoðr*, Skansebryder, af *garðr*, Skanse, og *vǫnoðr*, Ødelægger (af *vana*, forøde, ødelægge).

Ordfølge: *þá er Iðja setrs garðvǫnoðr*, *ríkri Gandvíkr Skotom*, *gǫrðisk endr frá þriðja til ymsa kindar*. Den Gang da Jætteboligens Skansebryder, stærkere end Gandvigs Beboere, rustede sig fordum til at gaa fra Odin til Jætteslægten.

Skotum betragter jeg som dativus af *Skotar*, Skotter. Gandvigs Skotter = Beboerne af Egnen ved Gandvig = Jætter. Dette Udtryck er fuldkommen analogt med *berg-Danir*, Klippe-Daner = Jætter.

SE. 1, 400 1:

Eyss landreki ljósu
lastvarr Kraka barri
á hlemildar holdi
hauks kálfor mér sjálfum.

I Stedet for *hlemildar* bör uden Tvivl læses *hlæmyldar*. *hlæmyldr* er sammensat af *hlæ-*, Rodstavelsen i Adjektivet *hlær* (= *hlýr*), lun, varm, og *myldr*, part. præt. af Verbet, *mylda* (*i*), bedække med Muld; bedække. *hlæmyldr holdi*, varmt bedækket med Kjød.

SE. I, 404 12:

hykk-a ek ræsis rekka
Rínar grjót of þrjoti.

Verbet *hyggja* styrer accusativus cum infinitivo. Her skal altsaa staa Infinitiven *þrjóta*, ikke Konjunktiven *þrjóti*. Kun *R* har *þrjóti;* alle de øvrige Haandskrifter have den rigtige Læsemaade *þrjóta*.

SE. 1, 408 7:

Gat ek gullskata
gör er leygs of bör
götu ginnvita
gráps tögdrapu.

I Stedet for Læsemaaden *ginnvita* i *R* have de andre Haandskrifter *gunnvita*, som vistnok er det rigtige. For *tögdrapu* har *W* Nominativen *tavgdrapa*, som jeg antager at være den rigtige Form.

Ordfølge: *Ek gat gullskata. Tǫgdrápa er gǫr of gunnvita gǫtu leygs gráps bǫr.* Jeg har omtalt Guldets rundhaandede Giver. Et Tögdrapa er digtet om Kampens Udøver.

of er her ikke particula expletiva, men Præposition. *Gunnviti*, Kampild, Sværd; *gunnvita gata*, Sværdets Vej, Skjold; *leygr*, Ild; *gunnvita götu leygr*, Skjoldets Ild, Sværd; *gráp*, Uvejr, Storm; *gunnvita gǫtu leygs gráp*, Sværdets Storm, Kamp; *gunnvita gǫtu leygs gráps bǫrr*, Kampens Træ, Kampens Udøver, Mand, Konge.

SE. I, 410 9:

Ek hefi óðar lokri
ölstafna þér skafna
vetz mörk skála verki
vandr stefknarrar branda.

R har Læsemaaden *vetz*, som ingen Mening giver; de øvrige Haandskrifter have *væn*, som uden Tvivl er det rig-

tige. (Til Grund for Læsemaaden *vetz* ligger maaske *vęnzt*?) I Stedet for *skála* antager jeg at der bör læses *skala* (skal ikke, vil ikke). Af Udgaven kan man ikke se, om der staar *skála* eller *skala* i Haandskrifterne. *U* har *skala* (SE. 2, 324 16) og ligeledes 748 (SE. 2, 435 13). *Verki* er ikke dat. sing. af *verk*, n., men nom. sing. af *verki*, m., Digt; *vandr* er ikke = *vaniðr*, part. præt. af *venja*, men Adjektivet *vandr*, vanskelig, indviklet.

Ordfølge: *Væn ǫlstafna mǫrk! Ek hefi skafna þér stefknarrar branda óðar lokri. Verki skala vandr.*

Smukke Kvinde! Jeg har tilhøvlet Stævskibets Stænger for dig med Digtningens Høvl. Digtet vil ikke vise sig at være indviklet. Muligt er det ogsaa, at *vandr* her er det samme Ord som *vándr*, idet Digteren har udtalt den lange Vokal som kort foran to Konsonanter. I saa Fald er Meningen: Det vil vise sig, at Digtet er ikke daarligt. *Vandr verki* forekommer ogsaa paa et andet Sted, nemlig i Digtet *Leiðarvisan* (Viðey 1844) Str. 3 4:

minn styrki vel verka
vandan heilagr andi.

Her synes *vandr verki* at betyde vanskeligt Digt, for saa vidt som dets Affattelse fordrer megen Flid og Omhu.

SE. 1, 424 9:

Eigi þverr fyrir augna
Óðs beðvinu Róða
ræfr eignist sá regni
ramsvells konungr elli.

Læsemaaden *ræfrs*, som *W* har, er den rigtige; ligeledes *ramsvell*, som de fleste Haandskrifter have.

Ordfølge: *Róða ræfrs ramsvell þverr eigi fyr augna regni Óðs beðvinu. Sá konungr eignisk elli.*

Rodes Hvælvings mægtige Is formindskes ikke af Ods Hustrus Øjenregn. Gid den Konge maa opnaa en höj Alder.

Rode er Navn paa en Søkonge; *Róða ræfr*, Søkongens Hvælving eller Tag (Bedækning, Værn), Skjold; *Róða ræfrs ramsvell*, Skjoldets mægtige (stærke) Is, Sværd. Talen synes at være om et forgyldt Sværd eller Øxe. Ods Hustrus Øjenregn = *Freyju tár*, Freyjas Taarer, Guld. Det sædvanlige er, at Regnen smælter Isen, men den her omtalte Is smeltes ikke af Freyjas Øjenregn. Jfr. CPB 2, 271.

SE. 1, 430 7:

Sjá megu rétt hve Revils
ríðendr við brá gríðar
fjörnis fagrt of skornir
foldviggs drekar liggja.

Den næstsidste Stavelse i en Verslinje i *dróttkvæðr háttr* er altid lang. Her maa altsaa læses *Ræ-vils* i Stedet for *Re-vils*. Rimene ere *sjá* (eller, hvis Infinitiven udtales i to Stavelser, *se* i *se-a*) og *Ræ*. *v* i mellem to Vokaler hörer, hvad Inddelingen i Stavelser angaar, til den sidste Stavelse. Saaledes rimer *æ*, den første Stavelse i *ævi*, med en Stavelse som ender paa Vokal, f. E.

Hkr. 111 21:

Bárum Ullr um alla
ímunlauks á hauka
fjöllum Fýrisvalla
fræ Hákonar æ-vi.

fræ rimer her med *æ*, ikke med *æv*.

Mork. 116 14:

sa er a sinni ęfi (= ævi)
sasc alldregi hasca.

Rimstavelserne ere *sá* og *æ*.

Grett. 140 5:

þvi er um þorgils æfi
þung ván, at bein sprungu.

Rimene ere her *þvi* og *æ*.

Jeg har i *Skýringar á vísum í nokkurum íslenzkum sögum*, *Rv. 1868*, S. 41, udtalt den Mening, at der maaske burde læses *sjav* for *sjau* i Verslinjen:

Sjau hafa sækitivar,

for at faa begge Rimstavelserne til at ende paa *v*.

Denne Mening tror jeg nu at burde opgive, fordi jeg mener, at *v* ikke har kunnet staa i Slutningen af en Stavelse i Oldsproget, da det hverken kunde staa i Slutningen af et Ord eller i mellem to Konsonanter.

I Stedet for formen *hǫrvr* bruges derfor *hǫrr*, for *hǫrvs*, *hǫrs*, for *hǫrv*, *hǫr*. *v* staar kun der, hvor det kan slutte sig til en følgende Vokal og staa i Begyndelsen af en Stavelse: *hǫr-vi*, *hǫr-var*, *hǫr-va*. I det nyere Sprog er *v* ikke længer Halvvokal, men er blevet til en ren Konsonant. Derfor kan det *nu* staa i Slutningen af en Stavelse, f. E. i Verbet *frjóvga* (= *fræva*), befrugte.

SE. 1, 432 2:

ok geirrotu götvar
gagls við strengjar hagli
húngr- eyðundum hánga
hloðut jarni seðar.

Det synes at være Regel, at alle, saavel assonerende som allittererende, Rimstavelser i sexstavede Verslinjer i *dróttkvæðr háttr* ere lange. Ifølge denne Regel er den tredje Stavelse i første Verslinje lang, da den danner det første Stavelserim *(frumhending)* i Verslinjen. Her maa altsaa læses *geirrótu*. SE. 3, 83 skrives *geirrotu;* Guðbrandr Vigfusson skriver ogsaa *geir-roto* i CPB 2, 95. Men i Lexicon Poeticum 230 a skriver Egilsson *Geirróta* og deriverer Ordet af *geir-*, Rodstavelsen af *geirr*, Spyd, og Valkyrje-Navnet *Róta*. For *hloðut* maa skrives *hlǿðut*, for *seðar sǿðar*, af Verberne *hlǿja*, (= *hlýja*) og *sǿja*, (= *sýja*). *Hlǿja* og *sǿja* ere de ældre Former, som vare i Brug, da Visen blev digtet.

Paa samme Maade ere Formerne *fløja* og *tøja* ældre end *flýja* og *týja*. Formerne med *ý* forekomme neppe i islandske Haandskrifter förend c. 1240. Paa det anförte Sted i CPB skrives *hlæðot* — *sæðar*. Da Vigfusson ellers betegner den lange *ø*-Lyd med *œ́*, burde han have skrevet *hlœ́ðot* — *sœ́ðar*.

SE. 1, 440 11:

Enn þótt ófrið sunnan
öll þjóð segi skáldi.

Der kan næppe anføres noget Exempel paa, at en Stavelse, som slutter med *ll*, rimer med en anden Stavelse, som slutter med *ld*. Stavelserne *öll* og *skáld* kunne derfor ikke rime med hinanden. Dertil kommer, at da Verslinjen er Hovedlinje, maa Rimstavelserne indeholde Helrim. Jeg foreslaar *aldir* for *öll þjóð*. Verslinjen bliver da *aldir segi skaldi;* Rimene *ald* og *skald*. *Aldir*, Flertal af *ǫld*, forekommer ofte i Betydningen: Folk.

SE. 1, 444 6:

Baugs getr með þér þeygi
þýðr drengr vera lengi
elg búum flóðs nema fylgi
friðstökkvir því nakkva.

Formen *nakkva* kan ikke være rigtig. Der mangler *t* i Slutningen af Ordet. Men Vokalen i Ordets første Stavelse er heller ikke rigtig. Verslinjen skal være helrimet. Man faar Helrim ved at læse *friðstekkvir því nekkvat.*

SE. 1, 444 16:

En hoddvönuðr hlyddi
hlunnvitnis em ek runni
hollr til hermðar spjalla
heinvandil þorsteini.

Formen *heinvandil* kan næppe være rigtig. Man venter en Genitiv *heinvandils*, som styres af *hermðarspjalla*. Desuden er det meget tvivlsomt, om det sidste Sammensætningsled af Ordet *heinvandill* er rigtigt. Dersom *vandill* betyder en lille Gren (ramulus, som Egilsson oversætter det), saa bliver *heinvandill*, Slibestenens Gren, ikke nogen rigtig Benævnelse for Sværd. Sværdet kan kaldes *einstígi*, *gata*, *laut heinar*, *heinland*, Slibestenens Sti eller Vej eller Land, men næppe Slibestenens Gren. Jeg formoder *vaðill* for *vandill*. *Vaðill* er det samme Ord som det danske *Vejle*, et grundt Sted i Vandet, som man til visse Tider kan vade over. Dette Ord have Digterne maaske kunnet bruge i Betydningen "Sti" eller "Vej"; *heinvaðill* synes alltsaa at kunne bruges i samme Betydning som *enstígi heinar*, Slibestenens Vej, Sværd.

SE. 1, 448 9:

Hróz lýtr helgum krúzi
heims ferð ok kyn beima
sönn er en öll dýrð önnur
ein Maríu sveini.

I Stedet for den sidste Verslinje have *748* og *U*

einn sólkonungr hreinni,

som uden Tvivl er den rigtige Læsemaade. Ordfølgen er: *Sólkonungr einn er hreinni en ǫll ǫnnur sǫnn dýrð*. Solens Konge alene er renere end al (enhver) anden sand (virkelig) Herlighed.

SE. 1. 454 4:

Snáks berr fald of fræknum
fólkvörðr (konungs Hörða
frama telr greppr fyrir gumnum)
geðsnjallr skarar fjalli.

Faldr betyder Hovedtöj eller Slør. Det er ingen passende Benævnelse for Guldet at kalde det Snogens Slør. Den

rigtige Læsemaade *fold* findes i *U* (SE. 2, 335 26). *Snáks fold*, Snogens Jord, Snogens Leje, Guld. I Stedet for *frækkum* har *U frekno* (= *frœkno*), som er den rigtige Læsemaade. Ordfølge: *Geðsnjallr fólkvǫrðr berr snáks fold of frœkno skararfjalli. Greppr telr frama Hǫrða konungs fyr gumnum.*

Frœkn bruges sædvanlig om Personer, men det kan ogsaa bruges om Ting. Saaledes bruges *frœkn* som Tillægsord til *fjǫr*, Ynglinga saga, Kap. 44 (Hkr. 36 14) og til *hjarta* i Rekstefja 5 1. Man kan derfor intet indvende imod *frœknt skararfjall*, tappert eller modigt Hoved.

SE. 1, 462 3:

Vex Óláfs feðr
járnsaxa veðr
harðrœðit hvert
svá at hróðrs er vert.

I Stedet for *Vex* har *U eykr* og *iarnsoxv* for *járnsaxa; U* har her de rigtige Læsemaader.

Ordfølge: *Hvert harðrœðit eykr Óláfs feðr Járnsǫxu veðr, svá at er hróðrs vert.* Enhver haard Kamp forøger Olafs Faders Mod, saa at det fortjener Berömmelse. Den her omtalte Olafs Fader er vistnok Kong *Haraldr Sigurðarson*, Fader til Olaf Kyrre. *Járnsaxa* er Navn paa en Troldkvinde; *járnsǫxu veðr*, Troldkvindens Vind = *hugr*, men *hugr* kan betyde baade Tanke og Mod. *Feðr* er sandsynligvis dat. sg. af *faðer*.

SE. 1, 462 8:

Jarizleifr of sá
hvert jöfri brá.

Egilsson oversætter:

Jarisleivus animadvertere potuit,
an regis animus vacillaret.

Han har altsaa oversat *hvert* som om der stod *hvárt;* men i det ældre Sprog forvexles aldrig disse to Ordformer. Adverbiet *hvert* svarer til det latinske Adverbium *quo* og betyder: hvorhen, til hvilket Sted, i hvilken Retning? *Hvert jǫfri brá* er = *í hvers ætt jöfri brá*, hvem Kongen (*Haraldr Sigurðarson*) slægtede paa.

SE. 1, 462 18:

Réð heita konr hljóti
herþarfr við mik gjörva.

For *hljóti* har *U* den rigtige Læsemaade *hleyti*, Svogerskab. Formen *hljóti*, 3. pers. sg. præs. conj. activi af Verbet *hljóta*, passer her slet ikke. Ordformen *gjörva* passer heller ikke, fordi den hverken danner Helrim med Stavelsen *her-* eller Stavelsen *þarf-*. Infinitivformen *gerva* passer her meget godt, da *ger-* danner Helrim med *her-*. Her maa altsaa læses *gerva*.

SE. 1, 472 17

Grund liggr und bör bundin
breið hólmfjöturs leiðar
(*heinlands hoddum grandar*
Höðr) *eitrsvölum nöðri.*

Jeg troer ikke, at Udtrykket *leiðar börr*, Krigstogets Træ, kan danne nogen rigtig Benævnelse for en Mand eller en Konge. Hvis *leið* her er = *herferð*, *herför*, saa maatte der kunne existere en Benævnelse som *herferðar lundr*, *herfarar askr* o. s. v., men saadanne Benævnelser kjender jeg ikke. Ved at forandre ét Bogstav faar man *reiðar*. *Reið*, Vogn; *hólmfjǫturs reið* = *hafreið*, Skib; *hólmfjǫturs reiðar börr*, Skibets Ejer eller Skibets Styrer, en Mand. *Nöðri* er en umulig Form, som aldrig har existeret. For at tilvejebringe Helrim, maa der læses:

Haðr eitrsvǫlum naðri.

Ordfølge: *Við grund, bundin eitrsvǫlum naðri, liggr undir hólmfjǫturs reiðar bǫr. Heinlands Haðr grandar hoіdum.*

SE. 1, 490 13:

Sámleitum rauð sveita
sleit örn gera beitu
fékkst arnar matr járnum
Járnsöxu grön faxa.

Til *rauð* findes intet Subjekt; men jeg tvivler om, at Subjektet kan udelades, og antager, at den reflexive Form *rauðsk* bör staa her. For *arnar*, g. sg., passer *erni*, d. sg., bedre.

Ordfølge: *Sámleitom Járnsaxo faxa rauðsk grǫn sveita. Ǫrn sleit gera beitu. Matr fekksk erni járnum.* De fire Verslinjer udgjöre tre Sætninger. Første og sidste Linje udgjöre én Sætning. De to andre Linjer udgjöre hver sin Sætning.

Reykjavík 1. Februar 1889.

Jón Thorkelsson.

Några bidrag till fornnordisk grammatik.

I. Om palatalers invärkan på följande vokal i fornsvenskan.

I Tidskrift for Filologi N. R. VIII 295 ff. har jag havt tillfälle visa, att man i fsv. ord med kort rotstavelse (särskilt i Östg.-lagen) finner spår av regelbunden växling av *o : u* enligt den germ. *a*-omljuds-lagen: *kona : kunu*, *hola : hulu*, *sonason : sunum* (dat. pl.) etc., *koma : kumin* (part.), *kumi* (pr. konj.), hvilken växling emellertid i fsv. sammanhänger med en hos dylika ord befintlig assimilatorisk tendens (*hovuþ* > *huvuþ* men *hofþe*). Samma iakttagelser hava, sedan min uppsats nedskrevs, meddelats av Per Åström (Sv. landsm. VI 6 s. 41) beträffande ett ganska ålderdomligt norrländskt bygdemål (Degerfors-målet), hvarigenom regeln ytterligare bekräftas för fsv. Åström anser emellertid, att i Degerforsmålet den omständigheten, att ultima innehöll *i*-ljud (ej t. ex. *o*-ljud) positivt bidragit till att åt roten giva *u*-ljud även i sådana om part. *skuti* 'skjuten' (numera även *skute*). Om därmenas, att *i*-ljudet skulle hava vållat en rent mekanisk *skotin* > *skutin*, så tror jag ej, att Å:s uppfattning Förekomsten av *i* har väl endast vid valfrihet dan gammalt brukliga formerna *skotin* och *sku*- till förmån för den senare (och detta är väl g). Detta får bekräftelse av rspr. Under

det att fsv. hade *brutin: brotin*, *flutin: flotin*, *frusin: frosin*, *burin: borin*, *skurin: skorin* etc., har nysv. rspr. bevarat endast *u*-formerna, och även fsv. (Östg.-lagen) har *kumi* (pr. konj.), *kumin*, *kumit*, men *kombær*, *koma* (jmf. Kock: anf. st.).

Jag skall nedan bland annat söka visa, att under vissa förhållanden rotvokalen i fsv. ord med kort rotstavelse varit underkastad en mera positiv påvärkan av ändelsens vokal, hvarmed delvis är att sammanställa den i flera moderna bygdemål mötande s. k. tilljämningen: *lăvă* av *līva*, *lăsă* av *lĕsa* etc.

1. *Ljudövergång giö-, kiö- > giy-, kiy-.*

Under de senare åren hava några försök gjorts att utreda, i hvilka fall *y*-ljud, och i hvilka *ö*-ljud användes i fsv. i grannskapet av en palatal, utan att dessa frågor kunna anses vara egentligen avgjorda. Jag skall här lemna ett litet bidrag till deras lösning.

Följande ljudlag har gjort sig gällande: i korta rotstavelser övergår ljudförbindelserna *giö-*, *kiö-* till *giy-*, *kiy-*, när följande stavelse innehåller ett *i*-ljud. Det är endast ytterst få ord, där icke genom analogi-inflytande ljudlagens värkan lätt kunnat upphävas, och det är därför väsentligen genom formen för pres. konj. av *göra* samt genom dat. sg. av subst. *kiöt*, som ljudlagen kan konstateras. I Birgittas uppenbarelser IV 182—5 möter *gøra* 182, 12; 184, 18 men *gyrin* 183, 18 — de enda ställen, där i denna lilla handskrift former av detta verb förekomma. Glossaret till Magnus Erikssons stadslag upptar under verbet *göra* såsom enda formen med *y* "*gyri* pro *göri* B. 18: 2, 20: 2 etc." I glossaret till Kristoffers landslag anföres under *göra* såsom enda form med *y* "*gyri* pro *göri* Kg. 22: pr."; däremot *gör*, *görande* etc. Enligt glossaret till Magnus Erikssons landslag är *göra* normalformen, men fyra böjningsformer med *y* anföras, nämligen *gyri* (3 ggr), *gyrin* (1 gång). — En motsvarande ljudutveckling av *kiö-* föreligger i dat. av subst. *kiöt*.

Codex bureanus har nämligen *þæt kiöt af hans kyti* [1]) *ær kumit* (505, 1) men *kiötgirugha* (511, 21), *kiöteleka[r]* (4, 7). Genom en granskning av de i Söderwalls ordbok anförda exemplen på former med *y* av ordet *kiöt* kommer man till samma resultat. Där upptages nämligen dat. *kyti* från fyra ställen, dat. *kyt(h)y* (med assimilation av ändelsens *i* med rotens *y* i ord med kort rotstavelse; jmf. Kock: Tidskrift f. Filologi N. R. VIII 290 noten) från två ställen, dat. *kytino* från två ställen; under det att med *y* för övrigt anföras endast *kyt* 1 gång och *kytsens* 1 gång (båda ur KL.). Den normala formen för nom., ack. är alltså *kiöt* [jämte *kiot*], för gen. *kiöts* [*kiots*], och i överensstämmelse härmed finner man i Medeltids-post. I *köt* jämte *kyti*, i Medeltids-bib. *köt* jämte *kytino*. Naturligtvis väcker det icke förvåning, att man i dat. jämte *kyti* även anträffar *kiöti* med rotvokalen införd från nom., ack. och gen. [2]).

I vissa trakter har i relativt oakcentuerad stavelse *gö-* övergått till *gy-* (även när stavelsen var lång och ej efterföljdes av *i*-ljud), och detta, under det att i denna ställning *gö-* kvarstår i fullt akcentuerad stavelse. Så har fsv. *Ö'stergytland*, *Væ'stergytland* (nu *Ö'stergyllen*, *Vä'stergyllen* men *Östergötland*, *Västergötland* av äldre *Ö'stra Gö'tland*, *Væ'stra Gö'tland* eller av *Östergö'tland*, *Væstergö'tland*). I överensstäm-

---

[1]) Huruvida även 504, 32 dat. förekommer med *y*-ljud, är ovisst. Enligt Rydqvist II 118 står där i hskr. *af sino bloþogha kivti* (eller *kiyti*), under det att upplagan återger formen med *kioti*. Dock bör det ej lemnas oanmärkt, att i Cod. bur. 197, 6 möter *gyru raþe* med *y* i adj. *gör*, fastän följande stavelse ej innehåller *i*-ljud.

[2]) Emellertid skulle växlingen nom. *kiot*, *kiöt*: dat. *kyti* kunna förklaras även på ett annat sätt, *i fall* nämligen ordet under en period böjts såsom en s. k. *vu*-stam, och *i fall w* i dat. **kitwi* värkat *w*-omljud (hvarom jag ej vill yttra mig). I så fall fick man redan på ett äldre stadium nom. *kiot*, under det att av dat. **ketwi* **kitwi* blev *kyti*. Men om så är, hava de omgivande ljuden (dvs. den begynnande palatalen och ändelsens *i*-ljud) hindrat införandet av *ö*-ljud till dat. från de övriga kasus, så att växlingen *kiot (kiöt)*: *kyti* alltjämt kvarstod.

melse härmed bör kanske ock *ogyr* i MELL. i motsats till *gör* 'gjord' i samma lag uppfattas [1]).

2. *Ljudövergång* ***kæ > ki***, ***gæ > gi***.

I överensstämmelse med utvecklingen *göri > gyri* kan man vänta en ljudövergång *kæ > ki* framför *i* i ord med kort rotstavelse. Denna övergång har inträtt i fsv. *kætil >* nysv. *kittel*, under det att det nysv. *kettel* (mycket brukligt i äldre nysv.), *kätel* utgått från de sammandragna formerna *kætlar*, *kætle* etc. Då fsv. *ĭ* i öppen stavelse givit nysv. *e* (*liva > lēva* etc., Kock: Studier II 454 ff.), kunde man möjligen hava väntat, att *kitil* senare övergått till *ketel* (med *e*- [icke *ä*-] ljud). Bevarandet av *i*-ljudet i *kittel* bör sannolikt sammanställas med dess bevarande i *girig*. Vid övergången *i > e* har *i*-ljudet konserverats, när det föregicks av en palatal och tillika efterföljdes av ett *i* [2]). Att ljudlagen för *kæ > ki* blivit riktigt formulerad, visa sådana ord som *kärring* [3]), *kältring*, *kävling* 'liten kavle', (*kätting*), äldre nysv. *kätzling* (dialektiskt *källing* 'kattunge'), hvilka ord med lång rotstavelse trots det följande *i* bibehållit *kæ*- [4]).

---

[1]) Med den här uttalade åsikten bestrides det naturligtvis icke, att *dialektiskt* i fsv. *gö*-, *kö*- kanske kunnat övergå till *gy*-, *ky*- även i fullt akcentuerad stavelse och i hvilken ställning som hälst.

[2]) Bevarandet av *i*-ljudet i *kittel* skulle dock även kunna så förklaras, att sedan man fått *kitil* : *kætlar*, ljuden *i* och *æ* inträngde i kasus, som de urspr. ej tillhörde, så att man erhöll *kætil*, *kitil* och *kætlar*, *kitlar*. Från pl. *kitlar* har sedan nysv. *kittel* kunnat få sitt *i*. Jmf. härmed att man i Halenii konkordans finner sing. *kietzel* upptagen (med *s*-ljudet överfört från pl. *kæslar*).

[3]) Då *kärring* uppstått av *kærling*, är *r*-ljudets förkortning i nysv. sidoformen *käring* relativt ung. Denna förkortning beror på en äldre akcentuering *kä(r)ring* (jämte *kä̀rring*), liksom *n*-ljudets förkortning i fsv. *pæninger*, fd. *thiníng* etc. etc. beror på akcentueringen (jmf. Kock i Arkiv N. F. I 67 noten och den där citerade literaturen).

[4]) Emot ljudlagen talar ej det, för övrigt i talspråket ej längre brukliga, *käril*: det har *ä*-ljud genom påvärkan av det brukligare *kärl* (och det fsv. *kæralde*).

I mina Studier II 553 har jag anmärkt, att *i*-ljudet i fsv. *giva*, *gita* väl snarast framkallats av den föregående palatalen, och jag antydde, att ehuru deras *i*-ljud skulle kunna förskriva sig från de genom det samgerm. *i*-omljudet omljudda 2:dra och 3:dje pers. sg., denna förklaring dock icke är tilltalande. Sedan har Brate (Äldre Vestmanna-lagens ljudlära s. 17, 19) antagit den av mig nämnda, men såsom mindre sannolik förkastade förklaringen, hvilken han vill utsträcka även till fsv. *brista*, *brigþa*, *nima*, "möjligen ock" till *slippa*, *spritta*. Möjligheten härav kan naturligtvis ej bestridas, men det synes mig böra vara en kardinalregel för all språkforskning att söka förklaringen för hvarje form på så nära håll som möjligt, och det torde därför böra undersökas, om ej åtminstone i flertalet bland de anförda verben *i*-ljudet kan förklaras på annat sätt än genom att gå tillbaka ända till det samgerm. språkskedet, och vidare, ifall detta skulle visa sig nödvändigt för vissa bland dem, huruvida någon särskild orsak finnes, hvarför mot det vanliga förhållandet det samgerm. *i*-omljudet i 2:dra och 3:dje pers. sg. spritt sig just i dessa verb.

Brista, *brigþa*, *slippa*, *spritta* hade samma avljudsstadier som den talrika verbalgruppen *brinna : bran : brunno*. Då man nu sedan gammalt hade *i*-ljud i *brinna*, *binda*, *finna*, *spinna*, *springa*, *stinga* etc., så har man efter analogien *funno : fan : finna* etc. utbytt ett äldre *brusto : brast : bræsta* mot *brusto : brast : brista*. Så kunna ock *slippa*, *spritta* förklaras, och utan tvivel även *brigþa*, ehuru dess impf. sg. är *brā*. Även på *nima* har det sagda väsentligen tillämpning, eftersom dess pret. sg. och part. pret., hvad rotvokalerna beträffar, överensstämma med motsvarande former av *brinna* etc.

Hvad *gitta*, *giva* åter angår, så må man besinna, att dessa äro de enda verben med *i*-ljud och tillika de enda verben med begynnande palatal inom sin grupp (de övriga äro *dræpa*, *kvæþa*, *læsa*, *mæta*, *vræka*, *vægha*, *æta*). Detta

kan omöjligen vara tillfälligt, utan palatalen och *i*-ljudet måste stå i något kausalsammanhang. Till införandet eller stadgandet av *i*-ljudet har utan tvivel den ovan i *kætil* > *kittel* påvisade ljudlagen bidragit. I 2 pl. pr. ind. och imper., hela pr. konj., part. pass. (*givin*, *givit*) utvecklades *i;* kanske även i 2:dra och 3:dje pers. sg. pr. i de talrika bygder, där isl. *-r* motsvaras av ändelsen *-ir* (*givir*), och från dessa former kan *i* hava inträngt i andra. *I fall* åter verben delvis hava det redan på samgerm. ståndpunkt i 2:dra och 3:dje pers. sg. alstrade *i*-ljudet att tacka för sin vokalisation, så bör man så förstå förhållandet, att detta germ. *i*-omljud bibehölls just i dessa verb (och ej undanträngdes genom analogi-invärkan, såsom annars var fallet), emedan de började med palatal: vid valfrihet mellan *i* och *e* valdes det förra, emedan språket över huvud hade tendens att låta palatal hällre efterföljas av *i* än av *e*.

I harmoni med övergången *Östergötland* > *Östergytland* väntar man utvecklingarna *gæ* > *gi*, *kæ* > *ki* i relativt oakcentuerad stavelse. Den förra finnes i fsv. *halfgærþi* > *halfgirþi* (så flera ggr i ÖGL.) i motsats till *gærþi* [1]), den senare i äldre nysv. (kalv-)*kitte*. Fsv. *kætte* användes numera nästan endast i sammansättningen *kalvkätte* (Dalins och Westes ordböcker upptaga *kette* blott med hänvisning till *kalfkette*); äldre nysv. har även *fårkätta*, fsv. *gor-*

---

[1]) Kanske även ultimas *i*-ljud spelat en roll vid utvecklingen *halfgærþi* > *halfgirþi*. Jmf. Kock: Arkiv IV 173 om utvecklingen *annattvæggia* > *annattviggia* etc. till följe av den efter *æ* följande palatalen + *i* (i alla de iakttagna fsv. och fgutn. exemplen efterföljes *æ* nämligen omedelbart av en palatal). Dock är det möjligt, att även i dessa språk utvecklingen *æ* > *i* inträdde oberoende av palatalen (detta är fallet i isl.; se anf. st.), fastän intet bevis därpå kunnat anföras. Utvecklingen *æ* > *i* i da. *killing* (av *kætlinger*) i motsats till *kiærling* kan förklaras liksom i *halfgirþi*, eftersom *killing* väl huvudsakligen brukas i det sammansatta *kattekilling* [och *harekilling*]. Om orsaken till *i*-ljudet i *kilde* vågar jag ej yttra någon mening.

kætte. Detta förklarar, att man i äldre nysv. (se t. ex. Linds och Spegels ordböcker) hade *kitte* jämte *kiätte* [2]).

II. Till ljudutvecklingarna *wi* > *y* och *wā* > *ō* i de nordiska språken.

Det äldre antagandet, att ljudförbindelsen *vi*, oberoende av huruvida den efterföljes av ett *u* (*v*) eller icke, kunde övergå till *y*, är som bekant icke riktigt. Emellertid finnas några få ord, där ögonskenligen *y* uppstått av *vi*, fastän detta *vi* ej efterföljes av *u* (*v*), men orsaken till denna ljudutveckling torde ej hava blivit funnen. Enligt min åsikt har följande ljudlag gjort sig gällande: *wi* (*wī*) övergår i relativt oakcentuerad stavelse till *y* (*ȳ*). Men naturligtvis har denna ljudlag kunnat tillämpas endast mycket sällan, eftersom dess inträdande i de flästa fall hindrades genom analogi-invärkan av besläktade ord.

Det isl. namnet *Ósvífr* heter även *Úsýfr* (jmf. Oxf.-ordb.): när penultima hade fortis utvecklades *Ūsȳfr*; när fortis hvilade på ultima, uppstod *Ōsvīfr*. Se om dylik växlande akcentuering i komposita på *ū*-, *ō*- Kock: Arkiv N. F. I 57 f.

Ehuru svenskan såsom enkelt ord använder *vivel*, 'ett slags skalbagge', har ordet *y* i sammansättningen *tordyvel*, och samma form (*tordýfill*), motsvarad av ags. *tordwifel* brukar även isl. I fsv. är formen *tordöfvil* (se Rietz s. 745),

---

[1]) I detta sammanhang må ett hittills oförklarat förhållande i gotiskan omtalas. Som bekant hade det got. *ē*-ljudet redan vid tiden för våra handskrifters nedskrivande ett mycket slutet ljud, och senare övergick det till värkligt *i*-ljud Emellertid har redan i Ulfilas den till *leikeis (lekeis)* 'läkare' hörande ordgruppen (*leikeis*, *leikinon*, *galeikinon*, *leikinassus*) merendels *ei* (ej *e*), vidare alltid (8 ggr) *bireikei* 'fara' samt *bireikjai* 'hotade' (1 gång) jämte *birekjai* (1 gång). Då nu hos Leo Meyer: Die gotische sprache s. 596 ff. ej anföres något annat ord med ljudförbindelsen *ek* (eller *eg*), efterföljd av *i*-ljud, än det på *ett* ställe mötande *meki* 'svärd', så är man berättigad att antaga, att *e* genom ett slags palatal-omljud redan vid tiden för våra handskrifters nedskrivande höll på att övergå till *i*, när det efterföljdes av ljudförbindelsen *ki*. Jmf. isl. *draki* > *dreki*.

av äldre *tordyvil*, påvisad. För att förklara *y*-ljudet antar Bugge i Arkiv II 219 en äldre böjning **torðvifill*, dat. pl. **torðyflum*, och att alltså *y*-ljudet inträngt uteslutande från sistnämnda kasus. Denna förklaring är icke tillfredsställande. Man bör nämligen besinna, att ordet på grund av sin betydelse ytterligt sällan kan hava brukats i dat. pl., och det vore därför mycket förvånande, om det skulle fått sin vokalisation från denna kasus. Dessutom förstår man med denna förklaring ej, hvarför det enkla *vivel* fått annan vokal än det sammansatta *tordyvel*. — *Tordwifill* (med fortis på antepenultima) har i motsats till *vivel* låtit *wi* övergå till *y* i relativt oakcentuerad stavelse. När man nu i Norge uttalar *tordivel* med *i*-ljud (men dock i Valders *tordyvel* enligt Bugge anf. st.), så har antingen *tordivel* antagit *i*-ljudet från det enkla ordet, eller ock har efter ljudutvecklingen *tordwífill* > *tordýfill* *y*-ljudet åter övergått till *i* enligt den av mig i Arkiv IV 163 framställda regeln.

Härigenom förklaras ock det fsv., fgutn. *þy* (dat. sg. neutr. av *þat*), jämfört med isl. *því*. Ordet brukades dels med, dels utan fortis. I den förra ställningen kvarstod *wī*; i den senare övergick det till *ȳ*. Jmf. härmed att nysv. och nyd. hava *ty*, *ti* med tenuis, under det att *dy* förekommer i fsv. (*alth for dy;* ofta i Gersons frestelse, beläggställen i Söderwalls ordbok. Obs. ock sv. *dymedelst* [1]).

Ljudövergången *wi* (*wī*) > *y* (*ȳ*) i relativt oakcentuerad stavelse är ljudfysiologiskt sett lätt begriplig. Genom en partiell assimilation har labialiseringen överförts från *w* till *i*, så att detta blev *y*, hvarefter *w* liksom annars bortföll fram-

[1]) Hit hör kanske även fsv. *annattyggiæ*, jämfört med *annattviggia*, men i så fall har ljudutvecklingen *wi* > *y* i detta ord inträtt senare än i de andra orden, eftersom *annattviggia* självt i relativt sen tid uppstått av *annattvæggia* (se Kock i Arkiv IV 173). Dock kan det fsv. *annattyggiæ* även direkt sammanställas med det fgutn. *tyggia* (gen. av *tveir*), på hvilkets förklaring jag icke här skall inlåta mig. Ovisst är ock om *Biǫrgvin* (uttalat *Biǫr-gwin*?) : *Biǫrgyn* hör hit.

för *y;* och jag har havt tillfälle att på andra ställen påvisa, att i flera andra fall en partiell eller fullständig assimilation lättare inträder i relativt oakcentuerad än i akcentuerad ställning. Se om isl. *fyrir* > *firir* etc. men *fylgia* etc. Arkiv IV 163 ff., om nyisl. *einberni* > *einbirni* etc. men *gerði* etc. Arkiv IV 171 ff., om isl. *deilþ-i* > *deildi* etc. men *talþ-i* etc. Svensk akcent II 451, om sv. *kamba* > *kamma* etc. men *ämbar* etc. ib. 387 f., om svenska *Östergötland*, *Östergyllen* etc. men *land* etc. Undersökningar i svensk språkhistoria 20, om svenska *knewelbårdh* > *knäfvelbår* etc. men *bord* etc. ib., om *Östergötland* med *ö* och *tl* men *Östergyllen* med *y* och *ll* s. 16 och 46, om *Kàrlsham(n)*, *skeppsstam(n)* etc. men *hamn* etc. Tidskrift f. Filologi N. R. IX 155 f., om *iafn* ⊥ > *iam(n)* ⊥ men *iafn* nedan s. 38, om runornas *sunʀ* men *mǫnnr* s. 50, isl. *steinn* men *Danr* etc. s. 52.

De isl., fsv. orden *viþ* (prepos.), *vit* ('vi två'), fsv. *vi(r)* giva en antydan om tiden för den ovan påvisade ljudlagens inträdande. Bevarandet av *vi* i dessa ofta oakcentuerade ord skulle väl kunna förklaras därav, att de akcentuerade formerna blivit de segrande, men då några sidoformer **yþ* etc. icke blivit påvisade, är det troligare, att *viþ*, *vit*, *vi(r)* bibehållit *vi-*, emedan vid tiden för ljudutvecklingen *wi* > *y* *w* såsom framljud redan övergått till *v-:* om uttalet *vin* etc. men *swīn* etc. i de fornnord. språken se Kock: Studier I 1 ff., Ludvig Larsson: Cod. 1812 4:o s. XV, Kock i Arkiv N. F. I 87 ff. Man må observera, att, såsom stavningen *tordýfill* (ej *torðýfill*) visar, ordet ej längre uppfattades såsom kompositum av *torþ* + *vifill*, och att man därför avdelade *tor-dvi-fill* (jmf. nysv. uttalet *själl-svåldig*, icke *själ(v)s-våldig*). I förbindelsen *dw-* bibehöll därför *w* här liksom annars sitt halvvokaliska uttal.

Som bekant har ljudförbindelsen *wi* även i fullt akcentuerad stavelse övergått till *y*, när i nästa stavelse ett *u* följer, t. ex. *swistur* > *systur* (Hoffory: Tidskrift f. Filologi

N. R. III 295 f.). Vi hava nu sett, att *wi* i relativt oakcentuerad stavelse fick samma utveckling, även när intet *u* följer. Man vet vidare, att förbindelsen *wā* utvecklats till *ō*, när i nästa stavelse står ett *u*, t. ex. *kwāþu* > *kōþu* etc. (Kock: Arkiv N. F. I 46 ff.), och man frågar sig därför, om icke parallelismen är fullständig, så att *wā*, fastän ej efterföljt av *u*, i relativt oakcentuerad stavelse övergått till *wō*, hvarefter *w* bortfallit framför *ō*. Enligt min åsikt bör frågan besvaras jakande. Wimmer (Kort udsigt over det phil.-historiske samfunds virksomhed 1876—78 s. 15) antar med rätta, att nom. sg. av det interrogativa frågepronomenet havt långt *a*-ljud: *hwā*, och denna form bekräftas av det i äldre sv. förekommande *hvå* (anföres i Schlyters glossar till Uppl.-l.). Detta fsv. *hwā* har (antingen omedelbart eller sedan *hwā* genom den vanliga utvecklingen *ā* > *å* blivit *hwå*) övergått till fsv., nysv. *ho* (uttalat med slutet *o*-ljud), i fsv. även skrivet *hoo* [1]). Ordet förekom liksom andra interrogativer ofta relativt oakcentuerat (jmf. *hvĕm då; fråga hvĕm det är* etc.).

Liksom emellertid ej blott *w* utan ock andra bilabiala konsonanter i förening med ett följande *u* labialiserade *i* till *y*: *miklum* > *myklum*, *biskup* > *byskup* etc., så har i relativt oakcentuerad stavelse ej blott *wā* blivit (*w*)*ō*, utan ock *bā* (antingen omedelbart eller sedan *ā* blivit *å*) givit *bō*: fsv. *Bāghasund* > nu *Bogesúnd* (med slutet *o*-ljud); under medeltiden *Bāghahús*, *Bāhús* > nu *Bohús* (med slutet *o*-ljud; jmf. akcentueringen *Malmöhús* etc., men även *Bòhus*). Däremot fsv. *Bā'gher* (Bugge i Ant. Tidskr. X 192) nu *Båven*. Man har alltså icke att med Noreen (Folketymologier s. 6) antaga folketymologisk påvärkan av *bo* på *Bohus*.

[1]) Att antaga ljudutvecklingen *hwā* > *hwō* i oakcentuerad ställning, hvarefter *w* i relativt sen tid på analogisk väg avlägsnats genom påvärkan av den gamla (ljudlagsenligt uppkomna) formen *ha*, vore väl även möjligt, men denna modifikation av ovan meddelade förklaring är mera invecklad än denna och därför mindre tilltalande.

III. Dissimilationer i de östnordiska språken[1]).

I vissa fsv. bygder övergick slutljudande *-t* i relativt oakcentuerad stavelse till *-þ*: *skapat* > *skapaþ* (skrivet *skapath*) etc. (se Kock: Undersökn. i svensk språkhist. 1 ff.). Undantag från denna regel göra i en trakt ord med midljudande *ð*, hvilka på grund av en dissimilatorisk tendens bibehålla *-t*: *forbudhit*, *radhit*, *swærdhit* etc. (ej *forbudhith* etc.; se ib.)

Jag skall här söka visa, att i forndanskan och fornsvenskan dissimilationer av liknande art gjort sig gällande även på andra områden, och i sammanhang därmed skall jag meddela några andra fall av dissimilation, hvilka ej förut blivit iakttagna.

Det nuvarande danska rspr. har som bekant en slutljudande frikativa såväl i *mad* etc. som i *huset* etc., men under det att de enstaviga orden (*mad* etc.) ha den betonade interdentala frikativan (*ð*), ha flerstaviga ord med ultima oakcentuerad (*huset* etc.) den tonlösa interdentala frikativan (*þ*; se Sweet i Transactions of the philological Society 1873—4, s. 108; A handbook of phonetics s. 165). Detta stämmer, hvad bruket av betonad och tonlös slutkonsonant angår, överens med målet i Sydjutland, där man (se P. K. Thorsen: Bidrag til nörrejysk lydlære s. 67, 69) uttalar *mað*, *fað* etc. men *huset* etc., ävensom *monet* 'månad', *fremet* 'främmande'. De två sistnämnda orden visa, att målet ej blott bevarat *-t* i relativt oakcentuerad stavelse, utan att det ock låtit i denna ställning *-ð* övergå till *-t* [2]) — detta i överensstämmelse med

[1]) Förf. meddelade nedanstående ävensom flera av de i Tidskr. f. Fil. N. R. IX 140 ff. anförda iakttagelserna om dissimilationer i ett föredrag i Filologiska sällskapet i Lund den 26 februari 1889.

[2]) Härav förklaras sannolikt vissa förhållanden i den fd. skriften Thomas a Kempis' "Om Kristi efterfølgelse", hvilken förskriver sig från Jutland. Skriften visar i regeln försvagning av äldre *t*, *k*, *p* huvudsakligen i överensstämmelse med nydanska rspr., men vissa undantag finnas härifrån. Åtminstone på de 30 första sidorna, som jag havt tillfälle att granska, och där ljudet *ð* i regeln uttryckes med *dh* eller *d* (icke med *th*), användes i ord med

språket i vissa svenska bygder (se Kock: Undersökningar i svensk språkhist. 14 ff. [1]).

I 1506 års upplaga av Peder Laales ordspråk [2]) betecknas den ändelse som i nyd. skrives *-et* på ganska växlande sätt. För de flästa ord torde ingen fast regel kunna konstateras, och detta så mycket mindre, som ofta ett och samma ord i detta avseende stavas på olika sätt. För en skarpt begränsad ordgrupp finnes emellertid en undantagslös norm. Oftast skrives sålunda i fråga varande ändelse *-eth* (*-ith*), t. ex. *wanneth*, *røgilsseth*, *woxeth*, *hornith*, *flycketh* 'köttstycket', *beeneth*, *baareth*, *wæreth* (part. 'varit'), *giweth*, *trææth*, *fortabeth* (neutr.) etc. Stundom skrives den emellertid *-et* (*-æt*), t. ex. *flycket* (82 [3]), *stycket*, *awlæt*, *toffwet barn*, *øllæt* ('ölet'), *wannet*, *næbbet*. Stundom åter *-edh*, t. ex. *smøredh* (208), *liffwedh*, *ægghedh*, *skoredh*, *annedh* [4]) (1000), *øwedh*

---

avledningsändelsen *-hed* i nyd. så gott som konsekvent stavningen *-heth* eller *-het*: *snilheth*, *kærligheth*, *sandheth*, *hordhet*, *trolighcet* etc. etc. (en stor massa exempel finnas). Vidare skrives nästan alltid *hwath* (3, 1; ytterst ofta) eller *hwat*. Ehuru skriftens ortografi vid beteckningen av *th* och *dh* i vissa andra ord ej är konsekvent, har man enligt min åsikt att förklara bevarandet av *t*-ljudet i *hwat(h)* och väl snarast också i *-het(h)* (i hvilken ändelse *t*-ljudet dock kanske beror på, att den tämligen sent lånats från tyskan) därav, att det stod i relativt oakcentuerad stavelse, och detta så mycket snarare, som skriften har *th* eller *t* av äldre *đ* i *leffnet* (2, 12), *leffneth* (2, 24 etc.; ofta), *hugneth* (15, 17) *althit* (29, 22; 'alltid'. Om samma övergång *đ* > *t* i äldre sv. *altit* se Kock: Undersökningar 14 noten). På samma sätt bör troligen skriftens bruk av *k* i de pronominella *iak*, *mik*, *thik* samt i *ok* (dessa ord ofta med *k*, däremot eget nog *sigh*) ävensom *p* i *kyndskap* (13, 15), *ondhskap* (30, 6; 39, 17), *selskap* (31, 28) förklaras.

[1]) Till det där anförda exemplet (*aldrigh* > *aldrik*) på övergång *gh* > *k* i relativt oakcentuerad stavelse kunna läggas *hyzsek* (så skrivet på det enda ställe i LfK, hvarifrån det påvisats) = isl. *hizig*; *honak* och *hanok* (båda i LB) för *hunagh*. Beläggställen i Söderwalls ordbok. Det i Tröghbolagh 72, 7 mötande *Hærtik* för *hærtigh* har mindre bevisningskraft, eftersom formen möjligen skulle kunna vara tysk.

[2]) Jag har granskat det unika exemplar, som tillhör Köpenhamns universitetsbibliotek.

[3]) Talen angiva ordspråkens nummer i Nyerups avtryck av 1506 års upplaga.

[4]) Merendels däremot *annet* eller *andet*.

('ögat'), även *træædh* ('trädet' 865) etc. Slutligen några gånger *-ed: bened* (82), *maled* (part.), *skibed.* Den växlande skrivningen med *-edh*, *-ed* och *-eth* (jämte *-et*) visar, att vid denna tid i fråga varande ändelses slutkonsonant icke längre var *t*, utan att detta övergått till en frikativa (sannolikt *þ*, möjligen *ð*).

Undantag härifrån utgöra ord med frikativan *ð* eller *gh* omedelbart före ändelsen *-et.* Alla dylika ord skrivas nämligen alltid med *-et* (ej med *-eth*, *-edh* eller *-ed*): *li(j)dhet* (171; 229; 260; 586; 592 bis; 1178), *ædhet* (269; 576), *biddhet* ('bitet'; 531), *bijdhet* ('bitet'; 1190), *møghet* (628; 711; 735 bis; 878; 1069), *formøghet* (595; 1032), *noghet* (717), *eghet* (462; 710; 800); även *begghet* ('beckig' 638). (Obs. särskilt t. ex. ordspråket nr 576 med *æbleth*, *giffweth* men *ædhet*). Detta konstanta undantag kan naturligtvis ej bero på något slags ortografisk nyck utan stöd i uttalet, utan liksom i en fsv. skrift övergången *-t* > *-þ* ej genomförts i *radhit*, *forbudhit* etc., så har icke häller i den dialekt av fd., som 1506 års upplaga av Peder Laale representerar, slutljudande *-t* i ändelsen övergått till frikativa i *lidhet* etc. Och orsaken är naturligtvis även här språkets dissimilatoriska tendens. Men i fd. vållar ej blott (såsom i den fsv. urkunden) ett föregående *ð* utan ock ett föregående *gh* bevarandet av slutljudande *-t: møghet* etc.[1]). Det gemensamma för *gh-* och *ð*-ljuden är endast bådas frikativa natur, men denna egenskap är tillräcklig för att vålla dissimilation: man ville undvika två efter hvarandra följande frikativor och bibehöll därför det slutljudande *t*-ljudet.

Vår ljudlag belyser ett annat förhållande. Under det att de av äldre *t*, *k* i rotstavelsen utvecklade *d*, *g* redan un-

---

[1]) Måhända har dock även i den fsv. hskr. *gh* havt samma värkan; i så fall förklaras det i mina Undersökningar s. 3 anförda undantaget *eghit* med *-t.* Detta fsv. exempel står dock åtminstone tillsvidare så isolerat, att jag ej vågar anse det bevisande.

der den fd. perioden ytterligare utvecklades till de frikativa *ð*, *gh* (*mat* > *madh*, *aka* > *aghe* etc.), är förhållandet med den tredje tenuis delvis ett annat. Såby anmärker i företalet s. XIV till "Det arnamagnæanske håndskrift Nr 187 i oktav", att försvagningen av *p* måste hava inträtt senare än försvagningen av *k* och *t*. Därpå tyder enligt honom den omständigheten, att, ehuru nu för tiden i dagligt tal *v*-ljud användes i ord med ursprungligt *p* (*løbe* etc.), man i föredragsstil i dylika ord brukar *b*-ljud, och detta fastän ord med ursprungligt *k* och *t* även i föredragsstil uttalas med *gh*- och *ð*-ljud. Och han antar, att när den danska ortografien stadgades på 1500-talet, icke häller i dagligt tal utvecklingen *b* > *v* genomförts, enär man i så fall utan tvivel skulle hava valt tecknet *v* vid stavningen av *løbe* etc.

Detta Såbys resonnemang bekräftas av vår regel. Då originalupplagan av Peder Laale har *skibed* (941) med *-ed*, *tabeth* (81; 118) med *-eth* etc., så beror det därpå, att man vid tiden för ljudlagens genomförande uttalade orden med det explosiva *b*- (ej med det frikativa *v*-)ljudet.

Vår regel giver en upplysning även i en annan fråga. När man finner *liffwedh* (210) *giffweth* (576), (*giffweth* också 133), även som *øwedh* ('ögat' 1094), *eenøweth* (neutr.; 415) med *-edh* och *-eth*, så kan det föregående *v*-ljudet i dessa och dylika ord icke hava varit frikativt, ty i så fall skulle man havt uteslutande *liffwet* etc. Detta stämmer fullkomligt därmed, att man (jmf. Thorsen: Nörrejysk lydlære 54, 73) i det nuvarande Jutlandsmålet har *döw* (da. rspr. '*døv*'), *pröw* (da. rspr. '*prøve*') etc. samt *slaw* 'slag', *yw* 'öga' etc. med halvvokalen *w*. När vår ljudlag genomfördes, var alltså i den av originalupplagan av Peder Laale representerade dialekten icke blott det av äldre *gh* utvecklade *v*-ljudet (i *øwe* 'öga' etc.) halvvokalen *w*, utan ock det av samgermanskt *f* eller *ƀ* uppkomna *v*-ljudet (i *giwe* etc.) hade övergått till detta ljud.

I fornsvenskan har på delvis liknande sätt som det nyss avhandlade en dissimilation gjort sig gällande i ord med det frikativa *þ-* i framljud och det frikativa *ð* i midljud, men i olika trakter har en olikartad dissimilation inträtt. I vissa bygder har man på så sätt undvikit de två efter hvarandra följande frikativorna, att *ð* tidigare i dylika ord än i andra övergått till median *d;* i andra trakter har tvärtom *þ-* tidigare i dylika ord än i andra utvecklats till *t-*.

Den förra övergången (*ð* > *d*) har inträtt i språket i Gustav I:s bibel. Här har man nämligen *tridia* i motsats till *bidhia*, *bidhien* etc. (se Kock: Tidskrift for Filologi N. R. IX 150). *D*-ljudet i *tridia* torde ej kunna annorlunda förklaras, än att av *þridhia* dialektiskt blivit **þridia* och sedan *tridia*.

Den senare utvecklingen (*þ* > *t*) föreligger i den lilla fsv. skrift, som under titeln "Skogsstadga för *mædhal tridhiung* i Trögd" tryckts i Småstycken på forn svenska s. 71 ff., och som är nedskriven under 1400-talets senare hälft. Vid denna tid uppehölls i flera skrifter ej längre någon sträng skillnad mellan begynnande *th-* och *t-*, och även denna hskr. visar i detta avseende någon, ehuru ringa, vacklan. Denna vacklan är dock så obetydlig, att den för den fråga, som här intresserar oss, saknar vikt. Följande norm kan nämligen uppställas: under det att *th* och *t* i regeln användas enligt bruket i fornspråket, utbytes alltid begynnande *th-* mot *-t*, då det efter rotvokalen följande ljudet är *ð*.

Det är ordet *tre* och därav bildade ord, som äro bevisande för regeln. Man finner alltså *Tridhi* (73, 3 etc.[1]); fyra ggr), *tridhia* (74, 15 etc.; 8 ggr), *tridhiung* (72, 24), *tridhiungx* och *tridhiwngx* (76, 24 etc.; tillsamman 36 ggr), *tridhiungx-* och *tridhiwngx-* såsom första led av en juxtaposition (*tridhiungx-scogha*, *-thing*, *-rætt*, *-mæn*; 17 ggr), *tridhiungsens* (2 ggr).

[1]) Första talet angivor sidan, det andra raden.

Dessa ord skrivas aldrig med *th-*, under det att motsvarande kardinaltal alltid har *th-: thre* (73, 29 etc.; tre ggr), *thry* (75, 2). Denna olika ortografi måste angiva en olikhet i uttalet: man har i den dialekt, som vår hskr. representerar, låtit det begynnande frikativa *þ* övergå till det explosiva *t*, när rotvokalen efterföljdes av frikativan *ð*, och detta på en tid, då begynnande *þ* annars ännu bibehölls [1]).

Se Kock i Tidskrift för Filologi N. R. IX 140 ff. om andra i fsv. och äldre nysv. inträdande dissimilationer mellan två frikativor: fsv. *dyghdh* > *dygdh* etc., i Gustav I:s bibel *fråghadhe* > *frågadhe* etc., *dödhadhe* > *dödadhe* etc.

Den fsv. avledningsändelsen *-irska* möter stundom under formen *-iska*. I Engelens diktamen (i Birg. IV) finner man *byriska* (272 och 273), *læriska* (267) [i Varianten av Birgittas 8:de bok *værniska* 376] men s. 267 *mæstirska*, *hughnirska*, *manirska*, *hiælpirska;* även *styrkirska*. Utgivaren har i texten ändrat *-iska* till *-irska* (jmf. 'Rättelser' s. 524 ff.), men att skrivningen motsvarade uttalet, är tydligt. Då emellertid bland 'Rättelserna' ej upptagas andra ord på *-irska* än de ovan nämnda, torde man vara berättigad till den slutsatsen, att i fråga varande band använder ändelsen *-iska* endast i ord, där denna ändelse föregås av ett *r*-ljud,

---

[1]) Jag ansor mig böra anföra — de relativt få — undantagen från regeln för *th-* och *t-* i andra ord. Under det att man regelrätt finner *thörra*, *widher thorfua*, *tholika*, *thre*, *thry*, *thing*, *tha*, *then*, *thet*, *the*, *them*, *thy*, *thenna*, *thetta*, *ther*, *tho* etc., så möta *twa tingxdagha* (74, 14), *a tridia tinge* (74, 15), *till twma* (78, 4), alla med regelrätt *t-* i näst föregående ord, samt *ting* (79, 29), *tryzkas* (73, 16). Däremot behöver ej det jämte *tridhiwngx thinge* tre ggr anträffade *tridhiwngx tinge* (75, 17 etc.) vara godtycklighet, eftersom även i andra urkunder ljudförbindelsen *sþ* tidigare övergick till *st*, än *þ* i andra ställningar blev *t* (se Kock: Arkiv N. F. I 62 noten). Omvänt finner man jämte de regelrätta *till*, *twa*, *twæggia*, *taka*, *tökt* etc. *thræ* 'träd' (75, 6; 76, 3), *bæru thræ* (76, 27) och *Thw* ('två'; 74, 31). Skrivningarna *thw* och *thræ* bero utan tvivel på en stavningsförväxling av *thw* 'du' och *tw* 'två' samt av *thre*, även skrivet *þræ* (*þræböte* 'tredubbla böter'), och *træ* 'träd'.

så att dissimilation här fakultativt gjort sig gällande. Så förklaras ock det i flera bygder använda *fodermask* (så redan vid medeltidens slut; beläggställe i Söderwalls ordbok) av *fodermarsk*[1]. Jmf. härmed sådana dissimilationer som nysv. *fo(r)dra*, *Ma(r)strand*, *Ma(r)gret* (redan i fsv. *Magareta*, Rimkr. I enl. s. 291). Om förlusten av slutljudande *-r* (= urnord. *-ʀ*) genom dissimilation: fsv. *bökrena(r)*, *optarme(r)* etc. se Kock i Tidskr. f. Fil. N. R. IX 173 f.

Man plär antaga dissimilation i fsv. *mællom* > *mællin*, *mællan*; isl. *vegum*, *megum* > *megin* på den grund, att orden börja och sluta på *m*. Detta är dock icke ett tillräckligt villkor för dissimilationens inträdande. En ljudövergång, likställig med *mællom* > *mællan*, är fsv. *bertram* 'anthemis pyrethrum' > *bertran* (så flera ggr; beläggställen i Söderwalls ordbok). Då detta ord på tyska har formen (mht. och nht.) *ber(h)tram* (lat. *pyrethrum*), så synes övergången *m* > *n* hava försiggått i Sverge[2]. Detta *bertran* visar, att även en annan labial än *m* utövar dissimilation på *-m*, men å andra sidan lära oss de fsv., nysv. *fæm*, *fem* och adv. *fram* (obs. även ortnamnet *Mem*, hvars historia jag dock ej känner, samt sådana ord som *bom* etc., där likväl under böjningen *m* kom i midljud), att villkoret för dissimilationen är icke blott, att en labial föregår, utan ock att *m* står i relativt oak-

---

[1]) Även *frelsiska* (Medeltids dikter; jmf. s. 442) kan så förklaras, men i vissa *andra* medeltidsskrifter möta någon gång även exempel på *-iska*, utan att dissimilation inträtt, t. ex. *dan(d)ssiska* (MP, Suso; beläggställen i Söderwalls ordbok).

[2]) I nysv. *mejram* : *meyeran* (i Variarum rerum vocabula), på 1700-talet *timjam* (Serenius): nu *timjan* har växlingen *m* : *n* troligen ej uppstått i Sverge. Jmf. mht. *meigramme*: nht. *majoran*; gr. *θυμίαμα*: nht. *thymian*. — Ordet *pilgrim* strider ej mot regeln, ty dels har man i äldre språket kunnat akcentuera *pelegrím* (Kock: Svensk akcent II 458), dels hava de böjda kasus *pilgrime* etc. kunnat vålla bevarandet av *m*, om, såsom det synes, blott slutljudande (ej midljudande) *m* dissimilerades till *n*. Det blott en gång anträffade fsv. *kardamomom* (lat. *cardamomum*; ex. i Söderwalls ordbok) 'kardemumma', biform till det normala *kardemoma*, har *-m*.

centuerad stavelse [1]). Såsom i viss mån en parallel härtill kan påminnas om, huru den i västgerm. språk gällande regeln, att en begynnande labial vållar övergång av slut- och midljudande *n* till *m*, icke tillämpats i de nordiska språken: sskr. *budhna*, isl. *botn* men eng. *bottom* etc., mht. *pfriem* men isl. *priónn* (jmf. Kluge: Nominale Stammbildungslehre s. IX).

Det ovan sagda torde sprida ljus över prep. *från*. Ordets identitet med det likbetydande got., fht. *fram*, eng. *from* kan icke betvivlas [2]). Förklaringen av ordets olika former har emellertid gjort svårigheter; så är hvarken det av mig (Bidrag till svensk etymologi 12) eller det av Noreen (i Arkiv III 9 noten 2) framställda förslaget att förklara *n* i sv. *från* tillfredsställande. Jag tänker mig förhållandet på följande sätt. I det fornartade Runömålet heter denna preposition *fruam* (Vendell: Sv. landsm. II 3 s. 74), och då målets *ua* motsvarar fsv. *ā*, förutsätter detta ett fsv. *frām*, hvilket, åtminstone hvad slutljudet beträffar, återfinnes i det *fram*, som möter i Västg.-l. III, Bir. I 101, 5; 363, 13 (jmf. utg:s "Rättelser" s. 404 och 407), Med. Bib. II 290, 27 (jmf. s. 424), i Benzelius' uppl. av Linköpings biskopskrönika v. 514 (jmf. "Rättelser" i Medeltids dikter och rim s. 509 [3]) och

---

[1]) Om dissimilation inträtt i de av Noreen i Arkiv N. F. I 392 anförda dat. pl. *hwsbondomon*, *swenomon karromon* (av *karl*), och ej blott misskrivning för *-omom* föreligger, så sammanhänger även här dissimilationen med ändelsens relativa akcentlöshet.

[2]) Det torde ej vara fullt visst, huruvida fht. såsom enkelt ord har *fran* jämte *fram*, forneng. *fron* jämte *from*. Graff: Sprachschatz III 638 upptar ett *fran* från en urkund. Müllers uppgift (Etym. Wb.), att *fron* möter i forneng., bekräftas ej av Greins, Leos, Stratmanns, Ettmüllers eller Mayhew-Skeats ordböcker. Om fht. har *fran*, feng. *fron* såsom enkelt ord, så finnes tydligtvis den möjligheten att direkt sammanställa fsv. *fran* med dessa former, så att deras *n* skulle vara relativt ursprungligt. Man har dock även att taga i övervägande, huruvida icke *n* i det fht. och feng. ordet kan förklaras på samma sätt som nedan föreslås för *n* i fsv. *fran*.

[3]) Även annars ha utgivare av våra *yngre* medeltidsurkunder företagit, enligt min åsikt, obefogade ändringar i texten, över hvilka dock förteckningar meddelats i slutet av upplagorna. Genom att granska dessa förteckningar kan man konstatera eller åtminstone få anledning misstänka åtskil-

oftare (även *fræmlagha* en gång i VGL. II). Antar man, att den ovan uppställda dissimilatoriska tendensen varit värksam redan på samnordisk ståndpunkt, så är saken klar. *Fram* differentierades, så att man fick *fran* i oakcentuerad, *fram* i

---

liga små fsv. dialektdrag, som av nutida filologer blivit förbisedda. Följande små anmärkningar förtjena därför kanske en plats.

I. I Birgitta I möta *körs*, *körsfest*, *körsfesta* (jmf. s. 404). Dessa ord böra sammanställas med de i Diplomatariet N. S. I nr 176 a (diplom från Sörmland, utfärdat år 1402) mötande *Brodzthørp*, *Snœppathørp*, *thørpum*, *thørpastadum* (men även *Brodzthorp*, *Walborgha*). Jmf. ytterligare *förs* ('fors'; MD), *fisketörgh* ('fisktorg'; SJ; beläggställen i Söderwalls ordbok för de två sistnämnda orden). Dialektiskt synes *o* framför *r* (+ följande konsonant?) ha övergått till *ö*; jmf. fsv. övergången *or* (= isl. *ǫr*) > *ör*: *börn*, *örn*, *hör* etc. (Kock: Studier II 469). Obs. dock *y* i isl. *þyrpast*, *fyrsi* (och sv. *kryss*).

II. I Själens tröst finner man *faustinom* (s. 46), *cyprianom* (308), *templom* (416); i Bernh. *augustinom* (57), *egiptom* (121); i st. f. *Faustinum* etc. (Jmf. de efter texterna följande förteckningarna på ändringar). Utbytet av *-um* mot *-om* i lånord står i sammanhang därmed, att i inhemska ord vid denna tid ändelsen *-om* alltmera undanträngde *-um* (Kock: Studier I 211 ff.). Jmf. härmed, att man i Klosterläsning finner *patir nostir* (jämte *pater noster*) överensstämmande med den fsv. ändelsen *-ir* (Kock: ib. II 269 noten).

III. I Med.-Post. II står tre ggr *laughumen* (jmf. s. 272) i st. för *laghumen* (dat. pl. av *lagh*). Jmf. härmed det i Diplomatariet N. S. I nr 831 (skrivet i Norrköping år 1407) flera ggr mötande *Aughmundasson*, *Aughmundzsson* (och där aldrig skrivet *Aghm-*), ehuru namnet annars heter *Aghmunder* (fno. *Agmundr*). Har *a* i ljudförbindelsen *agh*, efterföljd av *u*, dialektiskt övergått till *au* eller rönt en labial affektion, delvis jämförlig med det yngre *u*-omljudet i isl.?

IV. Schacktavels lek har tre ggr *hafua (haffwa)* för *halfua (halffwa)*, Själens Tröst *söfwir*, *siefwir*, *hwæft* för *sölfwir*, *sielfwir*, *hwælft*, Med.-post. II *siæfuiliandis*, *skiæfnadhir* för *siælfuiliandis*, *skiælfnadhir*, Suso *siæffuom*, *hæffwittes* för *siælffuom*, *hælffwittes*, Med.-bib. I *siæfft* för *siælfft*. Alltså har liksom i nuvarande Dalmålet *l* dialektiskt förlorats framför *v*. I Ant. Tidskr. X 148 har Bugge från runinskrifter anfört ett par exempel på likartad förlust av *l*: *þufr* av *þólfr*, *hafan* av *halfan*, *kúþefi* av *Guðelfi*.

V. I vissa nysv. bygdemål saknas *n* i adverb på *-an* i rpsr.; så t. ex. i Dalbymålet i Värmland: *unna* 'undan', *samma* 'samman' etc. (Noreen i Sv. landsm. I 191). Bör härmed sammanställas att Själens Tröst har *vta* (279, 8), *hwadha* (282, 12), *sidha* (499, 12) [även *noko* 279, 6], ändrade av utg. till *vtan* etc., och att det stycke av Läke- och Örteböcker, som s. 51 ff. tryckts efter en hskr. från början av 1500-talet, har *sidha* (bis), *inna*, [även *ögho*; jmf. "Rättelser" s. 144 ff.]?

VI. I Studier II 462 och i Tidskr. f. Filologi N. R. IX 152 och noten 1 har jag sökt göra sannolikt, att redan i fsv. förbindelsen *r* + en dental övergått till supradental. Från förteckningar på rättelser, gjorda av utgg.,

akcentuerad ställning. I *fran* förlorades *-n* enligt den kända ljudlagen liksom i prep. *i* etc., och man fick isl., fsv. *frā*, hvilken form blev enrådande i isl. Fsv. åter hade (såsom de anförda citaten och Runömålet visa) alltjämt *fram* jämte *frā*, och under en något senare period användes *fram* även i oakcentuerad ställning. Detta vållade att av *fram* i fsv. å nyo utvecklades *fran*, nämligen efter den tid, då *-n* förlorats i prep. *i* etc. Vokallängden i Runömålets **frām*

---

skulle åtskilliga exempel kunna samlas, som ytterligare tala härför. Blott några ur Bernhard må anföras: *gæningom* (bis), *æwædhelika* (bis), *wædzlika*, *högfædhogh(e)r* (bis), *wædhwgh*, *skölifnadh* (bis) [även *wæld*, *wældinna* f. *wærld* etc.].

VII. Till formläran. Man synes ej hava iakttagit, att de ljudlagsenliga och äldre komparationsformerna *batre*, *bazter* möta i fsv. (jmf. Bugge: Antiqv. Tidskr. X 79 not 1). Detta är dock fallet. Suso har *battra* (s. 16), *battra* (verb; s. 2), Bernh. *batra* (s. 80), Birgitta *basst* (II 62), *bazsta* (I 61). — Dialektiskt har *fiærdhe* i oblik kasus hetat *fiærdhia*; denna form möter nämligen sju ggr i Med.-post. II (jmf. s. 267 överst). Efter *thridhi*: *thridhia* har man bildat *fiærdhe*: *fiærdhia*. — *Hvilken* hette dialektiskt i gen. *hwilsens* (sju ggr i Gregorius av Armenien); jmf. i samma skrift *folsens* för *folksens* (se "Anmärkningar" s. 420, 422). Se t. ex. hos Kock i Tidskr. f. Filologi N. R. IX 159 andra liknande fall av förlust av konsonant (och särskilt ofta *k*) mellan två andra konsonanter. — I Med.-post. II förekommer i nom., ack. pl. *öghom* tre ggr för *öghon*; i Suso 276 står ock *öghom* för *öghon*; i Bir. IV 432 *örom* för *öron* (jmf. utgg:s ändringar); jmf. Bjärköarättens *öghum*, *örum* i st. f. *öghun*, *örun*. Dativ-formen har inträngt i nom. och ack. (jmf. Kock: Studier II 522). — I Själens Tröst brukas *sancta* 9 ggr såsom ack. sg. mask. och gen. sg. mask. (av utg. ändrat till *sancte* eller *sancti*; se s. 547); Greg. av Armenien s. 386 har *sancta* i ack. sg. mask., s. 398 såsom gen. sg. mask. (jmf. ändringarna). Det är framför namn (*sancta Pethir*, *sancta Pethirs* etc.), som formen förekommer, och adj. *sankt* har alltså framför namn böjts som ett inhemskt adj. i bestämd form (jmf. *helge Olaf* etc.). — Själens Tröst har två ggr, Suso och Med.-dikter hvardera en gång *saghe* för *sag(h)dhe*. Är *saghe* en föregångare till vårt nysv. *sa* (impf. av *säga*)? — Stundom möter *ska* i st. f. *skal* (t. ex. Läkeb. 131; Birg. III 392); *ska* kan återgiva det nysv. uttalet *ska*. — Mycket ovisst är det, huruvida den i Med.-bib. ofta mötande skrivningen av part. pres. utan *n* återgiver uttalet: *gangadis*, *høøradis*, *vanhopadis*, *loffwadis*, *tilkommade*, *vppenbaradis* etc. Ävenså huruvida pass. *plantast* (Bir. I 132) f. *plantas* betecknar ett dialektiskt uttal (Bugge anser sig i de av Torin utg. Vestergötlands runinskrifter III 25 kunna från en runinskrift meddela ett svenskt exempel på passiv-ändelsen *-st*). — Även andra exempel på fsv. dialektdrag skulle med begagnande av samma källa kunna anföras.

(fruam), sv. *från* skulle möjligen kunna vara urgermansk (vokalförlängning i enstavigt ord, jmf. Möller: Paul-Braunes Beitr. VII 476 noten, Brate: Antiqvarisk Tidskr. för Sverige X 93 noten), men man behöver ej antaga detta, då vokalförlängningen först kan hava inträtt i *frā* (av *frăn*) och sedan överförts från *frā* till växelformerna *fram* och (det yngre) *fran*. *A*-ljudet i da. *fra* beror på senare förkortning i proklisis [1]); jmf. da. *amindelse* (åminnelse) med *ă* av *ā*, emedan fortis låg på senare kompositionsleden.

Även det två ggr i Namnlös och Valentin påvisade *bloder* för *broder* (beläggställen i Söderwalls ordbok) beror på en dialektisk dissimilation [2]) (jmf. *peregrinus* > *pilger*, *pilgrim*), och en likartad dissimilation har måhända framkallat övergången *r* till *l* i nysv. *glunka* 'i tysthet omtala, ryktesvis berätta'. Ordet sammanhänger påtagligen med isl. *grunr* 'formodning, mistanke', *gruna* (*e-n grunar e-t* 'en tænker sig noget') och heter ännu i flera bygdemål *grunka* (Rietz), på fsv. *grunka* 'mumla, knota' och ännu hos Grubb (Penu proverbiale [1678] s. 485) *grunkas*. Dissimilation kan först hava inträtt i sg. pres. *glunkar* (observera den stående frasen *man glunkar om det*) och sedan hava spritt sig till andra former.

Omvänt har i andra trakter en dissimilation *l* > *r* inträtt, när ett *l* följde; ordet *himilsliker* uppträder nämligen i fsv. under formen *himerslik*, *hymerslika* (båda i Suso), *himersklikin* (Birg. II; Birg. III; beläggställen i Söderwalls ordbok).

Vid de senast avhandlade dissimilationerna (från och med *broder* > *bloder*) ha utan tvivel även de ljud, hvilka närmast omgiva språkljuden som undergått dissimilation, där-

[1]) Då Serenius' sv.-engelska ordbok under artikeln *ifrån* använder *ifrån* såsom adv., men *ifrå* såsom preposition (men *från London* under *från*), så är detta bruk säkerligen av relativt ungt datum.

[[2]) Så numera med stor tvekan även Noreen i Arkiv N. F. I 388 noten 8.]

vid spelat en roll (så t. ex. föregås *r* så väl i *broder* som i *grunka* av en konsonant), men då exemplen på i fråga varande dissimilationer äro relativt få, är det vanskligt att med full bestämdhet konstatera, hvilka de omgivande konsonanterna skola vara, för att dissimilationen skall inträda. Dissimilation beror för övrigt liksom andra ljudförändringar även på ordets *värde* för den talande samt därpå, huru *tydligt* ordets korrekta (= gamla) form står för språksinnet (mycket ovanliga ord förändras lättare än fullt gängse ord etc.).

En nasal kan dissimilatoriskt påvärka en annan, ehuru ljuden icke äro identiska. Då nu som bekant *l*- genom dissimilation övergått till *n*- i *lykil* > *nykil*, så kan man vänta, att när omvänt *n*-ljudet till följe av dissimilation skulle utbytas mot ett annat ljud, det är *l*-ljudet som i dess ställe inträder. Detta har ock varit fallet i fd. *gammen* 'gamman' > *gammel*, *gemen* 'genom' > *gemel*, da. *sammen* > *sammel* [1]) (nu föråldrat), isl. *einsaman* > *einsamall* (där *ll* ytterligare stadgades genom anslutning till *gamall* etc.); kanske även i fsv. *Danmark* > *Dalmark* (så tre ggr i den lilla skriften Linköpings biskopskrönika, ehuru dess utgivare i 'Medeltids dikter och rim' förändrat skrivningen till *Danmark*, jmf. s. 509; obs. att ljudförbindelsen *nm* är sällsynt). Om den dissimilatoriska tendens som värkat i *næfna* etc., se s. 37.

Exkurs till s. 25. — Sedan ovanstående skrevs, har Noreen i Arkiv N. F. I 390 opponerat sig mot min åsikt i Studier II 445 f., att en dialektisk ljudlagsenlig utveckling skulle föreligga i sv. *hovudh* > *hovut*, *skilnadh* > *skilnat*, *dödh* > *döt* (subst.) etc. Emellertid har jag även, och utförligare, uttalat mig i frågan i Undersökn. i svensk språkhist. 14 ff. Noreen anför inga grunder mot min uppfattning och för att styrka dennas riktighet, hvilket här är av intresse med anledning av utredningen s. 24 ff., får jag därför inskränka mig till att kortligen söka vederlägga den förklaring, som Noreen söker giva av *t* i *hovut, döt* etc.: det skall enligt honom genom analogi-invärkan ha överförts från gen. *hovuz* (uttalat *hovuts*) etc.

---

[1]) Det är ovisst, huruvida *himin* (jmf. οὐρανός): *himil*, lat. *cuminum*: fht. *kumil* (jmf. Kluge: Nominale Stammb.-lehre IX) äro att härmed likställa.

Så till vida synes Noreen ansluta sig till min åsikt, som också han antar, att *-t* i *skilnat*, *hovut* etc. värkligen återgiver uttalet. Emellertid är hans nyss nämnda förklaring av *t*-ljudet i dessa och dylika ord, enligt min åsikt, icke riktig. Vid frågans bedömmande måste man erinra sig, att *t* för äldre *dh* möter I) *dels* i tvåstaviga ord i många urkunder från senare medeltiden och äldre nysv. perioden (*skilnat, altijt* etc.), och detta är alltså det viktigare fallet av *-t* för *-dh*. II) *dels* även i enstaviga ord men, så vitt hittills (av mig i Studier: anf. st.) visats, i något större utsträckning blott i Cod. bur. Alltså bör man vid förklaringen av *t* skilja mellan dessa olika urkunder. — I) Noreens förklaring av *t* i de tvåstaviga *hovut* etc. är osannolik redan därför, att den relativt sällsynta gen. svårligen kunnat påvärka de vida brukligare nom. och ack. Men den motbevisas av följande omständigheter. — a) Jämte *hovut* etc. hade man väntat *bröt* (för *brödh*) etc., eftersom gen. borde ha spelat samma roll i *en-* och *två*-staviga ord. Former sådana som *bröt* (för *brödh*) hava emellertid ej påvisats såsom vanliga. — b) Man har *t* i *räknat* (part. mask. och fem.) etc. liksom i *hovut* etc. Påvärkan från gen. är här omöjlig; och även så påvärkan från neutr. *räknat*, då de enstaviga *född* etc. ej rönt motsvarande inflytande. — c) *Aldrigh : aldrik*, (isl.) *hizig:* fsv. *hyzek* böra tydligen förklaras liksom *hovudh : hovut* etc. Men i de oböjliga partiklarna *aldrik, hyzek* är påvärkan från gen. utesluten. — d) Så ock i det samtidigt med *hovut* etc. mötande adv. *altijt* (men obs. såsom enkelt ord *tidh*). — II) Såsom ex. på ord med *-t* av *-dh* i Cod. bur. anförde jag i Studier anf. st. bland andra även subst. *nöt* 'nöd', *blyght* 'blygd', *dyght* 'dygd', impf. *böt* ('bjöd'), *döt* (adj., nom. sg. fem.). I dessa substantiver, som i gen. ha *-ar*, är påvärkan från denna kasus omöjlig. Att impf. *böt* (1 och 3 sg.) skulle fått *t* från *böt* (2 sg.; 18, 5) är föga troligt; ännu osannolikare är det, att nom. sg. fem. *döt* skulle kunna påvärkas av gen. sg. mask. och neutr. på en tid, då nom. sg. mask. hette *dödher (dödhar)*.

IV. Till växlingen *fn : mn* i de östnordiska språken.

Ehuru den samnordiska ljudförbindelsen *ƀn* i de flästa fsv. urkunder övergått till *mn*, möter i vissa en växling mellan det äldre *fn* och det yngre *mn*. Jag skall här söka visa, att denna växling åtminstone i vissa skrifter eger rum enligt en bestämd regel, något som hittills ej blivit iakttaget, och sedan skall jag något avhandla ljudutvecklingen i de nordiska språkens kompositionsled *iam-* (*iafn-*).

I det till oss komna fragmentet av Smålandslagen, som även i vissa andra avseenden har egenheter, som avvika från

den normala fsv. (se Kock: Studier öfver fsv. ljudlära II 311 f.), finner man alltid verbet *stæmna*, subst. *stæmna* samt *iæmlange* skrivna med *mn* (*m*) men däremot verbet *næfna* och subst. *næfnd* alltid med *fn*: *stæmnæ* (två ggr), *stæmt* (två ggr), *manathæ stæmnu*, *fæmtan nattæ stæmnw*, *fæmtan nattæ stæmnu* (två ggr), *stæmnudagh*, *iæmlangæ* (fyra ggr), *iæmlangæ dagh* — *næfnæ*, *næfnd* (subst.; fyra ggr), *næfnde* (pl. av *næfnd*), *sooknæ næfnd*, *biscops næfnd* (fyra ggr), *hærædz næfnd*. Andra ord med *mn* eller *fn* finnas icke. Exemplen äro allt för många, för att stavningen ej skulle angiva uttalet. I det i Svenskt Diplomatarium V under nr 3972 intagna tämligen långa diplomet (från år 1345, hvilken urkund numera föreligger blott i en av Hadorph gjord avskrift) är förhållandet detsamma. Här finner man *æmpne*, *kirkiostæmpno* men däremot *næfnæ*, *næfnis*; part. *fornæfnd*, *fornæfndom*, *førnæfndom* (tillsamman 4 ggr); subst. *Næfnd*, *Konungs Næfnden*, *Konungs næfndinne* (tillsamman 4 ggr). Jag förklarar denna växling *fn* : *mn* såsom en art dissimilation. Följande regel har tillämpats: i ljudförbindelsen *ƀn* övergår *ƀ* till nasalen *m*, utom då rotvokalen föregås av en nasal, i hvilket fall *ƀ* kvarstår.

Emellertid har så väl i fornd. som (åtminstone dialektiskt) i isl. *fn* övergått till *m*(*n*) i kompositionsleden *æm-*, *iam-*, ehuru *fn* annars i regeln bibehållits. Schlyters glossar till Skånelagen (Hadorphska hskr.) har *æmfullælikæ*, *æmgoþer*, *æmmikit*, *æmnær*, *æmvæl* ävensom sammansättningen *iamlangi* (jmf. isl. *iafnlengd* och även äldre sv. *halfjæmpnlånge*) men däremot *iafnæ*, *iafnaþ*, *iafnaþæ eþ*, *næfnæ*, *næfnd* (subst.), *stafn*, och förhållandet är detsamma i Lunds fornd. ordbok, som skriver *m* i komposita på *æm-* och i *iamlangi* men annars *fn* (*iafnæ*, *hæfnd* etc.). I företalet till sin upplaga av Ágrip yttrar Dahlerup (s. XIX) om skrivsättet i denna hskr.: "*m* bruges for *mn* (*fn*) i sammensætninger med *jafn*: *iamboriɴ*, *iamsterkr* o. s. v. samt i *iamt* [1 gång], *mn* = *fn*

findes kun i *samnaþi* [1 gång] og *sæmnoþo* [1 gång]. *mfn* = *fn: namfɴ* [1 gång], *namfɴi* [1 gång]". Ljudförbindelsen *mn* i *samna* förklaras genom påvärkan av *saman*. Under det att Ágrip annars har *fn* (*nafn*, *iafna*, *nafɴs* etc.), har alltså *iafn-* övergått till *iam*(*n*)-[1]. Förhållandet synes en gång hava varit detsamma i fsv., fastän detta ej kan med visshet avgöras, eftersom våra fsv. urkunder merendels visa övergången *bn* > *mn* huvudsakligen genomförd. För det nämnda antagandet talar emellertid den omständigheten, att hvarken i Schlyters eller i Söderwalls ordbok, ej häller i Schlyters (och Collins) lagglossarer växelformer med *fn* upptagas av kompositionsleden *æm-* *iæm-*; och detta, ehuru den ingår i en stor massa ord, och fastän man i fsv. finner sidoformer med *fn* av de flästa andra ord med normalförbindelsen *mn*, t. ex. *iæfn* (beläggställe i Söderwalls ordbok), *hafn*, *nafn*, *næfna*, *söfn*, *stæfna*, *rafn*, *æfne*, *dofna*, *trafna öl* (Rydqvist IV 251).

Jag förklarar utvecklingen *fn* > *m*(*n*) i *iam-*, *æm-* vid en tid, då *fn* annars bibehölls, av akcentueringen [2]. Fortis har i komposita på *iam-*, *æm-* åtminstone fakultativt hvilat på senare sammansättningsleden, och en partiell assimilation (*fn* > *mn*) inträdde därför i den förra. Redan i Svensk akcent II 338 ff. har jag anfört andra bevis för akcentueringen

---

[1]) Härmed bör kanske sammanställas, att älsta delen av Cod. 1812 4:o använder *efne*, *nafn*, *hofoþ nófn*, *sovna* men såsom första kompositionsled flera gånger *iamfn-* (även *iamn-* eller *iam-*; jmf. glossaret till Ludvig Larssons upplaga). Två ggr förekommer *iamt* enligt företalet s. XV. Även denna skrift har *mn* i *samna*. — I Finnboga saga har enligt utg., Gering (s. XIII), en annan regel tillämpats på *iafn-*: det uppträder såsom *iam-* framför labialer (*iamfriðan*, *iambunir* etc.); annars som *iafn: iafndiarfan* etc.

[2]) Det är ej troligt, att den nu i färöiskan tillämpade regeln för växlingen *vn : mn*, enligt hvilken *mn* brukas blott framför annan konsonant (Hammershaimb i Annaler for nord. oldkyndighed 1854 s. 246), tillämpats i isl. Det i Ágrip *en* gång mötande *iamt* talar ej nämnvärt därför, då denna skrift brukar *fn* i *nafɴs* (3, 11), *nefɴdir* (8, 8), *hefɴdi*, *hefɴdiɴ*, *hefɴda*, *stefɴdi*, *stafɴ bui* etc., och då *iamt* kan hava fått *m* från det såsom kompositionsled så ytterligt allmänna *iam-*.

iam- ⸗́. Dessa äro (med någon modifikation) följande. Liksom fht. (Otfrid) hade *ebanéwig*, så uttalas ännu *jämvål*, och Weste (år 1807) har *jämfö'relse*, *jämfö'rlig*. I Västm.-lagens språk har *iam-* övergått till *iom-* i *iomgóþer* etc. (jmf. dess *likami* > *licomi*). Den fsv., fd. kompositionsleden *æm-* utan brytning förklaras av dess akcentlöshet: brytning till *ia* inträdde blott i fullt akcentuerad stavelse [1]) (jmf. s. 50 noten). Men liksom nyd. numera blott har *jævnbyrdig*, *jævnaarig* etc. och alltså har låtit det fd. *æm-* undanträngas genom påvärkan av det enkla *iævn*, så har ock i fornspråket *æm-* genom inflytande från det enkla *iafn* (*iamn*) åter erhållit ett begynnande *i-* (*iæm-*, *iafn-*). För övrigt skulle isl. *iafn-* med brytning kunnat uppstå i komposita med fortis på förra, fsv., fd. *æm-* i sådana med fortis på senare sammansättningsleden.

V. Till växlingen *ft (fpt) : pt* i fornsvenskan och isländskan.

Ehuru det sedan gammalt är känt, att ljudförbindelserna *ft* och *pt* växla i åtskilliga handskrifter, så har det icke blivit visat, att i någon urkund växlingen av *ft* och *pt* följer någon norm och alltså återgiver uttalet. Jag skall här framställa ett försök i denna riktning.

I det lilla, i Köpenhamn funna, fragment av Östgötalagen, hvilket förskriver sig från förra hälften av 1300-talet, och som avtryckts dels av O. Nielsen i Tidsskr. f. Philologi og Pædag. VI 258 ff., dels av Schlyter i företalet s. CVI f. till hans upplaga av Kristoffers landslag, finner man 1) *fpt* alltid i ordet *gifpta* och därmed besläktade ord: *gifpta* [2]) (infin.), *gifptis* (pres. sg.; 4 ggr), *gifpte* ('gifter' pres. sg.), *gifptan* (part. 'gift'), *gifpto* (subst.), *gifpta* (gen. sg. av subst. *gifpt*), *gifpta maþren*. — 2) *pt* i prepositionen *æpte* (2 ggr) och i

[1]) Obs. även, att formen *æmvæl* (utan *i-*) är särskilt vanlig i fsv., hvilket sammanhänger med nysv. uttalet *jämvä'l*.

[2]) När intet tal anföres efter ordet, förekommer det endast *en* gång.

skiptin (av verbet *skipta*). Andra ord med *fpt* [*ft*] eller *pt* förekomma icke i fragmentet.

En granskning av glossaret till Magnus Erikssons landslag visar, att i regeln brukas *ft* i denna skrift: *gift*, *gifta* (subst.), *gifta* (verb), *giftastæmna*, *gifta-bol*, *-mal*, *-rædder*, *laghøfter*, *skæftingrispn*, *oftære mer*, *oftarmer*, *lærift*, *hæfte* 'fängelse', *hæftilse*. Undantag göra prepositionen *æpter*, som stavas dels med *pt*, dels med *ft* (glossaret har *æpter* såsom normalform), samt orden *skipt*, *skipta*, *skipte*, *skiptis fastær*.

Överensstämmelsen mellan fragmentet av Östgöta-lagen och Magnus Erikssons landslag är ögonskenlig, och härtill kan läggas, att ännu på 1500-talet stavningen *epter* anträffas i vissa skrifter. Detta är t. ex. fallet i Variarum rerum vocabula (tryckt 1538; samma skrift har även *eptersynn*[1]) samt i Olaus Petri's Svenska krönika, där *epter* är mycket vanligt (i denna skrift även *giptermål* s. 206, *opta* s. 208). Redan Tamm har i Fonetiska kännetecken på lånord i nysv. riksspråket s. 42 anmärkt, att i sistnämnda arbete "särskildt ordet *epter* skrifves med *p*", fastän "andra ord skrifvas med *ft*, såsom *offta*, *scrifft* o. s. v." Själv drar Tamm härav ingen slutsats beträffande uttalet; det kan, säger han, "icke gärna vara annat än en qvarlefva af en arkaistisk skrifsed". Jag ser häri annat än en blott skrivsed, och jag vågar tro, att Tamm, efter att hava tagit kännedom om de ovan meddelade iakttagelserna från fsv. skrifter, skall dela min åsikt.

Av dessa torde nämligen framgå, att i vissa trakter prep. *æptir* låtit ljudutvecklingen *ft* > *pt* inträda, ehuru denna icke genomförts i flertalet ord med gammalt *ft*. Orsaken har varit den, att *æptir* merendels brukades utan fortis. Språket i fragmentet av Östg.-lagen visar tendens att låta *ft* övergå till *pt*, men blott första stadiet av denna ljudövergång har ännu inträtt i *gifpta*, *gifpt* etc.: ett *p*-ljud har här inskjutits

---

[1] Omvänt anträffas i denna bok upprepade gånger *skafft* (part. av *skapa* t. ex. s. 183).

mellan (det då väl ännu bilabiala) *f* och *t*. Av ett äldre *æfpte* har dock redan blivit *æpte* genom assimilation av *f* och *p*, liksom ofta annars i relativt oakcentuerad stavelse assimilationer inträda, hvilka ej genomföras i fortis-stavelser. Jmf. särskilt härmed, att i Skånemålet prepositionen *efter* blivit *ätte*[1]), ehuru målet har kvar *ft* i *loft*, *kraft* etc. — Språket i Magnus Erikssons landslag står på en något äldre ståndpunkt än det i fragmentet av Östg.-lagen, enär den förra skriften har kvar *ft* i *gift* etc. samt *æfter* växlande med *æpter* (ordet dels hade, dels saknade fortis).

Pt i verbet *skipta* och de därmed besläktade substantiven *skipt* och *skipte* förklarar jag därav, att när språket hade tendens till ljudutvecklingen *ft* > *pt*, denna genom påvärkan av *skipa* 'ordna' med besläktad betydelse genomfördes tidigare i *skipta* (och dess släktord) än i andra ord; obs. att fsv. *skipa* liksom *skipta* kan betyda såväl 'förordna, tillsätta' som ock 'fördela' (se Schlyters ordbok), och att i isl. båda verben kunna betyda 'ordne' (Fritzner).

I Fonetiska kännetecken s. 41 framställer Tamm den åsikten såsom möjlig, att, ehuru det äldre *ft* i vissa trakter av vårt land under medeltiden övergick till *pt*, det äldre *ft* i andra bygder bibehölls oförändrat, och han stödjer denna uppfattning därpå, att jämte ett redan i de älsta hskr. mötande *pt* "också *ft* förekommer samt stundom *pft* och *fpt*." Så vitt jag förstår, framgår med nödvändighet av den under 1500-talet i vissa urkunder brukliga skrivningen *epter* men *offta* etc., att det äldre *ft* i vissa trakter aldrig övergått till *pt* i fullt akcentuerad stavelse. Ty om detta hade varit händelsen, skulle man vid nämnda tid (då skrivningen med *pt* i flertalet ord ej längre förekommer) hava funnit *pt* lika ofta

---

[1]) Redan fsv. visar i detta ord stundom assimilationen *pt* > *tt* till följe av dess akcentlöshet, t. ex. *ættir* VGL IV (beläggställe hos Collin-Schlyter), i runor *atʀ* etc. (beläggställen i Dieterich: Runensprachschatz 222 och hos Brate: Ant. Tidskrift X 71 noten).

i andra ord som i prepositionen *epter*. Det nysv. uttalet med *ft* (*ofta*, *efter* etc.) kan bero därpå, att i de bygder, hvarifrån rspr. utgått, *ft* alltjämt kvarstått oförändrat, och denna uppfattning är väl den sannolikaste, men det nysv. *ft* kan också förklaras på så sätt, att sedan *ft* blivit *pt*, detta *pt* senare återigen övergick till *ft* (jmf. *skafft* av *skapt* i Variarum rerum vocabula).

I den älsta isl., eller åtminstone i vissa gamla isl. hskrr., växla *pt* : *ft* enligt samma norm, som ovan påvisats för fsv. Detta är nämligen händelsen i "Äldsta delen af Cod. 1812 4:o". Utgivaren Ludvig Larsson har s. XIV lemnat uppgifter om handskriftens bruk av *pt* och *ft* utan att dock draga slutsatser beträffande uttalet. Jag använder det där meddelade materialet. Förbindelsen *pt* brukas 1) i relativt oakcentuerad stavelse: *epter* (41 ggr), *ellepte* (4 ggr); hit kan även det sammansatta *aptan stiarna* (1 gång) höra, om nämligen fortis hvilat på senare kompositionsleden. 2) i verbet *scipta* (3 ggr). Förbindelsen *ft* brukas i regeln i fullt akcentuerad stavelse: *aftr* (6 ggr), *tolfte* (2 ggr), *graftar* (2 ggr), *oftaʀ*, *oftast*, *lofte* (hvardera en gång). Då skriften har *efter* (6 ggr) jämte det vida vanligare *epter*, så förklaras det naturligtvis därav, att ordet dels (mera sällan) hade, dels (merendels) saknade fortis. Blott följande ord stämma ej med regeln: *eptra* (1 gång), *optaʀ*, *optar* (tillsammans 4 ggr). Regeln bestyrkes i synnerhet av *ellepte* men *tolfte* och av växlingen *epter* : *efter* men *aftr*.

VI. Till ljudutvecklingen *iu* > *y* i fornsvenskan.

I Sv. landsm. II 12, s. 1 ff., har jag havt tillfälle påvisa, att följande regel gjort sig i fsv. gällande vid behandlingen av diftongen *iū*: "den övergår till *y* efter *r* och efter *l*, då detta föregås av en labial eller guttural; annars kvarstår

iū", t. ex. *bryst*, *drypa*, *ryka*, *flygha* etc.; men *liugha*, *biuþa*, *skiuta* etc. Efter hvad jag i Studier II 465 f. framhållit, har i fd. samma ljudlag genomförts (t. ex. *bryst*, *frysæ*, *flytæ* etc.; men *biuthæ*, *siuk*, *thiuf* etc.), och ännu i danska bibeln av 1550 användas *y* och *iu* efter väsentligen denna norm, om ock det nyd. uttalet, enligt hvilket fornspråkets *iū* i nästan alla ställningar motsvaras av *y*, börjat där delvis göra sig gällande.

Emellertid kan man, hvilket icke förut blivit iakttaget, för fsv. särskilja *två* olika *perioder*, under hvilka *iū* utvecklats till *y*, eller med andra ord: det äldre *iū* övergick ej samtidigt till *y* i alla de ställningar, där det finnes i 1400-talets normala fsv.

Förloppet har varit följande. Liksom *iā* i isl. *friáls* redan i den älsta fsv. blivit *æ*: *fræls*, och liksom (se Kock i Arkiv N. F. I 380 noten) *iō* i isl. *frió* (subst.), *friór* (adj.) redan i den älsta fsv. övergått till *ö*: *frö* (subst.), *frölimber*; så visar redan den älsta fsv. utvecklingen *iū* > *y* (t. ex. i *bryst*, *þry*) genomförd, när diftongen *iū* efterföljt en konsonant + *r*. Redan i våra *älsta* urkunder har alltså följande gemensamma lag gjort sig gällande: efter en konsonant + *r* sammantränges en diftong bestående av *i* + en guttural vokal (*a*, *o*, *u*) till den palatala vokal (*æ*, *ö*, *y*), hvilken motsvarar den äldre gutturala vokalen. Men ehuru även i den älsta fsv. flera exempel finnas, som visa en begynnande utveckling av *iū* till *y* efter ett i framljud stående *r* (ex. *ryva*) och efter labial (eller guttural) + *l* (ex. *flyta*), så har övergången *iū* till *y* i dessa ställningar genomförts först under 1400-talet.

I överensstämmelse härmed finner man *iū* efter begynnande *r-* t. ex. i *riuvæ* (VGL. II, III), *riuþændæ* (Uppl.-l.), *Riudh* (ortnamn; = isl. *rióþr*, Registrum upsaliense), *riuka* (Dale-lagen, Cod. bur., Birg. I; beläggställen för dessa former hos Schlyter och i Rydqvist I 237, 229, 231, II 279),

riuta (i Söderwalls "Några svenska medeltidsord" anföras flera ex. på *riuta* [från Kon. Styr., Patr., Med. bib. I, Suso] än på *ryta* [1]) — och vidare efter labial + *l* i *bliugher* (i Söderwalls ordbok 6 ex. med *iū*, 5 med *y* eller *i*; ex. med *iū* från Cod. bur., Birg. I, LfK, Ber., Suso) och dess avledningar *bliugheliker*, *bliughelika* (beläggställen ib.), i *fliugha* (MELL.), *fliutande* (Cod. bur. [2]). Däremot anföra våra ordböcker med rätta *blott* former med *y*, när detta föregås av en konsonant + *r*, t. ex. *bryst*, *bryta*, *drypa*, *gryt*, *gryn*, *þryzkas* (verb), *þryzka* (subst.), *þryzker* (adj.), *frysa*, *þryta*, *stryka*, *þry*. Ett *mycket* sällsynt undantag härifrån utgör det *en* gång i Uppl.-l. K. 13,1 förekommande *briutær* (men i samma paragraf även *brytær*; jmf. Schlyters glossar).

Vid granskning av här i fråga varande ord i vissa enskilda urkunder från 1300-talet kommer man till samma resultat; dvs. *iū* > *ȳ* genomfört efter konsonant + *r*, men *iū* kvarstående eller utvecklingen *iū* > *ȳ* blott begynnande efter *r* i framljud och efter labial [eller guttural] + *r*. Enligt glossaret till Magnus Erikssons landslag använder denna urkund *brystarf*, *bryta*, *þryska* (subst.), *þryskas* (verb), men däremot *riuka* och *fliugha* (B. 29, 1 två ggr *fliugher*, en gång *flygha*).

Genomser man hos Landtmanson: Ordböjningen i Codex bureanus s. 69 listan över sådana verb i denna urkund, som ha samma böjning som nysv. *bryta*, så finner man *bryta* med *y* liksom neutr. pl. *þry* (s. 42) men däremot *riukar* (pr. sg.

---

[1]) Det är osannolikt, att sådana enstaka exempel som *þru* (i st. f. *þry* VGL. I þ. 5 pr.), *husstrukæ* (i st. f. *huþstrykæ*; Uppl.-l. V. 14, 8) tyda på en dialektisk övergång *iu* > *u*, hvilken ljudutveckling efter *r* emellertid föreligger i Ormsö- och Nukkö-målet (jmf. Vendell: Laut- und formenlehre der mundarten in Ormsö und Nukkö s. 50, Kock i Sv. landsm. II 12, s. 8)

[2]) Tillfälligtvis synes av *klyva* (vårt enda ord med guttural + *l* + urspr. *iū*) ej någon form med *iu* finnas, hvilket lätt förklaras därav, att ordet i våra älsta urkunder är mycket sällsynt. Schlyters ordb. upptar det blott från *en* av det landfasta Sverges landskapslagar (Söderm.-l.)

av *riuka*), *fliutande* [1]) (part. av *fliuta;* dock även *flyta* s. 134) liksom *bliughar* (adj. 'blyg'; beläggställe i Söderwalls ordbok).

Då nu fd. visar samma utveckling i *fræls*, *frø*, som fsv., och då fd. och 1400-talets svenska även däri överensstämma, att *iū* blivit *ȳ* så väl efter konsonant + *r* (*bryst*) som ock efter begynnande *r* (*ryve*) och efter labial [eller guttural] + *r* (*flytæ*), så ligger den frågan nära, om man icke även i fd. kan åtskilja två perioder i ljudutvecklingen *iū* > *ȳ*. Det är mycket möjligt och väl troligt, att två dylika perioder funnits även i fd., men dessa torde svårligen (åtminstone med våra nuvarande hjälpkällor) kunna påvisas. Redan våra älsta fd. handskrifter visa nämligen (jmf. Schlyters glossar till Skånelagen och Lunds ordbok) ljudövergången *iū* > *y* genomförd *även* i *flytæ* etc. [och i *ryvæ* etc.], och 1300-talets danska intar alltså i detta avseende samma utvecklings-stadium, som fsv. uppnådde först under loppet av 1400-talet.

VII. Till behandlingen av den fsv. ljudförbindelsen *tl*.

Med anledning av de ovan s. 16 omtalade *Östergyllen*, *Västergyllen* må något yttras om denna ofullständigt utredda fråga.

Fsv. *tl* behandlas på följande sätt. I. Det övergår till *tsl*, när *t*-ljudet efterföljer en vokal med fortis: *vatle*, *nætla*, *litle*, *kætlar* > äldre nysv. *vatzla*, *nætzla*, *litzle*, *kiætzlar; kätzling* (Variarum rerum vocabula enligt Rydqvist VI), *kiurtle* > *kiurtzle* (t. ex. Cod. bildst. 801), *kitla* > *kitzla* (t. ex. Bon. 133) etc.; så ock i ord på *-liker*: *brutliker*, *kiötliker* etc. > nysv. *brottslig*, *köttslig* etc. (i äldre nysv. även *ofantzlig* [t. ex. hos Svedberg] jämte *ofantelig* nu *ofantlig*). — II. I egent-

---

[1]) Landtmanson skriver i överensstämmelse med upplagan *fluitande*, men, såsom Rydqvist I 226 upplyser, kan ordet i hskr. läsas såväl *fliutande* som *fluitande*, och att det förra är avsett, visar sammanhanget alldeles ovedersägligt.

liga komposita med förra sammansättningsleden slutande på *t* och den senare började på *l* har anslutning till de enkla orden merendels hindrat utvecklingen (eller bevarandet) av *s*: nysv. *åtlöje*, *Gottland*, *Öster-*, *Västergötland*. Stundom anträffas dock *s* i dylika komposita, t. ex. *a(a)tzlöghe* (Lg III, MB II; beläggställen i Söderwalls ordbok), *Östergötzland* (Ol. Petri's krönika 57), *Vestergötzland* (ib. 44). Formen *-götzland* (och *-götland* i motsats till *-gylland*) har uppstått i formerna *Östra Gö'tland*, *Væstra Gö'tland*, uttalade såsom skilda ord, eller vid akcentueringen *Östergö'tland*, *Væstergö'tland*. — III. I relativt oakcentuerad stavelse har *tl* blivit *ll*: *Ö'stergylland*, *Væ̀stergylland* (så redan i fsv.; jmf. Rydqvist II 271), *Ö'stergyllen*, *Và̀stergyllen*. *Tl* har assimilerats även i nysv. *lille*. Denna form har först uppstått dels i den mängd ställningar, där *lille* saknar fortis (*min lĭllĕ vän*, *far lĭllĕ*, *lĭllă Stina*, *Lĭllă Edet* etc.), dels kanske också i barnspråket (dvs. det till barnen använda språket). Att i åtskilliga bygdemål *tl* blivit *ll*, är känt (redan i Hälsinge-l. *nællær* för *nætlor*). — Assimilation *ts* > *ss* har inträtt i förbindelsen *tsl* liksom annars, när ej anslutning till andra ord hindrade: *vassle* men *brottslig* (efter *brott*) etc. I nysv. enkla ord med *tl* förklaras detta därav, att ordet i senare tid lånats från eller påvärkats av tyskan: *kittla* (platt-t. *keteln*, holl. *kittelen*; jmf. Andersson: Joh. Salbergs Gramm. svetica 88), men fsv. *kitzla* och ännu t. ex. Serenius *kitzla* (numera ha som bekant *kittlig* och *kitslig* olika betydelse); *sprattla* (platt-t. *sparteln*) men äldre nysv. *spras(s)la* (Serenius, Sahlstedt; den senare har *prassla* med samma betydelse); väl ock *huttla* (nht. *hudeln* 'behandla illa').

VIII. Hava de efter vokalen följande konsonanterna alldeles icke spelat någon roll vid brytningen i isländskan?

Efter Pauls undersökningar i hans och Braunes Beiträge VI 16 ff. torde denna fråga vanligen besvaras nekande. Så säger

t. ex. Noreen: Isl. Grammatik s. 37. "Man war früher der ansicht, dass bei der brechung die auf das *e* folgenden consonanten eine rolle spielten, was entschieden falsch ist" [1]). Jag skall här icke egentligen inlåta mig på teorien för brytningen över huvud, utan inskränka mig till att påpeka ett par omständigheter, hvilka torde visa, att de efter *e* följande konsonanterna åtminstone i isl. spelat någon roll, om icke vid alstrandet av brytningen, så vid valet mellan *e* och det genom brytning uppkomna *ea* (*ia*).

Vill man undersöka en dylik fråga, där enligt allas enstämmiga mening analogi-invärkningar ofta gjort sig gällande, så synes det mig vara nödvändigt att med hvarandra jämföra ord, tillhörande samma kategori — ord, för hvilka man alltså kan förutsätta analogi-inflytelser av samma eller väsentligen samma art. Om det vid en sådan granskning skulle visa sig, att ord med vissa konsonanter efter rotvokalen obetingat gynna brytningsdiftongen *ea* (*ia*) i motsats till ord, där efter rotvokalen andra konsonanter följa, så nödgas man, hvilken åsikt man än må hava om brytningens egentliga förutsättningar, att sätta dessa fakta i kausalsammanhang. Till detta resultat torde man komma vid granskningen av de starka verben i isländskan (delvis i motsats till förhållandet i fornsvenskan).

Brytningen finnes nämligen aldrig i infinitivus av andra starka verb än av sådana, där *e* efterföljts av *l* eller *r* + konsonant. Man finner alltså uteslutande *bera*, *skera*, *stela*, *fela*, *nema*, *geva*, *feta* 'finna väg', *geta*, *meta*, *eta*, *gnesta*.

Däremot hade infinitiver av starka verb med *l* eller *r* + konsonant så gott som alltid brytning: *gialda*, *hialpa*, *skialfa*,

---

[1]) En ny teori för brytningen har av Falk framställts i Arkiv III 289 ff., och han tillägger de efter *e* följande konsonanterna en ganska stor vikt, men hans uppfattning synes icke ha vunnit anhängare.

biarga, så ock *gialla* [1]) med *ll;* och *skialla* har i regeln brytning. Sidoformen *skella* till det normala *skialla* beror på inflytande från det svaga *skella* (av **skalljan*) 'to make to slam, clash'. Då *sperna* 'spjärna' har blott *en* stark form (impf. *sparn*) men för övrigt böjes svagt, gör inf. *sperna* icke undantag. Inf. *bella* tillhör det svaga verbet *bella* (jmf. Jón Þorkelsson: Beyging sterkra sagnorða s. 16). *Serþa* 'stuprare' med part. *sorþinn* och *stroþinn* motsvaras av nyisl. *streða;* om sistnämnda form är gammal, har den kunnat förorsaka *e* i formen *serþa*. *Snerta* 'beröra' har möjligen påvärkats av det svaga *snerta* 'to quaff off quickly'. Något *gnella* har ej påvisats. Fritzner och Oxfordordboken citera ordet blott från ett ställe och under formen *gnullu*.

Orden äro för många, för att det skulle vara en ren tillfällighet, att infinitiverna med *r* eller *l* + konsonant (även *ll*) nästan alltid hava, men andra infinitiver alltid sakna brytning.

Härmed må även några maskulina och feminina *n*-stammar sammanställas, ehuru samtliga dylika stammar ej äro förtecknade, och någon fullständighet här således alldeles icke åsyftas. Jmf. *bialki*, *kialki*, *þialmi*, *biarmi* (nyisl.), *bialfi* ('päls'; härledn. oviss), *Biarki*, *þialfi* med *nefi*, *hnefi*, *þeli*, *geri* 'ulv', *feti* 'a stepper' (i sammansättningar *háfeti*, *léttfeti* etc.), *feti* 'yxblad', *sefi* 'mind, affection' (möjligen kan något bland dessa ord hava — icke ursprungligt *e* utan — ett genom *a*-omljud av *i* uppkommet *e;* däremot nyisl. *jaki* 'a piece of ice').

En annan fråga är, hvilken roll de efter vokalen följande konsonanterna spelat. Jag vill icke påstå, att under en viss period brytningen betingades därav, att efter *e* de nämnda konsonanterna följde, enär man kan förklara förhållandet på ett annat sätt. Om man av så väl *bera* etc. som *biarga* etc. en gång ljudlagsenligt fått *ea* (*ia*) i vissa former,

[1]) Såsom en sällsynt sidoform till det starka *gialla* har man upptagit *gella*, men då vi ega ett svagt *gella*, *-ld*, med samma betydelse som *gialla*, så är inf. *gella* att föra till det svaga verbet.

under det att andra former ljudlagsenligt hade *e* (vare sig nu att detta *e* uppstått av *ea* genom *i*-omljud eller det var det urspr. obrutna *e*), så gynnade de anförda konsonantförbindelserna brytningsdiftongen *ea* så till vida, som man vid valet mellan *ea* och *e* merendels valde *ea* för verb med dessa konsonantförbindelser, under det att *e*-formen valdes av övriga verb. Orsaken åter, hvarför man gärna lät *l* eller *r* + konsonant om möjligt (d. v. s. när valfrihet fanns) föregås av brytningsdiftongen, var tydligtvis den, att klangen av *l* och *r* harmonierade med brytningsdiftongens senare komponent (*a*).

En så att säga negativ bekräftelse på detta resonnemang ligger däri, att som bekant ett föregående (icke blott *w* utan också) *r* förhindrar brytningens inträdande. Det torde icke hava blivit anmärkt, att brytningen förhindras även av ett föregående *l*. Detta är emellertid, så vitt jag kan se, fallet. Denna egenskap hos *w*, *r*, *l* beror måhända på deras relativt vokaliska natur: det tilltalade icke språkkänslan att låta en ny diftong uppstå efter dessa relativt vokaliska ljud. Emellertid visa sig således föregående och efterföljande *l* och *r* spela respektive samma roller i förhållande till brytningen [1]).

[1]) I detta sammanhang må ock en omständighet anföras, hvilken (om också icke fullt bevisar, dock) talar för, att man havt två perioder för brytningen (hvilket även antages av Falk: Arkiv III 289 ff., ehuru han uppfattar förhållandena på helt annat sätt än jag), motsvarande de två perioderna för omljudens inträdande (jmf. Arkiv IV 141 ff.). I de älsta isl. handskrifterna användas obrutna former såsom första kompositions-led, ehuru brutna former brukas av motsvarande enkla ord (jmf. Falk: anf. st.). När man alltså finner t. ex. *berg-búi*, *-danir*, *-risi*, *-skor*, *-snǫs* men *biarg* (jämte *berg*); vidare *spell-reiþ*, *-verk*, *-virki*, *-virkni* men *spiall* (mindre ofta *spell*), så kan detta förklaras på följande sätt. Eftersom i de germ. språken tema-vokalen längre bevarades i substantiv, när de ingå såsom första led i en komposition, än när de brukas som enkla ord (got. *guþa-skaunei* 'Gottes-gestalt' men *guþ* etc.), så har *a* i *berga-* bevarats längre i *berg*[*a*]-*búi* än i det enkla *biarg* (*berg*). Den äldre brytningen betingades av vokalförlusten i ändelsen, och av det enkla **berga* uppstod vid förlusten av *-a biarg*. I **berga-búi* kvar-

IX. Till behandlingen av *-nʀ* i runinskrifter.

Förklaringen av *sunʀ* med bevarat *-ʀ* på Krageholmsstenen i motsats till *mąnr* med *-ʀ* övergånget till *-r* på Skärnstenen gör Wimmer (Udsigt over det phil.-historiske Samfunds Virksomhed 1876—1878 s. 18; och i Die runenschrift s. 298) svårigheter. Han väntar samma behandling av *-ʀ* i dessa ord, eftersom *-ʀ* i dem bägge föregicks av *n*, och han resonnerar på följande sätt: "Bezüglich der form sunʀ ist indessen zu bemerken, dass dieses wort auf der einen seite als *u*-stamm den auslaut länger als die *a*- und *i*-stämme bewahrt und auf der andern seite sich früh durch abwerfen des *r* im nom. der neueren sprache genähert hat; das alte sunuʀ und das neuere sun zusammen können eine schreibung sunʀ für sunr hervorgerufen haben, wo ʀ (*r*) vielleicht in der aussprache gar nicht vorhanden gewesen ist (sun im nom. findet sich auf mehreren unserer runensteine)" (Die runenschrift s. 298). Detta antagande, att *ʀ* i Krageholmsstenens *sunʀ* kanske icke skulle hava uttalats, är tydligen en nödfallsförklaring, och jag förmodar, att Wimmer själv skulle önska en annan. Jag tror, att den skenbara motsägelsen löses, när man besinnar, att *n*-ljuden i ***sunʀ*** och

---

stod *a* tillsvidare och bortföll först efter den äldre brytningsperiodens slut (då ett *a* kunde förloras utan att framkalla brytning). Man fick därför *berg-búi*. Senare inträdde den yngre brytningen, hvilken alstrades av ett alltjämt kvarstående ljud, och vid denna tid fick man **meþar > miaþar* (gen. sg.), **þelfa > þialfa* (nom. propr ; obl. kasus), fsv. *iæta* 'krubba' etc. Att med Falk: Arkiv III 299 förklara brytningen i *iæta* etc. såsom inträngd från gen. pl. låter sig ej göra på grund av denna forms ytterliga sällsynthet. Brytningens uteblivande i isl. konjunktionerna *nema*, *eþa* etc. förklaras av ordens akcentlöshet; jmf. fsv. *æmgóþer* etc. i motsats till *iamn* s. 38 f., och obs. att icke häller omljudet inträder i relativt oakcentuerad stavelse. På detta sätt förklarar jag ock de obrutna formerna såsom senare kompositions-led: *mann-*, *ráþ-*, *veiþi-*, *vin-*, *frændsemis-*, *mála-*, *markar-*, *sakar-*, *sifia-*, *for-spell* (i motsats till det enkla *spiall*) samt *-fell* i ortnamn (*Helgafell*, *Miþfell*, *Meþalfell* etc.) i motsats till *fiall*: fortis låg på förra kompositions-leden. Till stadgandet av formen *-fell* har dock även den omständigheten bidragit, att dylika ortnamn ofta brukades i dativus med prepositionerna *á*, *undir* etc.

mǫnʀ i själva värket icke voro likartade: det förra ordet, uttalat *sunʀ*, hade kort, det senare, uttalat *mǫnnr*, hade långt *n*-ljud. I Svensk akcent II 450 f. och Arkiv IV 163 f. har jag havt tillfälle visa, att den olika behandlingen av ljudförbindelserna *lð*, *nð* i de älsta isl. handskrifterna beror på stavelsernas längd. Av **deilði*, **røynði* hade genom partiell assimilation blivit *deildi*, *røyndi* på en tid, då *talþi*, *unþi* (uttalade *talði*, *unði*) ännu bibehöllo *ð*-ljudet. Man avdelade nämligen *røynð-i*, *unð-i* etc. I *røynð-i* övergick *ð* genom påvärkan av det dentala *n* till *d*, emedan exspirationsstyrkan starkt avtog mot slutet av den långa stavelsen *røynð-*, under det att *ð* tills vidare kvarstod i *unð-i*, emedan exspirationsstyrkan vid slutet av den kortare stavelsen *unð-* var starkare än vid slutet av den längre stavelsen *røynð-*. Förhållandet har varit ett likartat i orden *sunʀ* och *mǫnnr*. Övergången från *-ʀ* till *-r* efter dentaler beror väl, såsom även Wimmer synes antyda, på en art partiell assimilation. Efter det anförda är det emellertid lätt begripligt, att denna inträder något tidigare i den längre stavelsen *mǫnnr* än i den kortare stavelsen *sunʀ*. I överensstämmelse härmed är det fullkomligt i sin ordning, att Krageholmsstenen har låtit *-ʀ* övergå till *-r* efter dental i *bastr* ('bäst'), *miltastr* ('mildast'), *askutr* (isl. *Ásgautr*). I *bastr* var nämligen den före *-r* gående stavelsen (*bast-*) lång, och i *miltastr*, *askutr* tillhörde *-r* den relativt oakcentuerade ultima. Att fortis låg på första kompositions-leden av *askutr*, framgår nämligen därav, att *au* övergått till *u* (*o*) i ultima, liksom detta även annars varit fallet i relativt oakcentuerad ställning (se Kock: Tydning af gamla ord s. 1 ff.; Svensk akcent II 328 ff., där sådana exempel som just *Asgautr* > *Asguter*, *þurkaut* > *Thorgut; skautkónunger* > *skotkónunger* etc. etc. anföras).

Jag har icke undersökt, huruvida runinskrifter finnas, hvilka efter *d*, *t*, *þ* använda *ʀ* och *r* enligt samma norm, som dessa *r*-ljud brukas efter *n* i de här behandlade *sunʀ*

och *mǫnnr*, men som resultat av utredningen tror jag mig kunna anteckna, att slutljudande ʀ åtminstone efter *n* tidigare övergick till *r*, när den före ʀ-ljudet gående stavelsen var lång, än när den var kort.

Härmed är behandlingen av *-nr*, *-lr* i isl. att sammanställa (jmf. Kock: Svensk akcent II 452 f.). Under det att *-sʀ* i isl. alltid övergått till *ss* (*iss* 'is', *less* 'läser' etc.), hava ljudförbindelserna *-nʀ*, *-lʀ* regelbundet assimilerats endast i ord med lång rotstavelse och i relativt oakcentuerad stavelse: *steinn*, *menn* (pl.), *iafn[n]*, *himinn* etc.; *heill*, *iarl[l]* *lykill* etc. Däremot visa de isl. handskrifterna enligt min åsikt (i motsats till den av Tamm i Pauls och Braunes Beiträge VII 453, Noreen: Isl. Gramm. s. 80 uttalade meningen), att i ord med kort rotstavelse assimilationen av *-nr*, *-lr* ännu icke genomförts (även om den måhända stod på väg att genomföras). Detta framgår av sådana former som *vanr*, *svanr*, *linr*, *konr*, *Danr*, *venr* 'vänjer', *sonr*, *munr*, *vinr* (jämte *son*, *mun*, *vin*); subst. *selr*, *melr*, presensformerna *hylr*, *skilr* (sällan *hyl*, *skil*), *gelr*, *stelr* (jämte *gell*, *stell*), *vilr* (jämte *vill*, *vil*). — Orsaken till att **mennʀ*, **steinʀ* etc. assimilerats till *menn[n]*, *steinn* etc., under det att *sonʀ* bibehållits (såsom *sonr*), är naturligtvis densamma, som vållat, att i runinskrifter *mǫnnʀ* övergått till *mǫnnr*, ehuru *sunʀ* bibehållits. Om man åter med Tamm och Noreen ville antaga, att *selr*, *sonr* etc. erhållit *-r* genom analogi-invärkan, så förstode man ej, hvarför detta analogi-inflytande skulle göra sig gällande uteslutande i ord med kort (och ej i ord med lång) rotstavelse.

Riktigheten av min förklaring bekräftas därav, att isl. har *Hákon* men *konr*, *Halfdan* (jämte *Halfdanr*) men *Danr* samt *Sturluson*, *Skaptason* etc. [ej *Sturlusonr*, *Skaptasonr* etc.; se Oxford-ordboken under *sonr* [1])] men *sonr* (jämte *son*).

[1]) I Norge brukades däremot enl. Oxford-ordboken sådana former som *Sturlusonr* etc.

I fall skrivningarna *Hákon*, *Halfdan*, *Sturluson* (ej *Hákonn* etc.) äro korrekta, så har antingen *nn* förkortats i den relativt oakcentuerade ultima, eller ock har ack.-formen på *-n* undanträngt nominativformen på *-nn*. Jmf. med isl. *sonr: Sturluson* etc. nyd. *søn: Hánssen* etc., nysv. *sōn: Hánssōn* etc.

I fsv. hava *-nr*, *-lr* såsom bekant assimilerats även i ord med korta rotstavelser: *vill* (3 sg. pres., jmf. Kock: Studier öfver fsv. ljudlära II 414), *vinn* 'vän' (skrivet *vin*) etc. Fsv. intar i detta liksom i flera andra avseenden en något yngre ståndpunkt än isl. Jmf. härmed att i den något senare isl. även i ord med kort rotstavelse *nð*, *lð* övergått till *nd*, *ld*: *unde*, *talde* etc. (i den älsta isl. skrivna *unþe*, *talþe* etc.).

Med de ovan avhandlade förhållandena kan jämföras (det fakultativa) bevarandet av *-r* i isl. *tveimr*, *þrimr*, under det att *-r* i *-mr* alltid förlorats i den relativt oakcentuerade ultima av flerstaviga ord: *dǫgum* etc.[1]).

X. Fsv. och fgutn. böjningsformer.

1. *Gen. pl. på -o (-u) av feminina ōn-stammar.*

Som bekant använder fsv. av några fem. *ōn*-stammar i gen. pl. en form på *-u*, hvilken sammanfaller med gen. sg.:

[1]) I Arkiv N. F. I 388 f. finner Noreen det besynnerligt, att fsv. ordet *miærþre* bevarat ljudförbindelsen *rðr*, ehuru den övergått till *rr* i *norr*, *var* (pr. sg.), *Halvar*, *Þurkir* (i runor), *Ikker* (i runor) av *norðr*, *varðr*, *Halvarðr*, *Þorgerðr*, *Ingegerðr*. Mig synes den olika behandlingen av *rðr* böra förklaras på följande sätt Regeln har varit: slutljudande *rðr* övergår till *rr*; intervokaliskt *rðr* kvarstår. Detta är också lätt begripligt. Såsom den isl. skaldepoesien lär oss, voro ord sådana som *norðr* enstaviga (de räknas i vers blott såsom *en* stavelse). Om utvecklingen *norðr* > *norr* etc. genomfördes, redan när *norðr* var enstavigt, så förstår man lätt, att ett *ð* lättare utträngdes mellan två tautosyllabiska *r* (*norðr*) än mellan två heterosyllabiska *r*: *miærþre* (uttalat *miærð-re*). I fall åter övergången *norðr* > *norr* etc. inträdde först sedan *norðr* etc. blivit tvåstavigt (fsv. *biuþer* etc. voro tvåstaviga), så voro icke häller då de senare *r*-ljuden i *norðer* etc. och i *miærþre* identiska; *norðer* etc. hade vokaliskt, *miærþre* konsonantiskt *r*-ljud (se Kock: Svensk akcent II 427 ff., Tidskrift f. Filologi N. R. IX 161 ff.), och ljudförbindelserna *rðr* kunde därför behandlas på olika sätt. Om förhållandet *miærþre* : *miærþe* se Kock: sist anf. tidskr. 178 och jmf. även Noreen: anf. st.

tiældru mællum (VGL. II Forn. 11 i hskrr. G. K. [huvudkodex har här *tiældræ mællum*] och Add. 3, 6) 'mellan råmärkena', *karinu millæn* (VML. I) 'mellan fastorna', *laghsaghu mællum* (Uppl.-l.) samt flera gånger av ordet *kirkia:* t. ex. *kirkiu mællum ællr kiöpungæ* (Uppl.-l. M. 8 pr.), på motsvarande ställe i VML. II (M. 8 pr.) *kirkio mællom ællær köpunga*, på motsvarande ställe i SML. (M. 22 pr.) *kirkiu æller cöpstaþa mællum*, men också någon gång (Uppl.-l. V. 2, 6) med *mællum* före sin kasus: *mællum kirkiu ok kiöpungæ.* Man torde vanligen ha så uppfattat saken, att formen för gen. sg. inträngt även i gen. pl. Men denna förklaring kan ej vara riktig, eftersom man ur de i fråga varande urkunderna annars icke påvisat exempel på en dylik oregelbunden böjning. De anförda exemplen visa, att det är endast omedelbart framför prepositionen *mællum*, som formen på *u* förekommer av *tiældra*, *karina*, *laghsagha*, samt att man har *kirkiu mællum* jämte *mællum kirkiu.* Den förmodan ligger därför nära, att man ursprungligen sagt blott *kirkiu mællum* och först senare också *mællum kirkiu*, och det torde vara tydligt, att *u*-formen står i kausalsammanhang med konstruktionen med *mællum.* Besinnar man nu, dels att gen. pl. av feminina *ōn*-stammar på ett äldre stadium havt ändelsevokalen *ō* (got. *tuggono*), dels att ett äldre *o* i ändelsen i de nordiska språken framför *m* bibehålles såsom *u* (*o*) — isl. 1 sg. pr. ind. i medial form *kǫllumk*, dat. pl. *ulfum* etc. —, så blir man berättigad till den slutsatsen, att även i de stående fraserna *tiældru mællum* etc. den äldre labiala vokalen bevarats såsom *u* (*o*), fastän ett par av de anförda plurala genitiverna senare rönt påvärkan av gen. sg. Man har nämligen uttalat *tiældru-mællum* etc. såsom *ett* ord (liksom nu t. ex. *vänner-emellan*), hvarför i fsv. *mællum* stundom sammanskrives med sin föregående kasus, t. ex. *byæmællum* (Uppl.-l. V. 19, upprepade ggr). Jmf. härmed att fsv. *handa mællum* på 1600-talet utvecklats till *hand-emillan* (skrivet så hos

Lucidor), emedan man uppfattade sammanställningen såsom *ett* ord (Kock: Svensk akcent II 389). Som bekant utelemnas även i isl. *n* i gen. pl. ej blott i sådana ord som *stiarna* utan ock i sådana som *lilja* (så att gen. pl. heter t. ex. *stiarna*, *lilja* i motsats till *kirkna*, Wimmer: Fornnordisk formlära § 71), och för övrigt är av flera ord denna kasus icke påvisad. Att den normala gen. pl. av fsv. *tiældra* hette *tiældra* (ej *tiældrna*), framgår av *tiældræ mællum* (VGL. II U. 5; Forn. 11 i huvudkodex), och *tiældru mællum* behöver alltså ej hava rönt påvärkan från gen. sg. Säkerligen ej häller *karinu millæn*, ty *om* gen. pl. av *karina* hetat **karinna*, har *n*-ljudet i denna ytterligt sällsynta form utan tvivel förkortats genom påvärkan av alla de andra formerna av ordet med kort *n*. Då man nu hade *tiældru mællum*, *karinu millæn* med en form för subst., hvilken överensstämde med gen. sg., var det naturligt att man av **kirknu mællum* (gen. pl. vanligen *kirkna*), **laghsaghnu mællum* (huruvida någon gen. pl. *laghsagh*(*n*)*a* finnes av detta ord, är mig obekant) bildade *kirkiu m.*, *laghsaghu m.* För övrigt är det naturligtvis möjligt, att bakom t. ex. *kirkiu mællum* ej något **kirknu mællum* funnits, eftersom låneordet *kirkia* är relativt ungt i språket. Men i så fall har *kirkiu mællum* bildats i analogi med *tiældru mællum* etc., dvs. efter fraser, i hvilka urspr. inhemska ord ingå. Förklaringen av uttrycken blir därigenom blott i ringa mån modifierad.

Sådana sammanställningar som *VI viku dagh*, *atta milo væg*, *ærta akræ æller böno æller romna* innehålla ej, såsom Söderwall: De svenska kasusformerna under medeltiden s. 15 antog (numera torde S. själv ej längre hysa denna mening), någon gen. pl. på *-u* (*o*), utan de äro att uppfatta såsom komposita, hvilka delvis i överensstämmelse med så många andra dylika antagit "bindevokalen" *o* (*u*). Som bekant hava de nordiska språken dylik "bindevokal" i en massa komposita, ehuru dessas första sammansättningsled såsom simplex ej an-

vändes som feminin *ōn*-stam, t. ex. fsv. *fango-man*, *gözlo-eþer*, *köpo-torþ* etc. (flera dylika exempel hos Piehl: Tidskrift for Filologi N. R. V 280 f.). I överensstämmelse med dylika samt efter fsv. *viku-dagher* (jmf. ock isl. *viku-fǫr*, *-gamall*, *-munr*, *-stafr* etc.) har man bildat *siax-viku-dagher*. På liknande sätt äro *atta-milo-väg*, *böno-aker* att uppfatta [1]).

2. *Den fgutn. och fsv. komparativ-ändelsen* **-rin, -arin.**

Fgutn. har merendels komparativer på *-in*, när intet subst. följer efter (t. ex. *uela tueir vm eþa flairin* "samråda två eller flera"), men däremot alltid på *-i*, när komparativen står såsom attribut framför substantivet (*flairi garþa* etc.; Söderberg: Forngutnisk ljudlära 43). Hvad fastlandets fornsvenska angår, så brukas, så vitt hittills blivit iakttaget, komparativen på *-in* under den älsta tiden (dvs. i landskapslagar) blott adverbiellt, t. ex. *thiklaren* ('oftare'; SML.), *uiþarin* (ÖGL.); först senare möta även adjektiviskt brukade komparativer på *-in*: *mz beskaren dödh* (Birg.; jmf. Rydqvist II 449). Ännu under den äldre nysv. perioden finner man komparativer på *-en*, t. ex. *lettaren* (Gustav I:s Nya Test. Mt. 14 s. 1), *clararen* (samma skrift), *kunnogharen* (Ol. Petri's Svenska krönika 238). Det är alltså först småningom, som komparativerna på *-in* få den relativt utbredda användning, som de ega under den senare fsv. perioden, och vid förklaringen av formen har man att utgå från dess användning i fgutniskan och i de fsv. landskapslagarna.

Jag antar därför, att t. ex. det fgutn. *flairin* i uttrycket *uela tueir vm eþa flairin* är en sammansmältning av *flairi* och

[1]) Det i SML. M. 22, 3 mötande ***til kirkiu ok clostra*** bör översättas "till kyrka (ej kyrkor) och kloster", och ***kirkiu*** är här en vanlig gen. sg. — Det vanliga *hælghodomber*, pl. ***hælghodomar***, med *o* förklaras närmast därav, att ordet är en juxtaposition (isl. ***heilagr dómr***), som särskilt ofta brukas i pl.: ***hælgho domar***, ***hælgho doma*** etc. (med adj. i bestämd form) sammansmälte till *hælghodoma(r)* etc. Anslutning till sådana komposita som ***kirkiobalker***, ***fangoman*** etc. har sedan stadgat *o*. "Bindevokalen" i ***hælghodagher*** kan förklaras väsentligen på samma sätt.

en (*in*) 'ännu', så att detta uttryck ursprungligen betytt: "samråda två eller ännu flera". Härmed är att sammanställa bruket av isl. *en* (*in*) 'ännu' vid komparativer, hvarom Oxfordordboken yttrar: "curious is the use of *en* (usually spelt *in* or *inn*) in old poems, viz. before a comparative, where in prose the *en* can be left out without impairing the sense; thus . . . *drekka in meira mjöð*, to drink more mead; *bíta en breiðara*, to bite broader, i. e. eat with better appetite." Tillfogandet av *en* har alltså ej i nämnvärd mån förändrat meningen. Beträffande dess plats efter komparativen kan jämföras, att man ännu t. ex. i Skånemålet kan säga: *han e mied stårre inu* "han är ännu mycket större", i da. *han er større enda* liksom i fr. *il est plus grand encore* med *inu*, *enda*, *encore* efter komparativen. Men nu förstår man, hvarför man på fgutn. kunde säga *uela tueir vm eþa flairin* men blott *flairi garþa* (ej *flairin garþa*); orsaken är den samma som gör, att man ej i danskan kan säga *en større enda mand:* attributet måste stå omedelbart före sitt substantiv.

Härmed stämmer den älsta fornsvenskans bruk av komparativer på *-n* väl överens. Till t. ex. det adverbiella *thiklar* kunde man redan i den älsta fsv. lätt foga ett *en* 'ännu' (*siðan ui thiklaren þær um biðne uarum* "sedan vi (ännu) oftare . . ."), eftersom komparativen icke anslöt sig till ett omedelbart följande substantiv. Men först sedan man alldeles förlorat minnet av formens upphov, kunde man i det yngre språket bruka den även attributivt. Genom den här givna förklaringen av komparativer på *-arin* förstår man ock en sådan adverbial komparativ som det i Stadslagen (R. ind. 22) mötande *optæræn* jämte det ofta förekommande adverbiella *optare*. Denna urkund använder annars icke *æ* såsom ändelsevokal i st. f. *e*. *Optæræn* visar alltså komposition av det adverbiella *optar* (*optær*) + *æn*. Att i det sammansatta *optær-æn* med fortis på första och semifortis på tredje stavelsen penultimas *a*-ljud övergått till *æ*, överensstämmer full-

komligt med ljudutvecklingen *a* > *æ* (*e*) i samma ställning i *sidhermer* (av *sidharmer*) i samma lag. För den ovan framställda uppfattningen synes även det av Rydqvist II 449 anförda adverbiella *senareen* tala (R. citerar Magn. Er. landsl. J. B. 27, men han har begått något misstag vid anförandet av källan, eftersom denna lag ej har någon jordabalk): *senareen* torde vara en sammanskrivning av *senare en*. (Jmf. med det adverbiella *senare* på -*e* t. ex. det i samma lag mötande adverbiella *iæmnare Æ.* 12.)

Liksom i den yngre fsv. komparativer på -*rin*, -*arin* kunde brukas även attributivt, är förhållandet detsamma i den yngre gutniskan. Den yngre hskr. av Gottlandslagen (från år 1587) har nämligen sådana förbindelser som *fleirin menn* (47 pr.), *fleirin garþar* (50), *fleirin garþa* (20, 6) etc. När dessa började användas, hade man förlorat minnet av formens upphov, liksom förhållandet var på fastlandet mot slutet av medeltiden. [1])

3. *Fsv. komparativer på -aðe.*

Dialektiskt har fsv. en komparativändelse -*aðe*. I Svenskt Diplomatarium I är under nr 389 b intagen en fsv. översättning av ett latinskt diplom. I denna översättning förekomma komparativerna *fullelikadhen* (även i Söderwalls ordbok), *staðughadhe*, och det kan ej finnas något tvivel om, att värkligen komparativer (motsvarande de normala *fullelikare*(*n*), *stadhughare*) äro avsedda, ty orden motsvaras i det latinska originalet av resp. *plenius* och *firmiorem*. Andra komparativer (vare sig på -*adhe* eller -*are*) finnas ej i diplomet, som har *r*-ljud i *nærwarandom*, *arit*, *warom* etc. Exempel på komparativus på -*aðe* förekomma ock i vissa handskrifter av Magnus Erikssons landslag, t. ex. *senaþe* (G. 23 pr. i hskrr. 22 och 23; jmf. Rydqvist IV 328), *dyrathe* (Eghn. 10

[1]) Läffler har i Tidskrift f. Filologi N. R. V 75 ff. sökt giva en annan förklaring av komparativ-ändelsen -*rin*, -*arin*, men enligt min åsikt är den icke tillfredsställande, och så vitt jag vet, har den ej vunnit anhängare.

i hskrr. N. och 27), *iampnathe* (Æ. 12 i hskrr. I, K, N. etc.); de sist anförda handskrifterna (I, K, N) äro från senare hälften av 1300-talet. Då det ej torde vara möjligt att genom analogi-inflytande förklara det i fråga varande *ð*, så bör man väl antaga en dialektisk ljudlagsenlig utveckling. En dylik bestyrkes i viss mån därav, att vid dissimilation *r* övergått till *ð* i de nordiska språken, t. ex. isl. *hrøþi* av **hrøri*, nyisl. *freðinn* av *frerinn* (Bugge: Arkiv II 241 f.[1]). Eftersom en spontan ljudövergång *r* > *ð* påvisats endast i komparativer, kunna villkoren för ljudlagens värkan ej med full visshet bestämmas, men om man säger, att intervokaliskt *r* (= urnord *R*) i relativt oakcentuerad stavelse dialektiskt övergår till *ð*, så ha ljudlagens gränser åtminstone icke dragits för vida. En framtida undersökning kan måhända visa, att de fastmer böra något vidgas.

[1]) Däremot har man, så vitt frågan hittills blivit undersökt, ej skäl att antaga, att det komp. -*aðe* ursprungligen blott skulle ha tillhört ord med *r* i rotstavelsen och sedan från dem spritt sig till andra ord. Skulle man snarare kunna tänka på dylikt dissimilatoriskt upphov för den dialektiska komparativ-ändelsen -*ane*? Många av de adjektiv, där den påvisats, innehålla nämligen ett *r*-ljud, t. ex. i Stadslagen *openbarane*, *dyrane*, *rættane* (i textkodex), *hardhane* (i andra kodices), men *optare* (dock även *quæmelikane* jämte *quæmelikare*.) De av Blomberg (Ångermanländska Bidrag s. 17) och Noreen (Sv. landsm. I 209 noten) framställda förslagen till förklaring av ändelsen -*ane* äro enligt min åsikt otillfredsställande.

Axel Kock.

Om Friđþjófs saga.

I en inauguraldissertation af W. Calaminus, Zur Kritik u. Erklärung der altnord. Frithjofssage, Jena 1887 söger forfatteren at godtgjöre, at den kortere redaktion af sagaen, hvoraf kun er benyttet den i Kjöbenhavner-udgaven af Fornaldar sǫgur foreliggende text, i sin oprindelse er en kompilation af den ligeledes i Fornaldar sǫgur trykte længre redaktions original og en anden, ellers tabt kilde, der indeholdt sagaen i en temmelig afvigende skikkelse og repræsenterede en forskjellig tradition. I samklang med denne opfatning af Friđþjófs saga som fremsprungen af en gammel tradition betragter Calaminus (i overensstemmelse med Brenner) sagaen som en norsk lokalsaga, opstaaet i Sogn og medbragt til Island af de förste udvandrere under Harald Haarfagre, videre udviklet paa Island gjennem den mundtlige overleverelse og endelig skriftlig optegnet; det sidste efter Calaminus i den klassiske literaturperiodes förste tid. Denne hypothese, som jeg anser for fuldkommen uholdbar og vidnende om et merkværdigt feilsyn paa hele vor gamle literaturs udvikling, vil, som jeg mener, ved den paafölgende undersögelse blive berövet de piller, hvorpaa den er stǫttet, og ikke kunne opretholdes.

Haandskrifterne.

Friđþjófs saga ens frœkna er bevaret i to forskjellige redaktioner, en længre og en kortere. Den længre foreligger

trykt i Rafns udgave af Fornaldar sǫgur Norðrlanda 2:det bind s. 63—100, hvor et papirhaandskrift, der under n:o 173 forefindes i den Arne-Magnæanske samling og viser sig at være skrevet med Ásgeir Jónssons haand, er lagt til grund; dog er endnu syv andre papirhss. sammenlignede, foruden Björners udgave. Denne sidste er — efter Nyström, Fridthjofs saga från isländskan öfversatt och belyst, Upsala 1867 — vistnok aftrykt efter en eller flere af de 5 hss. paa Kgl. Biblioteket i Stockholm, 4 papir- och 1 skindhs. paa tre smaa blade. Intet af disse papirhss. er ældre end 17:de aarh. Den mindre saga er aftrykt af Rafn i andet bind af Fornaldar sǫgur med smaa typer efter n:o 510 i den Arne-Magnæanske samling, en skindbog fra 15:de aarhundredes slutning. Senere har Valdimar Ásmundarson i Reykjavík-udgaven af Fornaldar sǫgur udgivet et aftryk af n:o 27 i Jón Sigurðssons haandskriftsamling; dette hs., der tilhörer slutningen af 17:de aarh., afviger ikke meget fra det foregaaende.

Idet vi gaar over til en kritisk analyse af Friðþjófs sagaens hss., ser vi os indskrænket til de tre i trykken foreliggende texter (Björners udgave ikke medtagen) samt det Stockholmske skindhs., hvoraf en afskrift godhedsfuldt er stillet til min raadighed af hr. prof. Unger. Det er strax klart, at det materiale, vi faar at operere med, er altfor ringe og mangelfuldt, til at vi paa grundlag heraf vil kunne opstille noget schema over manuskripternes genealogi. Vi betegner i det fölgende den længre text med A, Rafns udgave af den mindre med B¹, Valdimars med B², de tre Stockholmer blade med B³ og sammenligner först de tre redaktioner af den kortere saga, derpaa A med disse.

a. Prosaen.

I forholdet B¹ : B² maa med hensyn til læsemaadernes rigtighed forrangen ubetinget tilkjendes B². Saaledes i kap. 1: *konungr* (*Beli*) *var velauðigr at lausafé*, hvor B² har: *konungr var sér ekki gnógr um lausafé*, hvilket stemmer med

udtrykket i den större saga: *Bela konungi tók mjǫk at draga lausafé ór hǫndum.* Ligeledes i kap. 2, hvor det besluttes, at Ingeborg skal föres til Baldershagen, *því þar er engi svá djarfr, at þangat fari*, medens grunden aabenbart er rigtigt anfört i B²: *því enginn mun svá djarfr, at þar neinu grandi* (saaledes ogsaa i B³ og A). Endvidere i kap. 3, hvor Ingeborg til sin bebreidelse mod Fridtjov tilföier: *en at vísu eigum vér óvinum at mœta, af þér komit aptr*, medens B² har det rigtige: *enn at vísu eigum vér vinum at fagna, ef þér komit.* Ligefremme forskrivelser i B¹ er: (kap. 1) *ok er* [*vel at*, B²] *við kǫllumst á;* (kap. 2) *hann mælti við sína menn* [*einn tíma*, B²] *heimugliga við vini sína;* (kap. 3) *at dœmum þeirra viðvǫrun;* (kap. 3) *en sœma þó virðing hváratveggja* [*við hvárttveggja*, B² og B³]. Sjelden er forholdet omvendt, som i kap. 5: *en dróttning varð eptir*, hvor B² byder det meningslöse: *enn dróttning var þar.* B¹ indeholder paa enkelte steder mer end B²: (kap. 5) *var hann* (ɔ: *Hálfdan*) *skattgildr undir Friðþjóf alla æfi síðan*, A har: *ok gjalda Friðþjófi skatt, á meðan hann stýrði Hringaríki:* udtrykket i B¹ er i overensstemmelse med hele fremstillingen i den mindre redaktion, der her sterkt afviger fra A; (kap. 5) *ok var Friðþjófr jafnan í Baldrshaga*, hvilket paa dette tidspunkt var en umulighed.

B¹ og B² er to nærbeslægtede haandskrifter; da B², skjönt et yngre haandskrift end B¹, dog yder en bedre text end dette, maa disse haandskrifter være indbyrdes uafhængige: de stammer, enten direkte eller gjennem faa mellemled, fra samme original.

B³ indeholder tre blade, hvoraf det förste gaar fra *er mitt eyrendi, at ek bið konungs dóttur systur ykkar mér til handa* [B¹ kap. 1] til *vel hafi þér konungsdóttir oss fagnat; hefir hér* [B¹ kap. 3]; det andet fra *til ógnar við yðr tíu* [B¹ kap. 3] til *at blóthúsinu þar sem konungar váru inni ok frǫmdu blótin* [B¹ kap. 4]; det tredie fra *ok óku um ís*

[B[1] kap. 5] til *þetta eru firn mikil um hersisborinn mann hvers* [B[1] kap. 5]. B[3] er i ordlyd mindre overensstemmende med B[1] og B[2], end disse er indbyrdes. Dets text gaar i flere tilfælde sammen med A i modsætning til B[1] og B[2]. Saaledes [B[1] kap. 2]: *at fyrirkoma þeim*, ligeledes A, B[1] derimod: *at vinna þá yfir*, B[2]: *at yfir vinna þá.* Endvidere [B[1] kap. 3]: *þótti þetta ráðligt, þótt þeir léti þriðjung ríkis sins*, hvortil i B[1] og B[2] intet tilsvarende, derimod vel i A. B[3] er undertiden udförligere end B[1] og B[2], ja end selve A. Dette er tilfælde i skildringen af kong Ring, hvor B[3] har fölgende text: *hann var vitr konungr ok vinsæll, ríkr ok fjǫlmennr, hann var ókvæntr ok átti eigi bǫrn ok var nú á efra aldri.* Videre i beskrivelsen af Fridtjovs komme til Anganty: *Friðþjófr gekk fyrir jarl ok kvaddi hann hæverskliga; jarl tók honum ágætliga ok spurði hann at ferðum sínum, enn hann sagði allt it sannasta; jarl mælti: illa er slíkum konungum farit, sem Helgi er ok þeir bræðr, báðir eru enskis háttar, enn sýna sik í slíkri illsku við svá ágæta menn.* I skildringen af Fridtjovs afreise fra Orknöerne: *lét jarl bæta skipit hans, ok þótti honum þat enn betra en nýtt fyrir menja sakir; hann hafði mikit fé vestan, er jarlinn fekk honum. Eftir þat skiljast þeir jarl góðir vinir; bað Friðþjófr þá jarl ok Hallvarð kunnliga sín at vitja, ef hann fengi vald sitt.* (Efter A drager Hallvard med Fridtjov.)

Skjönt B[3] i almindelighed stemmer med B[1] og B[2] ligeoverfor A, har det dog flere udtryk og sætninger tilfælles med A i modsætning til B[1] og B[2] og yder herved et vigtigt argument til gjendrivelse af Calaminus's theori. Endvidere har B[3] ikke faa satser, der hverken findes i A, B[1] eller B[2] og for en del sikkert beror paa selvstændig udvidelse af originalen.

Ved sammenligning mellem A- og B-grupperne er strax den förstnævntes större udförlighed iöinefaldende. Denne er især paa fölgende punkter af vigtighed. I beskrivelsen af

Baldershagen kap. 1: her har B kun den bemerkning, at stedet var fredlyst og havde et stort hov; A derimod giver en række detaljer, der ikke er uden betydning for den fulde forstaaelse af sagaen, ligesom specielt bestemmelsen, at mænd der ikke turde pleie omgjængelse med kvinder, er at forudsætte bekjendt ogsaa ved fremstillingen i B. Endvidere fremhæver A sterkere og oftere Fridtjovs bröde mod Balder: i A 4 siger Fridtjov, at han lægger mere vægt paa Ingeborgs kjærlighed end paa gudernes vrede; i A 5 foreslaar Fridtjovs mænd ham, at han skal *biðja af sér reiði Baldrs;* sammesteds udtaler kong Helge sin forundring over, at Balder vil *þola þeim Friðþjófi hverja skǫmm;* som Kölbing, Ueber die verschiedenen bearbeitungen der Friðþjófssage (Beiträge etc., Breslau 1876) s. 211, har paavist, stemmer i sidste tilfælde Rímur af Friðþjóf enum sterka med A, idet de siger: *Bræðr ámæltu Baldr þá,* | *ok báðu hann aldri þrífast:* | *ofskapgóðr er skauðir sá,* | *skal hann við Friðþjóf hlífast!;* kun A fortæller, at Fridtjov er hos Ingeborg om nætterne, endskjönt det just er heri, at hans krænkelse af helligdommen bestaar. A 5 beretter om det mellem de elskende aftalte tegn paa, at kongerne var vendt tilbage: kun dette forklarer Fridtjovs ytring om morgenen, "nu er det forbi med vor glædesfærd til Baldershagen". I A 6 siges der om skibet Ellide, at det forstaar menneskelig tale, hvad ogsaa þorsteins saga Víkingssonar ved at berette (kap. 21); B udelader saavel dette som den ved denne eiendommelighed begrundede tiltale til skibet i A. 6, 15: *heill Elliði! hlauptu á báru* etc.; men en anden bemerkning i B forudsætter dog kjendskab til denne egenskab: i B² 2 beder Fridtjov sine mænd sætte Ellide frem, *ok vita hvárt hann kynni at skríða til Baldrshaga.* I A 9 siges der, at med Fridtjovs besög i Baldershagen ved hans hjemkomst fra Orknöerne kun faa folk var tilstede i stuen, en til forklaring af Fridtjovs undkommen höist fornöden oplysning. A 10 beretter, at Fridtjov

erklæres fredlös. A 11: Fridtjov har ved besöget hos Ring maske for ansigtet og er forklædt som en gammel mand; ved demaskeringen optræder han med sölvbælte om livet, det samme som Þorsteins saga kap. 22 omtaler som hans faders eiendom. A 15 beretter om Fridtjovs skjæbne efter kampen med Belessönnerne samt om hans afkom og stemmer i sidste punkt med Gautreks saga; i B er fremstillingen sterkt forkortet og vistnok ogsaa forvansket, idet Fridtjov betegnes som hersker over Rings rige ligetil sin död. Endelig indeholder A betydelig flere strofer end B; ligesaa flere stedsnavne: *Sólundar*, *Sóknarsund*, *Streituland*, *Effíusund*. A er ordrigere end B, tildels mere rhetorisk, som i kap. 12, hvor vaarens komme skildres saaledes: *líðr af hávetrinn, ok er várar, tekr veðrátta at batna, en viðr at blómgast, en grǫs at gróa, ok skip mega skríða landa ámeðal*; B har blot: *þat var einn dag, er váraði;* ligesaa A 6: *óx þá enn at nýu veðrit, svá at þeim þótti líkara, er á skipinu váru, stórgnípum ok fjǫllum, enn bárum, sjófarskaflar þeir, sem brǫkuðu ǫllumegin at skipinu;* her har B intet tilsvarende; videre A 6: *myrkr lagði at þeim ǫllumegin, svá at eigi sá stafna ámillum, með sjódrifi ok ofveðri, frosti ok fjúki ok feiknarkulda*, hvilket ligeledes mangler i B; da sagaens stil ellers er enkel, skyldes disse steder vistnok overarbeidelse i en senere tids smag. — Enkelte træk indeholder alligevel B mere end A. Saaledes om Björn og Aasmund tilföielsen *ekki stórættaðir* (B^2 desuden *honum velviljaðir*). Endvidere Beles bestemmelse, at intet gods skal nedlægges med ham; hans spaadom paa dödsleiet, at Torsten snart vil fölge ham. Kun B omtaler, at Rings sendebud vender tilbage til ham med krigsbudskabet; dette træk gjenfindes i Rímur: *Firðar segik at fóru heim | ok fundu Hring at máli: | Búinn var herr með bragning þeim | bjartri hlíf ok stáli* (Kölbing, a. st. s. 211). Efter B^2 5 er det Fridtjovs tristhed, som foranlediger Angantys spörsmaal om hensigten med hans reise. I B^2 6 heder det, at Angan-

tys berserker kom til stranden, netop som Fridtjov vaagnede, *þvíat honum hafði hǫfgat* (B[1] 3 tilföier *mikit*); i A omtales ikke Fridtjovs træthed; derimod er i Rímur netop dette træk udförlig behandlet (Kölbing, a. st. s. 212).

Hvor A afviger fra B, viser den længre redaktion gjennemgaaende en större oprindelighed. De vigtigste uoverensstemmelser er fölgende. I B tillægges ytringen: *ok er vel, at vit kǫllumst á* med urette Bele, idet den foregaaende sætning 'kort vil det blive mellem mig og Torsten', der utvivlsomt indeholder en spaadom om Torstens nærforestaaende död, er misforstaaet, som om den gjaldt gravhöiene; i A tilskrives udsagnet: *er okkr þá* — nemlig naar haugene lægges ved siden af hverandre — *alhægt at kallast á fyri tíðendum* rigtigt Torsten; Rímur stemmer, som sædvanlig, med B: *Gjöri þér haug, þegar gríman líðr, | við glam, þvíat ek mun deyja. Mér gagnvart, kvað mildingr fríðr, | munu þér þorstein heyja* (Kölbing, a. st. s. 208). Efter B skifter det elskende par ringe ved gjæstebudet i Fridtjovs hus, efter A (kap. 4) först i Baldershagen; ogsaa her synes A at have bevaret det oprindelige, sml. strofe 4. 7 i B[2] = 6. 11 i A: *saman hǫfum brenda bauga | í Baldrshaga lagða;* atter fölger Rímur B (Kölbing, a. st. s. 210). Efter A 3 raader kong Ring over Ringerike, efter B[2] 2 hersker han i Sverige; medens der i A intet er, der kunde tyde hen paa den sidstnævnte opfatning som den ældre, idet Ringerike direkte nævnes som Rings land i kapp. 11 og 15 (i 11 ogsaa kaldt Upplǫnd), Viken som det sted, Fridtjov lagde sit skib ind, da han besögte Ring (11), og endelig denne i 14 kalder Fridtjov den förste mand i Norge, er der dog et udtryk, der tyder paa usikkerhed hos nedskriveren: i A 8 kaldes Rings rige Álfheimar, hvorved forstodes landet mellem Gautelfr og Raumelfr, eller Ránríki og en del af Vingulmǫrk i Norge; det er paa grund af den etymologiserende tilböielighed, der gaar gjennem de fleste sagaer af Fridtjovssagaens typus, allerede paa forhaand

rimeligt, at B her har det rigtige; ogsaa lader þorsteins saga sin Ring, der synes kun at være en literær dublet af vor kong Ring, herske i Sverige [1]); endelig tör man vel med Munch, Det norske Folks Historie I, 1, s. 321—2 paastaa, at en krig mellem konger i Sogn og konger paa Ringerike, hvad enten den förtes til lands eller til vands, i hine tider næsten maatte ansees utænkelig. I A 3 svarer först Fridtjov ved tavlspillet paa de kongelige sendebuds krav om hjælp i figurlige udtryk, der i formen er henvendte til medspilleren Björn, hvorpaa denne ytrer: *tvíkostr er þarna, fóstbróðir! ok tvá vega frá at tefla;* i B² 2 omtales de förste bemerkninger ikke, medens den sidste i en noget forandret skikkelse lægges Fridtjov i munden; som Hildings kun i A meddelte udlægning af svarene udviser, har A atter fortrinnet. Medens A allerede ved den förste omtale af Baldershagen i kap. 1 underretter os om, at der ingen omgang mellem mænd og kvinder var tilladt, ser B sig nödt til at indskyde en bemerkning herom i kap. 2. I B nævnes Angantys navn allerede ved den förste omtale af den bod, som Belessönnerne paalægger Fridtjov; i A först langt senere; Rímur följer B (Kölbing, a. st. s. 211). Efter A 5 siger Fridtjov, da han forlader Norge i kongernes ærende, profetisk: *en ǫngan trúleik munu þeir brœðr oss sýna;* efter B² 3: *enn ǫngvan trúleik mun ek þeim sýna;* her har A i höi grad fortrinnet. Efter A 5 er det Halvdan, som raader til at brænde Fridtjovs gaard under hans fravær, efter B² 4 derimod Helge, og saaledes ogsaa i Rímur (Kölbing, a. st. s. 211), hvilket vistnok er ret, da det jo er denne, der fremtryller uveiret og saaledes vistnok fremstilles som den hevngjærrigere. Efter A 6 udgjör mandskabet paa Fridtjovs skib 18 mand, efter B² 4 kun 13; med A's prosa stemmer ogsaa det i A 6. 4 forekommende verspar: *átján menn í austri,* | *er Elliða verja;*

[1]) Sml. ogsaa Herrauðs s. ok Bosa kap. 1 (kong Hringr i Eystra-Gautlandi).

strofen B² 5. 2, der i en mindre god form gjenfindes i A 7. 1 og i B² lyder saaledes: *sex sék ausa | enn sjau róa | dæsta drengi | i drifaveðri; | þats gunnhvǫtum | glíkt í stafni | Friðþjóf er fram | fellr á árar* siger os, at der er 14 mænd tilbage ved ankomsten til Orknöerne; da nu underveis 4 var druknede, er det klart, at talangivelsen i A er den rigtige. Med hensyn til troldkvindernes drab, da de paa hvaleryggen sögte at hindre Ellides landing, afviger B adskilligt fra A, der tillige er udförligere; fremstillingen i Rímur er densamme som i B (Kölbing, a. st. s. 212). Redningen skildres forskjelligt i A 6 og B² 4; efter B bærer Fridtjov alle mænd iland med undtagelse af Björn, medens A siger, at Fridtjov bar 8, Björn 2 og Aasmund 1. Efter A 7 var Angantys berserker 10 i tallet, efter B² 6 var de 12; som Fridtjovs vers: *heldr munk ganga | enn griða biðja | einn til ógnar | við yðr tíu* udviser, har A ret. I A 9 fremstiller prosaen i overensstemmelse med visens ordlyd: *einn munk ganga | inn til bœjar* forholdet saaledes, at Björn fölger Fridtjov lige til Baldershagens port, da denne vender tilbage med skatten; efter B² 6 gaar Fridtjov alene op fra skibet, hvilket stemmer med den form, visen her har: *einn munk ganga | upp frá strǫndu.* Da B's fremstilling paa dette punkt idethele er forvirret, idet sætningen *konungarnir sátu nú í húsinu, enn konur þeira bǫkuðu goðin við eldana* afbryder sammenhængen, og desuden angivelsen: *síðan* — nemlig efterat have kvædet den omtalte vise for Björn — *gekk Friðþjófr inn fyrir Helga* synes forudsætte, at Björn har fulgt med ligetil hovet, hvilken sandsynlighed stiger til vished ved det paafölgende, hvor det fortælles, at Fridtjov gaar lige ud af disesalen og kvæder en vise for Björn, hvorpaa de begge gaar til skibene: maa ogsaa her A's text være oprindeligere. Efter A 10 forsöger kong Helge först at forfölge sin modstander tilskibs, da dette mislykkes, spænder han sin bue, saa den brister; i B² 8 er det kronologiske forhold omvendt: der

er i A's fremstilling en stigende lidenskabelighed, i B's en lidet heldig antiklimax. I scenen paa isen, hvor Fridtjov redder kong Ring og hans dronning, rykker han efter A 12 med et tag slæden med det kongelige par og hesten op af vandet; B² 9 siger derimod, at Ingeborg var falden ud og bleven tilbage blandt isstykkerne, hvor Fridtjov redder hende. Om Fridtjovs afskedtagen fra kong Ring siger B² 10, at den fandt sted morgenen efter den scene, hvori Fridtjov kaster sværdet langt fra sig under Rings foregivne sövn; A 14 bruger derimod udtrykket 'en morgen'; der er i begge disse fremstillinger en vis konsekvens: A 11 siger nemlig, at Fridtjov havde sat stevne med sine folk til förste sommerdag, og det vilde være mindre sandsynligt at antage, at samtalen med Ring netop skulde være forefalden dagen för Fridtjovs paatænkte afreise, et raisonnement, der ikke gjælder B, hvor mödet berammes *at sumri* (B² 8). Naar sluttelig i sagaens sidste kapitel A siger, at Fridtjov med Ingeborg fik to sönner, B derimod: mange börn, da behöver jo heri ingen modsigelse at ligge.

Da Rímur overalt stemmer med B, undtagen paa et punkt, hvor de har et træk mere, der gjenfindes i A, synes deres kilde at være et med B nær beslægtet, muligens noget mere udförligt, haandskrift; dette hs., som vi betegner med B⁴, turde være at sidstille med B¹, B² og B³; ialfald kan vi, i betragtning af, at rimerne ogsaa har ligefrem forvanskede træk tillfælles med B, ikke med Kölbing, a. st. s. 214, medgive muligheden af, at de har öst af en for A- og B-grupperne fælles kilde. Da A ligeoverfor B vistnok i de fleste, men ingenlunde i alle punkter viser sig at have bevaret sagaens oprindelige form bedst, kan A ikke være en udvidet bearbeidelse af B, ligesaalidt som B kan være en forkortet afskrift af A. Den kortere redaktion fremtræder, saaledes som den foreligger i B² og B¹, i en noget ældre stil end den længre, medens A-gruppen ved sin text henviser til en

ældre original end B-gruppens. Paa den anden side udviser de to redaktioner en saa höi grad af lighed i valget af udtryk, at de umulig kan være uafhængige af hverandre i sin förste forfattelse: de tvende grupper af haandskrifter synes med bestemthed at pege mod en fælles original, der i B har undergaaet en forkortende bearbeidelse, i A derimod maa antages, paa enkelte forvanskninger og stilistiske udsmykninger nær, at foreligge nogenlunde i sin oprindelige skikkelse. (Om et större indskud i A se nedenfor under viserne.)

b. Versene.

Hovedargumentet i Calaminus's bevisförelse for sin ovenfor fremstillede theori synes mig at være hans betragtning af de for B-gruppen særegne strofer, som forfatteren anser for hvilende paa en afvigende, literært underlegen tradition. Herom udtaler forf. sig s. 18 saaledes: "Fem strofer byder M (ɔ: B¹), som A ikke har; elleve strofer, som dette hs. indeholder, mangler i hint, deriblandt netop poetisk virkningsfulde, kraftige og margfulde, udtalte under afgjörende begivenheder; de strofer derimod, som M (B¹) har flere end A, er dels vanskelige at forstaa, dels matte og virkningslöse." I modsætning hertil fremsætter jeg den paastand, at der (fraseet de to vers i A 11) hverken i A eller B findes en eneste strofe, der ikke passer ind i eller endog kan siges at paakræves af fortællingens ökonomi. Om flere lag af strofer, digtede til forskjellige tider og steder, kan der (med den nævnte undtagelse), saavidt jeg formaar at indse, ikke være tale. Til bevis for disse paastande og til fastsættelse af kronologien for versenes affattelse, et höist vigtigt punkt, vil en detaljeret gjennemgaaelse af de enkelte strofer være en uomgjængelig nödvendighed. Vi gjengiver verserne i restitueret form, under hensyn til metrikens krav.

Str. 1 (A 3):

Mun ek segja
[illegible]

at gjǫrla mun farit
gamanferðum;
skulu ei skatnar
til skips fara,
því nu'ru blæjur
á blik komnar.

L. 3: *at* optakt. L. 4: samme typus i Vsp. (*hana brendu*), Hamð. 2 (*liðit síðan*) og oftere; ikke opfört af Sievers.

Str. 2 (A 6):

Snyðja létk ór Sogni,
en snótir mjaðar neyttu,
bræddan byrjar sóta,
í Baldrshaga miðjum.
Nú tekr hregg at herða;
hafi dag brúðir góðan,
þær'r os vilja unna,
þótt Elliða fylli.

Versemaalet er den afart af dróttkvætt, som benævnes munnvǫrp (Háttatal str. 66): de ulige linjer savner hendinger, de lige har hyppigst halvrim, sjeldnere helrim; dette versemaal er hyppigt i Fornaldar sǫgur. I denne strofe mangler rim i l. 4; det fortjener at bemerkes, at det overveiende antal af hendinglöse linjer i Friðþjófs saga indeholder enten ordet *Baldrshagi* eller adjektivet *miðr* eller begge i forening: str. 6. 4 (*í Baldrshaga kyssim*), 14. 8 (*í Ránar sal miðjum*), 28. 4 (*ór hásæti miðju*), 29. 4 (*í Baldrshaga miðjum*), 32. 6 (*í Baldrshaga miðjum*). L. 6 er daarligt bygget, idet förste stavelse bærer alliterationen i en linje af C-typen. L. 1: *snyðja* konjektur for *sinda*.

Str. 3 (A 6):

Mjǫk tekr sjór at svella,
svá er nú drepit skýjum,
því raða galdrar gamlir,
er gjálfr ór stað færir.
Eigi skalk við ægi

í ofviðri berjast,
latum Sólundir seggjum
svellvífaðar hlífa.

I l. 3 og l. 7 er vokalen i verberne *ráða* og *láta* forkortet, som hyppigt i Eddaen (sml. nynorsk *la*, *late*, *lade*). L. 6 er rimlös. I l. 4 bærer et fuldkommen tonlöst ord (*er*) rimet.

Str. 4 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Þat var forðum
á Framnesi:
rerak opt á tal
við Ingibjǫrgu.
Nú skalk sigla
í svǫlu veðri,
lata létt und mér
lǫgdýr bruna.

L. 4: *við* optakt (sml. l. 3). L. 7: *lata* med forkortet vokal (sml. 3. 7). L. 3: v. l. *rædda ek opt*. For *und mér* har Ettm. *undan*.

Str. 5 (A 6):

Eigi sér til alda;
erum út á brim komnir
frægir fylkis drengir
fyr gjǫrninga veðri;
ok standa nú allir
— eru Sólundar horfnar —
átján menn í austri,
er Elliða verja.

4, 6 og 8 bærer logisk ubetonede ord (*fyr*, *eru*, *er*) … alene allitterationen, men endog samtidig stavelserimet: … saadant vers kan, tror jeg, ikke være digtet för langt ude i 13de aarh.

Str. 6 (A 6):

Helgi vekkr, at hrannir
hrímfaxaðar vaxa.
Er ei sem hjarta bræði

í Baldrshaga kyssim.
Ólíkt mun mér unna
Ingibjǫrg eða þengill;
heldr vilda ek hennar
hæfi at minni gæfu.

L. 4: se str. 2. L. 8: *hæfi*, senere form for *hœfi*, fra midten af det 13:de aarh. almindelig paa Island. L. 3—4: sml. Krákumál 13: *vasat sem bjarta brúði* | *í bing hjá sér leggja.*

Str. 7 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Eigi sér til alda;
erum vestr í haf komnir;
allr þykkir mér ægir,
sem í eimyrju hrœri.
Hrynja hávar bárur,
haug verpa svanflaugir;
nú'r Elliði orpinn
ákafligri báru.

L. 1: sml. str. 5[1]. L. 2: her synes *um* (i *erum*) at danne rim med *kom;* jf. mine bemerkninger til str. 5. L. 8: v. l. *í ǫrðugri.*

Str. 8 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Mjǫk drekkr á mik.
Mær mun klǫkna,
ef ek skal søkkva
í svana brekku,
— austr er orðinn
í Elliða —,
þar sem blæjur
á bliki lágu.

L. 7—8 er logisk at forbinde med l. 2; sml. str. 1. 7—8.

Str. 9 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Erat sem ekkja
á þik vili drekka,
bjǫrt baugvara
biði nær fara.

Sǫlt eru augu
sukkuð í laugu;
bilar sterka arma,
bítr mér í hvarma.

Denne strofe, der kvædes af Björn, viser et uregelmæssigt, fra Fridtjovs vers afvigende metrum. L. 2: angaaende *á* som bærer af alliterationen se under str. 2, 3, 5, 7. L. 4: kenningen *baugvara* for kvinde er höist paafaldende; man ventede *-vǫr*, *-vár* eller muligens *-vára* (jvf. *snýr á Svǫlnis váro*, Har. Gráf. s. kap. 17); *baugvara* er i ethvert fald ingen klassisk kvindekenning. L. 6: *sukkuð*, *ἅπ. λεγ.*, sml. ags. *soçian*, engl. *soak;* eller tör man læse *sikkuð*: sml. n. dial. *sikka* 'sænke, synke' (af **síðka*)?

Str. 10 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Þá var svarf um siglu,
er sær of mér gnúði;
ek varð einn við átta
innanborðs at vinna.
Dælla er til dyngju
dagverð konum færa
enn Elliða ausa
í úrigri báru.

L. 3: sml. *einn jós ek við þrjá*, Ketils saga hængs s. 117. 2. L. 6: rimene er *verð* og *fær*. L. 8: muligens rettere *á ǫrðugri báru.*

Str. 11 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Sat ek á bólstri
í Baldrshaga,
kvað þat ek kunna
fyr konungsdóttur:
nú skal ek Ránar
raunbeð troða,
enn annarr mun
Ingibjargar.

L. 6: *raunbeð*, metrisk rigtigere end Ettmüllers konjektur (Altnordisches Lesebuch) *raunabeð*.

Str. 12 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

þess hefik gangs of goldit:
gekk mér, en þér eigi
við ambáttir átta
Ingibjǫrg at þinga.
Saman hǫfum brenda bauga
í Baldrshaga lagða,
var þá vilgi fjarri
vǫrðr Hálfdanar garða.

L. 1: jvf. Guðrúnarkviða I, 26 (*þess hefik gangs | goldit síðan*). L. 2: her bæres alliterationen af förste stavelse i en linje af B-typen; sml. str. 2. 6. L. 5: brændte ringe omtales ogsaa i Korm. s. og i Vígl. s. s. 85. 2. L. 7: læsemaaden i B[1] *varar* synes pege hen paa *varat*.

Str. 13[a] (A 6):

Brustu báðir hálsar
í báru hafs stórri,
sukku sveinar fjórir
í sæ ógrunnan.

L. 4 mangler en stavelse. Denne strofe synes ikke vel at have kunnet bestaa samtidig med det fölgende, kun i B bevarede vers, hvor ligeledes tabet af de fire mænd besynges; jeg er nærmest tilböielig til at antage, at visen i A er digtet senere end og i overensstemmelse med prosaen.

Str. 13[b] (B[1] 3, B[2] 4):

Nú hefir fjórum
of farit várum
lǫgr lagsmǫnnum,
þeim'r lifa skyldu;
en Rán gætir
rǫskum drengjum,

siðlaus kona,
sess ok rekkju.

L. 3: *lagsmǫnnum* er, efter notitser af Bugge, den rigtige læsemaade i AM 510 4:to (skrevet *lagm̄*). Paa denne for B eiendommelige strofe passer Calaminus's karakteristik 'mat og virkningslös' ikke; tværtimod hörer den blandt sagaens 'kraftige og margfulde' vers, der giver fremstillingen liv og farve.

Str. 14 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

þann skal hring um hǫggva,
er Hálfdanar átti,
áðr [enn] oss tapi ægir,
auðigr faðir, rauðan;
sjá skal gull á gestum,
ef gistingar þurfum,
þat dugir rausnar rekkum,
í Ránar sal miðjum.

Her mangler ll. 2, 6 og 8 stavelserim; dog kan, i betragtning af versenes sene technik, i l. 8 *í* og *Rá* vel tages som rimstavelser. L. 2: sml. Ragnars s. loðbrókar s. 248, 1 og 2: *er þóra hjǫrtr átti.* L. 5: sml. Vǫlsa þáttr s. 135: *ek sé gull á gestum.*

Str. 15 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Sé ek trǫllkonur
tvær á báru,
þær hefir Helgi
hingat sendar;
þeim skal sníða
sundr í miðju
hrygg Elliði,
áðr af hafi skríði.

L. 3–4: sml. Helg. Hjǫrv. 37: *mik hefir Helgi* | *hingat sendan.* L. 8: *áðr* optakt.

Str. 16 (A 6):

Heill Elliði!
hlaup á báru,
brjót trǫllkonu
tennr ok enni,
kinnr ok kjálka
í konu vándri,
fót eða báða
í flagði þessu.

L. 8: *í* optakt. L. 4: *trǫllkyni*, Ettm.

Str. 17 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Þurfa ei drengir
dauða at kvíða;
verið þjóðglaðir,
þegnar mínir!
enn mun verða,
ef vitu draumar,
at eiga mun
Ingibjǫrgu.

Denne strofe staar i B efter den fölgende; medens den i A er anbragt som en opmuntring af Fridtjov til sine mænd under seiladsen, kvædes den i B efter redningen; dog synes den efterfölgende prosa i B at vise, at Björn endnu ikke anser mandskabet for reddet, altsaa er de vel endnu ikke komne iland, og A's orden er den rette. L. 1: læsemaaden i A *þurfið* synes bevirket af *verið* i l. 3. *þurfa* og *verið* er senere former. L. 1—2: sml. Saga af Hálfi ok Hálfsrekkum Fornald. s. II, s. 53. 3: *baðat við dauða* | *drengi kvíða.*

Str. 18 (A 6, B[1] 3, B[2] 4):

Ek bar átta
til eldstóar
dæsta drengi
í drifaveðri;
nú hefik segli

á sand komit,
er ei hafsmegn
hægt at reyna.

L. 7: *ei* senere form for *eigi*, sml. str. 1. 5; 6. 3; 17. 1.

Str. 19 (B[1] 3, B[2] 5):

Erat á skála
skjól at drekka
vestr-víkingi,
sem vera inni;
þo'ru hraustari,
þeir'r hlunngota
drengir ausa
í drifaveðri.

Denne kun i B forekommende strofe er, efter min mening, meget vel anbragt som overgang til den fölgende, idet det endog kan siges være paafaldende, naar, som i A, vagtmanden, strax han faar öie paa fartöiet, kan tælle mændenes antal, ja gjenkjende deres anförer. L. 5: med *þo'ru* jvf. *nu'ru* str. 1. 7.

Str. 20 (A 7, B[1] 3, B[2] 5):

Sex sé ek ausa,
enn sjau róa
dæsta drengi
í drifaveðri;
þat er gunnhvǫtum
glíkt í stafni
Friðþjóf, er fram
fellr á árar.

L. 3—4: sml. 18. 3—4 og 19.7—8 samt Ævidrápa 16: *drengmenn snarir* | *í drifaveðri.*

Str. 21 (A 7, B[1] 3, B[2] 5):

Taktu af gólfi,
gangfǫgr kona,
horn hválfanda,
hefik af drukkit:

menn sé e á mar,
þá er munu þurfa
hreggmóðir liðs,
áðr hǫfn taki.

Str. 22 (A 7, B^1 3, B^2 6):

þér munuð ekki
oss of kúga,
æðrufullir
eyjarskeggjar!
heldr mun ek ganga
enn griða biðja
einn til ógnar
við yðr tíu.

Str. 23 (A 7, B^1 3):

Denne strofe, hvoraf A kun har den förste halvdel og ogsaa denne sat ind i mindre passende omgivelser, er saa lemlæstet, at den ei lader sig restituere.

Str. 24 (A 9, B^1 4, B^2 7):

Drukkum forðum
á Framnesi
frœknir drengir
með fǫður mínum:
nú sé ek brendan
bœ þann vera;
á ek ǫðlingum
illt at launa.

L. 1—2: sml. str. 4. 1—2. L. 1—4: sml. Herv. s., Fornald. s. I, 427: *drekka í hǫllu* | *húskarlar mjǫð* | *menjum gǫfgir* | *at míns fǫður*. L. 5: *sé ek*, metrisk en stavelse, sml. str. 15. 1; 20. 1; 21. 5; ligesaa *á ek* i l. 7. L. 8: *launa*, v. l. *gjalda*. Strofen findes ogsaa i B^3.

Str. 25 (A 9, B^1 4, B^2 7):

Einn mun ek ganga
inn til bœjar,

— þarfk lítit lið —,
lofða at finna;
verpið eldi
í jofra bœ,
ef ek kem eigi
aptr at kveldi.

L. 7: *kem eigi*, v. l. *eigi kem.* L. 2: *upp frá strondu*, B: se herom foran.

Str. 26 (A 9, B[1] 4, B[2] 7):

Tak við skatti,
skatna dróttinn!
fremstum tonnum,
nema framar beiðir;
silfr er á botni
belgjar niðri,
sem vit Bjorn hofum
báðir ráðit.

L. 1: sml. Hjálmters ok Olvers s., Fornald. s. III, 514: *tak hér við horni.* L. 7: *sem* optakt.

Str. 27 (B[1] 4, B[2] 7):

Hafa skal ek baug
brendan [í] hondum
ór svefnhúsi
Svolnis meyja.
Sá er hugr á mér
af hringi digrum:
verðr þeim'r varðar
við lítilmagna.

L. 1—2: *baug brendan*, sml. str. 12. 5. L. 3—4: d. e. *ór dísarsalnum.* L. 6: *af* optakt. L. 8: her synes *við*, skjönt bærer af alliterationen, dog at være maalt som optakt, hvilket i ældre tid vilde have været en umulighed. *lítilmagna* er adjektiv i neutrum. — Om denne strofe, der i B kvædes af Fridtjov ved det sidste besög i Baldershage, udtaler Cala-

minus, anf. st. s. 22, sig saaledes: hvor langt bedre er ikke det samme udtrykt i den tilsvarende, ved samme anledning i A af Fridtjov sungne strofe: *Helgi varð fyr hǫggi* etc.! Ganske vist, den i B citerede strofe fremtræder i en skikkelse, der i nogen grad vanskeliggjör restitutionen af den oprindelige text, medens A's vers er overleveret i en upaaklagelig form: men saa meget burde dog forf. have seet, at de tvende strofer ingenlunde er saaledes at ligestille, som han gjör. Forholdet er dette. I A er Fridtjovs besög i Baldershagen, da han kommer med skatten, helt igjennem rigtigt fremstillet: han slynger Helge pungen i ansigtet og kvæder: *tak við skatti* etc.; da han med den Helges kone fravristede ring træder ud af hovet, kvæder han strofen: *Helgi varð fyr hǫggi* etc., der passer vel ind i situationen. I B derimod er det hele i uorden; saaledes heder det: *Friðþjófr gekk út ok kvað vísu: tak við skatti* etc., og lige derpaa fölger disse ord: *eptir þat gekk Friðþjófr út, helt upp hringnum ok mælti: hafa skalk baug* etc., hvilken strofe dog kun kan have været henvendt til Helges kone, hvem han fratog ringen. Sagen bliver her efter denne: I B er saavel verset *tak við skatti* som *hafa skalk baug* komne paa urette plads; den for A og B fælles original, der lader sig konstruere af disse haandskriftgrupper i fællesskab, har havt fölgende indhold: Fridtjov kaster Helge skatten i ansigtet og kvæder: *tak við skatti* etc., han river ringen fra Helges kone, idet han fremsiger verset: *hafa skalk baug* etc., han gaar ud af hovet og beretter Björn begivenheden i strofen: *Helgi varð fyr hǫggi* etc. Det er altsaa saa langt fra, at B henviser til en afvigende og ringere tradition, at det tværtimod forudsætter begivenhederne fortalt netop som i A og supplerer dettes text.

Str. 28 (A 9):

Helgi varð fyr hǫggi,
hraut sjóðr á nef kauða,
hneig Hálfdanar hlýri

ór hásæti miðju.
Þar varð Baldr at brenna,
en baugi áðr náðak;
síðan af eldi usla
ódrjúgr dró ek ljúga.

L. 2: for *hraut* af *hrjóta* 'fare frem pludselig' kunde formodes *hrauð*; (*h*)*rýðr e-u* 'noget kommer frem, bevæger sig ud eller bort fra stedet, hvor det har været' (Fritzner[2]); ogsaa personligt brugt som her: *alla vega rauð eldr um hann*, Dropl. (se Lex. poet. under *hrjóða*); vil man antage *hraut* for den oprindelige læsemaade, faar man kun halvrim (*sjóð—kauð*), medens ll. 6 og 8 har helrim. L. 4 mangler rim. L. 7: sml. Ævidrápa 31: *eldi ok usla*. L. 8: her har jeg rettet udgavens *bjúga* til *ljúga;* sml. SnE. I, 290: *drjúgr at ljúga*: Fridtjov holdt sit forlig i modsætning til kongssönnerne. *usli* tager jeg = *eldskíða* i prosaen (*þat segja menn, at Friðþjófr hafi undit eldskíðu í ræfrarnar*).

Str. 29 (A 9):

Stundu vér til strandar!
— stórt ráðu vér síðan —,
því at blár logi baukar
í Baldrshaga miðjum.

L. 4 mangler stavelserim.

Str. 30 (B[1] 4, B[2] 7):

Gekk ek því frá garði
grund-skjǫldunga tveggja,
at ek illsǫgur ætti
enn í minna grandi.
Nær var ek nála Gunni
und nistingu fundinn
— þat rak mik frá húsi —
heldur meir enn skyldi.

L. 2 mangler rim. L. 8: formen *heldur*, der kræves af metret, viser med sikkerhed, at strofen er digtet efter c. 1270,

se J. Þorkelsson, Um r og ur. Denne B-strofe er fuldstændig misforstaaet af Calaminus, anf. st. s. 22: den hörer blandt de mange mansǫngsvísur, som sagaen indeholder (*nála Gunnr* er Ingeborg).

Str. 31 (A 10, B[1] 4, B[2] 8):

Kysta ek unga
Ingibjǫrgu
Beladóttur
í Baldrshaga.
Svá skulu árar
á Elliða
báðar bresta
sem bogi Helga.

L. 1—2: sml. Herv. s., Fornald. s. I, 428: *ok fœr ungu* | *Ingibjǫrgu;* Ǫrvar-Odds s., Boers udgave s. 104: *fœr enni ungu* | *Ingibjǫrgu.* L. 7: *bresta*, v. l. *brotna.*

Str. 32 (A 10):

Sigldu vér ór Sogni,
svá fóru vér nærstum;
þá lék eldr it efra
í óðali váru;
nú tekr bál at brenna
í Baldrshaga miðjum,
því mun ek vargr at vísu,
veit ek því mun heitit.

L. 6 mangler stavelserim.

Str. 33 (B[1] 5, B[2] 8):

Mátkak eiga
Ingibjǫrgu
Beladóttur
í Baldrshaga:
því skal ek hitta
Hring at máli,

vita hvé fylkir
fagnar greppi.

L. 1: med formen *mátkak* jvf. *áttka*, Egils s. kap. 83. 1. Denne B-strofe er baade formelt veldigtet og som forklaring af hensigten med besöget hos Ring, nemlig at gjense den fordums elskede, i höi grad paa sin plads; jeg tviler ikke paa, at den, som B's övrige plusstrofer, har tilhört originalen.

Str. 34 og 35 (A 11):

þá hét ek Friðþjófr,
er ek fór með víkingum,
en Herþjófr,
er ek ekkjur grætta,
Geirþjófr, er ek
gaflokum fleygða,
Gunnþjófr, er ek
gekk at fylki.

Eyþjófr, er ek
útsker rænta,
Helþjófr, er ek
henda smábǫrn,
Valþjófr, þá ek
var æðri mǫnnum.
Nú hefik sveimat síðan
með saltkǫrlum
hjálpar þurfandi,
áðr enn ek hingat kom.

Disse tvende strofer afviger i sin form betydelig fra de fornyrðislagvers, der ellers forekommer i Friðþjófs saga, idet de indeholder saavel tre- som femstavelses-linjer: (34, 3) *en Herþjófr*, (34, 6) *gaflokum fleygða*. End mere paafaldende er de efter sit indhold. Ikke blot er det höist usandsynligt, at Fridtjov her saa uforbeholdent skulde have udtalt sit navn,

der nödvendigvis maatte lede kong Ring paa spor, efterat han i forveien havde anvendt alle forholdsregler for at blive ukjendt; men ogsaa versenes vilde tone stikker besynderlig af mod hele sagaens aand. I virkeligheden kan det neppe herske tvil om, at vi her har med et större indskud i A at gjöre. Hele afsnittet i kap. 11 fra *Konungr mælti: hvat heitir þú* til og med orden *sem þú hefir hingat* mangler ganske i B-gruppen. Dette afsnit er væsentlig en gjentagelse af, hvad för er berettet, idet kongen her fremsætter de samme spörsmaal og faar de samme svar som för svenden:

Sveinninn:	*hvat heitir þú, maðr?* *eðr hvar varstu í nótt?* *eðr hvar er kyn þitt?*	*konungr:*	*hvat heitir þú, enn mikli maðr?* *eðr hvar varstu í nótt?* *eðr hvar er þitt heimili?*
kuflmaðr:	*Þjófr heiti ek,* *at Úlfs var ek í nótt,*	*kuflmaðr:*	[se de to viser] [mangler, men ersættes af:] *en hugr hvatti mik hingat,*
	en í Angri var ek upp fæddr.		*í Angri var ek upp fæddr, en heimili á ek ekkert.*
konungr:	*ek veit þat herað, er heitir í Angri, enda má verða, at manninum sé eigi hughægt.*	*konungr:*	*svá má verða, at þú hafir í Angri verit upp alinn nokkra stund, enda má þat ok verða, at þú hafir í friði fæddr verit; í skógi muntu í nótt verit hafa, því engi bóndi er sá hér í nánd, er Úlfr hei-*

tir; en þar sem þú
segist eiga ekkert
heimili, þá máske
þér þikki þat lítils
vert hjá þeim hug,
sem þú hefir hingat.

I kongens samtale med Fridtjov er, som man ser, det andet spörsmaal ladet ubesvaret, skjönt kongens paafölgende ord forudsætter dets besvarelse i samme form som svenden modtog den; endvidere indfletter Fridtjov her en bemerkning, der ikke er noget svar; og endelig kommenterer kongen dennegang udtrykket *í Angri* paa en anden og mindre heldig maade end forhen (mellem *angr* og *friðr* er der nemlig ingen direkte modsætning). Ogsaa sproget viser sig i dette afsnit at staa paa et noget senere trin end det, der kan antages at have tilhört sagaens original (sml. *ekkert*, *máske*). I modsætning hertil skriver de tvende strofer, afsnittet indeholder, sig sikkerlig fra en langt tidligere tid end den, i hvilken Friđþjófssagaens affattelse falder: de henviser overhoved efter sit indhold, der staar i sterk strid med, hvad der i kapitlets begyndelse fortælles om Fridtjovs færd, til den tidligere vikingetid. De fire sidste linjer i anden strofe synes at have erstattet et ældre linjepar, der vel har indeholdt et nyt med *-þjófr* sammensat navn. Det synes mig herefter utvilsomt, at ligesom vikingenavnene paa *-þjófr* (sml. *Herþjófr* og *Valþjófr* i Krákumál) er det punkt, der har bevirket visernes attraktion, saaledes har ogsaa disse sidstes indflettelse været hele indskuddets hensigt og maal.

Str. 36 (A 14, B[1] 5, B[2] 10, B[3]):

Nú skal ek þér of þakka:
þú hefir mest of veitta
— búinn er garpr at ganga —
gisting ara nisti.
Ek man Ingibjǫrgu

æ meðan lifum bæði;
lifi hon heil, en hljótum
hnoss fyr koss at senda.

L. 2 mangler stavelserim; B har: *hefir prúðliga veitta.*

Str. 37 (A 14, B[1] 5, B[2] 10, B[3]):

Bú [þú], Hringr konungr!
heill ok lengi,
æðstr ǫðlinga
und Ymis hausi!
Gæt, visir! vel
vífs ok landa;
skulu vit Ingibjǫrg
aldri finnast.

L. 1—2: sml. Herv. s., Fornald. s. I, 442: *búi þér allir* | . . . . . | *heilir í haugi!* L. 4: saa B[3], B[2] har *ymers;* A har *und heims skauti*, hvilket udtryk ogsaa forekommer i Hjálmters og Ǫlvers s., Fornald. s. III, 492. 2 i en ensartet strofe. L. 7: *skulu* danner optakt.

Str. 38 (A 14, B[1] 5, B[2] 10, B[3]):

Far eigi svá,
Friðþjófr! heðan,
dýrstr dǫglinga!
í dǫprum hug.
Þér mun ek gjalda
þínar hnossir
víst betr enn þik
of varir sjálfan.

L. 7—8: sml. Ragnars s. loðbrókar, Fornald. s. I, 282. 1: *þat verðr mǫrgu sinni* | *er minnst varir sjálfan.*

Str. 39 (A 14, B[1] 5, B[2] 10, B[3]):

Gef ek frœknum
Friðþjóf konu,
ok alla með
eigu mína.

L. 1: *ek* som selvstændigt ord efter verbalform ogsaa str. 1. 1; 6. 7; 30. 1; denne for det 13:de og 14:de aarhundredes digtning karakteristiske eiendommelighed er ikke almindelig i den klassiske skaldepoesi.

Str. 40 (A 14, B[1] 5, B[2] 10, B[3]):

Mun ek þær gjafir
þiggja eigi,
nema þú, fylkir!
fjǫrsótt hafir.

Det fremgaar af denne gjennemgaaelse af Friðþjófs-saga'ens vers, at disse umulig kan være ældre end slutningen af 13:de aarhundrede. Med undtagelse af A-stroferne 29, 34 og 35 gives der, saavidt jeg formaar at indse, kun et lag af viser; ti det uregelmæssige metrum i den af Björn — der vel at merke ikke var skald i samme forstand som Fridtjov — kvædne str. 9 skyldes dog vel bevidst hensigt.

c. Konklusion.

De i det foregaaende behandlede haandskrifter af Friðþjófs saga synes efter sit indbyrdes slægtskab at kunne ordnes omtrent saaledes: B[2] B[1] B[4] B[3] A, i hvilken række B[2] og A danner yderleddene, medens B[3] og B[4] repræsenterer vigtige og til gjendrivelse af Calaminus's hypothese velkomne mellemled mellem B[1] B[2] og den længre redaktion (A). Den for begge grupper fælles original kan ikke være affattet tidligere end slutningen af det 13:de aarhundrede.

Beskrivelse af sagaen.

Friðþjófs saga skildrer ikke sine personer direkte, dens præsentation er saare kortfattet; beskrivelsen af hovedpersonernes fysiske egenskaber, fremhævelsen af karakteristiske egenheder, der er saa eiendommelig for den ældre saga- [illegible] ngler her næsten ganske: om Fridtjov fortælles [illegible] ar overordentlig stor og sterk, ved Ingeborg [illegible] skjönhed. Ogsaa af aandelige attributer

er der faa: Ingeborg kaldes en klog kvinde, Fridtjov vennesæl, modig og en stor idrætsmand; begge var de fremfor alle andre. Om Björn erfarer vi, at han var stor og sterk, om Ring, at han var en mægtig og god konge, men paa sagaens tid noget gammel. Forresten lader sagaen personernes handlinger tale for dem, og vi har efter læsningen et mere levende indtryk af Fridtjovs ridderlige og ædelmodige karakter, af Ingeborgs troskab, af Rings sympathetiske skikkelse end noget direkte udsagn af forfatteren kunde have givet os. — Fremstillingen er helt og holdent objektiv; forfatteren træder intetsteds frem med domme eller fölelsesudbrud. Heller ikke paa det punkt, hvor objektiviteten ellers saa hyppig brydes: i sammenligning mellem forholdene, specielt de stedlige forhold, i sagaen og paa nedskriverens tid [1]), heller ikke her træder det subjektive moment frem. Idethele er fremstillingen nögtern. Der hviler i ikke ringe grad et virkelighedsskjær over denne romantiske historie. Rigtignok, kronologiske angivelser for handlingens tid, der giver de klassiske ættesagaer et saa paalideligt præg, indeholder Friðþjófs saga ikke. Men der er paa den anden side ingen af disse meningslöse mod- og styrkeprövег, som karakteriserer de senere sagaer (som Finnboga s., Grettla, Svarfdœla) og end mere de seneste (i 3:die bind af Fornaldar sǫgur trykte); kun Fridtjovs styrke kunde synes noget overdreven, naar der fortælles om ham, at han bærer 8, resp. 12 mand iland fra skibet, ifald dette skulde tænkes skeet paa en gang; efter A 1 roede Fridtjov som fire andre. Af urimeligheder og vidunderlige hændelser gives der ingen af paafaldende art, ti beretninger om trolddomsuveir og hexe möder os ogsaa i de mere troværdige sagaer og svarer til den i hele den gamle literatur herskende overtro. Af umuligheder forekommer der dog en eller to: Anganty kan umuligt vide, at det er Fridtjov, som

[1]) Sml. B. Döring, Bemerkungen über typus u. stil der isl. saga, Leipzig 1877.

kommer paa skibet, heller ikke kan han mere end höist ane, at han kommer for at hente skat (A 7 har: *enn veit ek* etc.). — Den ligefremme fortælling er hyppigt afbrudt af belivende samtaler og af vers, der tjener dialogen, til udsmykning og til at meddele beretningen et skin af troværdighed. Saavel samtalerne som versene har et konkret indhold og direkte hensyn til begivenhederne; en almindeligere idé er et par gange udtrykt, men med ligefrem anvendelse paa tilfældet og i ordsprogets form: saaledes svarer Belesönnerne Rings sendebud paa deres opfordring til underkastelse, at de ikke vil lære i ungdommen, hvad de ikke önskede at kunne i alderdommen; '*ǫndurðir skulu ernir klóask*', 'næb mod næb skal örnene rives' (sml. Ó. H. s. 186) siger berserken Atle til Fridtjov, men den længre saga finder det nödvendigt at tilföie anvendelsen ved ordene '*med okkr*' (ɔ: og saaledes skal det være mellem os); for versenes vedkommende danner dog kjærlighedsviserne en undtagelse, forsaavidt som de indflettes paa steder, hvor situationen ikke direkte afföder dem. Tonen i samtalerne er som i den ligefremme fortælling rolig og stiger aldrig til den lidenskab, som t. ex. Njála frembyder saa mange exempler paa. Ligesom handlingens ydre form er ogsaa stilen nögtern, undertiden noget gold; kun den vidlöftigere redaktion förer paa sine steder et mere blomstrende sprog, men dette skyldes aabenbart senere overarbeidelse; sproget er letfatteligt, perioderne korte og enkle og holder en vis middelvei mellem den ældre tids overordentligt sammentrængte knaphed og eventyrsagaens mere ordrige bredde. De indsprængte vers er dels digtede i det höitidligt afmaalte dróttkvætt's friere former, dels i det raskere fornyrðislag; de fremtræder for en stor del i hss. i en meget korrupt skikkelse.

Analyse af stoffet.

Vi gjenfinder ved en analyse af Friðþjófs-saga'ens stof de almindelige literære effektmidler, motiver og personer, kort

sagt hele den literære traditions typiske apparat, udnyttet i en grad, som ved den klassiske tids sagaer er useet. Staaende figurer er fostbroderen og raadgiveren Björn samt berserken Atle [1]). Stereotype sagamotiver er spaadommene [2]); den profetiske dröm, der altid gaar i opfyldelse [3]); trolddomsuveiret [4]); skatteindkrævningen, et af en fyrste paalagt farefuldt opdrag, der udföres med held [5]); de fiendtlige skibes ödelæggelse for at hindre forfölgelse; den voldsomme, om overordentlig styrke vidnende roning, hvorved aarene knækker [5]); endvidere forklædningen [6]), specielt den side hat [7]). Som saa hyppigt er helten digter [8]); dette synes for en kjærlighedsroman næsten nödvendigt, idet mansǫngs-viserne er det eneste poetiske udtryk for elskov, som sagastilen kjender. Ogsaa i selve kjærlighedsintrigen er der adskilligt typisk; et hyppigt motiv er det, at en fyrste ikke vil give helten sin datter, fordi han er *ótiginn maðr* (saaledes t. ex. i Ǫrvar-Odds s., hvor den elskede kvinde ligeledes bærer navnet Ingeborg); i Njála kap. 87 fortælles om en mand ved navn Rapp, at han i Norge forförer en jomfru, skjænder og brænder et tempel og flygter for kongens vrede ud af landet; en kjærlighedsroman, hvori kvinden bringes til at ægte en anden, medens tilböieligheden vedvarer, er ingenlunde sjelden i den gamle literatur [9]), og naar forholdet ikke i Friðþjófs saga som tidligere leder til konflikt og kamp mellem mændene, har vi heri at se mildere tiders indflydelse. Der spörges nu: hvad bliver der herefter igjen for Friðþjófs saga af absolut nyt og eiendommeligt? Svar: foruden den efter

---

[1]) Sml. Heinzel, Beschreibung der isl. Saga (Sitzungsberichte der philosophisch-historischen Classe der kaiserlischen Akademie des Wissenschaften, Wien 1881), s. 126. [2]) Heinzel, a. st. s. 156. [3]) Heinzel, a. st. s. 157—60. [4]) Döring, a. st. s. 28 f. [5]) Heinzel, a. st. s. 155. [6]) Exempler: Njála (Gunnar forklædt som Hedin), Hrómundar s. (Romund forklædt som kvinde), Ǫrvar-Odds s. (Odd ved kong Herrauds hof). Angaaende forklædningen som saltbrænder sml. Beitr. VIII, 365[1]. [7]) Heinzel, a. st. s. 231. [8]) Heinzel, a. st. s. 141. [9]) Heinzel, a. st. s. 139.

en mer end brugbar og endnu i literaturen ubrugt grundidé foretagne anordning af stoffet, hvorom mer senere, endnu et par enkeltheder, hvoriblandt specielt den interessante beretning om Baldershagen, samt fremforalt den skjönne episode hos Ring, fortællingens kulmination. Heraf tilhörer den förste aabenbart nedskriveren eller — som vi, da vi her kun kan have med bevidst kunst at gjöre, vel er berettigede til at benævne ham — forfatteren, medens resten paa dette punkt af undersögelsen endnu kunde tilskrives traditionen.

Sagaens historiske værd.

Foruden i den saga, der bærer Fridtjofs navn, nævnes dette endnu i tvende fortællinger af sent datum. Af disse er den ene opkaldt efter Fridtjovs fader, Þorsteinn Víkingsson. Sagaen er füld af fabelagtige eventyr, uden vers og skreven i en senere stil end Friðþjófs-saga'ens mindre redaktion. I omtalen af personer og gjenstande, som ogsaa forekommer i Friðþjófs saga, stemmer den overalt nöiagtig med denne, saaledes i omtalen af Beles æt (kap. 24), af Framnes og Sýrstrǫnd (kap. 20), af skibet Ellide (kap. 21), af sölvbæltet (kap. 22), af Torsten som Beles herse og Anganty som hans jarl (kap. 24). Mellem Þorsteins saga og Friðþjófs saga gives der en paafaldende mængde paralleler [1]); historien om kong Njörves og jarlen Vikings fostbroderskab og deres sönners dödsfiendskab er næsten identisk med forholdet mellem kong Bele og hersen Torsten Vikingssön: beggesteds er kongssönnerne ringere mænd, beggesteds tilholder faderen sine sönner at vise imödekommenhed ligeoverfor kongssönnerne; i det

---

[1]) Denne overensstemmelse strækker sig lige til udtrykkene. Saaledes bruges ogsaa i þorst. s. s. 415 *vagn* om slæde som i Fr. s. (A 12). Udtrykket ***því skulum vér eigi þar til ráða?*** þorst. s. s. 433 stemmer med ordene ***því skulum vér þá eigi fara*** (v. l. *prófa*) i B 1. Med begyndelsen af A 11 sml. begyndelsen af þorst. s. kap. 22. Strofen ***jusu vér, meðan*** etc. i A 7 gjenfindes omsat i prosa i þorst. s. s. 455: ***tekr þá sjór at ganga á bæði borð, ok stóðu allir menn í austri.***

hele tillægges der Torsten de samme attributer som Fridtjov; det merkværdige skib og sölvbæltet viser sig at være arvestykker; endog den svenske kong Ring synes at bero paa mangfoldiggjörelse af samme type, kun er hans rolle noget varieret. Föies hertil, at Þorsteins saga ender, netop hvor Friðþjófs saga begynder, kan der neppe være nogen tvil om, hvordan hele dette forhold er at opfatte. Ti vistnok har det gamle motiv med slægtsskjæbnen og slægtssammenhængen ogsaa i den klassiske saga bevirket paralleler og ligefremme gjentagelser, men en saa fuldkommen overensstemmelse og en saadan trættende ensformighed kan dog kun skyldes paavirkning. Heller ikke kan der fornuftigvis herske meningsforskjel angaaende spörsmaalet om, hvilken saga der har dannet forbilledet: aabenbart har forfatteren af Þorsteins saga havt den anden saga for sig, da han sammenskrev sit aandlöse og med eventyrlige tildragelser rigt udstyrede værk.

I Þorsteins s. kap. 9 læses: *sá konungr réð fyrir Firðafylki, er Ólafr hét ok var Eysteinsson, bróðir Ǫnundar, fǫður Ingjalds illráða.* Da nu efter Ynglinga saga Onund var sön af Ingvar, skulde altsaa ogsaa Olav være dennes sön, medens han paa anf. sted kaldes Øistens sön. Vi kommer saaledes til en modsigelse, som imidlertid löses ved for *bróðir* at optage varianten *bróður.* Altsaa: Onund havde en broder Øisten, hvis sön var Olav. Herefter bliver den sidste samtidig med Ingjald illraade, hvis levetid Munch henlægger til slutningen af 7:de aarh. Nu fortælles der videre i Þorsteins s. kap. 9, at Vikings fosterbroder Njörve ægtede Olavs datter; fölgelig maa Fridtjov have levet i det 8:de aarh., nemlig to generationer senere.

Til et ikke meget afvigende resultat förer Mohnikes antagelse, Die Saga von Fridthjof dem Starken, Stralsund 1830, hvorefter den Bjǫrn Buna fra Sogn, som omtales i Landnáma, skal være samme person som Fridtjovs fosterbro-

der, med hvilken formodning som grundlag forfatteren ansætter Fridtjovs levetid til omkr. 800.

Til ganske andre slutninger leder det tredie arbeide, hvori Fridtjovs navn omtales, nemlig den fabelagtige Gautreks saga i dens tredie kapitel. Det berettes her, at Fridtjov den fröknes og Ingeborg den fagres sön Huntjov, hvem ogsaa den længere redaktion af Friđþjófs saga omtaler i sit slutningskapitel, havde tre sönner, hvoraf den ene Hertjov overfaldtes og dræbtes af Vikar og hans fosterbroder Starkad. Da nu — efter Munchs beregning, Det norske Folks Historie I, -1, 300 — Vikars levetid falder mod slutningen af det 7:de aarh., sluttes heraf, at Fridtjov maa have levet i den förste halvdel af 600-tallet, nemlig to generationer tidligere. Med hensyn til det afsnit af Gautreks saga, hvori dette omhandles, den saakaldte Vikarsepisode, da er der al grund til med Munch at antage en historisk kjærne som den spindel, hvorom handlingens traade er slyngede. Men heraf fölger ingenlunde, at den slægtsrække, der her begynder med Fridtjov den frökne, oprindelig har hört hiemme i denne forbindelse; den kan jo ligesaavel höre til de ikke faa laan fra andre eventyrlige sagaer, som denne digtning opviser. Under enhver omstændighed er der forsaavidt en ubodelig strid mellem chronologien i Gautreks saga og fremstillingen i Friđþjófs-sagaen, som norske vikinger ved 600-tallet visselig endnu ikke havde sat foden paa Orknöerne, end sige erobret dem og indrettet et jarledömme der (Munch, anf. st. s. 321).

Er vi saaledes paa den ene side komne til det resultat, at de steder i vor oldliteratur, hvori Fridtjovs navn nævnes, viser ulægelige uoverensstemmelser, uden at noget af dem kan tages for et fuldgyldigt historisk bevis, saa svækkes paa den anden side Friđþjófs-sagaens troværdighed ved vægtige argumenta ex silentio. Vi citerer Munch, anf. st. s. 321: Det er allerede i og for sig mistænkeligt, at Fundinn Noregr, der dog saa nöie gjennemgaar de norske kongeætter, aldeles ikke

nævner et ord om Fridtjov og hans æt, og at ætten ligesaa sporlöst forsvinder efter Hertjovs död. Heller ikke findes nogen hentydning dertil enten i Landnáma eller nogen anden paalidelig norsk eller islandsk saga.

Til disse grunde kommer endnu en overveielse af sproglig art, der er mig meddelt af hr. prof. Bugge: Personnavne, hvis sidste led betyder 'tyv', forekommer ikke hos andre germanske folk end Nordboerne. Saadanne navne synes ogsaa upassende for hæderlige, fribaarne mænd; ti det begreb af uhæderligt og fordægtigt, som endnu klæber ved ordet tyv, har vel bestandig været fæstet til det. Jeg tror, at de nordiske navne paa *-þjófr* er opstaaede ved omdannelse af angelsaxiske navne paa *-þéow: Húnþjófr* er egentlig den hunske træl, *Valþjófr* den vælske træl (sml. *Wealhþéow* som kvindenavn i Béow.). Först efterat en saadan omtydning havde fundet sted, kunde kenningnavne som *Friðþjófr*, eg. fredtyv, dannes; dette har vel, ligesaalidt som t. ex. *Víglundr* i den med Friðþjófs saga som mönster komponerede Víglundar saga, nogensinde i gammel tid været et reelt existerende navn. [Ogsaa i str. 34 er da vel navnet *Friðþjófr* kommet senere til, idet leddet *-þjófr* alene har været den attraherende kraft.]

Sagaens tilblivelse.

Friðþjófs saga staar med hensyn til sin genesis ikke paa et trin med ættesagaerne, ei heller staar den helt alene, den bliver — trods den mere realistiske sans, der udmerker den og betegner den som tilhörende periodens begyndelse — literært nærmest at studere i forbindelse med de övrige i Fornaldar sǫgur trykte sagaer. Disse sagaer har alle et fælles præg, og en meget nær sammenhæng mellem dem synes ikke at kunne betviles. De danner sjelden noget enhedligt hele; begivenhederne kjæder sig sammen uden indre nödvendighed eller kausalnexus; om en ledende, paa kompositionen indvir-

kende grundförestilling er ikke tale; en stor del eventyr og motiver er ligefrem fællesgods for hele gruppen; ogsaa i stilen er ikke ringe grad af lighed umiskjendelig. Handlingen dreier sig om tildragelser i Norden för Harald Haarfagres dage; den omfatter saaledes den forhistoriske eller heroiske tidsalder [1]). Da nu dette netop var en tid, "hvor folkenes barnlige anskuelse tænkte sig det overnaturlige som noget der greb direkte ind i alt, hvad der skeede, guder og overmenneskelige magter som optrædende blandt mennesker, hvis planer de dels befordrede dels modarbeidede": saa kunde man ogsaa forestille sig, at man i denne sagaklasses eventyrlige og fantastiske tone havde en gammel og ægte lokalfarve. Men en nærmere overveielse vil snart bringe os paa andre tanker. Betænker vi, at disse verker for största parten sikkerlig hörer det 14:de aarh. til, og at antagelsen af en ubrudt tradition fra oldtiden af til denne tid, en tradition, hvis hele aand og tone skulde have været netop disse sagaer eiendommelig, er en saare lidet rimelig ting: saa bliver der intet andet tilovers end at tilskrive den for disse fortællinger karakteristiske kolorit en senere tids smag. Og isandhed, ingen skjönsom læser af disse produkter kan være i tvil om, at vi her har for os historiske romaner, hvor enkelte historiske personer og træk er benyttede som baggrund for en opfunden handling. Og endvidere, hvad kan være naturligere for en fantastisk retning end at ty tilbage til traditionens fjerneste tider, hvor i sagamorgenens halvlys gjenstandenes taageagtige omrids giver dem en overnaturlig störrelse og gaadefulde former? Har vi ikke selv været

[1]) Munch har i sin Historie 4, 1 s. 443 fölgende bemerkning om denne sagacyklus: At forfatterne til de fleste af disse æventyrsagaer vare nordmænd, synes mange omstændigheder at bestyrke, navnlig det nöie kjendskab, som ofte lægges for dagen til geografiske forholde i Norge eller overhoved paa fastlandet. Nogle var vel ogsaa forfattede paa Island, hvor man ligeledes beskjæftigede sig med at digte ej alene æventyrsagaer, men ogsaa tilsyneladende historiske familiesagaer og romantiske kjærlighedsnoveller.

vidne til, hvorledes en lignende romantisk smag har sögt næring for indbildningskraften, tilfredsstillelse for sin higen efter det vidunderlige ved at vende sig til tider, hvorfra kun dunkle og ubestemte beretninger er naaede frem?

Det er klart, at ved denne klasse af fortællinger forfatterskabet, d. v. s. forfatterens selvstændige virksomhed, maa have spillet en ganske anden rolle end for ættesagaens vedkommende. Er allerede ved de sistnævnte drömmene, dialogen og de mindre vigtige detaljer som regel öst af nedskriverens fantasi, kommer ved de förste hertil en mængde mistænkelige eventyr og fremmedladne træk. Idethele röber disse produkter en tid, hvori ærefrygten for overleveringen var svækket, hvor de gamle sagnmotiver kun anvendes som staffage, medens hovedmassen af indholdet er digtet sammen paa fri haand. For denne sagaklasses vedkommende er saaledes affattelse og nedskrivning for historikeren væsentlig at betragte som ét fænomen.

Vi tör allerede paa grundlag af det hidtil om Friðþjófssagaen udviklede paastaa, og vi vil snart faa anledning til end yderligere at godtgjöre, at den efter hele sin typus er at betragte som et tidligt led i den række af eventyrlige sagaer, der er trykt i Fornaldar sǫgur Norðrlanda, med hvilke den har herkomst tilfælles, og som den kun adskiller sig fra ved sin kunstneriske komposition, sin afrundede form og den sterkt ethiske grundtanke, som er fortællingens röde traad. Angaaende sagaens affattelse tör vi heraf slutte, at den hörer det 13:de aarhundredes slutning eller det 14:des begyndelse til. Videre fölger det af vor grundopfatning, at der er en overveiende sandsynlighed for, at sagaen er opdigtet og fört i pennen af én mand. For at den sidste antagelse skal være rigtig, er det nödvendigt, at versene er opstaaede samtidig med prosaen. Dette er ogsaa, saavidt jeg forstaar, en ved den intime sammensveisning af poesi og prosa, som udmerker denne saga, næsten nödvendig slutning;

heller ikke er der ved poesien nogetsomhelst, der kunde tyde paa en ældre forfattelse end noget för 1300, derimod meget som peger henimod denne tid, saaledes som vi ovenfor har paavist.

Sagaens ethiske og æsthetiske værd.

Idet vi gaar over til at handle om sagaens literære værd, dens ethiske og æsthetiske side, skal vi forudskikke en redegjörelse for tankegangen, saaledes som vi opfatter den.

Hersesönnen Fridtjov elsker den sognske fylkekonge Beles datter Ingeborg, som gjengjælder hans kjærlighed. Da Belesönnerne ikke vil give sit samtykke til forbindelsen, kommer det til brud mellem dem og Fridtjov. I en kamp mellem de förstnævnte og den svenske kong Ring holder Fridtjov sig hjemme, men benytter paa illoyal vis kongernes fravær til at besöge Ingeborg i Baldershage, hvor omgjængelse mellem mand og kvinde var helligbröde; forgjæves advarer saavel Björn som Ingeborg ham mod at paadrage sig gudernes vrede: han erklærer, at hendes kjærlighed ligger ham mer paa hjerte, og kalder stedets skytsgud spottende '*Baldr bóndi*', far Balder; ogsaa et andet argument anvendes af Ingeborg: hun, der som kvinde havde vanskeligere for at sætte sig ud over samfundets bud, gjör sin elskede opmerksom paa, at han handler imod skik og brug, men forgjæves. For denne forseelse imod guders og menneskers love straffes Fridtjov haardt. Efter kongernes tilbagekomst fra kampen mod Ring, til hvem de har fæstet sin söster Ingeborg, erfarer de, hvad der er skeet, og Fridtjov maa for at opnaa forlig drage afsted til Orknöerne for at hente skat. Til ingen nytte forsöger hans mænd at bevæge ham til först at forsone Balder. Men straffen er nær for haanden. Paa reisen opstaar et frygteligt trolddomsuveir, der truer dem alle med undergang. Nu först indser Fridtjof sin bröde; og han opfatter sin skjæbne som en straf: ***þess hefk gangs of goldit,***

jeg har faaet undgjælde for besögene i Baldershagen, siger han; og hans staldbrödre deler hans opfatning: det var venteligt, at sligt vilde fölge efter, siger Björn. Ved denne storm dvæler sagaen med stor udförlighed, baade fordi Fridtjov her faar anledning til at vise sin heroiske karakter, sin overordentlige styrke og uforfærdede mod, sin standhaftige og selvforglemmende kjærlighed, og fordi her afsoningen af den begangne bröde begynder. Först da helten i fuldkommen resignation ved at ophugge og uddele Ingeborgs ring ligesom har afskaaret det sidste baand mellem dem, löses trolddommen, og haabet vender atter tilbage. Fridtjov modtages hos Orknöjarlen gjestevenligt og vender tilbage med rige gaver. I Sogn erfarer han, at kongerne har brudt forliget og opbrændt hans gaard; han slynger kong Helge skatten i ansigtet og begiver sig ud paa vikingfærd. Men Fridtjov kan ikke glemme sin barndoms kammerat og ungdoms elskede; han skilles ved sit fölge og besöger i forklædning Rings gaard. Baade kongen og dronningen gjenkjender ham, men medens Ring behandler ham med höisindet gjestfrihed, giver Ingeborg — sin husbonde tro — sig kun lidet af med ham. En dag redder Fridtjov dem begge fra döden. En anden gang lægger kongen sig til at sove ude paa marken, og kun Fridtjov er hos ham. Da tager Fridtjov sit sværd og kaster det langt fra sig. "Nu var det nok saa, at mangt randt dig i sinde", siger Ring, "og jeg kjendte dig den förste aften, og ikke skal du drage herfra, ti her venter dig store ting". Men Fridtjov erklærer, at han vil afsted, idet han samtidig udtrykker sin udmerkede höiagtelse for denne mand, der dog havde rövet ham hans livs lykke. Da siger Ring ham, at han föler sig döden nær og vil give ham sin hustru og kongenavn dertil. Fridtjov, hvem lykken ikke gjör overmodig, svarer takkende, at jarlenavn er nok. Kort efter dör Ring, og Fridtjov opnaar den lykke, som han havde gjort sig fortjent til ved sin ridderlige færd, sin trofaste og uegennyttige

kjærlighed og derved, at han paa ethvert punkt havde vist, at han formaaede at give afkald paa den.

Som man ser, falder Friđþjófs-saga'en i fire afsnit: begivenhederne i Sogn — skattehentningen — tilbagekomsten til Norge — besöget hos Ring. Disse episoder er ikke löst forbundne, men sammenknyttede saaledes, at den ene fremkalder den anden, hvorved handlingen bliver strengt sluttet. Som en röd traad gaar gjennem hele fremstillingen en tanke, der er vidt forskjellig fra den grundbetragtning, der bestemmer de klassiske sagaers komposition. Denne grundtanke, der har sin rod i en bestemt livsanskuelse, adskiller Friđþjófs-saga'en ligemeget fra de ældre sagaer og fra de saakaldte lygisǫgur, der i sin löshed ikke holdes oppe af nogen idés rygrad. Hvorledes fortællingen om Fridtjov efter sin literære karakter er at betragte som en mellemform mellem disse tvende sagagrene, skal vi i det fölgende paavise.

De klassiske ættesagaer er byggede paa skjæbnetroen, som faar sit udtryk i forudsigelser, drömme og antydninger af det fremtidige. Det er den fatalistiske verdensanskuelse, der ligger til grund for det fælles slægtspræg og den fælles slægtsskjæbne i de gamle sagaer, for deres *gæfumaðr* og *úgæfumaðr*, og som forbinder begivenhederne i de enkelte þættir | en virkelig saga [1]). I Friđþjófs saga er denne verdens-ing trængt i baggrunden af de kristelig-katholske ger om den personlige fortjenestes og den retfærdige , saaledes som denne tro aabenbarer sig t. ex. i de rlige gudsdomme. Under denne belysning er Frid-bne at anskue, og i dette lys ser han den selv, siger, at han har faaet undgjælde for besögene i , eller naar han i saga'ens slutningskapitel for-ir over Belesönnerne i fölgende ord: det viser har bedre sag end I. I sammenligning her-

Studier öfver kompositionen i några isländska ättsagor,

med er de tvende forudsigelser og den enestaaende henvisning til drömme, som sagaen indeholder, at betragte dels som tilhörende overtroen dels som virkninger af den literære tradition.

I sammenligning med de ældre sagaer viser videre fortællingen om Fridtjov og Ingeborg en mildere karakter. Der er hos Fridtjov intet af den voldsomhed i begjæringer og den lidenskabernes uimodstaaelige magt, som saa hyppigt karakteriserer de gamle helte. Heller intet af deres vilde hævnsyge: vistnok slynger han den trolöse Helge pungen i ansigtet, men dette er baade en forholdsvis mild gjengjældelse og desuden et traditionelt træk (sml. Gísla s. 62, Laxd. s. 48); og han afslaar bestemt at fölge Björns raad at dræbe Halvdan og Helge (A 11, B² 8), idet han bemerker, at det tjener til intet (*til enskis er þat*). Medens i de ældre sagaer lidelsens kristelige mod og den kristelige afsky for voldsdaad kun forekommer ved bipersoner [1]), er i sagaen om Fridtjov resignationen og selvovervindelsen adlede til ridderdyder.

Selve grundtanken: Fridtjovs afsonen af sin bröde gjennem modgang og prövelser og hans indre lutring, der gjorde ham værdig til lykken, er afgjort kristelig. Ti vistnok yder ogsaa andre sagaer, hvor man ikke kan paastaa, at kristendommens aand synderlig har paavirket den gamle tradition, exempler paa, hvorledes begivenhederne formaar at udvikle og forædle mennesket, som naar Flose efter brandstiftelsen optræder som en ganske anden mand end för samme, — ja, vor oldtids förste riddderskikkelse, han, om hvem sagaen siger, at naar de nævnes alle de berömteste mænd og konger i gamle sagn, da skal Sigurd gaa först for sin kraft, sin dygtighed og sit mod, som han havde fremfor alle mænd i Norden, og hans navn skal aldrig dö i norrönt maal, medens verden staar, han over hvis ubrödelige loyalitet vaver-

[1]) Heinzel, a. st. s. 122.

luens flammer kastede et skin, som sent vil blegne: ogsaa Sigurd Favnesbanes storslaaede karakter 'havde sin rod i de mægtige lidenskaber, hvorigjennem hans livs skjæbne förte ham'. Men Sigurds skjæbne er tragisk: i de gamle sagaer triumferer den gode aldrig, fordi han er god.

Friđþjófs saga tilhörer kjærlighedsromanernes kategori. Den islandske literatur tæller ikke mange værker af denne klasse. Den har den skjönne Gunnlaugs saga, og den har Bjarnar s. Hítdœlakappa. Men hvilken forskjel! Her en dybt tragisk konflikt, der bereder alle parter kvalfulde lidelser eller döden, i Friđþjófs saga en heldig ende, hvor de elskende efter mange gjenvordigheder faar hinanden, bliver lykkelige og faar mange börn, — ganske som i vore dages romantiske fortællinger!

Kristiania i januar 1889.

Hj. Falk.

Adjektivum *Örgrandr*.

I inskriften på Karlevistenen på Öland förekommer i versen ett ord *urkrąntari*, som jag normaliserat *ørgrandari* och tolkat som komp. af ett adj. *ørgrandr*, felfri, härledt af neg. præf. *ør-* och subst. neutr. *grand* = 1. noxa, damnum, clades. 2. cura. 3. crimen, scelus, vitium (Egilsson, lex. poet. s. 265), liksom adj. fno. *øruggr*, utan fruktan, modig, är bildadt af *ør-* och subst. mask. *uggr* [1]). En mängd liknande s. k. bahuvrîhi-sammansättningar finnas upptagna i Oxforder ordboken, af hvilka dock en del äro kända endast från nyisl. De äro dels svaga adj. på *i* och *a*, dels starkt böjda: *ørhiarta*, out of heart, having lost heart; *ørmagna*, powerless; *ørsauði*, sheepless; *ørskammi*, shameless (nyisl.); *ørvita*, out of one's senses; *ørbirgr* (af *biǫrg*), destitute (nyisl.); *øręndr*, af *ǫnd*, out of breath, *ørhilpr* af *hiǫlp*, helpless; *ørverðr* el. *ørvirdr* (den senare formen efter lex. poet.), af *verð*, unwordy; *ørvǿnn*, af *vǫ́n*, out of hope, m. fl. Som man finner, hafva de starkt böjda i allmänhet i-omljud (äro bildade som ia-stammar; Kluge: Stammbildungslehre s. 77). Omljud saknas dock i *øruggr*, som således bildar en fullständig analogi till *ørgrandr* [2]). Någon betänklighet att antaga tillvaron af ett sådant adj. bör således icke finnas. För att emellertid ytterligare styrka vårt antagande, skola vi här söka visa, att äfven i den isländska literaturen finnas lemningar af ett adj. *ørgrandr*.

Egilsson har i lex. poet. ett adv. *ørgrant*, som är hemtadt från en vershelming i Håkon den gamles saga i Eirspennill och Flatöboken. Denna vershelming lyder efter den förstnämnda handskriften (Unger: Sagaer om Sverre og hans efterfölgere, sid. 441):

"Snjallr bauð örgrant [3]) öllum
allvaldr griðum halda
naðr glóstrætis njótum
nætr sex ok frið gæta.

Versen tillskrives Gizurr Þorvaldsson (isländing, † 1268) och anföres såsom källa för en uppgift i texten, att kung Håkon på ett krigståg till Danmark slutit ett sex dygns stillestånd med danskarna. I prosaisk ordföljd lyder versen: "Snjallr allvaldr bauð öllum naðrs glóstrætis njótum *ørgrant* halda griðum ok gæta frið sex nætr", och torde kunna ordagrant öfversättas sålunda: "Den

---

[1]) Se Antiqvarisk Tidskrift för Sverige X s. 263 f.; jfr. Liljegrens Runurkunder n:r 1323, och Ant. Tidskr. f. Sverige IX 2. s. 3.

[2]) Man måste i inskriften läsa *ørgrandari*, ty ordet bildar helassonance med *landi*.

[3]) Flatöboken har ett obetydligt fel i detta ord: *aurgramt* för *aurgrant*. Med undantag af olikheter i bokstaveringen, öfverensstämma för öfrigt begge texterna här.

tappre herskaren bjöd alla ormens glänsande vägs (guldets) besittare (sina män) att *obrottsligt* hålla stillestånd och iakttaga fred i sex nätter". Egilsson öfversätter *ørgrant* "diligentissime". "studiosissime" och härleder det af *ør* intens. och adj. *grannr*, späd. tunn; och under adj. *grannr* upptager han neutr. *grant* med betydelsen "diligenter", "exacte", adcurate", men utan annat bevis än en hänvisning till *ørgrant*. Men det torde vara svårt att ur den egentliga betydelsen af *grant* härleda betydelsen "diligenter". I det sammanhang, i hvilket *örgrant* förekommer i versen, tycker man till och med att det, ifall det komme af *grant*, skulle hafva en motsatt betydelse mot den, som äfven Egilsson anser att meningen fordrar. *Örgrant* hör enligt vår mening till ett adj. *örgrandr* och betyder: utan skada, felfritt, obrottsligt, hvilket just är den betydelse, som sammanhanget fordrar.

I den isl. ordspråkssamling, som är upptecknad i slutet af Cod. Reg. af Snorra Edda och är utgifven af Möbius i 1 bd. af Zeitschrift f. Deutsche Philologie, lyder 3:dje ordspråket i str. 15 enligt Möbii text: *örgranns erum vér lengst á leit*. Vigfusson, som anför ordspråket efter handskriften (Oxf. ordb. art. *örgrannr*), skrifver också: "*örgranns* eru vér lengst á leit." V. hänför *örgranns* till neutr. af adj. *örgrannr*, som förekommer i nyisl. och betyder "very slim", samt öfversätter ordspråket: "looking for a small thing takes the longest time", samt jemför det med ett engelskt talesätt "to look for a needle in a bottle of hay". Möbius, som utgaf Málsháttakvædi samma år som slutet af Oxf. ordboken utkom (1874), har oberoende af Vigfusson kommit till en liknande uppfattning af ordspråkets betydelse; han öfversätter det (a. st. sid. 33): "nach winzigkeiten suchen wir am längsten". Men ett ordspråk, som skulle uttrycka denna tanke, hade troligen erhållit en annan form. Jag tror att det ligger en djupare mening i detta ordspråk. I handskriften står otvifvelaktigt icke *örgranns* eller *örgrans*, utan *örgranz* [1]), som kan stå så väl för *ørgranns*, som *ørgrands*. Genom att tyda formen på det sistnämnda sättet och taga *ørgrands* som genit. neutr. af adj. *ørgrandr* erhålles en fullt tillfredsställande och, såsom oss synes, till och med mycket god mening: *ørgrands erum vér lengst á leit*, ordagrant öfversatt: efter det felfria söka vi längst, man måste söka länge för att finna något som är utan fel.

Vi torde alltså vara berättigade att uppställa ett isl. adj. *ørgrandr*, bildadt på ofvannämnda sätt. Såsom vi hafva sett, äro dylika bildningar mycket vanliga i isl. Deremot äro negativa bahuvrîhi-sammansättningar ytterst sällsynta i fsv.-fd. Enligt vår tanke är *ørgrandr* en uteslutande isl. eller norsk-isl. bildning, och ordets förekomst i versen i Karlevi-inskriften utgör ett af bevisen för att denna vers är författad af en isländing eller möjligen en norrman.

[1]) Jmf. Möbius a. st. s. 16.

Sven Söderberg.

Vígslóði.

I Arkiv för nordisk filologi V, ny följd I, s. 98—108 har K. Maurer søgt sproglig at forklare ordet *Vígslóði*, den bekendte overskrift over et af Grågåsens afsnit. Ordets første sammensætningsled *víg-* er klart og forståeligt nok, hvilket derimod ikke er tilfældet med det sidste sammensætningsled *-slóði*, som man har forklaret på forskellige måder. Maurer har givet en udtömmende fremstilling af de betydninger, hvori ordet forekommer i islandsk og norsk, samt en fortræffelig oversigt over de hidtil fremsatte anskuelser angående dets betydning i denne sammenhæng. Selv indtager han en temmelig ubestemt stilling til spörsmålet, idet han vakler imellem to forklaringer. Af disse er den ene først fremsat af Þórðr Sveinbjörnsson og senere tiltrådt af V. Finsen, og går ud på, at *-slóði* her betyder "følger", *Vígslóði* altså "hvad manddrab (eller rettere: kamp) trækker efter sig, har i følge med sig", "følgerne af manddrab (kamp)". Den anden tolkning, som først er fremsat af Maurer og senere billiget af Möbius og Vigfússon, tager *slóði* i betydningen "vej" (= *slóð*) og oversætter *Vígslóði* ved "Todschlagspfad, Todschlagsweg." Dog tilföjer Maurer nu, at *slóði* — hvis det overhovedet kan betyde vej, hvilket turde være tvivlsomt — ligesom det beslægtede *slóð* må betegne "sporvej, den vej, som danner sig, hvor nogen har rejst, ved de spor, han efterlader sig", og således peger hen på, hvad den gående efterlader sig, hvad der ligesom følger ham, og han kommer således ved denne tolkning ad en omvej til det samme resultat som den anden forklaring, at nemlig *Vígslóði* betegner "kampens følger".

Ingen af disse tolkninger synes imidlertid at være fuldt ud tilfredsstillende. Hvilken af dem man end følger, bliver *Vígslóði* ikke betegnende nok som overskrift over et afsnit i lovbogen. Hvorledes et ord af betydningen "kampens vej" kunde komme til at betegne "et afsnit eller en samling af love, der handler om kamp", er mig uforklarligt, og en overskrift som "kampens følger" er dels for omfattende — kamp har jo flere andre følger end de retslige — dels mindre korrekt, eftersom et lovbud angående kamp i sig selv ikke er nogen umiddelbar følge af kamp, ja ikke en gang omhandler andet end eventuelle, under visse omstændigheder indtrædende, følger af samme.

I de islandske love er *þáttr* den sædvanlige betegnelse for et afsnit. Således har man *Kristinna laga þáttr*, *þingskapa þ.*, *Lǫgsǫgomanns þ.*, *Lǫgrétto þ.*, *Erfða þ.*, *Festa þ.*, *Landabrigða* (*Landbrigðar* eller *Landabrigðis*) *þ.*, *Rannsókna þ.* og endelig *Reka þ.*, som betegner et underafsnit af *Landabrigða þ.* Dette ord, som egentlig betyder "tråd i en snor, en af de enkelte dele, hvoraf et snöre eller tov er sammensat", betegner afsnittet som del af et större hele. Ved siden af *þáttr* bruges også i en lignende betydning ordet *bálkr*, som i følge sin grundbetydning — "en af sammenstablet materiale opført væg" [1]) — betegner "et af mindre dele sammensat, for sig afsluttet hele". Dette ord, som er det almindelige i Jonsbogen og overhovedet i norske love, bruges i Grágás kun som overskrift over et enkelt afsnit, *Ómaga bálkr*. Enkeltvis forekommer også *-tal* i *Baugatal*, en særdeles passende overskrift over dette afsnit, der opregner (*telr*) de forskellige *lǫgbaugar*. Et enkelt större ("*Um fjárleigor*") og forskellige mindre, som det synes udenfor balkinddelingen stående, afsnit optræder i Konungsbók uden særligt navn, men bærer en overskrift, som i få ord angiver indholdet, f. eks.

[1]) Jfr. navnlig Flat. II, 418⁹, hvor det bruges synonymt med *kǫstr*, og sammensætningen *vandbálkr*.

"Um hreppaskil", *"Um fullréttisorð"*, *"Um skaldskap"*, *"Ef maðr fiðr grip annars manns"* o. s. v. Endelig har vi overskriften *Vígslóði*, hvor betydningen af *-slóði* er uklar. Kun står det fast, at man, uden at meningen forandres, vil kunne sætte *þáttr* eller *bálkr* i stedet for *slóði* i denne sammenhæng — *tal* kan på grund af afsnittets beskaffenhed ikke komme i betragtning — med andre ord: *Vígslóði* betyder det samme som om der stod *Vígþáttr* eller *Vígbálkr*.

Det er således på forhånd sandsynligt, at *-slóði* har en lignende betydning som *þáttr* eller *bálkr*, at det altså enten betegner afsnittet som del af et större hele (ligesom *þáttr*), eller som et af forskellige mindre dele sammensat, for sig afsluttet hele (ligesom *bálkr*). Spörsmålet bliver nu: Lader en sådan betydning sig uden tvang udlede af nogen af de betydninger, hvori *slóði* forekommer? Jeg tror, at dette spörsmål ubetinget bör besvares med *ja*. Som Maurer har fremhævet, betyder ordet blandt andet: "et knippe sammenbundne grene eller buske, som slæbes hen over marken for at knuse og sprede den over marken udbredte gødning". At denne betydning er gammel, fremgår af det afledede verbum *slóða* og sammensætningen *slóðahrís*, som forekommer i Grágás [1]). Hvad var naturligere end, at man greb til dette anskuelige og, som det synes, passende billede for at betegne en afsluttet og fra alle sider begrænset samling af enkelte lovbestemmelser som den her omhandlede. Analogien med *bálkr* er fuldstændig, og ligeledes er betydningen omtrent den samme. Kun får man indtryk af, at *slóði* er noget mindre end *bálkr*, altså en mere beskeden betegnelse for det samme. I det ene som i det andet tilfælde så den abstraherende tanke let bort fra den specielle anvendelse, som den genstand, hvorfra den billedlige betegnelse blev lånt, havde i det daglige liv.

---

1) Se Maurers anf. afhandling i Arkiv V (I), s. 103.

Ordet *þáttr* kunde naturligvis i følge sin betydning først blive brugt som overskrift over et afsnit af lovbogen, efter at man havde fået en af flere afsnit bestående samling. Det var derfor naturligt, at man ikke valgte dette ord som overskrift over afsnittet om kamp, som i følge Íslendingabók vistnok var det, som først blev optegnet. Mærkelig nok bruges *þáttr* heller ikke om det med *Vígslóði* nærbeslægtede og sikkert samtidig nedskrevne afsnit *Baugatal*. Skulde muligvis den i Grágás enestående overskrift *Ómaga bálkr* tyde på, at også dette afsnit har hørt til de først optegnede? Den store betydning, som lovgivningen om dette æmne alltid har haft for de islandske landboforhold, taler i alt fald ikke derimod.

Reykjavík i oktober måned 1888.

Björn M. Ólsen.

Undersökningar i germanisk mythologi af Viktor Rydberg. Första delen. Stockholm, Albert Bonniers förlag, 1886. VI + 755 s. gr. 8:o. — 12 kr. [1])

Es ist ein sehr umfangreicher aber nicht ganz geglückter Versuch, der uns hier vorliegt. R. verfügt gewiss über sehr schöne Kenntnisse, er ist in den mythologischen Quellen zu Hause, wie nur einer, und zieht auch die fremden Mythologien, vor allem die indische, zum Vergleiche heran, wofür wir ihm besonders dankbar sind; das Buch zeugt auch von einer reichen Phantasie und einer sehr bedeutenden Combinationskraft, aber R. verwerthet seine schönen Gaben gern, um Hypothese auf Hypothese zu häufen und der dickleibige Band enthält nur wenig sichere Resultate. Der Vorwurf der Mythendeuterei ist der geringste, der man dem Buche machen kann: R. versucht sich zwar auch in physicalischen Erklärungen, aber an vielen Stellen seines Buches äussert er sich ganz verständig darüber und scheint zur Überzeugung gekommen zu sein, die wir auch andern Mythologen wünschten, dass nemlich dabei selten mehr herausschaue, als was die Mythen selbst sind, d. h. mehr oder minder hübsche Dichtungen. Den Hauptinhalt des Bandes bilden vielmehr Identificirungen und Zusammenstellungen der

---

[1]) Vgl. Mogk Litt. Blatt 12. Dez. 1887 und E. H. Meyer Anz. f. d. A. 1887 s. 55 ff.

Mythen, wobei jedoch auf eine Weise vorgegangen wird, mit der ich mich nicht einverstanden erklären kann.

Ich kann das Buch nicht besser charakterisiren als dies von Heinzel am Schlusse seiner Waltherabhandlung (Wiener Sitzungsberichte CXVII) geschehen ist, der den Grundfehler des Buches in der Voraussetzung sieht, dass es ein festes System germanischer Mythologie gegeben habe, in welchem keine Analogiewirkungen, keine Unklarheiten und Widersprüche wirkten. R. identificirt eben alles, was auch nur eine ganz entfernte Ähnlichkeit zeigt. Dass sich gleiche Motive in der Mythe wie in jeder Dichtung wiederholen können, sei es vollständig unabhängig von einander oder durch Übertragung, und dass hier nur die schlagendsten Übereinstimmungen beweiskräftig sind, wird von R. beständig ausser Acht gelassen. Das geht so weit, dass R. selbst in der blossen Gleichheit zweier Namen einen entscheidenden Grund für die Identität zweier mythischer Persönlichkeiten sieht. Dass zwei Personen den Namen Svipdag führen können (in der Lieder-Edda und bei Saxo), ohne jemals mehr als den Namen mit einander gemeinsam gehabt zu haben, scheint ihm unmöglich zu sein, und man gewinnt manchmal den Eindruck, als ob R. sich die gleichen Namen aus den mythologischen Quellen herausgeschrieben hätte, um dann mit allen Mitteln seines gewiss bedeutenden Scharfsinnes Gründe für die Identität dieser mythologischen Gestalten zu finden. Aber nicht nur mit der Namengleichheit begnügt sich R.; auch die synonymen Namen werden zusammengestellt: Borgarr ist identisch mit Skjöldr, denn Borgarr geht auf *bjarga* zurück und *Skjöldr* bedeutet "Schild", ist also ein synonymum von Borgarr s. 110. Dabei kommen nicht selten etymologische Fehler zum Vorschein. Manches wird man allerdings zu den Druckfehlern rechnen müssen, durch welche das Buch überhaupt entstellt ist: so z. B. *litr góða* für *litu góða* s. 96, obwol 2mal nach einander, oder *hellawisi* statt *hellawizi* s. 307, obwol auch im Merseburger Zauberspruch s. 511 *vuos* statt *vuoz* steht. Aber was soll man davon denken, wenn s. 120 *Guðormr* in *Guð* und *-hormr* abgetheilt und *hormr* mit *Hermio* und *Herminones* zusammengestellt wird, das doch sein *H* bloss der römischen Orthographie verdankt, die einem vocalisch anlautenden germanischen Worte ein *H* vorauszuschicken pflegt, während das anlautende germanische *H* in der römischen Transscription mit *Ch* wiedergegeben wird (*Chatti* 'Hessen')? Oder wenn *Rüedegêr* mit dem nordischen *Hrútr* verglichen wird, gegen die Regeln der Lautverschiebung s. 218? Oder wenn R. s. 277 *Ásviðr* mit "asavän" übersetzt, das doch *Ásvinr* heissen müsste, während *Ásviðr* auf ein *Asvinnr* wie *maðr* auf *mannr* zurückweist?

Mit diesen Mitteln findet nun R. seine Parallelen und bei seiner Kühnheit war es in der That nicht schwer, solche zu finden:

Svipdagr ist der Sohn des Örvandill, denn seine Mutter Gróa im Grógaldr ist dieselbe Gróa, welche die SnE. als Gattin Örvandils kennt und welche den Gott Þórr heilt. Svipdagr ist identisch mit Óđr, Saxos Otharus, weiterhin auch mit Ericus disertus bei Saxo und schliesslich auch mit Eiríkr víđförli, denn wenn zwei Personen Erik heissen, so genügt dies R. um sie zu identificiren. Dazu kommt dass Óđr ein Synonym von disertus, dem Beinamen des Ericus bei Saxo, ist. Dabei wird die Kenning "jastrín fentanna Sýrar Greppa" ausgepresst. *Greppar* sind die Riesen, welche nach Saxo Gunnvara d. i. Sýr Freyja bewachen; jastrín *fentanna* weist gleichfalls auf Saxo, da der Riesenhof, wo Gunnvara weilt, nicht weit vom Meere entfernt ist. Ericus hat aber auch einen Bruder Rollerus; ihre Mutter verheirathet sich zum zweiten Male mit einem Riesen Brac; das ist der Ása bragr Þórr. Rollerus ist daher Þórs Stifsohn und folglich identisch mit Ullr und da Eirikr = Svipdagr ist und Svipdagr wieder Örvandils Sohn, so ist auch Ullr (Rollerus) Sohn des Örvandill. Svipdagr ist weiter auch Hermóđr, welcher in der SnE. in die Unterwelt reitet, um Baldrs Freilassung von Hel zu erbitten, und dieser ist schon wegen seines Namens gleich Heremôd im Beowulf. Dieser Heremôd ist in einen Drachen verwandelt, welcher von Sigmund erlegt wird. So interpretirt R. die Stelle im Beowulf. Óđr hat dieselbe Bedeutung wie *-môd* in Heremôd, dazu kommt noch dass Heremôd im Beowulf *sviđferhđ* genannt wird, was wieder das nemliche bedeutet wie Heremôd. Orendel im mhd. Gedichte ist gleichfalls Svipdagr, hier nur mit dem Namen seines Vaters Örvandill benannt. Orendels Vater ist Eigil d. i. der Egill der Völundarkviđa. Örvandill ist also identisch mit Egill, Völunds Bruder. Agelmund in der langobardischen Königsreihe bei Paulus Diaconus ist gleichfalls Egill, ebenso auch der Ebbo der langobardischen Sage; der Eber welcher den *swanering* trägt (Notker) ist auch Egill und der *swanering* weist auf das Schwanmädchen, mit welchem sich Egill, Völunds Bruder, vermählt. Völundr, Egill, Slagfinnr sind die Ívaldasynir, identisch mit den Ölvaldasynir, Þjazi, Iđi, Gangr. Etymologie wird hier zu Hilfe gerufen: Gambara, Ebbos und Aggos (Egils und Völunds) Mutter, ist = Greip, Mutter Þjazis, denn Gambara ist zu *gammr* "vultur" zu stellen und ist daher synonym mit Greip, welches mit *grípr* "vultur" verwandt ist. Völundr ist *Þjazi*, fernerhin auch Hlébarđr, Slagfinnr ist identisch mit Gjuki, und R. erkennt in den 3 Brüdern der Völundarkviđa die Nibelungen wieder. Da Guđrúnarkviđa II 25 die *Hlauđvés salir* erwähnt werden, und dieser Hlauđvér derselbe sein muss wie Hlauđvér, der Vater der Schwanmädchen in der Völundarkviđa, und da nach R. die Brüder und die Schwanmädchen Geschwister sind, so muss Hlauđvér = Ívaldi sein, und somit war auch der ursprüngliche Besitzer des Nibelungen Schatzes

Ívaldi. Slagfinnr ist also gleich Gjuki, daher auch = Dankrât und ebenso auch = Þakkráðr, dem armen *Þræll* in der Völundarkviða 39. Slagfinnr ist weiter auch Gelderus und Íring; Ívaldi ist Waltharius manu fortis. Waltharius' Feind, der vornehmste der Gjukungen, erhält im Kampfe eine Wunde in den Schenkel; das stimmt zu dem Namen Hengest, welcher ja auch Slagfinnr ist, und zu Gelderus castratus. Gjuki, Slagfinnr ist es welcher die Wunde erhält, und daher haben wir hier einen Kampf zwischen Vater und Sohn. Ich habe hier den dritten Theil "die Ívaldissöhne" analysirt um ein Bild des R:schen Verfahrens zu geben. Ich unterlasse es eine vollständige Inhaltsangabe zu liefern und beschränke mich darauf diejenigen Resultate des Buches herauszuheben, die mir sicher oder sehr warscheinlich scheinen.

Der erste Abschnitt ist unstreitig der beste; ganz methodisch werden hier die Nachrichten über den trojanischen Ursprung der Germanen und dann die einheimischen Wanderungssagen behandelt, und sehr hübsch und schlagend wird hier die Quelle für die Sage von der Einwanderung der Germanen aus Troja nachgewiesen. Sie ist nach R. Vergil Aeneid. I 246 ff.:

Antenor potuit, mediis elapsus Achivis,
Illyricos penetrare sinus atque intima tutus
Regna Liburnorum, et fontem superare Timavi.
Unde per ora novem vasto cum murmure montis
It mare proruptum, et pelago premit arva sonanti.
Hic tamen ille urbem Patavi sedesque locavit
Teucrorum.

Auf Vergil weist Fredegar, bei dem wir zum ersten Male von dem trojanischen Ursprung der Franken hören. Die Gesta regum Francorum nennen zwei Häuptlinge Marcomir und Sunno, unter welchen die Franken, verfolgt von Kaiser Valentinian, aus Sicambria auswanderten und sich am Rhein niederliessen. Marcomir ist ein Sohn des Priamus, Sunno Sohn des Antenor. Antenor kommt nur an dieser Stelle bei Vergil vor. Antenor zieht ferner nach Vergil durch die Illyricos sinus, ebenso auch die Germanen bei ihrer Wanderung, welche nach Gregor von Tour ihre ursprünglichen Sitze in Pannonien hatten, welches illyrisch war. Antenor zieht weiter zu den regna Liburnorum, d. i. Rhetien und Vindelicien. Ebenso auch die Germanen nach den Cronicen. Antenor kommt dann zu einem Flusse, welcher sich mit vielen Mündungen in's Meer ergiesst. Dieser Fluss wurde von den Cronicenschreibern als der Rhein aufgefasst. Schliesslich gründet Antenor hier eine Stadt Patavium, welche man mit der insula Batavorum verwechselte, wodurch man in der ganzen Auffassung der Stelle sehr bestärkt wurde.

Sehr wahrscheinlich ist auch die Vermuthung s. 71 dass die Vorstellung von Hárr, Jafnhárr, Þriđi auf den Hermes Trismegistus der neuplatonischen Schriften zurückgeht.

Schon mit dem dritten Abschnitte des ersten Theiles "Urzeit und Patriarchen" beginnen die Identificirungen. Am kühnsten ist wol der zweite Theil "die Unterweltmythen". R. erdichtet sich hier ganz neue Mythen z. B. s. 310 ff. wird aus der Stelle *hcr stendr Baldri of brugginn mjǫđr, en ásmegir í ofvæni* (Vegtamskviđa 7) eine ganze Götterkaste, die *ásmegir*, die in der Unterwelt hausen sollen, herausconstruiert.

Aber auch hier findet sich manches brauchbare; s. 440 ist sehr beachtenswerth die Parallele zwischen dem nordischen Heimdallr und dem indischen Agni, ebenso s. 470 Ymir und der indische Puruscha. Sehr schön und gewiss richtig ist die Bemerkung s. 229, dass der Handuvanus Saxos der Andvari der Heldenlieder sei; der Hinweis auf die Stelle bei Saxo 42 "adortus civitatem Handuvanum cepit, eique redemptionis nomine corpus suum auro rependendi potestatem fecit, cumque hostem tollere liceret, spiritu donare maluit; adeo sævitiam clementia temperabat" ist ganz schlagend vgl. Sigurđarkv. II Prosa und 1—4. Die hübscheste dieser Bemerkungen findet sich s. 665: *Hæđ*-cyn, (Beowulf 2435 ff.) ist Höđr, Here-*beald* sein Bruder, der durch einen unvorsichtigen Pfeilschuss von Hæđcyn getötet wird, ist Baldr. Wir haben also hier ganz deutlich den Baldrmythus vor uns. Ich bemerke, dass mir mein Lehrer Prof. Heinzel schon vor langer Zeit dasselbe mitgetheilt hat.

Gegenüber der allgemein im Norden herschenden Ansicht Bugges hält R. an dem gemeingermanischen Mythus fest, was ihm einmal das Lob Müllenhoffs D. A. V 72 eingetragen hat. S. 630 äussert er sich ganz bestimmt, dass wie die Sprachwurzeln den verschiedenen arischen Sprachen gemeinsam seien, so auch das gleiche mit den Mythen der Fall sei. Freilich fällt R. in den entgegengesetzten Fehler, alles nordische auch schon für gemeingermanisch zu halten, eine Behauptung die erst von Mythus zu Mythus erwiesen werden muss.

Wäre das Buch nicht etwas ungeniessbar geschrieben, so stünde bei dem regen Interesse für die heimatlichen Mythen und bei dem wolverdienten grossen Ansehen R:s im skandinavischen Norden zu befürchten, dass es als eine Art Lehrbuch der Mythologie in die weitesten Kreise Eingang finde. Das wäre allerdings ein Missgriff, denn Rydbergs "Undersökningar" sind zum grossen Theile keine streng wissenschaftliche Behandlung der Mythen, sondern geistreiche Constructionen eines Dichters. In nächster Zeit wird der zweite Band des R:schen Werkes erscheinen. Wir hoffen hier R. nach dieser kleinen Verirrung auf dem rechten Wege zu finden.

Kopenhagen Decemb. 88. **Ferdinand Detter.**

Vexlen ā : ō i nordisk.

---

1. *Germ. ō > nord. ā i stavelse med sterk bitone.*

En parallel til den af Kock, Arkiv V, 57 ff. paaviste overgang af *ū* til *ō* i stavelser uden hovedtone er udviklingen af germansk *ō* til nordisk *ā* i nogle pronomener, hvor man har at antage en bitone af förste grad (sml. superl. *-astr* med bitone af anden grad):

Akk. sing. fem. *þá* 'den' = got. *þō*, nom. plur. fem. *þær* 'de', *tvær* 'to' = got. *þōs*, *twōs*. Einangstenens *þaʀ*, der efter Bugge er = got. *þōs*, viser fænomenets ælde.

Kun tilsyneladende er vel overensstemmelsen mellem disse nordiske former og oldhöitysk fem. *zwā* (sml. nom. akk. pl. *gëbā*), ved siden af *zwō* (sml. nom. akk. pl. fem. *blinto*).

2. *óa > á.*

Overgangen af *óa* til *á*, der er at sidestille med *úa > ó* (*bóndi*), falder helt og holdent inden den literære tid. Her bliver at nævne:

Navnet *þróndr* eller *þrándr*, egentlig præs. part. af verbet *þróask* (ags. *þrōwan*). Den ældste oldnorske böining nom. *þróandr* — dat. *þrónde* har givet nom. *þrándr* — dat. *þróndi*, hvorefter udjevning til begge sider har fundet sted.

Stedsnavnet *Flóar* eller *Flár*, egentlig plur. af *flói* m. grund vandsamling, der i nynorske dialekter dels heder *flōe* dels *flå*(*e*). Den ældste böining var nom. *flóe* — gen. *flóa* > *flá*.

Der er ingensomhelst grund til med Noreen, Urgerm. Judlära s. 29, at antage aflyd.

gjó og *gjá* f. vellystigt levnet. I oldnorsk er den förste form den i ældre tid gjængse, i nyislandsk derimod altid *gjá*. Lydret böining: nom. *gjó* — gen. *gjóar* > *gjár*.

Norske dial. *slō* og *slå* f. (den sidste form i Nhl. Gbr. Hard.) horntap, den blöde benspids i roden af et horn, f. ex. paa kjör. Isl. *sló*, sv. dial. *slu*(*v*) m., d. dial. *slu*(*g*) n., platt. *slu*(*we*), engl. dial. *sloo*. Forholdet er som ved det forangaaende ord.

Norske dial. *flō* og *flå* f. lag, stratum. Oldnorsk *fló* f.

Norske dial. *krōe* og *krå*(*e*) m. fuglekro. Svenske dial. *krōe*. Forholdet er som ved *flōe* : *flå*(*e*).

3. *Overgang af nasalt ǫ́ til ó i stavelser med hovedtone.*

Overgangen af nasalt *ǫ́* til *ó* i betonet stilling bevises ved et forhold som *Ólafr* : *Áleifr* af **anu-*; ti at *Ólafr* har havt hovedtone paa förste stavelse, *Áleifr* derimod paa anden, viser vokalforholdet i slutningsleddet [1]). Herefter bliver da

[1]) Som bekjendt, repræsenteres den germ. diftong *ai* i nordisk undertiden af *á*. Af de herhen hörende oldnorske ord anser jeg *tákn* (= *teikn*), *bátr* (sml. *beit*), *sápa* og *klæði* for laanord. Det herhen regnede *háss* stiller jeg til ags. *hwǣsan*, ikke til tysk *heiser*. Der bliver da tilbage fölgende ord, ved hvilke tanken om laan ligger fjernt: förste sammensætningsled i *nakkverr* = *nekkvarr*, *árhjálmr* ved siden af *eir*, nordhordl. *åmyrja* = oldn. *eimyrja*; sidste led i *nafarr* : *geirr*, *O'láfr* (senere *O'lafr*) ved siden af *Áleifr*, *Áslákr*, *Þorlákr* og andre egennavne paa *-lákr* ved siden af *-leikr*; endelig muligvis pron. *báðir* samt *vákr* = *veikr*, nyere isl. norsk svensk *råk* = oldn. *reik*, nyere isl. norsk *gåre* = oldn. *geiri*. Ser man nu bort fra det uklare forhold *vákr* : *veikr*, og antager man, at ved *råk* og *gåre* vokalen *å* har udviklet sig i composita, staar der kun ord tilbage, hvor *á* optræder i stavelser, der kan have været uden hovedtone, og jeg tror saaledes, at prof. Bugge har truffet det rette, naar han — i en mundtlig meddelelse — formoder, at det germ. *ai* i nordisk regelmæssig er gaaet over til *á* i stavelser uden hovedtone. Særlig bevisende synes mig ordet 'nogen' at være. Et urnord. **naithwarjiʀ* vilde under indflydelse af en paa förste stavelse hvilende hovedtone give formen *nekkvarr*, hvor rodstavelsens *e* er opstaaet af *ei* foran to konsonanter (sml. *mestr*, *flesk* etc.), og hvor manglen af omlyd i sidste led har sin kor-

biformerne *hón : hán*, *hónum : hánum* af pronomenet *hann* = got. *jains* at forklare som hovedtonede, resp. bitonede former. Andre exempler paa denne overgang er:

spónn og *spánn:* oprindelig nom. *spónn* — gen. *spánar*.

ón og *ván* : opr. nom. *ón* — (dat. *ónu* —) gen. *vánar*.

Óle og *Åle :* grundformer **anule* og **anile*.

ól og *ál* f. rem; norske dial. *ōl*, *ål*. Ordet *ál* betegner ikke den udspændte snor, men en til knytning anvendt rem (jvf. især n. dial. *bakōla* 'den krumme bagrem i hestens sæle', *bukōl* 'buggjord'). Jeg afleder af roden *ank* = krumme og antager en grundform **anhlō*. Hertil græsk *ἀγκύλη* 'rem, snor, streng' (*ἄγκυλος* krum, böiet), lat. *angulus* af grf. **anclo-* som *singulus* af **semclo-*; videre slægtninge: *ἄγκος*, *ὄγκος*, lat. *uncus* (adj. og subst.), oldn. *angi*, *ǫngull*.

áll og *óll* m. spire, kime, udspringende fröblad. Formen *óll* er paavist en gang, nemlig i SnE. II, s. 102 i et vers af Eilífr Guđrúnarson, som jeg har behandlet i Arkiv V, 253; den var paa Ólafr Hvítaskálds tid, som vi ser af hans forfeilede kommentar, ubrugelig, ja uforstaaelig. Ordet hörer vistnok, ligesom det foregaaende, til roden *ank* og stilles af Bugge sammen med oldind. *aṅkurá* 'sprössling, junger schoss' (mangler i Vedasproget); den germ. grundform har vel været **anhlu-*.

ró og *rá* f. vraa, hjörne: den förste form er abstraheret af plur. *róar* Ksp., der viser analogisk gjennemfört *ó*, hvilket ogsaa synes at være tilfælde i landskabsnavnet *Róbyggjalag*

---

respondens i navne paa *-arr* af ældre **-harjiʀ*. Den modsatte betoning giver, mener jeg, *nakkverr* med omlyd i sidste stavelse, og hvor den förste vokal er opstaaet under tonlöshedens indflydelse og forkortet foran dobbelt konsonans. Formerne *nekkverr* og *nakkvarr* skyldes kompromis. [Av Kock: Svensk akcent II 341 antages, att i de nordiska språken det gamla *ai* i stavelser utan fortis (huvudakcent) ljudlagsenligt övergått till *ā* (*ă*). Sådana exempel som isl. *O'leifr : O'láfr (O'lafr)*, fsv. *afrezl* : isl. fsv. *afráþ*, fsv. *þorleker : Thorlacus*, *þorlever : Torlaff* (fem.), *Sighsten* : run. *Sikstan*, *eitt : at* (negationen) etc. anföras. A. K.]

(hvorfor ogsaa *Rá-*): sml. n. dial. *råbygd* 'afsides bygd'. Norske og svenske dial. *rō* og *rå*. Grf. **wranhō*.

4. *Overgang af á til ó i norske dialekter.*

Den samme lydfysiologiske faktor, som har bevirket overgangen af *ǫ́* til *ó* efter *v* (se Kock, Arkiv V, 46 ff.) og foran nasaler i det oldnorske sprog [1]), har i en senere tid, da vokalen *á* havde antaget samme lydværdi som *ǫ́* havde paa et tidligere trin, ikke sjelden formaaet at forandre *á* til *ó* foran *v* og nasaler.

Ved *v* er det ligegyldigt, om dette svarer til oldn. *v* eller *f*: n. dial. *grōe* el. *gråa* 'graane': oldn. **gráva*; n. dial. *snōa* el. *snå* 'snuse' = isl. *snáfa*.

Foran nasaler optræder i norske dialekter *ó* for ældre *á* uden hensyn til, om dette *á* i oldn. har været *u*-omlydt eller ikke. Saaledes exempelvis ved fölgende substantiver, hvor *ó* kun kan svare til oldn. *á* (ikke *ǫ́*, *ó*):

mōne 'maane' (Ringebu), *mōndag* (Vaagaa); *mōna* 'maaned' (Telem. Sætersd.).

ōne m. skovstykke, begrænset rude af en skov: sv. dial. *åne*. Se Lidén, Arkiv III, s. 243.

ōme m. rög, lugt af brændende sager (Jæd.): oldn. *ámr* 'dampende, rygende' (*í ámu blóði*, *ám hræ*); sv. dial. *åma* lugte, dampe, ryge.

nōme neere (Telem.) = *nåme nær*: dat. af *nåm* i betydningen 'berörelse, træffen'; *nōmstro* 'tagfjæl' = *nåmtroda*.

Herefter bedömmer jeg ogsaa *nōmo*, der er den gjængse form for imperf. plur. af *nema* over hele Norge, som op-

---

[1]) Paa samme maade er mht. *ā* gaaet over til nht. *o* efter *w* og foran nasaler: sml. mht. *wāc*, *wāgen*, *arcwān*; *āmaht*, *āme*, *āne*, *māne*, *mānot* o. a. Jvf. Paul, Mittelhochdeutsche Grammatik [2] § 27, 2. Hvorvidt i de övrige af Paul opregnede ord det efterfölgende *h* eller en bortfalden nasal har været den virkende aarsag, er mig uklart.

staaet af den uniformerede form *námo* ved indflydelse af nasalen.

Det bör bemerkes, at i enkelte dialekter en nasal (i sin egenskab af svag lukker) över just den modsatte indflydelse paa et foregaaende *å: hjåm* 'tyndt dække af en ting' (Telem.) = isl. *hjóm*, *skjåmøygd* 'nysgjerrig' (Gbr.): *skjōma* 'blinke, glimte'. Dette er vistnok et temmelig nyt fænomen.

5. *Repræsentanten for oldn. ǫ́ i norske dialekter.*

I alle övrige ord, hvor der i norske dialekter optræder et af ældre *á* udviklet ō, har oldn. havt *ǫ́*. Saadanne ord er:

ō el. *å* f. = oldn. *ǫ́*, got. *ahwa*. I Eysteins Jordebog: *O* (Aker S.), *Oar* (i Norđlæm), *O* (Vang S., Hedem.), *Odalr;* DN. II, s. 218 og V, s. 165 (1343 og 1349): *á Lundi í Óm*, d. e. gaarden Lund i Furnæs sogn paa Hedemarken, nær gaarden Ajer. Formen *ō* er meget udbredt i Smålenene, især i betydningen 'lang og smal, grund vig, som gaar ind fra en elv eller indsö'.

tō (Smål. Rom.) el. *tå* f. = oldn. *tǫ́*, oht. *zēha*, grf. **taihō*.

rō (i det Trondhjemske) el. *rå* f. stang = oldn. *rǫ́*, mht. *rahe*, grf. **rahō*.

hō (Tel. Busk. Sdm.) el. *hå* f. efterslæt af hö = oldn. *hǫ́*, grf. **hawō*. Biformen *hōv* i Smål. og sammensætningen *håvonn* i Gudbrandsdalen (jvf. sv. dial. *håv* = *hå*) viser et, hvert paa sin vis, noget paafaldende *v*-anhang.

krō (langs kysten) el. *krå* f. krog, vraa = oldn. *krǫ́*. Paafaldende er nyisl. *kró* f. kvægfold, kve. Har ordet mistet en nasal: grf. **kranhō* (*krǫ́ : krangr* = *rǫ́ : rǫng*)?

slō (Rom. Söndre Trondhj.) og *slå* f. slaa, bom = oldn. *slǫ́*, grf. **slahō*.

slō f. staalorm; sv. dial. *slō:* svensk (orm)*slå*, oldsv. *sla*. K. F. Johansson ansætter i Beitr. XIV, 302 de germ. grundformer for dette ord og det ensbetydende *sleva* (Telem.)

som **slaihō* og **sligwan* (√ *skleiq* = krumme sig). Imidlertid synes *slō* neppe at kunne skilles fra ags. *slāw-wyrm*, engl. *slowworm* (ogsaa kaldet *blindworm*, tysk *blindschleiche*), der vistnok er sammensat med *slāw* 'slow, idle, lazy'. Grundform isaafald **slaiwō*, 'den langsomme' eller snarere 'den, hvis bid er slövt' (i modsætning til hugormen).

gjō (Sogn, Aurland) f. en lang og dyb, men smal, lodret revne i fjeld eller jord = oldn. *gjǫ́* f. klöft; færöisk *gjógv* — gen. *gjáar*. Ifald ordet er identisk med græsk *χειά* 'hul' f. **χειϝα*, maa dets ældste böining have været nom. **gī* (af *gīwō*, sml. oht. *giwēn*, *giwōn* 'das maul aufsperren') — gen. *gjár*.

ljō f. (Nhl.) nyslaaet græs = oldn. *ljǫ́* f.

ljō (Hard.) eller *ljå* (*ljōfot* el. *ljåfot*) f. klövtæppe, sadelpude (sml. isl. *léna*).

drōtt (Smål.) eller *drått* m. = oldn. *drǫ́ttr*.

tōtt (Smål.) eller *tått* = oldn. *þǫ́ttr*. Rimeligvis har ordet tabt en nasal, jvf. Noreen i Arkiv III, s. 41.

gōtt (Voss) eller *gått* = oldn. *gǫ́tt*, grf. **ganhti-* (got. *-gāhts*).

verōtte (Valders) eller *veeråtta* = oldn. *veðrátta; viōtte* (Smål. Hedem.) eller *viåtta* = oldn. *víðátta*. Efter en meget udbredt etymologi af ordene paa *-átta*, der sætter denne endelse i forbindelse med adjektiv-suffixet *-óttr*, kunde vokalforholdet *ó : á* ansees for aflyd, eller *verōtte* kunde forholde sig til *veråtte* som *ismótt* til *ismátt* (Arkiv V, 124). Imidlertid har suffixet *-óttr* en betydning (= lat. *-osus*), der ikke kan lægges til grund for forklaringen af ordene paa *-átta*; desuden föies *-óttr* kun til substantiver, heller ikke gives der nogen til ordene paa *-átta* svarende adjektiver paa *-óttr*. Jeg antager, at *-átta* staar for **-hátta*, der igjen forholder sig til *hǫ́ttr* som (n. dial. *slåtta* =) oldn. *slátta* til *sléttr*. At denne etymologi ialfald i senere tid har været levende, viser dialektformen *verhått* (H. Ross). Herefter betegner *veðrátta*

egentlig veirets beskaffenhed; *vinátta* venskabelig adfærd (*hått* 'lader, væsen, opförsel', Aasen); *víðátta* vid beskaffenhed (af en egn); *kunnátta* den egenskab at kjende noget. Endelsen *-átta* har i oldnorsk attraheret trende ord, der oprindelig ikke hörer hid. Ved *viðrátta* = *viðreign*, i hvilket ord Rydqvist ser et til osv. *atta* f. 'eiendom' svarende substantiv, har tilknytningen i ethvert fald ingen formelle forandringer havt til fölge; ved denne derivation er dog at bemerke, at ordet först forekommer meget langt nede i tiden (DN.) og saaledes vel snarest er en senere analogidannelse. *barátta* = *bardagi;* n. dial. *baråtta* 'voldsom, stöiende adfærd'; oldn. *barátta* forekommer i Æf. Heilag. Fornald. Barl., altsaa i lutter sene skrifter; det hviler uden al tvil paa oldfransk *barat*(*e*) 'fraude, tromperie, ruse, fourberie, désordre, confusion, embarras, troc' (breton *bar*(*r*)*ad* 'trahison, astuce, ruse'). *forátta*, ogsaa *foróttir* f. plur. (Oxf. Ordb.), betyder egentlig forseelse, dernæst anklage (sml. *sǫk*); hertil *forátta-*, *forótta-*, *forutta-laust* (Oxf. Ordb.); med samme betydning forekommer *forurtir* (Grág.) og *forurta-* (*foryfta-*)*laust;* aabenbart er *forátta* intet andet end en omdannelse af *forurt*, *foryrt* = ags. *forwyrht*, got. *frawaurhts* 'peccatum'.

Endelig forekommer i nynorsk et af oldn. *ǫ́* opstaaet *ō* i præt. plural af nogle verber, dog kun i et lidet distrikt (Hall. Valders); *ōto*, *lōgo*, *bōro*, *sōto* etc. (Aasen, Norsk Gram. 1864 § 117 og 211 anm.), medens ellers præt. konj. og substantivernes analogi, hvor aflyden *a* : *ā* var levende, vistnok allerede tidligt erstattede *ǫ́* : *ó* med *á*.

Konklusionen af den foregaaende udvikling er denne:

Oldnorsk ǫ́ gik kun efter v og naar det var nasaleret over til ó, ellers holdt det sig i udtalen, naar ikke — som ved verberne — analogi har grebet forstyrrende ind, som en baade fra á og ó forskjellig lyd, indtil det langt nede i tiden faldt sammen med ó (i islandsk med *á*).

At d'herrer prof. Bugge og stipendiat H. Ross har ydet mig værdifuld bistand ved udarbeidelsen af denne lille afhandling, erkjender jeg med taknemlighed; de norske dialektord skyldes for en betydelig del den sidstnævntes righoldige optegnelser.

Kristiania i januar 1889.

Hj. Falk.

Om skjaldepoesien og de ældste skjalde.

(To foredrag.)

I.

(Ved det 3. nordiske filologmøde i Stockholm d. 18. august 1886.)

Ved *skjaldepoesi* plejer man at forstå navngivne norske og islandske oldtidsdigteres (skjaldes) poetiske frembringelser, som på det nærmeste består af kvad om konger og andre fyrster, samt af forskellige ved en given lejlighed digtede enkelte vers *(lausar vísur*, løse vers), hvoraf störste delen er affattet i et bestemt metrum *(dróttkvæðr háttr)* — i modsætning til de endnu opbevarede, i ældre og simplere versformer affattede, men anonyme oldtidskvad, eddakvadene. Denne adskillelse er dog, når man ser hen til den gamle og på Island endnu herskende brug og betydning af ordet *skáld* (ɔ: digter), ikke rigtig. Eddakvadene er, strængt taget, ligeså vel skjaldekvad, som de digte, der specielt kaldes således.

I det følgende vil jeg dog af praktiske grunde bruge den gængse benævnelse og tale om skjaldekvad i modsætning til eddakvad.

Hånd i hånd med denne mindre rigtige benævnelse af bægge slags kvad går der en urigtig opfattelse af forholdet mellem bægge. Eddakvadene, hedder det tidt og ofte, er de ældste, simpleste og i alle retninger skönneste åndsfrembringelser fra nordens oldtid, medens skjaldekvadene skal

være af en sekundær oprindelse, meget indviklede, lidet forståelige, opstyltede og smagløse, ja, nogle frakender dem omtrent enhver betydning.

Denne opfatningsmåde er både urigtig og uheldig.

Det er vistnok sandt, at digtningen af "eddakvad" var ældre, mere primitiv end skjaldekvadene og hørte med naturnødvendighed tidligere op end disse, men heraf følger ingenlunde, at de nu existerende eddakvad er ældre end de ældste skjaldekvad. Det tör betragtes som afgjort og almindelig anerkendt, at eddakvadenes tid er c. 850—1050. Ligeså bekendt er det, at de ældste navngivne skjalde netop er fra denne tid, lige fra Bragi den gamle (ɔ: 825—50), Haraldr den hårfagres hirdskjalde (Auđun illskelda, Þorbjǫrn hornklofi, Þjóđolfr fra Hvin, Ølvir hnúfa osv.) ned til det 10. århundreds mange berömte skjalde, som Kormákr, Egill Skallagrímsson, Eyvindr skáldaspillir, Einarr skálaglamm, Tindr Hallkelsson osv. Det vilde være höjst besynderligt, om bægge slags kvad, hvad betydning og kvalitet angår, var så grundforskellige. Det er de heller ikke. Sandheden er den, at ingen af disse to slags kvad står tilbage for hinanden, de er lige uundværlige; det vilde være et lige stort tab, hvad enten den ene eller anden slags fuldstændig var tabt. Da eddakvadenes betydning forlængst er anerkendt, er det kun skjaldekvadene jeg her vil omtale, og da er det hensigtsmæssigt, først at betragte udviklingen af kvadenes ydre form, versemålene, således som den sandsynligvis må være foregået.

Det ældste versemål er uden tvivl (1) fornyrđislagslinjen, den af fire stavelser (to trochæer) bestående linje (jeg skal strax bemærke, at den såkaldte langlinje er for de islandske og norske oldkvads vedkommende en uting; den stemmer hverken med den gamle [se kommentaren til Háttatal] eller den nye isl. opfattelse); 8 gange gentaget danner

denne linje en strofe. Den findes ren og smuk i Vǫluspá og flere andre digte; den findes også i Gisl Illugasons Magnússdrápa (1104) og Ívarr Ingimundarsons Sigurđarbǫlkr (1140). — Udviklingens første skridt var, at man til fornyrđislagslinjen föjede en betonet stavelse og dannede (2) málaháttslinjen[1]), som findes i en del eddakvad og ved siden deraf i þorbjǫrn's Haraldskvæđi og Eyvinds Hákonarmál. Samtidig gik udviklingen i en anden retning. Man tog én stavelse bort af fornyrđislagsstrofens ulige linjer og dannede (3) kviđuháttr, der findes i þjóđolfs Ynglingatal og Eyvinds Háleygjatal. Dernæst forkortede man hele denne strofe ved at slutte den 3. og 4. linje i hver halvdel sammen til én linje, der så forkortedes; således fremkom den 6-linjede strofe, (4) ljóđaháttstrofen; den findes i Hávamál og flere andre eddakvad, samt i en del af Eyvinds Hákonarmál. Hermed afsluttedes udviklingen på den ene side. På den anden side gik den videre, idet man til fornyrđislagslinjen föjede én trochæ; således opstod (5) dróttkvæđr háttr, der af versemålene skulde få den störste anvendelse; den findes allerede samtidig med de ældste eddakvad brugt af Bragi, dog ikke i den faste form, den kort efter opnåede. — Jeg skal tilföje den bemærkning, at hver strofe i regelen bestod af 2 skarpt begrænsede halvdele.

Denne oprindelse og udvikling af den metriske form begrænsede og på en måde betingede *indholdets* form eller beskaffenhed. Grækerne havde fra først af deres hexameter. En eneste linje heraf bestod af 6 fødder à 3 og 2 stavelser og kunde således indeholde 17 stavelser; der var her ingen strofeinddeling. Disse to omstændigheder ikke blot tillod, men medførte en ustanselig ordström og begunstigede en ordfylde, der aldrig kunde være for vidtløftig.

---

[1]) Sievers har en anden opfattelse heraf, se Beiträge osv. X 538, men det forekommer mig tvivlsomt, om han har ret. Sen. anm.

Derfor kunde Homer f. ex. tumle med så vidtløftige og fyldige sammenligninger, som det skulde være, og ofte flere oven på hinanden. Anderledes og diametralt modsat er forholdet hos Nordboerne. Et halvvers i fornyrđislag bestod uden opløsninger af ikke mere end 24 stavelser, som ved forskellige metriske opløsninger ganske vist kunde forøges; i de fleste tilfælde består hvert halvvers af 2, 3 ja 4 sætninger. Heraf er det klart, at formen krævede en korthed og præcished, som ligefrem måtte blive en kunst. Jo færre ord der var, desto bedre; disse få ord måtte så igen formedelst rim og rimbogstaver have en vis bestemt form. Strofernes (halvstrofernes) bestemte begrænsning fordrede så korte sætninger som muligt. Men nu kan ingen poesi undvære billeder. Hvordan bar skjalden sig ad med at få disse anbragte i sit ordknappe kvad? På en ligeså simpel som sindrig måde. Når Homer f. ex. vilde have sagt: "skibet sejlede så hurtig over bølgerne, som en hest løber over landjorden", sagde skjalden, der ikke kunde få plads til alt dette, blot: "havhesten løb over bølgerne"; i steden for hele sætningen: "som en — landjorden" kommer kun det ene hovedord: "havhesten", men til dette passer ikke verbet "sejlede", ti en hest "sejler" ikke; derfor må der for dette sættes et verbum, som betegner hestens løb [1]). På denne måde skabtes der, på grund af formens hele beskaffenhed, samt ved lysten til at variere og opfinde nye forbindelser, en mangfoldighed af udtryk. En anden lidt forskellig art af benævnelser er sådanne som *branda Týr* (sværdenes Ty) og lign. Det er dette man har kaldt "omskrivninger"; *kenningar* hedder det i grundsproget. Da disse kenninger, som påvist, intet andet er end de sammenligninger, som enhver digter til enhver tid og i ethvert land ikke kan undvære forat anskueliggöre og indpræge sine tanker og ord hos læser

[1]) Jfr Rosenberg: Nordboernes Aandsliv. I. Sen. anm.

eller tilhører, kunde man også kalde dem sammenligninger. Jeg kan ikke her komme nærmere ind på disses arter, men skal kun bemærke, at i den første tid valgtes de med bestemte ting og forhold for öje; efter som f. ex. en konge havde udført sine bedrifter til lands eller søs, indrettedes de enkelte benævnelser på ham; det ene måtte fuldstændig passe til det andet, det hele danne en organisk helhed; ellers gik det med kvadet, som med det af Horats i begyndelsen af Ars poetica beskrevne; digteren blev udlet og gjaldt for en slet digter. — Når man nu er på det rene med betydningen af disse kenninger, synes der ikke mere at være nogen grund til at dadle dem, eller skjaldene for at have brugt dem. De er oprindelig fremkomne af en formel naturnødvendighed, tjener som alle andre sammenligninger til for fantasien at fremstille en ting i klar og tydelig belysning. Det vilde være ønskeligt om denne deres betydning og natur for længe siden var bleven gjort indlysende.

Man har nemlig på grund af disse ved afskriverfejl fordrejede og ved mangelfuld fortolkning for forståelsen vanskeliggjorte kenninger stillet hele skjaldepoesien i et mindre gunstigt lys; navnlig har man på dens bekostning hævet eddakvadene til skyerne, medens sandheden er den, at disse, som på grund af en simplere form ikke trængte til forholdsvis indviklede kenninger, dog opviser sådanne i et meget betydeligt antal, og ofte er de mindre heldig anbragte der end i skjaldekvadene. Således har eddakvadene heller ikke i denne henseende noget overmåde stort fortrin for skjaldekvadene. Forskellen er kvantitativ og ikke kvalitativ.

Efter at vi således har set skjaldekvadenes formelle indholds begrænsning og kenningernes natur, må vi kaste et blik på indholdet selv som sådant.

Også hvad dette angår, har man som oftest anket og klaget. Efter at man möjsommelig har banet sig vej gennem alle disse opstyltede smagløsheder, som det ofte hedder, så

bliver resultatet — så godt som intet, f. ex. "kongen er gavmild", "er en tapper kriger", "han vandt sejr" o. lign. Men også dette beror på misforståelse.

De ældste kvad har alle uden undtagelse handlet om forskellige optrin af gudelivet og gudernes forhold til menneskene; herom handler også omtrent halvdelen af de endnu bevarede eddakvad. Disse kvad afgiver den nordiske mytologis fornemste indhold. Nærbeslægtede med disse er de såkaldte heroiske kvad, godt og vel en halvdel af eddakvadene; disse behandler, som bekendt, for den allerstörste del ikke-nordiske, d. v. s. tyske, oldsagn og viser således hen til en senere oprindelse end de mytiske. Også her står de ældste skjaldekvad aldeles jævnbyrdige med hine. De handler netop ikke om jordiske personer, fyrster og deres bedrifter, men om optrin af selve gudelivet og til dette knyttede ting. Når kong Ragnarr skænker skjalden Bragi et skjold, digter denne et kvad til tak, men dette handler ikke om kong Ragnarr personlig, men om de på skjoldet afbildede optrin af gudelivet og gamle heroiske oldsagn. Det samme gælder þjóðolfs digt Haustlong. Ynglingatal (þjóðolfr) og dettes efterligning Háleygjatal (Eyvindr) er ikke udelukkende om de fyrster, som gav anledning til deres tilblivelse, men de fører disse fyrsters slægt gennem så og så mange led tilbage til guderne selv; også Eiríksmál (forfatteren ubekendt) og dettes efterligning Hákonarmál (Eyvindr) knytter de besungne fyrster til gudelivet hos Odin i Valhal. Foruden disse kvad havdes flere forskellige drapaer om Tor, *þórsdrápur*, hvoraf måske nogle er skjolddrapaer, men neppe alle; disse hører selvfølgelig op ved det 10. århundreds slutning. Ved siden af disse om guderne direkte eller indirekte handlende kvad opstod der ganske vist selvfølgelig kvad, som behandlede en fyrstes liv og bedrifter; man vendte sig fra det givne (skjoldet) til selve giveren. Da nu kampe udgjorde en helts fornemmeligste og ifølge datidens opfattelse smukkeste og ære-

fuldeste bedrifter, blev dristige tog til lands og til vands, prægtige rustninger og stolte skibe, blodige kampe, brændende byer og huse, erhvervelse af gods og kostbarheder et fyrstekvads hovedæmne; ved siden heraf berömmes fyrstens fortræffelige og ædle karakter, hans mildhed ved passende lejligheder, gavmildhed mod hans egne mænd og skjalden selv, hans lystighed, ligefremhed og nedladenhed, hans jævne borgerlige liv, men strænghed angående lovens og den indenlandske freds overholdelse osv., ti alt dette var egenskaber, som var ligeså nødvendige for en fyrste, som personligt mod og tapperhed i krig. Ofte er dette imidlertid udtrykt i ganske korte sætninger (parenteser), som man let overser; men netop disse småsætninger, som er yderst træffende og tankevægtige, giver det hele et ejendommeligt præg og ynde. Da de mytologiske kvad forstummede, blev disse fyrstekvad så at sige eneherskende, og de existerede til omtr. år 1300. Da hørte skjaldene, som da udelukkende var islandske, op med at rejse udenlands og besynge kongerne. Tidsånden var forandret. Meget tidlig opstod der kristelig-religiøse kvad; for Torsdrapaer kom Kristusdrapaer og andre helgenkvad, først sparsomt i det 11:te århundred (Skapti þóroddsson, † 1030; Arnórr jarlaskáld, † c. 1080); men i det 12. århundred blev der flere sådanne kvad til (*Leiðarvísan*, *Plácitúsdrápa*, *Harmsól* af kanniken *Gamli; Líknarbraut; Heilagsandavísur; Jónsdrápur* og *Máríuvísur* af flere navngivne skjalde som Gamli og Kolbeinn Tumason, † 1208). I det 13. århundred blev disse kvad endnu flere. Senere opstod der en ny art af kvad, rímur'ne, som for det meste hentede deres stof fra æventyr og udenlandske romaner. Udviklingen herefter skal jeg ikke komme nærmere ind på. Forat komme tilbage til drapaerne, var disse ikke altid rosende fyrstekvad, men kunde være sarkastiske viser om visse folk, enten levende eller døde; af den art var *þorleifs drápa breiðskeggs* af Blakkr skáld (om þorleifr munk, som, under foregivende af at være en

kongesön, gjorde opstand mod kong Sverrir, men faldt uden ry 1190). En *Kúgadrápa* nævnes af lignende indhold, men derom ved vi sågodt som intet; der har uden tvivl været flere sådanne kvad, men de er tabte; denne digtning har dog, tiltrods for at folkekarakteren begunstigede den, næppe været af synderligt omfang, da den var ilde set og strængt forbudt i lovene (Grágás, Konungsbók § 238). Den forekommer ikke blot i kvad, men også i lausavísur. Disses indhold var overhovedet meget forskelligt, da de knyttedes til alle mulige begivenheder; jeg skal blot bemærke, at i dem findes der tidt og ofte den smukkeste poesi.

Skönt skjaldepoesien, hvad indholdets realitet angår, for det meste er sig selv lig hele tiden igennem, er den dog i andre henseender, navnlig hvad de ovenomtalte kenningers karakter angår, höjst forskellig; den falder herefter i to perioder. En forandring spores først hos digterne ved år 1100. För denne tid var kenningerne hovedsagelig, som de ovenfor beskreves; de var, hvad man kunde kalde, levende, d. v. s. som oftest nöje afpassede efter omstændighederne og i fuld overensstemmelse med disse; de blev valgte med henblik til den bestemte besungne fyrste og hans specielle livsforhold, de var ganske umiddelbare, naturlige og naturfriske. Men ved og efter det nævnte tidspunkt blev kenningerne døde; man brugte f. ex. fyrstekenninger aldeles i flæng uden hensyn til fyrstens liv og bedrifter; skjaldene blev mindre umiddelbare, mindre friske, de blev stereotype i deres udtryk — en ganske naturlig følge af den stærke udvikling, skjaldepoesien da havde fået. Betegnende for denne forandring er, at skjaldene nu begynder at låne ord og vendinger fra de tidligere skjalde; også de gamle (ældste) former bliver efterlig-le og kommer således igen til ære og værdighed (Gisl son og Ívarr Ingimundarson i årh:s første halvdel opta-nyrðislaget i fyrstedrapaer). Der kommer öjensynlig lium ind i kunsten og følgelig en vis efterligning,

der efterhånden stiger. Naturligvis gælder dette ikke alle skjalde i lige höj grad.

Betydningen af skjaldepoesiens indhold er følgende.

Der er for det første en mytologisk. Omtrent halvdelen af eddakvadene udgör grundlaget for den nordiske mytologi. Skjaldekvadene kan af indlysende grunde ikke have samme betydning i så stor en udstrækning; deres mytologiske betydning er dog ikke så ringe. For det første har vi de större og mindre brudstykker af Torsdrapaer, kvad om nordens hovedgud; de her behandlede myter er ægte nordiske og har for mytologien stort værd; disse kvad er blevne benyttede af Snorri, men ikke i nogen fyldestgörende grad, og ofte lykkes det at rette hans fremstilling ved hjælp af de brudstykker vi har tilbage. For det andet vrimler hele skjaldedigtningen af kenninger hentede fra gudelivet og den gamle mytologi, hvoraf der vistnok kan udledes ikke så lidt.

For det andet har digtene en historisk betydning, og her er det fyrstedrapaerne, flokkerne og de løse vers, som alle kommer i betragtning. Om denne betydning har Snorri allerede udtalt sig på følgende måde (i Heimskringlas fortale): *Ok tókum vér þar mest dœmi af því, er sagt er í þeim kvæđum, er kveđin váru fyrir sjálfum hǫfđingjunum eđa sonum þeira. Tǫkum vér þat alt fyrir satt, er í þeim kvæđum finnsk um ferđir þeira eđa orrostur. En þat er háttr skálda, at lofa þann mest, er þá eru þeir fyrir, en engi mundi þat þora, at segja sjálfum honum þau verk hans, er allir þeir, er heyrđi, vissi at hégómi væri ok skrǫk, ok svá sjálfr hann; þat væri þá háđ, en eigi lof. — — — En kvæđin þykkja mér síz ór stađ fœrđ, ef þau eru rétt kveđin ok skynsamlega upp tekin.*

Disse ord stammer fra en mand, der på én gang var en stor fyrsteskjald og en endnu större historiker, og de er således af en dobbelt betydning. Det er ovenfor bemærket, at kvadene til indhold havde fyrsternes krigeriske bedrifter og andre gærninger. Hvis det var sandt, hvad skjaldene

fortalte om disse, måtte jo kvadene afgive en fortræffelig kilde for historikeren. Som en sådan er de også allerede i oldtiden blevne betragtede og benyttede. De historiske kvad danner tildels hovedgrundlaget ikke blot for Snorris Heimskringla (jfr hans egne citerede ord herom), men også for hele den gamle historieskrivning angående Norge og andre nordiske lande; tildels støttede man sig her også til traditionen, til den mundtlige fortælling ved siden af kvadene. At oldtidens historiske forfattere kunde benytte kvadene på en langt bedre og fyldigere måde end vi, er givet, ti vi har næppe en hundrededel af hvad der i det 13. årh. existerede af gamle kvad. Det mærkelige *Skáldatal* (f. ex. i Codex Upsaliensis) indeholder navnene på næsten alle fyrsteskjalde fra de ældste tider og ned til omtrent år 1300; og vi har ret til at slutte deraf, at alle disse skjaldes kvad dengang var i behold, hvilket bevises ved følgende ord i Snorres fortale:

Kunna menn enn kvæði þeira ok allra konunga kvæði, þeira er síðan hafa verit at Nóregi.

Når vi ser, hvor hyppig sådanne udmærkede skrifter som Heimskringla, Fagrskinna, Morkinskinna osv. citerer de gamle skjaldevers til bevis for det eller det, og når vi husker på, at kun disse citerede vers og halvvers er os opbevarede, så kan vi trygt antage, at også for de andre fortalte begivenheder ligger der — for en stor del i hvert fald — skjaldevers til grund. Jeg kan også henvise til det vidnesbyrd, Tjodrek munk i begyndelsen af sit historiske værk aflægger ("Qui [ɔ: Islendingar] hæc in suis antiquis carminibus percelebrata recolunt"). — Der kan således ikke være den mindste tvivl om, at skjaldekvadene i en höj grad er benyttede af de gamle historikere.

Når man mener at have opdaget uoverensstemmelser mellem et eller andet vers og den prosaiske fortælling — hvilket tilsyneladende kunde bruges som bevis imod den her givne fremstilling —, så er dertil at bemærke, dels at,

som ovenfor indrömmet, også den mundtlige tradition dannede grundlaget for historieskrivningen, dels at det undertiden viser sig, at de gamle kvadfortolkere har haft verset for sig i en forvansket skikkelse, og derfor misforstået det, medens vi, som er udrustede med bedre kritiske midler, er i stand til ofte at se det rette. Man må derfor være meget forsigtig med at fordömme et skjaldevers, fordi det muligvis står i modstrid med en prosaberetning.

At kvadenes indhold er sandt og deres beretninger pålidelige ligger så at sige i sagens natur. Skjaldene var ikke blot samtidige med de besungne fyrster, men også — for en stor del — deres håndgangne mænd, som fulgte dem hyppig på deres krigstog'; de var ofte selv öjenvidner til, hvad de beretter, og, som Snorri så træffende bemærker, "ingen vilde have vovet at fortælle fyrsten selv om sådanne bedrifter, som alle vidste var lutter opspind og usandhed". Skjaldene kunde således umulig berette andet end hvad der var faktisk og historisk sandt. Havde de ikke selv været tilstede, søgte de den nöjagtigste underretning om de begivenheder, de vilde digte om, hos öjenvidner. Selv om man mener at kunne påvise et enkelt skjaldevers' historiske upålidelighed, må dette ingenlunde opfattes som bevis imod skjaldepoesien i det hele taget. Til belysning heraf skal jeg kun nævne to ting. Et vers af Sighvatr, der indeholder en beretning om, at Óláfr den helliges fald skete samtidig med en solformørkelse, er blevet stærkt angrebet. Nu er det vist, at Óláfr faldt d. 29. juli, men at solformørkelsen først fandt sted d. 31. august. *K. Maurer*, og med ham *Joh. Steenstrup*, har givet den vistnok rigtige forklaring, at skjalden har sat disse to ting i forbindelse med hinanden "for at bringe hans hellighed i et klarere lys". Her er der imidlertid en lille biomstændighed, som gör Sighvats beretning bedre forklarlig, og den er, at Sighvatr, dengang da Stiklestadslaget holdtes, ikke

selv var tilstede, men var i Rom, og kom ikke hjem förend vinteren efter. Enten havde man da allerede sat de to ting i forbindelse med hinanden og Sighvatr selvfølgelig holdt sig dertil, eller har skjalden ved en letforståelig entusiasme selv gjort det, efter at have hørt, at kongen faldt og at der kort efter indtraf en solformørkelse. Den slags ting kan i regelen kontrolleres, men beviser intet mod skjaldepoesiens troværdighed i det hele. Derimod har J. Steenstrup, der har rettet et angreb på dette og et par andre vers, ret, når han siger: "Forinden de kunne gjøre yderligere Tjeneste maa de ganske anderledes granskes ad filologisk Vej og ved en textkritisk Prøvelse efter Manuskripterne". Det er også heldigt, at vi imod angreb på versene har en modvægt af en ganske særlig betydning. Prof. *G. Storm* har i (Norsk) Historisk Tidsskrift 2. række IV, 4 fremdraget et græsk i Rusland fundet skrift af en græker, der var samtidig med Haraldr hårdråde og som lejlighedsvis i sit skrift kommer til at omtale denne på en höjst interessant måde. Prof. Storm sammenligner denne beretning om kong Haraldr med dennes egne hirdskjaldes fortællinger om hans bedrifter i syden, og beviser uimodsigelig, at skjaldeberetningerne "dels ganske stemme med grækerens, dels supplere den." Et bedre bevis kunde ikke leveres for en skjaldeberetnings troværdighed, og der er endda her tale om begivenheder på en fjærn skueplads, og som ikke havde nogen af skjaldene til tilskuer. Resultatet må blive, at skjaldenes fortællinger i det hele og store fuldt ud er rigtige. Ganske vist kan versenes ordlyd være forvansket og overleveringsformen forskellig (når de findes i flere håndskrifter), men så er det filologens hverv at finde det rigtige. Ganske vist kan der findes en uoverensstemmelse mellem et vers og en prosaberetning i en saga, men så er det historikerens at påvise, hvad der er rigtigst. Hovedsagen er den, ved en kritisk besigtigelse af og ved indsigt i oldpoesien og hele oldtidens ånd at rense versenes

text, som på mangfoldige måder er forvansket, og, som Snorri så træffende siger, "at opfatte versenes ordlyd på en fornuftig måde".

Den 3. betydning, som med rette kan tillægges skjaldekvadene, er en sprǫglig. Ved deres faste, regelrette bygning, stavelseantal og stavelsemål afgiver de et fortrinligt grundlag for undersøgelser over oldsprogets, specielt den oldislandske dialekts udvikling gennem 300—400 år. Denne betydning er på en meget slående måde fremhævet allerede i oldtiden, nemlig ved midten af det 12. årh. Det hedder nemlig i den 1. grammatiske afhandling i Codex Wormianus af Snorraedda: "skǫ́ld ero hǫfundar allrar rýnne eþa målsgreinar" (skjaldene ere autoriteter i alt hvad der angår bogstaverne og nuancer i sproget, ɔ: udtalen). Enkelte ords og ordformers gradvise forandring kan her historisk opspores og sikkert eftervises; ligeså forandringer af ordenes bemærkelse. Denne betydning er for det islandske sprogs historiske udvikling ind i det 12. årh. af så meget större interesse og vigtighed, som der på Island ikke findes runeindskrifter fra den tid.

For det fjærde har skjaldeversene, textkritisk lutrede og fornuftig fortolkede, en ikke ringe æstetisk betydning. Denne betydning var anerkendt allerede i oldtiden. Vi hører i sagaerne ofte tale om, at digterne, når de havde fremsagt deres egne kvad, lönnedes med hele tilhørerskarens udelte bifald; det har ikke såmeget den rene fortællen af fakta og den kongen tildelte ros, som kvadenes sindrige bygning, billederne og rimenes kraftige klang uden tvivl bevirket. Navnlig har man fundet smag i digternes improviserede skæmtfulde eller ironiske vers (jfr. fortællingen om Haraldr hårdråde og *Þjóðólfr* i anledning af garveren og smeden, som mundhuggedes; om *Snegluhalli's* mange spilopper hos den samme konge; om *Máni* hos kong Magnús Erlingsson og hans spottevers over gøglerne, som vakte megen latter og munterhed). Disse kvikke improviserede vers var

da også lettere at forstå end hine. Ofte hører vi også tale om den almindelige fornöjelse ved at høre andres (ældre) fyrstekvad foredrage, og der nævnes flere udmærkede recitatores (*Stúfr* hos Haraldr hårdråde; især nævnes dog *þormóðr Kolbrúnarskáld* som sådan, både hos Knud den store og Óláfr den hellige, f. ex. för Stiklestadslaget. Jfr også Sturl.[2] II c. 10. Også nutidens læsere vil kunne have en stor nydelse af disse kvad. De vrimler af fine psykologiske bemærkninger, korte og fyndige tankesprog og etiske kærneord, som, ihvorvel de er møntede på en enkelt begivenhed eller person, dog indeholder en til alle tider almengyldig sandhed. De vrimler endvidere af billeder hentede fra selve naturen, så klare og anskuelige, at de naturfænomener, som de er hentede fra, på engang sætter sig fast i læserens fantasi, og har han ikke för lagt mærke til fænomenet, vil han göre det derefter. Versene kan således bidrage til, at den, der læser dem med omhu og grundighed, får öjnene åbne for mangt et træk i naturen, han för har overset og været ukendt med. De gamle nordboer levede ikke i store byer, hvor naturen fuldstændig trænges bort og stænges ude, men i selve naturen; derfor havde de et langt skarpere öje for og forståelse af dens mangfoldige ejendommeligheder og vexlende skönheder, som går tabt for dem, som lever fjærnt fra den.

Flere mindre vigtige ting kunde jeg her nævne, men dette må være tilstrækkeligt til at påvise den store betydning, som med rette kan tillægges skjaldepoesien.

Overleveringsformen. Disse kvad anses i almindelighed for at være meget dunkle og vanskelige at fortolke. Grunden hertil turde navnlig være den, at de, som bekendt, i tidens løb er blevne meget forvanskede. Disse forvanskninger, både af form og indhold, stammer tildels fra tiden, inden de nedskreves; idet de gik fra mand til mand var de selvfølgelig udsatte for hist og her at forandres, således som det går med utrykte viser den dag i dag; således måtte der

opstå varianter ikke blot til enkelte ord, men til hele verslinjer. Fornemmelig stammer de dog fra det 13. og 14. århs afskrivere. Når vi husker, at ingen af de existerende håndskrifter er originaler, og at der til grund for dem sandsynligvis ligger flere andre håndskrifter, er det ikke at undres over, at disse i öjeblikket ikke let gennemskuelige vers kunde misforstås af afskrivere, som gærne arbejdede mekanisk og tankeløst; de gjorde sig skyldige i udeladelser af ord og linjer, kunde undertiden ikke rigtig læse deres original, og hvis denne under afskrivningen blev oplæst af en anden (en forelæser), hvad der uden tvivl ofte skete, hørte de ofte fejl og skrev følgelig fejl. Den ene fejl avlede så den anden. Dog var ikke alle afskrivere lige tankeløse. Meget ofte støder man på bevidste afskriver-"rettelser" af et eller andet, der rigtig nok som oftest er forkerte og afstedkommer ofte ret löjerlige fejl og halsbrækkende forklaringer hos senere fortolkere. Navnlig "rettede" afskrivere et ord i en linje, som ikke forekom dem grammatikalsk at slutte sig til et andet, hvortil det formentlig burde höre. På denne måde er det særlig kommet til at gå udover adjektiver og verber. Fandt en afskriver således et *sorgæran mey* i én og samme linje, forudsatte han, at de to ord hørte sammen, men så forelå jo en grov grammatikalsk fejl i originalen: adj. mascul., subst. femin.! og så rettede han *sorgæran* til *sorgæra;* man overså nu, at adj. på denne måde aldeles ikke passede, men at det hørte til et subst. mascul. i en anden linje, — og således fik de senere fortolkere en fortræffelig brug for en af de velsignede græsk-latinske rhetoriske figurer. Af lignende pudsige rettelser gives der en masse, der er ligeså mange exempler på tankeløs omtanke. Kritikeren må derfor så at sige veje hvert eneste ord i hver eneste linje, og ikke mindst være på post overfor afskriver-"rettelser". En udmærket hjælp under sådanne omstændigheder er, at et vers

findes i flere end ét håndskrift, ja undertiden i et antal af 10 til 20.

Meget tidlig begyndte man at göre de gamle kvad til genstand for fortolkning. Allerede i det 13. årh. findes der tilløb til forklaringer; sådanne findes, ganske vist indirekte, i Skáldskaparmál og mere direkte i kommentaren til Snorris Háttatal, men navnlig i de rhetoriske afhandlinger i Snorris Edda. Mange af de her givne forklaringer er dog meget søgte og enkelte bevislig fejlagtige. Hovedfejlen var imidlertid den, at man vilde tvinge den nordiske poesi ind i de latinske grammatikeres pedantiske og med den aldeles uforenelige talefigurers spændetröje.

Fra omtrent 1400 til 1600 var skjaldekvadene, som det synes, så godt som fuldstændig upåagtede; fra den tid kender jeg i hvert fald ingen fortolkninger. Derimod begynder interessen for skjaldekvadene og deres forståelse at røre sig i begyndelsen af det 17. årh., da flere lærde og ulærde mænd med Arngrímr Jónsson (1568—1648) i spidsen kastede sig over studiet af oldtiden og dens åndelige efterladenskaber. De første, som specielt optrådte på versfortolkningens område var 1) Magnús Ólafsson, præst til Laufás (1573—1636), ordneren af Laufásedda (udg. af Resenius), som for Ole Worm (1588—1654) afskrev og oversatte på latin og dansk mange gamle skjaldevers, hvoraf en del findes i den Arnamagnæanske samling, — 2) hans samtidige, den lærde og flittige bonde Björn Jónsson på Skarðsá (1574—1655), som ligefrem kommenterede flere kvad, hvoriblandt Egils *Hǫfuðlausn*. Fra samme århundr. kan vi endnu nævne digteren Stefán Ólafsson (1620—1688), præst til Vallanes, som på latin oversatte *Vǫluspá* og *Snorra-edda* til 68. "fabel"; fortsættelsen besørgedes af den berömte historiograf Þormóðr Torfason (1636—1719), som også kom meget til at beskæftige sig med versene. Endnu kan lexikografen Guðmundr Andrjesson († 1654) der fortolkede og oversatte *Vǫluspá*, nævnes. I det 18. årh

forøges tallet af dem, som beskæftiger sig med skjaldepoesien, ganske betydelig. Jeg kan da først nævne Árni Magnússon (1663—1730) selv, som, så vidt jeg ved, er den første, der har foretaget en selvstændig systematisk samling af skjaldekvad; den findes i hans samling 761, 4:o. Lovmanden Páll Vídalín (1667—1727) har i sit skrift "Skýringar yfir fornyrđi lögbókar" (Reykjavík 1846—54) lejlighedsvis behandlet flere vers. Hovedfortolkere var dog Jón Ólafsson fra Grunnavík, "den ældre" (1705—79), som forberedte en kolossal udgave af Snorra-edda med indledninger og forklaringer, samt samlede til et stort islandsk lexikon, — Jón Ólafsson fra Svefneyjar, "den yngre" (1729—1811), der udgav sit for den tid udmærkede hovedværk "Nordens gamle Digtekonst", det eneste systematiske videnskabelige værk på dette område, som endnu haves, et værk, som fortjener at mindes med tak og agtelse. Hans udmærkede broder Eggert Ólafsson (1726—1768) samt konferensråd Jón Eiríksson (1728—1787) fortjener også at nævnes. Guđmundr Magnæus († 1798) besørgede oversættelser af flere sagaer, samt udgivelsen af Egilssaga med forklaring af versene. Gunnar Pálsson (1714—91), provst til Hjarđarholt, var *κατ' ἐξοχήν* kvadfortolker og har forklaret så godt som alle de i slægtsagaerne forekommende vers. Jón Jónsson (Johnsonius, 1749—1826) besørgede på en meget fortjenstfuld måde oversættelsen af Njála med i det hele smagfulde versforklaringer. Skúli Thorlacius (1741—1815) udgav flere gamle kvad: *þórsdrápa*, *Haustlǫng* m. m. med forklaringer og skrev om den gamle poesi. Fra den første halvdel af det 19. årh. er professor Finnr Magnússon (1781—1847), der har forklaret mangfoldige vers og oversat eddakvadene på dansk; ved sin måde at fortolke på hører han til de foregående. Det der karakteriserer alle disse fortolkere er, hvad der var en følge af omstændighederne, mangel på kritisk behandling af håndskrifterne og på kritisk

metode i behandlingen af versene selv og skjaldesproget. I de første udgaver findes således alle mulige læsemåder fra de ubetydeligste papirhåndskrifter samlede med forklaring af dem, medens dog kun én læsemåde kunde være rigtig, og følgelig kun én forklaring nødvendig; et exempel herpå er Eigla (1809) med alle sine fra den græske og latinske rhetorik samlede betegnelser. Nogle af disse fortolkere fandt også særlig behag i at antage obscøne omskrivninger, uagtet disse strider imod hele skjaldepoesiens ånd. Således opstod fortolkninger, der overbød hinanden i urimeligheder og platheder, hvilket ikke kunde undlade at have meget ugunstige følger for skjaldedigtningens anseelse. Man må dog ikke glemme, at disse folk arbejdede redelig og så godt de efter omstændighederne formåede, og at de har givet mange rigtige rettelser hist og her.

I dette årh. er der overmåde mange, som har beskæftiget sig med skjaldepoesien og ydet meget betydelige bidrag til dens forståelse. Jeg skal dog, for ikke at blive altfor vidtløftig, indskrænke mig til her at nævne følgende tre: Rasmus Rask (1787—1832), der udgav bægge eddaer og derved ganske naturlig kom ind på versfortolkning; han omgikkes også den tanke, at samle og udgive et lexikon over skjaldesproget (se slutningen af hans fortale til Snorra-edda), men dette arbejde blev dog forbeholdt en anden: Sveinbjörn Egilsson (1791—1852), som ved sit "Lexicon poeticum" grundlagde en metodisk-kritisk og smagfuld versfortolkning. Når man ser hen til de forarbejder, han havde, er det vidunderligt, hvorvidt han kunde komme. Han har meget få af sine forgængeres fejl, men i overlegenhed og skarpsindighed overgår han dem alle. Han trængte som få ind i oldtidens, særlig skjaldedigtningens ånd. Selvfølgelig var hans værk især på grund af udgavernes mangler ikke fuldkomment, men han har, foruden at rette mangfoldige steder, fuldt ud tilfredsstillende brudt og afstukket den bane for kvadfortolkningen, som er den

eneste mulige og eneste rette. Konráđ Gíslason (f. 1808) må dernæst nævnes som den, der i samme grad som Sveinbjörn Egilsson er trængt ind i skjaldepoesiens inderste væsen, og som, udrustet med nutidens videnskabelige metode og begavet med intuitiv genialitet, skarpsindig og sikkert har rettet et utal af dunkle steder og løst så mangt et vanskeligt problem på dette område. Den bane, som disse 3 mænd har brudt, vil alle kommende fortolkere med sundt blik og forstandig metode nødvendigvis vandre. — Der er ganske vist i den allersidste tid opstået en ny metode, en ny doktrin, som, hvis den blev godkendt, med et slag vilde tilintetgöre al fortolkning af kvadene tilligemed deres hele betydning. Jeg sigter herved til de af dr. Guđbrandr Vigfússon i hans "Corpus poeticum boreale" fremsatte anskuelser om versenes nuværende tilstand; de kvad, som er ældre end omtrent 1100, skal ifølge ham være omdigtninger, således at af den oprindelige ordlyd kun enkelte spor og antydninger er tilbage; man kunde sammenligne, som det hedder, disse omdigtede vers med en palimpsest, hvor enkelte bogstaver skimtes under den nyere skrift. Men hverken har Vigfússon fremført noget som helst bevis for denne påstand, ej heller har han kunnet angive nogen som helst grund, hvorfor omdigtningen skulde være foretagen, lige så lidt som han har formået at oplyse, hvem der har foretaget den eller hvornår den bestemt er foregået. Da denne hypotese desuden er blottet for al sandsynlighed, ja, bestemt modsiges af sproghistorie, grammatik og andre indre kriterier, må den betragtes som en ubevist og ubevislig påstand, som forhåbentlig ikke vil finde tilhængere.

Til slutning vil jeg tillade mig enkelte bemærkninger om udgivelsen af disse oldkvad. De til hver saga hørende vers udgives sammen med denne, og udgiveren må anvende en særlig omhu på dem; han må fra de bedste håndskrifter samle og anføre alle, selv de ubetydeligste varianter — en fremgangsmåde, tidligere udgivere kun tildels har fulgt,

hvoraf en stor usikkerhed og unöjagtighed endnu er følgen. Af det samlede materiale må udgiveren så tage de simpleste og mindst indviklede læsemåder, som tilfredsstiller sproghistorie, metrik osv. Men foruden en sådan udgivelse er der en stor trang til en samlet udgave af alle vers, så vel drapaer som "løse vers", fra den ældste tid til omtrent 1400 i en kronologisk rækkefølge. Vi har jo allerede "Corpus poeticum boreale", kan man invende; men, foruden den allerede omtalte uheldige tendens, hvad forklaringerne angår, lider dette værk, som bekendt, af flere betydelige fejl. Det har 1) ikke taget alt, hvad der er tilbage, men kun et temmelig vilkårligt udvalg, 2) anfører det ikke eller höjst ufuldkomment versenes findesteder, 3) er dets variantapparat aldeles ubrugeligt. Et nyt corpus vilde således så langt fra være overflødigt, at det kan siges at være påtrængende nødvendigt, og jeg tænker mig, at et sådant, for at være så brugbart og fuldkomment som muligt, må indrettes på følgende måde:

1) Alle vers, hver eneste linje, gengives diplomatarisk, helst efter alle de bedste håndskrifter, de findes i; anses dette for at være for vidtløftigt, kan man lade sig nöje med diplomatarisk at gengive det bedste håndskrift, ledsaget af en fuldstændig, ikke-normaliseret variantsamling fra de øvrige håndskrifter.

2) Der bör gives en så vidt muligt restitueret text i en efter de forskellige perioders udtale normaliseret retskrivning.

3) Hertil föjes kortfattede reale oplysninger, ordfølge og muligvis oversættelse, samt forklaring af de vanskeligste kenninger.

4) Der bör, ligesom sket er i Corp. poet. bor., gives kortfattede orienterende bemærkninger om de navngivne skjaldes r og virksomhed, for så vidt denne kendes.

II.

(I det philologisk-historiske samfund i København 14. marts 1889.)

Spörsmålet om den ældste skjalds virkelige tilværelse og om de ældste skjaldedigtes ægthed kan ikke endnu siges helt at være afgjort. *E. Jessen* har således i sin tid (Zeitschr. f. deutsche Phil. III, 21) nægtet, at Bragi nogensinde har existeret som en norsk skjald. Herimod har *G. Storm* dog bestemt udtalt sig i (Norsk) Historisk tidsskrift 1875, 71—3; ligesom også *H. Gering* mener, at Bragi virkelig har levet c. 800 (Kvæþabrot Braga ens gamla 1886, 5—6). Af samme mening er endvidere *E. Mogk* (Paul-Braune: Beiträge o. s. v. XII, 383, 391—2). *G. Vigfússon* antager i Corp. poet. bor. II, 2 fg. ikke alene, at Bragi var en virkelig person, men også at hans vers er ægte, omend ganske vist overordentlig forvanskede, så at der af den oprindelige ordlyd kun lidet er tilbage.

I det hele turde det være den almindelige mening, at *Bragi* virkelig har existeret. Ikke destomindre kunde det være gavnligt, endnu engang at sammenstille, hvad man ved om ham, og hvad kilderne beretter os om ham, samt se, hvorvidt dette stemmer overens.

Bragi omtales i flere indbyrdes uafhængige kilder; jeg skal her anføre, hvad disse meddeler os, såvidt muligt i kronologisk orden:

1. Egilssaga (udg. 1886—8; s. 220): [Arinbjǫrn opfordrer Egill Skallagrimsson til at digte om Erik blodøxe:] "Suá gerđi Bragi frændi minn [rettelse for: þinn], þá er hann varđ firi reiđi Bjarnar Suía konungs, at hann orti drápu tuítuga vm hann eina nótt, ok þá þar firi hofut sitt".

2. Hervararsaga (Norröne sagaer osv. s. 293—4): "Eiríks synir Bjarnar sunar váru þeir Önundr Uppsali ok Björn konungr; þá kom Svíaríki enn í brœđra skipti; þeir tóku ríki eptir Eirík Refilssun. Björn konungr elfđi þann

bœ, er at Haugi heitir; hann var kallaðr Björn at Haugi, með honum var Bragi skáld".

3. Landnáma (1843, s. 120—1 jfr. 348): "Hálfr konúngr var faðir Hjörs konúngs . . . Hjörr herjaði á Bjarmaland; hann tók þar at herfángi Ljúfvinu, dóttur Bjarmakonúngs; hún var eptir á Rogalandi þá er Hjörr konúngr fór í hernað; þá ól hún sonu tvo: hét annarr Geirmundr, en annarr Hámundr; þeir voru svartir mjök; þá ól ok ambátt hennar son; sá hét Leifr, son Lodhattar þræls; Leifr var hvítr; því skipti drotníng sveinum við ambáttina, ok eignaði sér Leif; en er konúngr kom heim, var hann illa við Leif, ok kvad hann vera smámannligan. Næst er konúngr fór í víkíng, bauð drotníng heim Braga skáldi, ok bad hann skynja um sveinana; þá voru þeir þrévetrir; hún byrgði sveinana í stufu hjá Braga, en fal sik í pallinum; Bragi kvað þetta: Tveir ró inni" etc. (et vers, hvori han erklærer, at Geirmundr og Hámundr er kongens sönner, men at Leifr er en træls sön). Geirmundr blev senere en islandsk landnamsmand.

4. Dette fortælles på en lidt afvigende måde i Hálfssaga (Norr. skrifter etc. s. 40—1): Kong Hjǫrr var gift med Hagný Hakis datter. Medens Hjǫrr var til et kongemøde, fødte Hagný to sönner, som dronningen ombyttede med Leifr, hvilken så blev bragt kongen. En anden gang begav Hjǫrr sig bort; da var drengene 3 år gamle, — "Leifr gugnaði, svá sem á aldr hans leið; en Hámundr ok Geirmundr váru geysi miklir ok orðvísir. Bragi skáld kom þar at heimboði. Þat var einn dag, at karlar allir fóru á veiðiskóg, en konur á hnetskóg, ok var ekki heima manna í höllinni, nema Bragi sat í öndugi, en dróttning leyndist þar ok var hulin klæðum. Leifr sat í hásæti ok lék sér at gulli, en Hámundr ok Geirmundr váru í hálminum niðri á gólfinu; þá fóru þeir til Leifs ok skúfuðu honum úr sætinu, ok tóku þeir af honum gullit allt; hann grét þá. Þá stóð Bragi upp ok gékk þartil, er dróttning lá, ok drap staf ofan á klæðin ok kvað: Tveir 'ru inni" osv.

5. Sturlunga (1878, I, 1—2) har dette endnu vidtløftigere. Dronningen (her uden navn) føder de to sönner, medens Hjǫrr er til et kongemøde osv. Bragi skjald kom i besøg til kong Hjǫrr; kongen begav sig på jagt med hele sin hird osv., omtrent på samme måde som i Hálfss., kun mere omstændeligt og sagamæssigt fortalt.

Det er klart, at 1—4 er indbyrdes uafhængige kilder, hvorimod 5. er identisk med 4.

Om Bragis slægt og efterkommere får vi oplysninger i Landnáma (1843) s. 66; jfr stamtavlen i Snorra-Edda III, 313. Bragi siges at have været gift med Lopthœna, en datter af skjalden Erpr lútandi; deres datter var Ástríðr slœkidrengr, bedstemoder til Arinbjǫrn herse Þórisson († 969) og til landnamsmanden Hrosskell, bedstefader til skjalden Tindr og Illugi, Gunnlaugr ormstunges fader osv.

Snorri Sturluson nævner Bragi og anfører ofte vers af ham ikke alene i sin Edda, men også i Heimskringla (én gang): "Således sagde Bragi (Br. skjald) den gamli" el. lign., "Derfor har Bragi skjald digtet således", "Bragi den gamle digtede om Sǫrle og Hamdes fald i den drape, som han forfattede om Ragnarr lodbrok", "Efter denne fortælling digtede Bragi skjald i Ragnarr lodbroks drape". Fremdeles nævnes han i Snorris Skáldatal (hvis dette er af Snorri), hvor han anføres som Ragnarr lodbroks, Eysteinn belis og Bjǫrn på Haugs skjald; her nævnes også hans faders navn: Boddi.

Hertil kan jeg föje, at i Snorra-Edda I, 672 nævnes en versart, som kaldes Bragaháttr, og minde om, at i den sidste halvdel af det 12. årh. levede en skjald Bragi Hallsson (digtede om Sverre).

Alt, hvad der er anført, er sikre vidnesbyrd om, at i det 12. årh. har det på Island været en ganske almindelig antagelse, at der havde været en skjald ved navn Bragi Boddason; — men de er desuden lige så sikre beviser for,

at denne antagelse beroede på en gammel tradition. En sådan tradition hverken kan eller bör forkastes, uden at der er meget stærke, ja tvingende grunde derfor, så meget mindre som der haves så mange smukke exempler på den islandske traditions mærkelige sejhed og pålidelighed.

Hertil kommer så den omstændighed, at Bragi i virkeligheden ikke hører nogen mytisk eller forhistorisk tid til, men henføres til den historiske tid, ganske vist til dennes første periode, det 9. årh:s første halvdel. Dette fremgår af de anførte kildesteder.

Bragi sættes i disse i forbindelse med 3 eller rettere sagt med 4 konger. Den første er Ragnarr lođbrók. Ifølge *J. Steenstrups* grundige undersøgelser (Normannerne I), hvortil jeg henviser, må Ragnarr betragtes som en historisk person i det 9. årh. († c. 860). Om ham siges Bragi at have digtet Ragnarsdrápa; drapaen er ganske vist ikke om Ragnarr selv, men om billederne på et skjold, som han sendte digteren ved en mand Hrafnketill; denne tiltales i selve digtet.

Den anden er Bjǫrn at Haugi i Sverige. Ifølge Hervarars. må denne Bjǫrn netop have levet i det 9. årh:s første halvdel, da hans brodersön Eiríkr siges at have været samtidig med Haraldr hårfagre. Fra en anden kilde (Landn. s. 200) ved vi, at blandt de islandske landnamsmænd nævnes en svensk mand Þórđr knappr, som siges at have været en sön af Bjǫrn at Haugi. En smuk bekræftelse af Björns levetid synes vi at få fra en anden kant. I "Vita Ansgarii" af Ansgars efterfølger Rembertus († 888) omtales en "rex Bern"; se f. ex. Script. rer. Dan. I, 444—7. Det hedder her om Ansgar og hans rejsefæller: "Tandem ad *portum regni* [illegible]m, qui Byrca dicitur, pervenerunt, ubi benigne a rege, [illegible] vocabatur, suscepti sunt". Denne rejse foretog Ansgar [illegible] Den Bern, som her nævnes, har allerede Langebek [illegible] med Bjǫrn at Haugi, og det er et i hvert fald [illegible] mærkeligt sammentræf, vi her har. Man har tidli-

gere (f. ex. i Sn.-E., III, 310) kaldt denne Bjǫrn "konge i Birca", men dette står ikke hos Rembertus. Der står kun, at Ansgar landede i Birca, og at dette Birca var i kong Björns rige. (I virkeligheden er jo Birca = Bjørkøen).

Den tredje konge, som Bragi sættes i forbindelse med, er Eysteinn beli. Om denne vides intet, med mindre han skulde være den samme, som den Eysteinn, der i Ragnarssaga nævnes som samtidig med Ragnarr lodbrok og hans sönner. Resultatet vilde så blive det samme.

Endelig sættes han i forbindelse med Hjǫrr Hálfsson. Denne Hjǫrr var fader til de to heljarskinn: Hámundr og Geirmundr, hvoraf den sidste kom til Island c. 895 (Safn I, 228) som en ældre mand og bosatte sig dér. Hans fader må da have levet i det 9. årh:s første halvdel.

Til det selvsamme resultat kommer vi, når vi regner slægtleddene mellem Arinbjǫrn herse († 969 [el. 975]) og Bragi. Arinbjǫrn er dennes datterdattersön; regner vi et slægtled til 33 år (en menneskealder), falder Bragis levetid för c. 850.

Medens den historiske kritik således ingen hindring synes at lægge i vejen for, at Bragi er en virkelig historisk person, gör man en indvending herimod fra en helt anden side. "Hans eget navn forbyder at opfatte Bragi som en virkelig norsk digter; for det er skjaldegudens navn, han bærer" — denne indvending har E. Jessen gjort i Zeitschr. f. deutsche Phil. III, 21, og den synes ved første öjekast at være farlig nok. Men når det kommer til stykket, er faren ikke så synderlig stor. Uden her at komme ind på guden Bragi, hans væsen og mytologiske betydning, skal jeg blot minde om, at navnet Bragi i virkeligheden forekommer som navn på flere personer end skjalden Bragi Boddason. I et prosastykke i Helgakviða hund. II siges Sigrún Hǫgnadóttir at have haft 2 brødre: Bragi og Dagr, og denne Bragi nævnes i et vers (26 i Bugges udg.), som

sikkert stammer fra det 10. årh. Desuden nævnes en af Halfdan den gamles atten sönner Bragi (Sn.-E. I: 522, 528), hvilket i hvert tilfælde viser, at man ikke havde synderlig store betænkeligheder ved at kalde mænd således, og dette navn (denne Halfdans sön) er sikkert ikke opfundet i det 12. årh. Den indvending, at Bragi ikke kan være en norsk digter fra det 9. årh. af den grund, at han bærer digtergudens navn, er således uden al betydning [1]).

Skönt nu dette resultat kan siges at være sikkert, er det dog ikke dermed afgjort, at de Bragi tillagte digte er ægte, d. v. s. i virkeligheden digtede af ham. Dette har også *E. Jessen* bemærket (l. c.), idet han tillige har udtalt en stærk tvivl om, hvorvidt "Bragis vers" var gamle nok til at stamme fra det 9. årh. *S. Bugge* har flere steder udtalt, at de vers, som går under Bragis navn, er uægte og at de stammer fra det 10. årh. Hertil har andre, som f. ex. *H. Schück* (i sin litteraturhistorie), sluttet sig. *Bugge* siger således i sine Studier osv. s. 271—2: "Men alle de Vers, som tillægges ham, synes efter hele sin Eiendommelighed i det tidligste at være fra Midten af 10de Aarhundred, og de er snarere forfattede paa Island end i Norge". Ja, Bugge går endnu længere. Han siger om Haustlǫng af skjalden Þjóðolfr fra Hvin, at den "efter hele sin sproglige, poetiske og mythiske Karakter ikke kan være ældre end fra Tiden henimod Midten af det 10de Aarh." (Arkiv osv. V, 2). Bugge anfører det, at Þorleifr spaki omtales i digtet, som grund for dettes "Tilblivelse lidt før Midten af 10de Aarh. i det tidligste" (sst. s. 3). Denne Þorleifr er sikkert identisk med den af Ari fróði omtalte Þorleifr spaki Hǫrðakárason, som Ulfljótr, Þorleifs søstersön (ifg. Hauksbók), rådspurte i årene 927—8 med hensyn til den første

---

[1]) E. Mogk har i den ovenfor citerede afhandling i "Beiträge" omvendt villet vise, at guden Bragi netop stammer fra skjalden Bragi. Når Mogk i denne afhandling vil, at Bragi er den første egentlige skjald, og at han har opfundet det regelrette dróttkvætt, savner denne antagelse enhver grund i kilderne og er usandsynlig.

islandske lovgivning og statsindretning. Den gang må denne þorleifr have været en meget gammel og erfaringsrig mand. At en anden person af samme navn nævnes i uhistoriske kilder kan ikke rokke denne þorleifs historiske existens; heller ikke den omstændighed, at en þorleifr spaki nævnes samtidig med Óláfr Tryggvason; denne þorleifr siges udtrykkelig (Fms. II, 58; Flat. I, 329) at have været den førstes dattersön. At både navn og tilnavn to (eller flere) gange forekommer i én og samme slægt (som oftest for bedstefader og sönne[datter]sön) er almindelig bekendt. Hvis þorleifr enn spaki har været c. 60—70 år, da Ulfljótr var i Norge, passer dette fortræffelig til, at Haustlǫng siges at være digtet om ham eller til hans ære af Haraldr hårfagres skjald þjóðolfr. Vi ved ganske vist ikke, hvornår þjóðolfr døde, men efter alt, hvad der ellers vides om ham, må han have levet ind i det 10. århundrede.

Det kan tilföjes, at Bugge overhovedet ikke tror på, at noget af de ældste norske skjaldekvad eller noget brudstykke af sådanne er ægte.

Dette bevæger mig til her at kaste et blik på hele den "oldnordiske" poesis udvikling i det 10. årh., og jeg skal da begynde med den almindelige bemærkning, at når et af de ældste digte af "sproglige, poetiske og mytiske" grunde ikke antages at kunne være ældre end fra "lidt för" midten af det 10. årh., er det vanskeligt at se, hvorfor et sådant digt ikke ligeságodt kan være c. 25—50 år ældre. Nogen så iöjnefaldende forskel i sproglig, poetisk og mytisk henseende er man til denne tid næppe berettiget til at forudsætte, og at bevise eller konstatere en sådan forskel eller en dertil svarende udvikling bliver vi netop ude af stand til, når disse såkaldte ældste digte skal være fra c. 950 eller idetmindste ikke ret meget ældre. Hvorledes sproget f. ex. har været i det 9. og begyndelsen af det 10. årh. i Norge og på Island kan vi da ikke vide det mindste om, da vi ingen norske eller

islandske runeindskrifter har fra den tid, og endnu mindre andre sproglige mindesmærker.

De digte fra det 10. årh., hvis ægthed ingen for alvor har betvivlet, er dels fyrstekvad, dels lausavísur (Egill Skallagrímsson, Kormákr, Guttormr sindri, Eyvindr skáldaspillir, Glúmr Geirason, Einarr skálaglamm). Om lausavisernes form gælder det, at den hos enkelte digtere enkelte gange (hos Kormákr hyppig) er uregelmæssig, men da kun med hensyn til rimenes brug og stilling. Hvor der skulde være aðalhending findes ofte skothending (eller slet ingen), og hvor der skulde være skothending står der slet ingen hending osv. Grunden hertil er sikkert den, at disse vers som oftest var improvisationer, som digteren havde lettere ved at frembringe, når han ikke var altfor bunden af alt, hvad der i formel henseende hørte med til en drotkvædet strofe.

I modsætning til disse vers er alle fyrstekvadene (drapaer, flokke osv.) fuldstændig regelrette og korrekte, ligegyldigt i hvilken versart de er affattede. Disse versarter var ganske vist dengang endnu ikke så mange (som de senere blev), men vi finder dog, foruden den almindeligst brugte dróttkvæðr háttr (og de enkelte gange optrædende kviðuháttr [Egill] og málaháttr [Eyvindr]), runhenda eller runhendr háttr (Egils Họfudlausn 934). Allerede denne omstændighed tyder på et temmelig fremskredent stadium i den formelle udvikling. Holder vi os til dróttkvæðr háttr i de ikke mistænkte digte, viser den sig at være fuldstændig udviklet og i besiddelse af alle de attributter, som den nogensinde har haft. Særlig skal jeg fremhæve, at hovedstaven altid står i det første ord i de lige linjer, og at disse linjer altid og kun har helrim, hvorimod de ulige linjer, der i regelen har halvrim, ofte kan have helrim (se *K. Gíslasons* afhandling: Om Helrim osv.); samt endelig, at det sidste rim altid står i linjens næstsidste

stavelse. De meget få undtagelser, man muligvis finder, beror på forvanskninger.

En sådan regelmæssighed kan imidlertid ikke tænkes at være bleven til på éngang; den er sikkert kun afslutningen af en udvikling, der jævnt og successivt er gået for sig. En linje i dróttkvæðr háttr har oprindelig bestået af 6 stavelser (eller 3 trokæer, hvor den sidste kom til at bestå af ét ord); rimbogstavernes stilling og rimene har oprindelig ikke fulgt nogen fast regel; der har været en vaklen i brugen deraf, indtil en fast norm efterhånden udviklede sig. Jeg skal for dette spørsmåls vedkommende minde om en udtalelse af den første kender af skjaldepoesien, *K. Gíslason* (Nj. II, 20): "I det mindste står det klart for mig, at de ... rimløse digtes periode er bleven afløst af en sådan, hvori man hist og her anvendte rim som accidentelle prydelser og således forberedte den tredje periode med dennes regelmæssige rimbygning — ved siden af hvilken digte i friere former naturligvis kunde træde frem af og til".

Man skulde nu netop synes, at det var ganske naturligt at træffe en overgangsform til denne normalform, som vi finder i de anerkendt ægte digte fra det 10. årh., altså sådanne vers, hvor forskellige uregelmæssigheder kom til syne. Og her møder vi da den ejendommelige kendsgerning, at netop de Bragi tillagte vers i allerhöjeste grad er uregelmæssige i sammenligning med de ægte fra det 10. årh., og her kan der slet ikke være tale om lutter forvanskninger; så mange er disse uregelmæssigheder. Med hensyn til Bragis vers forholder det sig nu så (se *H. Gering:* Kvæþa-brot osv. 8—12), at af 128 verslinjer er der 34 uden rim (deraf 32 ulige); helrim forekommer 34 gange i lige linjer (i st. f. 64 g.) og 2 g. i de ulige; halvrim forekommer 28 g. i de lige linjer og 30 g. i de ulige. Stillingen af disse hendingar, navnlig af den sidste i linjen, er vel værd at lægge mærke til. Den

hending, som ellers plejer at stå i linjens næstsidste stavelse, findes ikke mindre end 7 gange i linjens 3. stavelse (de vedföjede tal er tallene hos Gering):

hals en bǫls of fylda (8.6),
vinda ǫndordísar, (20.2),
hǫrđum herđimýlum (5.7),
bar til byrjar drǫsla (8.7),
heldr en Hildar svíra (10.7),
vađr lá Viđris arfa (16.1),
simbli sumbls ofmærum (19.3).

Det nytter ikke her at ville foretage ændringer, ti, som Gering meget træffende bemærker, de 2 første linjer tillader ingen som helst rettelse; og de fleste andre linjer vilde ved en omflytning lyde så unaturlig, at den form, de derved får, næppe kan være den oprindelige. Desuden findes 4 g. þríhent (f. ex. *segls naglfara siglur*) og andre ting, som ikke findes hos det 10. årh:s digtere, undtagen da ganske enkeltvis. Hertil kan föjes den stilling, som hovedstaven undertiden har; ikke mindre end 5 gange findes den — ikke i linjens første, men i linjens andet ord (= anden stavelse):

hvé hreingróit steini (1.2),
sem orrostu letti (9.6),
međ algífris lifru (9.8),
viđ fulli mér stillir (13.4),
á fangbođa ǫngli (21.2).

Når man nu sammenligner dette resultat med det, som betragtningen af de ægte vers fra det 10. årh. giver, forekommer det mig kun at tillade én slutning, den nemlig, at disse vers ("Bragis vers") under alle omstændigheder må være ældre end hine. De synes uforenelige med en tid, i hvilken den höjeste regelmæssighed i fyrstedigte synes at have været idealet. Det er ikke let at tænke sig disse uregelmæssige vers samtidige med hine.

Det vundne resultat kan endvidere bestyrkes ved følgende tre ting:

1. Enkelte alderdomlige ord og ordformer. Disse ꝛanske vist ikke mange og man vil måske sige, at ingen en afgörende betydning. Vi finder *v* i forlyd foran *r*

på det eneste sted, hvor et sådant ord findes (*vrǫngum*). Hos islandske skjalde findes dette *v* én eneste gang (hos Egill Skallagrímsson); i eddakvad fra det 10. årh. findes det undertiden, men som oftest i ét og samme ord (*vreiðr*); det er som om denne sporadiske forekomst kun var en efterligning. Endvidere finder vi dativformen *þóri*, som også findes i det eddakvad, som i almindelighed og vistnok med rette regnes til de ældste, Þrymskviða. Der findes hos "Bragi" også en form som *haufuð*.

2. Har de nævnte sproglige enkeltheder måske kun en ringe betydning for spørsmålet, lægger jeg en så meget större vægt på følgende omstændighed, som vedrører digtets indhold. Det 10. århundreds ægte fyrstekvad handler alle om fyrsten selv, om hans liv og bedrifter eller om hans modtagelse i Valhal (Eiríksmál, Hákonarmál), hvilket her kommer ud på ét. Det første digt af denne beskaffenhed er Þorbjǫrn hornklofis Glymdrápa, om hvis ægthed jeg ingen tvivl nærer. Derimod haves endnu enkelte brudstykker af andre af Haraldr hårfagres skjalde: Haustlǫng af Þjóðolfr og to linjer af Ǫlvir hnúfa (om midgårdsslangen og Tor); bægge disse digte har sikkert været såkaldte skjold-drapaer, ɔ: handlet om billedlige fremstillinger på et skjold. Et sådant kvad har "Bragis" Ragnarsdrápa også været. Det vilde være höjst mærkværdigt, om netop disse digte skulde være fabrikerede i det 10. årh., medens ikke ét af de "ægte" digte har et sådant indhold. Det forekommer mig at være klart, at man fra at besynge fyrste-gaver gik over til at behandle fyrstens eget liv og bedrifter, digte om fyrsten selv, navnlig efter at Haraldr hårfagre havde sat hirdskjaldevæsenet, så at sige, i system. Disse virkelige fyrstekvad må således være yngre end hine skjoldkvad.

3. Hertil kommer så den omstændighed, at tilblivelsen af den slags digte i det 10. årh. er, fra et literaturhistorisk

standpunkt betragtet, utænkelig, når man går ud fra, at disse "uægte" digte fra først af er tillagde visse bestemte ældre skjalde, ti så foreligger der bevidste fabrikater; men denslags fabrikater er ikke ældre end fra 12. årh. (muligvis fra slutningen af det 11.); så unge kan disse digte imidlertid slet ikke være.

Alt dette støtter efter min mening den antagelse, at de vers, som vi nu har tilbage under Bragis navn, er noget af det ældste der haves af norrön skjaldepoesi, ja det aller ældste.

Men hvis så er, bortfalder enhver grund til at mistænkeliggöre traditionen og antage, at de er af nogen anden end den, hvem de tillægges, Bragi den gamle. Fra et almindeligt standpunkt kan man ikke sige, at der er noget påfaldende og forunderligt i, at der skulde være endel tilbage af digte fra Haraldr hårfagres og den nærmest forudgående tid. Man skulde snarere synes at det modsatte var underligt. Hvor uendelig lidt er ikke dette, vi nu har af kvad ældre end c. 900, i forhold til den masse af digte, som der dog må antages at have existeret.

Hvis det forholder sig således, at Bragis vers er ægte, bortfalder derved den vigtigste grund til ikke også at tro på traditionen med hensyn til de andre "ældste" skjaldekvad f. ex. Þjóðolfs Haustlǫng og Þorbjǫrns Glymdrápa, hvis der ellers intet er, som bevislig strider derimod. Noget sådant har jeg imidlertid heller ikke her kunnet opdage. Ganske vist er Glymdrápa regelmæssig drotkvædet, ligesom Haustlǫng vistnok også har været (jfr. mine Krit. studier, s. 30—34), men begge disse kvad står i flere henseender på et mere alderdomligt standpunkt end digte fra midten af det 10. årh. Deres form er ikke nær så elegant, rytmerne ikke så lette og flydende; de er mere stive og kantede og ligesom af en grovere art i det hele taget. Dette gælder i en ikke ringere grad også kenningerne og deres væsen. Netop i Glymdrápa er de lige-

som mere primitive og ubehjælpsomme end i digte fra c. 950. Gennemgår man overhovedet skjaldepoesien ned til Haraldr hårdrådes digtere, vil man finde en stadig og gradvis udvikling fra det grovere til det finere, fra det kantede til det afrundede, fra det stive til det smidige og elegante. I Sighvatr Þjóđolfr (d. yngre) og Arnórr har dette fine og elegante nåt sit höjdepunkt. Der findes til slutning i de "ældste" digte enkelte meget gamle ord og ordformer (jeg skal således minde om *þat* som konjunktion [= *at*] i Haustl.), som ellers ikke findes.

Hvorledes og fra hvilken side jeg så end betragter sagen, må jeg give den tradition ret, der tillægger Þjóđolfr Haustlǫng, Þorbjǫrn Glymdrápa og — Bragi Ragnarsdrápa (og andre ham tillagte vers).

Jeg skal ikke slutte uden at have taget en omstændighed i betragtning, som vistnok har haft en stor betydning for spørsmålet om ægtheden af Bragis vers. Der findes, som bekendt, et sted i Hamđismál in fornu (v. 23), som man tidligere — dengang man mente, at eddakvadene var ældre end c. 800 — antog, at Bragi havde efterlignet eller benyttet i sit digt. Nu forholder det sig så, at Hamđismál sikkert er betydelig yngre end Bragi. Går man ud fra at stedet i Ragnarsdrápa har verset i Hamđismál til forudsætning, ser det slemt ud for Bragis vers. Men lad os tage versene i betragtning:

Hamđismál:	Ragnarsdrápa:
styrr varđ í ranni,	3.5-6 ***Rósta varđ í ranni***
stukku ǫlskálir,	(Wisén) ***Randves haufuđniđja.***
í blóđi bragnar lágu	4.5-6 ***Fell í blóđi blandinn***
komit úr brjósti gotna	***brunn ǫlskála runna*** [1]).

Enhver, som læser disse vers, vil vist ikke strax kunne göre sig det klart, hvilket digt det er, der forudsætter det

[1]) Denne fra Bugge stammende text (*ǫlskála* en rettelse af *aulskali*) er den eneste mulige, den eneste, som giver nogen mening.

andet. I hvert fald må det b e n æ g t e s, at Hamđ. indeholder noget som helst af afgörende betydning for sagen, og dog må det være aldeles sikkert og gjort ubestrideligt, at Hamđ. er Ragnarsdr:s forbillede, når man vil, at Bragis vers skal være uægte. For mig stiller sagen sig således, at det er forfatteren til Hamđismál, som har lånt fra Bragi, 1) fordi det er rimeligere, at der i Hamđ. foreligger en sammentrækning af den andens adskilte linjer, end at disse skulde være opståede ved en adskillelse af ordene i Hamđ. (hvorved den forskellige brug af *ǫlskálir* er at tage i betragtning), 2) var der ingen som helst grund for forfatteren af Ragnarsdr. til at forandre ordet *styrr* til *rósta*, ti han kunde få de samme eller andre rimbogstaver (to *st* eller *r*, f. ex. *Styrr varð sterkr* eller *rammr í ranni* osv.) lige så let som at forandre ordet *styrr*. Derimod var der al grund for Hamđ.:s forfatter til at ændre *rósta* til et ord som *styrr*, da den følgende linje kom til at hedde: *stukku ǫlskálir;* et andet med *støkkva* ensbetydende verbum, der begyndte med *r*, havde han ikke; vilde han altså udtrykke tanken 'ølkarrene faldt ned' og bruge det absolut passende *støkkva*, m å t t e han forandre et ord i en linje som *rósta varð í ranni;* da lå det netop nær at forandre det første ord og derfor indsætte et enstavelsesord. Under alle omstændigheder forekommer det mig afgjort, at det lige så godt kan være Hamđ:s forfatter, der har 'lånt' fra Bragi, som omvendt, m. a. o.: H a m đ i s m á l b e v i s e r i n g e n l u n d e R a g n a r s d r á p a s u æ g t h e d.

For opfattelsen af den nordiske m y t o l o g i s b e s k a f f e n h e d o g v æ s e n er det her omhandlede spørsmål, så vidt jeg kan se, af en ikke ringe betydning. De ældste skjaldekvad forudsætter nemlig den samme mytologi, som den vi finder i senere islandske kilder, i hvert fald i alt væsentligt. Således er Loki i Ynglingatal allerede betegnet som Hels fader, og dette digt er vistnok ældre end

den samme digters [Þjóðolfs] Haustlǫng, altså fra det 9. årh. osv. osv. Men dette synes ikke at kunne forenes med, at *Loki* skal være = *Luki[fer]*. Jeg skal forresten ikke her komme nærmere ind på dette spørsmål. Kun skal jeg udtale, at hvis disse ældste skjaldekvad ikke i en væsentlig grad skal forhindre teorien om den nordiske mytologi som sammensat af hedenske, kristelige og latinsk-græske forestillinger, må det godtgöres, at de er "uægte", med ganske anderledes stærke og utvetydige grunde, end det hidtil er sket.

Finnur Jónsson.

Guðbrandur Vigfússon,

einn hinn afkastamesti og ágætasti maður í íslenzkum og norrœnum fræðum, lézt í Öxnafurðu á Englandi fimtudaginn 31. Janúar þ. á. Hann var fæddur í Galtardal á Fellströnd í Dalasýslu á Íslandi 1827 þriðjudaginn síðastan í Gói, sem þá var hinn 13. Martz[1]), en foreldrar hans bjuggu í Galtardal, Innri- og Ytri-Fagradal, Stóraholti, Hvarfsdal og Frakkanesi. Faðir hans var Vigfús Gíslason (f. 1801, d. 3. Martz 1867) stúdents á Ökrum (d. 1842), Vigfússonar sýslumanns í þingeyjarþingi, Jónssonar bónda á Eyrarlandi, Björnssonar sýslumanns á Bustarfelli (d. 1726), Péturssonar yngra, Bjarnasonar sýslumanns á Bustarfelli (d. 1664), þess er var aldavinur Brynjólfs biskups Sveinssonar, og voru þeir Bustfellingar komnir af Sveinbirni þórðarsyni officialis í Múla (d. 1490) í beinan karllegg, og er þessi grein af þeirri ætt kölluð Bustarfellsætt. Faðir Bjarna sýslumanns á Bustarfelli var séra Oddur á Hofi í Vopnafirði (d. 1620), en faðir hans var þorkell Hallgrímsson, bróðir séra þorláks föður Guðbrands biskups á Hólum, og frá Guðbrandi biskupi var Guðbrandur Vigfússon kominn í níunda lið, því Jón Björnsson á Eyrarlandi átti Helgu Magnúsdóttur á Espihóli, Björnssonar sýslumanns, Pálssonar sýslumanns, Guðbrandssonar. Kona Vigfúsar Gíslasonar, en móðir Dr. Guðbrands var Haldóra Gísladóttir (f. 1793, d. 1866) prests á Breiðabólstað á Skógaströnd (d. 1810), Ólafssonar biskups í Skálholti (d. 1753), Gíslasonar lögréttumanns í Njarðvík (d. 1707), og voru þeir frændur komnir að langfeðgatali af Gísla Sveinssyni sýslumanni á Miðfelli (d. 1577). Foreldrar Dr. Guðbrands voru dávelefnuð[2]), en í æsku hans tók afasystir hans, Katrín Vigfúsdóttir, sem þá var ráðskona á Staðarfelli hjá Benedikt Bogasyni hann að sér, sökum þess að hún hafði mætur á nafninu, því sveinninn hét eptir Guðbrandi bróður hennar apótekara í Nesi við Seltjörn

---

[1]) þar sem annað stendur um hans fæðingardag og fæðingarár, þá er það rangt. þess má geta að Rithöfundatal Jóns Borgfirðings hefir réttan fæðingardag og fæðingarár Guðbrands, og má annars eiga það, að það er optast furðuáreiðanlegt í þeirri grein. Sigurður fornfræðingur, bróðir Dr. Guðbrands, greinir fæðingardag og ár sem hér er gert. Fer eg hér og eptir þeim upplýsingum, sem hann hefir velvildarfylst tjáð mér um fæðingarstað ...kini þeirra bræðra og æsku Guðbrands.

...rn þeirra telur Sigurður bróðir hans þessi: 1. *Hólmfríður* f. 1824, lifir ...kkja og á tvær dætur giptar og býr vestur í Arnarfirði; 2. *Dr.* ... 13/3 1827; 3. *Sigurður* forngriparvörður í Reykjavík f. 3/9 ...ur átti fyrst Sigurð bónda í Hörgshlíð og tvö börn, en síðan ...dseljum í Ögursveit og búa þau þar enn. þrjú börn Vigfúsar ...ung (tveir Gíslar og Skúli).

(d. 1820), og hafði það nafn haldizt við í ættinni alt frá Guðbrandi biskupi; var hann fyrst eptir andlát Benedikts að fóstri með henni í Kiðey, en seinna fór hún í Hrappsey til þorvalds Sigurðssonar og kom hún honum þá í fóstur að Kleifum í Gilsfirði hjá Jóni bónda þorleifssyni, og þar fékk hann fyrstu tilsögn í skólanámi hjá syni Jóns, Haldóri, er síðar varð prestur í Tröllatungu (d. 1888), en aðalundirbúning sinn undir latínuskóla fékk hann veturna 1842—44 hjá Þórkatli frænda sínum Eyjólfssyni, er þá var stúdent og kennari hjá Jóni landlækni Þorsteinssyni í Reykjavík, en nú er prestur á Stað á Ölduhrygg. Mintist hann þessara tveggja æskukennara sinna ætíð síðan með hinni mestu ástsemd og þótti mikið fyrir er hann frétti lát séra Haldórs síðastliðið haust. En þorkell prestur og hann voru aldavinir alla æfi og skrifuðust á jafnan eptir að vegir þeirra skildu. 1844 fór Dr. Guðbrandur Vigfússon í Bessastaðaskóla, sem var fluttur til Reykjavíkur 1846, og útskrifaðist hann með bezta vitnisburði 1849, og fór sama ár til Kaupmannahafnar háskóla og fékk bústað á Garði (Regens); tók hann þá að leggja fyrir sig málfræði, en einkum norræn fræði og sögu og gerðist nú bráðlega gagnkunnugur safni Árna Magnússonar. Á þessum tíma hafði hann kynt sér svo rækilega fornsagna flokk Íslendinga, að hann skrifaði veturinn eptir að hann flutti sig frá Garði (1854—55) ritgjörð sína *Um tímatal í Íslendingasögum* (Safn til sögu Íslands II, 185—502) með svo mikilli glöggsýni og lærdómi, að hún verður altaf aðalleiðarsteinn á þeim vegum, og það er harla óvíða og einungis í smáatriðum, sem menn við síðari rannsóknir hafa þótst komazt að annari niðurstöðu. Hann sagðist hafa verið þrjá mánuði um að setja ritgjörðina saman, og ekkert uppkast gert, eins og annars mun ekki hafa verið vandi hans. Um þetta leyti varð hann stipendiarius Arnamagnæanus og var það síðan alla þá tíð, sem han dvaldi í Kaupmannahöfn. Upp frá þessu má segja að hann hafi verið sístarfandi, og um næstu 10 ár afkastaði hann svo miklu að fádæmi mega heita. Fyrir hið íslenzka bókmentafélag gaf hann út svo að segja alt I. bindi af *Biskupasögum* (1858) og *fyrsta hepti af öðru bindinu* (1862); skrifaði tímarit félagsins *Skírni* 1861 og 1862 svo ágætlega að aldrei hefir verið betur gert, að öðrum ólöstuðum (sbr. þjóðólf XIV, 1862, bls. 86—87). Alt frá 1855—1868 ritaði hann mart í *Ný Félagsrit* bæði um fornfræði og önnur efni og var í ritstjórn þeirra frá 1858—1864. Fyrir Fornritafélag Norðurlanda gaf hann út Bárðarsögu og fleiri sögur 1860, og fyrir hið kgl. norræna Fornfræðafélag yfirskoðaði hann og lagfærði í sameiningu með Dr. Jóni þorkelssyni rektor í Reykjavík handritið af *Lexicon poeticum lingvæ septentrionalis* eptir Sveinbjörn Egilsson. Um þetta leyti eða litlu síðar sá hann og um útgáfu af *hinni íslenzku bókmentasögu N. M. Petersens.* 1859 um sumarið ferðaðist hann til Þjóðverjalands; heimsókti hann þá Jakob Grimm i Berlín, sem sagði við hann út af tímatalsritgjörð hans: "Sie haben schöne dinge gethan". Að öðru leyti dvaldi hann mestmegnis í München hjá þeim prófessor K. Maurer og Th. Möbius, er þá var bókavörður þar. En ekki lét hann þann tíma ónotaðan, sem hann dvaldi þar, því að þá gaf hann út *Islenskar fornsögur* (Flóamannasögu, Hallfreðarsögu og Vatnsdælu, Leipzig 1860), en með Maurer sá hann um útgáfu *Islenskra þjóðsagna og æfintýra* (Leipzig 1862—64) og ritaði harla merkilegan formála fyrir þeim; hafði hann og átt þátt í því að þær

komust á framfæri, en Maurer þó mestan. Einn gaf hann út Eyrbyggja sögu, sem kom út í Leipzig 1864. Þegar Dr. Guðbrandur kom til München mun Möbius hafa verið að vinna að *Analecta norrœna*, sem komu fyrst út 1859, og hygg eg að Guðbrandur hafi átt nokkurn þátt í þeim, og í síðari útgáfunni frá 1877 eru sumir kaflar prentaðir eptir hans afskriptum [1]). Sumarið 1854 ferðaðist Guðbrandur til Noregs og kyntist hann þá prófessor Unger í Kristjaníu; minnist hann þeirrar ferðar í grein einni í Nýum Félagsritum 1855, sem er svo ágætlega skrifuð, að hún er eitt af því sem bezt er ritað á íslenzku máli. Nokkru síðar tók hann í sameiningu með Unger að búa undir prentun útgáfu af hinu mikla skinnbókarbákni *Flateyjarbók*, og skrifaði Guðbrandur hana upp staf fyrir staf á árunum 1858—64, og kom hún út sem kunnugt er 1860—68.

1858 brá Dr. Guðbrandur sér heim til Íslands að finna vini og vandamenn og var hann þar um sumarið; mintist hann þeirrar ferðar jafnan með hinni mestu ánægju. Um haustið dvaldist hann um hríð í Reykjavík og beið eptir póstskipinu; kyntist hann þá ýmsum mönnum þar, og heyrði eg hann optast minnast á Jón alþingismann Guðmundsson ritstjóra Þjóðólfs, og voru þeir kærir vinir upp frá því; ritaði hann og útlendar fréttir í Þjóðólf um 10 ár eða 1862—72. Einmitt þetta sama ár var prófessor Maurer á Íslandi og hafði þá lokið ferðum sínum þar, og hefir hann jafnan verið mikils virður af Íslendingum síðan. Um haustið hittust þeir þar Guðbrandur og hann í Reykjavík og lögðu þaðan af stað 17. okt. með póstskipinu "Victor Emanuel"; þar var og í för með þeim Winkler (Þjóðólfur X, 1858 bls. 161); mun þá hafa byrjað kunnleiki Guðbrands og Maurers, nema það hafi verið nokkru fyrri.

Um 1840 hafði enskur maður, góður og gegn, Ricard Cleasby, tekið fyrir sig að safna til íslenzkrar orðabókar með enskum þýðingum; höfðu að henni unnið um mart ár ýmsir íslenzkir fræðimenn og þar á meðal merkilegur maður, sá er færastur var allra manna til þeirra hluta, en það var prófessor Konráð Gíslason. Orðabókinni var markað mjög yfirgripsmikið svæði og að öllu leyti stofnað til hennar stórmannlega. En svo óheppilega vildi til að Cleasby dó í miðjum klíðum 1847, og var þá orðabókin enn ekki fullbúin, en að vísu mun mikið hafa verið gert og miklu hafa verið safnað, en ekki geingið frá því til fullnaðar. Nokkru þar eptir var erfingjum Cleasby's svarað handriti af orðasafninu, en svo leið og beið, að ekki var við það gert fyrri en 1864, að Dasent, fór þess á leit við Guðbrand Vigfússon, að hann færi til Englands og lyki orðabókinni, og varð það að ráði. Lagði hann af stað frá Kaupmannahöfn um Mikkjálsmessu skeið um haustið, og getur Jón Guðmundsson þess í Þjóðólfi 26. Okt. það ár, að með þeirri skipsferð hafi hann orðið aptur af útlendum fréttum sakir farar Guðbrands. Settist nú Guðbrandur að í Lundúnum og vann þar að orðabókinni í tvö ár; flutti hann sig þá til Öxnafurðu og hélt þar áfram bókinni og kom fyrsta hepti hennar út 1869, en allri var henni lokið 1874. Mun það með sannindum mega segja án þess að rýra í nokkru þá, sem áður höfðu að henni unnið, að mjög mun Guðbrandur hafa aukið hana og fullkomnað eins og að líkindum lætur, þegar

---

[1]) t. a. m. Seths för í Paradisum bls. 201—203.

þess er gætt að annar eins afkasta- og eljumaður og hann var, gerði ekki annað um tíu ára bil en vinna að henni. Hitt mun og óhætt að fyllyrða, að þessari bók er meira en öllum öðrum ritum að þakka sú mikla blómgun íslenzkra og norrænna fræða víðsvegar um hinn mentaða heim, er runnið hefir upp nú á síðustu 10—20 árum, því nú má stundan þessara vísinda heita komin úr kútnum. En sérílagi hefir hún opnað Englendingum hlið inn í helgidóm hinna íslenzku fornsagna og fræðibóka, sem annars hefði, eins og eðlilegt er, verið þeim hulinn leyndardómur.

Menn skyldu nú ætla, að Guðbrandur hefði haft alla þörf á nokkurri hvíld eptir jafn erfitt starf sem orðabókin var, ekki sízt þegar á það er litið, að hann *skrifaði* hvern staf af henni sjálfur með eiginhendi, að vitni Mr. York Powels, er var honum maður handgeingnastur og vinur hans hinn kærasti. En hér varð ekkert hik á, því að jafnharðan tók hann að vinna að útgáfu af *Sturlunga sögu*, og fór þá um sumarið til Kaupmannahafnar til þess afskrifa og kanna handrit; mun hann þó, er hann var í Kaupmannahöfn fyrrum, hafa safnað æðimiklu til þessa rits. Sturlunga kom út 1878 með mjög fróðlegum og allsendis merkilegum formála. það er kunnugt, að það er ekki vandalaust að gefa út Sturlungu, því að hún er ein af þeim sögum, sem ekki er til nema í misjöfnum pappírsafskriptum frá 17. öld og þaðan af yngri, að fráteknum nokkrum skinnbrotum, og er textinn víða aðgæzluverður, en verk þetta er svo af hendi leyst, að vandhæfi er á að gera það betur í heild sinni, og er þetta hin fyrsta útgáfa af sögum, þar sem greindir eru að hinir einstöku kaflar, og hafa sumir tekið það upp síðan; var þess sérleg þörf við Sturlungu, því að hún er í rauninni naumast nein alsteypt heild, heldur samsetning af ættbálkum, ættþáttum og einstakra manna sögum, og auk þess vantar í hana kafla. — Árið eptir að Sturlunga var prentuð kom út íslenzk lestrarbók með enskum skýringum eða *Icelandic Prose-Reader* (1879), og unnu þeir að honum í sameiningu Powell og Guðbrandur. Svo liðu fjögur ár að ekki bar til tíðinda, en að ekki var haldið að sér höndum þann tíma sást 1883, því þá kom út safn af íslenzkum fornkvæðum *(Corpvs poeticvm boreale)* með þýðingum og fróðlegum skýringum og að öllu eitt hið merkilegasta verk; var það og gert í sameiningu við Powell. Óðara en þessu verki var lokið tók Guðbrandur að búa annað rit enn þá umfangsmeira undir prentun, en það var safn af íslenzkum fornsögum (Origines Islandiæ), og tókst hann til þess ferð á hendur til Kaupmannahafnar sumarið 1884, og var þar í eina þrjá mánuði og mun þá hafa safnað æðimiklu til þessa verks, en frá því dó hann nú á miðri leið, og var þó mikið prentað. Jafnframt þessu gaf hann sér þó tíma til ýmsra annara starfa, og gaf t. a. m. út með Powell 1886 *Grimm Centenary* og 1887 *Icelandic sagas*, er snerta England og Vestureyjar í tveim stórum bindum. Auk þess mun hann hafa skrifað ýmislegt smávegis í enzk blöð og tímarit á þessum síðustu árum.

Til þess að dæma rétt um hin vísindalegu störf Guðbrands Vigfússonar í hverju einstöku þarf mikla þekkingu, því hann kom svo víða við og gerði nálega eitthvað alstaðar á því svæði bóklegrar fræði, er hann vann á, að þar eru ekki margir einstakir menn færir um, og það verður heldur ekki gert hér, enda mundi það verða ærið langt mál, ef fara skyldi út í það. það verður ekki varið, að hann setti stundum fram skoðanar, er sumir gátu

ekki felt sig við, og hafa nokkrir farið um þær allhörðum orðum og þá ekki altènd gætt þess gagns nógsamlega, sem maðurinn var að vinna, heldur bitið sig offast í einstök atriði. En þeim, sem digrast mæla þar í stað er ekki annað en gera betur. Það eru eingar öfgar, að það er mesta furða, að Guðbrandi hefir ekki sézt meira yfir, en raun er á, þegar þess er gætt hve miklu hann hefir afkastað, því altaf er hætt við að eitthvert járnið brenni, ef mörg eru í glóðinni um sinn. Ekki síður er hitt furða, að han skyldi eptir að hann fluttist til Englands geta haldið jafnkappsamlega áfram störfum sínum, eptir að hann svo að segja var útilokaður frá söfnum þeim, sem hann þurfti á að halda, því að eins og allir vita er aðalból íslenzkra handrita frá fornöldinni í Kaupmannahöfn; kom honum það þá í góðar þarfir, að hann hafði áður fyrri skrifað upp mart af því, sem hann þurfti á að halda; en það sem hann vanhagaði um og vantaði varð hann að sækja til Kaupmannahafnar; brá hann sér því þangað við og við; fyrsta ferð hans þangað var gerð 1874, en hin síðasta' í April og Mai 1887, og varði mig ekki er við skildum þá, að eg mundi þá líta hann í hinsta skipti.

Guðbrandur Vigfússon var búinn einhverju ágætasta andlegu atgjörfi. Hann var flugnæmur og svo stálminnugur, að fádæmum sætti, og skilning og glöggsæi hafði hann skjótari og skýrari en flestir menn aðrir og að því skapi var hann fljótvirkur. Hann hafði svo góða sjón, að einsdæmi eru. Hann las með berum augum það, sem aðrir naumast sáu stafaskil á með kemiskum hjálpar meðulum. Niðurlag Gullþóris sögu er beztur vottur þess, auk margs annars. Hann brúkaði aldrei gleraugu, og hélt þó óskertri sjón til dauðadags, og er það næstum óskiljanlegt, þar sem hann hafði lagt augu sín að og legið yfir mörgum hinum máðustu og meinlegustu handritum um æfina. Í formálanum fyrir sinni síðustu bók, Icelandic Sagas 1887, segir Guðbrandur sjálfur, að hann hafi handleikið hverja íslenzka skinnbók og hvert brot af íslenzku bókfelli, er til sé á Norðrlöndum, og það hygg eg muni ekki ýkt vera. Ef draga ætti það alt fram, sem Guðbrandur hefir séð og fundið fyrstur manna og síðan hefir orðið að föstum viðurkendum sannindum, yrði langur uppi. Jafnkunnugan mann íslenzkri sögu og bókmentum hygg eg fáa verið hafa og naumast nokkurn, nema Árna Magnússon og Jón Sigurðsson. Hann var málfræðingur að vísu ágætur, þó eg þori ekki að jafna honum í þeirri grein við ýmsa aðra t. a. m. Dr. Konráð Gíslason og rektor Dr. Jón Þorkelsson, svo eg nefni samtíða landa hans. En íslenzkt mál skrifaði hann svo létt og svo vel, að víst mun leit á betra, og því brá Sveinn prestur Skúlason við í Norðra 1861, og áttu þeir þó í orðahnippingum þá hann og Guðbrandur. Hann gat þessvegna úr flokki svarað, þó honum fyndist ekki til um alt af því tagi, og gæti ekki felt sig við sumt af því, sem hann kallaði ritkæki hjá nokkrum yngri Íslendingum.

Guðbrandur Vigfússon var vel meðalmaður á hæð, en grannur. Hann var dökkur á hár og skegg, en ljós á hörund; augun stór og grá og stillileg; ennið bjart og mikið og augabrýr nokkuð hvassar. Hann var einkennilegur maður um ýmsa hluti og var það forn ættarfylgja Bustfellinga. Hann var vinfastur og fyrirgaf vinum sínum alt og sleit aldrei trygð við þá, en hann kærði sig ekki um að vera allra vinur, og annað hygg eg hafi verið auðveldara fyrir þá, er hann þekti lítt áður, og gert höfðu á hluta hans að

raunalausu, en að ná vináttu hans. Í umgeingni var hann eitthvert mesta ljúfmenni, sem eg hef kynzt við. Menn mættu ætla, að maður eins og Guðbrandur, sem um heilan mannsaldur hafði einungis feingizt við forna fræði, hefði lífað sig svo inn í þá gömlu tíma, að honum mundi hafa verið tamt að tala um þá, en það var eptirtektarvert að svo var ekki; hann fylgdi tímanum mjög vel og hafði mest gaman af að tala um dagsins atburði og íslenzk málefni eins og nú stæði, og einstaka menn er hann mundi á Íslandi. Auk áðurnefndra íslenzkra manna mintist hann opt Jóns Árnasonar og gamals öldungs Árna Thorlacius í Stykkishólmi. En tíðastur var honum Jón Sigurðsson og voru þeir trygðavinir. Einn af þeim mönnum, sem hann hafði miklar mætur á, er Dr. Jur. V. Finsen, en af Dönum hygg eg að jústisráð Chr. Bruun, yfirbókavörður konungsbókhlöðu, hafi verið hans vildastur vinur. Það ætla eg og, að góð vinátta hafi verið með honum og Jóni rektor Hjaltalín. Í Þjóðverjalandi voru þeir fornvinir Guðbrands prófessórarnir Konráð Maurer og Theodor Möbius, og í Kristjaníu prófessor Unger. En handgeingnastur maður honum öll hin síðari ár var Mr. Powell, sem hafði unnið með honum síðan 1877 og sem hefir nú reist honum loflegt eptirmæli í The Academy 23. Febr. 89. Unnust þeir Guðbrandur og hann hugástum.

1871 fékk Dr. Guðbrandur eitt af collegiis háskólans í Öxnafurðu og sama ár gerði sá háskóli hann að Master of Arts í sæmdarskyni; 1873 varð hann félagi í Vísindafélagi háskólans í München. Á háskólahátíð Uppsala í Svíþjóð 1877 var hann kosinn heiðursdoktor philosophiæ og ferðaðist þangað þá og var við hátíðina, og hafði mikla ánægju af þeirri för; tileinkaði hann og þeim háskóla útgáfu sína af Sturlunga sögu, er kom út árið eptir. 1884 varð hann prófessor extraordinarius við Öxnafurðuháskóla. 1885 varð hann riddari af dannebrog.

Í ritum ýmsra manna á Dr. Guðbrandur nokkurn þátt; bæði hafði hann léð afskriptir sínar vinum sínum og var manna greiðviknastur á upplýsingum. Hann hafði t. a. m. léð Maurer afskript sína af Skíðarímu, og fór Maurer eptir henni, þegar hann gaf út sína fróðlegu útgáfu af rímunni 1869. Sömuleiðis tilfærir hann ýmislegt eptir upplýsingum frá Guðbrandi í *Graagaas*. Möbiusi hafði hann og, eins og áður er ávikið, léð afskriptir og á ýmsan veg hefir hann greitt fyrir mörgum öðrum vísindamönnum, og kann eg eflaust ekki að nefna, nema suma þeirra. En upptalning á því, sem Guðbrandur hefir ritað sjálfur eða út gefið kemur hér á eptir; er eg þó ekki með öllu viss um, að eg eigni honum alveg rétt sumar íslenzkar blaðagreinir en óvíst er að hægra verði að greina það úr þegar leingra liður frá, og eigni eg honum eitthvað, sem er eptir núlifandi menn, vona eg þeir leiðrétti það.

1. ***Biskupasögur*** I, 1858 XC + 88—914; II, 1, 1862, 1—220. — 2. ***Bárðar saga Snæfellsás***, ***Víglundarsaga***, ***Þórðarsaga***, ***Draumvitranir***, ***Völsaþáttr***. Kh. 1860 XVII + 187; mun þetta vera sú eina útgáfa Fornritafélagsins, sem nafnaskrá fylgir. — 3. ***Fornsögur: Vatnsdælasaga***, ***Hallfreðarsaga***, ***Flóamannasaga***, herausgeg. von G. V. und Theodor Möbius. Leipzig 1860 XXXII + 239 (tileinkuð Konráði Maurer). — 4. ***Eyrbyggja saga*** herausgeg. v. G. V. mit einer Karte. Leipzig 1864 LIII + 144 (tileinkuð Jóni Sigurðssyni). — 5. ***Flateyjarbók***. Kristjania 1860—68, I, 584, II, 701, III, XXIV + 698 (útg. í sameiningu með Unger). — 6. ***An Icelandic-English Dictionary***. Ox-

ford 1869—74 CVIII + 780. (4:to). — 7. *Sturlunga saga*. Oxford 1878. 1. CCXIX + 409, II, 518 (með uppdrætti af Íslandi). Gefin út með Powell. — 8. *An Icelandic Prose-Reader with Notes, Grammar and Glossary*. Oxford 1879 VIII + 560. Gefið út með Powell. — 9. *Corpvs poeticvm boreale*. Oxford 1883. I, CXXX + 575, II. 712. Gefið út með Powell. — 10. *Grimm Centenary*. Oxford 1886 bls. 95. Gefið út með Powell. — 11. *Icelandic Sagas*. London 1887. I, LIII + 426; II, XLV + 473. — 12. *Skírnir* Kh. 1861, bls. 118; Kh. 1862, bls. 114 (Sbr. Þjóðólf XIV, 1862, bls. 86–87). — 13. *A few parallel specimens from the first three gospels*. Oxford 1869. 4:to bls. 4. — 14. *Um tímatal í Islendingasögum í fornöld*. Safn til Sögu Íslands I, 185—502. — 15. *Ferðasaga úr Noregi*. Ný Félagsrit XV, 1855, bls. 1—83 [1]). — 16. *Um strafrof og hneigingar*. ib. XVII, 1857, bls. 117—166. — 17. *Um útgáfur af nokkrum Islendingasögum*. ib. XVIII, 1858, bls. 154—68. — 18. *Ritdómar* (Vatnsdælasaga, Ármanns saga). ib. XIX, 1859, bls. 128—136. — 19. *Ferðasaga úr Þýzkalandi*. ib. XX, 1860, bls. 23—143. — 20. *Um sjálfsforræði*. ib. XXI, 1861, bls. 102—117. — 21. *Um nokkrar Islendingasögur* ib. bls. 118—127. — 22. *Álit um ritgjörðir* (The Story of Burnt Nial by G. W. Dasent Edinb. 1861). ib. bls. 128—36. — 23. *Um búskap í fornöld að nokkru leyti eptir Dr. Schübeler* ib. XXIII, 1863, bls. 109—126. — 24. *Um Stjórn*. ib. bls. 132—151. — 25. *Some remarks upon the use of the reflexive pronoun in Icelandic 1865* (Transactions of the philol. Societ. 1866 I, 80–83) [2]). — 26. *On the word rúnhenda or rímhenda 1865* (ib. 1865 II, 200—217). — 27. *Oðr, Edda, stóð, stedda* (The Academy $^{3}/_{8}$ 85). — 28. *Essais relatifs aux antiquités Scandinaves* (Revue critique XX N:r 5; sbr. Skýrslur og reikningar). — *Fors Fortuna* (The Academy XXXIII, 1888 bls. 190, dags. Oxf. $^{5}/_{3}$ 88). — 30. *Obituary. Jon Arnason* (The Academy XXXIV, 1888, bls. 205).

Mun það vera hið síðasta, sem eptir Guðbrand liggur prentað [3]).

---

[1]) Það hefir sagt mér maður réttorður og góðgjarn og hinn gagnkunnugasti Guðbrandi, Kandidat Sigurður L. Jónasson, að ekki muni Guðbrandur vera höfundur að greinum þeim, er heita "*Fáeinar athugasemdir um vatnsveitingar á tún og harðvelli*" og "*Um Karlöflurækt*", sem standa í Nýjum Félagsritum 1853 og undir er G. V.

[2]) Það segir mér Mr. Powell, að Guðbr. hafi ritað ýmislegt í *English Historical Review*, en ekki er það rit til hér á bókasöfnum; ekki hefi eg heldur farið svo nákvæmlega í gegnum The Academy né önnur ensk tímarit, að þar geti ekki verið ýmislegt eptir.

[3]) Þetta hefir hann ritad í dagblöð: 1. *Svar til Konráðs Gíslasonar* dags. Kh. $^{28}/_{5}$ 1858. Þjóðólfur XI, 1858, bls. 5—6. (sbr. bls. 22 um Koðrænu og Guðbrenzku; sbr. ennfremur Svar Jóns Guðmundssonar til herra ritstjóra blaðsins Norðra í Þjóð. XI, 1859, bls. 62–63, sbr. Norðra 1859 Nr. 7 bls. 6). — 2. *Svar til Konráðs Gíslasonar* (aptur) dags. Kh. $^{30}/_{5}$ 1859. Þjóðólfur XI, 1859, bls. 119. — 3. *Bréf til Péturs biskups Péturssonar* dags. $^{16}/_{8}$ 1859 í München ib. bls. 147—48. — 4. *Islenzkar réttritunarreglur eptir Haldór Friðriksson*. Rvík 1859. ib. XII, 1860, bls. 69—71, 77—78, 95—97. — 5. *Svar til Sveins Skúlasonar*. ib. bls. 113–114. — 6. *Aðsent um próf í íslenzku*. ib. XV, 1863, bls. 161–163, 169—170, 179; XVI, bls. 13—14, 23–25. Við þessar greinir er að vísu ekki getið höfundar, en eg hef dálitla ástæðu til að eigna þær Guðbrandi. Undir Yfirlýsing um próf í íslenzku skrifar hann og með öðrum fleirum 28. Okt. 1863 (Þjóð. XVI, 1863, bls. 12). — 7. *Svar til Péturs biskups* dags. Oxf. $^{4}/_{8}$ 1870 Þjóðólfur XXII, 1870, bls. 154. — 8. *Til Péturs biskups um biblíumál* dags.

Dauđamein sitt tók Dr. Guđbrandur, ađ sögn Mr. Powells (The Academy 23. Febr. 89), í haust, eđ var um Mikkjálsmessuskeiđ; var þađ krabbamein í lifrinni. Hann þjáđist lítt en rann, mjög, og svo segir Powell í bréfi til merks manns og vinar Dr. Guđbrands, Justizráđs Chr. Bruuns, er hefir veriđ svo velvildarfullur ađ sýna mér þađ bréf, ađ eigi hafi hann trúađ því, ađ þetta mundi draga hann til dauđa. Því hefđi eg og ekki trúađ þó mér hefđi sagt veriđ, ađ hann ætti svo skamt eptir, er eg sá hann síđast, því þađ var ekki ađ sjá á honum annađ en hann væri ungur mađur um þrítugsaldur. Ekkert hár! fariđ ađ grána og eingan lúa á honum ađ sjá. En hann hafđi líka veriđ dæmafár reglumađur alla æfi; bragđađi varla vín og tóbak hafđi aldrei nærri hans vitum komiđ; hann hreifđi sig auk þess reglufast á hverjum degi. Hann var ókvæntur mađur alla æfi og var aldrei viđ kvenmann kendur.

Oxf. $^{22}/_{8}$ 1870. Þjóđ. XXIII, 1870, bls. 14 (sbr. bls. 22). — 9. *Um mođmálsbréfiđ* (međ Hjaltalín rektor) dags. Oxf. $^{15}/_{9}$ 1871. Þjóđ. XXIII, 1871, bls. 185 (sbr. athugagr. frá Jóni Guđmundssyni um sama í Þjóđ. XXIV, 1872. bls. 49). — 10. *Um biblíumáliđ* til Jóns Guđmundssonar dags. Oxf. $^{29}/_{6}$ 1872 Þjóđ. XXIV, 1872. bls. 152—53. — 11. *Utlendar fréttir til Þjóđólfs 1862—72.* Eg er reyndar ekki alveg viss um, ađ eg þekki rétt úr alla hans fréttapistla, því bæđi skrifuđu þeir viđ og viđ útlendar fréttir frá Englandi roktor Jón Hjaltalín og Eríkur Magnússon, og svo stendur ekki altend nafn viđ fréttapistlana frá Kaupmannahöfn. Vona eg hlutađeigandi mikilsvirtir menn leiđrétti ef eg geri þeim rangt til. 1. Þjóđ. XIV, 1862, 54—57; 2. Þjóđ. ib. 131 –33 (dags. $^{12}/_{7}$ 62); 3. Þjóđ. XV, 1862, 12—14 (dags. $^{28}/_{10}$ 62); 4. Þjóđ. XV, 1862, 89–91 (dags. $^{10}/_{3}$ 63); 5. Þjóđ. ib. 113—114 (dags. $^{7}/_{5}$ 63); 6. Þjóđ. ib. 138—140 (dags. $^{10}/_{6}$ 63); 7. Þjóđ. ib. 163—64 (dags. $^{14}/_{7}$ 63); 8. Þjóđ. ib. 185—87 (dags. $^{18}/_{9}$ 63); 9. Þjóđ. XVI, 1863, 11—12 (dags. $^{2}/_{11}$ 63); 10. Þjóđ. XVI, 1864, 86, 89—90 (dags. $^{30}/_{3}$ 64); 11. Þjóđ. ib. 117—120 (dags. $^{26}/_{5}$ 64); 12. Þjóđ. ib. 148—152 (dags. $^{21}/_{7}$ 64); 13. Þjóđ. ib. 177—79 (dags. $^{28}/_{8}$ 64); [í Þjóđólfi XVI, 1864, 26. Okt. bls. 193 getur Jón Guđmundsson þess, ađ nú hafi svo illa viljađ til, ađ fréttaritari sinn Guđbrandur Kand. Vigfússon hafi fariđ til Englands svo hann hafi engar fréttir getađ feingiđ í þetta skipti.] 14. Þjóđ. XVII, 1865, 95—97 (dags. í Lundúnum $^{5}/_{3}$ 65); 15. Þjóđ. ib. 119–120 (dags. $^{11}/_{4}$ 1865); 16. Þjóđ. ib. 152—154 (dags. $^{24}/_{7}$ 65); 17. Þjóđ. XVIII, 1866, 108—110 (dags. $^{21}/_{4}$ 66); 18. Þjóđ. ib. 141—143 (dags. í Lundúnum $^{13}/_{7}$ 66) [þetta mun síđasti pistill Guđbrands frá Lundúnum; þær útl. fréttir, sem eru þar dagsettar upp frá þessu, munu vera eptir rektor Hjaltalín]; 19. Þjóđ. XIX, 1866, bls. 3–4 (dags, í Öxnafurđu $^{9}/_{10}$ 66); 20. Þjóđ. XIX, 1867, 110–112 (dags. $^{26}/_{4}$ 67); 21. Þjóđ. XIX, 1867, 173—75 (dags. $^{17}/_{7}$ 67); 22. Þjóđ. ib. 178—80 ($^{12}/_{8}$ 67); 23. Þjóđ. XX, 1868. 136—37, 141–42 (dags. $^{27}/_{6}$ 68); 24. Þjóđ. XXII, 1870. 98—101, 106—107 (sbr. Svar Péturs biskups út af biblíumálinu bls. 114–115, 117—118); 25. Þjóđ. ib. 150—152 (dgs. $^{2}/_{6}$ 70); 26. Þjóđ. XXIII, 1871, 86—87 (dags. $^{9}/_{3}$ 1871); 27. Þjóđ. XXIV, 1872, 76—77 (dags. Oxford $^{28}/_{2}$ 72). — 12. *Um nokkur blöđ úr Hauksbók* dags. í Kh. $^{26}/_{5}$ 64, Þjóđólfur XVI, 1864, 143 (sbr. XVII, 3—4). — 13. *The alleged famine in Iceland.* Times 13. Okt. 1882. bls. 4. Þessi grein var þýdd í Skuld 1882 bls. 102—103, 105–106 međ athugasemdum, som hefđu mátt missa sig. Seinna skrifađi Guđbrandur ađra grein í Times um sama efni, en hana hef eg ekki fundiđ.

Kaupmannahöfn næsta dag eptir Ambrosíusmessu 1889.

Jón Þorkelsson.

Ordbok öfver Svenska meddeltidsspråket af K. F. Söderwall, h. 1—9, Lund 1884—1888, 664 sid. 4:o.

Föreliggande ordbok, som hittills utkommit t. o. m. ordet *klostergardher*, är utan fråga ett av de för den svenska språkhistoriska forskningen allra viktigaste arbeten, som på länge utkommit. Just därför har undertecknad, ehuru han väl inser, att han af flera orsaker icke är i stånd att göra full rättvisa åt alla dess framstående förtjänster i olika riktningar, ansett det som sin plikt att anmäla densamma i denna tidskrift, då han av tidskriftens redaktör blivit därom anmodad.

Såsom en huvudförtjänst må framhållas den mönstergilla noggrannhet, hvarav arbetet alltigenom bär prägeln, och som gör, att man alltid kan med den allra största trygghet lita på riktigheten av de av förf. citerade ställena, vid hvilka rec., där han haft anledning att kontrollera desamma, aldrig påträffat någon annan oriktighet än ett och annat uppenbart tryckfel (såsom på sid. 31, sp. 2, r. 4: "1: 144" för "7: 144" och på sid. 294, sp. 1, sista raden: "1560" för "1506").

Att förf. icke skytt någon möda för att så riktigt som möjligt tolka texterna och på grund därav så riktigt som möjligt uppfatta de enskilda språkformerna, visar sig bland annat därav, att han för tydningen av svårare ställen i de texter, som äro översatta eller bearbetade efter kända främmande (oftast latinska) skrifter, jämfört dessa ställen med motsvarande ställen i originalskrifterna, såsom framgår av de ofta vid citerade svenska uttryck i parentes bifogade motsvarande uttryck ur dessa originalskrifter. Vid behov synes förf. hava anlitat mera specielt kulturhistoriska källor, såsom när det gällt att giva en riktig förklaring på åtskilliga tekniska termer, t. ex. namn på vapen och andra krigsredskap o. s. v.

I fråga om förf:s sätt att angiva och uppställa ordens olika betydelser har rec. tyvärr saknat tid att annat än undantagsvis egna de i ordboken förekommande artiklarne en tillräckligt genomgående granskning för att kunna fälla ett på verklig sakkunskap grundat omdöme om dem. Men där anledning och tillfälle givits till en närmare undersökning, har sällan något av betydelse varit att anmärka. Väl kan det hända, att rec. någon gång trott sig kunna sätta ett mera kortfattat uttryck i stället för det av förf. använda, men knappast något som bättre återgiver den verkliga meningen. Ibland kan det kanske tyckas, att förf. splittrat ett ords betydelser i onödigt många grupper, men även detta kan anses vara en yttring av förf:s vanliga samvetsgrannhet. I alla händelser har förf. tydligen icke läm-

nat någon möda ospard för att utröna ordens betydelser och uppställa dessa på bästa möjliga sätt.

Att förf. har en övad filologisk blick, visar sig därav, att han mångenstädes väl förstått att på ett lyckat sätt rätta mer eller mindre korrumperade textställen. Endast undantagsvis förekomma alltför löst grundade och förhastade gissningar, såsom då förf. alternativt föreslår att översätta ordet *belatning* med "bestraffning", en betydelse som är svår att få fram ur de kända betydelserna av verbet *belata* eller mlt.[1]) *belaten*. Annars kan man säga, att förf. i fråga om konjekturer i det hela snarare är för mycket reserverad än tvärtom, i det man stundom finner frågetecken vid sådana, som synas alldeles evidenta.

Av synnerlig nytta är förf:s praxis att närmast efter hvarje uppslagsord i parentes upptaga, på ett överskådligt sätt ordnade, alla sådana i den använda literaturen påträffade sidoformer, respektive böjningsformer, som äro eller ansetts kunna vara av någon särskild betydelse i morfologiskt, fonetiskt eller ortografiskt avseende.

Mot förf:s etymologiska sammanställningar, hvilka naturligtvis spela en underordnad rol, är ingenting av vikt att anmärka. Dock må påpekas, att här och där framför ett främmande ord, hvarmed ett fornsvenskt ord sammanställts, lämpligen borde stått ett "Jfr" för undvikande av den missuppfattningen, att de sammanställda orden skulle vara alldeles identiska, t. ex. vid ordet *bar* "bår" näst framför isl. *barar* (då fsv. *bar* väl sannolikt har gammalt långt *a* och motsvarar det tyska *bahre*), vid ordet *dare* mellan "Isl. *dári*" och "Mnt. *dore*" (då dessa båda ords identifiering åtminstone icke är utan fonetiska svårigheter), vid ordet *hovudhstupo* näst före isl. *höfuðsteypu* o. s. v. Vid ordet *behald* borde hänvisats icke blott till mlt. *behâl*, utan även till mlt. *behalt, beholt* n. Ordet *dikt* med dess tyska förebild kan knappast härledas från lat. *dictio*, utan, om ordet icke uteslutande får förklaras som ett i tyskan bildat verbalsubstantiv till *dichten*, har man väl snarare att tänka på lat. *dictum* (med plur. *dicta*, möjligen stundom behandlad som fem. sing.?).

I fråga om skrivsättet i uppslagsorden märkes stundom någon inkonsekvens, såsom då förf. skriver *fota trodh*, *fätrodh*, ehuru han annars rörande inhemska ord med ursprungligen kort stamstavelse följer den regeln, att huvudformerna skrivas med *u* (t. o. m. där alla citerade exempel hava *o*, såsom fallet är t. ex. vid *fluti*), ehuruväl formerna med *o* också upptagas på sin egen plats med hänvisning till hufvudformerna; *enhörninger* skrives med *ö*, medan simplex *hyrninger* skrives med *y* enligt

[1]) Forkortningen *mlt.* (= medellågtyska) använder rec. i samma betydelse som *mnt.* (= medelnedertyska) i ordboken.

den i allmänhet följda regeln; *arfra* adj. skrives utan *r*, men simplex *frar; brefskrifvare* med *fv* för *v* är kanske blott korrekturfel. Det ord som motsvarar nysv. *hån*, och som är lånat av mlt. *hôn*, upptages i formen *hon*; då det citeras i formen *haan*, och då ordet i nysvenskan ända från reformationstiden skrives med *å* (*åå*), har läsaren all anledning att söka en uppslagsform *han*, som emellertid icke finnes, förmodligen af det teoretiska skälet, att ordet icke uppkommit av ett äldre fsv. *han* med långt *a*. Skulle det icke i ett sådant fall varit lämpligt att beteckna *å*-ljudet med ett särskilt tecken, vare sig *aa* eller *å*, som då skulle upptagits jämsides med *a*, på samma sätt som *th* och *dh* skrivas jämsides med *þ*?

I afseende på ordningen mellan homografa ord följer förf. ingen fast regel. Särskilt märkes, att ingen hänsyn tages tiil ursprungligen olika vokalkvantitet; ibland, såsom t. ex. vid de homografa orden *gata* f., *forvita* v., *fulhet* f., står det ord som har ursprungligen kort vokal, före det som har gammal lång vokal; ibland är ordningen omvänd, såsom vid de båda orden *fora* f.; de tre orden *ar* äro så ordnade, att först kommer *ar* n. "år", sedan *ar* n. "ärr" (med kort *a* och långt *r*), slutligen *ar* f. "åra". Ibland stå verb före homografa substantiv, t. ex. verben *apa, fylska, hörsämia* före de feminina subst. *apa, fylska, hörsämia*, ibland tvärtom, t. ex. *bora* f. före *bora* v., *hosta* f. före *hosta* v., o. s. v.

Att sammansatta ord, hvilkas första led bildas af böjningsformer, upptagas i samma artiklar som de enkla ord, till hvilka de höra, kan som regel vara lämpligt med hänsyn till rumsbesparingen. Men kanske hade det varit skäligt, att sådana ord, hvilkas bildningssätt är mindre tydligt, såsom t. ex. de under adj. *gul* och *dödher* ställda *gula sot, dödha kiöt* och *dödha nätla*, upptagits i egna artiklar, lika väl som de analogt bildade *kalda sot, kalda siuke, kalda pis* icke finnas under adj. *kalder*, utan på sin egen plats.

Biformer, som i väsentlig mån avvika från huvudformerna, finner man i regeln upptagna på sina egna ställen i ordboken med hänvisning till huvudformerna. Dock torde större fullständighet i detta fall ofta varit önskvärd. Rec. vill nämna åtskilliga uppslagsord, hvilkas biformer, här upptagna i parentes, gärna kunde hava upptagits även på sin plats i ordboken:

afstadhkoma (*astadhkoma*); *alin* (*aln*); *almän* (*almen*: denna form uttalades troligen ibland med slutet *e*, t. ex. i uttrycket *almena almogen*; jfr da. *almeen*, hörande till samma stam som sv. *gemen* och *menig*); *art* (*ardh*); *belägha* (*belagha*); *bespredha* (*bespridha*: väl egentligen ett annat verb, jfr mht. *spriten* st. v.); *bethorva* (*betörffuas*); *bikare* (*beghare* och *bägare*); *biläte* (*beläte, belate*); *blanda* och *blandning* (*blenda* och *bländning*; jfr. äldre da.

blænde, eng. *blend*); *blasa* v. (*bläsa*); *blotter* (*bloter*: denna form hade väl långt *o* av mlt. *ô*, medan *blotter* kanske är en form med gammalt kort avljuds-*o*); *brims* (*bryms*); *daghþinga* (*dektinga*, *dägthinga*); *daktil* (*dattil*); *diävul* (*dyffwil*); *dopt* (*doft*, *duft*); *drapliker* (*dräpeligh*); *döve* (*doffwe*; jfr *dove* "dvala"); *fiande* (*fändin*, *fänen*); *flodh* (*flödh*); *floghel* (*fluel*); *forsea* (*forsia*: denna form är den enda som citeras i betydelsen "hushållerska"); *fräst* (*frist*); *fus* (*fos*); *harva* f. (*härva*); *hoghmodh* (*hoffmodh*); *hunagh* (*honagh*, *hanogh*); *huru* (*hworo*); *hvart* 2 (*hwort*); *hwarte* (*hwatte* och *hwaske* o. s. v.); *här* adv. (*hiär*; jfr forngutn. *hier*); *höghinde* (*hyande*); *iu* (*io*).

De anmärkningar eller spörsmål, som rec. för övrigt vill framställa, följa här ordnade efter uppslagsordens plats i ordboken.

abugh: då ordet citeras endast i en latinsk text i uttrycket *quod dicitur abugh* (jfr i samma urkund *collis dicti Clint*, hörande till *klinter* m.) och *abugh* kan anses logiskt (såsom apposition till *litus*) styrt av *iuxta*, torde det icke vara nödigt att göra ordet till neutr., avvikande från isl. *bugr* m.

afgilde: plur. *ågelle* (i rimslut) hör väl snarare till *afgiäld*.

axlan: den citerade formen *äxlan* kan möjligen vara en självständig form, förutsättande ett verb **äxla* med samma betydelse som *axla*.

bang: ordet citeras i formen *bangha* såsom ack. plur. i predikativ ställning; sannolikt bör ordet, som kommer av mlt. *bange*, fattas som ett oböjligt adj. *banga* (jfr *ädhela* av mlt. *edele*).

befänga: verbet, som formelt måste skiljas från mlt. *bevangen*, även om det väsentligen härstammar från detta, skulle i infin. utan tvivel heta *befängia*. — Med avseende på partic. *befänkter* får man kanske tänka sig ett iterativverb **befänkta*?

bestridha (2): det här omnämda mlt. *bestriden* betyder "bestiga med utspärrande av benen, sätta sig grensle på" och brukas om en ryttares uppstigande på hästryggen (jfr eng. *bestride*); ifall man hit har att hänföra uttrycket *bestridha thins fadhers rike*, så finge man väl fatta det metaforiskt så, att rikets härskare liknas vid ryttaren som styrer sin häst.

bevcka: formen *bevekia* är den normala i infin.; utan *i* citeras visserligen också *beweke*, men framför *e* betyder *k* detsamma som *ki* framför *a*.

beverne: är detta ord värkligen ett adjektiv? Rec. skulle vilja fatta *dröffwelek oc bewerne* som substantiv, koordinerade med *skam* och således styrda av *til*; ett fsv. **dröveleker* m. skulle kunna tänkas bildat i st. f. *drövelikhet* på samma sätt som *smälekcr* i st. f. *smälikhet*.

bevägha: den citerade infin. *bewäya* förutsätter (åtminstone teoretiskt) äldre **beväghia*, avvikande från det inhemska simplex *vägha*.

blatte tomt: ordet synes betyda "obebyggd tomt", hvadan vi väl här hava ack. sing. fem. av adj. *blotter*, skriven med *a* för kort *o*.

bolöxe (jfr *bredhöxe*): att förf. längre fram skriver *handöx*, tyckes visa, att han kommit till insikt om, att den rätta nom. sing. är icke *öxe (yxi)*, utan *öx (yx)*.

bort byta: pret. *bötte* och part. *böt*, där *ö* för gammalt långt *y* står i position, giva knappast rätt att uppställa en biform *böta* i infin., ehuruväl en sådan skulle kunnat uppstå genom analogi.

(*broþir*) *brödhra lös:* i formen *brodhra lös* kunde möjligen tänkas ingå en ursprungligare gen. plur. *brodhra* (jfr *fota*, gen. till *föter* o. s. v.), även om den eljest ingenstädes är uppvisad.

by: oaktat isl. *bý* torde *bi* äga företräde som uppslagsform, då *i* icke gärna kan vara uppkommet ur *y*, men väl tvärtom.

byrlösa: här borde kanske stått ett frågetecken, då det åtminstone kan tänkas en nom. sing. *-löse* = isl. *leysi*.

daler: om ordets oäkthet på det citerade stället kan intet tvivel råda; något dalermynt kan icke år 1444 hava funnits, då den tyska thalern, hvarifrån det härstammade, icke fans förrän långt senare; hvad skulle för övrigt sammanställningen *mark daler* betyda?

donde: formen *dande* tyckes förf. själv anse som ursprungligare, då han hänvisar till isl. *dándi* och fda. *dande*; hvarföre icke då välja denna form till uppslagsform?

dudher: ack. sing. *dud*, uppvisad i en skrift, där annars icke *d* skrives för *dh*, tyckes snarare förutsätta nom. sing. **dudder*; det från samma skrift citerade *bäd* hänför förf. själv till en form *bädder* (lånad från lågtyskan), icke till **bädher*, som vore den inhemska formen (= isl. *beðr*).

dygga: hvarför icke *dyggia*? (jfr Rydqv. VI 83).

döpilsa (jfr *hälghilsa*): borde icke formen *-ilsa* såsom nom. sing. förses med frågetecken?

ekka bodh: betydelsen "hörnbod" är naturligtvis passande för sammanhanget; men då det synes rec. mindre sannolikt, att här föreligger ett högtyskt lånord, har det fallit konom in, att *ekka* möjligen kunde vara en biform till *enka*, så att *ekka bodhen* skulle betyda "den enda boden" (i huset).

en: är detta ord (en annan form än isl. *einir*) maskul.? månne icke snarare femin.? (jfr Arkiv II 347).

fatter: det endast i predikativ ställning efter verbet *vara*, oftast i opersonliga satser, brukade *fatt* är säkerligen ett neutr., hvarifrån icke får slutas till en adjektivstam *fatt-*. Sannolikt h[illegible] ursprungligen till fsv. adj. *far* "bristande" och är den [illegible]liga, från de övriga formerna med långt *a* isolerade [illegible]en, hvars betydelse i vissa uttryck missuppfattats, [illegible] kunnat få den allmänna betydelsen "beskaffad".

fiordh: att beteckna detta urgamla adverb som ett subst. fem. är från språkhistorisk synpunkt vilseledande, även om man skulle kunna säga, att ordet genom tillfogandet av prepos. *i* för språkkänslan blivit ett substantiv sådant som *ar* i uttrycket *i ar* (hvilket troligen just givit anledning till detta tillägg av *i*). — Om de spår till ordets användning utan *i*, som tyckas förefinnas i de citerade *(i)fior* och *(i)fiordh* (detta senare under artikeln *forslikning*), äro kvarlevor av ett äldre språkskick, må emellertid lämnas därhän, då *i* kan vara utelämnat i senare tid.

forgos: hvarför icke *ö* i uppslagsformen, då i citatet skrives *förgössz*? Skulle icke detta kunna föreställa **forgözl*, verbalsubst. till **forgödha?*

forhyghia: hvadan denna form *hyghia*, skild ifrån *hyggia*? Skulle man kanske tänka sig ett gammalt **-hyghi* f. ombildat till **-hyghia?*

formykia: en biform *-mökia* i infin. är icke tillräckligt motiverad av det citerade *for mökthe*; även om vokalen möjligen förkortats framför *ki*, kan den palatala konsonanten hava hindrat *y* att bli *ö*.

fornumst: hvarför frågetecken vid genusbeteckningen?

frynd: att ordet (citerat *frint)* såsom flekterat subst. skulle haft *d* i stammen, är icke avgjort: jfr *bunt*, *fart*, *nit* m. fl. ord, där *t*, hvilket i lågtyskan såsom slutljud ersätter *d*, upptagits i den svenska ordstammen.

frälsleker: på grund av *sann* utan datiVändelse kunde man hava anledning att i *frälsleka* se ett adverb och i *medh sann* ackus. av ett subst. **sander* m., motsvarande isl. *sannr*.

gar: om detta ord såsom substantiv gäller anmärkningen vid *fiordh*.

godhesdunnen: uttrycket i *godesdunnens nampn* innehåller tydligen genit. av mlt. *got* "gud", hvarföre troligt är, att i *dunnens* döljer sig någon lågtysk form härstammande från lat. *dominus*.

grisla: detta tillnamn kunde närmast vara fågelnamnet *grissla*.

guma: Bugges härledning ur *guþmoþer* (jfr Arkiv I 220), enligt hvilken uppslagsformen skulle skrivas *gumma*, behöver väl icke förkastas på grund av mask. *gumme* i betydelsen "gubbe", hvilket kunde bero på inwärkan från *gumma*.

hirs: det citerade *hers* hade bort stå även som uppslagsform, då det motsvarar mlt. *herse* och icke kan vara på svenskt område uppkommet av *hirs*, som icke veterligen är uppvisat i medeltidssvenskan.

holtzter adj.: *the holtzte herra* torde egentligen betyda "holsteinarnes härre" (hörande till *holtzter* m. pl.).

iläte: den vid uttrycket *hwat j är j läteno* tillfogade parentesen "för *är j j läteno*" ser ut som en rättelse av ordställnin-

gen, hvilken dock väl är avsiktlig, då *j* står emfatiskt (*j är* kunde, om man så vill, hänföras till ett verb *i vara*, jämförligt med *i ganga*); men kanske åsyftar förf. blott en förklaring av meningen.

kiöt: denna form är olämplig som uppslagsform, då den säkert är sekundär i förhållande till äldre *köt*, som ursprungligen funnits jämte *kiot* såsom växelform i böjningen. I överensstämmelse med *biugmiol, hvetemiol* skulle man väntat uppslagsformen *kiot*.

För fullständighets skull må påpekas några uteglömda ord, nämligen *forfänkta* och *flutsund* (till hvilka hänvisas under *fänkta* och *flotsund*), samt, såsom en till *baþir* hörande form, neutr. *bädhen* (citerat under *faldabordh*); *alzkyns* hade man väntat att finna på sid. 32 (åtminstone med hänvisning till *kyn*). Skriv- eller tryckfel äro: sid. 96 under *besighia:* "mnt. *besegen*", läs "*beseggen*"; sid. 125 under *blodhrunadher:* "*blodhrune*", läs "*-runi*"; sid. 291 under *forlätning:* "*förbätring*", läs "*for*"-.

Efter att härmed hava framställt de iakttagelser, granskningen av ordboken föranlett, vill rec. göra en hemställan till förf. Skulle icke till förteckningen över källskrifterna på insidorna av omslaget till hvarje häfte kunna fogas uppgifter på de särskilda urkundernas ålder? Saknaden av sådana uppgifter på ett ställe för de urkunder, hvilka icke förekomma i den lista, som Rydqvist på sin tid med öppen blick för forskningens krav meddelat i 3:e bandet av Svenska Språkets Lagar, har rec. ofta funnit rätt kännbar. Utrymme torde kunna beredas genom att anlita omslagets sista sida med uteslutande av förteckningen över Svenska Fornskriftsällskapets samlingar, som här väl icke är oumbärlig.

Rec. kan icke sluta denna sin anmälan utan att å egna och andra nordiska språkforskares vägnar tacka förf. för det högst gedigna, för den nordiska språkforskningen oumbärliga, arbete han åstadkommit med mångårig flit, parad med mönstergill noggrannhet och framstående förmåga.

Upsala, juni 1889.

Fredr. Tamm.

Døbefonten i Åkirkeby kirke. Af Ludv. F. A. Wimmer. — København, Gyldendalske boghandel, Thieles bogtrykkeri, 1887. 6+84 sidor i stor kvart med 4 + 3 plansjer. Pris 20 kr.

Ovannämda arbete har redan jenomgått kritikens sjärseld ock resultatet av den granskning, för vilken det varit föremål, synes mig vara riktigt uttryckt av Sievers, då han i 1:sta häftet av "Grundriss der germ. Philologie" sid. 250 kallar det "mustergültig".

Äfter att på sid. 1—6 hava omtalat de medel man har att bestämma runinskrifters ålder samt i anslutning därtill på sid. 6—8 visat, att Bornholms runstenar i allmänhet fått sina inskrifter mellan åren 1050 ock 1150, således över huvud taget 100 år senare än runstenarne i det övriga Danmark, Skåne medräknat, påminner förf. om, att runstenar visserligen blott undantagsvis tillika äro gravstenar, men att man i allmänhet äj har själ att tvivla på, att de äro resta ock ristade av personer från den trakt där stenen nu står. Med hänsyn till runinskrifter på lösa föremål, fortsätter han, kan man däremot alltid hysa tvivel, huruvida inskriften är tillkommen på det ställe där föremålet nu finnes, ock dopfunten i Åkirkeby är således dubbelt intressant, emedan man kan visa, dels att funten lika litet som inskriften äro tillkomna på Bornholm, dels varifrån de härstamma. På sid. 12—18 framställas de äldre, mer äller mindre oriktiga åsikter, som uttalats om funten ock dess inskrift, samt huru förf. själv, innan han ännu sett föremålet ock trots bristen på fullt noggranna avbildningar, kommit till en riktig uppfattning, som han sedan haft tillfälle att styrka jenom 3 särsjilda undersökningar i Åkirkeby; redan 1879 äfter den första undersökningen kunde han i tryck meddela, att inskriften är f o r n g u t n i s k ock icke dansk, såsom man dittills trott. På sid. 18—21 följer sedan en beskrivning på funten. Ur denna må här anföras, att själva skålens utsida upptages av en rad bilder ur Kristi historia, delade på 11, jenom kolonner från varandra sjilda ock upptill av klöverbladsbågar begränsade fält. Bilderna i de särsjilda fälten föreställa: I bebådelsen, II Maria ock Elisabet, III Kristi födelse, IV—V heliga tre konungar frambärande sina gåvor, VI—VIII konungarnes avfärd (vart fält innehåller en konung till häst), IX Kristi hudflängning, X huru Kristus ledes bort bunden, XI korsfästelsen. Sid. 22—42 innehålla en synnerligen omsorjsfull, här ock var av detaljteckningar ledsagad beskrivning på den i bågarne över bildfälten samt två av kolonnerna inhuggna runinskriften sådan denna

framträder för ögat. Denna beskrivning avslutas med en omskrivning i vanliga bokstäver av inskriften i dess helhet, statistik över runornas fördelning på de olika fälten ock en systematisk framställning av det i inskriften använda runalfabetet, åtföljd av anmärkningar om formen på vissa runor. På sid. 43—61 tolkas ock kommenteras inskriften ord för ord i riklig språkhistorisk belysning.

Wimmer läser inskriften sålunda [1]):

I þita : iʀ : santi gabrel : ok : sehþi : santa maria : at han sku
II ldi : barn : fyþa : || þita : iʀ : elizabeþ : ok : maria : ok : hailsas ||
III : hiar : huilis : maria (dessa tre ord stå på kolonnen emellan fälten II ock III) sum : han : barn : fydi : skapera : himiz : ok iorþaʀ : sum os leysti ||
IV þita : iʀu : þaiʀ : þriʀ : kunuŋar : [s]um : kristi : giarþu : ofr : u
V arum : drotni : || hiar : tok : han : uiþr : kunuŋa : ofri : uar drotin ||
VI hiar : riþu : þaiʀ : burt : þriʀ : kunuŋaʀ :
VII siþan þaiʀ : ofrat : h[af]a : orum drotni guþi ||
VIII : þaiʀ : þet : hiar : fram : s[ah]u : || ioþaʀ : toku
IX uarn : drotin : ok : be[rþ]u : h[a]n : uiþ[r t]ri : ok : getu ||
X siþan : ladu : þaiʀ : han : burt : þiaþan : bundin ||
XI ok : nehldu : hiar : ioþaʀ : iesus : a krus : || si : fram : a þita ||
sihrafʀ : [m]ester[i :] (dessa 2 ord stå på kolonnen emellan fälten XI ock I)

ock översätter den på följande sätt [2]):

I Detta är sankt Gabriel ock (= som) sade sankta Maria, att hon skulle föda (ett) barn.
II Detta är Elisabet ock Maria ock (= som) hälsas (= hälsa varandra).
III Här vilas (= vilar) Maria, som barnfödde (= födde) honom, himlens ock jordens skapare, som återlöste oss.
IV Detta är de tre konungar, som förde Kristus, vår härre, offer.
V Här tog han emot konungarnes offer, vår härre.
VI—VII Här redo de bort, de tre konungar, sedan de hava offrat till vår härre gud.
VIII De förutsågo det (= vad som skulle sje) här (= mottogo här ängelns uppenbarelse).
IX Judarne togo (= grepo) ock slogo (= hudflängde) honom vid stolpen ock bevakade honom.

[1]) De romerska siffrorna i förening med radindelningen visa, huru inskriften är delad på de olika fälten. Tecknet · finnes äj på funten, utan är tillsatt av W. för att visa. huru inskriften sönderfaller med hänsyn till innehållet. Det som står inom klammer är helt ock hållet äller delvis utplånat.

[2]) I den följande översättningen äro på ett par ställen ord flyttade från det fält, över vilket de stå på funten, till det, på vars bilder de syfta.

X Sedan ledde de honom bort dädan bunden.
XI Ock här spikade judarne Jesus på korset.
Se fram på detta (= ställ dig allt detta klart för ögonen)! Mäster Sighraf.

Mot W:s läsning av inskriften har, såsom man ju kunde vänta, ingen invändning blivit jord.

Om jag ser bort från Läfflers förslag (i Vitterhets, Historie och Antiqvitetsakademiens månadsblad för 1887, sid. 13) att översätta orden **sum han barn fydi** med *där hon födde (ett) barn* samt Heinzels förmodan (i Z. f. d. A. 32, sid. 214—215), att orden **si fram a þita** skulle innehålla en uppmaning att äj förbise mäster Sighrafs på kolonnen ristade namn, finnes det blott ett ställe i W:s översättning, som äj vunnit odelat bifall. Detta ställe är orden **þaiʀ þet hiar fram s[ah]u** över 8:de fältet. Själv har W. visserligen äj jort något uttryckligt förbehåll mot sin tolkning av dessa ord, men jag tycker mig sjönja mellan raderna, att den äj häller förefallit honom själv riktigt sannolik. Heinzel har (i Z. f. d. A. 32, sid. 215) med rätta anmärkt mot W:s översättning, att ordens följd äj tillåter att fatta dem som en huvudsats, ty då skulle äj predikatet stå sist. Gering har (i Z. f. d. Ph. 21, sid. 491) invänt dels att, om W:s översättning vore riktig, de ifrågavarande orden skulle vara ytterst oklara, något som äljes äj kan sägas om inskriften, dels att, om konungarne skulle föreställas mottaga ängelens uppenbarelse, borde de framställts liggande, äj ridande, samt att bildhuggaren då näppeligen hade underlåtit att avbilda ängeln, som gav uppenbarelsen. För min del vill jag dessutom framhålla mot W:s uppfattning, att ordet **hiar** synes alldeles bestämt hänvisa på någon av bilderna ock att orden i fråga därför äj kunna hava avseende på ängelns uppenbarelse, varom bildraden äj innehåller minsta antydan. Svårigheten har man sökt övervinna på olika sätt. Heinzel fattar **þaiʀ** som **þa iʀ** (= *då*), antager att pron. **þaiʀ** blivit antingen med avsikt utelämnat eller glömt ock att **þet hiar fram** skulle syfta på det som framställes i de föregående fälten IV ock V. Han översätter alltså "als sie das hier vorne (abgebildete) gesehen hatten". Mot denna tolkning kan emellertid anmärkas, dels att förbindelsen **þa iʀ** = *då* synes vara okänd i forngutniska (i Guta lag heter det *þa en*), dels att **hiar fram** äj kan betyda "hier vorne", utan måste syfta på något följande ock slutligen att fälten IV ock V strängt taget äj föreställa "die stern" ock "die hl. familie im stall", utan huru konungarne bringa sitt offer åt Jesusbarnet, som sitter i sjötet på sin moder, över vars huvud sjärnan synes, vadan stället skulle komma att uttrycka den intetsägande meningen, att konungarne hade sett vad de själve hade jort. Vidare kan anmärkas, att bisatsen **þa iʀ þet hiar fram sahu** med sitt pre-

dikat i imperfektum jör ett egendomligt intryck omedelbart äfter bisatsen **siþan þaiʀ ofrat hafa orum drotni guþi** med predikatet i pärfektum; i st. f. *"sågo"* hade man då väntat *hade sett* äller *hava sett*. Gering översätter stället på samma sätt som W., men antager, att orden **þet hiar fram** syfta på framställningen i de följande fälten ock att stället skulle innebära, att konungarne i en visjon skulle hava fått se Kristi lidande ("Die leidensgeschichte wird somit gewissermassen als eine vision der heiligen drei könige hingestellt")[1]. Emot denna uppfattning talar emellertid dels ordföljden, som passar för en bisats men äj för en huvudsats, dels den omständigheten att man äj vet av, att konungarne skulle hava haft en dylik visjon. Stället synes mig således hittills äj vara förklarat på något tillfredsställande sätt. Vad som emellertid förefaller egendomligt är, att täksten till fältet IX, vilken enligt alla de ovan nämda uppfattningarna skulle börja med orden **ioþaʀ toku**, saknar all slags inledning motsvarande det **þita iʀu**, **þita iʀ** äller **hiar**, varmed runristaren vid beskrivningarne till de föregående fältens bilder varit så mån att framhålla sammanhanget mellan täkst ock bild. En dylik inledning synes här vara så mycket nödvändigare, som just med fältet IX börjar en alldeles ny, från den föregående till tiden vitt sjild avdelning av bildraden. Fälten I—VIII framställa nämligen tilldragelser från början av (äller före) Kristi levnad, fälten IX—XI innehålla däremot framställningar från dess slut. Jag är därför fast övertygad om, att orden **þaiʀ þet hiar fram sahu** äro en dylik inledning till det följande ock icke alls syfta på de heliga tre konungarne. Den översättning jag har att bjuda på är visserligen äj höjd över alla betänkligheter, men den synes mig vara bättre än någon av dem som hittills föreslagits. Liksom Heinzel fattar jag **þaiʀ** som två ord, **þa iʀ**[2], i likhet med Gering ock Hildebrand anser jag **þet** syfta på det följande ock översätter **þa iʀ þet hiar fram** med *därpå är* (*= följer = framställes*) *det här ytterligare*. Om ordet **sahu** är rätt läst, vilket jag äj har anledning att tvivla på, är jag böjd att fatta det som en av **þet** styrd jenitiv av subst. **sagha**, ock stället skulle i sin helhet betyda *därpå framställes här ytterligare det av sagan* (*judarne togo* o. s. v.) Runristaren tyckes sålunda hava känt ett behov att jenom ett utförligare inledande uttryck översjyla

---

[1]) Riksantikvarien Hildebrand yttrar på sid. 189 av Vitterhets, Historie och Antiqvitetsakademiens månadsblad för 1887 i en artikel om Åkirkebyfunten. att **þet** syftar på de följande fältens innehåll, ock tyckes således uppfatta stället unjefär på samma sätt som Gering.

[2]) Att det vanliga sjiljetecknet, två prickar, saknas emellan **þa** ock **iʀ**, får man äj fästa sig allt för mycket vid, ty så är fallet på flera andra ställen i inskriften; just i näst föregående fält saknas detta tecken på äj mindre än 3 ställen.

det stora språnget mellan framställningarna i fälten VI—VIII ock IX. Den betydelse jag här jer ordet **fram** (= *ytterligare, vidare*) har det även i **si fram a þita**, vilka ord måste översättas *se vidare på detta* (= *gack äj för hastigt förbi detta*) för att kunna je den mening *"stil dig alt dette klart for öje"*, som W. inlägger i dem. Kansje bör likväl **fram** fattas rent lokalt, så att **hiar fram** skulle betyda *här framåt* = *här längre fram* d. v. s. på de följande fälten. Den här av mig antagna jenitivkonstruksjonen, **sahu** styrt av **þet**, är visserligen egendomlig, men synes i det närmaste ega ett motstycke i det vanliga isl. uttrycket *þá er þetta var tíðinda* = *då detta av händelser var* (= *sjedde*) = *då detta tilldrog sig*, där jenitiven *tíðinda* styres av *þetta.*

Sid. 62—74 innehålla en undersökning, i vilken W. jenom en språklig ock paläografisk jämförelse mellan funtens inskrift å ena sidan ock gotländska runstenar, Guta lag ock den forngutniska runkalendern å den andra kommer till det resultat, att inskriften är ristad under senare hälften av 1200-talet, vilket resultat styrkes jenom ett på sid. 75—76 avtryckt utlåtande av konsthistorikern profässor Julius Lange i København, däri denne av konsthistoriska skäl förklarar funten vara tillkommen mellan åren 1250 ock 1300. Mot denna tidsbestämning har Hildebrand jort invändningar i sin nyss nämda uppsats i det för äj länge sedan utkomna sista kvartalshäftet för 1887 av Vitterhets, Historie ock Antiqvitetsakademiens månadsblad. Hans rent arkeologiska skäl mot W:s datering av vissa gotländska runstenar synas mig beaktansvärda, men huvudargumäntet, likheten mellan bilderna på den möjligen redan 1199 tillvärkade Grötlingbofunten ock bilderna på Åkirkebyfunten, förefaller mig äj vara nog starkt för att rubba W:s här anförda tidsbestämning, även om man därijenom frestas att anse funten vara tillkommen något tidigare än 1280, vilket W. i runt tal uppjer som dess sannolika tillvärkningsår.

Återstoden av värket (sid. 77—84) handlar om dopfunten i Bjersjö kyrka i Skåne; dess om Åkirkebyfunten starkt påminnande bilder beskrivas, ock dess, såsom förf. visar, i åtsjilliga punkter intressanta inskrift kommenteras.

Arbetet illustreras av 7 helsideplansjer, med vanlig sjicklighet utförda av profässor Magnus Petersen. De 4, som föreställa dopfuntarne i Skyum, Brøndum, Söderviddinge (i Skåne) ock Sallerup (i Skåne), äro insatta mellan sid. 14 ock 15, de 3, föreställande dopfuntarne i Åkirkeby ock Bjersjö, sitta vid bokens slut.

Det praktfullt utstyrda värket är med understöd av kultusministeriet utjivet som minnesskrift på 100:de årsdagen av Rasks födelse ock förf. erinrar i en kort tillegnan om denne sin store landsmans ock lärares vetenskapliga betydelse.

Ökat inträsse får profässor Wimmers skrift därijenom, att den kan betraktas som en förelöpare till hans arbete över Danmarks runstenar. Hans behandling av Åkirkebyfuntens inskrift jer en säker borjen, om sådan hade behöfts, för att de stora förhoppningar, varmed hans runvärk motses, äj skola komma på skam.

Lund i Septämber 1889.

Ludvig Larsson.

Bibliografi för åren 1887 ock 1888.

Upprättad av E. H. Lind.

I. Bibliografi, literaturhistoria ock biografi.

Bókasafn Skálholtsstaðar 1604 og 1612.
Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1886 s. 62 –67.

Boksamling 1486. (Meddel. av *G. E. Klemming*).
Samlaren 1886 s. 139—141.

Carpenter, W. H. Old norse bibliography.
Modern language notes II, 2.

Christensen, W. Fortegnelse over fremmed historisk Litteratur fra Aaret 1886 vedrørende Danmarks Historie.
— d:o fra Aaret 1887.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. R. B. 1 s. 215—238 ock s. 766—788.
— Fortegnelse over dansk historisk Litteratur fra Aaret 1887 vedrørende Danmarks Historie.
Hist. Tidsskr. (dansk) 6. R. B. 1 s. 482—494.

En svensk boksamling 1598. (Efter original i Westinska samlingen å Ups. univ. bibl. meddeladt af *Eug. Lewenhaupt*).
Samlaren 1887 s. 183—184.

Fiske, W. Icelandic books of the XVI:th century. Florence [1886]. 8:o. 4 s.

(Klemming, G. E.) Sveriges älsta tidning.
Samlaren 1888 s. 174—178.

(Kålund, Kr.) Katalog over den arnamagnæanske håndskriftsamling. Udgivet af kommissionen for det arnamagnæanske legat. 1. Hæfte. Københ. 1888. 8:o. 8 + 336 + 2 s. Kr. 5.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 11, av O. Brenner. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 1049, av [E. Mo]gk.

Lehmann, K. Verzeichniss der Literatur der nordgermanischen Rechtsgeschichte.
Zeitschr. der Savigny-Stift. für Rechtsgesch. VII s. 205–234.
Anm.: Literaturbl. f. germ. und roman. Philol. 1887 sp. 249, av K. v. Amira.

Lenk, H. Zur Bibliographie der skandinavischen Sprach-, Literatur- und Altertumskunde.
Centralorg. f. Realschulwes. VI s. 332—339.
Lind, E. H. Bibliografi för åren 1885 ock 1886.
Arkiv för nord. filol. V s. 172–222.
— Rättstavningsliteratur 1885–1886.
Nystavaren 1887 s. 163–168.
— Svensk literaturhistorisk bibliografi. VII. 1886; — VIII. 1887.
Bilaga till Samlaren 1887, 1888.
Lundell, J. A. Från Finnland. [Literaturöversikt.]
Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CLXIII–CXCIII.
Melsted, B. Th. Islandske böger.
Bilaga till Nord. tidskr. (Letterst.) 1887 ock 1888.
Mollerup, W. Fortegnelse over dansk historisk Litteratur vedrørende Danmarks Historie for Aaret 1886.
Hist. Tidsskr. (dansk), R. 5, B. 6 s. 839–850.
Naue, J. Vorgeschichtliche Arbeiten und Studien in Skandinavien und Deutschland. Vortrag.
Zeitschr. des hist. Ver. f. Schwaben u. Neuburg XIV s. 30–49.
Rydberg, O. S. Om det från unionsmötet i Kalmar år 1397 bevarade dokumentet rörande de nordiska rikenas förening. Inträdestal i kgl. vitterhets, historie och antiqvitets akademien d. 15 maj 1883. Med facsimile af beseglingen å unionsdokumentet af d. 20 juli 1397 sådan den befans i maj månad 1882. Sthm 1886. 8:o. 102 s. Kr. 2,50.
Särtr. ur vitterh:s akad:s handl. XI.
Schück, H. Den nyfunna Birgittahandskriften.
Samlaren 1887 s. 158–175.
— Skrifter i svensk literaturhistoria.
Samlaren 1887 s. 111–157.
Silfverstolpe, C. Bibliografi [svensk historisk] 1886. — d:o 1887.
Bilaga till Hist. tidskr. (sv.) 1887 ock 1888.
Skæbne, O. Catalogue des manuscrits danois, islandais, norvégiens et suédois de la bibliothèque nationale de Paris. Skalholt 1887. 8:o. VII + 21 s.
Anm.: Literar. Centralbl. 1887 sp. 1415, av [E. Mo]gk.
Förf:s värkliga namn lär vara *H. Omont* ock den värkliga tryckorten är Angers.
Svenska riksarchivets pappershandlingar 1351–1400 förtecknade med angifvande af innehållet. Sthm 1887. 8:o. 39 s. Kr. 0,50.
Ur Meddel. fr. sv. riksarch. XI.
Weibull, M. En vigtig handskrift till Birgittaliteraturen.
Hist. tidskr. (svensk) 1887 s. 88–99.
W[ieselgren], H. Rålambska handskriftsamlingen på kongl. biblioteket.
Hist. tidskr. (sv.) 1887 s. 82–88.
- Reconditi labores. Otryckta böcker af svenska författare från 15- och 16-hundratalen.
Samlaren 1888 s. 99–114.

Ödberg, F. Förteckning öfver räfstetingsdombref för Vestergötland under medeltiden.
Vestergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 4, 5, s. 1–24.

Berger, W. Die altnordische Attilasage. Mit besonderer Berücksichtigung der beiden Atlilieder der Edda Sæmundina. Fragment einer Dissertation. Nach dem Tode des Verfassers herausgegeben von seinem Lehrer. Klausenburg 1886. 12:o. 40 s.

Bovenschen, Alb. Die Quellen für die Reisebeschreibung des Johann von Mandeville. Inauguraldiss. (Leipz.). Berlin 1888. 8:o. 105 s.

— Untersuchungen über Johann von Mandeville und die Quellen seiner Reisebeschreibung.
Zeitschr. der Ges. f. Erdkunde zu Berlin XXIII s. 177—306.

Bugge, S. Studien über das Beowulfepos.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XII s. 1–112 ock 360–375.

Elze, K. Zu Saxo grammaticus.
Zeitschr. f. deut. Philol. XXI s. 200.

Eriksen, A. E. Noget om biskop mag. Jens Nilssøn og hans skrifter. (Bemerkninger til dr. Yngvar Nielsens udgave af hans Visitatsbøger og Reiseoptegnelser).
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. R. VI s. 306–330.

Glöde, O. Der nordische Tristanroman und die ästetische Würdigung Gottfrieds von Strassburg.
Germania. N. R. XXI s. 17--27.

Golther, W. Die sage von Tristan und Isolde. Studie über ihre entstehung und entwickelung im mittelalter. München 1887. 8:o. VIII + 124 s. M. 3,20.
Anm.: Anz. f. deut. Alterth. 1888 s. 233, av S. Singer. — Östr. lit. Centralbl. 1888 s. 177, av Graf. — Germania XXXIII s. 119, av K. Bartsch. — Romania XVII s. 603, av E. Muret.

Lagus, E. Den svenska folkvisan i Nyland.
Finsk tidskr. 1888, 1 s. 81—98.

Landmann, Die nordische Gestalt der Nibelungensage und die neuere Nibelungendichtung. Darmst. 1887. 4:o. 54 s.
Progr. des Realgymn:s zu Darmst. 1887.

Lauridsen, P. Kartografen Johannes Mejer. Et Bidrag til ældre dansk Kaarthistorie.
Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, B. 1 s. 239—402.

Lüning, O. Die Natur, ihre Auffassung und poetische Verwendung in der altgermanischen und mittelhochdeutschen Epik bis zum Abschluss der Blütezeit. Zürich 1888. 8:o. III + 314 s. M. 4.
Anm.: Deut. Litt. zeit. 1889 sp. 710, av W. Golther.

Mogk, E. Das Noregs Konungatal.
Arkiv f. nord. filol. IV s. 240—244.

Sarrazin, G. Beowulf-Studien. Ein Beitrag zur Geschichte altgermanischer Sage und Dichtung. Berlin 1888. 8:o. VII + 220 s. M. 5.
Anm.: Literar. Centralbl. 1889 sp. 315, av R. W. — Anz. f. deut. Alterth. 1889 s. 182, av R. Heinzel.

S[cheel]e, [Fr. v.] Ett ord om medeltidens fastlagsspel.
Samlaren 1888 s. 165—166.

Schück, H. Svensk literaturhistoria. H. 5, Sthm 1887. 8:o. S. 257—320. Kr. 0,90. — H. 6. Sthm 1888. 8:o. S. 321—384. Kr. 0,90.

— Vår älsta folksaga.
Samlaren 1887 s. 176—179.

— Några småskrifter af Olavus Petri.
Samlaren 1888 s. 5—26.

Schweizer, Ph. Geschichte der skandinavischen Litteratur von ihren Anfängen bis auf die neueste Zeit. 2. Theil: Von der Reformation bis auf die skandinavische Renaissance in 18. Jahrhundert. Leipz. 1888. 8:o. X + 272 s. M. 5. (Gesch. der Weltlit. in Einzeldarstellungen. B. VIII, 2).
Anm.: Literar. Centralbl. 1888 sp. 1020, av [E. Mo]gk. — Revue critique 1889 s. 378, av E. Beauvois. — Stimmen aus Maria Laach 1889 s. 91, av A. Baumgartner.

Sievers, E. Altnordisches im Beowulf?
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XII. s. 168—200.

Storm, G. Om Kilderne til Lyschanders "Grønlandske Chronica".
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1888 s. 197—218.

— Lidt om Jens Lauritzsøn Wolffs "Norrigia illustrata".
Arkiv for nord. filol. IV s. 95—96.

Þorkelsson, J. Om digtningen på Island i det 15. og 16. århundrede. (Akad. afhandl.) Københ. 1888. 8:o. 6 + 516 s. Kr. 8.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, B. 1 s. 752, av B. Th. Melsted. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 50, av W. Golther. — Revue critique 1889 s. 269, av E. Beauvois. — Stimmen aus Maria-Laach 1889 s. 91, av A. Baumgartner.

Wlislocki, H. v. Die Ragnar Lodbrokssage in Siebenbürgen.
Germania. N. R. 20 s. 362—366.

Ålund, O. W. Den isländska sagans skådeplatser.
Förr och nu 1888 s. 206—210, 217—219, 246—248.

Bergström, R. Svend Grundtvig.
Svenska landsmålen VII, 1 s. 15—30.

Brenner, O. Sæmund Sigfússon.
Allgem. Zeitung 1888. Beilage n:o 163.

Ipsen, Alfr. Rask og hans familie.
Illustr. Tidende 1887—88 s. 8.

Jón Sigurðsson, the icelandic patriot. A biographical sketch published by one of his relatives. Reykjavík 1887. 8:o. 4 + 34 + 16 s.

Jæger, H. Asbjörnsen og Moe.
Svenska landsmålen VII, 1 s. 3—14.

Maria Bernardina. Leben der heiligen Birgitta von Schweden. Nach historischen Quellen bearbeitet und herausgegeben. 2. Aufl. München 1888. 8:o. VIII + 448 s. + 1 tab. M. 3.

Ólsen, Bj. M. Rasmus Kristján Rask. 1787—1887. Fyrirlestur, fluttur á fundi í deild hins íslenzka bókmentafjelags í Reykjavík 2 janúar 1888.
Tímarit 1888 s. 1—125. — Sid. 54—114: Brev från Rask till isländingar.

Paludan, J. Fremmed Indflydelse paa den danske Nationalliteratur i det 17. og 18. Aarhundrede. En literar-historisk Undersøgelse. I. Renaissancebevægelsen i Danmarks Literatur især i det 17. Aarhundrede. Udgivet med Understøttelse af Kirke- og Undervisningsministeriet. Københ. 1887. 8:o. XV + 516 s.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, B. 1 s. 452, av S. M. Gjellerup. — Liter. Centralbl. 1888 sp. 1783. — Nord. tidskr. 1889 s. 74, av H. Schück.

Petersen, R. Thomas Kingo og hans Samtid. Med et Portræt og en Mindetavle. Københ. 1888. 8:o 472 s. Kr. 6,50.

Rask og den sammenlignende Lingvistik. (Undert.: X).
Illustr. Tidende 1887—88 s. 86.

Rasmus Christian Rask. 1787—1887. [Levnadsteckning med porträtt].
Illustr. Tidende 1887—88 s. 85, 86.

Rønning, F. Rasmus Kr. Rask. Et Mindeskrift i Anledning af Hundredårsdagen for hans Fødsel. Københ. 1887. 8:o. 160 s. + 1 portr. Kr. 2.

Secher, V. A. Konrad Maurer.
Illustr. Tidende 1887—88 s. 429.

Thomsen, V. Rasmus Kristian Rask (1787—1887).
Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1887 s. 593—606. Även i Beitr. zur Kunde der indogerm. Spr. XIV.

Þorkelsson, J. Þáttur af Birni Jónssyni á Skarðsá.
Tímarit hins íslenzka bókmentafjelags 1887 s. 34—96 + 3 s. Athugasemd eptir Björn Magnússon Ólsen.

Warburg, K. Rasmus Rask och Sverge. Ett blad ur den literära skandinavismens historia.
Runa. Minnesbl. fr. Nord. museet 1888 s. 54—56.

Vigfússon, S. Drukknan Þorkels Eyjólfssonar.
Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1886 s. 65—76.

Wimmer, L. F. A. Rasmus Kristian Rask. Mindetale ved Universitetets reformationsfest på hundredårsdagen efter Rasks fødsel d. 22 nov. 1887. Københ. 1887. 8:o. 20 s. Kr. 0,35.

II. Tidskrifter och lärda sällskaps skrifter.

Arkiv for nordisk filologi utgivet under medverkan af S. Bugge, N. Linder, Ad. Noreen, L. Wimmer og Th. Wisén ved Gustav Storm.

Bd. 4, h. 1—4. Kristiania 1887, 88. 8:o. 4 + 384 + 74 + 38 s. Kr. 6. — Utgivet under medvärkan av S. Bugge, F. Jónsson, Kr. Kålund, N. Linder, Ad. Noreen, G. Storm, L. Wimmer, Th. Wisén genom *Axel Kock*. Bd. 5 (Ny följd Bd. 1), h. 1, 2. Lund 1888. 8:o. S. 1—222.

Anm.: Mod. language notes IV sp. 388, av D. K. Dodge.

Blandinger til oplysning om dansk sprog i ældre og nyere tid udgivne af universitets-jubilæets danske samfund ved samfundets sekretær. H. 5. Københ. 1887. 8:o. S. 285—397 + S. XLI—L. Kr. 3.

Kort Udsigt over det philologisk-historiske Samfunds Virksomhed Octbr. 1885—Octbr. 1887. (32. og 33. Aargang). Trykt som Manuscript for Samfundets Medlemmer. Udgivet af Samfundets Bestyrelse ved *C. Jörgensen*. Københ. 1888. 8:o. S. 113—148. Kr. 0,50.

Nordisk tidskrift for filologi. Ny række. Bd. 7. h. 4. Bd. 8. h. 1—4. Københ. 1887, 88. 8:o.

Nyare bidrag till kännedom om de svenska landsmålen och svenskt folklif. Tidskrift utgifven på uppdrag af landsmålsföreningarna i Uppsala, Helsingfors ock Lund genom *J. A. Lundell*. 1887 A—D. Sthm. 1887. 8:o. Kr. 4,50. För medlemmar kr. 3. — 1888 A—D. Sthm. 1888, 89. 8:o.

Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1888 s. 555, av Å. W:son Munthe.

Nyland. Samlingar utgifna af nyländska afdelningen. Andra häftet. Nyländska folksagor. Hfrs 1887. 8:o. IX + 453 s. — Tredje häftet. Nyländska folkvisor. Hfrs 1887. 8:o. IX + 404. s.

Nystavaren. Tidskrift för rättskrivningsfrågor, på uppdrag av rättstavningssällskapet utjiven av *Otto Hoppe*. Andra bandet. 1887. Ups. 1887—88. 8:o. 4 + 204 s. Kr. 2,50.

Opuscula philologica, Mindre Afhandlinger udgivne af det philologisk-historiske Samfund. Københ. 1887. 8:o. 4 + 269 s. Kr. 5.

Skattegraveren. Et tidsskrift, udgivet af "Dansk samfund til indsamling af folkeminder, ved *Evald Tang Kristensen*. Halvårg. 7, 8. 1887. Kolding 1887. 8:o. 240 + 224 s. Kr. 4,50. — Halvårg. 9, 10. Kolding 1888. 8:o. 240 + 240 s. Kr. 4,50.

Småstykker 9, 10 udgivne af Samfund til udgivelse af gammel nordisk literatur. Köbenh. 1887. 8:o. S. 195—202. Kr. 0,50. — 11. København. 1888. 8:o. S. 203—282. Kr. 2.

Aarbøger for nordisk Oldkyndighed og Historie, udgivne af det kongelige nordiske Oldskrift-Selskab. 1887. 2. Række, 2. Bind. København. 8:o. 4 + 372 s. Kr. 4. — 1888. 2. R. 3. B. København. 8:o. 4 + 365 s. + 1 pl. Kr. 4.

Antiqvarisk tidskrift för Sverige utgifven af kongl. vitterhets, historie och antiqvitetsakademien genom *Hans Hildebrand*. D. IX h. 1, 2. X h. 1—4. Sthm 1887. 8:o.

Árbók hins íslenzka fornleifafjelags 1886. Reykjavík 1887. 8:o. 4 + 79 s. Kr. 3. — d:o 1887. Reykjavík 1888. 8:o. 4 + 56 + 18 s. + 2 pl. Kr. 3.

Bidrag till kännedom om Göteborgs och Bohusläns fornminnen och historia utgifna på föranstaltande af länets fornminnesförening. H. 13, 14. (B. IV h. 1, 2). 1887. Gbg 1887. 8:o. 4 + 208 s. + 2 kartor. — H. 15, 16 (B. IV h. 3, 4). 1888. Gbg 1888. 8:o. S. 209-372 + 2 kartor.

Finska fornminnesföreningens tidskrift. VIII, IX. Hfrs 1887. 8:o. M. 6.

Foreningen til norske Fortidsmindesmærkers Bevaring. Aarsberetning for 1886. Kra 1887. 8:o. 4 + 166 + XIV s. + 11 pl. – Aarsberetning for 1887. Kra 1888. 8:o. 2 + 164 + 12 s. + 7 pl.

Kongl. vitterhets historie och antiqvitets akademiens månadsblad. 16:de årg. Med 101 figurer. 1887. Sthm 1887–89. 8:o. 194 s. Kr. 3.

Mémoires de la société royale des antiquaires du Nord. Nouv. série. 1887. Københ. 1887. 8:o. S. 225–306 + 3 pl. Kr. 1.

Svenska fornminnesföreningens tidskrift. B. 6, h. 3. Sthm 1887. 8:o. S. 209–282 + 4 s. Kr. 3. – B. 7, h. 1. Sthm 1888. 8:o. 86 s. Kr. 3.

Uplands fornminnesförenings tidskrift. Utgifven af *Carl Arvid Klingspor*. XIII. (Andra bandets 8:de häfte). Sthm 1887. 8:o. S. 321—336 ock CLXLIII—CCLVI. Kr. 1,50. – XIV. (Andra bandets 9:de häfte). Sthm 1888. 8:o. S. 337—352 ock CCLVII—CCCIV. Kr. 1,50.

Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift. H. 4, 5. Utgifvare: *Karl Torin*. Sthm 1888. 8:o. 4 + IV + 112 + 46 s. + 33 + IV pl. Kr. 8.

Danske Magazin, indeholdende Bidrag til den danske Histories og det danske Sprogs Oplysning. 5. Række. Udgivet af det kongelige danske Selskab for Fædrelandets Historie og Sprog. B. 1, h. 1, 2. Københ. 1887. 4:o. 192 s. Kr. 4. – B. 1, h. 3. Københ. 1888. 4:o. S. 193–288. Kr. 2.

Historisk Tidsskrift, femte Række, udgivet af den danske historiske Forening, ved dens Bestyrelse. Redigeret af *C. F. Bricka*. Bd. 6, h. 3, 4. Københ. 1887. 8:o. S. 485–934. – Sjette Række. Bd. 1. København. 1887, 88. 6 + 870 s. Kr. 4 för årg.

Historisk Tidsskrift udgivet af den norske historiske Forening. 2. Række. Bd. 6. H. 1–3. 3. Række. Bd. 1. H. 1. Kristiania 1887, 88. 8:o. Kr. 4 för årg.

Historisk tidskrift utgifven af Svenska historiska föreningen genom *E. Hildebrand*. Sjunde årgången 1887. Sthm 1887. 8:o. — Åttonde årg. 1888. Sthm 1888. 8:o. Kr. 5 för årg.

Jahresbericht über die erscheinungen auf dem gebiete der germanischen philologie herausgegeben von der gesellschaft für deutsche philologie in Berlin. Achter Jahrgang 1886. Leipz. 1887. 8:o. 372 s. – Neunter Jahrgang 1887. Leipz. 1888. 8:o. 4 +

für germanische und romanische Philologie. Herausge- tto *Behaghel* und *Fritz Neumann*. 8. Jahrg. 1887. XXXVI + 556 sp. M. 10. — 9. Jahrg. 1888. 4:o. sp. M. 10.

Runa. Minnesblad från Nordiska museet 1888. Utgifvet af *Artur Hazelius*. Sthm 1888. 4:o. 4 + 69 s. Kr. 4.

Samlaren. Tidskrift utgifven af Svenska literatursällskapets arbetsutskott. Årg. 8. 1887. Ups. 1887. 8:o. 186 + 12 s. Kr. 4 — Årg. 9. 1888. Ups. 1888. 8:o. 2 + 178 + 11 s. Kr. 4.

Skrifter utgifna af Svenska literatursällskapet i Finland. VI. Förhandlingar och uppsatser. 2. 1886—87. Hfrs 1887. 8:o. XLIV + 268 s. — 3. 1887—88. Hfrs 1888. 8:o. XL + 318 s.

III. Nordisk Språkvetenskap.

1. Allmänt.

Borries, E. v. Das erste Stadium des *i*-Umlauts im Germanischen. Inaug.-dissert. Strassb. 1887. 8:o. 4 + 82 s.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 107, av O. Behaghel.

Bugge, S. Etymologische studien über germanische lautverschiebung. 1—3.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XII s. 399—430, XIII s. 167—187 ock 311—339.

— Zur altgermanischen Sprachgeschichte. Germanisch *ug* aus *uw*.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIII s. 504—515.

Burghauser, G. Die germanischen Endsilbenvokale und ihre Vertretung im Gothischen, Altwestnordischen, Angelsächsischen und Althochdeutschen. Wien 1888. 8:o. 17 s. M. 0,50.
Jahresber. der deut. Staatsrealschule in Prag-Karolinenthal.

— Die bildung des germanischen perfectstammes vornehmlich vom standpunkte der indogermanischen vocalforschung. Prag 1887. 8:o. 83 s. M. 1,50.

— Indogermanische präsensbildung im germanischen. Ein capitel vergleichender grammatik. Wien 1887. 8:o. 55 s. M. 1.

Collitz, H. Die Herkunft des schwachen Præteritums der germanischen Sprachen.
The american journ. of philol. IX.

Egge, E. A. Scandinavian studies in the United States.
Mod. language notes III.

Flodström, I. I språkriktighetsfrågan.
Nystavaren 1887 s. 141—151.

Gering, H. Altnordisch *v*.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. XIII s. 202—209.

Johansson, K. F. Zur flexion des schwachen präteritums im gotischen.
Zeitschr. f. vergl. sprachforsch. XXX s. 547—555.

— Miscellen.
Beitr. zur kunde der indogerm. spr. XIII s. 111—128. — Innehåller etymologier av de nord. orden *god* ock *gös*.

— Etymologische Beiträge.
Zeitschr. f. vergl. sprachforsch. XXX s. 346—350 o. 428—452.

Johansson, K. F. Über die idg. verbindungen von *s (z) + guttural + l, m, n* in den germanischen sprachen.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 289–368.

Kahle, B. Zur entwicklung der consonantischen declination im germanischen. Halle 1887. 8:o. 4 + 54 s.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1887 sp. 337, av F. Kauffmann. — Deut. Lit. zeit. 1887 sp. 1113, av F. Burg.

Kauffmann, F. Zur Geschichte des germanischen Consonantismus.
Beitr. zur gesch. der deut. sprache u. lit. XII s. 504–547.

Kock, A. Långa ändelsevokaler i det nordiska fornspråket.
Arkiv for nord. filol. IV s. 87–94.

— *I*-omljudet och den samnordiska förlusten af ändelsevokaler.
Arkiv for nord. filol. IV s. 141–162. — På tyska i Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 53–75.

— Bidrag till nordisk språkhistoria.
Arkiv for nord. filol. IV s. 163–185.

— Ett par undersökningar i fornnordisk ljudlära. I. Ljudövergång från *vā* till *(v)ō* framför *u* och analogibildade starka preteriter. II. Ljudutveckling från *ū* till *ō*.
Arkiv för nord. filol. V s. 46–65.

— Zur urgermanischen betonungslehre.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 75–80.

Lidén, E. Om några germanska pronomen.
Arkiv for nord. filol. IV s. 97–114.

Ljungstedt, K. Anmärkningar till det starka preteritum i germanska språk. Akad. afh. Ups. 1888. 8:o. 148 s. Kr. 3.
Särtr. ur Ups. univ:s årsskr. 1888.

Noreen, Ad. De nordiska språken kårtfattad översikt. (Översättning av samme förf:s artickel "Scandinavian languages" i Encyclopædia britannica. B. 21). Ups. 1887. 8:o. 48 s. Kr. 1.
Anm.: Dhi fonètik tîtcer 1887 d. 11 mars. — Finsk tidskr. 1887, 2 s. 480, av H. Vendell.

— Utkast till föreläsningar i urgermansk judlära med huvudsakligt avseende på de nordiska språken. Till den studerande ungdomens tjänst. H. 1. Ups. 1888. 8:o. 65 s. Kr. 2.

— Om språkriktighet. 2 uppl. Ups. 1888. 8:o. 2 + 52 s. Kr. 1.

Paul, H. Nachträge zum germanischen vocalismus.
Beitr. zur gesch. der deut. sprache u. lit. XII s. 548–558.

Sievers, E. Nordische kleinigkeiten.
Arkiv för nord. filol. V s. 132–141.

Storm, G. Om nordiske Stedsnavne i Normandie.
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. R. VI s. 236–251.

Streitberg, W. Die abstufung der nominalsuffixe *-io-* und *-ien-* im germanischen und ihr verhältnis zu der des indogerm.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 165–231.

Sütterlin, L. Geschichte der nomina agentis im Germanischen. Strassb. 1887. 8:o. 108 s.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 49, av F. Kluge.

Thomsen, V. Sproglige vidnesbyrd om berøringer mellem finsk-ugriske og forskjellige indoeuropeiske folkeslag.
Udsigt over det philol.-hist. Samf:s Virks. 1885—87 s. 123—124.

Torp, A. Beiträge zur Lehre von dem geschlechtslosen Pronomen in den indogermanischen Sprachen. Kristiania 1888. 8:o. 51 s.

2. Isländska ock fornnorska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Braune, W. Vingolf.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 369—376.

Falk, Hj. Die nomina agentis der altnordischen sprache.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 1—52.

— Oldnorske ordforklaringer.
Arkiv för nord. filol. V, s. 111—124.

Fritzner, J. Ordbog over det gamle norske Sprog. Omarbejdet, forøget og forbedret Udgave. H. 10—13. Kristiania 1887, 88. 8:o. 400 s. Kr. 1,50 häftet.

Herrmann, P. Studien über das Stockholmer Homilienbuch. Eine Kritik von Sievers' Eddametrik. Inaug. diss. Burg 1888. 8:o. 49 s.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. philol. 1889 sp. 85, av B. Kahle.

Jakobsen, Jak. Ordsamling [til Færøsk Anthologi, Sjúrđar Kvæđi og Færøske Kvæder].
Medföljer Færøsk Anthologi, udg. af V. U. Hammershaimb.

Larsson, L. Om uttalet av *ei*, *au* ock *ey* i äldre isländska.
Arkiv för nord. filol. V s. 142—149.

Maurer, K. Vopn und Vokn.
Arkiv för nord. filol. IV s. 284—288.

Mogk, E. Dróttkvætt.
Arkiv för nord. filol. V s. 108—109.

Schweitzer, Ph. Um studla setning og höfuđstafs i íslenzku.
Tímarit hins ísl. bókmentafjelags 1887 s. 316—318.

Þorkelsson, J. Breytingar á myndum viđtengingarháttar í fornnorsku og fornislensku. Reykjavík 1887. 8:o. 68 s.
Anm.: Literar. Centralbl. 1887 sp. 1602.

— Beyging sterkra sagnorđa í íslenzku. Reykjavík 1888. 8:o. VII + 80 s. (Skolprogr.)
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 11, av O. Brenner.

Þorkelsson, P. Íslenzk orđabók međ frakkneskum þýđingum. B. 1, h. 1. Reykjavík 1888. 8:o. 32 s. Kr. 0,90.

Wells, B. W. Siegfried-Arminius.
Mod. language notes III.
Vigfusson, G. Fors fortuna.
The Academy 1888, 1 s. 190.

b. Täkster, översättningar ock kommentarer.

A fragment of old icelandic, by *W. H. Carpenter.*
Mod. language notes III s. 117—123. — Inneh. stycken av en homilie från 1400-talet.

Atla saga Ótryggssonar. *Þorl. Jónsson* gaf út. Seyðisfjörðr 1886. 8 o. IV + 24 s. Kr. 0,35.

Die lieder der Edda herausgegeben und erklärt von *B. Sijmons.* Erster band: Text. Erste hälfte: Götterlieder. Halle 1888. 8:o. XVI + 222 s. M. 5.
Germanist. handbibl. VII, 1.
Anm.: Literar. Centralbl. 1889 sp. 719, av [E. Mo]gk. — Zeitschr. f. deut. Philol. XXI s. 102, av E. Sievers. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 9, av E. Mogk. — Deut. Litt. zeit. 1888 sp. 1452, av F. Niedner.

Diplomatarium islandicum. Íslenzkt fornbréfasafn, sem hefir inni að halda bréf og gjörninga, dóma og máldaga, og aðrar skrár, er snerta Ísland eða íslenzka menn. Gefið út af hinu íslenzka bókmentafélagi. II, 1. Københ. 1888. 8:o. 192 s.

Diplomatarium norvegicum. Oldbreve til Kundskab om Norges indre og ydre Forhold, Sprog, Slægter, Sæder, Lovgivning og Rettergang i Middelalderen. Samlede og udgivne af *C. R. Unger* og *H. J. Huitfeldt-Kaas.* Saml. 12. Anden Halvdel. Kristiania 1888. 8:o. S. 417—918. Kr. 6.

Eddalieder. Altnordische gedichte mythologischen und heroischen inhalts herausgegeben von *Finnur Jónsson.* I. Gedichte mythologischen inhalts. Halle 1888. 8:o. XIV + 138 s. Kr. 3.
Altnordische textbibliothek herausgeg. von E. Mogk. II, 1.
Anm.: Liter. Centralbl. 1889 sp. 156.

Edda Snorra Sturlusonar. Edda Snorronis Sturlæi. T. III [2], continens: præfationem, commentarios in carmina, Skáldatal cum commentario, indicem generalem. [Ed. *Finnur Jónsson.*] Accedunt tabulæ lithographicæ quinque. Hafniæ 1880—87. 8:o. 8 + CXIX + 499—870 s. Kr. 5.
Anm.: Gött. gel. Anz. 1888 s. 195, av Fr. Burg. — Literar. Centralbl. 1887 sp. 1567. — Deut. Litt. zeit. 1889 sp. 307. — Anz. f. deut. Alterth. 1888 s. 263, av R. Heinzel. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 154, av E. Mogk. — Revue critique XXV s. 206.

[Eg]ils Saga Skallagrímssonar, udgiven for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *Finnur Jónsson.* 2. Hæfte. København. [1]887. 8:o. S. 241—432. Kr. 4. — 3. (sidste) Hæfte. Københ. [1]888. 8:o. S. 433—465 + XCV s. Kr. 3.

Færøsk anthologi med litterærhistorisk indledning samt glossar. Ved *V. U. Hammershaimb*. 2. Hæfte. På Carlsbergfondets bekostning. Københ. 1887. 8:o. S. 241—432. Kr. 3,50. — 3. Hæfte. Københ. 1888. 8:o. S. 433—460 + 96 s. Kr. 3.

Háttalykill Lopts ríka Guttormssonar kveđinn til Kristínar Oddsdóttur. (Utg. af *Jón Þorkelsson*).

Småstykker udg. af Samf. til udg. af gammel nord. lit. 11 (s. 203 – 282).

Icelandic sagas and other historical documents relating to the settlements and descents of the northmen on the british isles, edited by *G. Vigfusson*. Vol. 1, 2. London 1887. 8:o.

Anm.: The Academy 1888, 2 s. 18, av Ch. Elton.

Islandske Annaler indtil 1578. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved *Gustav Storm*. Kra 1888. 8:o. 4 + LXXXIV + 667 s. Kr. 7.

Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1888 s. 50. — Deutsche Litt. zeit. 1889 sp. 747, av D. Schäfer. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 1652, av [E. Mo]gk. — Revue critique 1889, s. 247, av E. Beauvois.

Íslendingaboc, es *Are prestr Þorgilsson* gørþe. Gefin út af hinu íslenzka bókmentafélagi. *Finnur Jónsson* bjó til prentunar. Københ. 1887. 8:o. XXVII + 44 s.

Kålund, Kr. Fra AM. 736 III, 4:to (1. Völundarhús, 2. Hamingjuhjól, 3. Auratal).

Småstykker udg. af Samf. t. udg af gammel nord. lit. 9 (s. 195—201).

Oldnordiske læsestykker i tilslutning til Wimmers læsebog udgivne af *V. Levy*. H. 1—3. København. 1887, 88. 8:o.

Plácitusdrápa efter håndskriftet no 673 B 4. i den Arna-Magn. saml. udg. med forklaring af *Finnur Jónsson*.

Opuscula philol. s. 210—264.

Poestion, J. C. Einleitung in das Studium des Altnordischen. II. Lesebuch mit Glossar. Hagen i. W. & Leipz. 1887. 8:o. XII + 394 s. M. 4.

Volsunga Saga. The story of the Volsungs and Nibelungs, with certain songs from the elder Edda. Edited with introduction and notes by *H. Halliday Sparling*. Translated from the icelandic by *Eirikr Magnusson* and *William Morris*. London 1888. 8:o. 270 s.

Ǫrvar-Odds saga herausgegeben von *R. C. Boer* Leiden 1888. 8:o. 4 + LII + 218 + 2 s.

Das altnordische Sonnenlied (Sólarlióđ). Ein christlicher Gesang der Edda. Von *A. Baumgartner*.

Stimmen aus Maria-Laach 1888.

Die Geschichte von Thorstein Stangarhǫgg. Aus dem Altnordischen übersetzt von *Georg Herzfeld*.

Archiv f. das Stud. der neueren Spr. B. 79 s. 403—410.

Die Geschichte des Skalden Egil Skallagrimsson. Ein germanisches Dichterleben aus dem zehnten Jahrhundert. Dem Altisländischen nacherzählt von *Ferd. Khull*. Wien 1888. 8:o. 8 + 184 s. M. 3.
Anm.: Zeitschr. f. d. östr. Realschulw. XIII s 413, av K. Reissenberger.

Fjölsvinnsmál. Lied vom Jahresfeste des Bardenstuhles. Unter Zuhilfenahme des Keltischen übersetzt von *A. Rabe*.
Am Urdsbrunnen IV n:o 5, 6.

Från vikingatiden. Ny följd af fornnordiska sagor i svensk bearbetning af *A. U. Bååth*. Med originalillustrationer af *Jenny Nyström Stoopendahl*. Sthm 1888. 8:o. 193 s. Kr. 3,50.
Inneh. Jomsvikinga- ock Hervararsaga.

Heimskringla elder Norigs Kongesogur fraa den eldste Tii til Aare 1177, uppskrivne av *Snorre Sturleson*. Umsett av *S. Schjøtt*. B. 2. 2. Utg. Kra 1887. 8:o. X + 344 s.

Isländische Volkssagen. Aus der Sammlung von *Jón Arnason* ausgewählt und aus dem Isländischen übersetzt von *W. Lehmann-Filhés*. Berlin 1888. 8:o. 8 + 273 s. M. 3,60.

Rhapsodie von der gewaltigen Schlacht Odins (Hrafnagaldr Oðins). Unter Zuhilfenahme des Keltischen übersetzt von *A. Rabe*.
Am Urdsbrunnen III, n:o 9.

Saga o Finnbogje Siljnom. Izledovanie *T. Batjuschkov*. S:t Petersb. 1885. 8:o. 2 + 118 s.
Iz journ. min. nar. Prosv. 1885.

Thorsten Stånghugg. Berättelse från Östra Island. Försvenskad af *O. W. Ålund*.
Svenska illustr. familj-journ. 1887.

Viga-Glum. Eine germanische Bauerngeschichte der Heidenzeit. Aus dem Altisländischen frei und verkürzt übertragen von *F. Khull*. Graz 1888. 4:o. 32 s. M. 2.
Progr. des II. Gymn:s zu Graz.

Vore Fædres Liv. Karakterer og Skildringer fra Sagatiden. Samlede og udgivne af *Nordahl Rolfsen*. Oversættelsen ved *Gerhard Gran*. Bergen 1888. 8:o. 481 s. Kr. 6,50.

Vǫlospá, die Weissagung der Seherin. Aus dem Altnordischen übersetzt und erläutert von *A. Heusler*. Berlin 1887. 8:o. 59 s. M. 1,50.
Anm.: Deutsche Litteraturzeit. 1887 sp. 1092, af F. Niedner. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1887 sp. 471, av B. Sijmons. — Anz. f. deut. Alterth. XIII (1887) s. 304, av R. Heinzel. — Zeitschr. f. deut. Philol. XXI s. 125, av E. Mogk. — Korresp. bl. der Westd. VI s. 201, av R. Henning. — Zeitschr. f. östr. Gymn. 1888, av F. Detter.

Volsungernes saga. Oversat fra oldnorsk af *P. Ulleland*. Kra 1887. 8:o. 112 s. (Bibl. for de tusind hjem. N:o 49—51).

Amira, K. v. Zur Textgeschichte der Frostuþingsbók.
Germania. N. R. 20 s. 129—164.

Calaminus, W. Zur Kritik und Erklärung der altnordischen Frithjofssage. Inaug. diss. Jena 1887. 8:o. 2 + 77 s.

Cederschiöld, G. Bidrag till kritiken af Bandamannasagas text.
Arkiv för nord. filol. V s. 150—154.

Detter, Ferd. Bemerkungen zu den Eddaliedern. II.
Arkiv for nord. filol. IV s. 59—86.

Dodge, D. K. On a verse in the old norse "Höfudlausn".
Modern language notes III s. 15—18.

Falk, Hj. Bemerkungen zu den lausavísur der Egilssaga.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIII s. 359—366.

Heinzel, R. Über die Hervararsaga.
Sitzungsber. der Akad. der Wiss. zu Wien. Phil.-hist. Klasse B. 114. — Även i särtryck.

Jónsson, F. Leiđrjettingar á ýmsum stöđum í Sæmundar-Eddu. I.
Arkiv for nord. filol. IV s. 26—58.

— Harbarþslioþ. En undersøgelse.
Aarbøger for nord. oldkynd. 1888 s. 139—179.

— Et vers af Blakkr skáld.
Småstykker udg. af Samf. til udg. af gammel nord. lit. 10 (s. 202).

Kålund, Kr. Til forståelse af "en islandsk ordsprogsamling fra 15:de århundrede."
Arkiv for nord. filol. IV s. 186—190.

Larsson, L. Studier över den stockholmska homilieboken. I, II. Lund 1887. 8:o. 96 s. Kr. 2.
Anm.: Deut. Litt. zeit. 1889 sp. 88, av Fr. Burg. — Anz. f. deut. Alterth. 1888 s. 267, av R. Heinzel. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 444, av O. Brenner. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 452, av [E. Mo]gk.

— Svar på profässor Wiséns "Textkritiska anmärkningar till den stockholmska homilieboken". (Bihang till förf:s Studier över den stockholmska homilieboken I—II). Lund 1888. 8:o. 74 s.
Även som bilaga till Arkiv f. nord. filol. IV.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 444, av O. Brenner.

Magnússon, Eiríkr. Anmærkninger til I, "Fornyrđadrapa" og til II, "Islandsk ordsprogssamling" Kbhvn. 1886.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1888 s. 323—348.

— [On Hávamál. II.]. Cambr. [1887]. 8:o. 14 s.
Särtryck ur Cambridge Philol. Soc. journ. 1887.

Meyer, R. M. Die anordnung der eddischen heldenlieder.
Zeitschr. f. deut. Alterth. N. F. XX s. 402—407.

Mogk, E. Eine Hǫvamǫlsvísa in der Niála.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 94.

Niedner, F. Das Harbarđsljóđ.
Zeitschr. für deutsches Alterth. N. F. XIX s. 217—282.

Olsen, Bj. M. Om versene i Kormaks saga.
Aarbøger for nord. oldkynd. 1888 s. 1—86.

Ranisch, W. Zur Kritik und Metrik der Hamþismál. Inaug. diss. Berlin 1888. 8:o. 4 + 81 s. M. 2.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 85, av B. Kahle.

Rudolf, Ad. Vier altnordische Lieder. Beitrag zur Edda-Kenntnis.
Archiv f. das Stud. der neuren Sprachen B. 78 s. 43—74 ock 165—214.

Þorkelsson, J. Íslenzk Kappakvæði. II. Fjósaríma Þórðar Magnússonar á Strjúgi. III. Kappakvæði Þórðar Magnússonar á Strjúgi.
Arkiv f. nord. filol. IV s. 251—283 ock 370—384.

Wisén. Th. Textkritiska anmärkningar till den stockholmska homilieboken.
Arkiv f. nord. filol. IV s. 193—239.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 444, av O. Brenner.

— Några ord om den stockholmska homilieboken. Ett genmäle. Lund 1888. 8:o. 2 + 38 s.
Även som bilaga till Arkiv f. nord. filol. IV.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 444, av O. Brenner.

— Emendationer och exegeser till norröna dikter. II, III. Lund 1887, 88. 8:o. S. 33—80 (Akad. progr.).

3. Danska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Andersen, N. Mindre dansk Sproglære. N:o 2. 5. Udg. Københ. 1888. 8:o. 32 s. Kr. 0,50.

Andersen, D. & Chr. Blinkenberg. Dansk lydskrift med hovedpunkterne af den danske lydlære. En kortfattet vejledning. Med et forord af V. Thomsen. Københ. 1888. 8:o. 4 + 32 s. Kr. 0,75.

Blinkenberg, C. Om ordet fei(g).
Vor Ungdom 1886 s. 438. Jfr s. 544.

Bojesen, B. Dansk Sproglære til Brug ved Undervisningen i Borger- og Almueskoler. 7. Udg. med Retskrivning ifølge Ministeriets Regler af 1888. Københ. 1888. 8:o. 16 s. Kr. 0,20.

Bondesen, N. W. T. Nogle Bemærkninger om de nye Retskrivningsregler. København. 1888. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

Broberg, S. Toneholdet i Dansk.
Blandinger til oplysn. om dansk sprog udg. af univ:s jubil:s danske samf. 1, s. 286—325.

Brøchner-Larsen, C. Svar til Hr. Ernst von der Recke og et Foredrag i "Pedagogisk Selskab". To Indlæg i Retskrivningsstriden. Københ. 1888. 8:o. 44 s. Kr. 0,60.

Bugge, S. Folkenavnet Daner.
Arkiv för nord. filol. V s. 125—131.
Christiani, E. Rimordbog over en Del af de i det danske Tale- og Skriftsprog brugelige Ord. Københ. 1888. 8:o. 8 + 360 s. Kr. 4.
Collin, J. Vort Sprog.
Literatur og Kritik 1888 s. 327—354.
Dahl, Fr. Fra det sproglige Hverdagsliv.
Vor Ungdom 1888 s. 367—400.
Dahl, H. Om retskrivnings- og retstavningsspørgsmålet.
Vor Ungdom 1884 s. 336.
Dahlerup, V. & O. Jespersen. Kortfattet dansk lydlære til brug ved undervisning. Med et forord af Vilh. Thomsen. Københ. 1888. 8:o. 34 s. Kr. 0,50.
Anm.: Vor Ungdom 1889 s. 322, av Kr. Nyrop.
Dansk Sprog, Stiil og Retskrivning. Af ***. Københ. 1888. 8:o. 46 s. Kr. 0,50.
De af Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet forordnede nye Retskrivningsregler. Københ. 1888. 16:o. 32 s. Kr. 0,20.
De nye Retskrivningsregler. Meddelelse fra Ministeriet for Kirke- og Undervisningsvæsenet af 24:de Juli 1888. Københ. 1888. 8:o. 28 s. Kr. 0,20.
Anm.: Mod. language notes IV sp. 161, av D. K. Dodge.
Dodge, D. K. The study of old danish.
Mod. language notes III.
— The personal pronoun in the old danish "Tobiæ Comedie".
Mod. language notes III s. 245—247.
— The pronouns in the old danish "Tobiæ Comedie".
Mod. language notes III s. 438—441.
Flo, R. Om Grammatikundervisningen.
Vor Ungdom 1888 s. 466—478.
Fricke, F. W. Die deutsche Schrift in Dänemark.
Reform 1888 n:o 9.
Handest, M. C. Omrids af den danske Sproglære. 3. Udg. Aarhus 1888. 8:o. 30 s. Kr. 0,40.
Jellinghaus, H. Das Englische in seinem Verhältnis zu den niederländischen, niederdeutschen und jütischen Mundarten.
Archiv f. das Stud. der neueren Sprachen Bd. 78 s. 271—306.
Jensen, V. Dansk Sætningslære. Væsentlig bestemt for den ældre og mere modne Ungdom samt til Selvundervisning. Københ. 1887. 8:o. 104 s. Kr. 1,35.
Jessen, E. Pædagogerne og Modersmaalet.
Vor Ungdom 1887 s. 509—512.
— Moderne lingvistiske Phænomener. (Danske og norske).
Vor Ungdom 1888 s. 488—496.
Kalkar, O. Ordbog til det ældre danske sprog (1300—1700). Trykt paa Carlsbergfondets bekostning ifölge foranledning af Universitetsjubilæets danske samfund. H. 13. Københ. 1887. 8:o. S. 273

—336. Kr. 2. — H. 14. Københ. 1888. 8:o. S. 337—432. Kr. 3.

Kock, A. Bidrag till forndansk ljudlära.
Arkiv för nord. filol. V s. 66—97.

Krohn, J. Lidt dansk Grammatik til at begynde med. Københ. 1887. 8:o. 12 s. Kr. 0,25.

Lauritzen, J. Vort bogmål for hundred år siden og nu, et samlerarbejde med over tusende efterdømmer (exempler) på forskellen imellem dansk da og nu. Odense 1887. 8:o. 48 s. Kr. 0,75.

Lunde-Nielsen, K. Praktisk Interpunktionslære for dansk Skriftsprog. Københ. 1887. 8:o. 48 s. Kr. 0,75.

Luplau, F. H. Dansk Sproglære. 4. Opl. Svendborg 1887. 8:o 18 s. Kr. 0,20.

Matthiessen, M. F. Dansk sproglære udarbeidet til skolebrug. 4. udg., ændret i henhold til ministeriets retskrivningsregler af 24. Juli. 1888. Odense 1888. 16:o. 36 s. Kr. 0.15.

Mess, J. Kortfattet dansk Sproglære. Ny Udgave i Overensstemmelse med de nye Retskrivningsregler af 24. Juli 1888. Viborg 1888. 8:o. 8 s. Kr. 0,05.

Møller, A. C. Kortfattet dansk Sproglære. 3. Opl. Københ. 1888. 8:o. 16 s. Kr. 0,25.

Nielsen, O. Bidrag til Fortolkning af danske Stednavne. (Sjette stykke).
Blandinger udg. af universitetsjubilæets danske samf. 1, s. 326—346.

Recke, E. v. d. Store og smaa Bogstaver. Et Indlæg i Retskrivningsspørgsmaalet. Københ. 1888. 8:o. 46 s. Kr. 0,50.
Anm.: Mod. language notes IV sp. 162, av D. K. Dodge.

Rovsing, K. Om Tvelydene i Dansk og deres Betegnelse.
Vor Ungdom 1885 s. 518.

Rye, W. Danish place-names about London.
The Academy 1888 n:o 831, s. 241.

Schneekloth, K. A. Dansk Sproglære til Skolebrug. 3. Udg. Københ. 1887. 8:o. 88 s. Kr. 1.

Seelmann, W. Die Ortsnamenendung -leben.
Jahrb. des Vereins f. niederdeutsche Sprachforsch. XII s. 7—27.

Skard, M. De store forbogstaver.
Vor Ungdom 1885 s. 167.

Stevenson, W. H. Danish placenames around London.
The Academy 1888 N:o 828.

Sørensen, A. En lille bemærkning om de danske biord.
Vor Ungdom 1887 s. 416—430.

Thorsen, P. K. En række fortidsformer af svagtbøjede udsagnsord i dansk.
Opuscula philol. s. 99—117.

— Nogle Punkter af den danske Sproghistorie.
Uds. over det philol.-hist. Samf:s Virks. 1885—87 s. 127—142.

Þórarinsson, J. & J. Sigfússon. Kennslubók í dönsku með orðasafni. Reykjavík 1888. 8:o. VIII + 305 s. Kr. 2,50.

Tryde, A. E. K. I Anledning af Prof. Rovsings Om Tvelydene i Dansk.

Vor Ungdom 1886 s. 243.

Øllgaard, N. E. Dansk Sproglære til Skolebrug. 2. Udg. Københ. 1887. 8:o. 78 s. Kr. 1.

b. Täkster.

Aktstykker og Oplysninger til Rigsraadets og Stændermødernes Historie i Kristian IV's Tid, udgivne ved *Kr. Erslev* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. B. 2, h. 1. Københ. 1887. 8:o. 320 s. Kr. 3. — B. 2, h. 2. Københ. 1888. 8:o. S. 321—650. Kr. 3. — B. 3, h. 1. Københ. 1888. 8:o. 256 s. Kr. 2,50.

Comœdia de mundo et paupere. Et dansk skuespil fra begyndelsen af det 17. aarhundrede. Utgivet for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *S. Birket Smith.* Københ. 1888. 8:o. XVII + 119 s. Kr. 3,25.

Danske Kirkelove samt Udvalg af andre Bestemmelser vedrørende Kirken, Skolen og de Fattiges Forsørgelse fra Reformationen indtil Christian IV's danske Lov (1536—1683), udgivne med offentlig Understøttelse af *H. F. Rørdam.* B. 3, h. 1. Københ. 1887. 8:o. 192 s. — B. 3, h. 2. Københ. 1888. 8:o. S. 193—384.

Forarbeiderne til Kong Christian den Femtes norske Lov af 15 April 1687 udg. for det norske historiske Kildeskriftfond af *N. Prebensen* og *Hj. Smith.* Kra 1887. 8:o. LXXIX + 722 s.

Forordninger, Recesser og andre kongelige Breve, Danmarks Lovgivning vedkommende. 1558—1660. Udg. ved *V. A. Secher* af Selsk. for Udgiv. af Kilder til dansk Historie. B. 1, h. 1, 2. Københ. 1887. 8:o. 320 s.

Anm.: Literar. Centralbl. 1889 sp. 238, av M. P[appenheim].

Gammeldanske krøniker udgivne for Samfund til udgivelse af gammel nordisk litteratur ved *M. Lorenzen.* 1. Hæfte. Københ. 1887. 8:o. 60 s. Kr. 2.

Hegelund, P. Susanna og Calumnia. Udgivne for Universitets-Jubilæets danske Samfund af *S. Birket Smith.* H. 1. Københ. 1888. 8:o. 112 s. Kr. 2,50.

Kjøbenhavns Diplomatarium. Samling af Dokumenter, Breve og andre Kilder til Oplysning om Kjøbenhavns ældre Forhold för 1728. Udgivet af *O. Nielsen.* B. 8, h. 1, 2. Københ. 1887. 8:o. 723 s. Kr. 4 ock 3,50.

Kong Christian den Fjerdes egenhændige Breve. Udgivne ved *C. F. Bricka* og *J. A. Fridericia* af Selskabet for Udgivelse af Kilder til dansk Historie. 13:de og 14:de Hefte. (1589—1623). Københ. 1887. 8:o. 320 s. Kr. 6.

Anm.: Liter. Centralbl. 1889 sp. 815.

Lyskander, *Klaus*. Billeslægtens Rimkrønike, udgiven for Universitets-Jubilæets Danske Samfund af *Holger Fr. Rørdam*. Københ. 1888. 8:o. XII + 89 s. Kr. 2,50.

Monumenta historiæ danicæ. Historiske Kildeskrifter og Bearbejdelser af dansk Historie især fra det 16. Aarhundrede, udgivne med Understøttelse af Carlsberg-Fondet af *Holger Rørdam*. 2:den Række. Bd. 2. Københ. 1887, 88. 8:o. 8 + 799 s.

Norske Regnskaber og Jordebøger fra det 16:de Aarhundrede (1514—1521). Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved *H. J. Huitfeldt-Kaas*. B. 1, h. 2. Kristiania 1887. 8:o. S. 329—795. Kr. 3.

Norske Rigsregistranter, tildeels i Uddrag. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond. Niende Bind, 1648—1649, ved *Otto Gr. Lund* og *O. A. Øverland*. Kristiania 1886, 87. 8:o. 572 s. Kr. 6. — Tiende Bind 1650—1653, ved *Yngvar Nielsen* og *E. A. Thomle*. Kristiania 1887. 8:o. 690 s. Kr. 3.

Rosenørn, *M. H.* Ældre Kaldsbreve for Sognepræster. Efter N. Lachmann.

Saml. til jydsk hist. og topogr. 2. R. B. 1 s. 393—407.

Stephens, *G.* The oldest yet found document in danish.

Mém. de la soc. des antiqu. du Nord 1887 s. 297—306.

Tobiæ komedie. Et dansk skuespil fra tiden omkring 1600. Udgivet for Universitetsjubilæets danske samfund af *S. Birket Smith*. København. 1887. 8:o. 2 + XVIII + 98 s. Kr. 3.

4. Norska.

Grammatik ock läksikografi.

Aars, *J.* Norske retskrivningsregler med alfabetisk ordfortegnelse. 8. forøgede udgave autoriseret til skolebrug. Kra 1887. 8:o. 71 s. Kr. 0,20.

Knudsen, *K.* Målstrævet i et æventyrs skikkelse.

Vor Ungdom 1888 s. 458—466.

— Kortfattet redegjørelse for det dansk-norske målstræv. Bilag til "Morgengryet". Kra 1887. 8:o. 15 s. Kr. 0,20.

Lassen, *H.* Skriftsprog og Talesprog.

Vidar 1888 s. 595—607.

Lysholm, *H.* Einige Worte über die deutsche Sprache in Bezug auf die norwegische.

Zeitschr. f. den deutschen Unterricht. II.

aalsagen betragtet fra et kristeligt synspunkt. (Af en theolog).

For frisindet Christendom 1888 s. 78—83, 98—107, 132—140, 149—155 ock 186—192.

Joh. Det nynorske Landsmaal. En Undersøgelse. Københ. 8. 8:o. 4 + 116 s. Kr. 1,50.

am.: Literar. Centralbl. 1889 sp. 718, av [E. Mo]gk.

Støylen, B. Norske døbenavne med deres betydning og oprindelse Kristiania 1887. 8:o. XVI + 112 s. Kr. 1,20.
Anm.: Finsk tidskr. 1887, 2 s. 144, av A. O. F[reudenthal]. — Literar. Centralbl. 1887 sp. 1473, av [E. Mo]gk.
Western, A. Om norske dobbeltformer. [Kristiania 1887]. 8:o. 25 s. Särtryck ur Arkiv for nord. filol. IV.

5. Svenska.

a. Grammatik ock läksikografi.

Billmanson, C. Den perfekte svensken. Der perfecte Schwede. Eine Einleitung in 14 Tagen Schwedisch richtig lesen, schreiben und sprechen zu lernen. Berl. & Leipz. [1886]. 16:o.
Brate, E. Äldre Vestmannalagens ljudlära. Ups. 1887. 8:o. VI + 98 s. Kr. 2.
Särtr. ur Upsala univ:s årsskr. 1887.
— Schwedische wortforschung.
Beitr. zur Kunde der indogerm. Spr. XI s. 21—53.
Bugge, S. Svensk Ordforskning.
Arkiv for nord. filol. IV s. 115—140. — Med anledning av *E. Brates* "Schwedische wortforschung" och Äldre Vestmannalagens ljudlära.
Ehrenberg, R. Das Meisterschafts-System zur praktischen und naturgemässen Erlernung der holländischen, dänischen (norwegischen) und schwedischen Geschäfts- und Umgangssprache .... Schwedisch. Zum Selbstunterricht bearbeitet. Leipz. [1888]. 8:o.
Eneström, G. Ett bidrag till de fonetiska bokstäfvernas historia i Sverge.
Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CLIII—CLV.
E[ngbla]dh [J. L.] Sammandrag af svenska språkets ljudlära för barnen i små- och folkskolan. Utgifven af E—DH. Tredje förbättrade upplagan. Karlskrona 1887. 12:o. 24 s.
Estlander, C. G. Min ställning i språkfrågan.
Finsk tidskr. 1887, 1 s. 274—288.
Freudenthal, A. O. En blick på svenska språkets utvecklingshistoria. Föredrag vid årsmötet den 5 februari 1888.
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finland. 3. 1887—88 s. 62—79.
Förteckning öfver svenska dopnamn upprättad af *Karin* ock *Sven Norrman* tillika med en sydsvensk namnlista af *A. L. Senell* ock några jämförande anteckningar. Sthm 1888. 8:o. 43 s.
Svenska landsmålen VI, 7.
Geete, R. Ordklyfverier. En etymologisk hjälpreda. Sthm 1888. 8:o. XII + 224 s. Kr. 2,50.
Hainer, H. Om de sammansatta verben i nysvenskan. Karlskr. 1888. 4:o. 24 s.
Redog. för de allm. lärovärken i Blekinge 1887—88.

Hellquist, E. En kort redogörelse för Bellmans språkbruk.
Arkiv for nord. filol. IV s. 289—319.

Karlsson, J. A. Kort lärokurs i svenska språket och geometrien för folkskolans barn, utarbetad efter normalplanen. Fjerde öfversedda upplagan. Jönköping 1887. 16:o. 32 s. Kr. 0,20.

Karlsson, K. H. Dialektisk öfvergång $a > o$ i ändelsen hos fornsvenska ord med kort rotstafvelse.
Arkiv för nord. filol. V 166—167.

Kock, A. Några ordförklaringar.
Nord. tidskr. for filol. N. R. VII s. 301—311.

— Undersökningar i svensk språkhistoria. Lund 1887. 8:o. 112 s. Kr. 1,50.
Anm.: Finsk tidskr. 1888, 1 s. 144, af H. Vendell. — Anz. f. deut. Alterth. 1889 s. 217, av R. Heinzel. — Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 165, av O. Brenner.

— Fornsvensk språkforskning.
Nord. tidskr. for filol. N. R. VIII s. 284—304.

Lindal, P. J. Upplands ortnamn. (Forts.).
Upplands fornm. fören:s tidskr. XIII s. CLXLIII—CCLVI, XIV s. CCLVII—CCCIV.

Lindberg, C. H. Deutsch-schwedisches Gesprächbuch mit einer kleinen Grammatik. Hamburg 1887. 16:o. 143 s.
Anm.: Archiv f. das Stud. der neueren Spr. B. 80 s. 454, av H. Buchholtz.

Läffler, Fr. Fsv. *ægha* (fd. *æghæ*).
Arkiv for nord. filol. IV s. 191—192.

— Äga, ega.
Nystavaren 1887 s. 121—123.

Nordlander, J. Om *sil* ock *sel* i norrländska ortnamn. (Ytterligare tillägg).
Svenska landsmålen II, 6.

Nordlinder, E. O. Förteckning öfver Lule-socknarnas person- ock ortnamn. Sthm 1887. 8:o. 28 s.
Svenska landsmålen VI, 3.

Norlén, W. Undervisningen i modersmålet uti folkskolan. Metodiska anvisningar. Andra upplagan. Sthm 1886[—87]. 8:o. 234 + 2 s. Kr. 2.

— Lärobok i modersmålet för folkskolan. Ny uppl. Sthm 1887. 8:o. 112 s. — 6:te förbättrade uppl. Sthm 1888. 8:o. 96 s.

Nyström, A. F. Om r-ljuden uti det svenska språket och deras ersättningsljud.
Tidskr. f. döfstumskolan 1888 s. 43—50, 71—78 ock 87—93.

Rickert, M. Om rätta betydelsen af språkriktighet med särskildt afseende på modersmålet.
Ny sv. tidskr. 1888 s. 576—593.

Schagerström, A. Strövtåg i Sverges medeltidsliteratur. II—X.
Arkiv f. nord. filol. IV s. 245—250 ock 334—348.

Schybergson, *M. G.* Ett projekt i finska språkfrågan från 1830-talet. Finsk tidskr. 1887, 2 s. 452—457.

Sjölander, *K. O.* Folkskolans elementarbok i modersmålet: rättskrifnings-, sats-, form- och uppsatsöfningar i enlighet med folkskolelärobokskommitténs grundsatser. Sthm 1888. 8:o. 4 + 92 s. Kr. 0,50.

Sundén, *D. A.* Ordbok öfver svenska språket. H. 3. Sthm 1887. 8:o. S. 65–192. Kr. 1,25. — H. 4. Sthm 1888. 8:o. S. 193—352. Kr. 1,50.

Sundén, *D. A.* Svensk språklära för folkskolan. 12:te oförändrade upplagan. Sthm 1887. 12:o. 108 s. Kr. 0,50. — 13 uppl. Sthm 1888. 12:o. 111 s. Kr. 0,50.

— Svensk språklära i sammandrag för de allmänna läroverken. 9 uppl. Sthm 1888. 8:o. 4 + 218 s. Kr. 1,50.

Svensson, *J. A.* Öfningar i modersmålet enligt normalplanen för småskolor och folkskolor. Jönköping 1887. 12:o. 48 s. Kr. 0,20.

Söderwall, *K. F.* Ordbok öfver svenska medeltidsspråket. H. 6, 7. Lund 1887. 4:o. S. 353—504. Kr. 9,50. — H. 8, 9. Lund 1888. 4:o. S. 505—664. Kr. 10.
Saml. utg. af Sv. fornskriftsällsk. H. 92—95.

Tamm, *Fr.* Fonetiska kännetecken på lånord i nysvenska riksspråket. Ups. 1887. 8:o. 2 + 82 s. Kr. 1,50.
Ur Upsala univ:s årsskr. 1887.

Tegnér, *Es.* Göra kol på eller göra kål på? Lund 1887. 16:o. 2 + 14 s.
Särtryck ur Lunds Weckoblad 1887 n:o 128.

— Tyska inflytelser på svenskan.
Arkiv för nord. filol. V s. 155—166 ock 303—344.

b. Rättstavning.

Almquist, *Sofi.* Rättskrifningsöfningar (bearbetade efter C. J. L. Almqvists rättstavningslära) jämte ordlista. Sthm 1888. 12:o. 48 s. Kr. 0,25.

Boethius, *P. G.* Om dubbelkonsonanters bibehållande vid ordböjning. Nystavaren 1887 s. 173—180.

Fahlcrantz, *C. D.* Svårigheter vid svensk rättstafning.
Pedag. tidskr. 1888 s. 437—444.

Freudenthal, *A. O.* Svenska rättskrifningsöfningar. 2 uppl. Hfrs 1887. 12:o. 38 s. M. 0,25.
Anm.: Finsk tidskr. 1887, 1 s. 225.

Groth, *P.* Svensk og norsk retskrivningsliteratur fra den sidste tid. Arkiv for nord. filol. IV s. 320—334.

Hernlund, *H.* Vetenskaps-akademien och Lars Laurels rättskrifningsförslag. Några anteckningar. Sthm 1888. 4:o. 32 s.
Särtryck ur Nya elem. skolans årsredogörelse 1887—88.

Hoppe, *O.* Olika ståndpunkter.
Nystavaren 1887 s. 156—162.

[Hoppe, O.] Nystavning inom sjönliteraturen.
Nystavaren 1887 s. 195—198.

Högbom, D. Om nystavning. (Föredrag hållet i Vänersborg den 31 jan. 1887).
Nystavaren 1887 s. 181—194.

Kort rättskrivningslära av E—N. Sthm 1888. 8:o. 13 s. Kr. 0,50.

Lind, E. H. Rättstavningsfrågan i dess senaste skede. En överblick.
Verdandi 1887 s. 1—16.

Lindström, K. Rättstafningsfrågan i Sverige.
Finsk tidskr. 1888, 1, s. 3—23.

Lundberg, A. V. Profässor E. Tegnér ock skolbänkarnes befälkning.
Nystavaren 1887 s. 75—117.

Lundell, J. A. Olika ståndpunkter. Sthm 1887. 8:o. 30 s.
Särtryck ur Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1887.

Låffler, L. Fr. Om nystavning av svänska person- ock ortnamn.
Nystavaren 1887 s. 124—140 ock 169.

Noreen, A. & R. Arpi. Rättstavningslära ock ordlista utjiven af rättstavningssällskapet. Ups. 1887. 8:o. 74 s. Kr. 1.
Särtryck ur Nystavaren 1887.

Ordlista jämte rättskrifningsregler. (Undert.: H. L—r). Örebro 1888. 8:o. 34 s. Kr. 0,25.

Pallin, N. "Supinum aktivum och neutrum av participium passivum, en rättskrivningsfråga av J. A. Aurén".
Pedag. tidskr. 1887 s. 201—207.

R[osengre]n, E. Prof. Es. Tegnér ock rättstavningsfrågan.
Nystavaren 1887 s. 153—155.

Sjögren, V. Om medljudets dubbelskrifning. Svar till I. A. Lyttkens.
Pedag. tidskr. 1887 s. 36—39.

Svensson, A. Rättskrifningsöfningar. 6 uppl. Malmö 1887. 8:o. 32 s. Kr. 0,15.

Tegnér, Es. Svensk rättstavning. Ändringsförslag framlagda i svenska akademien. Tryckt i 25 exemplar. Lund 1887. 8:o. 2 + 54 + 4 s.

Wessman, K. O. Svensk rättskrifningslära, efter svenska akademiens ordlista. 7 uppl. Sthm 1888. 8:o. 111 s.

Wisén, T. Utlåtande i rättstafningsfrågan, afgifvet till Svenska Akademien. Lund 1887. 8:o. 2 + 74 s.

c. Täkster.

Consistorii academici Aboensis äldre protokoller. Utgifna af finska historiska samfundet. II. Hfrs 1887. 8:o. 4 + 569 + 2 s.

1500- och 1600-talens visböcker, utgifna af *Adolf Noreen* och *Henrik Schück*. II. Bröms Gyllenmärs Visbok. Sthm 1887. 8:o. 2 + 234 s.
Svenska landsmålen. Bih. II. 2. Även i Skrifter utg. af Sv. literatursällskapet.
Anm.: Arch. per lo studio delle trad. pop. VI. 4. av M. di Martino.

Konung Gustaf den förstes registratur. Utg. af kongl. riksarchivet genom *Victor Granlund*. X. 1535. Sthm 1887. 8:o. 4 + 388 + 51 + 2 s. Kr. 7,50. — XI. 1536—1537. Sthm 1888. 8:o. 4 + 432 + 75 s. Kr. 9.
Handl. rör. Sveriges historia. Ser. 1.

Kyrkoordningar och förslag dertill före 1686. Med understöd af statsmedel i tryck utgifna af kongl. riksarchivet genom *O. v. Feilitzen*. II: 2. Sthm 1887. 8:o. 8 + 520 s. Kr. 5.
Handl. rör. Sveriges historia. Andra serien.

La loi de Vestrogothie par *L. Beauchet*. [Översättn. med anmärkn.].
Nouvelle revue hist. de droit 1886, 87.

Lorenzen, M. Nyfundne fragmenter af en codex af Magnus Erikssons landslag.
Arkiv för nord. filol. V s. 110.

Messenius, Joh. Samlade dramer utgifna af *Henrik Schück*. H. 2—4. Ups. 1887—88. 8:o. S. 36—260.

Nogen berättelse om koning Erichs then 14:de besvärlighet udi regementid.
Hist. tidskr. (sv.) 1888 s. 270—274.

Nyårs Minne ställdtt ij Stocholm anno 1569 om nyårssafften. (Meddelat av Fr. v. Schéele).
Samlaren 1888 s. 155—163.

Några handlingar till Gustaf I:s historia.
Historisk tidskr. (sv.) 1887 s. 193—201.

Permebref samt andra äldre handlingar, de flesta rörande domkyrkan i Skara. (Forts.)
Vestergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 4, 5 s. 61—112.

Prosadikter från medeltiden (utg. af *G. E. Klemming*). H. 1, 2. Sthm 1887. 8:o. 240 s. Kr. 1,75 o. 2 kr.
Saml. utg. af Sv. fornskriftsällsk. — H. 1 innehåller Barlaam och Josaphat, H. 2 Sju vise mästare.

Rikskansleren Axel Oxenstiernas skrifter och brefvexling. Utgifna af k. vitterhets historie och antiqvitetsakademien. Afd. 1, B. 1. Historiska och politiska skrifter. Sthm 1888. 8:o. XXVIII + 679 s. Kr. 9. — Afd. 2, B. 1. Konung Gustaf II Adolfs bref och instruktioner. Sthm 1888. 8:o. 915 s. Kr. 11.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1889 s. 15—20, av C. T. O[dhner].

Sten Stures och Peder Axelsson Baners epitafier 1565. (Meddelade af Fr. v. Schéele).
Samlaren 1888 s. 163—165.

Svenska riksdagsakter jämte andra handlingar, som höra till statsförfattningens historia under tidehvarfvet 1521—1718. Första delen, med understöd af statsmedel utgifven af *Emil Hildebrand* och *Oscar Alin*. I. 1521—1544. Sthm 1887. 8:o. XIV + 420 s. Kr. 10. — Första delen II. 1544—1560. Med understöd af statsmedel utg. af k. riksarkivet genom *E. Hildebrand*. Sthm 1888. 8:o. S. 413—835 + 12 s. Kr. 10.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1887 s. 25, av C. T. O[dhner] ock 1888 s. 34, av J. F. N[yström].

Svenska riksrådets protokoll. Med understöd af statsmedel i tryck ututgifvet af kongl. riksarkivet genom *Severin Bergh*. V. 1635. Sthm 1888. 8:o. IX + 444 s. Kr. 5,75.
Handlingar rör. Sveriges historia. Tredje serien.
Anm.: Finsk tidskr. 1889, 1 s. 221, av T. Dillner.

Svenskt diplomatarium från och med år 1401 utgifvet af riksarchivet genom *Carl Silfverstolpe*. D. 3, h. 2, 3. Sthm 1888. 4:o. S. 97—292. Kr. 2,50 + 2,50.

Sverges traktater med främmande magter jemte andra dit hörande handlingar utgifne af *O. S. Rydberg*. Fjerde delen. II. 1534—1560. Sthm 1887. 8:o. S. 161—328. — Fjerde delen. III, IV. 1561—1571. Sthm 1888. 8:o. VI + 329—604 s.

Ur en svensk handskrift från början af sextonde århundradet. (Meddelat av *L. Daae*).
Hist. tidskr. (sv.) 1888 s. 167—170.

Utdrag ur en fru Anna Klemetsdotter Hogenskilds jordebok. (Meddelade af *R. Hausen*).
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 3. 1887—88 s. 112—115.

Utdrag ur Åbo stads dombok 1626—1632. Utg. af *Carl von Bonsdorff*. Hfrs 1887. 8:o. 4 + 182 + 2 s. + 1 karta.
Bidrag till Åbo stads hist. IV.

Væsgötæ laghbok. (Faksimile i ljustryck utgivet av *H. Wieselgren* ock *A. Börtsell*). Sthm 1888. 4:o. Kr. 25.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1889 s. 50, av E. H[ildebran]d.

6. Dialäkter.

a. Grammatik ock läksikografi.

Feilberg, H. F. Bidrag til en ordbog over jyske almuesmål. Udgivet af universitetsjubilæets danske samfund. H. 3. Københ. 1887. 8:o. S. 145—240. Kr. 3. — H. 4. Københ. 1888. 8:o. S. 241—320. Kr. 2,50.
Anm.: Svenska landsmålen VI. Smärre meddel. S. CXCIII, av J. A. Lundell.

Feilberg, H. F. Sproglige Iakttagelser fra Vestjylland og Samlinger til en udbredt Børnelegs Historie.
Historisk månedsskrift 1887.

Helsingfors landsmålsförenings anvisning till svenska dialektuppteckningar.
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 2. 1886—87 s. 150—153.

Kryger, J. K. Bidrag till nord-sjællandsk Lyd- og Bøjningslære.
Blandinger udg. af universitetsjubilæets danske samf. 1, s. 347—397.

Noreen, Ad. Svensk folketymologi. Inträdesföreläsning, hållen vid förf:s installation som professor i nordiska språk vid Upsala universitet den 14 oktober 1887.
Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1887 s. 554—561.
— Folketymologier. Sthm 1888. 8:o. 39 s,
Svenska landsmålen VI, 5.
Olséni, N. Södra Luggudemålets ljudlära. Akad. afh. Sthm 1887. 8:o. 85 s.
Särtryck ur Svenska landsmålen VI, 4.
Thorsen, P. K. Sprogarten på Sejerö. Udgivet af Universitets-jubilæets danske samfund. H. 1. Københ. 1887. 8:o. 56 s. Kr. 1,35.
Vendell, H. Runömålet. Ljud- ock formlära samt ordbok. (Forts.) Sthm 1887. 8:o. S. 65—154.
Svenska landsmålen II, 3.
— Bidrag till svensk folketymologi.
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 2. 1886—87 s. 154—179, 3. 1887—88 s. 107—111.
— Sydöstsvenska etymologier.
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 2. 1886—87 s. 180—185.
— *U*-omljud af *a* i de sydöstsvenska dialekterna.
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 2. 1886—87 s. 186—189.
Åström, P. Språkhistoriska studier öfver degerforsmålets ljudlära. Akad. afh. Sthm 1888. 8:o. 150 s.
Särtr. ur Sv. landsmålen VI, 6.

b. Täkster.

Agrell, Alfhild. På landsbygden. Skildringar. Sthm 1887. 8:o. 4 + 221 s. Kr. 2,50.
Delvis på landsmål.
Danske Folkeæventyr optegnede af Folkemindesamfundets Medlemmer og udarbejdede af *E. T. Kristensen.* Viborg 1887, 88. 8:o.
Den gamle gycklaren eller längtan efter äfventyr. Berättelse af *A. L—m.* Gbg 1888. 12:o. 40 s. Kr. 0,25.
Delvis på västgötamål.
Djurklou, G. Folkeæventyr fortalte på svenske bygdemål. Oversatte af *Nordahl Rolfsen.* Med illustrationer af Th. Kittelsen og E. Werenskiold. Kristiania 1888. 8:o. 8 + 148 s. Kr. 4.
Engelke, V. Helsingesägner. Från Ljusdals socken, Helsingland.
Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CXLII—CXLVI.
Hur det slumpade sig, så att lappskräddarens pågaknase blef fabrikör. Skånsk skämtsägen, återberättad af *Ave* [Eva Wigström].
Sol. Illustr. kalender för alla s. 25—27.
Nilsson, K. Ny samling muntra folklifsbilder från östra och mellersta Blekings strandbygd och skärgård, tecknade på modifieradt bygdemål. Karlskr. 1888. 8:o. 79 s. Kr. 1.

Olsson, E. Gått homör. I. Jämtmål på värs och prosa af *Äcke*. Östersund 1888. 8:o. 32 s. Kr. 0,30.
Nyländska folksagor. Ordnade af *G. A. Åberg*. Hfrs 1887. 8:o. IX + 453 s.
Nyland. Saml. utg. af Nyländska afd. II.
Om Lillpintel och trollkäringen. (Uppt. av O. P. P—n).
Sv. landsmålen. VI. Smärre meddel. S. CXXXIV—CXXXIX.
Rye, O. Eventyr og Fortællinger fra Sønderjylland. Aarhus 1887. 8:o. 88 s. Kr. 0,50.
Sagn og overtro fra Jylland, samlede af folkemunde ved *Evald Tang Kristensen*. 2. Saml. 2. Afd. Kolding 1888. 8:o. 4 + 392 s. Kr. 4.
Utgör Saml. 9 av Jyske folkeminder.
Sagor och berättelser i landskapsmål, samlade och utgifna af *Peron*. Sölvesborg 1887. 8:o. 32 s. Kr. 0,50,
Sivle, P. Vossa-Stubba. Utgjevet av "Det norske Samlaget". Kra 1887. 8:o. 46 s. Kr. 0,50.
Sundblad, Joh. Erik i Källviken. En folklifsbild.
Hemvännen 1888 s. 161, 170 ock 178. — Delvis på landsmål.
Svartengren, T. Nô hôrt frå skogsbygda. Förste samlinga. Gbg 1887. 16:o. 50 + 2 s. Kr. 0,50.
Trollbruden. På Delsbomål (Helsingland), meddelad af fru *Anna Hjelmström* f. Härdelin. Uppteckn. af *V. Engelke*.
Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CXXXIX—CXLII.
Weiland, P. Göingen. Bygdemål från sydöstra delen af vestra Göinge härad. Sthm 1887. 16:o. 4 + 118 s. Kr. 1,25.
Wranér, H. Staaveprat. Frit omarbeidd pao sognamaol ao *Bolette C. Pavels Larsen*. Bergen 1888. 8:o. 72 s. Kr. 0,70.

IV. Runkunskap ock mytologi.

Brate, E. [& S. Bugge] Runverser.
Antiqv. tidskr. för Sverige. X, 1—4.
— Runskriftens uppkomst och utveckling i Norden enligt senaste undersökningar. [Referat av *L. Wimmer*, Die Runenschrift, übers. von F. Holthausen. Berl. 1887].
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 50—61.
— En gotländsk dopfunt i en kyrka på Bornholm. [Referat av *L. Wimmer*, Døbefonten i Åkirkeby kirke. Københ. 1887].
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 62—67.
Dryden, H. The Manx runic inscriptions.
The Academy 1887, 1 s. 202—203, 221 ock 290.
Handelmann, H. Der Runenstein von Gottorp.
Korresp. blatt d. Gesammtver. d. deut. Gesch. u. Alterth. 1887, s. 118.
Hildebrand, H. Om dopfunten i Åkirkeby på Bornholm.
Antikv. akad:s månadsbl. 1887 s. 179—191.

Kempff. K. Hj. Bild- och runstenen i Ockelbo. 4:o. XXII s. + 1 pl. I Redog. för de allm. lärov. i Gefle o. Söderhamn 1886—87.
Anm.: Zeitschr. f. deut. Philol. XX s. 251, av Th. Möbius.

Kermode, P. M. C. The Manx runic inscriptions.
The Academy 1887, 1 s. 150—152 ock 222.

— Catalogue of the Manks crosses with the runic inscriptions and various readings and renderings compared. Ramsey 1887. 8:o. 36 s.
Anm.: Anz. f. deut. Alterth. 1888 s. 210, av K. Leutzner.

Kurck, Cl. Om tvänne nyfunna runstenar i Skåne. Lund 1888. 8:o. 2 + 9 s. + 2 pl. Tryckt som manuskript.

Liliencron, R. v. Ein Runenfund.
Allgem. Zeitung 1887 n:o 221.

— Der Runenstein von Gottorp. König Sigtryggs Stein im Schleswig-Holsteinischen Museum vaterländischer Altertümer zu Kiel. Mit einem Anhang von H. Handelmann. Kiel 1888. 8:o. 32 s. M. 1,20.

Läffler, L. Fr. Om dopfunten i Åkirkeby på Bornholm.
Antikvitetsakad:s månadsblad 1887 s. 13—15.

Montelius, O. Runornas ålder i Norden.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VI s. 236—270.

Munier. Über den Runenspeer von Torcello.
Zeitschr. für Ethnol. 1886 s. 510—511.

Rasmussen, R. C. Gallehus-Guldhornets Indskrift og de mest fremtrædende Figurers Tydning. Stentryck. 4:o. 6 bl.

— [Tolkning af en Del ældre Runeindskrifter]. Stentryck. Københ. 1887. 4:o. 10 bl.

— Glavendrupstenens Indskrifter, det ældste danske Runealfabet og Vadstenabrakteaten. Stentryck. Københ. 1888. 4:o.

Schnippel, E. Über das Runenschwert des k. historischen Museums zu Dresden.
Berichte der sächs. Ges. der Wiss. 1887 s. 126—170.

Söderberg, Sv. Runologiska och arkeologiska undersökningar på Öland sommaren 1884.
Antiqv. tidskr. för Sverige. IX, 2.

— Om några nyfunna gotländska runinskrifter. (Föredrag den 2 maj 1882 i Lunds filologiska sällskap. Lund 1888. 4:o. 8 s.
Särtryck ur Lunds univ:s årsskr. T. 24.

Taylor, I. The Manx runes. Douglas 1887. 8:o. 17 s.

— The Manx runic inscriptions.
The Academy 1887, 1 s. 184—186 ock 222.

Torin, K. Vestergötlands runinskrifter. Tredje samlingen. Sthm 1888. 8:o. 46 s. + 33 pl. (Med anmärkn. af *S. Bugge*).
Medföljer Vestergötlands fornminnesförenings tidskrift, häft. 4, 5.

Vigfusson, G. The Manx runic inscriptions.
The Academy 1887, 1 s. 167—168 ock 203.

Wimmer, L. F. A. Die Runenschrift. Vom Verfasser umgearbeitete und vermehrte Ausgabe mit 3 Tafeln und Abbildungen im Texte.

Aus dem Dänischen übersetzt von Dr. *F. Holthausen*. Berlin 1887. 8:o. XXIV + 392 s. + 3 tab. Kr. 14.

Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1889 sp. 48, av W. Martens. — The Athenæum 1887, 2 s. 368.

— Døbefonten i Åkirkeby kirke. Københ. 1887. 4:o. 6 + 84 s. + 3 pl. Kr. 20.

Utgiven på 100-årsdagen av R. K. Rasks födelse.

Anm.: Anz. f. deut. Alterth. 1888 s. 213, av R. Heinzel. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 1619, av [E. Mo]gk.

Anderson, R. B. Nordisk Mythologi. Oversættelse efter Originalens fjerde Oplag ved Dr. *Fr. Winkel Horn*. Kra 1886—87. 8:o. XIII + 480 s. Kr. 6.

Anm.: Finsk tidskr. 1887, 2 s. 234, av A. O. F[reudenthal].

— Mythologie scandinave. Légendes des Eddas. Traduction de *Jules Leclerq*. Paris 1886. 8:o. 293 s.

Anm.: Revue de l'hist. des relig. XIV s. 236, av E. Beauvois.

Beer, L. Zur Hildensage.

Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 522—572.

Boesen, J. E. Nordisk Gudelære (med Billeder efter Oldsager). København. 1888. 8:o. 68 s. Kr. 1.

Bugge, S. Der gott Bragi in den norrönen gedichten.

Beitr. zur gesch. der deut. spr. XIII s. 187—201.

— Iduns Æbler. Et Bidrag til de nordiske Mythers Historie.

Arkiv för nord. filol. V s. 1—45.

Dalström, Kata. Nordiska gudasagor berättade för barn och ungdom. Med 11 originalteckningar af *V. Andrén*. Sthm 1887. 8:o. 120 s. Kr. 3,25.

Detter, F. Der mythus von Hölgi, Þorgerdr und Irpa.

Zeitsch. f. deut. Alterth. N. F. XX s. 394—402.

— Der finnenkönig Gusi.

Zeitschr. f. deut. Alterth. N. F. XX s. 449—454.

Germanische Göttersagen. Mythologische Gedichte gesammelt und zusammengestellt von *G. v. Schulze*. Mit Einleitung von F. Dahn. Leipzig 1887. 8:o.

Golther, W. Die Wielandsage und die Wanderung der fränkischen Heldensage.

Germania. N. R. XXI s. 449—480.

Hahn, W. Odin und sein Reich. Die Götterwelt der Germanen. Berlin 1887. 8:o. XVI + 347 s. M. 4.

Anm.: Zeitschr. f. d. Gymn. wes. 1887 s. 629, av G. Bötticher. — Zeitschr. f. d. österr. Gymn. wes. 1887 s. 126, av A. E. Schönbach. — Blätter f. lit. Unterhalt. 1887 s. 298, av J. Mähly. — Mag. f. die Lit. des In- u. Auslandes 1887 s. 537, av K. Blind. — Zeitschr. f. d. Realschulwes. 1887 s. 373. — The Academy 1887, 2 s. 162, av *K. Blind*.

Hildebrand, H. Viktor Rydberg och den nordiska mytologien.
Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1887 s. 241—257.

Hoffory, J. Der germanische Himmelsgott. (Ein Beitrag zur Geographie und Geschichte der deutschen Götterwelt).
Nachr. der Ges. der Wissensch. zu Gött. 1888 s. 426—443.
— Berör delvis den nord. mytol.

Kock, A. Var Balder äfven en tysk gud? En mytologisk fråga, belyst af ett svenskt signeformulär.
Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CXLVI—CL.

Lange, A. Deutsche Götter- und Heldensagen. Für Schule und Haus nach den besten Quellen dargestellt. Leipzig 1887. 8:o. IV + 448 s. M. 3,75.

Leygh, E. F. Odins name Sanngetal.
Mod. language notes II.

Mogk, E. Bragi als gott und dichter.
Beitr. zur Gesch. der deut. spr. u. lit. XII s. 383—392.

— Bragi.
Beitr. zur Gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 81—90.

Mogk, E. Das angebliche Sitbild im tempel zu Gudbrandsdalir.
Beitr. zur gesch. der deut. spr. u. lit. XIV s. 90—93.

Müller, S. Grundtræk af den nordiske Mythologi. Efter N. M. Petersen. Til Skolebrug. 2. Udg. Københ. 1888. 8:o. 30 s. Kr. 0,50.

Rudolf, A. Der germanische Lichtgott Balder und der heilige Johannes. Ein Beitrag zur deutschen Sagenforschung.
Archiv für das Stud. der neueren Spr. u. Litt. B. 77 s. 241—284.

Rydberg, V. Fädernas gudasaga. Berättad för ungdom. Gbg. 1887. 8:o. 4 + 248 s. Kr. 3,50.
Anm.: Finsk tidskr. 1888, 1 s. 49, af F. G[ustafsson].

Sander, Fr. Nordisk mythologi. Gullveig eller Hjalmters och Olvers saga i öfversättning från isländskan med förklaring. Med några Edda-illustrationer af svenska konstnärer.
Sthm 1887. 8:o. 4 + 250 + 2 s. Kr. 5.
Anm.: Ny illustr. tidn. 1887 s. 394.

— Guldhornen från Gallehus i Slesvig Nordens yppersta fornfynd upptäckta och åter förlorade. En mythistorisk och arkeologisk undersökning. Med afbildningar i träsnitt. Sthm 1888. 8:o. 2 + 98 s. + 4 pl. Kr. 2,50.

Sarrazin, G. Germanische Sagenmotive im Tristan-Roman.
Zeitschr. f. vergleich. Litt. gesch. I s. 263—272.

Yggdrasil. En äktenskapskonflikt i forntiden. [Brynhildsmyten].
Dagny 1887 s. 249—252.

V. Arkeologi ock kulturhistoria.

Bahnson, Kr. Sépultures d'hommes et de femmes de l'âge de bronze, traduit par E. Beauvois.
Mém. des antiqu. du Nord 1887 s. 251—276.

Baltzer, L. Hällristningar från Bohuslän. H. 11—13. Gbg 1887, 88. Fol. 12 s. + 7 pl.

Dreyer, V. Danmarks Forhistorie i Omrids. Stenalderen. Københ. 1887. 8:o. 32 s. Kr. 0,20. — Bronce- og Jernalderen. Københ. 1888. 8:o. 32 s. Kr. 0,20.
Studentersamfundets Smaaskrifter. N:o 55—56 ock 74—75.

Dyrelevninger fra ældre og yngre Stenalders Bopladser, bestemte af *C. G. J. Petersen, Herluf Winge* og *Oluf Winge.*
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1888 s. 310—322.

Ekhoff, E. Bohusläns fasta fornlemningar från hednatiden. 5. Lane härad.
Bidr. t. Gbgs o. Bohusläns fornm. o. hist. IV s. 297—372 + 1 karta.

Gustafson, G. A. Gotländska bronsåldersfynd, förtecknade.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VI s. 209—231.

— En ny gånggrift i Bohuslän undersökt och beskrifven.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 23—32 ock 122—123.

Hausen, R. Anteckningar gjorda under en antiqvarisk forskningsresa sommaren 1876 i Östra Nyland. Hfrs 1887. 8:o. 4 + 123 s. + 12 pl.
Särtr. ur Bidr. t. känned. om Finl:s natur o. folk. H. 44.

Hildebrand, H. Förfalskade fornsaker och mynt.
Antikvitetsakad:s månadsblad 1887 s. 3—12.

— Fornlemningarnas vård och domarne.
Antikvitetsakad:s månadsbl. 1887 s. 23—29 ock 67—75.

— Upsala domkyrka och hennes grafvar.
Antikv. akad:s månadsbl. 1887 s. 76—109.

— Grafvarna i kyrkorna.
Antikv. akad:s månadsbl. 1887 s. 125—134.

— En stenåldersgraf på Gotland.
Antikv. akad:s månadsbl. 1887 s. 110—112.

— Ett praktspänne från Gotland.
Antikv. akad:s månadsbl. 1887 s. 113—120.

— En stenyxa med romanska ornament.
Antikvitetsakad:s månadsblad 1887 s. 22.

— Oxe och drake.
Antikv. akad:s månadsbl. 1887 s. 49—52.

Hildebrand, H. m. fl. Kunna andra åtgärder än de redan vidtagna bidraga till att skydda de kyrkliga fornlemningarna i landet?
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 8—12.

Hildebrand, H. En långväga främling. [En Cypræa melanostoma funnen i en grav på Gotland].
Kalendern Polstjernen 1889 s. 138—148.

Madsen, A. P. Undersøgelse af Kjøkkenmøddingen ved Meilgaard i 1888.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1888 s. 299—309.

Montelius, O. Ett fynd från Eskelhems prestgård på Gotland.
Antikv. akad. månadsbl. 1887 s. 145—179.

— The national historical museum, Stockholm. A guide to the collection, issued by the royal academy of literature, history, and antiquities. Translated from the 5:th swedish edition by *Charles H. Derby.* Sthm 1887. 8:o. 6 + 148 + 2 s. Kr. 2.

— Hvad känna vi om Östergötlands första bebyggande?
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 2—5.

— I hvilket förhållande stå hällristningarne i Östergötland till dem i andra delar af Skandinavien?
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 5—8.

— The civilisation of Sweden in heathen times. Translated from the second swedish edition revised and enlarged by the author by *F. H. Woods.* With map and two hundred and five illustrations. London 1888. 8:o. XVI + 214 s. + 1 karta.
Anm.: The Academy 1889, 1 s. 416, av H. Bradley.

Müller, S. Trouvailles danoises d'exvoto, des âges de pierre et de bronze, traduit par *E. Beauvois.*
Mém. des antiqu. du Nord. 1887 s. 225—250.

Müller, S. Ægredskaber fra den ældre Stenalder.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1888 s. 238—260.

— Zoologiske og archæologiske Bestæmmelser.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1888 s. 261—280.

— Ordning af Danmarks oldsager. Stenalderen. Afbildningerne tegnede og chemityperede af *Magnus Petersen.* Udgivet paa Carlsbergfondets bekostning. Avec un résumé français. Københ. 1888. 4:o. 58 s. Kr. 4,60.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 178, av O. Montelius.

Neergaard, C. Ravsmykkerne fra Stenalderen.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1888 s. 281—298.

Nordin, Fr. Fornlemningar i Vestkinde socken på Gotland på kongl. vitterhets historie och antiqvitetsakademiens bekostnad undersökta år 1885.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 33—49.

Olsson, P. Ett graffynd från vikingatiden vid Frusta i Rödöns socken, Jemtland.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VI s. 232—235.

Petersen, H. Vognfundene i Deibjerg Præstegaardsmose ved Ringkjøbing 1881 og 1883. Et Bidrag til Oplysning om den forromerske Jernalder i Danmark. Med 5 Tavler raderede i Kobber af Prof. *Magnus Petersen* og 36 Figurer i Texten. Udgivet med Understøttelse af den grevelige Hjelmstierne-Rosencroneske Stiftelse. Københ. 1888. 4:o. 56 s. Kr. 8.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1889 s. 83, av I. Undset. — The Academy 1888, 2 s. 14, av G. Stephens.

-srstad, A. Om offentliga samlingar af fornsaker.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 13—16.

Steenstrup, Jap. Ved Fremlæggelsen af Skriftet: Kjøkkenmøddinger, eine gedrängte Darstellung dieser Monumente sehr alter Kulturstadien."
Overs. over det danske Vidensk:s Selsk.s Forhandl. 1888 s. 213—252.
— Tørvemosernes Bidrag til Kundskab om Danmarks forhistoriske Natur og Kultur. Et Foredrag holdt for Landmansforsamlingens Medlemmer den 10. Juli 1869. 2. Opl. Med Tillægsnoter. Københ. 1888. 8:o. 42 s. Kr. 0,25.
Stolpe, Hj. Björkö i Mälaren. En vägledning för besökande. Sthm 1888. 8:o. 24 s. Kr. 0,50.
Svenska fornminnen fotograferade och utgifna af *C. F. Lindberg.* [Sthm 1888]. Fol. 179 helpl. ock 428 halvpl.
Svenska fornminnesföreningens åttonde allmänna möte, i Linköping den 18—20 augusti 1887.
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 1—22.
Undset, I. Nordirk og mellemeuropæisk arkæologi. En forelæsning.
Nyt Tidsskrift 1887 s. 363—383.
— Nyere forhistorisk Arkæologi.
Vidar 1888 s. 643—669.
— Norske jordfundne oldsager i Nordiska museet i Stockholm. Kra 1888. 8:o. 46 s. Kr. 1,25.
Särtryck ur Kristiania Vidensk.-Selsk:s Forhandl. 1888.
Vedel, E. Tale ved Oldskriftselskabets Jubilæumsfest paa Amalienborg den 15. December 1888 i Anledning af Hans Majestæt Kong Christian IX:s 25aarige Præsidium.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1888 s. 349—365.
Collinder, E. Förteckning öfver Sundsvalls högre allmänna läroverks samling af mynt och minnespenningar m. m. Sundsv. 1887. 4:o. 37 s.
Sundsvalls h. allm. läroverks årsredog. 1887—88.
Finlands riddarskaps och adels vapenbok. Utgifven enligt riddarskapets och adelns beslut genom *G. Granfelt.* H. 1. Hfrs 1888.
Anm.: Finsk tidskr. 1889, 1 s. 305, av M. Stackelberg.
Hildebrand, H. Heraldiska studier. II. Landskapens vapen.
Antiqv. tidskr. för Sverige. IX, 1.
— Folkungakonungarnes tvåsidiga mynt.
Antikvitetsakad:s månadsblad 1887 s. 29—46.
— Angelsaksiska myntfynd i Sverige efter 1845. (Forts.)
Antikvitetsakad:s månadsblad 1887 s. 16—22.
— Johan Carl Hedlinger.
Antikv. akad:s månadsbl. 1887 s. 137—144.
Jørgensen, A. D. Undersøgelser vedrørende Danebroge og det danske kongevåben.
Hist. Tidsskr. (dansk). 6. Række, B. 1 s. 148--194.
Lagus, W. Numismatiska anteckningar. I. Historik öfver finska universitetets mynt- och medaljkabinett. Senare stycket.
Bidrag till känned. af Finl:s natur och folk H. 47 s. 1—160.

Anm.: Finsk tidskr. 1888, 2 s. 61, av K. Tallqvist.

Levin, A. Beskrifning af Johan III:s mynt. Sthm 1887. 8:o. 64 s. Numismatiska meddelanden XI.

Petersen, H. Danske geistlige Sigiller fra Middelalderen. Tegnede og lithograferede af *T. Bergh.* H. 1—7. Københ. 1883—87. Fol. XIV + 115 s. + 60 pl.

Anm.: Literar. Centralbl. 1887 sp. 1756, av W. A. — The Academy 1887, 2 s. 93, av G. Stephens. — Hist. Tidsskr. (dansk) R. VI, B. 1 s. 725, av A. Thiset.

Afbildningar af föremål i Nordiska museet, äfvensom af nordiska ansiktstyper, klädedräkter och byggnader, af hvilka teckningar förvaras i Nordiska museets arkiv, utgifna af *Artur Hazelius.* I. Småland. Sthm 1888. 4:o. 4 s. + 12 pl. Kr. 1,50.

Anm.: Finsk tidskr. 1889, 1 s. 378, av C. G. Estlander.

Arpi, R. Isländska föremål i Nordiska museet.

Samfundet för Nord. museets främjande. 1886. Meddelanden. S. 5—18.

Aspelin, E. Nationalmuseum för Finland. Hfrs 1887. 8:o.

Anm.: Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1887 s. 627, af S. Müller.

Bang, V. En Bandsættelse.

Kirkehist. Samlinger. 3. R. VI s. 253—291.

— "Gilde"væsenet fordum, særlig i Danmark.

Historisk Arkiv B. 17 s. 401—413, B. 18 s. 18—33, 183—189 ock 348—371.

Bergsøe, W. Danske Foreningstegn udstedte af Gilder, Corporationer og Lav fra Middelalderen til Nutid. Københ. 1888. 4:o. XVI + 24 s. + 5 pl. Kr. 4.

Bibliophilus. Konung Gustaf Adolfs bröllop år 1620.

Läsn. för folket 1887 s. 116—140.

Birkeland, M. Det norske Postvæsen i dets Oprindelse og første Begyndelse.

Smaaskrifter tilegn. A. F. Krieger d. 4. Okt. 1887 s. 185—229.

Blümcke, O. Stettins hansische Stellung und Heringshandel in Schonen. Stettin 1887. 8:o. 192 s.

Byhistorier och tidsbilder från Vestgötabygderna upptecknade af F. W. B—n. (Sign. Simplex). 1:a delen. Skara 1888. 8:o. 2 + 16 s. Kr. 0,25.

Das Nordische Museum in Stockholm. Stimmen aus der Fremde. Sthm 1888. 8:o. 2 + 122 s. Kr. 2.

Eurenius, M. C. J. Katalog öfver den kulturhistorisk-etnografiska afdelningen af Malmö museum upprättad år 1888. I. Föremål från Skånes hednatid och medeltid. Malmö 1888. 4:o. 4 + 20 s. + 4 pl.

I Redogörelse för allm. lärov. i Malmö m. fl. 1887—88.

Feilberg, H. F. Fællesskab blandt folkene i skik, æventyr og leg.
Hist. månedsskrift for folkelig og kirkel. oplysn. IX s. 257—3[illegible].

G[illegible], *R.* Drag af våra äldsta förfäders kultur.
Svenska illustr. familj-journ. 1887 s. 11.

Gödecke, *P. A.* Från Nordland och Finnmarken.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1888 s. 576—590.

Hausen, *R.* Ett högadligt bo vid medlet af 1600-talet.
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 3. 1887—88 s. 200—215.

Hazelius, *A.* Führer durch die Sammlungen des Nordischen Museums in Stockholm. Sthm 1888. 8:o. 4 + 50 s. Kr. 0,75.

Hildebrand, *H.* Om välgörenhet under medeltiden. III. Vården om de fattige.
Sv. fornminnesfören:s tidskr. VI s. 271—282.

Jacob, *G.* Der nordisch-baltische Handel der Araber im Mittelalter. Leipz. 1887. 8:o. 152 s.

Karlin, *G. J:son.* Kulturhistoriskt museum i Lund. Vägledning för besökande. Lund 1888. 8:o. 60 s. Kr. 0,40.

Krøyer, *H.* Det Skanørske Sildefiskeri i det 12. til 15. Aarhundrede.
Nord. Aarskr. for Fiskeri 1887 s. 14—149.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, B. 1 s. 470, av Joh. Steenstrup.

Lagerblad, *E.* Ett borgmästareval i Finland för omkring 200 år sedan.
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 2. 1886—87 s. 190—198.

Liebrecht, *F.* Das Nordische Museum.
Germania, N. R. XX, s. 376—382.

Lifrustkammaren. 36 fotogr. [Sthm 1888]. Fol. R. Blædel. & K.

Lindström, *J.* I Jämtebygd, studier och skildringar. Sthm 1888. 12:o. 118 s. Kr. 1,50.
Anm.: Finsk tidskr. 1889, 1 s. 62, av I. A. Heikel.

Looström, *L.* Om bruket af guld- och silfverföremål i de svenska hemmen under 1500—1700-talen.
Meddel. från sv. slöjdfören. 1887 s. 23—57.

Lund, *Tr.* Danmarks og Norges Historie i Slutningen af det 16:de Aarhundrede. I. Indre Historie. Ottende Bog. Dagligt Liv: Fødsel og Daab. Københ. 1887. 8:o. 8 + 416 s. Kr. 6,25. — Niende Bog. Dagligt Liv: Trolovelse. Københ. 1888. 8:o. 10 + 495 s. Kr. 7,50.

Mejborg, *K.* Gamle danske Hjem i det 16:de, 17:de og 18:de Aarhundrede. Billeder med Text. Festskrift i Anledning af Hundredaarsdagen for Stavnsbaandets Løsning den 20 Juni 1888. Paa Foranstaltning af den nordiske Industri- Landbrugs- og Kunstudstillings landbohistoriske Udvalg. Københ. 1888. 4:o. 136 s. Kr. 10 (Folkeudg. 5).
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1888 s. 471, av F. Meldahl.

Minnen från Nordiska museet. Afbildningar af föremål i museet jämte åtföljande text, under medverkan af flere konstnärer och författare utgifna af *Artur Hazelius*. B. 2, h. 1, 2. Sthm 1888. Tvär fol. 10 bl. + 6 pl. Kr. 2 f. häfte.

Anm.: Finsk tidskr. 1889, 1 s. 378, av C. G. Estlander.

Nordström, S. Kort öfversigt öfver det svenska folkskoleväsendets utveckling till år 1842. Sthm 1887. 8:o. 4 + 22 s.

Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1888 s. 21, av H. Hernlund.

Nyrop, C. Københavns Tømmerlav. Industrihistoriske Meddelelser. Afbildningerne tegnede af E. Rondahl. Københ. 1887. 8:o. 368 s. Kr. 8.

— Fra Roskilde Smedelavs Lade. Nogle Meddelelser. Roskilde 1887. 8:o. 74 s. Kr. 1.

Nyrop, Kr. Navnets magt. En folkepsykologisk studie.

Opuscula philologica s. 118—209 ock 267—269.

Olrik, A. Middelalderens vandrende spillemænd i Norden og deres visesang.

Opuscula philologica s. 74—84 ock 265—266.

Pappenheim, M. Ein altnorwegisches Schutzgildestatut nach seiner Bedeutung für die Geschichte des nordgermanischen Gildewesens erläutert. Breslau 1888. 8:o. V + 167 s. M. 4.

Anm.: Gött. gel. Anz. 1889 s. 249, av K. von Amira. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 365. — Deut. Lit. zeit. 1888 sp. 983, av K. Lehmann. — Hist. tidskr. (dansk) R. 5, B. 6 s. 828, av J. C. H. R. Steenstrup.

Pontoppidan, H. Folkelivsskildringer. Københ. 1888. 16:o. 104 s. Kr. 0,25.

Dansk Folkebibliotek N:o 67.

Sagn og eventyr fra Nordland. Samlede af *O. Nicolaissen*. Anden samling. Kristiania 1887. 8:o. 4 + 94 s. Kr. 0,80.

Schäfer, D. Das Buch des Lübeckischen Vogts auf Schonen nebst 5 Beilagen. Mit 3 Tafeln und 2 Karten. Halle 1887.

Hansische Geschichtsquellen IV.

Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk) R. 6, B. 1 s. 470, av Joh. Steenstrup.

Steenstrup, J. C. H. R. Den danske Bonde og Friheden. Otte Foredrag over Bondestandens Fortid holdte inden Hundredaarsfesten for Frigjørelsen. Københ. 1888. 8:o. 108 s. Kr. 2,25.

Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1888 s. 591, av A. D. Jørgensen.

Stoch, V. Kemiske og mikroskopiske Undersøgelser af et ejendommeligt Stof, fundet ved Udgravninger, foretagne for det islandske Oldsagsselskab (fornleifafélag) af Sigurd Vigfusson paa Bergthorshvol i Island, hvor ifølge den gamle Beretning Njal, hans Hustru og hans Sønner indebrændtes Aar 1011. Københ. 1887. 8:o. 22 s. + 2 pl.

Även såsom bilaga till Árbok hins ísl. fornleifafjelags 1887, i nyisl. översättning.

Sundblad, J. Gammaldags seder och bruk. Ny upplaga. Väsentligt omarbetad och tillökad. Sthm 1888. 8:o. 4 + 384 s. Kr. 4,50.
Swederus, M. B. En trädgårdsbok för svenska adelsmän på 1600-talet. Kulturhistorisk skizz. Sthm 1886. 8:o. 23 s.
Särtryck ur Svenska trädgårdsföreningens tidskr. 1886.
Thorsander, G. I gårdar och byar. En samling folklifsskildringar, historier, minnen och sägner från en gammal kulturbild. Sthm 1887. 8:o. 4 + 211 s. Kr. 2,25.
Torpson, N. Svenska folkundervisningens utveckling från reformationen till 1842. Sthm 1888. 8:o. XII + 312 s. Kr. 2,25.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1888 s. 21, av H. Hernlund.
Utdrag ur hushållsanteckningar förda af Måns Henriksson Spåre åren 1585 och 1586. (Meddelade af *R. Hausen.*)
Förhandl. o. upps. utg. af Sv. lit. sällsk. i Finl. 3. 1887—88 s. 116—119.
Westling, G. Några ord om undervisningen vid Linköpings stifts trivialskolor under biskop Spegels ämbetstid.
Pedag. tidskr. 1887 s. 1—8, 41—55 ock 89—96.
Wieselgren, H. Härolden med fäjdebrefvet. En förtegad historia.
Runa. Minnesblad fr. Nord. museet 1888 s. 28–31.
Wigström, Eva. Vandringar i Skåne och Bleking för samlande af svensk folkdiktning. Sthm 1887. 8:o. 82 s.
Svenska landsmålen VIII, 1.
Anm.: Arch. per lo studio delle trad. pop. VI, 4.
— Omklädda folkseder.
Runa. Minnesbl. fr. Nord. museet 1888 s. 18.
Bang, A. Chr. Om Indskriften i det saakaldte Thomas Angells Kapel i Throndhjems Domkirke.
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. R. VI s. 252–259.
Bayeux-tapeten. (Med 7 afbildningar i facsimile.)
Ny illustr. tidn. 1887 s. 296.
Boye, V. Prøver af Træskærer- og Malerkunst i Vikingetiden.
Tidsskr. for Kunstindustri 1887 s. 151—156.
Bøgh, J. Tekniske Spørgsmaal i Oldtidens Kunst og Haandværk. Bergen 1887. 8:o. 52 s. Kr. 0,65.
Eichhorn, C. Bokbindare och bokband i Sverige till år 1720.
Meddel. fr. Sv. slöjdfören. år 1888 s. 1—37.
Hildebrand, H. Ett medeltidssmycke.
Antikvitetsakad:s månadsblad. 1887 s. 1—2.
— Hvad är fornnordisk stil?
Meddel. fr. Sv. slöjdfören. år 1888 s. 60—87.
Jørgensen, A. D. Helgenskrinene i St. Knuds kirke. II.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1887 s. 125—170.
Kunst og haandverk fra Norges fortid. Udg. af Foren. til norske fortidsmindesmerkers bevaring ved *N. Nicolaysen.* H. 7, 8. Kra 1887, 88. Fol.
Løffler, J. B. Danske daterede Gravstene fra tiden indtil Aar 1400.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1887 s. 106—124.

Mejborg, R. Hvad är på tapeten?
Samf. för Nord. museets främj. 1885. Meddel. S. 85—101.
Mollerup, W. Billedlige Fremstillinger af Slaget ved Bornhøved.
Aarb. f. nord. Oldkynd. 1888 s. 219—237.
Torin, K. Afbildningar af i Edåsa museum förvarade fornsaker.
Vestergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 4, 5, s. 25—33.
— Ambon i Husaby kyrka.
Vestergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 4, 5 s. 34—35.
— Grafstenar i Skara domkyrka.
Vestergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 4, 5 s. 45—57.
— Grafstenar på Vestergötlands kyrkogårdar.
Vestergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 4, 5, s. 36—44.
— Grafstenar i Varnhems kyrka.
Vestergötl:s fornm. fören:s tidskr. H. 4, 5 s. 58—60.
Undset, I. Indskrifter fra Middelalderen i Throndhjems Domkirke. Med 1 lithograferet og 15 autograferede Plancher. Kristiania 1888. 8:o. 100 s.
Särtryck ur Christiania Videnskabsselskab:s forhandl. 1888.
Vigfússon, S. Smávegis.
Árbok hins ísl. fornleifafélags 1887 s. 38—42.
Dietrichson, L. Ejendommelighederne ved stavekirkernes construction. Et capitel af de norske stavekirkers historie. I, II.
Nord. tidskr. (Letterst.) 1887 s. 37—47 ock 99—117.
— Hov og Stavekirker i deres Forhold til de angelsaksiske Kirker.
Vidar 1888 s. 118—155.
— Sammenlignende Fortegnelse over Norges Kirkebygninger i Middelalderen og Nutiden.
Theol. Tidsskr. f. d. evang.-luth. Kirke i Norge. R. III, B. 2 s. 1—51, 273—319, 465—512.
Eichhorn, C. Linköpings domkyrkas byggnadshistoria. Kort öfversigt. (Efter ett föredrag vid svenska fornminnesföreningens allmänna möte i Linköping den 20 aug. 1887).
Sv. fornm. fören:s tidskr. VII s. 75—86.
Heales, E. The churches and ecclesiastical antiquities of the island of Gottland (other than of Wisby). London 1888. 8:o. 54 s. + 36 pl. 5 guin.
Anm.: Nord. tidskr. (Letterst.) 1888 s. 609, av H. Hildebrand.
Lorange, A. Storhaugen paa Karmøen. Nyt Skibsfund fra Vikingetiden. 8:o. 16 s. + 1 pl.
Bergens Museums Aarsberetn. 1887, IV.
Løffler, J. B. Brahetrolleborgs Kirke.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1887 s. 73—78.
Middelalderens kirkelige Monumenter. Mindre Meddelelser (af *J. B. Løffler, S. Müller, H. Petersen* o. *J. Kornerup*).
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1888 s. 87—138.
Müller, S. En aaben Tagstol i vore romanske Smaakirker.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1887 s. 89—97.

Nicolaysen, N. Atter om Throndhjems domkirke.
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. R. VI s. 159—202. Jfr dst. s. 331—336.
— Om hov og stavkirker.
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. R. VI s. 265—305 ock 402—419.
Petersen, H. Kong Svens Grav og Capel paa Grathe Hede.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1887 s. 78—89.
Schirmer, H. M. Femti daterede norske bygninger fra middelalderen opførte i tiden 996—1531. Med en planche. Kristiania 1887. 8:o. 32 s. Kr. 2.
— Nogle ord i anledning af prof. dr. A. C. Bangs afhandling om den daterede eysteinske indskrift i Throndhjems domkirke.
Hist. Tidsskr. (norsk) R. III, B. 1 s. 28—44.
Stephens, G. Ett urgammalt konstverk. (Basreliefrunstenen i muren på Torpa kyrka i Södermanland. Efter teckning af Olof Hermelin.)
Runa. Minnesblad från Nord. museet 1888 s. 15.

Svenska konstminnen från medeltiden och renässansen aftecknade och beskrifna på föranstaltande af svenska fornminnesföreningen. Fjerde häftet. Vrigstads kyrka i Småland. Pl. 1 och 2. Sthm 1887. Fol. 2 pl. Kr. 3. — Femte häftet. Vrigstads kyrka i Småland. Pl. 3 och 4. Sthm 1888. Fol. 2 s. + 2 pl. Kr. 3.

Tegninger af ældre nordisk Architektur. Med Tilskud af Kultusministeriet udgivne af *O. V. Koch, V. J. Mørk-Hansen* og *E. Schiødte*. 2. Saml. 3. Række 1. H. Køb. 1888. Fol. 3 bl. Kr. 1.

Tuxen, N. E. Les longues nefs de l'ancienne marine septentrionale. Traduit par E. Beauvois.
Mém. de la soc. des ant. du Nord. 1887 s. 277—296.
Undset, I. Kort beskrifvelse af vikingeskibet fra Gokstad. Veiledning for besøgende. Med titelbillede. Kristiania 1887. 8:o. 15 s. Kr. 0,20.
Upmark, G. Gripsholms slott sådant det är och sådant det borde vara.
Nord. tidskr. utg. af Letterst. fören. 1887 s. 509—532.
— Kalmar och Gripsholm.
Nornan 1888 s. 144—158.
Andersen, A. Overtroiske Forestillinger nærmest vedrørende Dyr og Planter.
Historisk Arkiv B. 17 s. 414—434 o. B. 18 s. 113—130, 268—281, 348—371.
Bang, A. Chr. Jomfru Maria i Folkebotaniken. (Brudstykke af et større Arbejde).
Theol. Tidsskr. f. d. evang.-luth. Kirke i Norge. R. III, B. 2 s. 376—381.
Bååth, A. U. Några ord om trolldomsväsendet i Sverige på 1600-talet.
Läsning för folket 1887 s. 195—205.
Dahlerup, W. Hexe og Hexeprocesser i Danmark. Et Foredrag holdt i Foreningen til Oplysningens Fremme blandt Københavns Arbeidere. Københ. 1888. 8:o. 22 s. Kr. 0,10.
Studentersamf:s Smaaskrifter N:o. 80.

Ellakors i Skåne. (Efter meddelande af *Per Nilsson* i Espö 1875). Samf. till Nord. museets främj. 1886. Meddel. S. 19—20.

Hertzberg, R. Kulturbilder ur Finlands historia. II. Hexprocesser på 1600-talet. Hfrs 1888. 8:o. 2 + 114 s. + 1 pl. Kr. 1,75.
Anm.: Finsk tidskr. 1889, 1 s. 377, av M. G. S[chybergson].

Kornerup, J. Om Afbildninger af "Lykkehjulet". Aarbøger for nord. Oldkynd. 1887 s. 97—105.

Läsning för syndaförlåtelse. Bodarne socken, Närke. (Uppteckn ad af A. R. E. Watz, meddelad af R. Bergström). Samf. til Nord. museets främj. 1886. Meddel. S. 21.

Lönnberg, M. Träden i myt och saga. Förr och nu 1888 s. 49—51, 82—83, 102—104, 130—135.

Magnusson, J. Skrock och vidskepelse i Fryksdals härad i Värmland. Samf. till Nord. museets främj. 1886.. Meddel. S. 22—26.

Nyblén, J. Ett recept, en bit skånskt folklif. Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CLI—CLII.

Olsson, Hj. Sägner från Gottland. Svenska landsmålen VI. Smärre meddel. S. CXXX—CXXXIV.

Planter benyttede som Tryllemidler. (Væsentlig efter det tyske ved W. M. S.) Folkevennen. N. R. XII s. 51—63.

Richter, J. En Hexesag fra det 16:de Aarhundrede. Kirkehist. Samlinger. 3. R. VI s. 377—381.

Taranger, A. En Hexeproces fra Österdalen i det 17:de Aarhundrede. Vidar 1887 s. 553—560.

Vidskepelse i Sverige. 1. Om gengångare enligt folktron i Norrbotten. Förr och nu 1889 s. 198—202 ock 283.

Wulff, D. H. En Trolddomssag 1686. Saml. til jydsk hist. og topogr. 2. R., B. 1 s. 428—434.

Bergström, R. Strödda bidrag till svensk folklore. 6—17. Svenska landsmålen VI. Smärre meddel. S. CVIII—CXXIII.

Ekman, C. J. Polskor ock valser upptecknade den 19 juni 1885 hos Johannes Johansson (kallad Spel-Jocke) under Tranbärga, Ydre härad i Östergötland. Svenska landsmålen VI. Smärre meddel. S. CXXIII—CXXX.

Gåtor från Fredsbärgs och Hofva församlingar i Norra Vadsbo härad i Västergötland upptecknade af *P. Aug. Sandén*. Sthm 1887. 8:o. 47 s. Svenska landsmålen VII, 4.

Íslenzkar gátur, þulur og skemtanir, gefnar ut af hinu íslenzka bókmentafjelagi. I. [Íslenzkar gátur, safnað hefir *Jón Árnason.*] Københ. 1887. 8:o. 157 s. — II. [Íþróttir. Leikir. Förf. *Olafur Davíðsson*]. København. 1888. 8:o. 112 s.

Löffler, L. Fr. & Ad. Lindgren. Nunnans dröm (en 600-årig folkvisa). Svenska landsmålen VI. Smärre meddel. S. CI—CVIII.

Nyländska folksagor. Ordnade af *G. A. Åberg*. Hfrs. 8:o. IX + 453 s. Nyland. Saml. utg. af nyländ. afd. H. 2.
Anm.: Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CLXXI, av J. A. Lundell.

Nyländska folkvisor ordnade och utgifna af *Ernst Lagus*. I. Hfrs 1887. 8:o. IX + 404 s.
Nyland. Saml. utg. af nyl. afd. H. 3.
Anm.: Sv. landsmålen VI. Smärre meddel. S. CLXXI, av J. A. Lundell.

VI. Äldre rättsvetenskap, historia ock topografi.

Ask, J. Om formaliteter vid kontrakt enligt romersk och svensk förmögenhetsrätt. Lund 1887. 4:o. 4 + 133 s.
Särtr. ur Lunds univ:s årsskr. 1886–87.

Cederschiöld, G. Studier öfver isländska kyrkomåldagar från fristatstiden.
Aarbøger for nord. oldkynd. 1887 s. 1–72.

Daae, L. Den Throndhjemske Erkestols Sædesvende og Frimænd.
Hist. Tidsskr. (norsk). R. III, B. 1 s. 1–27.

Ficker, J. Über nähere Verwandtschaft zwischen gotisch-spanischem und norwegisch-isländischem Recht. Innsbruck 1887. 8:o. 88 s.
Särtryck ur Mittheil. des Inst:s für österr. Gesch. forschung. Ergänzungsb. II.
Anm.: Litteraturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 1, av K. v. Amira.

Finsen, V. Om den oprindelige Ordning af nogle af den islandske Fristats Institutioner. Københ. 1888. 4:o. 177 s. Kr. 5,50.
Vidensk. Selsk. Skr. 6. Række, hist. og filos. Afd. II. 1.
Anm.: Gött. gel. Anz. 1889 s. 249, av K. v. Amira.

Key-Åberg, K. V. V. Om konunga- och tronföljareval ur svensk historisk och statsrättslig synpunkt. Akad. afh. Ups. 1888. 8:o. 2 + 129 s.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1889 s. 46, av Kj.

Lehmann, K. Abhandlungen zur germanischen, insbesondere nordischen Rechtsgeschichte. Berlin 1888. 8:o. 215 s. M. 5.
Anm.: Gött. gel. Anz. 1889 s. 249, av K. v. Amira. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 1269, av K. M[aure]r.

Maurer, K. Die Eintheilung der älteren Frostaþingslög.
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. R., VI s. 203–235.

— Das angebliche Vorkommen des Gesetzsprecheramtes in Dänemark.
Sitzungsber. der philos.-philol. Classe der Acad. der Wiss. zu München 1887, 2 s. 363—399.

— Die Rechtsrichtung des älteren isländischen Rechtes.
I Festgabe zum Doctorjubiläum des Herrn Prof. Dr. J. J. W. von Planck. München 1887. 8:o.

— Vígslóði.
Arkiv för nord. filol. V s. 98—108.

— Bidrag til Læren om Tak.
Tidsskr. for Retsvidenskab 1888 s. 308—321.

Steenstrup, *J. C. H. R.* Nogle Undersøgelser om Fæstebondens Retsforhold i ældre Tid.
Hist. Tidsskr. (dansk). 5. R., VI s. 655—714.
Taranger, *A.* Om betydningen af herađ og herađs-kirkja i de ældre Kristenretter.
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. R., VI s. 337—401.

Bang, *A. Chr.* Udsigt over den katholske Kirke i Norge umiddelbart før Reformationen. Tiltrædesforelæsning.
Theol. Tidsskr. f. d. evang.-luth. Kirke i Norge. R. III., B. 1. s. 1—23.
— Udsigt over den norske Kirke under Katholicismen. Kra 1887. 8:o. IV + 363 s. Kr. 5.
Bonsdorff, *C. v.* Om donationerna och förläningarna samt frälseköpen i Finland under drottning Kristinas regering. Akad. afh. Hfrs 1886. 8:o. 155 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1887, 1 s. 135, av M. G. S[chybergson].
Dahl, *W. S.* Haakon Ladejarl. En historisk Skildring. Med 1 Kart. Bergen 1887. 8:o. 10 + 280 s. Kr. 3,25.
Gotland under början af medeltiden.
Svenske arbetaren 1888 s. 79–84.
Kehlert, *O.* Die Insel Gotland im Besitz des deutschen Ordens 1398—1408. Inauguraldissert. Königsb. 1887. 8:o. 58 s.
Goudie, *G.* The danish claims upon Orkney and Shetland.
Proceed. of the soc. of antiquaries of Scotland XXI s. 236—251.
Grotenfelt, *G.* Suomen kaupasta ja kaupungeista ensimmeisten Vaasakuninkaitten aikana (Om Finlands handel och städer under de första Vasakonungarne). Akad. afh. Hfrs 1887. 8:o. 8 + 164 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1888, 2 s. 353, av M. G. Schybergson.
Lindeqvist, *K.* Suomen oloista ison vihan aikana (Om Finlands tillstånd under stora ofreden). Akad. afh. Hfrs 1886. 8:o. 172 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1888, 2 s. 353, av M. G. Schybergson.
Lindstøl, *T.* Mandtallet i Norge 1701 samt Oplysninger om Folkemængdens Bevægelse i Norge i det 16. og 17. Aarhundrede. Kra 1887. 8:o. 48 + 6 s. Kr. 1.
Maccoll, *L. M.* The story of Iceland. London 1887. 8:o. VIII + 201 s.
Melander, *K. R.* Kuvaus Suomen oloista 1617—1634 (Skildring af Finlands tillstånd åren 1617–1634). Ak. afh. Hfrs 1887. 8:o. 245 s.
Anm.: Finsk tidskr. 1888, 2 s. 354, av M. G. Schybergson.
Montelius, *O.* Einwanderung unserer Vorfahren in den Norden. Uebersetzt von *J. Mestorph.*
Archiv für Anthropologie XVII.

Müllenhoff, *K.* Deutsche Alterthumskunde. B. 2. Mit vier karten von Heinr. Kiepert. Berlin 1887. 8:o. XVI + 407 s.
Anm.: Literaturbl. f. germ. u. roman. Philol. 1888 sp. 433—444, av O. Bremer. — Literar. Centralbl. 1888 sp. 327, av B—r. — Wochenschr. f. class. Philol. V, av Steig. — Revue critique XXVI s. 102, av H. d'Arbois de Jubainville. — Amer. journ. of philol. IX s. 475, av S. Primer.
Nutzhorn, *H.* Kort udsigt over de nyeste granskninger til Nordens historie.
Hist. månedsskr. for folkelig og kirkelig oplysn. IX s. 129—153.
Pálsson, *Pálmi.* Munnmæli um Lopt ríka Guttormsson.
Tímarit hins ísl. bokmentafjelags 1887 s. 318–320.
Sars, *J. E.* Udsigt over den norske Historie. D. 3. Kristiania 1887. 8:o. IV + 351 s. Kr. 5.
Seelmann, *W.* Die Bewohner Dänemarks und Schonens vor dem Eindringen der Dänen.
Jahrb. des Vereins für niederdeutsche Sprachforsch. XII s. 28—39.
— Zur Geschichte der deutschen Volksstämme Norddeutschlands und Dänemarks im Altertum und Mittelalter. Norden 1888. 8:o. 94 s. M. 1,80.
Särtryck ur Jahrb. des Vereins f. niederd. Sprachforsch.
Vigfusson, *G.* Northmen in the isle of Man.
The engl. hist. review 1888 s. 498–501.
Vikingalifvet i Norden.
Svenske arbetaren 1887 s. 52–64, 90—93 ock 118—126.
Vikingetogene.
Folkevennen. N. R. XI, s. 275—308.
Øverland, *O. A.* Fra en svunden tid. Sagn og optegnelser. Kristiania 1888. 8:o. 192 s.
Anm.: Literar. Centralbl. 1889 sp. 894, av Rho. Kö.

Anderson, *R. B.* Die erste Entdeckung von Amerika. Eine historische Skizze der Entdeckung Amerikas durch die Skandinavier. Autorisirte Übersetzung von *Mathilde Mann*. Hamburg 1888. 8:o. 52 s. M. 1,20.
Samml. gemeinverständl. wissensch. Vorträge N. F. Ser. III. H. 49, 50.
Anm.: Deut. Litt. zeit. 1889 sp. 312, av S. Ruge.
Berg, *W.* Samlingar till Göteborgs historia. II. 2 uppl Gbg. 1887, 88. 8:o. 343 s. Kr. 5.
— Göteborg mot slutet af den stora ofreden.
Bidrag t. kännedom om Gbgs o. Bohusläns fornm. o. hist. B. 4 s. 1–208 + 2 kartor.
Bidrag till kännedomen af vårt land, samlade och utgifna af *K. G. Leinberg*. III. Jyväskylä 1887. 8:o. VIII + 109 s. M. 2,50. — IV. Jyväskylä 1888. 8:o. 8 + 130 s. M. 2,80.

Bidrag till Uplands beskrifning. (Forts.).
Uplands fornminnesförenings tidskr. XIII s. 321–346, XIV s. 337–352.

Bonsdorff, C. v. Blad ur Nykarleby historia. Hfrs 1887. 8:o. 37 s. Ur Historiallinen arkisto X.
Anm.: Finsk tidskr. 1888, 1 s. 145.

Daae, L. Italieneren Francesco Negris Reise i Norge 1664–1665.
Hist. Tidsskr. (norsk). 2. Række. VI s. 85–158.

Daviðsson, Olaf. Ísland og Íslendingar, eptir því sem segir í gömlum bókum, útlendum.
Tímarit hins ísl. bókmentafjelags 1887 s. 100–173.

Ett och annat om Wermelandsberg och Kroppa kungsgård. (Aftryck ur Wermlands allehanda). Kristinehamn 1875—88. 8:o. 71 s.

Freudenthal, A. O. Upplysningar om Nya Sverige.
Sv. lit. sällsk:s i Finland förhandl. o. upps. 3. 1887—88. s. 236—240.

Hildebrand, H. Vreta kloster. (Efter ett föredrag vid svenska fornminnesföreningens allmänna möte den 19 aug. 1887).
Sv. fornm. fören. tidskr. VII s. 68—74.

Horn, H. Kalmar slott. Till illustrationerna af J. Råberg.
Ny illustr. tidn. 1887 s. 262—63.

Horsford, E. N. The discovery of America by northmen. Addres at the unveiling of the statue of Leif Erikson, delivered in Fanurrie Hall oct. 29. 1887. Boston 1888. 4:o. 13 s.

Johansson, J. Noraskog. Anteckningar och bidrag till Örebro läns historia och topografi. III. H. 3. Sthm 1887. 8:o. S. 289—456 + VI s. Kr. 2.

Jónsson, Br. Um landnám Sighvats rauða.
Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1886 s. 52—61.

Jónsson, Janus. Um klaustrin á Íslandi.
Tímarit hins ísl. bókmentafjelags 1887 s. 174—265.

Klingspor, C. A. Svenska slott och herresäten. Näsby. Sthm 1887. 4:o. 38 s. + 1 pl. Kr. 5. — Ekenäs. Sthm 1887. 4:o. 29 s. + 1 pl. Kr. 4.

Knorring, O. v. I Normandie. Skildringar från en af skådeplatserna för de nordiska vikingarnes forna härnadståg.
Läsn. för folket 1887 s. 141—160.

Nielsen, O. Kjøbenhavn i Aarene 1660—1699. Med 2 Grundtegninger. Københ. 1888, 89. 8:o. 6 + 571 s. Kr. 7,50.
Utgör D. 5 av Københavns Historie og Beskrivelse.

Nordboarne upptäcka Grönland och Norra Amerika.
Svenske arbetaren 1887 s. 180—183.

(Storm, G.) Om det i 1285 fra Island fundne "Nye Land".
Hist. Tidsskr, (norsk). R. 2., Bd. 6. S. 263—264.

Storm, G. Studier over Vinlandsreiserne, Vinlands Geografi og Ethnografi.
Aarbøger for nord. Oldkynd. 1887 s. 293—372. Även i särtryck.

Vigfússon, *S.* Rannsókn í Borgarfirði 1884.
Árbók hins ísl. fornleifafjelags 1886.
Inneh.: Egils saga. Þingnesþing. Þverárþing. Fjórðungamót í fornöld á Sunnlendinga og Vestfirðingafjórðungi. Viðaukar og leiðrjettingar.

— Rannsókn í Rangárþingi og vestantil í Skaftafellsþingi 1883 og 1885, einkanlega í samanburði við Njáls sögu.
Árbók hins ísl. bokmentafjelags 1887 s. 1—37.

Wrangel, *F. W.* Tullgarn. Sthm 1888. 8:o. 8 + 103 s. Kr. 3.
Svenska kungsgårdar 1.

Bihang.

Anmälningar av tidigare utkomna skrifter.

Freudenthal, *A. O. & H. A. Vendell.* Ordbok öfver estländsk-svenska dialekterna. Hfrs 1886.
Anm.: Finsk tidskr. 1888, 2 s. 300. — Svenska landsmålen VI s. CLXIII, av J. A. Lundell.

Gering, *H.* Glossar zu den Liedern der Edda. Paderb. 1886.
Anm.: Arkiv för nord. filol. V s. 168, av W. Ranisch. — Zeitschr. f. österr. Gymn. 1888 s. 58, av F. Detter.

Kormaks saga herausgeg. von *Th. Möbius.* Halle 1886.
Anm.: Zeitschr. f. deut. Philol. XXI av B. Sijmons. — Anz. f. deut. Altertb. 1888 s. 43, av R. Heinzel.

Lehmann, *K.* Der Königsfriede der Nordgermanen. Berl. & Leipz. 1886.
Anm.: Hist. tidskr. (sv.) 1888 s. 65, av K. H. K[arlsson].

Löffler, *J. B.* Gravstenene i Roskilde Kjøbstad. Københ. 1885.
Anm.: Hist. Tidsskr. (dansk) R. VI B. 1 s. 725, av A. Thiset.

Mestorf, *J.* Urnenfriedhöfe in Schleswig-Holstein. Hamb. 1886.
Anm.: Literar. Centralbl. 1888 sp. 397, av W. v. Sch.

Pappenheim, *M.* Die altdänischen Schutzgilden. Breslau 1885.
Anm.: Zeitschr. der Savigny-Stift. f. Rechtsgesch. IX s. 220, av P. Hasse. — Jahrb. f. Gesetzgeb. u. Volksw. XI s. 303, av R. Höniger.

Rydberg, *V.* Undersökningar i germ. mythologi. Sthm 1886.
Anm.: Anz. f. deut. Alterth. 1888 s. 55, av E. H. Meyer. — Arkiv f. nord. filol. VI s. 108, av F. Detter.

Schullerus, *A.* Zur Kritik des altnord. Valhollglaubens. Halle 1886.
Anm.: Gött. gel. Anz. 1888 s. 177—181, av J. Hoffory.

Tegnér, *Es.* Norrmän eller danskar i Normandie och Ytterligare om de nordiska ortnamnen i Normandie (Nord. tidskr. 1884.)
Anm.: Revue critique XXV s. 128, av Ch. J.

Till växlingen $\bar{\imath}:\bar{e}$ i fornnordiska språk.

I Arkiv N. F. I 57 ff. har det, efter hvad jag tror, lyckats mig ådagalägga, att i nordiska språk långt *u*-ljud i relativt oakcentuerad stavelse övergått till *ō*, hvarigenom t. ex. de växlande formerna *ū*- och *ō*- av det negativa prefixet förklaras (da. *uvis* : sv. *oviss* etc.), och ovan s. 113 har Falk härtill anfört en parallel. Jag skall nu söka visa, att liksom *ū* i relativt oakcentuerad stavelse övergick till *ō*, även långt *ī* i samma ställning blev *ē*.

Den vanligaste meningen torde vara, att kort och långt *i*-ljud framför *ʀ* ljudlagsenligt övergått till *e*, och såsom exempel har man anfört de isl. pronomina *vér*, *ér*, *mér* (dat.), *þér*, *sér*, pres. konj. *sér* (av *vera*) samt 1 pl. pres. *erum* (av samma verb; Sievers i Paul-Braunes Beiträge VI, 571; Noreen i Arkiv I 178, Altisl. Gramm. § 77, 2). Emellertid har Brate (Vitterhets-, Historie- och Antiqvitets-akadamiens månadsblad 1886 s. 66 ff.; Äldre Vestm.-lagens ljudlära 10 ff.) framställt invändningar häremot. Jag finner Brates tvivel på den anförda ljudlagens existens befogade, men hans försök att själv förklara det långa *e*-ljudet i dessa ord otillfredsställande.

Emot ljudlagen tala kraftigt de fsv. pronomina *vīr*, *īr*. Man förstår nämligen ej, hvarför de bibehållit *i*-ljudet i motsats till isl. *vér*, *ér*, och Noreens (Arkiv I 178) med tvekan framställda förslag att uppfatta fsv. *vir*, *ir* såsom kompromissformer (*vir* av det akcentuerade **vīs* och det relativt oakcentuerade **veʀ*, yngre *vēr*; *ir* av det akcentuerade **īs* och det relativt oakcentuerade **eʀ*, yngre *ēr*) torde kunna betraktas blott som en nödfallsutväg. Men pr. konj. av *vera* gör ännu större svårigheter. Här skulle man av 2 pers. **sīr* (jmf.? lat. *sīs*) fått *sēr*, och sedan skulle *ē*-ljudet från denna form ha spritt sig till de övriga. Det är dock tydligen högst osannolikt, att *ē*-ljudet skulle från denna enda och föga använda form ha kunnat sprida sig till hela pres. konj. (jmf. Brate anf. ställen).

För att undgå dessa svårigheter söker Brate göra troligt, att de isl. *vér*, *ér*, *mér*, *þér*, *sér* sedan gammalt hade *ē*-ljud, dvs. att man enligt honom bör skilja dem från fsv, *vīr*, *īr* och från de got. dativerna *mis*, *sis* med *i*-ljud. Häremot synes mig dock med fog kunna invändas, att man ej utan yttersta nödfall kan få skilja likbetydande pronominalformer i språk, som ligga hvarandra så nära som isl. och fsv. samt isl. och gotiskan, och härtill kommer, att det blott mycket ofullständigt lyckats Brate att från andra besläktade språk finna parallel-former med *e*-ljud. De isl. *vér*, *ér* sammanställer han med de mycket sällsynta fht. *wier*, *er*, *jer* och med de fsax. *we*, *ge* (växelformer till *wi*, *gi*). Till de isl. *mér*, *þér*, *sér*, fsv. *mær*, *þær*, *sær* har ingen annan parallel än ett (enligt Piper) *en gång* i Tatian mötande *mer* kunnat meddelas. Under dessa förhållanden talar all sannolikhet för, att *ē*-ljudet i *vér*, *ér*, *mér* etc. värkligen utvecklats ur ett äldre *i*-ljud (jmf. fsv. *vir*, *ir*, got. *veis*, *mis* etc.), fastän enligt en annan regel, än man hittills antagit.

Ännu större svårigheter vållas Brate av isl. pres. konj. av *vera*: 2 pers. *sér*, 3 pers. *sé* och motsvarande fsv. *se*. Han finner själv (Vestm.-lagens ljudlära 10), att "förklaringen af *ē* i detta (fsv.) ord erbjuder stora svårigheter". Även här måste han skilja två hvarandra så nära stående former som det i Västg.-lagen III mötande *si* (pres. konj.) och den normala fsv. formen *se*. Förstår jag honom rätt, skulle *si* motsvara nht. *sei*, fht. *sī*, lat. *sit*, men fsv. *se* (isl. *sé*) däremot. got. *sijai*. Härtill kommer, att den av Brate antagna ljudlag, enligt hvilken got. *sijai* ljudlagsenligt skulle motsvara isl. fsv. *sē* (utveckling av *i* till *e* i hiatus framför annan vokal än *i*) åtminstone tillsvidare torde böra anses såsom icke påvisad.

Samtliga de ord med *e*, som ovan avhandlats, hava lång vokal utom ordet *erum* (hvarom staxt nedan), och alla svårigheterna synas mig därför på ett enkelt sätt lösas, om man antar att, liksom *ū* i relativt oakcentuerad stavelse blivit *ō*, också långt *ī* på samnordisk ståndpunkt i relativt oakcentuerad stavelse blivit *ē*.

Härigenom förklaras isl. *vér*, *ér* (jämförda med got. *veis*, fsv. och fgutn. *vīr*, *īr*) samt vidare de isl. dativerna *mér*, *þér*, *sér* och fsv. *mær*, *þær*, *sær* (jämförda med fgutn. *mīr*, *þīr*, *sīr* [1]); got. *mis*, *sis*; fht. *mir*, *dir* etc.). De fsv. *vir*, *ir* äro alltså de fullt akcentuerade, de isl. *vér*, *ér*, *mér*, *þér*, *sér* och de fsv. *mær*, *þær*, *sær* de relativt oakcentuerade formerna. En dylik växling av akcentuerade och oakcentuerade former är just, hvad man väntar i personliga pronomina, och härmed kan för övrigt sammanställas, att en alldeles motsvarande växling av *ū* : *ō* återfinnes i det personliga pronomenet *us* (*ws*): isl. *oss*, fsv. *os* (se Kock i Arkiv N. F. I 58).

Under här uppställda ljudlag hör även växlingen fsv. fgutn. *si*: isl. *sé*, fgutn. *sei*, fsv. *se* (pres. konj. av *vera*). Under det att *se* (eller *see*; pl. *sein* eller *seen*, *sen*) obetingat är den fsv. normalformen, möter dock även *si* åtskilliga ggr t. ex. i Söderm.-lagen och en gång i Västg.-lagen III. Däremot är formen *sæ*, hvilken man vid första påseende snarast väntar såsom motsvarighet till isl. *sé*, ytterst sällsynt. Magnus Erikssons landslag Kon. 22 har likväl *sæ*.

Got. *sijais*, *sijai* etc., fht. *sīs*, *sī* etc. (konjunktiven av motsvarande verb) visa, att de nordiska formerna utgått från en form med *i*-ljud, och att vokalen var lång, inses av isl. *sér*, *sé* etc. I former av verbet *vara* har man att vänta dels fullt akcentuerade, dels relativt oakcentuerade former, men på grund av ordets bety-

---

[1]) Vokalens längd i dessa fgutn. former framgår av skrivningen *siir* i Gottlandslagen. Jag hoppas kunna i annat sammanhang visa, att den rådande åsikten, enligt hvilken *ē* (= isl. *é*) i fgutn. ljudlagsenligt i regeln skulle ha övergått till *ī*, icke är riktig. Fastmer har i fgutn. *ē* i regeln bibehållits; dock synes det ljudlagsenligt ha övergått till *ī* såsom slutljud efter två konsonanter samt framför vokal, och när sedan gammalt växelformer med *ē* och *ī* funnos, vållade fgutniskans böjelse för slutna vokalljud, att formen med *ī* ofta segrade.

delse övervägande de senare. I full överensstämmelse härmed är i fsv. formen *si* (dvs. *sī*) sällsynt, men *se, see* (dvs. *sē*) det normala, under det att i isl. *sér*, *sé* pl. *sém* etc. äro enrådande [1]). Orsaken till att isl. *sé* ej motsvaras av normalt fsv. *sæ* (såsom isl. *tré* av fsv. *træ* etc.) är den, att pres. konj. *sé* på ett språkstadium, som ligger något före tiden för våra älsta nordiska urkunders nedskrivande var tvåstavig i alla formerna. Detta framgår nämligen av åtskilliga skaldevisor, och man har alltså havt 2 sg. **séir*, 3 sg. **séi* etc. (Sievers i Paul-Braunes Beiträge VI 310). Men framför vokal utebliver den fsv. övergången *ē* (= isl. *é*) > *æ*, t. ex. *treagarþer* (men *træ*), *kneum* (men *knæ*) etc. I **sēi* etc. kvarstod därför *ē*, och när senare **sēi* etc. förlorade sin ändelsevokal, var ljudutvecklingen *ē* > fsv. *æ* redan i de flästa trakter fullbordad. Det en gång påvisade *sæ* tyder dock på, att i någon trakt detta ej var fallet, utan att där tvärtom ändelsevokalen i **sēi* etc. bortföll tidigare, än övergången *ē* > *æ* genomförts — detta, för så vitt som ej det (hittills) enstaka *sæ* ej beror på skrivfel. Pres. konj. *se[i]* torde alltså visa, att i fsv. övergången *ē* > *æ* uteblev framför *i* liksom framför *a* och *u*, och detta bekräftas av det i Västg.-lagen II U. B. 14 två ggr mötande *tret*, av *treit* "trädet".

Första stavelsens vokal i de växlande fsv. formerna för *fredag* förklaras också av vår ljudlag. Bugge har i Arkiv IV, 121 f. framhållit, att detta från England eller Tyskland lånade ord icke kan vara så synnerligen gammalt i Norden, även om det torde ha funnits hos oss redan mot slutet av hedna tiden, således mot slutet av den samnordiska språkperioden. Till belysning av *e*-ljudet i fsv. *freadagher* i förhållande till ags. *frigedæg* jämför han pres. konj. fsv. *se* : ags. *síe*, *sig*, utan att dock närmare utreda frågan. Jämförelsen är emellertid alldeles riktig. Det fht. *frīadag*, mnt. *frīdach*, ags. *frigedæg* återfinnes i fgutn. *friadagr* och i de fsv. mindre vanliga formerna *friadagher*, *friedagher*, *fridagher*. Detta liksom så många andra komposita har kunnat låta fortis (huvudakcenten) fakultativt hvila på förra eller på senare sammansättningsleden. Vid uttalet *frīadágher* utvecklades det normala fsv. *freadagher*, i hvilken form *ē*-ljudet kvarstod (och ej övergick till *æ*), emedan ett vokalljud omedelbart följde.

När i ovan avhandlade ord *ī* övergått till *ē* i relativt oakcentuerad stavelse, så har vokalljudet icke samtidigt förkortats, och detta bruk av långa vokaler i relativt oakcentuerade rotstavelser står i sammanhang därmed, att man på ett äldre språkstadium hade långa ändelsevokaler, således långa vokaler i stavelser utan fortis (huvudakcent). Att de nordiska språken ännu i relativt sen tid hade kvar långa ändelsevokaler i ord med korta rotstavelser, har blivit visat i Arkiv IV, 87 ff.

---

[1]) Fgutn. *si* möter flera ggr i den yngre kodex av Gottlands-lagen enligt Schlyter: Gottlandslagen 8, 1 noten 14. — I fsv. *si* skulle *ī* även kunna hava dialektiskt i hiatus utvecklats ur *ē* (jmf. Kook i Arkiv N. F. I, 382).

Emot den här påvisade ljudutvecklingen $\bar{\imath} > \bar{e}$ (med bibehållen längd) strider naturligtvis ej det förhållandet, att i isl. några ord låtit $\bar{e}$ i den relativt oakcentuerade senare kompositionsleden förkortas, hvarefter deras korta *e*, liksom andra *e*-ljud i ändelser, kunde övergå till kort *i*. Bugge har särskilt i Runeindskriften paa ringen i Forsa kirke s. 57 anfört exempel på dylika ord: *lýretr*, *lýritr* av *lýþréttr*, *eyvit* av *eyvétt*, *Egþir* av *Eggþér*, *Hamþir* av *Hamþér*. De två här nämnda ljudövergångarna tillhöra säkerligen olika språkperioder, och de äro hvarandra såsom nämnt även däri väsentligen olika, att vid övergången $\bar{e} > \check{e} > \check{\imath}$ ljudet förkortas.

Förklaringen av det korta *e*-ljudet i presens *er, eru* synes mig ej göra väsentlig svårighet. Vi hava här kvar det germanska *e*-ljudet, hvilket framgår därav, att man finner *er*, *eru* i handskrifter, som skilja mellan *e* och *æ* för resp. urgermanskt *e* och omljud av *a* (jmf. Sievers: Tübinger bruchstücke der älteren Frostathingslög s. 8). Pluralformen har från singular-formen lånat det germ. *e*-ljudet, redan innan detta genom påvärkan av ändelsens *i*-ljud i sing. blev omljutt till *i*. *Eru* är den urspr. akcentuerade formen (eftersom *e* annars på germ. ståndpunkt skulle ha övergått till *i*), och från pl. *eru* har isl. sg. *er* senare fått sin vokal. Det fg. *ĭr* (med pl. *ĭru*) är den ljudlagsenliga singular-form, och pl. *ĭru* kan antingen ha lånat sin rotvokal från sg. *ir*, eller ock kan *iru* ha utvecklats ur den relativt oakcentuerade plur.-formen, där *e* på germ. ståndpunkt övergick till *i*. Huvudsakligen men ej fullständigt samma uppfattning synes Brate (Månadsbladet s. 68 ff.) hava av dessa former. Däremot tror jag, att han med orätt vill skilja de i runor ganska ofta mötande *ar, aru* (är, äro) från isl. *er*, *eru* och i stället för dem antaga ett annat avljudsstadium. Snarare tror jag med Sievers, att *ar, aru,* hvilka former stundom anträffas även i fsv. handskrifter, bero på en fornsvensk ljudövergång *er* > *ar* i relativt oakcentuerad stavelse (jmf. härom Kock: Undersökningar i svensk språkhistoria s. 94).

Axel Kock.

Bidrag til nordiske Navnes Historie.

1. Mandsnavne paa *-þjóſr*.

I Norden forekommer i den historiske Tid flere Mandsnavne paa *-þjófr*. Den Forklaring af disse Navne, som jeg her skal give, er ikke ny; men jeg skal söge fastere at begrunde denne Forklarings Rigtighed og i videre Omfang at belyse de Slutninger, som af denne Forklaring kan drages.

Det Mandsnavn paa *-þjófr*, som har været mest brugt, er *Valþjófr*. I Middelalderen var det meget udbredt i Norge, Jeg har fundet det i Sogn, Voss, i flere forskjellige Bygder af Valdres, i Kvinesdal og ved det nuværende Christianssand. Fremdeles findes det at have været brugt i hele det nuværende Bratsberg Amt; i Vestfold, Hedemarken, Romerike, ved Oslo, i Smaalenene.

Navnet findes i Norge skrevet paa mange forskjellige Maader. Saaledes *Valþiufr*, Dipl. Norv. I Nr. 174 (Sogn). *Valþiofuer*, Dipl. Norv. I Nr. 212 (Bö i Telemarken). *Vallþiofr*, Dipl. Norv. I Nr. 402 (Vossevangen). *Valiouar*, Dipl. Norv. I Nr. 495 (Nissedal). *Vaaldiufuer*, Dipl. Norv. II Nr. 257 (Valdres). Genetiv *Valdiufs*, Dipl. Norv. III Nr. 520 (Valdres). Genetiv *Valldtulfs*, Dipl. Norv. III Nr. 138 (Oslo). *Waldiugær*, Dipl. Norv. I Nr. 567 (Hedemarken). Dativ *Valdiugi*, Dipl. Norv. V Nr. 97 (Tunsberg). *Vaarþiofr*, Dipl. Norv. I Nr. 304 (Voss). *Vardþiufwr*, Dipl. Norv. II Nr. 254 (Valdres). Accusativ *Vardiulf*, Dipl. Norv.

II Nr. 225 (Valdres). *Varþiulfar*, Dipl. Norv. II Nr. 110 (Valdres). Accusativ *Waarþiofh*, Dipl. Norv. III Nr. 245 (Vossevangen). *Vaþiolfuer*, Dipl. Norv. VI Nr. 266 (Voss). Gen. *Vaþiofs*, Dipl. Norv. X Nr. 62 (Grenland). Genetiv *Vordiuffls*, Dipl. Norv. XI Nr. 682 (Aar 1553, Raade). Genetiv *Vadiofs*, Dipl. Norv. V Nr. 437 (Oddernes) [1]. Navnet bruges endnu i Norge i Formen *Våddju*, som Ivar Aasen opförer fra Kvinesdal. Endnu i Midten af 16:de Aarhundred holdt Navnet sig i Raade, Smaalenene.

Det er sandsynlig, som Professor Rygh mener, samme Navn, der findes i Moland i övre Telemarken Aar 1566 skrevet i Dativ og Accus. *Vatthue* (Dipl. Norv. XI Nr. 725) og Aar 1570 (for samme Mand) skrevet *Vaduæ*, *Vadua* (Dipl. Norv. XI Nr. 742) [2]. Derimod nævner Wille i sine Optegnelser fra omkring 1780 ikke Navnet som brugt i Telemarken.

Naar Navnet *Valþjófr* skrives baade med *al*, *all* og med *aal*, *aar*, viser dette, at *a* i förste Stavelse har været udtalt dels som kort *a* og dels som langt *a*. Dette skal i det fölgende finde sin Forklaring. I förste Stavelse er *l* oprindeligere end *r*. Naar Navnet i anden Stavelse af og til skrives med *lf*, er dette en saakaldt omvendt Skrivemaade. Man udtalte nemlig i flere Bygdemaal *ulfr* uden *l*, og dette ledede til, at man skrev *lf* efter *u* istedenfor blot *f* i *Valþjúfr*. Efter *u* er *f*, *v* tildels gaaet over til aandende *g*, skrevet *g* og *gh*, i dette Navn som i flere andre Ord.

Navnet forekommer ogsaa paa Island. I Landnáma II, 14 (Ísl. ss. I, 103) nævnes en *Valþjófr*, efter hvem Gaarden *Valþjófsstaðir* i Haukadal fik Navn. En anden Gaard *Valþjófsstaðir* ligger i Fljótsdal (Kaalund II, 225—231).

---

[1]) I latinsk Form feilagtig skrevet *waltheodus*, Dipl. Norv. II Nr. 669.

[2]) Udgiverne af Dipl. Norv. opfatte derimod disse Navnformer fra Telemarken som *Vadve*. Endelsen *-e* i *Vatthue* er vel det *-e*, der nu i Telemarken findes i Enden af den ubestemte Form for Nomin.-Accus. Ental af de stærke Hankjönsord; se I. Aasen, Norsk Grammatik S. 185.

Valþjófr, Sönnesön af Helge magre, der havde forskjellige Slægtskabsforbindelser i Irland, nævnes i Landnáma III, 16. Samme Navn bares af Fader til Landnaamsmanden *Geirþjófr* (Landn. II, 26). Endelig kan nævnes *Valþjófr*, Sön af Landnaamsmanden Ørlygr (I, 12). Denne Landnaamsmand havde været opfostret paa Sudröerne. De her anförte Steder af Landnáma give os de förste Exempler paa den historiske Forekomst af Mandsnavnet *Valþjófr* i nordisk Sprog. Det holder sig paa Island endnu i 14:de Aarhundred (Laurentius saga og Islandske Annaler 1332).

Dette nordiske Navn forekommer ogsaa i de nordiske Nybygder i Britannien. Det blev saaledes baaret af en Jarl i Northumberland, Uhtreds Fader, i Slutningen af 10:de og Begyndelsen af 11:te Aarhundred, og af en anden, Siwards Sön, i anden Halvdel af 11:te Aarhundred. Sakser-kröniken skriver Navnet *Vælþeof*. Senere skrives det i engelske Skrifter *Walthef*, i latinsk Form *Waltevus*, *Wallevus* eller *Gualdevus*. En Broder af Svein Olavssön eller Aasleivssön fra Orknöerne, der levede i förste Halvdel af 12:te Aarhundred, hed ligeledes *Valþjófr*, og en skotsk Jarl af samme Navn omtales i Flateyjarbók II, 472.

Et andet Mandsnavn, der er sammensat med det samme Slutningsled, er *Geirþjófr*. Saa hed en islandsk Landnaamsmand, hvis Hjemstavn ikke nævnes, men hvis Fader hed *Valþjófr* (Landn. II, 26). Samme Navn bar en Sön af en Mand, der kom til Island sammen med Ørlyg (Landn. II, 26). Han var sandsynlig fra en af de norske Nybygder i Vesten. I Ynglinga saga Kap. 32 nævnes en *Geirþjófr* som Konge i Saksland og som samtidig med den svenske Konge Adils.

Húnþjófr nævnes i Heimskringla (Har. s. hárf. Kap. 10) og i Egils s. Kap. 3 som Konge i Mörafylke. Dette Navn er ogsaa islandsk; se Hrafns saga Kap. 2.

I Sverris saga Kap. 199 (178) nævnes i Sogn en Bonde *Gunnþjófr* Aar 1201. I Bergen nævnes i Aarene 1309 og

1315 en *Gunþiofuir* (Dipl. Norv. XII Nr. 44) eller *Gunþiolfr* (Dipl. Norv. II Nr. 122) med Tilnavnet *frassi*. I Sogn forekommer Aar 1396 en *þostein Gundeolfsson* (Dipl. Norv. IV Nr. 665). Samme Navn finder jeg hos Saxo (lib. V, p. 242), hvor han fortæller, at paa Kong Frode den 3:djes Tid *Gunthionus*, Sön af den svenske Konge Alrik, sættes til at styre Vermlændinger og Solunger; men han falder snart, og en Gravhaug bevarer hans Navn. *Gunthionus* er sikkert Feil for *Gunthiouus*. Navnet *Gunnþjófr* forekommer kun en eneste Gang paa Island, Aar 1181 (Diplom. Island. I, 273).

En Islænding ved Navn *Eyþjófr* nævnes i Landnáma II, 26. En Viking af samme Navn i Ǫrvarodds s. (Fornald. ss. II, 242, Boers Udgave S. 127). *Sveinn Eyþjófsson* paa Island Aar 1255 i Sturlunga (II, 190 Vigf.).

Navnet *Herþjófr* har jeg ikke fundet i historiske Skrifter. I Krákumál 15 (Fornald. ss. I, 305) nævnes en *Herþjófr* paa Sudröerne. I Gautreks saga Kap. 3 (Fornald. ss. III, 14) nævnes en Konge i Hordeland *Húnþjófr*. Han havde 3 Sönner; den förste, *Herþjófr* blev Konge i Hordeland, og den anden, *Geirþjófr*, paa Oplandene.

Enestaaende er Forekomsten af *Arnþjófr* i Landnáma V, 14 (Isl. ss. I, 319 Anm. 10).

Ogsaa det usammensatte Navn *þjófr* forekommer. I Slutningen af Hervarar saga (Redact. I i Christiania-Udgaven S. 298) siges det, at en Lendermand, som blev indebrændt sammen med Blot-Svein i Sverige, hed saa. — I Sturlunga saga (Vigfussons Udgave I, 384) nævnes *Arnfinnr þjófsson*. Her kan vi dog ikke være sikre paa, at vi har et virkeligt Navn for os; *þjófr* "Tyv" kan have været Faderens Tilnavn. Det samme Ord forekommer oftere som Tilnavn.

Andet Led i de foran nævnte Mandsnavne, til hvis Sammenstilling Prof. Rygh har givet mig flere Bidrag, er i Form overensstemmende med *þjófr* eller *þjúfr* "Tyv". Munch (Saml. Afhand. IV, 186) mener ogsaa, at Navnene virkelig inde-

holde det Ord, der betyder "Tyv", og at Tyven her er at forstaa som den, der stjæler Freden eller forstaar at anvende Krigslist. Han oversætter *Húnþjófr* ved "Stridsbjelke-Tyv". Denne Mening kan jeg ikke dele. Navne paa "Tyv" synes ikke at kunne passe paa hæderlige, fribaarne Mænd. Det Begreb af Uhæderlighed og Fordulgthed, som nu klæber ved Ordet "Tyv", har klæbet ved dette Ord saalangt tilbage, som vi kan fölge det. Imod at de her omhandlede Navne efter sin Oprindelse skulde indeholde Ordet "Tyv", taler ogsaa den Omstændighed, at dette Ord, saavidt jeg ved, ikke indgaar som Led af Personnavne hos andre germanske Folk.

Efter Schiern (Annaler f. nord. Oldk. 1858, S. 7) svare nordiske Navne paa *-þjófr* til angelsaksiske paa *-þéow*. Han synes at ansé det nordiske Navn *Valþjófr* for samme Navn som det Navn der i angelsaksisk Form lyder *Wealhþéow*. Men Schiern giver ingen Forklaring af Navneledets Betydning. Han synes at holde Navne paa *-þjǫ́fr* for ligesaa oprindelige i nordisk Sprog som Navne paa *-þéow* i angelsaksisk. Dette kan dog ikke være rigtigt. De angels. Navne indeholde *þéow* eller *þéo*, der betyder "Træl"; men dette er et ganske andet Ord end det nordiske *þjǫ́fr* "Tyv". Ags. *þéow*, *þéo* svarer til got. *þius*, oht. *dio* "Træl". Men dette Ord lyder i Urnordisk *þewaʀ* (saaledes i Mandsnavnet *Wolþuþewaʀ*) og er bevaret i historisk nordisk Sprog som *þér*, der danner andet Led af sammensatte Mandsnavne. Det ægte nordiske Navn, der sproglig svarer til ags. *Ecgþéow*, er saaledes ikke, som Schiern synes at mene, *Eyþjófr*, men *Eggþér*, i senere Form *Egðir*. Dog har Schiern utvivlsomt Ret, naar han holder nordiske Navne paa *-þjófr* for identiske med angelsaksiske Navne paa *-þéow*. Vigfusson i sin islandske Ordbog siger, at *þjǫ́fr* i Egennavne er aldeles forskjelligt fra det Ord, som betyder "Tyv", og at det svarer til ags. *þéow*. Men heller ikke Vigfusson ytrer noget om, at Navnene paa *þjǫ́fr* ikke skulde være oprindelig nordiske. Dette er, saavidt

jeg ved, först rigtig udtalt af I. Aasen i "Norsk Navnebog" (1878) S. 54.

De foran sammenstillede Mandsnavne paa *-þjófr* er altsaa ikke oprindelig nordiske, men laante fra et vestgermansk Sprog. Jeg formoder, at de er overförte dels fra Angelsaksisk, dels fra Frankisk, saaledes at den ags. Form *-þéow* har været bestemmende for den nordiske Lydform *-þjófr*. Ogsaa ellers gjengives ags. *w* i Nordisk ved *f* f. Ex. *Beaf* Flatey. I, 27 = ags. *Béaw*.

Valþjófr betyder ingenlunde "en Mand, som stjæler fra de Faldne paa Valpladsen", heller ikke "en udvalgt Tyv", uagtet Forfatteren af et Vers i Friđþjófs saga (Fornald. ss. II, 92) synes at have forstaaet det paa sidstnævnte Maade. *Valþjófr* betyder derimod efter sin Oprindelse "en vælsk Træl", "en walisisk Træl". Saaledes kunde man benævne baade en Mand, som var af walisisk Byrd og var Træl hos Nordboer, og tillige en nordisk Mand, som havde været Træl hos Waliserne. Ved Folkenavnet *Valir* forstodes saavel Briter paa det franske Fastland (derefter Franskmænd) som Briter i Britannien. At *Valþjófr* som förste Led indeholder det nævnte Folkenavn, godtgjöres derved, at der, som jeg i det foregaaende har paavist, i Norge findes en Sideform *Válþjófr* med langt *a*. Thi Folkenavnet heder, som Sievers og jeg har godtgjort, baade *Valir* med kort *a* og *Válir* med langt *a*. Samme Mandsnavn findes hos Frankerne i 8:de Aarhundred skrevet *Walateus*, *Walateo*; se Förstemann. Et tilsvarende angelsaksisk Kvindenavn er *Wealhþéow*, *Wealhþéo*, som i Beowulf-Digtet tillægges en dansk Dronning. Men naar engelske Forfattere gjengive det nordiske Navn *Valþjófr* ved *Wælþéof*, da er det klart, at de ikke har nogen Bevidsthed om Navnets her paaviste Oprindelse, men at de opfatte det som sammensat af oldn. *valr*, ags. *wæl* "de Faldne paa Valpladsen" og oldn. *þjófr*, ags. *þéof* "Tyv".

Det germanske Ord for Træl, som i Ags. heder *þéow*, har vistnok engang ogsaa betegnet en fri Tjener; men der

er intet Spor til, at denne Betydning endnu holdt sig i Vikingetiden. Derfor er den etymologiske Betydning af *Valþjófr* ikke "en fri walisisk Tjener", men "en walisisk Træl". Da det ofte forekom, at fri Mænd, og endogsaa Mænd af höi Byrd, i Krigstider toges tilfange af fiendtlige Naboer og af dem gjordes til Trælle, kunde et Ord, som betegnede Træl, komme til at danne et Led af nordiske fri Mænds Navne. Disse Navne blev vistnok givne dels til Nordboer, som havde været i Trældom blandt fremmede Folk, men siden kom fri og vendte tilbage til sine Landsmænd, dels til Mænd af udenlandsk, ofte ædel Byrd, der var blevne gjorte til Trælle af Nordboerne, men siden blev frigivne og som fri Mænd boede blandt Nordboerne.

Et ensartet Navn er *Húnþjófr*. Det betyder "en hunsk eller hunnisk Træl". Ved *Húnar* forstodes oprindelig Hunner; men fra dem overförtes, som det synes, hos Nordboerne i den tidlige historiske Tid Navnet til Beboerne af Tyskland, vel især af den Del, der laa söndenfor Saxland, dog vistnok uden klar Begrænsning [1]). Skalden Kormak siger (Str. 8), at han holder sin Elskede for ligesaa meget værd som Island, Danmark og det hinsides liggende Hunaland. Sigurd Favnesbane kaldes i flere Digte "den hunske". Samme Navn som *Húnþjófr* er sandsynlig *Huncdeus*, som i en frankisk Kilde (Annales Vedastini hos Pertz, Scriptores II, 208) tillægges en nordisk Viking, der 896 kommer seilende ind i Seinen og som 897 bliver döbt. Maurer (Bekehrung I, 57) har allerede identificeret dette Navn med *Húnþjófr*, og dette forekommer mig langt sandsynligere end andre af Munch og Steenstrup givne Forklaringer. Det her omhandlede Navneled, der betyder "Træl", skrives nemlig i frankiske Skrifter ofte *-deus*. Mulig er Skrivemaaden *Hunedeus* i Bouquets

---

[1]) I Þiðriks saga betegner Hunaland, som Gustav Storm har vist, d. s. s. Saxland.

Udgave af Annales Vedast. den rette. Dog kan en Munk have betegnet det Navn, der udtaltes *Hundeu*, ved *Huncdeus* for deri at lægge Betydningen *hunç Deus dedit* (eller *misit*) i Lighed med det latinske Fornavn *Deusdedit*.

Herþjófr betyder "en i Krig tagen Træl". Dette Navn lyder i höitysk Form *Herideo*. I Lighed dermed dannede man *Gunnþjófr* "en i Kamp tagen Træl". *Eyþjófr* betegner "en paa en Ø eller paa Øerne (f. Ex. de skotske Øer) tagen Træl"; *Arnþjófr* svarer til det oldtyske Navn *Arndeo*. Dette hindrer dog ikke, at saadanne sammensatte Navne secundært kan være opstaaede ved Opkaldelse efter to forskjellige Slægtninger, saa at f. Ex. en Mand fik Navnet *Geirþjófr*, fordi hans Fader hed *Valþjófr*, og mulig tillige, fordi en anden Frænde havde et Navn, der begyndte med *Geir-*. Hvis jeg har Ret i den her begrundede Mening, er altsaa Navnene *Valþjófr*, *Húnþjófr*, *Gunnþjófr*, *Geirþjófr*, *Herþjófr*, *Arnþjófr*, *Eyþjófr* talende Vidner om Nordboernes Forbindelse med Vesten, særlig med Engelskmændene og Frankerne. Navnet *Valþjófr* minder derhos om den Tid, da Nordboerne jævnlig tog Trælle fra Britiske Folk eller kom i Trældom hos disse. Med denne min Opfatning af de her omhandlede Navne stemmer det vel overens, at flere af disse tidligst forekomme paa Island, tildels ved Mænd, som har staaet i Forbindelse med de skotske Øer, og at *Valþjófr* har været brugeligt blandt Nordboerne paa de britiske Øer, samt at *Herþjófr* nævnes fra Sudröerne og *Geirþjófr* som Konge i Saxland. Ogsaa det norsk-islandske Navn *Váli* [1]) minder om Samfærdselen med Briterne. Gjennem Navnet *Valþjófr* kan vi fremdeles forfölge, hvorledes Paavirkningen fra Vesterlandene breder sig ud fra de norske Kystegne til Indlands-Bygderne. Navnet har fra Sogn og Voss vandret til Val-

---

[1]) Se om dette mine Studier over de nord. Gude- og Heltesagns Oprind. S. 207.

dres. Fra de sydlige Kystegne synes det at have trængt ind til Telemarkens Fjældbygder. Ogsaa det usammensatte Navn *þjófr* kan oprindelig have været opfattet som "Træl"; thi i Tyskland forekommer *Dio* i 9:de Aarhundred som Mandsnavn; se Förstemann.

Et med *þjófr* sammensat, nu vel bekjendt Mandsnavn har jeg i det foregaaende ikke omtalt. Det er *Friðþjófr*. Medens *þjófr* som andet Led i alle de Navne, der vides at have været baarne af sikkert historiske Personer, oprindelig har været opfattet som "Træl", ikke som "Tyv", saa forholder det sig anderledes med *Friðþjófr*, uagtet Vigfusson i sin Ordbog mener at *þjófr* ogsaa i dette Navn svarer til ags. *þéow*. "Fred-Træl" vilde nemlig ikke give nogen rimelig Mening. Navnet betyder derimod tydelig "Fred-Tyv", det er: en Mand, som stjæler eller raner Freden. Navnet indeholder altsaa en poetisk, kunstig omskrivende Betegnelse for en Kriger. Denne Modsætning mellem *Friðþjófr* og de historiske med *þjófr* sammensatte Navne maa forklares paa fölgende Maade. De med *þjófr* sammensatte Navne maatte senere paa Grund af Overensstemmelsen i Form opfattes, som om de indeholdt Ordet "Tyv". Dette ledede da til, at en Digter i Lighed med dem dannede *Friðþjófr* d. e. Fredtyv. Vi har altsaa i selve dette Navn et Bevis for, at den Person, som bærer det, ikke er en historisk Person, der har levet i Hedendommens Dage, men at han er skabt af en islandsk Digter i den kristne Middelalder. Den særlige Anledning til Valget af dette Navn for Digtningens Helt sees af fölgende. I Slutningen af den længere Redaction af Friðþjófs saga (Fornald. ss. II, 100) siges det, at Sagaens Helt havde to Sönner, *Gunnþjófr* og *Húnþjófr*. I Gautreks saga nævnes kun Sönnen *Húnþjófr*, Konge i Hordeland, der havde Sönnerne *Herþjófr*, Konge i Hordeland, *Geirþjófr*, Konge paa Oplandene og *Friðþjófr*, Konge i Telemarken. Jeg antager herefter, at den Digter, der först har fortalt om Fridthjov,

har hört nævne som gamle Sagnkonger, tildels ialfald, i det norske Vestland, *Húnþjófr*, *Gunnþjófr*, *Herþjófr*, *Geirþjófr*, og at han i Lighed med disse Navne, hvilke han opfattede som sammensatte med "Tyv", har dannet *Friðþjófr* og sat den Helt, der fik dette Navn, i Slægtskabs-Forbindelse med hine Konger.

Naar *Friðþjófr* efter Friðþjófs s. og Gautreks s. er den ældste af Ætten, som bærer et med *þjófr* sammensat Navn, og naar Navneledet *Frið-* ikke forekommer i andre af Ættens Navne, saa er det ikke rimeligt, at *Friðþjófr* skulde bære et virkelig historisk Navn, der havde sin Grund i Opkaldelse efter to Frænder, af hvilke den ene bar et Navn, der begyndte med *Frið-* og den anden et Navn, der endte med *þjófr* "Træl".

Da *Friðþjófr* formummet kommer til Kong Ring, siger han paa Spörgsmaalet om, hvem han er: "*þjófr* heder jeg, hos Ulv var jeg inat, og i *Angr* (d. e. Sorg) er jeg opfostret". Heraf tör man formode, at Forfatteren har opfattet *þjófr* i *Friðþjófr* som Tyv. Derimod er det, som Dr. Falk (Arkiv VI, 84—86) har antaget, vistnok en Interpolation, der ikke passer til Sammenhængen, naar Fridthjov i to Vers (der synes at höre andensteds hjemme) giver Kong Ring en forskjellig Besked om sit Navn. Heri heder det först:

Jeg hed Fridtjov,
da jeg for med Vikinger.

Dette Verslinjepar er meget upassende her lagt i Munden paa en Mand, som heder Fridthjov men som ikke vil være kjendt. Verslinjernes Forfatter har opfattet *Friðþjófr* som "Fredtyv". Derpaa fortsættes:

Og Herthjov hed jeg,
da jeg voldte Enkers Graad [1]).

---

[1]) *ekkjur*, som skal danne Allitteration med *Herþjófr*, er maaské Feil for det synonyme *hælar*.

I de fölgende Verslinjer nævner Helten forskjellige andre med *þjófr* sammensatte Navne, hvilke han siger sig at have baaret, idet han tillige angiver, paa Grund af hvilke Forhold han fik vedkommende Navn, og derved giver en etymologisk Forklaring deraf. Disse Navne, *Herþjófr*, *Geirþjófr*, *Gunnþjófr*, *Eyþjófr*, *Helþjófr*, *Valþjófr*, har alle paa en Undtagelse nær været brugte som virkelig historiske Navne og er fra först af sammensatte med ags. *þéow* "Træl", ikke med oldn. *þjófr* "Tyv". Den eneste Undtagelse er *Helþjófr*, som ellers ikke forekommer og som synes at maatte være et af en Digter skabt Navn, hvis det virkelig indeholder *hel* "Död", saaledes som Forfatteren af Verset i Friđþ. s. antyder.

Jeg har i mine Studier over de nordiske Gude- og Heltesagns Oprindelse sögt at vise, at det nordiske Sagn om *Baldr* og *Hǫđr* navnlig i den Form, hvori det kjendes fra Saxo, forudsætter en nordisk Omdigtning af Sagnet om den trojanske Krig, som dette i den tidlige Middelalder fortaltes paa de britiske Øer. I *Hrossþjófr* (*Rostiophus Phinnicus* hos Saxo), som spaar Oden, at hans Sön med Rind skal hævne Balder, har jeg (S. 139 ff.) formodet en Gjenganger af Proteus, som efter Statius spaar, at Achilles skal beseire Troja men selv falde for Troja. Dennes Navn blev i Middelalderen jævnlig skrevet *Protheus*, vistnok fordi man forstod det som "han der forud (gr. πρо) kjender Gudernes Vilje" (gr. ϑεός). *Protheus* blev af Irerne efter min Formodning udtalt som *Rotheus*, hvilket Nordboerne ved Folkeetymologi gjorde til det for en Spaamand paafaldende Navn *Hrossþjófr*, d. e. Hestetyv. Denne Formodning stöttes nu ved min Paavisning af, at nordiske Navne paa *-þjófr* er opstaaede paa de britiske Øer og er Gjengivelser af angelsaksiske Navne paa *þéow*, thi de frankiske Navne, som svare til disse, skrives jævnlig i latinsk Form *-theus* [1]).

---

[1]) I et Vers i Snorres Edda (I, 482, 8) nævnes som Eier af Hesten Mór *Meinþjófr*. Om dette Navn fra först af har betegnet "en Tyv, som volder

O. Nielsen (Olddanske Personnavne S. 78) har paapeget, at Saxo ikke kan have laant Navnet *Rostiophus* fra et samtidigt Sagn i Danmark, eftersom Navnet da maatte have været skrevet *Rostiuphus*. Det er da sandsynlig laant fra en Islændings eller Nordmands Fortælling. Det samme gjælder da vel *Gunthiouus*.

---

2. Folkenavnet Daner.

I Arkiv V S. 125—131 har jeg sammenstillet Folkenavnet *Danir* formelt med græsk *χϑόνιοι* og derefter formodet, at det oprindelig har betegnet "Landets Börn". Jeg har derhos som usandsynlig nævnt den Mulighed, at *Danir* etymologisk skulde betegne "Lavlændere". Jeg maa nu forlade min tidligere Opfatning navnlig paa Grund af et angelsaksisk Ord, hvis Form jeg i min tidligere Opsats har forklaret feilagtig.

Sievers har i Paul og Braunes Beiträge IX, 243 paavist, at *e* i ags. *denu* fem. "Dal" er *i*-Omlyd af *a* ligesom i *fremu* "Nytte" og i flere ensartede Ord; *e* i *denu* kan ikke være et urgermansk *e*, da dette maatte være blevet til *i*. *denu* er efter Sievers af en feminin Stamme *dani-*, ved Siden af hvilken der viser sig en Hankjönsstamme *dani-* i *dene* m. "Dal". Folkenavnet *Danir* finder altsaa indenfor de germanske Sprog Ord, med hvilke det formelt kan forbindes, i ags. *denu* f. og *dene* m. "Dal" af Stammen *dani-* og i ags. *denn*, nyeng. *den* "Hule for vilde Dyr" af Stammen *danja-*. Det synes mig muligt at forbinde disse Ord med græsk *χϑών* Gen. *χϑονός* "Jord", hvoraf *χϑόνιος*. Men hvis denne Forbindelse er rigtig, maa ags. *denu* "Dal" efter sin etymologiske Betydning have været opfattet som "den nede ved Jorden

---

Men", "en slem Tyv", lader sig ikke bestemme, da man intet ellers ved om den Mand, som har baaret dette Navn. Dværgenavnet *Alþjófr* i Vǫluspá betegner "Altyv" d. e. Mestertyv.

liggende" og *denn* "Hule" som "et Hul, der er i Jorden". Da bliver der ligeledes Sandsynlighed for, at Folkenavnet *Danir*, der formelt, som jeg för har udviklet, i det væsentlige svarer til *χϑόνιοι*, oprindelig har været opfattet som "de nede ved Jorden boende", "Lavlænderne". En lignende Betydningsudvikling ved Ord, der er afledede af et til græsk *χϑών* svarende Ord, foreligger i litau. *žemas*, "lav", hvoraf *Žemaitis* en Samogitier, eg. en Lavlænder, i gr. *χαμαλός*, lat. *humilis* og i flere andre Ord. Forholdet mellem *i*-Stammen oldn. *Danr* og *io*-Stammen gr. *χϑόνιος* oplyses af Streitberg Paul-Br. B. XIV, 165 ff.

---

3. Det ældre Navn paa Sjælland.

O. Nielsen har i sine interessante "Bidrag til Fortolkning af danske Stednavne", for hvilke jeg er ham meget taknemlig, ogsaa behandlet Sjællands Navn (Blandinger til Oplysning om dansk Sprog I S. 169 f.). Om dette oplyser han fölgende: "Vi finder aldrig i nogen dansk Kilde andre Former af *Sæland* end de på *land*. Necr. Lundense fra förste Halvdel af det 12:te Årh. har *Selandia*, Saxo fra samme Århundredes Slutning *Sialandia* og 1 Sted *Sielandia*, Sven Aggesen fra samme Tid *Sialandia*, for ikke at omtale Kilder fra det 13. Årh...... Af fremmede Forfattere har vi Ælnoth fra Beg. af 12. Årh. og Adam af Bremen i et Håndskrift fra förste Halvdel af 11. Årh., der begge skriver *Seland*, Adam også *Selant*". I Gammelsvensk kaldes Øen *Sialand*, *Siæland*, se Rydqvist II, 272. I de islandske Sagaer skrives oftest i Prosa, hvor Talen er om den fuldt historiske Tid, *Siáland*, *Sióland*. I de norske Haandskrifter af Fagrskinna skrives *Sǽland*, der ogsaa forekommer i Islandsk. Den i Skotland fundne Historia Norvegiæ har *Selandia*.

Ingen betvivler, at de nævnte Navneformer etymologisk betegne "Sölandet" og indeholde en Sammensætning af *sǽr*,

sjár Sö og *land*. Dette er ogsaa udtrykkelig fremhævet af mig i min Behandling af dette Navn i min Tolkning af Runeindskriften paa Rökstenen S. 58—60. Men jeg har sammesteds sögt at vise, at Sjællands ældre Navn var Hunkjöns- og Intetkjöns-Ordet *Sĕlund*, der har en forskjellig Betydning og er dannet ved Suffixet *-und*. Herimod har O. Nielsen udtalt sig. Han ytrer bl. a.: "Ligeoverfor de islandske poetiske Former, der ikke findes i Håndskrifter ældre end det 13. Årh., må vi hævde den större Ælde hos de hjemlige Kilder". "Prosaformen *Seland* fra 11. Årh. er da en sikrere Kilde end det poetiske islandske *Selund* fra det 13. Årh." Herimod skal jeg indvende fölgende. Den Paastand, at den islandske Form *Sĕlund* ikke kan hjemles for en ældre Tid end 13:de Aarhundred, kan ikke forenes med en sagkyndig Betragtning af de islandske Vers, hvori Navnet forekommer. Efter den Argumentation, som her af O. Nielsen er anvendt, maatte man benegte, at det allermeste af det, som vi kjender af græsk og romersk Litteratur, er ældre end Middelalderen, fordi de Haandskrifter, hvori det meddeles, ikke er ældre! Jeg skal her bevise, at Formen *Sĕlund* er ældre end 13:de Aarh.

Hos Valgarđr af Velli (Heimskr. Har. s. harđr. Kap. 19, 2) forekommer Verslinjen:

valfallz Selund alla.

Den drápa, hvori denne Linje forekommer, er digtet lidt efter 1047.

Hos þjóđólfr Arnórsson forekommer (Heimskr. Magn. s. g. Kap. 32, 1):

Selundz mær hverr vé bæri

og (Heimskr. Har. s. harđr. Kap. 104):

aldyggr Selundbyggja.

Den förste af disse to Linjer er digtet omkring 1045, den anden omkring 1065.

Sigvats Knútsdrápa, der er digtet lidt efter 1036, har Verslinjen: *Silunds kilir* (Heimskr. Ól. s. helga Kap. 155).

Endelig har Gutthormr sindri lidt efter 955 kvædet Verslinjen:

Selund náði þá síðan

(Heimskr. Hák. s. góða Kap. 8). O. Nielsen synes at mene, at de islandske Skalde i de her anförte Vers ikke har brugt den Navneform *Selund* (*Silund*), som Haandskrifterne har, men Formen *Sæland*, der er sammensat af *sær* Sö og *land* Land. Denne Mening er aldeles utilstedelig. Da *Sjáland*, ikke *Selund*, var det sædvanlige islandske Navn for Sjælland i 13:de Aarhundred, er det urimeligt at antage, at först Skriverne i 13:de Aarhundred har sat ind i Skaldenes Digte Formen *Selund* eller *Silund*, men at Skaldene selv har brugt Formen *Sjáland* eller *Sæland*. Endnu mere afgjörende er Metrets Vidnesbyrd om, at hverken Formen *Sæland* eller *Sjáland* kan have været brugt af vedkommende Skald i noget af de foran nævnte Vers. Metret kræver nemlig i alle Vers undtagen Sigvats en Navneform, der har kort Vokal i förste Stavelse, saaledes som Tilfældet er med *Selund*, men ikke med *Sæland*, *Sjáland*. I Sigvats Vers kræver Rimet enten *Silunds* eller *Sílunds*, medens *Sælands* eller *Sjálands* der er utilstedeligt. Endelig viser *alla* i Verset af Valgarðr af Velli, at Navnet af Skalden er brugt som Hunkjönsord, hvilket passer til *Selund*, men ikke til *Sæland*, *Sjáland*.

Det kan neppe være tvivlsomt, at *selmeina* i et Vers af Gutthormr sindri (Heimskr. Hák. s. g. Kap. 7) er at forstaa som *Selundar*, idet Skalden, efter et hos Islændingerne sædvanligt Kunstleri, istedenfor *-undar* i *Selundar* har indsat *-meina*, fordi *undar* som Gen. af *und* "Saar" er synonymt med *meina*. Dette godtgjör da, at Skalden her forudsætter af Sjællands Navn Genetiven *Selundar*, ikke *Sælandz*, *Sjálandz*.

Authentien af de ovenfor anförte Vers af Valgard, Thjodolv og Sigvat tör ikke betvivles. Derved komme vi ialfald tilbage til Begyndelsen af 11:te Aarhundred. Ligeoverfor Vers af Gutthormr sindri har man vistnok Ret til at spörge,

om de virkelig er forfattede af ham. Men Munch har allerede (Annaler f. nord. Oldk. 1848 S. 268) fremhævet, at de seneste Begivenheder, i Fortællingen om hvilke Navnet *Selund* bruges i prosaisk Stil, er de, som berettes i Haakon den Godes Saga; her staar Navnet umiddelbart ved Siden af Vers, hvor det nævnes og hvortil Fortællingen slutter sig. Dette synes dog stærkt at stötte den Mening, at de Vers af Gutthorm, hvori Navneformen *Selund* nævnes eller forudsættes, virkelig er authentiske.

Navnet *Selund* paa Sjælland hos islandske Skalde kan altsaa paavises ikke först i 13:de Aarhundred, men allerede straks efter Midten af 10:de Aarhundred, en god Stund förend Formen *Seland* kan paavises i Dansk. Og naar vi betænke, at Navneformen *Selund* hos Islændingerne regelmæssig bruges, hvor der fortælles om den sagnhistoriske Tid, om Skjoldungerne og Leidr, medens *Sjáland*, *Sjóland* er den sædvanlige islandske Navneform for den historiske Tids Vedkommende, saa give Sagaerne al Grund til at antage, at *Selund* som Navn paa Sjælland er hos Islændingerne endnu ældre end Midten af 10:de Aarhundred. Desuden har O. Nielsen ikke paa nogensomhelst rimelig Maade kunnet forklare, hvorledes Navneformen *Sëlund* er opkommen af *Sæland*. Jeg skal derimod i det fölgende vise, hvorledes det lader sig forklare, at de Navneformer, der betyde "Sölandet", er opkomne af den ældre Navneform, der indeholdt Suffixet *-und*.

Thietmar af Merseburg bruger, hvor han fortæller om Begivenheder i förste Halvdel af 10:de Aarhundred, Navneformen *Selon*. Denne forekommer i förste Bogs Kap. 9 (Pertz Monum. V, 739): Thietmar havde i 1012 fuldendt de förste 5 Böger. Denne Form *Selon* lader sig let forlige med *Selund*, da *u* i Stavelse med svag Betoning ofte udtaltes som *o*, hvorfor der i Morkinskinna S. 17 skrives *Selond*; derimod kan den ikke paa rationel Maade være opstaaet af *Seland* med *a*. Naar man antager, at Navneformen med *land* som andet Led var

den eneste, der hörtes paa Thietmars Tid, bliver Overensstemmelsen mellem hans *Selon* og isl. *Selond*, *Selund* uforklarlig. Endelig maa jeg stærkt fremhæve siulunt paa Rökstenen. I min nye Afhandling om denne Indskrift har jeg sögt at vise, at den ikke kan være yngre end 900. Da Skrivemaaden siulunt paa Rökstenen kan betegne den samme Udtale som *siolond*, saaledes som Sjælland i Morkinskinna S. 17 kaldes, saa tör det ansés for vist, at siulunt betegner Sjælland. Dette har ogsaa alle Fortolkere af Rökindskriften antaget; O. Nielsen, som erklærer det for uvist, har ingen anden Opfatning af siulunt antydet. Men det er klart, at siulunt etymologisk ikke kan betegne "Sölandet" [1]). Den svenske Form siulunt paa Rökstenen fra senest 900, den islandske *Selund* fra 10:de Aarhundred og det middelbart efter Meddelelse fra Danske optegnede *Selon* fra omkring 1000 hos Thietmar af Merseburg bevise ved sin indbyrdes Overensstemmelse uigjendrivelig, at Sjællands Navn i sin ældste Form har indeholdt Suffixet *-und* og ikke Substantivet *land*.

Suffixet *-und* er jo ogsaa almindeligt i Ønavne over hele Norden. Jeg har tidligere været i Tvivl om, hvorvidt Navnet *Selund* er dannet af *selr* "Sælhund" eller af *sil* "stille Vand". Nu holder jeg den förstnævnte Opfatning for den ene rette. Formen *Selund* passer ved sin Vokal *e* ikke til *sil*. Desuden vilde Suffixet *-und* efter sin Betydning ikke passe saa godt ved en Afledning af *sil* "stille Vand", thi Ønavne paa *-und* betegne etymologisk den (Ø) som er forsynet med den Gjenstand eller de Gjenstande, som Stammeordet angiver.

Selund betegner "den paa Sælhunde rige Ø", "Øen ved hvis Kyst der er mange Sælhunde". Stammeordet oldn. *selr*

[1]) Dette indrömmes ogsaa af O. Nielsen selv. Han foreslaar at forklare siulunt som "Sölunden". Men da siulunt med Hensyn til sin Endelse stemmer overens med de gamle islandske Former, og da disse ikke kan forklares som "Sö-Lund", har dette ingen Sandsynlighed. Denne Forklaring er forlængst forkastet af Munch.

Gen. *sels* Nom. pl. *selar* heder i ældre Svensk *siæl*, der forudsætter *sial;* i Angelsaks. heder det *seolh*, i Oldhöitydsk *selah*. Den fællesgermanske Stamme er altsaa *selha-*. Nu er det godtgjort, at nordiske Former, som har *l*, *r* opstaaet af *lh*, *rh* i Efterlyd, kan foran *l*, *r* snart have kort, snart lang Vokal. En Afledning af "Sæl" ved Suffixet *-und* kunde altsaa i Nordisk ikke blot have Formen *Sēlund* men ogsaa dialektisk *Sjǫ́lund*, *Sjálund* [1]) og med Overgang af *u* til *o* i svagt betonet Stavelse *Sjǫ́lond*, *Sjálond*. I svagt betonet Stavelse kunde *ǫ* (*u*-Omlyd af *a*) gaa over til *o*, og det særlig foran *n* + Konsonant. Saaledes kunde den Navneform, der etymologisk betyder "den paa Sælhunde rige Ø", blive omtrent ligelydende med det sammensatte Ord, der betegnede "Sölande". En Navneform i Flertal, som betyder "Sölande", forekommer brugt om Sjælland i flere islandske Sagaer, saaledes i Jómsvíkinga saga [2]), Knytlinga saga og Ragnars saga; se min förste Afhandling om Rökstenens Indskrift S. 58.

Flertalsformen for Nom. og Accus. *lǫnd* "Lande" tabte i senere Dansk sin Omlydsvokal og blev lig Entalsformen *land*. Denne Forandring er sandsynlig bleven gjennemfört i Begyndelsen af 11:te Aarhundred. Hvis nu Sjællands Navn, som i det foregaaende begrundet, tildels var *Sjálond*, der blev opfattet ikke længer som "Sælhundöen" men som "Sö-Lande" og som netop derfor kunde skifte med *Sjálǫnd*, saa maatte Navneformen *Sjálǫnd* i Begyndelsen af 11:te Aarh. gaa over til *Sjáland*, der kunde have Sideformen *Sǽland*, ligesom *sjár* Sö havde Sideformen *sǽr*. Men nu opfattedes Sjælland realiter som et eneste Land, og flere andre danske Øer havde sammensatte Navne, der endte paa Entalsformen *-land: Laaland*,

---

[1]) Den af Sigvat brugte Form *Silund* synes at være en sjælden Dialektform. Rietz har fra Norrbotten *sil* for Sælhund.

[2]) I de forskjellige Redactioner: *fyrir siolandem*, *til siolanda* Cod. AM. Nr. 291, 4:to. *til Siólanda* Cod. AM. 510, 4:to. *fyrir Sialaunndum*, *fyrir Sialönndum* Stockh. Hskr. Nr. 7, 4:to.

Langeland, *Thosland* d. e. Taasinge (O. Nielsen S. 171). Dette gav naturlig Anledning til at opfatte *Sjáland*, *Sǽland*, der efter sin Form i Nominativ og Accusativ kunde være baade Entalsord og Flertalsord, ikke længer som Flertalsord men som Entalsord og til at böie det i Overensstemmelse dermed, i Gen. *Sjálands*, *Sǽlands* o. s. v. Man kan ogsaa tænke sig, at en gammel Genetivform **Sjálonds* = isl. *Selundz* har hjulpet med til denne Overgang. Jeg tror hermed paa en rimelig Maade at have forklaret, at Øens Navn i Begyndelsen af 11:te Aarh. kunde blive til *Sjáland*, *Sǽland* "Sölandet". Men selv om den her forsögte Udvikling ikke i alle Punkter skulde gjengive den historiske Virkelighed, maa jeg betegne det som vist, at Øens ældre Navn, der i islandsk Form heder *Sĕlund*, ikke betyder "Sölandet", men er dannet ved Suffixet *-und*. Navnet betyder sandsynlig "Sælhund-Øen"[1]).

Nordiske Navne paa Øer og andre Steder med Endelsen *-und* svare efter sin Betydning til græske Navne paa Øer og andre Steder med Endelsen *-οῦσα*. *Selund* svarer efter sin Betydning til *Φωκοῦσσαι νῆσοι*, som hos Ptolemæus er Navn paa to Øer ved den ægyptisk-libyske Kyst. *Eikund* svarer til *Δρυοῦσα* eller *Δρυοῦσσα*, der nævnes som et gammelt Navn paa Øen Samos. Ogsaa ellers er nordiske Ønavne paa *-und* dannede af Trænavne ligesom græske Ønavne paa *-οῦσα;* saaledes norsk *Asponn*, d. e. oldn. **Ǫspund*, Navnet paa en Ø ved Dröbak, og græsk *Πιτυοῦσα*. Jeg holder det endog for sandsynligt, at der er formel Forbindelse mellem de nordiske Ønavne paa *-und* og de græske paa *-οῦσα*. Nord. *-und* Gen. *-undar* kan forudsætte urnord. -**undi* Gen. -**undjōR*. Dette kan igjen her (men ikke overalt) være opstaaet af -**wundi* Gen. -**wundjōs*, der ligesom gr. *-οῦσα* vilde være en Feminindannelse af det indogermanske Suffix *-went-*. En Feminindannelse af dette samme Suffix har vi vistnok i lilleasiatiske Navne paa *-νδα,*

[1]) Steenstrup (Normannerne I, 68 f.) har efter min Mening Uret i at forbinde det irske Navn *Lochlann* med Sjællands Navn.

som f. Ex. *Καρύανδα*, Navnet paa en Ø ved Karien, "den der er rig paa *κάρυα*, Nödder". Jeg formoder derfor, at Dannelsen af Ønavne ved Suffixet *-und* er bevaret fra den indogermanske Urtid.

---

4. Ønavnet Anholt.

Af Ønavne paa *-und* findes flere i Danmark: *Jegindö*, i Valdemars Jordebog *Ekund; Borren* ved Mön, i V. Jdb. *Borghund* (O. Nielsen S. 170). Paa samme Maade dannet er *Anund*, der i Valdemars Jordebog forekommer som Navn paa Anholt. Det gaar derfor umulig an, som O. Nielsen gjör, af det Navn, som Beboerne nu give Øen, *Anö*, at slutte, at den oprindelig har hedt *Anund-Ø* og at den er opkaldt efter en Mand ved Navn Anund. Jeg formoder, at Ønavnet *Anund* senere i Folkets Udtale er blevet til **Anön;* at dette saa er blevet opfattet, som om det var sammensat med den bestemte Form af Ordet *Ø*, og at Formen *Anö* deraf er at forklare. Paa lignende Maade er det norske Stedsnavn *Jǫlund*, *Jalund* blevet til *Jælöen* (ved Moss), der nu opfattes som sammensat med *Øen*, hvorfor Navnet af Almuesfolk kan udtales *Jælöya.* O. Nielsen meddeler, at Anholts Navn paa Sökarter fra 1482 og 1486 skrives *Anaol* og i et Diplom af 5:te Sept. 1441 *Anolt.* Jeg forklarer disse Navneformer anderledes end O. Nielsen. Jeg formoder, at *Anund* er blevet forandret (dog neppe hos Beboerne selv) til **Anold*, idet *n* ved Dissimilation gik over til *l.* Paa lignende Maade er f. Ex. det norske Stedsnavn *Hvinandi* nu blevet til *Kvenil* (Munch, Beskrivelse S. 80), udtalt *Kvennelen* (med palatalt *n*). Dette **Anold* blev saa ved Indflydelse af *Holt* forvansket til *Anholt*, mulig som O. Nielsen formoder, först gjennem Söfarende.

For at finde dette Ønavns etymologiske Betydning maa vi holde os til den gamle Navneform *Anund.* Jeg formo-

der, at *Anund* blev udtalt med stærk Tone paa anden Stavelse og at denne Navneform ved Dissimilation er opstaaet af **Andund*. Navnet betegner da "den paa Ænder rige Ø." Paa samme Maade er Mandsnavnet *Anundr*, *Qnundr* maaské opstaaet af **Andundr*, der indeholder *and-* "imod".

30:te September 1889.

Sophus Bugge.

Om Svend Grundtvigs og Jörgen Blochs Føroyjakvæđi og færøske ordbog.

Den store håndskrevne færøske visesamling og færøske ordbog, som S. Grundtvig for en række af år siden begyndte på sammen med arkivsekretér Jörgen Bloch, er nu blevne fuldførte af Bloch og er af den hjelmstjerne-rosencroneske stiftelse overgivne til det store kongelige bibliotek i København. Disse værkers tilblivelse og indhold vil tildels være kendt fra S. Grundtvigs meddelelse i Årbøger for nordisk oldkyndighed 1882 s. 357—72. Her skal gives lidt udførligere oplysninger nærmest med de af J. Bloch forfattede indledninger som kilde. Först omtaler jeg ordbogen som den mindst kendte.

Den færøske ordbog er udarbejdet efter S. Grundtvigs plan, men ikke gennemset af ham, så den i alle enkeltheder er Blochs arbejde. Den udgör tre foliobind (i alt omtr. 1600 sider) og har følgende titel: *Svend Grundtvigs færøske ordbog. Bekostet af den hjelmstjerne-rosencroneske stiftelse. — Lexicon Færoense indeholdende Jens Kristjan Svabos og Nikolaj Mohrs ordbogsarbejder i fuldstændigt sammendrag med tilföjelse af citater og nye artikler samt lister over færøske person- og stedsnavne udarbejdet efter Svend Grundtvigs plan og under hans ledelse og medvirkning af Jörgen Bloch. Københ. 1887—88.* Ordbogen omfatter i alt 15000 artikler; deraf stammer de 11000 fra Svabos og Mohrs samlinger.

Om disse arbejder oplyser Bloch følgende: Svabos ældste samling er vistnok den, som er skrevet 1773 på Regensen (S^{4}); tre udaterede samlinger er bearbejdelser af det samme materiale som denne ($S^{2,3,5}$) og er vistnok lidt yngre; disse ordbøger indeholder tilsammen 5300 ord. Mohr har siden som præst på Færøerne benyttet det gamle materiale og tilföjet en del nye ord; hans samling nåde derved op til 7450 ord. Svabo vedblev også at øge sine samlinger, og således fremkom Svabos sidste redaksjon (S^{1}) på omtr. 7500 ord, hvoraf mindst 2500 nye; den er skreven i årene omkring 1808. Rasks færøske ordbog af 1810 er også medtaget i teksten; men efter renskrivningen har man fundet dens kilde (S^{5}) og alle dennes artikler er jævnførte. For de ældre ordbøgers stavemåde og for de der forekommende dialektejendommeligheder göres udførlig rede i indledningen til ordbogen. Alle disse udarbejdelser er nu af Bloch samlede til én redaksjon med omhyggelige kildeangivelser også for alle oversættelser og forklaringer. Desuden har han samlet ord og sitater fra Føroyjakvæđi og trykte og utrykte skrifter på færøsk eller om Færøerne. De derved fremkomne nye artikler udgör et antal af 4000, hvoraf den overvejende del (2500) er tagen fra Føroyjakvæđi, resten fra prosaskrifter som stedsbeskrivelser og naturhistoriske optegnelser (300 ord), grammatikker (400), sagn og gåder (350), Færingesaga og Matthæus-evangeliet (550). En systematisk ordning som i en fra trykken udgiven ordbog bydes naturligvis ikke; men det er en citatsamling, hvis pålidelighed — efter alt hvad der hidtil kendes til den — må roses i höj grad. Sprogformen i ordbogen er den normaliserede (hammershaimbske), det letter opsøgelsen af et ord; og de mange henvisninger fra sideformen til normalform gör også god nytte.

De to tillægslister af personnavne og stedsnavne hørte ikke oprindelig til værkets plan. Men for at benytte hvad kildeordbøgerne indeholdt, besluttede Bloch at udskille dem

som egne tillæg; og han har da øget personnavnene til det dobbelte og bragt tallet af stednavne op fra 100 til 2000. Foruden de sædvanlige kilder er jordebøger og regnskaber fra 16:de til 17:de årh. benyttede; navnene i Færingesaga, i et par middelalderlige breve og i stamtavler er medtagne, provst Hammershaimb har gennemgået listen og givet sine tilføjelser [1]). Begge lister er udarbejdede med en udførlighed som ingen tidligere nordiske samlinger af denne art. —

Færingernes stedsnavne vækker opmærksomhed ved deres store tal, personnavnene ved deres forskjellige oprindelser og ved deres stærke afkortninger. Afkortede navne til dagligbrug dannes nu i færøsk ved endelsen *-a* både for hankön og hunkön (*Agga* af Aggesteinus, *Essa* af Eliesar, *Pella* af Pætur, *Eppa* af Elsupa; kun latinske navne kan blive ved at ende på *--us* og *-is: Demmus*, Nikodemus, *Ginis*, Reginius). Men forud for vor tid er der dannet en mængde korte former, og de tilsvarende lange navne er siden glemte. Nogle er dannede efter islandske (fællesgotiske) regler for afkortning som *Snæbi* (Snæbjörn), *Djóni* (Dionysius); andre skyldes en blot lydlig udvikling som *Tolla* af *þorleifr* og *Dávi* af *Daviđ* (gf., hf. ef. *Dáva;* nydannet nævneform *Dávur;* ved den stærke afslibning er navnenes böjning blevet stærkt forvirret). Færingernes navnedannelse har på denne måde fjærnet sig endnu stærkere fra Islandsk, end Nordmændenes har.

Endvidere viser Færingernes navneforråd mærkelige spor af forbindelser med fremmede; således har vistnok keltiske navne holdt sig ned til vor tid [2]), og ikke blot unordiske men selv

[1]) Mærkelig nok er ikke de færøske sagn i Antiqv. Tidsskrift benyttede. Man savner derfor navne som: Ástríđr, Birta, Demmus, Drepur, Fornar, Hökil, Markus, Ormur, Sölvi, Uni. Fra det nulevende sprog kan naturligvis også hentes mange navne.

[2]) *Duffnaldur* 1407, *Dunaldur* (Svabo) er samme navn som *Dufnall* i Landnáma. Er *Donach* skriv- eller læsefejl af *Douach* og lig med *Dufþakr* i Landnáma? Stedsnavnet *Dungansnes* synes også at gemme på et keltisk personnavn.

norske og islandske navnes indvandring kan påpeges af den, der kender Færøskens ejendommelige lydudvikling; her er stof nok, der trænger til at bearbejdes. Man kan også altid finde, om *Dómus* er samme navn som *Dominicus* (1587), og om *Eldonn* (1617) er *Eldjárn* i Færingesaga. En granskning af stednavnene vil bringe yderligere berigelser for personnavnslisten, end forfatteren allerede har givet, f. eks. indeholder *Ambadalur* mandsnavnet *Ambi* (jf. Rygh, Norske og isl. tilnavne), og *Dollshelli* forklares af jættenavnet *Dollur* eller *Dolli* (Føroyjakvæđi nr. 24).

Visesamlingen (*Føroyjakvæđi*) var i S. Grundtvigs levetid bragt til en slags afslutning, men er senere vokset dels ved flere af Bloch udarbejdede tillæg og hjælpemidler, dels ved modtagelsen af nye opskrifter. De sidste er især fremkomne ved stud. J. Jakobsens rejse til Færøerne 1887. Også har Bloch udover det oprindelige tal medtaget flere kvæder, der i stil slutter sig til de gamle; på disse måder er der tilkommet omtrent 10000 vers. Alt dette nye stof har dels fået plads som tillæg i de hidtilværende 15 bind, dels i et nyt tilkommet 16:de bind; det tilföjede udgör i alt 926 sider, hele værket er 8202 sider stort. Det omfatter 234 kvæder i 8—900 opskrifter på tilsammen 70000 vers (deraf 26000 benyttede til varianter og 44000 helt afskrevne).

Herefter skal jeg til overblik over det store stof give en fortegnelse over alle numrene i Føroyjakvæđi og dertil knytte meddelelser, om kvæderne ere trykte eller har været omtalte på tryk, samt enkelte andre oplysninger. Jeg giver her först bindets nummer (med romertal), så det enkelte kvædes nummer og navn, dernæst antallet af dets "tåtter" eller sange (med romertal) og så tallet af opskrifter (A B C o. s. v.). Med *løbeskrift* nævnes, hvor visen er trykt eller (i klammer) omtalt på tryk. Ved en del har jeg med mindre typer meddelt sidestykker og kilder, især islandske sagaer og nordisk folkevisedigtning; de nærmest beslægtede

er satte uden bemærkning, de fjærnere i klammer med et *jf.* foran. Når en vise findes i "Danmarks gamle folkeviser" nævnes blot dens nummer dér og ikke andre sidestykker; ved viser, der i fremtiden skal optages i DgF, har jeg i klammer henvist til en allerede trykt tekst af dem. Undertiden har jeg meddelt korte indholdsangivelser eller karakteristikker; deres ufuldstændighed bedes undskyldt på grund af den korte tid, jeg har haft lejlighed til at benytte det håndskrevne værk. Oplysningerne støtter sig dels på selvsyn af tekster og parallelsteder, dels på Føroyjakvæđi og S. Grundtvigs forarbejder dertil. Hr. stud. mag. Jakob Jakobsen har meddelt mig flere oplysninger om den nyere færøske digtning, hvorfor jeg her bringer ham min tak. — Nogle af de almindeligste afkortninger er: *Abr.* = Abrahamson, Nyerup og Rahbek, Udvalgte danske Viser; *Anthologi* = Færøsk Anthologi ved Hammershaimb; *AntT* = Antiquarisk Tidsskrift; *Arw* = Arwidson, Fornsånger; *DgF* = Danmarks gamle Folkeviser ved S. Grundtvig; *Dimmalætting*, færøsk ugeblad; *Kristensen*, Jyske Folkeminder; *Landstad*, Norske Folkeviser; *Útvalg* = Svend Grundtvig, Corpus Carminum Færoensium, útvalg. Tórshavn, prentađ í prentu "Dimmalættings". I—II. 1886. Henvisninger til visesamlinger gælde enten blot nummer eller også bind og side. For at spare plads er der ikke ved nr. 1—31 henvist til Lyngbyes og til Hammershaimbs Færøske Kvæder; enkelte betydningsløse eftertryk ere med vilje forbigåede.

Förste række (bind I—II).
(Jf. Sjúrđarkvæđi udgivet ved Hammershaimb Kbh. 1851.)

I. 1. Sjúrđar kvæđi (med oversigtstavle i bind XVI).
I. Regin smiđur, A—G.
II. Brynhild, A—E.
III. Högni, A—D.
IV. Aldrian, A—D.
II. 2. Ragnars kvæđi, A—H.
3. Gests eller Áslu ríma, A—B.
4. Nornagests ríma, A—B.

5. Ísmal fræga kempa, A—B.
6. Sjúrđur og dvörgamoy el. Dvörgamoy I, A—B.
7. Dvörgamoyjin fagra el. Dvörgamoy II, A—B.
8. Ása dvörgamoy el. Dvörgamoy III & IV, A—C.
9. Kvörfins táttur el. Dvörgamoy V, A—B.
10. Risin á Holmgörđum el. Dysjadólgur, A—E.
11. Risin af Leittrabergi, A—D.
12. Ragnarlykkja el. Viljorms kvæđi, A—D.
13. Lokka táttur, A—C. *(DgF II s. VI.) (Hoffory, Eddastudien I 104—6.)*
Ívar hin beinleysi, prosastykke. *Rafn nordiske fortidssagaer I s. XV—XVII.*

Anden række (bind III og tillæg i XVI).
(Jf. Færøske kvæder ved Hammershaimb. 2:det hæfte. Kbh. 1855.)

III. 14. Álvur kongur (el. Justinjalls kvæđi), A—D og E i XVI. Hálfs saga.
15. Hjálmar og Angantýr, A—C. *AntT 1849 s. 58—60. (DgF I 251—52.).* DgF 19.
16. Arngríms synir, A—D. *AntT 1849 s. 61—74. (DgF I 251—52, II 651.)* Hervarar saga; DgF 19; Suhm.
17. Gátu ríma, A—B. *AntT 1849 s. 75—78.* Hervarar saga.
18. Kappin Illhugi, A—B. DgF 44.
19. Jallgríms kvæđi, A—B.
20. Jómsvíkinga vísa, A—B. (Jómsvíkinga saga.)
21. Gunnars kvæđi. *AntT 1849 s. 87.* Njáls saga.
22. Sigmundar kvæđi, A—F og G samt oversigtstavle i XVI. *AntT 1849 s. 79—86.* Færeyinga saga.
23. Kjartans tættir, I—II, A—C. Laxdœla saga.
24. Ormar Tórolvssons kvæđi (el. Ormars ríma), A—C og D i XVI. Orms þáttr Stórólfssonar.
25. Brúsajökuls kvæđi, A—E og F i XVI. Arw 8—9; Orms þáttr Stórólfssonar.
26. Finnur hin fríđi, A—C. *Antiquitates Americanæ s. 319—335.*
27. Torman skáld, A—C. Fóstbrœđra saga.
28. Tröllini í Hornalondum, A—F. *(DgF II 140.)* DgF 51.
29. Gongu-Rólvs kvæđi, A—F. *(DgF II 74—77.)* DgF 41.
30. Geyta Áslakssons kvæđi, I—II, A—F. Hemingsþáttr; Landstad 15.
31. Magnús kongur í Noregi el. Margretu kvæđi. Ísl. Fornkv. 14.

Tredje række (bind IV—X),
indeholdende kvæder med nordiske æmner, fornemmelig af norsk oprindelse.

IV. 32. Ríki Álvur, A—C. *Útvalg II nr. 1. Dimmalætting 1884 nr. 43 f.*
33. Tiki-Álvs kvæđi. Temlig nyt.

34. Angankári, A—D. *Dimmalætting 1885 nr. 16 f.* Et kvæde om Sjúrd Sigmundsson uden hjæmmel i oldsagn. Den heri optrædende *blindi Bavint snilli* eller *blindi Bevinsson* er olddigtningens Blindr hinn bölvísi; navnet er måske lånt fra en ældre form af nr. 121 (jf. *blinde Molvigsen* i en norsk opskrift af Benediksvisen).
35. Ártal kongur í Atlandi, I—III, a—b.
36. Ásmundur Aðalsson. *Anthologi 14. (Kölbing i Germania XX 389–90).* Saga Ásmundar Húnakonungs og Sigurðar fótar.
37. Ásmundur skeinkjari, A—B. *(DgF II 255.)* Ásmundar saga víkings.
38. Ásmundur sterki.
39. Ásmundur tröllabani. (Jf. nr. 68: Hilmars tættir.)
40. Baraldur bóndasonur, A—C. *Útvalg I nr. 1. Dimmalætting 1885 nr. 5 f.* (Jf. Syv nr. 84: Helmer Blå.)
41. Belfjóna. Iron jarls þáttr i Þiðreks saga, k. 269—75, jf. k. 255.
42. Berrings vísa, A—B. Bærings saga fagra.
43. Drósin á Girtlandi. (Jf. nr. 54: Grímur í fjallinum.)
44. Einars tættir, I—III, A—D. Trollekampe, hvori Olav Tryggvason optræder.
45. Ellindur bóndi á Jaðri, A—D. *(Lyngbye s. 552.)* ɔ: Erlingr Skjálgsson i Ólafs saga helga.
46. Frúgvin Espalín, A—B. *Útvalg II nr. 2. Dimmalætting 1885 nr. 12 f.*

V. 47. Finnboga ríma, A—G. *Útvalg I nr. 3. Dimmalætting 1885 nr. 9 f.* Finnboga saga ramma og Vatsdœla saga.
48. Fipan fagra, A—D. *Anthologi 8.*
49. Fjallbøndirnir. Ættefejde som følge af voldtægt; Óðin kongur, Hákun jarl og Sigmundur Brestisson optræder.
50. Gormunds kvæði, I—IV, A—B. (Jf. nr. 51).
51. Grimmars kvæði, I—IV, A—E. *Dimmalætting 1885 nr. 20 f. (Lyngbye s. 550.)*
   I. Haralds táttur.
   II. Grimmars táttur.
   III. Sjúrðar kongs táttur.
   IV. Gormunds táttur.
52. Gríms ríma, A—B. Grímur Hildibrandsson kæmper först med riser og så med Sjúrdur Sigmundsson; nylavet (?) kvæde i tolinjestrofer.
53. Grímur á Bretlandi (el. Löðar jall), I—II, A—E. *Dimmalætting 1885 nr. 33 f.*

VI. 54. Grímur í fjallinum, A—B. (Jf. nr. 43: Drósin i Girtlandi).
55. Grímur á Miðalnesi, I—II, A—C.
56. Norna-Grímur, A—D. Nornerne spår Grim, at han skal dræbe sin egen fader; barnet udsættes. Han dræber sin fosterfader, sin fader og sin søster, da hun ikke vil ægte ham; så bejler han til Ingibjörg i Grækenland eller Serkland, hun vil ikke have denne hedning, men byder ham at drage bort og tvætte sig i Jóndalsá (floden Jordan). Da han tor sig i den, opgiver han ånden; hans sjæl er salig.

57. Grips kvæđi, A—D. Gripur og Norges-kongens sön Eirikur fælder jætten Jarnskjöldur og får hver en hustru.
58. Guttormur í Hattarmóti, A—D. (Jf. Ísl. Fornkv. 33: Magna dans.)
59. Haki Hilmarsson. Hake fælder en rise i skoven og kæmpen Grimmar viđ Borgar-á, tiltvinger sig kongedatteren.
60. Haka rekkar. (*DgF V, 2 s. 117*) Et temlig ungt digt i tolinjesstrofer om Hakes sönner, der nedhugge en hel hær.
61. Hákun á Danaríki. H. hævner sin fader Hakkels død på kong Sjúrđur i Suđurland og hans to sönner, men sværger fostbroderskab med den tredje.
62. Haraldskjöldur á Miklagarđi, A—F. Digtets helt er = Blótharaldr i Skíđaríma og i Saga af Sigurđi þögla. (Jf. nr. 73: Justinjalls kvæđi.)
63. Heljars kvæđi, A—B. Ásmundur kellingarson bejler forgæves til kong Heljars datter Silri i Heljaroy; Hildibrandur, Grímur, Virgar, Sjúrđur og Nornagestur kaldes til hjælp og kæmper sammen. Digtet er udtværet i 167 tolinjesstrofer og er vist ikke gammelt.
64. Herleivs kvæđi. H. fæster sig en kongedatter, skönt han har en frille hjemme; bruden dør i brudesæng, han går i kloster.
65. Hermundur Grimmarsson. Landstad 3: Hermóđ unge.
66. Hermundur illi, A—F. *Anthologi 15. (Germania XX 391—6.)* Landstad 17: Hermóđ ille. Isl: rímur af Hermanni illa.

VII. 67. Hernilds kvæđi.
68. Hilmars tættir, A—C. (Jf. nr. 89: Ásmundur tröllabani.)
69. Ívar á Bretlandi, I—III, A—B.
70. Jaltriks kvæđi.
71. Jatvarđs ríma, A—B. *Anthologi 16.*
72. Jósveins vísa. *Anthologi 28.* Isl.: Eitt fornkvæđi af Jófrey og Ólufu, útlagt úr dönsku (Arnam. 153 8:vo).
73. Justinjalls kvæđi, I—III, A—B. (Jf. nr. 62: Haraldskjöldur á Miklagarđi.)
74. Jökuls kvæđi, I—IV. Jökuls þáttr Búasonar; kvædets kilde er vist Björn Markussons sagasamling 1756.
75. Kempu kvæđi. Denne stærkt forvanskede fortælling om Brávalla-slaget stammer fra en dansk oversættelse af Sakse (mærk navnet Sterkoddur).
76. Magnus kongur af Frakklandi.
77. Margretukvæđi, A—D.
    I. Drottning af Rúnsborg. *DgF III 922—23.* DgF 185.
    II. Margretu kvæđi. *Anthologi 17. G. Storm i (norsk) historisk tidsskrift, 2. række IV.*
    III. Eyđuns ríma. *Anthologi 18. G. Storm a. st.*
78. Norđmennirnir í Danmörk, A—B.
79. Ođin í Ásgörđum el. Frúgvin Málníđa. *(DgF V, 2 s. 117.)*
80. Ólavur hin heilagi. Om Dalaguđbrandr i Ólafs saga helga.
81. Frúgvin Olrina. Jf. nr. 91: Snjolvs kvæđi.

VIII. 82. Rađals kvæđi.
83. Rings kvæđi.

I. Peturs táttur.
II. Sjúrđ keisars táttur.
III. Rings táttur.
84. Ringur af Írlandi.
85. Risin á Tinnuborg.
86. Sella ríma. Sörla saga sterka; Sörla rímur.
87. Seyđa ríma, A—E. Bárđarsaga Snæfellsáss kap. 14—16 og Gests saga Bárđarsonar.
88. Sjúrđur konungsson, A—C. For at få kong Bragdars datter fælder Sjúrđur dravgen Tór-í-heyg og tager hans guld.
89. Sjúrđur af Nøríki.
90. Skrímsla ríma. *Lyngbye s. 480.*

VIII—IX. 91. Snjolvs kvæđi. *Dimmalætting 1882 nr. 34 f. (Germania XX 386—89.)* Ásmundar saga kappabana.
I. Rana táttur, BCD.
II. Snjolvs táttur, ABCKD.
III. Golmars táttur, ABCKD.
IV. Hildibrands táttur, BCKD.
V. Virgars táttur, BCK.
VI. Asmunds táttur, ABCKDEF.
VII. Hildar táttur, CDGH.
VIII. Risans táttur, CK.
IX. Gríms táttur, ABCKDJ.

IX. 92. Snæulvs ríma, A—B.
93. Kongurin útí Spán. (Jf. DgF 201, 189.)
94. Stulku táttur, A—B. Torstein jarl fælder jættekvinden Stulka efter at have lovet at tjæne kong Olav. (Jf. nr. 41: Belfjóna.)
95. Harra Svein af Miklagarđi, A—D.
96. Svarti svein kallsson, A—B.
97. Tíđrik kongs ríma.

X. 98. Torbjörn Bekil, A—F. (Landstad 1).
99. Torsteins kvæđi, A—E, I—IV. *Syv s. 447 (antegnelse til nr. 8.)*
100. Tróndur Jógvansson, A—D.
101. Tröllið í Áradali, A—B. *(DgF IV 784.) Anthologi 5.* DgF 33.
102. Valin svein, A—B.
103. Valuvants kvæđi.
104. Vilmunds kvæđi. *Dimmalætting nr. 30 f.* Vilmundar saga viđutanns (udg. Rvík 1878) og Vilmundar rímur.
105. Virgar Bekilsson.

Fjærde række (bind XI—XII),
indeholdende behandlinger af sydlige middelalderssagn.

XI. 106. Karlamagnusar kvæđi, A—N. Karlamagnús saga. Sædvanlig synges Karlamagnus-kvædets forskellige dele som selvstændige kvæder; kun Kolterbogen har dem med fortløbende versetal og i følgende (med sagaen stemmende) orden:
I. Aligast, ACB. DgF (Abr. 221).

II. Flóvins ríma. A—C. *Anthologi 23.* Flóvints saga Frakkakonungs.
III. Odvalds ríma, A—D. *Anthologi 22. (Germania XX 239—40.)*
IV. Geipa táttur, A—F. *Anthologi 20. E. Kochnitz, Sechs bearbeitungen des altfranzös. gedichts von Karl des Gr. reise nach Jerusalem und Constantinopel, Heilbronn 1879, s. 174—83. (Germania XX 236—39.) (E. Koschnitz, Karls des Grossen Reise nach Jerusalem und Constantinopel, ein altfranzös. Gedicht des XI Jahrh., Heilbronn 1880 = Wendelen Foerster, Altfranzös. Bibliothek, 2. Band.)*
V. Emunds ríma, A—E. *Anthologi 21. (Germania XX 240—42.)*
VI. Runsivals stríð, A—G. *Anthologi 24. Hertha, en samling digte udgivet af R. Nyerup (Kbh. 1817) s. 48, meddelt af B. S. Ingemann. (G. Storm, Sagnkredsene om Karl den store og Didrik af Bern, s. 223.)*
Viljorm Kornus.
Karlamagnus og Jógvan kongur.
Dreymur Karlamagnusar.
Olivars kvæði.
Karlots kvæði. Disse tre sidste (som kun findes i Fugloyjarbók) ere temlig unge.
Bragdars tættir.

XII. 107. Óluvu kvæði, A—E. *Anthologi 25. AntT 1846—48 s. 281. Berggreen, Danske Folkesange (2. udg.) nr. 40. (G. Storm, Sagnkredsene s. 218.) (DgF I 199—201, III 782, IV 731.)* Karlamagnús saga, annarr partr.

108. Ívint Herintsson, A—C. *(DgF V, 2 s. 56—9.)*
I. Jákimann kongur.
II. Kvikils bragd. *(Germania XX 401.)* Landstad 12.
III. Ívint sterki.
IV. Galians táttur fyrri. } *(Germania XX 396—400.)*
V. Galians táttur seinni. } Landstad 18.

109. Mirmants kvæði, A—E. *(Lyngbye s. 554. Germania XX 390—91.)* Mirmants saga; DgF (Vedel II nr. 18).

110. Tístrams táttur. *Anthologi 26. Saga af Tristram ok Ísönd (1878) s. 366—70.*

111. Koralds kvæði, A—C. *(Wisén, Riddararímur [1881] s. XXXI—III.)* Konráðs saga keisarasonar; Konráðs rímur.

112. Bevussar tættir, I—IV. Bévus saga (Sagabibl.); engelsk folkevise: Sir Bevis of Hampton.

113. Samsons kvæði, A—B. Samson fanges hos fru Dalila og omstyrter risens hal.

Femte række (bind XIII—XIV), indeholdende folkeviser med blandede æmner, fornemmelig af dansk herkomst.

XIII 114. Ásbjörn prúði, A—C. *(DgF III 180—81.)* DgF 181.
115. Biðilin, A—B. (Jf. Syv 84; Tragica 15.)
116. Blankans ríma, A—C. *Anthologi 6. (DgF II 190.)* DgF 62.
117. Blikimanns kvæði, A—B. *DgF IV 693—702. Dimmalætting 1883 nr. 48 f.* DgF 10; Bjarkamål.
118. Brúðarhúsið. Et förvirret brudstykke på 7 vers, indeholder bl. a. en ormekamp.
119. Brúnsveins vísa, A—C. *Anthologi 30. DgF V, 1 s. 6—7. AntT 1849—51 s. 94—97.* DgF 255.
120. Brøðurnir, A—D. ACD: Steffan lokker sin broder Rólants hustru, brødrene fælde hinanden i tvekamp. B er en helt anden vise: Signild vil forgive sin sön Björn, men tvinges til selv at drikke giften (Bugge 20; jf. DgF 818).
121. Bænadits kvæði, A—C. *Lyngbye s. 555. 128. (DgF III 386 note.)* DgF (Syv 26; Landstad 60).
122. Frú Dagmoy, A—C. *DgF III 197 og 919—21.* DgF 132.
123. Ebbin Kall. *DgF 314 E.* DgF 314.
124. Faðir og dóttir, A—B. *Anthologi 31 = AntT 1849—51 s. 88—91* [ɔ: C]. *(DgF 304.)* DgF 304.
125. Faðir og sonur, B—C. *DgF IV 232—33* [ɔ: Bb]. DgF 333; DgF 214.
126. Filkus Veymarsson.
127. Fljúgvandi biðil, A—B. *DgF II 234—36.* DgF 68.
128. Flóvant Bænadiktsson, A—B. *Anthologi 29. (DgF II 424.)* DgF 86.
129. Frísa vísa. *Anthologi 34. AntT 1849—51 s. 95—96.* DgF (Afzelius 15; Skattegraveren II st. 279, III st. 8; Child 95).
130. Greivin af Gansalín, A—C. *DgF IV 737—42 (I 222—23). Útvalg I nr. 2 = Dimmalætting 1885.* DgF 16.
131. Santa Gertrúð. *Lyngbye s. 530 = DgF II 502—3.* DgF 93.
132. Grímur af Axalvölli, A—B. *DgF V, 1 s. 113—16.* DgF 262.
133. Gullsteinur, A—C. *(Lyngbye s. 557).* Landstad 87.
134. Hindar ríma, A—B. *DgF IV 897—99.* DgF 56.
135. Hindin. *DgF IV 894.* Jf. Böðvars þáttr i Hrólfs saga kraka kap. 15—16 (Jf. DgF 55.)
136. Hörpu ríma, A—G. *(DgF II 507.) Afzelius, Sv. folkvisor I 86 og [bedre] 2. udg II 69. Nyeste skilderie af Kbh. 1821 sp. 997.* DgF 95.
137. Ingimann og Eiríkur.
138. Ívar Skjaldsvein, A—B. *(DgF III 18. 908.)* DgF 120 ("Tragicas tekst lidt færøiseret").
139. Ívar vís. *DgF IV 488.* DgF 246.
140. Sankti Jákup, A—D. *Lyngbye s. 520. (DgF II 539.)* DgF 100.
140*. Jólavísan (el. heilig trí kongars vísa). 8 syvlinjede strofer.
XIV. 141. Jomfrú og kongur. DgF 847: "Kong Erik og den spotske mø."

142. Harra Jón Ingvarsson, A—B.
143. Junkarin Loðin. (Jf. Tragica 15; Syv 84.)
144. Kristin og keypmennirnir. DgF: "Jomfru af kejserens land" (Kristensen I nr. 28).
145. Riddarin Klamint.
146. Kongur og jomfrú, A—D. *DgF II 34—236*. DgF 68.
147. Krypilin á Vatnsoyri.
148. Magnús Jógvansson. *(Ísl. Fornkv. I 230.)* Ísl. Fornkv. 27.
149. Mariuvísan fyrri el. Barnavísan. *DgF III 881—82*. DgF 96.
150. Mariuvísan seinni. *DgF II 532—36. Anthologi 9*. DgF 98.
151. Moyjin og sveinurin. *(Ísl. Fornkv. II 92.)* DgF (Ísl. Fornkv. 45.)
152. Sankti Niklas, A—B. *Anthologi 10*.
153. Nikurs vísa. *DgF IV 814—15 — Anthologi 3*. DgF 39.
154. Ólavur og álvamoy, A—D. *DgF IV 849—52. Anthologi 2*. DgF 47.
155. Pálins táttur. DgF (Ísl. Fornkv. 22).
156. Pálnir Búgvason, A—B. *(E. T. Kristensen II s. 46.)* DgF (Kristensen II nr. 21; Landstad 28; Arwidson 80).
157. Parisar vísa, A—B. DgF (Abr. 220).
158. Harra Patur og Elinborg, A—C. *DgF IV 256—59 = Anthologi 33*. DgF 218.
159. Harra Petur og Kirstin. *DgF IV 218—19*. DgF 210.
160. Patur Knútssons ríma, A—D. DgF: "Bendix Knudsöns fæsteme dør" (utrykt).
161. Plóg og Ingimann, A—B. *(DgF III 6.)*
162. Riddarin og festarmoyjin. *DgF IV 562*. DgF 252.
163. Riddarin hjá jomfrúbúðinni. (Jf. DgF 229.)
164. Ríka frú, A—B. DgF (S. Grundtvig, Kæmpeviser og folkesange 19; Arw. III 7.).
165. Risin og moyjin, A—C. *Anthologi 32. Ant T 1849—51 s. 91—93*.
166. Roysningur, A—B. *DgF I 209—11*. DgF 18.
167. Rudisar vísa, A—C. *Anthologi 11. Dansk kirketidende 1852 s. 293 nr. 344. (DgF II 519.)* DgF 96.
168. Selamons ríma, A—B. *DgF IV 198—99*. DgF 206.
169. Signild og dvörgurin, A—B. *DgF IV 803—4 = Anthologi 4*. DgF 37.
170. Silvurlín og börnini á foldini. *Anthologi 12. (DgF II 470—78. III 869.)* DgF 89.
171. Svein kongur. *(DgF IV 133.)* DgF 195.
172. Svarti Sveinur. DgF 340.
173. Sveinur í Vallalíð, A—E. *Anthologi 19. (DgF V, 2 s. 117.) (Germania XX 407.) (Abr. V 79.)* DgF 298.
174. Tíðriks kappar, A—C. *DgF IV 614—22. = Anthologi 27*. DgF 7.
175. Harra Tímars vísa. DgF 324.

176. Torkils døtur, A—C. *Lyngbye s. 534. Anthologi 13.* DgF (Abr. 164; Isl. Fornkv. 15).
177. Kong Valdimann og Sofia. *DgF III 67—68.* DgF 126.
178. Valdimann og Tóva. *DgF III 27.* DgF 121.

Sjætte række (bind XV—XVI), dels indeholdende skæmteviser, især færøske tåtter, dels nutidsbehandlinger af ældre sagaæmner m. m.

XV. 179. Hústrú og bóndi. Kristensen I nr. 29; Landstad s. 850.
180. Hústrúin og hofmaðurin.
181. Illuhjúnini.
182. Kall og svein ungi. *Anthologi 36.*
183. Kelling við grúgvustein. Kristensen II nr. 95; Arw. III 138.
184. Klæða táttur, A—B. Utrykt dansk, svensk og islandsk skæmtevise nr. 102 i S. Grundtvigs samling.
185. Stáðara vísa. En dansk form af denne vise må antages at ligge til grund for Hieronymus Justesen Ranchs skuespil "Karrig niding"; se S. Birket Smiths udgave (indledn: s. LXXXII—IV en tysk form af visen).
186. Tjúgundi biðil, A—C. (*Lyngbye s. 556.*)
187. Torvatröll og fluga, A—B. Nyerup og Rasmussen II nr. 40; Landstad 88; Arwidson III 472.
188. Vevpíkan. (*Lyngbye s. 557.*)
189. Öskudölgur, A—D. *Lyngbye s. 546.* Nyerup og Rasmussen II nr. 41.
190. Fuglakvæði I, A—B.
Fuglakvæði II. *Fugla-kvæði av Poul Nolsøe (Tórshavn, prentað í prentu "Dimmalætting"s, 1884). — Dimmalætting 1884 nr. 25 f.* Dette lange digt er forfattet med det ældre fuglekvæde som forbillede af skipper Påll Pålsson Nålsoy (død 1808—9). Under billedet af strandskaden, der hjælper småfuglene mod rovfuglene, har han fremstillet sin egen kamp mod embedsmændene til bedste for Færingerne. — En ny udgave med forfatterens levnedstegning og oplysninger om de talrige hentydninger til samtidens forhold ventes fra stud. mag. J. Jakobsen.
191. Fiska kvæði, A—B.
192. Áníasar táttur. (*Anthologi s. 430—31.*) Digtet omkr. 1700 af Símun í Hörg, Sumbø på Suderø; er en personlig-satirisk molbohistorie om en nykøbt bøsse: krudtet törres over ilden og eksploderer.
193. Bróka táttur, A—D. *Anthologi 37. Det skandinaviske literaturselskabs skrifter XV (1816—17) s. 238, optegnet af H. C. Lyngbye.* Digtet omkring 1760 af Jón Mikkelsen fra Leinum.
194. Pellu táttur.
195. Saka táttur.
196. Daniels táttur.
197. Jákup á Mön. *Anthologi 38.* Digtet af Påll Nålsoy; handler om en uheldig frierfærd.
198. Jógvans drongur.
199. Kirkjubø-táttur.

200. Loppu táttur.
201. Mikjalsa táttur.
202. Palinsa táttur.
203. Páll í Leirvík. Digtet af bonden Jens Kristjan Djurhus i århundredets begyndelse; handler om en tjænestekarls genvordigheder; dens skildring af den monopoliserede handels usselhed har gjort lykke hos Færingerne.
204. Sanda táttur.
205. Stelka táttur.
206. Sörinnar táttur.
207. Dólgar Dellingsson.
208. Frunta táttur. Satire over den mode at bære pandehår; digtet af Páll Nálsoy omkr. 1800.
209. Greivin af Orient. Vrövlevise om et besøg i København; digtet af Páll Nálsoy omkr. 1800.
210. Keisara kvæđi, A—B.
211. Rosininda.
212. Larfin dvörgakongur. Digtet efter den danske folkebog om dværgekongen Lavrin.
213. Olgars kvæđi, A—B. Digtet efter den danske folkebog Olger danskes krønike.
214. Vagnur Ákasonur. (*Hammershaimb II 47.*) Jómsvíkinga saga.
215. Ólavur Tryggvasonur. *Anthologi 35. Kvæđi um Ormin langa af Jens Christian Djurhuus (Tórshavn, prentađ í prentsmiđju "Dimmalætting"s, 1884). — Dimmal. 1882 nr. 7 f.*
216. Sigmunds kvæđi nýja. *Paul und Braune, Beiträge zur gesch. d. deutschen sprache und literatur VIII (1882) s. 96—99, med anmærkninger af E. Sievers. Dimmalætting 1882 nr. 26.* Digtet af Jens Kr. Djurhus efter Færeyingasaga.
217. Trölla kvæđi. Digtet af Jens Kr. Djurhus.
218. Leivur Össursson. Digtet af Jens Kr. Djurhus efter Færeyinga saga.
219. Hábarđs kvæđi, I—III. Digtet af Jens Kr. Djurhus efter DgF 20 og Sakse.
220. Ljómurnar, A—D. *Årbøger f. nord. oldkyndighed 1869 s. 311 og 1871 s. 227—28. (Lyngbye s. 558.)* Isl.: Jón Arason: Ljómur (Biskupasögur II 522—25).

XVI. 221. Púkaljómur, I—II. Digtet af Jens Kr. Djurhus med benyttelse af Milton's "Paradise lost".
222. Grettirs kvæđi. Digtet omkr. 1850 af handelsforvalter Jákup Nálsoy efter Grettissaga.
223. Báta táttur, A—B.
224. Beitisbóndin. Digtet omkr. 1800 af Heindrikur á Heygji på Sandø.
225. Belussa táttur.
226. Biđla táttur.
227. Gortlands kvæđi. Satire over Torshavns dårlige forsvar 1808.

228. **Grái táttur.**
229. **Hunda táttur.**
230. **Markusar táttur.**
231. **Ravna táttur.**
232. **Símunar táttur.** Digtet af husmand Jens Kr. Jakobsen i Kollefjord (død i 1860erne) som parodi på nr. 221: Púkaljómur.
233. **Vanskalla táttur.**
234. **Orrusta við Heiðabý.** Omdigtet af Jákup Nálsoy efter Carl Ploug's "Påskeklokken kimed mildt".

Foruden disse viser indeholder Føroyjakvæði en lang indledning, der dels handler om værkets tilblivelse, dels giver en udførlig og nöjagtig redegörelse for de benyttede håndskrifter. Jeg skal ikke, hvor indbydende det end kunde være, på grundlag af disse optegnelser søge at give et omrids af Færøernes "literaturhistorie", da vi snart kan vente provst Hammershaimbs kyndigere behandling af dette æmne. Endnu större end indledningen er tillæggene i 16:de bind: först ett stort *navneregister*, så (s. 435—463) *alfabetisk register over alle benævnte kvæder og totter, som forekommer i CCF* [Føroyjakvæði] *eller hvis navn allene ere bevarede i Schrøters fortegnelse;* endelig kommer udenfor værkets egentlige plan to *bilag* på 56 og 84 sider. Det förste er en *oversigt over færøske stev, med tillæg af adskillige fra kvæderne hentede indlednings-, overgangs- og slutningsvers, samt fælles alfabetisk register.* Dette bilag omfatter först 123 stev, ordnede efter indhold (dans; elskov; mandig idræt; episke æmner; Gud og helgene; naturen; blandede æmner), så i tre afdelinger de typiske indlednings- og slutningsvers. Mærkeligst af disse er en gruppe slutvers, hvor forfatteren navngiver sig. Vel kan vi nu ikke nævne bestemte forfatternavne for bestemte kvæder; ti disse vers sættes til forskellige kvæder, og forskellige optegnelser af samme kvæde lader os i uvished, om vi skal tilskrive en *Torstan bóndi* eller *Torgrim bóndi* det; men de er af stor interesse som almindeligt minde om den tid, da de færøske rimedigtere — ligesom de islandske — gerne vilde have deres navn opbevaret i deres digte.

Hvor stereotype og betydningsløse disse slutningsvers nu er, ses deraf at den færøske overlevering aldrig spör om forfatterne til de ældre kvæder. End ikke under dette århundredes opblomstrende digtekunst navngiver folkedigterne sig i deres kvæder, og forfatternavnene sammenblandes eller glemmes hurtig. — Det andet bilag udgöres af oversigtstavler over versene i Sjúrđarkvæđi, Karlamagnusarkvæđi og Sigmundarkvæđi; enhver, der giver sig nærmere af med folkeviser, vil vide, hvor nødvendigt et hjælpemiddel sådanne tavler er, og takke den, der ved sin umage har lettet andre arbejdet.

Så bör vi da med tak modtage de to forfatteres arbejde, det sidste i rækken af de Svend-Grundtvigske folkevisearbejder. Vi takker begge forfatterne, såvel ham, der först satte værket i gang, som ham, der har haft den största del i udarbejdelsen. Særlig takker vi Jörgen Bloch, at han ikke ved S. Grundtvigs frafald slap arbejdet, men fortsatte det med endnu större flid og omhu og i løbet af seks år med opofrelse af tid og kræfter førte det til et smuk afslutning. De to i bibliotekets gemmer indesluttede værker vil være det störste minde om Blochs arbejde, og udsigten er for tiden ikke stor til, at han vil arbejde videre med det stof, han er trængt ind i; men det er lagt til rette for andre, og hvert arbejde der fremkommer om disse æmner vil bringe ham en tak for hjælpen.

I maj 1889.

Axel Olrik.

Efterskrift angaaende tvivlsomme ord i Norges gamle love.

Den appel, som jeg i anledning af de "tvivlsomme ord i Norges gamle love" tillod mig indledningsvis at rette til filologerne, er fra flere sider velvilligst bleven fulgt, idet jeg i private breve har modtaget adskillige sagkyndige vink og oplysninger. Især har jeg at takke Prof. Dr. Fr. Läffler for flere saadanne, betræffende ordene "hærbúa" og "svartaslag". Saavel disse som ordet "reksþegn", hvis forstaaelse man fremdeles sees at finde tvivlsom, vil jeg derfor her tage mig den frihed at komme tilbage til.

Hærbúa.

Efter at Prof. Dr. S. Bugge havde godtgjort sandsynligheden af, at dette udtryk, der blot forekommer i Frost. XIII 9, maatte være navnet paa en vis plante, blev det for andre forholdsvis let at drive undersögelsen videre i den anviste retning. Hans egen formodning om, at den saaledes benævnte plante turde være Artimisia vulgaris, sögte jeg at imödegaa ved at hævde, at den omspurgte væxt maatte være karakteristisk for elvebredder og skrænter, hvorfor jeg heller ikke kunde tiltræde hans opfattelse af endelsen *-búa* som betegnelse for en tæt ved gaardens huse (*bú*) voxende urt. [1])

[1]) En anden sag er, at det i et par andre norske navne paa Artimisia *(Bugras, Burot)* som första sammensætningsled forekommende *bu*, der ogsaa gjenfindes i enkelte andre plantebenævnelser *(Bublom, Buslekia, Buslok* jfr. om dyr *Buorm, Buerla)* dels maa betegne tilhold ved gaardens huse, dels at kvæget *(bu)* liker at æde den saaledes benævnte græsart.

Derhos udtalte jeg den gjætning, at stavelsen *hær* kunde have hensyn til den sögte plantes haar- eller börstelignende dannelse. Läffler har nu gjort mig opmerksom paa, at disse forudsætninger passe fortræffeligt paa den over hele Skandinavien almindelige Nardus stricta, der indtil en höide over havet af 1200 meter er udbredt lige til Østfinmarken. Ifölge en i "Svenska Bibliotheket" VI 1 (s. 487) optagen artikel "Något om gräsodlingen i fjelltrakterna och Norrland" voxer Nardus stricta "på hårdvallsängar och höga stränder, hvilka endast tillfälligtvis någon gång vid starka vattenflöden öfversvämmas . . . Är stranden låg och ofta utsatt för öfversvämningar, uppkomma i stället starrgräs eller fräkenarter — —". Denne korte og præcise angivelse kommenterer saa fortrinligt vedk. bestemmelse i Frost. loven, at man, om den erkjendes virkelig at höre hid, faar et höit begreb om den nöiagtige naturiagttagelse, hvortil de gamle, naar det behövedes, forstod at knytte sine lovbud. Ikke en plante, der trivedes paa regelmæssigt oversvömmede steder vilde have egnet sig til udgangspunkt for maalinger ved indtraadt elvebrud, men derimod netop en, der kunde betragtes som mærke for den yderste rand af den i regelen törliggende bred (man erindre Frost. lovens ord: *af hærbunni hizcu* d. e. ifölge Bugge, der læser *hinztu*, "fra den yderste hærbua"). Nardus stricta voxer desuden ikke i ensligt staaende exemplarer, hvilket her ikke skulde passe, men i tætte tuer, ifölge Blytt (Norges Flora s. 166) "i tæt sammenpakkede hobe". Kommer nu hertil, at dens stride haar- eller börstelignende græs ikke alene har indbragt den navne som "Boste, Bust, Finnskjæg, Vindskjæg" (Norge), "Elgborst, Finnborst, Finnskägg, Kalfskägg, Lapphår, Prestaskägg, Svinborst, Ängborst" (Sverige), "Katteskjæg" (Danmark, hvor den tillige af hensyn til voxestedet kaldes "Sivgræs"), "Hirschhaar" (Schweitz) o. fl. lign., men ogsaa i Dalarna og svensk Norrland, altsaa i de til det norske Frostathingslagen nærmest stödende dele af Sverige, har ladet den

faa den umiddelbart hidhörende benævnelse *Hära* eller *Härhö* (se den anförte opsats i "Svenska Bibliotheket", hvor ogsaa navnet rigtigen afledes "af isländska ordet *hæra*, som betyder hår eller skägg"), hvorved man saaledes tillige rent filologisk föres henimod *Hær-bua*, saa turde et sandsynlighedsbevis for den sögte plantes identitet med Nardus stricta erkjendes at være bleven fört.

Slutningsrækken bestyrkes imidlertid yderligere ved ordets andet led *-búa*. Som Läffler fremhæver, maa dette hunkjönsord svare til det ellers vel kjendte masc. *búi* og fölgelig betyde en "boerske, byggerske". Hvad hermed har været tilsigtet at udtrykke, fremgaar ved at sammenstille de övrige plantenavne, der have samme endelse, hvorved dog er at mærke, at *búa* ligesom *búi* i *nabo*, *gjenbo*, *landbo*, *fjeldbo* etc., i det nyere sprog er gaaet over til *-bo*, *-bu*, og at dette *bo* paa svensk tildels er bleven opfattet som identisk med neutr. *bo*, det gamle *bu* eller *bo*. Det viser sig da, at det fortrinsvis var de af nyere systematikere saakaldte syngenister (compositæ, corymbiferæ d. e. kurvblomstrede), der have erholdt hidhörende navne (f. ex. *Graabu*, *Gråbo* = Artimisia vulgaris, *Gullbo* = Senecio, Solidago; *Rödbo* = Erigeron acris). I henhold hertil har Elias Fries derfor ogsaa ligefrem oversat *corymbiferæ* med "boväkster", idet han altsaa har opfattet *-bo* som betegnende et *blomsterbo* d. e. en blomsterkurv (corymbus) eller, som det paa svensk ogsaa heder, en *blomsterholk*. Imidlertid lader sig denne forklaring af ordet ikke direkte forene med dets oprindelige egenskab af hunkjönsord, hvilken endnu er bevaret i dialekterne (se f. ex. I. Aasen under *Graabu*, *Raudbu*). Heller ikke er det udelukkende syngenister, der före benævnelser med den her omhandlede endelse. Det norske *Raudbu* er = Epilobium angustifolium (Dueurt), og ligeledes opgiver Rietz, at *Rö(d)bo* i Södermanland er navnet paa Rumex (Syre). De gamle maa derfor under plantebetegnelsen *-búa* have omfattet ikke alene

de egentlige kurvblomstrede, men ogsaa andre, hvis blomster sad tæt sammen i dusker, klaser, rakler o. lign., og ordet, der fölgelig maa betyde "den et (blomster-)bo byggende, dannende, i et (blomster-)bo boende" — ligesom *búi* "den i et *bú* boende, et *bú* byggende" — vidner saaledes dog om, at man i oldtiden, omend ikke i saa streng videnskabelig forstand, som hos Fries, har jævnfört plantedannelser af ovennævnte art med et *bu* eller *bo*. — Anvendes nu denne betragtning paa ordet *hærbúa*, vil dette blive at oversætte med "den (i) et bo af haar byggende". Benævnelsen knytter sig her nemlig ikke til plantens lidet anseelige og kortvarige blomst, men til det "bo", der dannes af dens paa bar mark eller skrænt altid iöinefaldende, haarduskagtige straabundter. Ordet fjerner sig altsaa endnu et skridt fra den betydning, Fries har vildet indlægge i endelsen; men sproglig seet er betegnelsesmaaden nöiagtig den samme; thi ligesom de forannævnte planter danne et bo af de enkelte smaablomster, saaledes er det her haarene, der klynge sig sammen i et "haarbo".

Naar endelig Frost. loven synes at ville modsætte *hærbúa* mod det "grönne græs", lader ogsaa dette sig fuldt motivere ved hensyn til plantens udseende. Selv midt paa sommeren og til tider, da andre græsarter staa ganske grönne, antager Nardus, som enhver med lethed kan overbevise sig om, saare hyppigt en skidden, graagul, vissen farve, eller dens bundter opblandes i det mindste saa stærkt med en mængde visne straa, at de faa et fra friskt, grönt græs meget afstikkende præg.

Til slutning tilföies endnu, at Nardus stricta overhovedet kan skjönnes fra gammel tid af at have været en ofte iagttagen vext, med hvilken folkefantasien særlig beskjæftigede sig. Se herom nærmere Schübeler's Viridarium Norvegicum, 1:ste bind s. 309, hvor det blandt andet oplyses, at Nardus i Smaalenene (og formodentlig ogsaa andetsteds) var det saa meget omtalte "vildstraa", der bragte den, som traadte derpaa, til at fare vild.

Reksþegn, þegn.

Ved en uagtsomhed var i min forrige opsats ladet uanmærket, at den af mig hævdede opfattelse af ordet *reksþegn* tidligere, dog i detaljen ikke ganske sammenfaldende med min, findes fremsat af Fr. Brandt (Forelæsninger over den norske Retsh. I S. 79). Af ældre forsög paa at forklare udtrykket skal jeg her nævne A. Gjessing's (Ann. f. nordisk Oldkyndighed 1862 S. 293), der gaar ud paa at udlede *reks-* af verbet *rekia* i den specielle anvendelse *rekia ættartölur*, *kyn* o. lign., samt Vigfússons (Oxforderordbogen), der læser *rekks-þegn* og vel altsaa oversætter: "undersaat af (privat) mand (modsat *konungs þegn*)". I det mindste er det mig bekjendt, at andre, der slutte sig til Vigfússons etymologi af ordet, hylde denne oversættelse. — Hvad den först anförte forklaring angaar er den i mine öine saglig umulig, idet det netop var den "aarbaarne" mand og ikke "reksthegnen", der iflölge loven havde at *rekia kyn sitt* (et udtryk, som dog ikke bogstaveligt anvendes i nogen lovtext), hvorfor dannelsen ganske vilde blive som "*lucus a non lucendo*". Heller ikke er den, saavidt jeg kan see, sproglig holdbar, da *rekia* i tilfælde maatte forudsætte et stammesubstantiv *rak*, ikke *rek*. — Mere acceptabel kunde ved förste öiekast Vigfússons gisning synes at være; men den strander efter min opfatning ligesaa ubetinget paa den derigjennem fremtrædende, skjæve forstaaelse af selve hovedbetegnelsen *þegn*. Betydningen af dette ord var, som det af lexicografernes egne oplysninger noksom fremgaar, ingenlunde egentlig "undersaat", men tværtimod: "fri og uafhængig udöver af alle en fuldtberettiget persons rettigheder" (jfr. Fr. Brandt l. c. s. 66: *þegnar* = "virkelige medlemmer af samfundet"). Betegnelsen svarede altsaa paa sæt og vis til det romerske *civis*, men skilte sig dog fra dette ved den væsentlige og for det germaniske retsbe-

greb karakteristiske omstændighed, at *þegn* kun faktisk forudsætter, men ikke sprogligt udtrykker noget moment af samhörighed eller "med"-borgerskab. Ordforbindelser som *þegn ok þræll*, *tolf þegna dómr*, *beri þeir tolf þegnar hann undan*, *níu þegna kviðr*, *ek nefni þegn i fimtardóm*, hvilke norske og islandske lovtexter have saa mange at opvise af, og som, omend i sparsomt antal, ogsaa gjenfindes i enkelte af de svenske love, vidne tilstrækkeligt om, at betydninger som "undersaat" eller "underordnet" ikke egentlig tilhörer ordet, hvilket da ogsaa bestyrkes ved dets udbredte brug paa Island, hvor ethvert undersaatsforhold jo var udelukket fra öens egne love, men hvor man til gjengjæld meget hyppigt benyttede ordet som en hædersbetegnelse for en mand af ære, af uafhængig, agtet stilling, af stor gjæstfrihed o. desl., en sprogbrug, hvoraf der ogsaa i oldsvensk er spor (se Schlyter's ordbok v. *þægn*). Islænderne gik endog saavidt, at de ved udtrykket *leggia undir þegnskap sinn* forstod det samme, som vi vilde kalle at "bevidne paa sin ære" (se Finsens glossar til Grágás). Omvendt forstod de ved *illr þegn*, *ekki mikill þegn* en mand, der viste sig smaalig i sin opförsel, ugjæstmild, uhjælpsom o. desl. I henhold hertil maa, foruden af metriske grunde, i det bekjendte vers af Egil Skallagrimsson:

veit ek þat sialfr
at i syni minum
var(at) ills þegns
efni vaxit, —

læsemaaden *varat* blive at foretrække for *var*, og P. A. Munchs oversættelse (Norske Folks Hist. I 2 s. 161) fölgelig være urigtig; thi *illr þegn*, der senere leilighedsvis ogsaa sees anvendt i betydningen "daarlig undersaat", modsat "god konge" (Fornm. sögur VI s. 341) kan i det 10:de aarhundredes islandske sprogbrug endnu blot have bemærket "daarlig karl" i almindelighed. Endog i forbindelsen *konungs þegnar*, hvilken öiensynlig danner overgangen til ordets sildigere bemær-

kelse, vilde det være lidet foreneligt med dets övrige anvendelser umiddelbart at indlægge betydningsnuancen "undersaat". Ved ogsaa her at bruge et saa hædrende ord som *þegn* maa man tværtimod netop have sögt at undgaa en for datidens individuelle selvfölelse mindre smagelig mindelse om et underordnet forhold. *Konungs þegnar* bliver derfor i virkeligheden et i det nyere sprog næsten uoversætteligt udtryk, hvis eiendommelige grundtanke man alene nærmer sig, men ikke fuldt gjengiver ved saadanne omskrivelser som f. ex. "kongens frie landsborgere" e. lign. i vor tids ören mindre let klingende ordelag. Först eftersom kongedömmet under söndenfra indkommende, kristelig-kanoniske idéer arbeidede sig op til en virkelig overhöihed, gik *þegn* i samme grad over til at betegne den tilsvarende underordnethed hos dets "undersaatter"; men i kraft af disse samme idéer virkede da heller ikke fölelsen af dette undersaatsforhold længer trykkende paa den frie mands bevidsthed. Paa den anden side maa det dog ligesaa stærkt fremhæves, at ordet intetsteds i den norröne literatur, hverken paa Island eller i Norge, ligesaalidt som i oldsvensk, anvendes paa anden underordnethed end netop den undersaatlige ligeoverfor kongen samt den dermed jævnförte, symbolske ligeoverfor Gud eller Kristus. Med hensyn til privat tjenestestilling kan det derimod ikke alene ikke sees brugt; men dets övrige anvendelser udelukkede det ligesaa sikkert fra at bruges derom, som vi i det nyere sprog hindres fra at tale om privatmænds "undersaatter".

Vende vi efter dette tilbage til Frost. lovens *rekspegn*, saa vilde, om Vigfússons læsning *rekks-þegn* var rigtig, *þegn* være benyttet ei blot i sin nyere betydning af "undersaat", men endog i en forskydning af denne nyere bemærkelse, hvortil ordet aldrig vides at være naaet hen, medens derimod paa den anden side ordet *rekkr* er ældgammelt og allerede ganske obsolet i den oldnorske prosa. Saavel denne tidssammenstilling som selve umuligheden af at bruge *þegn* om

private undermænd gjör derfor Vigfússons opfatning uholdbar. Meget mere maa *þegn* ogsaa i *rekspegn* have villet udsige, at den med dette ord betegnede var *þegn* og ikke *þræll*, saa lidt som en trælleforholdet endnu nærstaaende *leysingi*. Frost. loven stiller ham ogsaa i rang under bonde, men höiere end *leysingia sunr*. Dog udgjorde han paa den anden side den laveste klasse blandt thegnerne, hvilket klarligen skal udtrykkes ved hjælp af det förste led i sammensætningen, *reks-*, der saaledes maa indeholde noget nedsættende eller forringende, uden alligevel at ophæve selve *þegn*-stillingen. Fr. Brandt og jeg ere nu enige om, at en saadan nuance opnaaes ved at formode en afledning af verbet *reka* [1]). Men naar förstnævnte vil forstaa dette derhen, at *reka* her skal oversættes med "vrage", og *rekspegn* betyde "en, der nok er thegn, men som dog de ægte, gamle ætter maatte vrage", saa er derimod at indvende — bortseet fra selve den tvungne begrebskonstruktion —, at om *þegn* saaledes skulde opfattes som objekt for *reka*, maatte ordet have lydt *rek-þegn* eller *reka-þegn*, medens genitivsformen *reksþegn* vilde have været udelukket. Denne indvending, som man i privat brev til mig fra autoritativ side ogsaa vil gjöre gjældende mod min afledning af *reka* i betydningen "vagari", rammer derimod netop ikke denne. Sammensætningen med en definerende eller beskrivende genitiv er jo i oldnorsk en kurant foreteelse, og særskildt haves ogsaa adskillige exempler paa, at substantiver, dannede af verber, i genitiv forbindes med et andet substantiv for at tillægge det sidste en egenskab svarende til, hvad der ogsaa kunde udtrykkes ved et participium af selve verbet. Medens de fleste hidhörende ord imidlertid gjengive verbalhandlingen ved et femininum, f. ex. *brennuvargr* (= *brennandi vargr*), *brigðarmaðr* (= *brigðandi*), findes dog ogsaa andre, hvori verbets stamme i neutral form

[1]) Ogsaa det engelske *wretch* finder jo sit stamord i det tilsvarende angelsaksiske verbum *wrecan*.

gjör samme tjeneste, saaledes navnlig i de 4: ***hald-s-maðr***, ***vald-s-maðr***, ***biarg-s-maðr*** og ***starf-s-maðr*** (= ***haldandi***, ***valdandi***, ***biargandi***, ***starfandi maðr***, omend selvfölgelig i specielle, af sprogbrugen særskilt hævdede nuancer af hovedbetydningen). Med disse sidstanförte sammensætninger mener jeg da ogsaa at burde jævnstille ***rek-s-þegn*** i betydningen ***rekandi þegn***, modsat ***búandi þegn*** d. e. ***búþegn*** [1]), idet jeg herigjennem tillige opnaar en i saglig henseende fuldt tilfredsstillende tydning.

Skulde man mod forventning fra filologisk side ikke ville anerkjende denne parallelitet i dannelserne, vil jeg endnu tillade mig at henpege paa en anden mulighed, hvilken jeg fra sagligt synspunkt ligeledes finder fuldt acceptabel, omend ikke staaende i jævnhöide med den först forsvarede: ***reks-þegn*** kunde nemlig vistnok ogsaa tænkes afslebet fra ***rekstr-þegn*** (fremdeles i modsætning til ***búþegn***), ligesom det gamle ***austr-mál*** hos I. Aasen er bleven til ***ausmaal***, eller som allerede i oldtiden ***austr-ker*** blev til ***aust-ker*** og ***aus-ker*** og ***aust(r)skota*** til ***aus-skota*** (jfr. ogsaa I. Aasens anförsel om bortfalden af ***r*** i ***bakster*** og ***rekster***).

Svartaslag.

I ganske den samme retning som de övrige i min forrige opsats anförte exempler paa brugen af ordet ***svartr*** i negerende forstand, gaar Rietz's oplysning i hans Dialekt-Lexicon: *mjölk-svart* adj. "ej mjölkande", om ko; — ogsaa: *hushållet är mjölksvart* "saknar mjölk". Særlig bör det her tillige mærkes, at citaterne gjælde Bohuslän, idet jo netop Vikens kristenret er den ene af de to norske lovböger, der kjender ordet *svarta-slag*, medens loven for det nærmest tilstödende, svenske landskab, Vestergötland, er den eneste sven-

[1]) Jfr. med hensyn til bemærkelsen et af Vigfússon under ***þegn*** opfört *farþegn*, en reisende, hvis da her ikke foreligger en blot og bar inkurie for *farþegi*.

ske kilde, der har bevaret samme udtryk i dets oprindelige anvendelse. — Ligesom jeg skylder Prof. Dr. Fr. Läffler at være bleven opmærksom paa Rietz's angivelse, saaledes giver den samme lærde sprogforsker et andet, særdeles interessant fingerpeg, idet han minder om, at det latinske *surdus*, der jo ifölge den Grimske lov for lydforskydningen netop skulde svare til *svart-r*, ikke alene i forbindelsen *surdus color* betyder "mörk", men ogsaa i *surda tellus* "ufrugtbart land". Ligeledes sees Plinius at have *herbæ surdæ* "daarlige, lidet ydende planter", og naar Juvenal bruger betegnelsen *surda vota* om forgjæves önsker, saa ligger ogsaa her betydningen "ufrugtbar, intet indbringende" öiensynlig nærmere end "döv". Paa den anden side kunde denne sidste, almindeligere bemærkelse for ordet gjennem udtryk som *surda auris* el. lign. meget vel tænkes afledet af et oprindeligt *surdus* = det negative *svartr*. — Endelig tilföies, at Prof. E. Tegnér's fortræffelige behandling af ordet *svartsjuk* i "Tidskrift för Hemmet" (1880) (separataftrykket af "Hemmets ord", Stockholm 1881 s. 59 ff.), hvilken jeg först nylig har lært at kjende, vistnok har overbevist mig om det ubeföiede i min forstaaelse af det danske *skindsyge* som *skin-syge* saavelsom omvendt om, at ordet *svartsjuk* nærmest maa antages at være en forkortelse for *svarthosesjuk;* men skulde i de "svarte hoser", som den uheldige frier ifölge folkevittigheden burde være ifört, ikke atter hin negative betydning af ordet *svart* komme tilsyne?

Ebbe Hertzberg.

Reksþegn.

Unter den "Tvivlsomme ord i Norges gamle Love", welche Ebbe Hertzberg im fünften Bande dieser Zeitschrift behandelt hat, befinden sich auch die Ausdrücke *árborinn maðr*, *reksþegn* (S. 225—227). Die Deutung, welche er dem ersteren Worte giebt, scheint mir zweifellos richtig. Dasselbe steht meines Erachtens in den FrþL. ganz in demselben Sinne wie in der Völuspá, deren zweite Strophe der *jötna ár um borna* gedenkt, d. h. der in uralter Vorzeit geborenen Riesen, und in verwandtem Sinne wie im Sonartorrek, wo die zweite Strophe Óðins Meth als *árborinn ór Jötunheimum* bezeichnet, d. h. als in uralter Vorzeit aus dem Riesenlande geholt. Nur hätte vielleicht bemerkt werden dürfen, dass schon R. Keyser (Efterladte Skrifter, II, 1, S. 296; 1867) und Fr. Brandt (Brudstykker af Forelæsninger over den norske Retshistorie, 1864, S. 2—3, gedruckt 1868; dann Forelæsninger over den norske Retshistorie I, S. 78—79, 1880) dieselbe Erklärung vertreten haben, welcher auch ich schon seit langen Jahren folge. Dagegen halte ich nicht für richtig, was Hertzberg über den *reksþegn* sagt, und über diesen möchte ich mir darum hier einige Bemerkungen erlauben.

Der Ausdruck *reksþegn* findet sich meines Wissens nur im Rechte von Drontheim gebraucht, hier aber sowohl im Landrechte (FrþL. IV, 49 & 53; X, 35, 41 & 46; XIII, 15) als im Stadtrechte (BjarkR. III, 162 besser in Norges gamle Love, IV, S. 88), wogegen er sich weder in Geschichtsquellen

noch in anderen Rechtsquellen verwendet zeigt. Die sämmtlichen Stellen, welche ihn erwähnen, nennen ihn dabei nur bei der Besprechung von Strafgeldern, und zwar erscheint er auf deren Stufenleiter entweder zwischen den *árborinn maðr* und den *leysingi* eingerückt (FrþL. IV, 49 u. 53; X, 41), oder zwischen den ersteren und den *leysingjasonr* (FrþL. X, 35 und BjarkR. III, 162, wobei sich für die erstere Stelle die nöthige Correctur aus der Vergleichung der zweiten und aus dem Zusammenhange ergiebt; ferner FrþL. X, 46 u. XIII, 15). Hieraus lässt sich aber nur entnehmen, dass der *rekspegn* ein freier Mann war, der als geringer galt als der Angehörige eines altfreien Hauses, dagegen als angesehener als der Freigelassene, oder selbst als dessen Sohn; über die Voraussetzungen der Zugehörigkeit zu dieser Classe lässt sich indessen aus jenen Vorschriften nichts ersehen, und begreift sich somit leicht, dass man i dieser Beziehung die verschiedensten Vermuthungen aufstellen konnte, für welche theils die Combination der, nicht immer vollständig herangezogenen, Quellenstellen, theils aber auch etymologische Versuche als Ausgangspunkt dienten.

Der alte Hans Paus will an der ersten Stelle, an welcher ihm der *rekspegn* aufstösst (FrþL. IV, 49; nach seiner Zählung III, 47), unter ihm den Sohn des Freigelassenen verstehen. Freilich bemerkt er dabei, dass die Etymologie des Wortes eigentlich auf einen Ausländer hindeute, welcher, aus seiner Heimath landflüchtig, seinen Aufenthalt in Norwegen genommen habe, und wenn er demgegenüber dennoch jener anderen Auslegung folgt, so bestimmt ihn dazu nur der Umstand, dass in FrþL. IV, 53 (nach seiner Zählung III, 51) der *rekspegn* mit dem gleichen Geldbetrage angesetzt sei wie in den GþL. 185 (nach seiner Citirweise Manhelge Balcken, cap. 35) der *leysingjasonr;* eine Angabe, welche nicht ganz richtig ist, da zwar bei den höheren Ständen, also König, Jarl, Landherrn und Stammgutsbesitzer die Beträge an beiden

Stellen gleich sind, aber nicht bei den niederen, wo einerseits der *árborinn maðr*, *rekspegn* und *leysingi* mit 4, 3 und 2 *baugar*, und anderseits der *bóndi*, *leysingjasonr* und *leysingi* mit 3, 2 und 1 *baugar* angesetzt werden. An der dritten hieher gehörigen Stelle (FrþL. X, 41; nach seiner Zählung XII, 36) bezeichnet er den *rekspegn* gleichfalls einfach als Sohn des Freigelassenen, wogegen er zu FrþL. X, 46 (nach seiner Zählung XII, 41), wo der *rekspegn* vom *leysingjasonr* unterschieden wird, diess ausdrücklich als nicht recht zu seiner früher gegebenen Erklärung stimmend bezeichnet, und in FrþL. X, 35 und XIII, 15 (nach seiner Zählung XII, 30 und XV, 14), dann in der Parallelstelle BjarkR. III, 162 (bei ihm cap. 67), wo diess ebenso der Fall ist, einfach den *rekspegn* als solchen nennt, ohne sich über die Sache weiter auszusprechen. Dagegen bemerkt W. E. Wilda, in seinem Strafrechte der Germanen, S. 342, Anm. 3, sehr richtig, dass der *rekspegn* nicht der Sohn eines Freigelassenen als solcher sein könne, da beide wiederholt neben einander genannt werden; er will aber in demselben einen jungen Menschen sehen, welcher "ausgewachsen, aber noch nicht vollkommen rechtsfähig, zu seinen Jahren, aber noch nicht zu seinen Tagen gekommen ist". Das Ausgewachsensein soll *rekr-* bedeuten; im Übrigen beruft er sich aber auf FrþL. IV, 36 und GþL. 190 (nach Paus'scher Citirweise FrþL. III, 35 und Hákons GþL. Mannh. 40), nach welchen Stellen das Kind bis zum erreichten 8:ten, beziehungsweise 12:ten Jahr Busse weder giebt noch nimmt, von da an aber halbe Busse giebt und nimmt, und darum *hálfréttismaðr* heisst, indem er darauf hinweist, dass die Stelle, von welcher er ausgeht, nämlich FrþL. X, 35 und BjarkR. III, 162, dem *rekspegn* eine Busse von 12 *aurar* zuspreche, also die Hälfte der ordentlichen Busse von 3 Mark. Aber dabei ist übersehen, dass der Bussbetrag des *rekspegn* absolut, der des Mündigen, aber noch nicht Volljährigen dagegen nur relativ bestimmt

ist, da ja sein halbes Recht je nach seinem Geburtsstande einen ganz verschiedenen Betrag ergeben muss. P. A. Munch spricht sich in seinem älteren Aufsatze "Om de saakaldte "Lendirmenn" i Norge" (siehe jetzt Samlede Afhandlinger, I, S. 78—79, Anm. 4) dahin aus, dass unter dem *rekspegn* ein Mann zu verstehen zu sein scheine, welcher kein angebornes Bürgerrecht habe, vielmehr erst anfange ein solches für seine Person zu begründen, also eine Art *homo novus*, von dem Zeitworte *at reka* abgeleitet; die *rekspegnar* müssten hiernach, meint er, entweder Fremde gewesen sein, oder Enkel eines Freigelassenen. Etwas anders sagt er in "Det norske Folks Historie", I, 1 S. 137, dass der *rekspegn*, ursprünglich *vrekspegn*, eine Mittelclasse zwischen dem Sohne des Freigelassenen und dem freien Bauern bezeichne, deren Name, von dem Zeitworte *at reka* oder *vreka*, d. h. "wegtreiben, wegjagen" abgeleitet, kaum etwas Anderes bedeuten könne als Leute, welche ein ledigeres und loseres Leben zu führen pflegten als die fest angesessenen Grundeigenthümer; da er jedoch sofort beifügt, dass derartige Leute, wie etwa herumziehende Krämer und Geldverleiher, zumeist aus der Classe der Freigelassenen und ihrer Kinder hervorgegangen seien, bleibt unklar, ob er bei ihnen an einen Berufsstand oder an einen Geburtsstand denke. Wieder anders spricht er sich an einer späteren Stelle desselben Werkes aus (II, S. 967, Anm. 1). Nach ihr ist der *rekspegn* augenscheinlich der Sohn oder Enkel eines Leysingssohnes, und soll die Bezeichnung entweder in obiger Weise von dem unstäteren Leben abzuleiten sein, welches solche Leute wahrscheinlich führten, oder auch daher, dass die Armuth, wenn der Patron genöthigt war für ihren Unterhalt aufzukommen, sie wieder in ihren früheren Zustand der Abhängigkeit zurückversetzen konnte, wie es ja einmal heisse "þrot rekr þá aptr í kyn sitt". Aber diesen letzteren Satz wenden die GþL. 298 nur auf diejenigen an, welche durch Verarmung gezwungen sind ihren selbstständigen Haus-

halt aufzugeben und die verwandtschaftliche Alimentationspflicht in Anspruch zu nemen; auf die Nachkommenschaft der Freigelassenen und die *rekspegnar* hat er somit keinen Bezug. Ähnlich, aber doch etwas abweichend, will R. Keyser, Norges Stats og Retsforfatning, S. 296, in dem *rekspegn* einen persönlich freien, aber doch in gerader Linie von einem Freigelassenen abstammenden Mann sehen, welcher eben darum aus der Gesellschaft der ächtgebornen Männer wegzuweisen sei (von *at reka*). Nicht viel anders meint auch A. Gjessing, Trældom i Norge, S. 293—96 (Annaler for nordisk Oldkyndighed og Historie, 1862), jedoch ohne die Schwierigkeiten dieser Auslegung zu verkennen, dass unter dem *rekspegn* der Nachkomme vierten Grades eines Freigelassenen zu verstehen sei, als der erste Mann seines Geschlechtes, welcher *ór þyrmslum* sei; auf die Etymologie des Wortes lässt er sich aber nicht ein. Fr. Brandt, in den Brudstykker, S. 2—3, dann in den Forelæsninger over den norske Retshistorie, I, S. 78—79, schliesst hinwiederum ganz richtig aus FrþL. IX, 10 und 11, dass zwar die *leysingjaætt* mit der vierten Generation endige, aber doch noch während weiterer vier Generationen nicht die vollste Freiheit bestehe; er will aber daraus auch sofort folgern, dass die Nachkommen des Freigelassenen in diesen weiteren Generationen unter den *rekspegnar* zu verstehen seien, und meint mit R. Keyser, deren Name, von *at reka* abgeleitet, bezeichne Leute, die zwar frei, aber doch von den echten alten Geschlechtern zu verachten seien. Ihm schliesst sich E. Sars, Udsigt over den norske Historie, I, S. 147 (ed. 2) einfach an; Joh. Fritzner aber verweist nur auf Munchs Geschichte I, 1, S. 137, und beschränkt sich im Übrigen auf die Angabe, dass der *rekspegn* geringeren Standes gewesen sei als der *árborinn maðr*, aber höheren Standes als der *leysingjasonr*, während er auf jede genauere Erklärung in sachlicher sowohl als in sprachlicher Beziehung verzichtet. Dagegen geht Guðbrandur

Vigfússon wenigstens in sprachlicher Richtung seinen eigenen Weg, welcher auch in sachlicher Hinsicht einen neuen Gedanken anregt, welchen er freilich nicht zu Ende verfolgt hat. Während alle Früheren das Wort mehr oder minder bestimmt auf das Zeitwort *at reka* zurückführen wollten, knüpft er vielmehr an das Hauptwort *rekkr* an, und macht darauf aufmerksam, dass dieses, wenn auch hauptsächlich der Dichtersprache eigen, sich doch auch in der Rechtssprache nachweisen lasse, wie z. B. in der alliterierenden Formel "leiđa á reka skaut ok rygja" (FrþL. IX, 1), und wenn er dann freilich, wiewohl mit beigesetztem Fragezeichen, den *árborinn maðr* als "a noble", und den *rekspegn* als "a freeholder, franklin" erklären will, dürfte er den glücklich betretenen richtigen Weg wieder verlassen haben. Endlich Ebbe Hertzberg bezeichnet, auf ältere Ansichten zurückgreifend, den *rekspegn* als einen Mann, der entweder seit Menschengedenken von einem Freigelassenen abstammte, oder dessen Geschlecht überhaupt nicht ins Reine zu bringen war; das Wort, von *reka* "vagari" abgeleitet, bezeichnet ihm eigentlich einen Vagabunden, indem es in augenscheinlichem Gegensatze zum *búpegn* stehe als dem fest angesessenen Manne, und es habe sich dann hinterher als eine minder ehrende Bezeichnung an die ganze Gesellschaftsclasse geknüpft, deren Mitglieder ihre Ahnen nicht zu den altbürtigen Leuten hinauf zurückführen konnten, und welche ebendarum zu den im Bezirke beheimatheten Geschlechtern nur in einer loseren und durch beständiges Herumstreifen leichter zu lösenden Verbindung stehen schienen.

Gehe ich nun zur Prüfung aller dieser verschiedenen Ansichten über, so glaube ich zunächst, was die Etymologie betrifft, mich an Guđbrandur Vigfússon anschliessen zu müssen. Eine unmittelbare Anknüpfung des Wortes *rekspegn* an das Zeitwort *at reka* scheint mir durch dessen Form ausgeschlossen zu sein, die, was die erste Hälfte der Zusammensetzung

betrifft, eine genitivische ist; die Bezeichnung *reksaumr* für einen mit dem Hammer einzutreibenden Nagel zeigt, wie Zusammensetzungen aussehen, deren erster Theil unmittelbar von jenem Zeitworte stammt, wogegen *reksþegn* nur den *þegn* eines *rekr* bezeichnen kann. Wenn man nun erwägt, dass in den Hss. der einfache Buchstab sehr häufig für den doppelten gesetzt wird, so wird man unbedenklich *rekr* für *rekkr* nehmen, welches dasselbe ja auch in FrþL. IX, 1 vertritt, und wird man sich an den einfachen Buchstaben ebensowenig stossen dürfen, wie daran, dass in den FrþL. das Wort allerwärts mit *c* statt mit *k*, und im Stadtrechte gar mit *x* statt mit *ks* geschrieben wird; *rekkr* aber, unserem deutschen *Recke* entsprechend, bezeichnet den tüchtigen, angesehenen Mann, wobei hier dahingestellt bleiben kann, ob dieses Wort seinerseits von *at reka* = *vreka* abzuleiten, und seiner Grundbedeutung nach auf den landflüchtigen Helden zu beziehen sei, oder nicht. Von hier aus würde also der *reksþegn* oder vielmehr *rekksþegn* als ein freier Mann erscheinen, welcher eines Anderen Mann ist, welcher also einen anderen Freien als Herrn über sich hat. Betrachtet man sich aber die 6 Stellen, welche den *reksþegn* nennen, so zeigt sich, wie bereits bemerkt, dass er an dreien von ihnen zwischen den *árborinn maðr* und den *leysingi*, an den drei anderen aber zwischen jenen und den *leysingjasonr* eingeschoben wird; man wird sich an das Letztere und nicht an das Erstere halten müssen, da sich ein Auslassen des leysingjasons aus einer Unachtsamkeit leicht erklärt, wie denn in FrþL. X, 41 durch die Vergleichung von X, 46 eine Textesverderbniss wirklich sehr wahrscheinlich gemacht wird, während sich eine Einschiebung desselben nicht ebenso leicht erklären liesse. Nun habe ich schon an einem anderen Orte (Die Freigelassenen nach altnorwegischem Rechte, S. 58—66) dargethan, dass unter dem *leysingjasonr* in den FrþL. und GþL. ebensogut wie in den BþL. und EþL. nur der Sohn eines

Freigelassenen höherer, nicht niederer Ordnung verstanden werden darf, jedoch mit der Erweiterung, dass auch noch der zweite und dritte Grad der Descendenz, also der Enkel und Urenkel eines solchen, unter der Bezeichnung mit einbegriffen werden, wie diess aus FrþL. X, 35 und BjarkR. III, 162 deutlich hervorgeht. Da nun im Hinblicke auf FrþL. IX, 11 feststeht, dass von der Nachkommenschaft eines Freigelassenen, welcher nicht durch die Abhaltung seines Freilassungsbieres oder einen anderweitigen Vertrag sich und ihr ein besseres Loos bereitet hat, die ersten 3, oder den Freigelassenen selbst mitgerechnet, 4 Generationen den *þyrmslir* unterliegen, von welchen erst der fünfte Mann frei wird, — dass ferner der Freigelassene, welcher sein Freilassungsbier gehalten hat, mit den drei nächsten Generationen seiner Nachkommenschaft, wiewohl von den *þyrmslir* frei, doch noch gewissen anderen Rechten des Freilassers und seiner Nachkommenschaft unterlag, was doch wohl auch von dem gelten musste, welcher als der fünfte Mann, d. h. als der Sohn eines Urenkels eines Freigelassenen niederer Ordnung von Rechts wegen von den *þyrmslir* frei geworden war, so ist klar, dass dieser fünfte Mann ebenfalls als ein Freigelassener höherer Ordnung und dass die nächsten 3 Grade seiner Nachkommenschaft als *leysingjasynir* bezeichnet werden, wogegen mit dem neunten Grade, ganz wie nach den GþL. 106, jede Verbindung zwischen dem Geschlechte des Patrones und des Freigelassenen erloschen ist. Der neunte Mann musste also bereits als *árborinn* gelten, wie er denn auch die vier in den FrþL. IX, 18 geforderten Generationen freier Ahnen bereits nachweisen konnte; der *rekspegn* also, welcher höher gestellt ist als der *leysingjasonr*, d. h. als der 6:te bis 8:te Mann vom Freigelassenen niederer Ordnung ab gerechnet, kann nicht als der Nachkomme eines solchen irgendwelcher Zurücksetzung in seinen Standesrechten unterlegen haben. Es wird hiernach kaum etwas Anderes übrig bleiben, als dass

man unter demselben einen Mann versteht, welcher zwar altfreier Abkunft, aber ohne eigenes Hauswesen, und darum genöthigt ist, seinen Unterhalt im Dienste eines Herrn zu erwerben; ein Gegensatz zum *búþegn* oder *bóndi* läge somit allerdings vor, aber nicht als ein Gegensatz des Geburtsstandes, sondern des Berufsstandes, und würde der *rekspegn* etwa mit dem *húskarl*, *heimamaðr* oder *verkmaðr* zusammenfallen.

München den 24:ten October 1889.

K. Maurer.

Vingolf.

Hr. prof. W. Braune har for nylig behandlet dette ord i Paul's u. Braune's Beiträge etc. XIV, 369—76. Han kommer der til det resultat, at ordet hedder *Vingolf* og betyder det samme som *bjórsalr* o. lign. (jfr. ags. *win-ærn, -burg, -reced, -sele, meoduheal* osv.), d. v. s. 'vinhus', 'gildehus'.

Da jeg ikke kan være enig med forf., hverken med hensyn til hovedsagen (dette ords opfattelse) eller med hensyn til forskellige enkeltheder i hans afhandling, skal jeg tillade mig at fremføre efterfølgende modbemærkninger, og jeg vil da begynde med at omtale ordets sandsynlige alder.

Hr. prof. Braune mener, at Snorre Sturluson just ikke er ordets "erfinder", men at det — fordi Valhalstroen er "sehr jung" i Norden — "kann nichts weiter als eine gemination von Valhǫll allerjüngster herkunft sein. Ein altmythologisches wort ist also in Vingolf unmöglich zu erblicken", — og han antager, at ordets dannelse muligvis "nicht über das 11—12 jahrh. zurückreicht". At Valhalstroen er så ung i Norden (nemlig fra det 9. årh.) "steht . . nach den untersuchungen von Schullerus (Beitr. XII, 221 ff.) fest".

Denne antagelse turde dog være forhastet. Hele den betragtning, som Schullerus i så henseende har gjort gældende, er nemlig efter min opfattelse umulig. Det kan ikke være stedet her til at komme nærmere ind på mytologiske undersøgelser eller at underkaste Schullerus' afhandling den nødvendige kritik. Dertil vilde der fordres en særlig afhandling. Her skal kun bemærkes, at Odin som krigsgud allerede forudsættes i de ældste norske digte. Således kalder Brage d. gamle Odin for *Hergautr* (og nævner jorden

som hans hustru), og han omskriver skjoldet som 'Odins sals' — Valhals 'penning' [1]).

Fra det 9. årh:s 1. eller vel nærmere 2. fjærdedel har vi altså vidnesbyrd om Odin som krigsherre og om Valhal som hans hal med skjoldtag. Heraf følger atter, at denne tro må være betydelig ældre end Brage selv, og jeg tror ikke at tage fejl, når jeg mener, at den er mindst en 2—3 århundreder ældre end den historiske tid i Norden, spec. i Norge, og at den er et resultat — ikke af vikingetogene og Nordboernes, særlig Nordmændenes, krigerfærd i vesten i det 9. årh., men — af de mange tidligere krige mellem den skandinaviske halvøs beslægtede folkeslag indbyrdes og imellem disse og omboende, ikke-skandinaviske [ikke-germanske] stammer, krige, som apriori kan forudsættes, og som f. ex. Tors mange tog mod jætterne i østerleden også er et spejlbillede af.

Der kunde fremføres endnu flere omstændigheder til bevis for, at den mytologi, som vi fra de gamle digte og andre senere værker kender, har, i det mindste i alle dens hovedtræk, været dannet og fuldt udviklet c. 800.

Fra den rolle, som Valhal spiller i den gamle mytologi, tör intetsomhelst sluttes med hensyn til alderen af et sådant ord som *vingolf*. Der er intet fra den side i vejen for, at det kan være ældre end c. 800 og altså er et ældgammelt·mytologisk ord, selv om prof. Braune havde fuldkommen ret med hensyn til dets form og betydning.

At ordet i virkeligheden er et meget gammelt ord viser efter min mening den alt andet end utvetydige brug deraf i Snorres Edda. Hvis ordet kun var en "poetisk omskrivning" for Valhal, opfunden i det 11. eller det 12. årh. — hvad prof. Braune mener — vilde Snorre næppe have opfattet det som et særligt egennavn. At forudsætte at han (eller nogen anden overhovedet) har misforstået ordet og det enkelte sted, hvor det forekom, er meget misligt og mod Snorre vistnok höjst uretfærdigt. Dertil forstod han den gamle poesi alt for godt. Hertil kan jeg föje, at den omstændighed, at ordet ikke forekommer i de os levnede eddakvad, er aldeles betydningsløs.

I og for sig er der således intet i vejen for, at *vingolf* er et urmytologisk ord i Norden. Følgelig kan det godt forstås, at Snorre ikke rigtig har vidst eller kunnet vide ordets egentlige betydning.

Ordet forekommer nu kun på følgende 3 steder i Gylfaginning SnE I 38, 62, 84 (rigtig anførte af prof. Braune):

cod. reg. (= worm.)	cod. Ups. (SnE II 253, 260, 265)
a) ok skulu allir menn lifa, þeir er rétt eru siđađir, ok vera međ honum sjálfum þar sem heitir Gimle eđa Vingolf.	ok skvlo þa allir bva međ honvm rettsiþaþir. þar sem heitir gimle.

[1]) M. h. t. Brages virkelige eksistens og de ham tillagte digtes ægthed henviser jeg til min afhandling 'Om skjaldepoesien' i dette tidsskrift.

b) Annan sal gerđu þeir, þat var hörgr, er gyđjurnar áttu, ok var hann allfagr; þat hús kalla menn Vingolf.	Annan sal gerþv þeir er horgr var i er gyþior atto ok var hann allgott hvs ok fagvrt hann kalla menn vind gloþ.
c) hann heitir ok Valföđr, því at hans óskasynir eru allir þeir, er í val falla; þeim skipar hann Valhöll ok Vingólf, ok heita þeir þá Einherjar.	hann heitir ok valfoþr þvi at hans oska synir ero allir þeir er i val falla þeim skipar hann valholl. ok vingolf ok heita þeir þa einheriar.

Prof. Braune mener nu, at *eđa Vingolf* (a) er en interpolation, at *vindgloþ* (b) i Ups. er muligvis dér det rigtige navn, at *vingolf* i virkeligheden kun forekommer på et eneste sted (c), og at dette ord der kun beror på en poetisk omskrivning for Valhal.

Jeg giver den ærede forfatter ret med hensyn til a; her er *vingolf* som et andet navn på Gimle sikkert en interpolation i håndskriftklassen reg.-worm.

Med hensyn til det andet sted (b) må jeg derimod göre en anden opfattelse gældende. Det er prof. Braune efter min mening gået altfor let henover, og dette kan ikke undskyldes med, at det skulde være umetodisk at tage noget hensyn til stedet, blot fordi Ups. dér har en forskellig læsemåde. Vi må se lidt nærmere på dette *vindgloþ* i Ups.

Prof. Braune er tilböjelig til at mene, at heri "das echte steckt". Dette må dog nærmere undersöges. Hvis ordet kunde forklares, vil jeg indrömme, at her muligvis forelå den ægte ordform. Men sagen er den, at ordet ikke på nogen rimelig måde kan forklares [*vind-glóđ* fem. (*glóđ* = gloende kul, gløder) kan ikke komme i betragtning; *vind-glǫđ*, fem. sing. eller ntr. plur. af *glađr* passer heller ikke; intet mytol. navn på hus eller sal dannedes på den måde], og, er ordet forvansket ligger, det nærmest for at antage, at det netop er en forvanskning af de andre håndskrifters læsemåde. Dette kan man så meget sikrere antage, som Ups. faktisk vrimler af de værste og mest storslåede fejlskrivninger ikke mindst af egennavne [1]). Derfor kan dog skrivemåden *vind-* have en vis betydning.

Det forekommer mig derfor i dette tilfælde aldeles ikke umetodisk, men — snarere — velbegrundet at antage, at *vingolf* er den rigtige læsemåde i b.

Prof. Braune har ikke kunnet forlige de to sidste steder med hinanden. Den lærde forfatter af Lexicon mythologicum har gjort forsøg på at forlige dem, og jeg tror, at det lader sig göre; jeg tror, at de ikke modsiger, men supplerer hinanden.

Det sidste sted (c) meddeler, at Odin anbringer alle de faldne i "Valhal og Vingolf". Når der her står 'og', forbyder dette at

[1]) Af de utallige eksempler skal jeg her kun minde om Ups's *folvang* for det så almindelig bekendte *Folkvangr* (SnE I 96 not. 5), *hattstrykr* (!) for *hamskerpir* (s. st. 118 not. 5) osv. osv. i det uendelige.

forstå stedet, som om 'Vıngolf' var ensbetydende med 'Valhal'. Der *må* være ment to forskellige steder.

Nu skal jeg minde om et sted i Grímnismál (v. 14 [Bugge], som ganske vist ikke oprindelig hører dette digt til, hvad der dog her er uden betydning). Her hedder det, at halvdelen af de faldne tilhører Odin, medens Folkvangs ejer "vælger sig" (ɔ: får) den anden halvdel. Denne ejer er sikkert Frigg, skönt cod. reg. på dette sted har Freyja. Det oprindelige mytetræk må have været, at det er ægteparret Odin og Frigg, som deler de faldne mellem sig. Freyja havde intet med kamp og krig at göre. [Den evidente fejl, som foreligger i SnE I 304 (cfr I 96) m. h. t. ombytningen af *valshams* l. 4 og *valfalls* l. 7 har jeg påvist under Frigg i Index generalis til SnE.] Hovedsagen er imidlertid her den, at de faldne siges udtrykkelig at være blevne delte.

Af fremstillingen i Snorra Edda I, 62 (b) fremgår det, at gudinderne har haft en sal for sig selv (naturligvis med Frigg som herskerinde), ligesom de mandlige guder havde en anden, Valhal (med Odin som hersker). At gudindernes bolig tilligemed livet dér så sjælden omtales er ikke egentlig forbavsende. Alt måtte koncentrere sig om Odin selv, hans sal og hans kæmper.

Om denne gudindernes hal får vi nu under b den ikke uvigtige oplysning, at den hed *Vıngolf*. Når vi af Grímn. l. c. kender et andet navn *Folkvangr* (= kampvangen), må dette snarest forstås som navn på den slette (egn), hvor selve hallen, *Vıngolf*, var; denne hal bliver den samme som den, der i SnE I 96 (hvor *Freyja* ved den omtalte fejltagelse står i steden for *Frigg*) kaldes *Sessrúmnir* = den, der rummer mange siddepladser, bænke.

Når det under c siges, at Odin anbringer de faldne i 'Valhal og Vıngolf', kommer det af, at han betragtedes som den øverste krigsherre. Han bestemmer, hvem der skal falde og hvorledes disse skal deles mellem ham og hans hustru.

Det forekommer mig således, at b og c meget let og meget smukt lader sig forlige.

Nu til navnets form og sandsynlige betydning. Jeg har i Index generalis til Snorra Edda med tvivlen fremsat et forklaringsforsøg, idet jeg dengang holdt mig til formen *vindgolf* ("venti pavimentum aut ædes [terra aut aër]"); men jeg fremsatte tillige den forklaring, som efter prof. Braune's udsagn har været den almindeligste "siden Klopstocks tider" (det vil snart ses, at den er betydelig ældre), idet jeg udledede ordet af *vinr* (ven) og opfattede det hele som "det venlige, hyggelige hus". Jeg tror nu, at dette sidste er det eneste rigtige, hvis ikke *vin-* betyder omtr. det samme som *-vangr* i *Folkvangr*, d. v. s. (græsbevoxet) slette; *vingolf* altså = '(kamp-) slettens hus'.

Vingolf = vinkammer, sing. (Braune) kan ikke fuldt analogiseres med ord som *bjórsalr*, ags. *wín-ærn*, *meoduheal* osv.; men jeg indrömmer, at dette har mindre at sige, da *golf* også kan opfattes som

plur. og på den måde blive ensbetydende med *hús*, *salr* osv. Mere har det at sige, at ordet skulde være sammensat med *vín*, da det dog nærmest ikke var v i n, men ø l, der blev drukket. Men störst vægt lægger jeg dog på 'traditionen', d. v. s. den måde, hvorpå ordet har været opfattet på Island; og jeg skal i så henseende minde om, at Magnús Ólafsson, præst til Laufás († 1636) opfattede det som *víngolf* (se Stephanius' Notæ uberiores s. 79—80; "locus beatorum" og særlig Worm: Epistolæ I, 368), og at han altid skriver *víngolb* i AM 758 qv., ikke *vjn-* eller *vïn*, og at ordet i Resens udgave (1665) forklares som "gode Venners Gulff eller Venners Pallatz", "Vingulf est amicorum palatium" (D 2 verso), "amicum pavimentum: item amicorum locus vel pavimentum" (F 3 verso), — altså uden nogen vaklen m. h. t. ordets første del. At den islandske tradition i så mange tilfælde netop har bevaret det oprindelige er bekendt (jfr. *Grani*, ikke *Gráni*, navnet på Sigurds hest [1]). Hertil kommer, at rigtigheden af denne traditionelle opfattelse i höj grad bestyrkes ved skrivemåden *vind-* i Ups. (b).

Jeg opfatter altså ordet som *víngolf* og som p l u r. (ikke som s i n g.), da *golf* sing. kun er en del af et hus (V. Guðmundsson: Privatboligen 178), medens *golf* i plur. vilde betegne de samlede afdelinger eller ét hus. *Víngolf* bliver det samme som og tildels ensbetydende med navnet på Friggs [i Snorra Edda urigtig: Freyjas, jfr. ovenfor] sal: *Sessrúmnir*.

Til slutning skal det bemærkes, at ordet *vínheimr* i Vellekla v. 5 (Wisén: Carm. Norr. s. 27) beviser intet som helst; metrum viser, at der i l. 3 bör læses *vínu* (ikke *vinu*, som ikke kan være acc. pl. af *vinr*), som Wisén også har skrevet ordet. Omskrivningen er: *Lopts vinar* (= Odins) *vínheims-vína* (= Odins-vinbeholders = Søn's [Bodn's, Odrerirs] ström = skjaldedrikken, poesien, digtet); hele sætningen betyder: "Derfor [på grund af kongens omtalte bedrift] kom der tilvæxt (et nyt afsnit) til mit digt" [2]).

[1]) Når prof. Braune mener, at ordet nutildags på Island måtte hedde *víngolf* på grund af reglen om v o k a l f o r l æ n g e l s e n foran *ng*, *nk*, så gælder denne regel kun, når *ng*, *nk* hører til én og samme stavelse, ellers ikke (*lingjörn* ikke *lín-*, *vin-gólfr*, ikke *vín-*, osv. osv.).

[2]) Se J. Þorkelsson: Bemærkninger til nogle Steder i Heimskringla (Vidsk. Selsk. Forh. 1884), s. 46 (10).

Københ. 16, 1889

Finnur Jónsson.

Några anmärkningar till en vers i Heimskringla.

Den för sina många förtjenstfulla tolkningar och emendationer till norröna skaldevisor bekante rektor J. Thorkelsson har uti sin intressanta afhandling "Bemerkninger til nogle Steder i Versene i Heimskringla" (i "Oversigt over det Kongelige Danske Videnskabernes Selskabs Forhandlinger" för 1884) s. 59 sökt emendera första versen i en af Þorleifr Rauðfeldarson författad strof, hvilkens första hälft lyder på följande sätt (Saga Óláfs Tryggvasonar, kap. 56):

Hákon! vitum hvergi,
hafizk hefir runnr af gunni,
fremra jarl und ferli,
fólk ránar, þér mána.

Thorkelsson anmärker med rätta, att den första versraden sannolikt är korrumperad, enär den saknar assonans. Den emendation, som han med en viss tvekan föreslår, lider emellertid af det felet, att den, i sin ordning, ej gifver en regelrätt drottqväden vers. Han insätter "hǫrga" i st. f. Hákon, men har ej uppmärksammat, att versraden då blir en stafvelse för liten, då ju enligt Sievers bekanta, i skaldepoesien strängt iakttagna regel (se Sievers, Proben einer metrischen Herstellung der Eddalieder s. 8) andra taktens höjning (i typen A) endast i det fall förkortas, att föregående stafvelse uppbär en biton. Vill man bevara den Thorkelssonska ändringen, måste man alltså tillfoga en stafvelse t. ex. den suffigerade negationen *-a* efter *vitum*. Genom detta tillägg skulle meningen förblifva oförändrad (se Lund, Oldnordisk Ordføjningslære s. 444), på samma gång som versraden bragtes till full öfverensstämmelse med de metriska lagarne.

Då man emellertid enligt detta emendationsförslag ej erhåller något mot textens "Hákon" svarande tilltalsord l. "åvarp", en omständighet, som synes mig misstänkt, vågar jag föreslå att i st. f. *hǫrga* insätta *hǫrgrjóðr* = offerstenens rödfärgare, genom hvilken ändring det intetsägande *-a* blefve opåkalladt. *Hǫrgrjóðr* är visserligen eljest ej påvisadt, men eger, hvad dess bildning angår, fullkomliga stöd, å ena sidan i en sådan form som *hǫrgbrjótr* = destructor ararum (Lex. Poet. s. 380), å andra sidan i de mångfaldiga sammansättningarna med *-rjóðr (oddrjóðr, ǫrrjóðr* etc. Lex. Poet. s. 666). Flera bland dessa *(bǫrkrjóðr, broddrjóðr* etc.) förekomma endast på ett ställe i literaturen; de skulle alltså ytterst lätt kunnat drabbas af *hǫrgrjóðr*'s öde. Vidare märkes, att uttrycket "rjóða hǫrg" ej är ovanligt; det påträffas t. ex. Hyndluljóð str. 10 (Grundtvigs uppl.): "Hǫrg hann mér

gerđi — —, rauđ hann í nýju, nauta blóđi" och Fornaldarsögur I, 413: "er hun rauđ hǫrginn" etc.

Hvad åter betydelsen af *hǫrgrjóđr* angår, synes mig denna på det starkaste tala för den föreslagna ändringen. Håkon Ladejarl var, som bekant, en ifrig hedning och bekämpade med all magt den unga kristendomen. Det heter om honom (Saga Óláfs Tryggvasonar kap. 16), att han utfärdade påbud kring hela sitt rike, "at menn skyldu halda upp hofum ok blótum". Det är också ej minst som nationalreligionens återupprättare och främjare, som jarlen af Einarr Skálaglam förhärligas i Vellekla. Med lika stor rätt som hans mägtige motståndare Olof Tryggvason af skalden Hallfređr kunde kallas "hǫrgbrjótr" (Óláfsdrápa, str. 3, Wiséns upplaga), med lika stor rätt kunde Håkon sjelf, den ifrige blotmannen, af Þorleifr erhålla benämningen "hǫrgrjóđr".

Halfstrofens konstruktion och tolkning blifva, om den föreslagna emendationen iakttages, följande: "Hǫrgrjóđr! vitum hvergi jarl fremra þér und mána ferli; fólk-Ránar runur hefir hafizk af gunni" = Du, som med blod färgar offeraltaren (Håkon)! vi känna ingenstädes under månens bana (himlen) en jarl, som är för mer än du; kampgudinnans träd (krigaren, se Thorkelssons anf. afh. s. 60) har fått ära i striden.

Lund den 26 Febr. 1889.

Tillägg.

Sedan ofvanstående skrifvits, har jag uppmärksammat, att en variant till den behandlade versraden förekommer i Flatöboken (I, 239). Den lyder:

Hákoni vitum vér hvergi.

Vid första ögonkastet tyckes denna läsart gifva en fullt regelbunden vers och sålunda göra hvarje emendation öfverflödig. Om man närmare granskar densamma, torde dock dess regelbundenhet visa sig mera skenbar än verklig. Först och främst kan man anmärka den ovanliga upplösningen *(vitum)* i andra taktens höjning (af typen A), hvilken åtminstone i Siever's exempelsamling (Paul und Braune, Beiträge V, 468 ff.) saknar motstycke. Vidare kan med afseende på assonansen anmärkas, att man genom Flatöbokens läsart erhåller så kalladt "náhent", hvilken metriska egendomlighet, bestående deri, att de båda assonerande stafvelserna stå omedelbart bredvid hvarandra, visserligen, enligt Snorre, kan förekomma, i verser af fyrstafvighetsschemat (se Snorra Edda, Þorleifr Jónssons upplaga s. 226) men i "dróttkvætt" torde vara ytterligt sällsynt. Uti hela exempelsamlingen i Skáldskaparmál (så väl som i "Carmina

Norrœna") förekommer den, så vidt jag kunnat finna, endast på tre ställen, hvilka också särskildt blifvit omnämnda i Wisén's Conspectus metrorum (s. 179, 180, 195). Två af dessa fall, som uppvisa "náhent", påträffas i Ragnarsdrápa och äro begge till sin metriska valör omtvistade. Brate (Fornnordisk Metrik s. 24) och Gering (Kvæþabrot Braga ens gamla s. 10) anse såsom möjligt, att i versparen strof 3, vv. 5, 6

Rósta varđ i ranni
Randvés hǫfuđniđja

och strof 9, vv. 5, 6

svá lét æ, þótt etti
sem orrustu letti,

assonansen mellan verserna ersätter assonansen mellan två ord i samma vers (här den jemna i hvartdera paret). I så fall behöfver man ej antaga, att assonansen (strof 3 v. 6) mellan *-uđ* och *niđ-* är annat än en tillfällighet. I strof 9 v. 5 torde den egentliga assonansen med lika stort skäl kunna sägas ega rum mellan *lét* och *ett-*, som mellan *þótt* och *ett-*. I alla händelser får man här "þríhent" (Gering, anf. arb. s. 10), så att versraden ej är analog med den ifrågavarande.

Det tredje stället, der "náhent" förekommer, är Þórsdrápa strof 18, v. 1

Glaums niđjum fór gǫrva.

Med detta har man att sammanställa den enda vers i Heimskringla, der jag kunnat finna samma metriska egendomlighet: Saga Magnús Konungs Berføtts kap. 1, vers 5

Syni Oláfs bauđ síđan.

Båda dessa versrader höra under Siever's E-typ ⏝́ ×× | ⏝́; ictus har alltså hvilat på *fór* och *bauđ*, något som möjligen kan förklara, att assonansen uppbäres af dessa stafvelser. I den anförda varianten från Flatöboken faller assonansen på andra taktens sänkning af typen A.

Till det nu anmärkta (upplösningen *vitum* och den ovanliga assonansen) kommer slutligen, att man snarare väntar sig en vokativ än en dativ i början af versen. Då så förhåller sig, torde det vara ganska sannolikt, att Flatöbokens läsart beror på korruption af den ursprungliga texten, och att *vér* är ett senare tillägg af någon afskrifvare.

Lund den 25 Oktober 1889.

Theodor Hjelmqvist

Gunnar Olof Hyltén-Cavallius.

Det var icke såsom språkman, i ordets strängaste mening, som han gjorde sig känd och ryktbar, ehuru redan den omständigheten, att han hörde till Svenska Fornskriftsällskapets stiftare, endast i och för sig, utgör ett berättigande för hans omnämnande i denna tidskrift.

Hans begåfning låg väsentligen åt annat håll, hvilket man ock utan svårighet märker i hans omsorgsfulla editioner af *Peder Månssons Stridskonst* och *Stridslag* samt af *Sagan om Didrik af Bern*, båda i Fornskriftsällskapets samlingar. Båda äro som bekant från öfvergångstiden mellan medel- och nyare tiden, ehuru språkets byggnad och rikedom på fullare böjningsformer visa tillbaka på en något äldre bildningsperiod för den förra. Didrik af Bern, som är från själfva förfallets tid, är i filologiskt afseende af vikt och intresse på grund af den strid mellan äldre och yngre former, som där kan iakttagas. Båda dessa upplagor äro för öfrigt gjorda med den minutiösa omsorg, som i allmänhet gör F.-S:s publikationer till snart sagdt fotografiska afbilder af manuskripten och hvarigenom de också alltid skola komma att äga ett bestående värde för språkhistoriska undersökningar.

Men man skönjer utan svårighet, att det filologiska intresset ej varit det hufvudsakliga för utgifvaren. Den ringa filologiska apparat, som medföljer, de för den tiden lättförklarliga felaktigheter, som stundom framträda i de åtföljande ordlistorna visa detta alltför väl. Utdragen ur *Sjökonsulatet*, *Läkareboken* och *Konstboken*, som finnas i inledningen till Peder Månsson, äro af en afsiktlig kulturhistorisk art; och den öfversikt af vårt äldre svenska krigsväsende, som utg. lemnat, är tydligen å ena sidan tyngdpunkten i publikationen, på samma gång det å andra sidan är ett litet mästerstycke i sitt slag. För utg. af Didrik af Bern är det tydligen den sagohistoriska betydelsen och vikten, som föranledt den svenska bearbetningens utgifvande.

Ett annat bidrag till nordisk filologi har Hyltén-Cavallius lemnat genom sitt *Vocabularium Verendicum*, hvaraf väl något publice- a, men som ännu väntar på ett mönstergillt offentliggörande från etent håll. Äfven i detta afseende, liksom i många andra,

tillkommer honom äran af en första impuls. Ty väl hade före honom en och annan gjort samlingar i svensk dialektologi, men ingen hade så skarpt fattat en mera enhetlig plan i sikte, ingen har veterligen med mera energi före honom satt sin plan i verket att hopsamla så vidt möjligt alla ord från ett visst område. Fackmannen kan beklaga frånvaron af djupare filologisk bildning hos arbetets upphofsman, — hvilket för öfrigt ingen kunde lifligare beklaga än Hyltén-Cavallius själf, — men han nekar därför ej förtjänsten af det oförtrutna och för sin tid rent af märkvärdiga samlarenit, hvilket vittnar om en framtidsblick hos samlaren, som man skulle önskat från många andra håll.

Hans i landsmålstidskriften utgifna *Värendska gåtor* utgöra endast en ringa del af hans vidlyftiga i Kgl. Biblioteket förvarade samlingar, hvarur så många hämtat skatter, icke sällan utan att egna ett erkännandets ord åt den källa, hvarur de öst.

Svenska folksagor och äfventyr utkommo 1844—9 såsom frukten af ett gemensamt samarbete mellan H.-C. och hans vän Stephens, som lemnat större delen af de komparativa notiserna. När de utkommo, väckte de genast en berättigad beundran för sin rikhaltighet, mångsidighet och poetiska fägring, Vår tid älskar i allt en realism, som äfven inom sagoförtäljarnes krets uppammat en stenografisk skola, hvilken visst icke varit utan nytta eller hälsosamt inflytande för kännedomen om folkets uttryckssätt och framställningskonst. Man har klandrat H.-C. därför, att han medvetet skulle retoriskt förskönat alstren af den svenska folkandens diktande förmåga, men man betänker ej, att han var barn af en tid, som ännu ej arbetat sig fram till den nuvarande, måhända riktigare uppfattningen. Och skulle Grimm nagelfaras på ett lika hänsynslöst sätt som H.-C., vore det nog ej så svårt att bevisa, att H.-C. delar åtskilliga fel med sin stora förebild.

Ytterligare ett gemensamt arbete af Stephens och H.-C. utkom år 1853: *Sveriges historiska och politiska visor*, — liksom det föregående utan föregångare eller afslutning. ”Vi äro öfvertygade, säger H.-C. i förordet, att ingen Svensk skall kunna genomläsa de här meddelade stycken, utan att ofta känna sig sympathetiskt fattad af den oskrymtade Gudsfruktan, den varma fäderneslandskärlek, den krigiska hänförelse och det djupa manliga alfvar, som i dem funnit ett ofta sannt, stundom pedantiskt, men i sjelfva sitt pedanteri rörande uttryck.” Och dock har pedanteriet i kritiken af detta förtjänstfulla arbete gått så långt, att det mest förkättrat det på titeln ej lyckligt använda ordet *visor*!

”Ett plågornas barn” kallade H.-C. stundom sitt förnämsta verk: *Värend och Virdarne. Ett försök i Svensk Ethnologi* (1864—1868). Ty det var under sjukdomens dagar, fjärran från det fosterland, dit han som ständig krympling återvände, som hans tankar mognade till klarhet och han satte sin plan i verket att, som han säger, ”ådagalägga folktraditionens allmänna betydelse för den

äldsta kulturhistorien." Hans arbete var genialiskt till konceptionen, framställningen nästan tynges af en mängd lika mångsidiga som karakteristiska fakta, och hans arbete skall därför alltid blifva en ovärderlig källa för kommande forskare. Själf var han fullt medveten om dess brister — ty i annat fall hade ej ordet *försök* tillkommit på titeln — men det angelägnaste för honom var, som han gjorde, att åt framtiden rädda "det rika arfvet af gammalsvensk odling," som nu "förskingras med fruktansvärd hastighet".

Om draken eller lindormen var ett af hans sista arbeten, äfven det fullt af intressanta kulturhistoriska drag, som hvarken behöfva eller förtjäna att ses i löjets vanställande belysning. Om detta arbete må hans egna ord — visserligen sagda med annan hänsyftning — gälla: "ett veta vi, — att fornsägnen, sjelf ett barn af en mystiskt poëtisk åskådning, vanligen framställer sina fakta under en för vår nyktra tid främmande omklädnad."

Hans hela lifsgärning är här ej platsen att tälja och blott i korthet må erinras om hans deltagande i tillkomsten af Smålands Museum samt af Svenska Fornminnesföreningen.

Född 1818 af en "gammal och god" Värendsslägt Cavallius, — som fått sitt namn af Håldala (Cava vallis) i V. Torsås socken, — student vid 17 år, då han äfven upptog moderns ättenamn Hyltén, fil. mag. som 21-årig, blef han så amanuens i Kgl. Bibl., där han kvarstannade till 1856, då han blef direktör för K. teatern. 1860 blef han chargé-d'affaires i Rio Janeiro, där han för en af klimatet ådragen sjukdom ej kunde stanna längre än till 1864. 1866 inköpte han och några år därefter flyttade han till sin gamla släkts gård, Sunnanvik, som han skildrat i sina mästerligt skrifna *Slägtminnen från Sunnanvik* (1879). Här lefde han vårdad af en trogen och älsklig maka, tills han den 5 juli 1889 slutade sina plågor.

Få personer hafva måhända klandrats så mycket som H.-C. — t. o. m. en hans minnestecknare söker sprida löje öfver mycket af hans sträfvan. Men älskad och afhållen är han af alla, som i honom skola vörda en man, hvars lifsgärning och forskning varit och är rik på frön, som i framtiden skola bära frukter och till sen eftervärld föra hans namn.

Axel Ramm.

Islandske Annaler indtil 1578. Udgivne for det norske historiske Kildeskriftfond ved Dr. Gustav Storm, Professor i Historie ved Christiania Universitet. Christiania 1888. [IV] + LXXXIV + 667 s. 8:vo.

Þó annálarit Íslendinga sé ekki jafnskemtileg og skilmerkileg sem sögur þeirra, eru þau þó eingu síður merk, einkum af því að þau fylla einmitt mörg eyðublöð í sögu Íslands og Norðurlanda eptir að söguritanin er horfin og eru stjörnur á myrkum leiðum. Þráðurinn í annálagerðinni slitnar að vísu á 15. öld, en hann er óðara tekinn upp aptur, þegar hreifing fer að koma á bókmentir á Íslandi að nýju eptir siðaskiptin. Einmitt það fyrsta, sem menn byrja á að eiga við af sagnaritum á 16. öld eru annálar og ættartölur, og síðan hefir hvorutveggja haldist við á Íslandi til þessara tíma, og aldrei hefir annálaritan og ættartölur staðið hærra en einmitt á 19. öld, sem Ættartölubók og Árbækur Jóns Espólíns nóglega sýna.

Um það leyti, sem áhugi manna fór fyrir alvöru að vakna á því að gefa út hinar íslenzku sögur, fer að brydda á því að menn taka að gera tilraun til þess að koma fornum annálum á prent. Þeir annálar, sem fyrstir hafa verið gefnir út, eru *Annales vetustissimi*, sem *Jacob Langebek* lét prenta i *Scriptores Rer. Danic.* II, 177—199, 1773. Næsta ár, 1774, komu út í sama riti III, 1—139 *Annales regii* (eptir afskr. i AM. 413. 4:to), og um sama leyti komu *Annálar Björns á Skarðsá* út á Íslandi (Hrapprey 1774—75). En svo leið og beið, að ekki var við annála fengist, nema hvað brot voru gefin út 1837 í *Antiquitates Americanæ*, 1838 í *Grönlands historiske Mindesmærker*, og svo í *Antiquités Russes* 1852, þangað til að Árna Magnússonarnefndin gaf út sitt annálasafn 1847: *Islenzkir Annálar sive Annales Islandici ab anno Christi 803 ad annum 1430*, sem var eitt hið þarfasta verk. Árna Magnússonar nefndin hafði að vísu alt frá lokum 18. aldar haft í hyggju að gefa út safn af íslenzkum annálum, en þetta fyritæki drógst vegna ýmsra annara anna; þó var enda byrjað á prentun, en það, sem prentað var fór að forgörðum í Hafnarbrennu 1795; var þá byrjað á nýja leik, og gerðu þeir útgáfuna úr garði *séra Þorgeir Guðmundsson* (d. 28/1 1871),

Haldór sýslumaður Einarsson (d. 1846) og *Jón Sigurðsson* (d. 1879). Síðan hefir *Dr. Guðbrandur Vigfússon* látið prenta *Annales regii* aptan við Sturlungu II, 348—391, Oxford 1878. Auk þess var Flateyjarannáll prentaður í Flateyjarbók III, 1868. Annála útgáfa Árna nefndar er að vísu harla rækilega af hendi leyst, en hefir þó þann aðalgalla að öllum annálum er steypt saman í eitt og gerð úr ein annálasyrpa. Til þess að gera slíka útgáfu út þarf mjög mikla yfirlegu og aðgætni til þess að hvergi skjátli og þó nær ómögulegt annað en manni yfirsjáist meira eða minna, og þegar búið er, þá er útgáfan í rauninni ekki vel handhæg, því vilji maður í fljótu bragði sjá hvað stendur í hverjum annál, þá er maður lengi að finna það. Auk þess hafa menn ekki við þessa útgáfu eiginlega metið eins og þurfti gildi hinna ýmsu handrita, heldur blandað saman við góð handrit of freklega lökum afskriptum, sem hefðu helzt hvergi átt að koma þar nærri; mun það helzt stafa frá séra þorgeiri og Haldóri, því Jón tók fyrst við þegar annálarnir voru nærri því búnir og mundi hann vart hafa geingið svo frá þeim sem gert er. Að grauta þannig saman sundurleitum handritum er altènd villandi, en hvergi er það hæpnara en að gera slíkt við annála. Árni Magnússon hefir heldur ekki haft miklar mætur á þesskonar grautargerð, eins og sýnir sig þar sem hann er að úthúða annálasyrpu (annála harmóníu) þeirri, er séra Jón Erlendsson gerði fyrir Brynjólf biskup (Storms útg. LVII—LXVII). Menn munu og alment hafa fundið til þess að annála útgáfa Árna nefndar var ónóg, og að öll þörf var á að gefa út hina fornu annála hvern í sínu lagi, þar sem gerður væri greinarmunur á frumannálunum og þeim annálum er gerðir væru upp úr þeim á einhvern hátt, og mun þetta hafa rekið til þess að Norðmenn riðu á vaðið — sem átti og vel við, því annálarnir snerta ekki síður sögu Noregs en Íslands — og fálu Jóni Sigurðssyni 1873 að búa undir prentun nýja útgáfu af hinum fornu íslenzku annálum, en þá var Jón orðinn gamall og lúinn, en þó mun hann hafa unnið að útgáfunni þangað til hann andaðist 1879; voru þá Norðmönnum feingin þau faung í hendur, er hann hafði safnað, og útgáfan því næst falin á hönd prófessor Gustav Storm, og mun, þegar Jón leið, hafa verið leitun að manni, er mundi leysa það verk skjótara og sköruglegar af höndum.

Annála útgáfa prófessors Storms er stór bók og mikil bragarbót frá hinni fyrri útgáfu. Hún hefir inni að halda alls tíu annála sérstaka, sem mundi vera alt það, sem til er af fornum annálum eða þeim, sem ekki eru steyptir upp úr beinlínis þektum annálum, heldur eru sjálfstæðir svo sem þeir liggja fyrir. Þó er hér einnugis prentaður síðari hluti *Flateyjarannáls*, af því að *"Kildeskriftfondet"* norska hefir áður gefið hann út í Flateyjarbók, og ágrip úr *Oddverjaannál* að svo miklu leyti, sem það er sjálfstætt. Sömuleiðis eru *Höyers annálar* prentaðir sérstakir einungis frá því ár 1000, en úr eldri partinum er tekinn orðamunur og tilfærður við *Annales vetustissimi*. Þeir annálar sem hér eru prentaðir eru þessir:

I. *Annales Reseniani* eða *Resensannálar*, hér prentaðir stafrétt eptir AM. 424. 4:to, sem er afskript Árna sjálfs eptir skinnbók, er brann með öðru safni Rensens í Hafnarbrennu 1728, og mundi hafa verið frá byrjun 14. aldar. Þessir annálar eru notaðir við fyrri útgáfuna og þar kallaðir *K*.

II. *Annales Vetustissimi*, hér prentaðir stafrétt eptir skinnbókinni AM. 415. 4:to, sem mundi vera frá öndverðri 14. öld. Í fyrri útgáfunni eru þessir annálar notaðir og kallaðir *B*. Munch hélt að þetta handrit væri með hendi eins af skrifurum Hauks Erlendssonar og því kallaði Jón Sigurðsson þá Hauksannála, en prófessor Storm vill sýna að þetta sé ekki rétt.

III. *Höyersannálar*, hér prentaðir eptir afskript sem finst í AM. 22. Fol., sem er skrifuð í Björgvin í byrjun 17. aldar. Annálarnir eru hér prentaðir með venjulegum rithætti sökum þess að afskriptin var ekki trygg. Annálarnir eru ekki notaðir við fyrri útgáfuna, og hafa að öðru leyti aldrei verið notadir nema eitthvað við biskuparöðina hjá Hvítfeld 1604, en merkilegir eru þeir og hafa mart, sem ekki er getið um í öðrum annálum.

IV. *Annales regii* eða *Konungsannálar* prentaðir stafrétt eptir skinnbókinni í konunglegu bókhlöðunni í Kaupmannahöfn Nr. 2087. 4:to í eldra hluta safnsins og er frumstofn þeirrar bókar frá upptökum 14. aldar. Annálarnir eru notaðir við fyrri útgáfuna og kalladir *C*.

V. *Skálholtsannálar* prentaðir stafrétt eptir AM. 420. A 4:to, sem er skinnbók fra ofvanverðri 14. öld. Þeir eru notaðir við fyrri útgáfuna og kallaðir þar *D*.

VI. *Annálsbrot frá Skálholti* prentað stafrétt eptir AM. 423. A 4:to sem mundi vera frá lokum 14. aldar og eru ein 3 skinnblöð. Brot þetta er notað við fyrri útgáfuna og kallad *N*. Þessi annáll heldur Storm sé skrifaður í Möðruvallaklaustri (XX); það mætti því næstum, til þess að láta hann eitthvað heita, kalla hann *Möðruvallaannál*.

VII. *Lögmannsannáll* eða *Annáll Einars prests Hafliðasonar* eptir AM. 420, B 4:to og fylt að framan og aptan eptir AM. 420. C 4:to. Fyrra handritið sannar Storm að sé með eiginhendi séra Einars með samanburði við íslenzk fornbréf, þó er það einungis fyrsti hluti þess. AM. 420. C 4:to er ritað um eða eptir miðbik 16. aldar og eru viðbætur þess prentaðar með smáu letri. Þessi annáll er notaður við fyrri útgáfuna og kallaður *E* og hefir 420 c áður verið kallaður *Skálholtsannáll nýi*, og er eptirrit af 420 B og svo framhaldið.

VIII. *Gottskálksannáll* eða *annáll séra Gottskálks Jónssonar í Glaumbæ* og er hann hér prentaður eptir skinnbókinni í Stokkhólmi Nr. 5. 8:vo, en höfð til samanburðar handritin AM. 412. 4:to og 429. 4:to. Gottskálksannáll hefir aldrei verið prentaður fyrr, en á öndverðri 17. öld hafa ýmsir Íslendingar notað hann (Arngrímur Jónsson, Guðbrandur biskup, Björn á Skarðsá) eptir því sem prófessor Storm sýnir fram á.

Hann er að ýmsu mjög merkilegur, einkum það, sem fornt er af honum, en heldur enn ekki hattar fyrir við árið 1395, þegar Gottskálk fer að segja sjálfur fréttirnar, og segist honum sumstaðar alveg rangt frá. Hann lætur t. a. m. Lopt Guttormsson ríka deyja árið 1412 og Ingibjörgu konu hans, þar sem það er víst af bréfum að Loptur dó í Ágúst eða September 1432. Þessi villa um dánarár Lopts hefir smeigt sér nokkud víða inn og finst hér og hvar í ættartölum frá síðari tímum og er auðsjáanlega runnin frá Gottskálksannál í fyrstu. Annálinn flutti Jón Eggertsson til Svíþjóðar 1682 og lá hann svo í dái að öngar sögur fóru af honum fyrri en um miðbik þessarar aldar, að Jón Sigurðsson vakti hann upp.

IX. *Flateyjarannáll.* Hér er að eins prentaður síðari hluti hans og svo nokkrir sjálfstæðir kaflar frá 1150—1269 og nokkrar leiðréttingar við útgáfuna í ,Flateyjarbók. Annáll þessi er lagður til grundvallar fyrir Árna nefndar útgáfunni og kallaður þar *A*. Hér sýnir Storm fram á að Arngrímur Jónsson hafi þekt og notað sjálfa Flateyjarbók, og hefir hann enda leiðrétt ártöl í annálnum og skrifað leiðréttingar sínar í skinnbókina. Hann skýrir og ítarlegar en áður er gert frá um samsetning Flateyjarbókar og aldur hvors kaflans fyrir sig. Kemst hann að þeirri niðurstöðu, að það sé einungis kafli Jóns prests Þórðarsonar, sem sé endaður 1387, og sannar hann að þá fer Jón til Noregs árið eptir og er þar í 6 ár eða þangað til 1394, og þegar Jón fór utan hafi svo Magnús Þórhallason tekið við ok rekið rembihnútinn á. Eptir því, sem séð verður, er séra Jón norðlenzkur, en um Magnús Þórhallason vita menn ekkert.

X. *Oddverjaannáll* prentaður eptir AM. 417. 4:to frá 16. öld ofanverðri, og er það handrit skrifað á pappír. Í fyrri útgáfunni er hann notaður og kallaður *L*. Árni Magnússon hefir kallað þenna annál *Oddverjaannál*, líklega eptir því, sem aðrir hafa kallað hann; sumir hafa kallað hann *stutta annál* eða *Annales breviores* eða *Annales medii*. En ekkert af þessum nöfnum á við, nema með svo feldu móti, að menn hafi hugsað sér, að annáll sá sem liggur til grundvallar fyrir þessum hefði stafað frá Oddaverjum fornu, og svo hafa menn álitið því vera varið, því að á 17. öld voru menn á þeirri skoðun, að Sæmundur fróði hefði ritað annála, og talar Björn á Skarðsá um það; en þessa kreddu Björns míns trúir Storm ekki á, og hefir hann þar mikið til síns máls, og eignar ekki Sæmundi né neinum af Oddaverjum neina annála. Það er þá ekki líklegt, að annálar Oddaverja hafi legið til grundvallar fyrir þessum Oddaverjaannál fremur en öðrum annálum úr því þeir öngva hafa ritað. Storm hefir og svo skýrt og rækilega sýnt hver rit sá hefir notað, er þenna annál hefir samantekið (XXXX—XXXXVI). Að vísu gæti það glataða annálahandrit, er Storm (XXXX b) getur um að liggi eitt með fleiru að nokkru til grundvallar

fyrir annálnum hafa verid skrifad, í Odda, og sennilegt má virðast að það hafi verið skrifað í Árnes-eða Rangár-þingi, þar það eitt skýrast getur um Heklugos 1294 og Skálholtsbrennu 1309, en þó, er það alveg óvíst ekki sízt ef þetta skyldi vera tekið eptir Árna biskups sögu á meðan endir hennar var heill. Hérumbil það sama, sem hér stendur um hverina í Haukadal, finst í uppteiknan Odds biskups frá 1630. Auk þess hefir höfundurinn, eins og hann sjálfur segir og Storm sýnir, notað mart annað, og blandað saman annálum, sögum, kreddum og kronikum, svo að þó að nýnefnt annálshandrit aldrei nema hefði verið frá Odda, þá er þessi annáll svo rammblandinn af öðru tagi, að hann er orðinn alt annað, og er alveg sérstakt rit, sem ætti að kenna við höfundinn, ef hann væri vís. Eg held að vísu mikið uppá gömul nöfn á íslenzkum ritum og er ekki mikið um að þeim sé breytt ef þau eru komin í venju enda þótt þau hefði ekki við sterk rök að styðjast, og þykir mér vænt um að sjá, að prófessor Storm fer líka varlega í það. En hér held eg maður gæti breytt nafni að ósekju. Storm sýnir að höfundur þessa annáls hafi notað *Skálholtsannál nýa* eða 420. C 4:to og getr þess (s. XXIII), að á bl. 27 sé skrifað með hendi frá c. 1600 "Wigfus Jonsonar hand". Nú vita menn að Vigfús Jónsson á Kalastöðum sýslumaður í Kjalarnesþingi á ofanverðri 16. öld var faðir Orms í Eyjum, en Vigfús Jónsson var bróðursonur Alexíusar ábóta Pálssonar í Viðey, og það fyrsta sem menn vita um annálinn að segja er það, að Ormur í Eyjum átti hann. Nú vill ennfremur svo til, að til er bók, sem stafar upphaflega frá Vigfúsi Jónssyni á Kalastöðum, en það er *Bessastaðabók* í safni Árna Magnússonar Nr. 238. 4:to. Hún er víst öll skrifuð fyrir Vigfús sýslumann og hefir inni að halda fjölða af bréfum og gjörningum alt frá 13. öld og niður á 16. öld, mest um Viðeyjarklaustur og þaraf mart sem annars væri alveg glatað. Bók þessi er skrifuð á árunum 1570—80 og er að minsta kosti með tveim mismunandi höndum, og er önnur miklu lakari, en báðar hér um bil samtíða og hvorug yngri en áður er getið [1]). Að vísu er nú hvorug þessara handa hin sama sem á 417, en hér í bókina hefir Vigfús skrifað nafn sitt, t. a. m. á blaði 159. b "*Anno 1578 Wigfus Jonson*". Þegar þetta nafn, sem hér er ritað, er borið saman við nafn það, sem stendur í 420 C 4:to bl. 27 b þá virðist það vera auðsætt, að bæði nöfnin eru með hönd hins sama manns, og af því leiðir, að sami maður hefir orðið að

[1]) Minn góði og handritaglöggi vinur Cand. mag. Guðmundur Þorláksson hefir litið skakt til með þessa bók, þar sem hann í Safni til sögu Íslands II, 636 segir að hún sé "illa skrifuð pappírsbók frá 17. öld og víða gauðröng"; bókin er eins og eg hef nefnt frá 16. öld, en að vísu er hún hvorki skrifuð með neinni prýði né heldur svo nákvæm, sem ákjósanlegast væri, en einhvern tíma ímynda eg mér að Guðmundur hafi séð hann svartari. Það sannast hér hið fornkveðna: Skýzt þó skýrir sé.

hafa bæði handritin undir höndum. Hefir því 420. c. 4:to eða Skálholtsannáll nýi verið hjá Vigfúsi sýslumanni á Kalastöðum á ofanverðri 16. öld einmitt á þeirri tíð, sem handritið hefir verið notað til þess að setja saman 417. Þegar nú þar við bætist að 417 er komið frá Ormi hinum gamla í Eyjum, að því er menn fyrst vita um það, liggur beinast við að álykta, að Vigfús Jónsson faðir hans hafi látið setja saman handa sér hinn svo nefnda *Oddverjaannál*, og svo hafi Ormur sonur hans feingið handritið að erfðum, og svo mun þessu vera varið. Eg mundi því stinga uppá að skíra Oddverjaannál um og kalla han annað hvort *Vigfúsarannál* eða öllu heldur *Kalastaðaannál*.

Við getgátu prófessors Storms um hvernig nafnið Lögmannsannáll sé uppkomið, það er að segja af því að Arni lögmaður Oddsson hafi átt handritið á 17. öld, felli eg mig vel. Reyndar mætti eins geta uppá öðru, sem gæti verið jafnlíklegt, en það er að Þórður lögmaður Guðmundsson (f. c. 1530, d. 1609) hafi átt handritið og að fyrir hann eða hjá honum hafi verið gerð afskriptin 420 c. 4:to og svo framhaldið svo sem kringum 1560, og svo hefði Vigfús á Kalastöðum feingið þá afskript hjá honum, þegar hann var að láta setja saman 417, sem eg vil kalla *Kalastaðaannál*. Þetta er og dálítið sennilegt af því að þeir voru í mægðum og Vigfús átti Ragnhildi dóttur Þórðar lögmanns. Hitt er og ekki ósennilegt að Þórður svo hefði látið Odd biskup fá forna annálinn til láns eða eignar þegar hann var búinn að láta afskrifa hann, því menn vita dæmi til þess að þórður léði honum stundum handrit, svo sem máldagabækur; hafi svo Oddur biskup kallað þetta handrit *Lögmannsannál* og það haldist við; en 420 c. 4:to og ef til vill 417 hafi svo komið seinna í Skálholt líklega á tímum Brynjólfs biskups og helzt frá Hákoni Ormssyni, syni Orms í Eyjum, sem lét biskupinn fá ýms handrit, svo sem Gl. Kgl.s. 1812. 4:to.

Eptir að prófessor Storm hefir talað um Oddverjaannál ritar hann nokkurn kafla (XXXXIV—XXXXVI) um annála þá, sem Björn á Skarðsá hefir kallað *Oddaannála* og eignað Sæmundi fróða. Sannar hann með tilvitnun þeirri úr þeim, er finst hjá þormóði Torfasyni i *Series regum* bls. 121, að þetta sé hinir sömu annálar og nú finnist í Ny Kgl.s. 1703. 4:to og Landsbókasafni Íslands Nr. 141. A 4:to og 157. B 4:to, og sýnir fram á hvaðan þeir sé runnir. Hann telur þá eldri en ár 1580, og segir að höfundur *Oddverjaannáls (Kalastaðaannáls)* hafi notað þá.

Þar eptir kemur langur og harla fróðlegur kafli um nýrri annálarit, er standa á stofni hinna fornu annála (XXXXVI—LXVIII). Í byrjun 17. aldar segir Storm að á Sudur- og Vesturlandi hafi verið: *Resensannálar, Annales Vetustissimi, Skálholtsannáll, Lögmannsannáll, Nýi annáll, Annálsbrot (Möðruvallaannáll), Flateyjarannáll* og *Oddverjaannáll*, en á Norðurlandi *Konungs-*

annálar (Ann. reg.) og *Gottskálksannáll*, en um sama leyti hafi verið tvö íslenzk annála handrit í Noregi, annað frumrit *Höyersannála* og hafi það verið í Björgvín, en hitt *"Islansk Chronologia"* sú, sem Peder Claussön notaði í ýmsum ritum og sem Absalon Pedersön hafi tekið ágrip af í *"Norges Beskriffuelse"* 1567, og kveður Storm það handrit hafa verið í Stafangri. Frá þessu handriti kveður hann munu stafa kynning hinna dönsku sagnaritara Vedels og Hvitfelds við íslenzka annála áður en þeir þektu rit Arngríms. Hinn fyrsti sagnaritari Dana, er nokkra beina kynningu hafi haft af íslenzkum annálum, segir Storm hafi verið Claus Christoffersen Lyscander, þó það megi þykja firnum sæta. Hann segir menn muni ekki þurfa að rýna leingi í hans ankringislegu Grænlands kroniku (1608) til þess að ganga úr skugga um, að hann hafi verið kunnugri enda smámunum á Íslandi, en nokkur landa hans áður, þrátt fyrir alt hans þrugl og þvætting; hann nefni eldfjöll eins og "Knappefælds juckel" og "Trollediung", segi frá Heklugosum og árfæri þau, viti um hafís við strendur Íslands einnig með ártölum o. s. frv. og í stuttu máli verði maður að álíta, að hann hafi gluggað dálítið í einhvern íslenzkan annál. Því næst skýrir útg. fyrst frá annálaritan norðanlands á dögum Guðbrands biskups og Þorláks biskups, en þar eptir kemr langur kafli um annálarit syðra, einkum um annála harmoníu séra Jóns Erlendssonar í Villingaholti fyrir Brynjólf biskup og þær annála syrpur, sem frá henni eru komnar, og svo um aðra annála, og er þetta alt næsta fróðlegt, en þó er eg ekki viss um að hér sé sópað eins greipum um alt eins og útgefandinn annars er vanur að gera, og hygg eg vera til fleiri annálasamsteypur en þær, sem hér eru nefndar, sem eldri eru en Árni Magnússon eða að minsta kosti honum samtída. Sem dæmi má nefna annál Gísla Þorkelssonar á Setbergi við Hafnarfjörð, sem eg finn hvergi hér nefndan og sem nær frá 1200—1712 og til er enn í eiginhandarriti. Enn þess ber og að geta að útg. hefir hér haft fyrirvara og skotið frekari rannsókn í þessa átt til annara, er kynnu að vilja eiga við það (bls. LXXXIII).

Viðvíkjandi annálaritan nyrdra og glötuðum annála handritum, sem þar hafa verið til í lok 16. aldar (frumannállinn að Gottskálksannál er t. a. m. týndur) má geta þess ad hinn alkunni höfðingsmaður Gunnar Gíslason á Víðivöllum (f. 1528, d. 8. Agúst 1605), bróðir Árna á Hlíðarenda, sýnist annað hvort að hafa ritað annála eða átt annálabók eptir aðra, svo framarlega sem nokkuð er að marka Jón Guðmundsson lærða. Hann getur þessara annála, þar sem hann er að drabba um Fjár-Odd, og farast honum svo orð:

"Suo er talad þesse same Fiär Oddur hafe enn j þridia sinn geinged ä fiall vpp og komed þä j Bigdena med tuo hesta Bäda bleika ad lit. Þä sagdist hann sogt hafa i ädurtiedann dal. og þa bada hesta eignadist *Gunnar bonde Gijslason* sem þä sat ä Storu Økrum i Skagafirdi o[g] i *hannz annalz bok* er ad lesa þesza fräsögu".
(Stockholm. Nr. 64. Fol. á pappír bls. 94).

Af þessu er helzt að ráða að Gunnar hafi sjálfur ritað annálasyrpu, en eptir sögn Jóns ætti hún að hafa verið kreddublandin kerlingabók.

Seinasti hluti formálans er um aldur og uppruna hinna íslenzku annála. Um þetta efni man eg ekki að neitt hafi að marki verið ritað fyr, nema hvað Björn á Skarðsá hélt að þeir hefðu upptök sín á 12. öld og vildi eigna þau Sæmundi fróða. Þessu trúðu menn á 17. öld og alla 18 öld og víst miklu leingur, og ekki glámskygnari maður en Langebek var á sama máli. Enn hér kemur prófessor Storm nú fram með alveg nýja skoðan, sem hann styður með mörgum rökum, en hún er sú að íslenzk annálaritan muni ekki eiga upptök sín mörgum árum fyrir lok 13. aldar. Byggir hann það meðal annars á því, *að* þeir, sem á 12. öld geti um íslenzkar ritgerðir, nefni aldrei annála, *að* í íslenzkum sögum sé á 12. og 13. öld eigi jafnaðarlega ártöl nè neinn árbókablær, og *að* hin elztu annálahandrit sé ekki eldri en frá byrjun 14 aldar. Þar á móti taki menn á 14. öld að smella annálagreinum inn í sagnarit af öðru tagi.

Að lyktum er langur og fróðlegur pistill um tímatal annálanna og aðaluppsprettu þeirra, og kveður útg. þá alla hafa sameiginlegt tímatalsskipulag (chronologisk system) og alla vaxa af einni rót og sé í þeim öllum heilir kaflar, sem sé að öllu samhljóða. Undirstaða tímatals þeirra er páskataflan. En aðalfyrirmynd þeirra og grundvöllur eru *latínskar kronikur* og *annálar, Petrus Comestors Historia scholastica* og svo *ýms sagnarit einstakra landa* o. s. frv.

Um texta annálanna sjálfra hef eg ekki mikið að segja og hef heldur ekki lesið hann orð fyrir orð, en hann sýnir sig bezt sjálfur og eins það að útgefandinn hefir ekki verið sérhlífinn, heldur valið einmitt þann örðugasta og tafsamasta, en undir eins þann fullkomnasta veg, sem er að prenta stafrétt alt, þar sem það voru tiltök. Eg hef reyndar rekið mig á einstaka prentvillur, sem ekki hafa verið leidréttar, en þeim, sem eg hef tekið eptir er flestum svo varið að þær liggja í augum uppi og eru ekki til neins verulegs baga. Sem dæmi get eg nefnt fáeinar bls. 285 18. n. alla manna = allra manna; bls. 286 14. n. sem sen var, á líkl. að vera: *sem van var;* s. bls. l. 7. n. *Nonus Guttormssonar j Huamme*, er undarlegt ef það á svo að vera; ætli það eigi ekki að vera *Jonns Guttormssonar* o. s. frv.? bls. 287 12. o. *minntuust,* mundi ekki eiga að vera: *minntust?* s. bls. l. 17. n. *Vilchims,* mundi eiga að vera Vilchins, en slíkt sjá allir. Á bls. 288 l. 3—5. o. virðist vanta eitthvað í. Þar stendur: *þvi hann sagdi þa fyrsto messo er hann til landzins jn exulltatione (r.: exalltatione) sancte crucis sem fyrr seigir.* Setningin á líklega að vera svo: þvi hann sagdi þa fyrsto messo er hann *kom* til landzins o. s. frv. eins og í Árnanefndarútgáfunni. Á bls. 376 9. n. *araps*, mun eiga að vera *draps*, og svo er um mart fleira smávegis.

Utgefandinn getur þess í lok formálans að hann hafi rekið sig á nokkrar smávillur í registrinu, en eg verð að segja að registrið hefur reynst mér mjög vel og hef eg þó reynt töluvert á það, en aldrei orðið var við að það hafi brugðist mér. Tilhögunin á því að haga því eptir ártölum er sérlega heppileg og flýtir stórum fyrir.

Í formálanum hef eg rekið mig á nokkru fleiri prentvillur, ef til vill af því eg hef farið nokkru vandlegar yfir hann en hitt, en flestar eru þær meinlausar og gerist ekki þörf að vera að telja þær upp hér; auk þess liggja þær í augum uppi. Þó eru fáeinar af þeim dálítið meinlegar. Á bls. XVIII í efstu línu stendur t. a. m.: *Rimeligvis har Egils Original* o. s. frv., en hér hefur misprentast *Egils* fyrir *Jón Egilssons*. Á bls. LI. í 10. línu að ofan stendur að *Thorstein Magnusson ("Isfjord")* hafi skrifað handritið Ny kgl. saml. 1255. Fol., en þetta er eitthvert ógát, því að maðurinn hét *Þorlákur*, en var *Magnússon* og kallaði sig *Ísfjörð*; hann varð síðar sýslumaður á Íslandi og faðir Kjartans stórkaupmanns Ísfjörðs og dó 1780 Á bls. IX. nóta 1, bls. XVI nóta 2, bls. XX., bls. XXVIII er nefndur *Guðmundur Magnússon Isfold*, en þar er blandað saman tveimur mönnum. *Guðmundur Magnússon* eða *Magnæus* (d. 1798) held eg mér sé óhætt að fullyrða, að aldrei hafi kallað sig *Ísfold* eða *Íssfold*; auk þess er dálítið vafasamt hvort hann var *Magnússon* eða *Stefánsson Magnússonar*, og að hann þá hafi kallað sig *Magnæus* eptir afa sínum; nafn hans með hans eiginhendi þekkist mér vitanlega ekki öðruvísi en sem *Magnæus*. Hann var einn af skrifunum Suhms, Thotts ofl. og er mart til með hans hendi. *Guðmundur* sá, sem kallaði sig *Ísfold* eða *Íssfold* var sonur séra *Helga* Jónssonar á Stað í Grindavík (d. 1743) og hefur skrifað hin mestu ókjör fyrir Suhm, eg held meira en nokkur annar. Þetta ógát útgef. er mér því óskiljanlegra, sem það kemur alstaðar fram, hve ágætlega hann er að sér í íslenzkri persónu sögu og skeikar þar annars aldrei. Þessutan hefir prófessor Storm aðgreint vel hendur hinna íslenzku skrifara á 18. öld, sem ekki er vandalaust.

Það, sem þessi útgáfa hefir af annálum, sem aldrei hafa fyrr verið prentaðir né notaðir við útgáfur er *Höyersannáll* og *Gottskálksannáll* og eru báðir merkilegir. En einkum eykur það mæti Gottskálksannáls, eins og líka útgefandinn hefir tekið fram, að hann tilfærir við ár 1273—1276 langa kafla úr *Magnús sögu lagabætis eptir Sturlu Þórðarson*, sem nú er hérumbil öll glötuð.

Um formálann er það að segja, að í honum má hvert orð heita nýtt; hann er fullur af nýju efni, nýjum skoðunum og nýjum fróðleik bygðum á traustri og harðvítugri könnum þess verkefnis, sem þurfti, og er þeim, sem þetta ritar, dálítið kunnugt um ósérplægni útgefandans í að útvega sér alt það, sem gæti orðið til þess að gera þessa bók vel úr garði. Honum hefur líka tekizt það

svo, að einginn, sem vill nokkuð eiga við íslenzka annála, getur án hennar verið.

Dr. Storm lætur skamt milli stórra högga og tíðra. 1885 gaf hann út IV. bindið af "Norges gamle Love" uppá 100 arkir og 1888 "Islandske Annaler" uppá 54 arkir, og eru þó allir hálfrefar ótaldir.

Í Jan. 89. J.

Valtýr Guðmundsson: Privatboligen på Island i sagatiden samt delvis i det øvrige Norden. (København. Andr. Fredr. Høst & søns forlag. 1889. VI + 270 s. 8:o.)

Äfter en inledning, vari förf. yttrar sig i allmännhet om hittills jängse åsikter i ämnet ock sina tjällor m. m., behandlar han först boningshusens antal, deras inbördes belägenhet ock fårm samt byggnadsmaterialet. Så behandlar han särsjilt taket med dess olika konstruksjoner ock fönstren samt till sist varje hus för sig såväl boningshus som uthus. Såsom redan titteln anjer, är det huvudsakligen Islands bostadsförhållanden, som förf. utreder, men han meddelar också i sammanhang därmed, isynnerhet ur sin huvudtjälla, den gamla isl. literaturen, många upplysningar om Norge, Danmark, Sverge, Grönland, Färöarna ock Orknöarna.

Förf:s tjällor äro först ock främst den gamla isländska literaturen, vartill kåmmer en hel del upplysningar från äldre icke-isländsk literatur. Vidare de grävningar ock undersökningar på Island, som jorts isynnerhet under de sista 10 åren jenom den isl. fornminnesföreningen. Slutligen jämförelser med bostadsförhållandena ock deras utveckling under 14-, 15-, 16- ock 1700-talen på Island samt med det nuvarande bostadssjicket därstädes.

I sina omfattande undersökningar har förf. helt naturligt kåmmit in på den allmänna frågan om typen för det germanska boningshuset i Norden. Förf. hyllar den åsikten, att den allmänna fyrkantiga fårmen utvecklats ur en äldre rund sådan, som återfinnes i lapparnes kåtor ock hos flera arktiska fålk. Stöden för denna mening äro dåck, som redan H. Hildebrand påpekat (Svenska fornminnesföreningens tidskrift b. 7, h. 2) själigen svaga. Ock då den fyrkantiga grundfårmen är icke blått samgermansk utan sannolikt även arisk, så förefaller det, som H. Hildebrand a. st. säger, "öfverflödigt, att inom Norden uppsöka bevisen för en der försiggången utveckling af den fyrkantiga formen ur den runda." Härvid bör dåck tilläggas, att hela denna fråga för förf. är av underårdnad betydelse, alldenstund huvudinträsset för honom är den isländska bostaden under sagotiden, då vi ha att jöra med den fyrkantiga typen.

Beträffande resultaten av förf:s arbete vill jag först nämna något om, hur förf. uppvisar det felaktiga i den vanliga åsikten om bostaden på Island under sagotiden. Förf. uppräknar (s. 21) flera,

som haft densamma. De yttra sig — om ock deras uttalanden ibland äro något obestämda — i den riktningen, att alla till en isländsk gård hörande hus stodo sjilda åt; vidare att av ejäntliga boningshus förekåm det bara ett utan indelning i rum, där maten lagades, gårdsfålket åt, satt vid sitt arbete, såv om natten — d. v. s. att utom denna byggnad funnos i allmännhet blått uthusen. Då man utjick från denna åsikt men t. e. i sagoliteraturen fann flera olika namn såsom *skáli, stofa, eldhús* m. fl., så sökte man förklara dessa som endast olika benämningar på ett ock samma hus. Äller — om flera boningshus förekåmmit på samma gård, var det, sade man, undantag hos någon rikare person, äller ock en senare utveckling, om vilken man dåck underlät att lämna några närmare upplysningar. Frågas nu, varifrån denna så allmänna uppfattning härleder sig, så besvarar förf. även detta. Det beror på, att de första, som skrevo om detta ämne, stödde sin uppfattning på ejäntligen ett enda ställe i en saga, några på två ställen, ock i senare tider har påståendet upprepats såsom varande bevisat med sitat från sagorna. Det ifrågavarande stället finnes i *Fljótsdœla hin meiri*, ock det andra, som skulle stödja detta, i *Grettla*. Nu påpekar förf. först ock främst, att båda dessa sagor höra till de i historiskt avseende mäst opålitliga; vidare att stället i *Fljótsd.* har missförståtts av föregående uttålkare och slutligen — vilket är det viktigaste — att oriktigheten av den å dessa tvänne ställen grundade uppfattningen bevisas jenom mängden af de ställen i isl. literaturen, som je upplysningar i denna sak ock just bilda grundvalen för förf:s uppfattning.

Ett ock annat ställe har förf. dåck av förbiseende medtagit. Så t. e. sid. 117, då förf. såsom eksämpel på, att "I mindre bygninger kunde man nöjes med én tagås", bl. andra st. anför *áss* Grettla s. 122 ock Fornmanna sögur IX, 512. Det förra lyder: "Hann lèt gjöra brú heiman frá bœnum; hón var gjör með hagleik miklum, en utan í brúnni undir *ásunum*, þeim er upp hèldu brúnni, var gjört með hringum . . .". Det senare: "— Geitabrúar, vóru þá Varbelgir at at taka af þau lög sem eptir voru brúarinnar, ok stukku þegar i brutt, er Birkibeinar komu at, ok máttu vel X menn verja. Lágu þá enn yfir II *ásar* ok varð þar yfir at ganga". På båda ställen betyder *áss* brobjälke — icke takås.

Av de positiva resultat, som förf. kåmmer till på grund av sitt rikhaltiga material, vill jag framhålla följande. På 800- ock 900-talen hade man på en isländsk gård i allmännhet tre boningshus: 1) *stofa*, där man åt, ock män ock kvinnor sutto vid sitt arbete; 2) *búr* äller *matbúr*, som var skafferi, dit även maten fördes från tjöket för att bli i årdning att utportsjoneras, innan den bars in ock utdelades i stofa'n; 3) *eld(a)hús* äller *(elda-)skáli*, tjök, som även begangnades till såvrum. På något större gårdar var dåck redan denna tid såvrummet sjilt från tjöket ock kallades då *skáli*. Hos rikt fålk fanns det dessutom ibland ett särsjilt hus för större jästabud.

Stofa, eldahús ock *skáli* få följaktligen ingalunda i allmännhet fattas såsom synonymer, om de också stundom förblandas i literaturen.

Äfter år 1000 utjöra tjök ock såvrum tvänne sjilda hus: *eld(a)-hús* ock *skáli*, ock vi ha då alltså fyra boningshus på den isländska gården. Dessa 3 äller 4 boningshus voro tätt sammanstälda ock sammanbygda, så att de så att säga blevo särsjilda rum i ett sammansatt hus, förbundna antingen jenom dörrar sinsemellan äller ock jenom en äller flera gångar, men så, att man icke behövde gå utom huvuddörren för att kåmma från det ena till det andra. Utom dessa boningshus funnos på varje gård flera uthus, vilkas antal varierade.

Beträffande de nämda boningshusens inbördes ställning antar förf. tränne typiska sammanställningsfårmer ock anjer dessas förhållande till varandra så, att den 1:a är den älsta, den 3:e den yngsta, ock den 2:a en övergångsfårm. Detta är väl dåck icke så säkert, då ju den 3:e förekåmmer ända från Islands bebyggande, ock det, som förf. själv medjiver, är för närvarande omöjligt att avjöra, hur pass vanlig den då var.

Många detaljer i fråga om den isländska bostaden ha naturligtvis även blivit närmare belysta av förf., som behandlar icke blått byggnaderna med en mängd ensjildheter utan ock en del möbler ock husjeråd. Om också allt ingalunda kan anses vara av förf. bevisat samt ett äller annat möjligen är oriktigt, så innehålla dåck även dessa undersökningar mycket av värde, som särsjilt torde kåmma den isländska läksikografin till godo. Över 700 isl. ord upptar också förf:s realrejister, ock jenom att tillägga detta har förf. betydligt ökat sitt arbetes användbarhet. Endast ett ord har jag vid min användning av arbetet saknat i rejistret nämligen *svíri* (å sidd. 158, 159).

Att förf. bidragit till tålkningen av åtsjilliga svåra ställen i den isländska literaturen bör häller icke förglömmas.

Man är följaktligen författaren synnerligen tacksam för detta hans arbete, som, grundat på ett rikhaltigt material, jiver goda ock på flera områden beaktansvärda resultat. Det är måhända även att håppas, att eksämplet manar till äfterföljd, så att flera likartade undersökningar bliva jorda i isländska realantikviteter — något, som utan tvivel skulle lämna goda bidrag till vår fålkstams historia.

Uppsala 15 des. 1889.

Rolf Arpi.

Några fornnordiska judlagar.

I.

Som bekant finnes inom fornnorskan en dialäktisk judlag, enligt vilken uddjudande *wr* övergår till *w*, t. e. *vá* (vanligen *rǿ*, fsv. *wra*) vrå, *veina* (jfr fsv. *wrenskas* ock isl. *reine* hingst) gnägga, *veit* (ock *reitr*, fsv. *wreter*) vret; se min Aisl. gr. § 211, anm. 4; jfr vidare *vǫngum* = *rǫngom* av *rǫngr* vrång hos Brage (skrivet i Cod. AM. I *eβ* fol. *vaungum;* däremot i AM 748, 4:o *vrǫngom*, AM 757, 4:o *orongom*). Samma företeelse träffas på svensk sida i vissa näjder av Dalarna (Älfdalen, Mora ock Orsa), t. e. *waida* vrida, *wiđi* "vrede", handspak; se min Ordlista öfver dalmålet s. 212 f. (Sv. Landsm. IV, 236 f.). Övergången *wr* > *w* förmedlas tvivelsutan av ett mellanstadium, då *r* upphört att vara (åtminstone i nämnvärd mån) vibrerande ock på grund av det omedelbart föregående *w* blivit starkt labialiserat, varäfter det lätt uppjick i *w*, äller ock båda juden närmast sammansmälte till ett enda mellanljud, ett labialiserat ovibrerat *r* äller möjligen ett svagt vibrerande *w* [1]).

Samma företeelse har förekåmmit även på andra håll ock under vida äldre tider. Redan från "urgermansk" äller kannsje indoeuropeisk tid torde — åtminstone delvis — härstamma sådana dubbelfårmer som mlt. *wrase*, mht. *rase* : *wase*,

[1]) Jfr övergången från (skårrande) *r* till ett dylikt jud hos enstaka individer, som uttala t. e. *skrift*, *tråd* unjefär som *skwift*, *twåd*.

fht. *waso* tårva; ags. *wrong*: got. *wâhs* (av **wanha*-) vrång; mht. *recholter*: *wecholter* enbuske; ags. *wrîxl*: isl. *víxl*, fht. *wehsal* väksling; ags. *wreccean*: *weccean*, isl. *vekia* väcka; da. *vrimle*: t. *wimmeln* vimla, m. m. som man väl i allmännhet icke bör med Kluge i Pauls Grundriss I, 333 sammanblanda med fall sådana som lat. *frango*: sskr. *bhanájmi*, fir. *bongaim* m. fl., om vilkas förklaring se min Urgerm. judlära § 49, B, 2 ock § 50, B, II ock III samt anm. 5, b. Däremot äro sådana fall att föra hit som gr. *ϝρήγνυμι*: *ϝάγνυμι* "jag bryter", om värkligen dessa ord äro etymolågiskt sammanhängande, ett antagande som ju förefaller högst sannolikt.

Liksom vissa trakter av Norden hava att uppvisa den nu omnämda utvecklingen från *wr* till "*w*", så äga vissa näjder att förete en likartad övergång i fråga om förbindelsen *rw*, något som är lätt begripligt, då dess beståndsdelar äro alldeles desamma som de i *wr* ingående. Hit hör (jfr min kårtfattade framställning i Pauls Grundriss, artickeln Geschichte der nordischen sprachen, § 82, 4, b) till att börja med det svenska medeltidsnamnet *Tolf*, *Tholf* m. m. Namnet fortlever ännu, om också icke synnerligen vanligt, ock det asosieras numera med räkneordet 12, så att man stundom tilldelar just 12:te barnet i en familj detta namn, om det är mantjön. Att detta beror på en fålketymolågi, är emellertid tydligt av ordets gamla stavning med *th*, ännu äldre *þ*: *Tholf*, *þolf(r)*. De älsta sitaten hava -*oo*-, t. e. Sv. Dipl. III, 459, Adam av Bremen ock Reichenauer necrologium, där namnet skrives *Zoolf* äller *Zuolf*, se (Dansk) Antiquarisk tidsskrift 1843—45, s. 74. Under vikingatiden hette det sålunda *þóolfr*. Det är tydligen uppkåmmet af **þórwolfr*, där *rw* blev *w*, som sedan på vanligt sätt bårtföll före *o*; ock sålunda är det en bifårm till *þórolfr*, den fårm namnet fick i de näjder, där judlagen *rw* > *w* icke jällde. Dennas ålder kunna vi med ledning av namnet *þolfr* ganska eksakt bestämma. Den kan icke vara "urnordisk", d. v. s. icke syn-

nerligen äldre än vikingatiden, enär den för att kunna inträda i **þó(rw)olfr* förutsätter synkope av mellersta vokalen i ett **þonra-wolfʀ* av **þonara-wolfaʀ*. Å andra sidan är den ju äldre än Adams ock Necrologiets dagar, således icke yngre än omkring 900. Den tillhör sålunda tiden 700—900 ock i fråga om *r*:ets försvinnande troligen början av denna.

Ett annat eksämpel ha vi i adj. isl. *naumr* "trång", som av Vigfusson med tvekan föres till *nema*, vilket naturligtvis är ohållbart; av Kluge (Stammbildungslehre, § 184) till *nauðr* "nöd", detta icke mycket mera tilltalande. Såsom betydelsen jer vid handen, sammanhänger ordet tydligen med ags. *nearu*, fs. *naru* "trång", engl. *narrow*, ock det förutsätter ett urnord. **narwumaʀ*, vilket i fråga om avledningen förhåller sig till det västgermanska ordet, såsom fs. *wanum* "vacker", "sjön" till isl. *vǽnn* ock roten i lat. *Venus*, äller som got. *midjuma-* (sskr. *madhyamás*) i *midjun-gards* (se Brugmann, Grundriss II, 157) till *midjis*; jfr ock subst. got. *miduma* (isl. *mjǫðm*) "mitt" samt de bekanta s. k. superlativbildningarna på *-uma*, såsom got. *inn-uma* till *inn*, *fr-uma* (fht. *fruma* "fromma") till *faúr-*, *hleid-uma* (till isl. *hlíð* "sluttning"), *aúh-uma* (isl. *Óme*[1]) "den högste", namn på Óðenn; jfr "Hár") m. m., varom utförligare i annat sammanhang.

Isl. *Eyvendill* behöver ingalunda vara "skrivfel" (såsom antas i Sn. Edda III, 685), utan kann på åvannämda sätt representera **Øyrvendell* ock vara en berättigad bifårm till *Aurvandell*, *Ǫrvandell*, *-vendell*. *Øy-* i *Øyrvendell* beror på ʀ-omjud, enär ordet — såsom särsjilt framgår av dess uppträdande i mytolågien — måste vara idäntiskt med ags. *éarendel* "mårgonsjärna", fht. *Aurendil*, *Ôrendil*, som sammanhänger med ags. (dial.) *Eostra*, vårens gudinna, ock med mårgonråd-

[1]) Är säkerligen icke att — såsom vanligen sjer — översätta med "clamans" o. d. ock att sammanställa med *óma* "jenjuda"; borde väl för övrigt i så fall betyda "eko".

nadens gamla namn lat. *Aurora*, gr. *Ἠώς*, sskr. *Ushas* (se Kluge i Pauls Grundriss I, 399 ock Wtb. under *Ostern*). Besynnerligare äro *Aur-*, *Ǫr-* i de andra fårmerna, vilka torde bero på lån från, resp. (fålketymolågisk) ombildning av de västgermanska fårmerna.

Vidare hör väl hit isl. (o. s. v.) *þórðr*. Där detta i äldre dikter måste på grund av meterns fordringar vara tvåstavigt, behöver man visst icke läsa *þorrøðr*, från vilket namn man ju plägar anta, att *þórðr* sedan utvecklat sig. Men en dylik utveckling är icke jenom säkra eksämpel styrkt (jfr nedan om *Bárðr : Bárøðr* o. d.). Liksom Sievers i Arkiv V, 135 ff. uppvisat, att *Sigurðr* ock *Sigrøðr* måste sjiljas åt (jfr ock W. Golther i Germania XXXIII, 474 not), så jäller detsamma om *þórðr* ock *þorrøðr*. Att den sednare fårmen icke kann vara den rätta i Sighvats värs: "*þorrøðr*" *konung forðum*, som icke erbjuder en med *forðum* asonerande fårm, har Sievers, a. st. s. 140, bevisat. Man kann då antingen med Sievers insätta ett **þórorðr* (bildat av **þórvǫrðr*, såsom *þórolfr* av **þór-volfr*; jfr nedan om *ǫ* > *o*) äller ännu hällre — enär **þórorðr* icke för övrigt är uppvisat — ett **þóorðr* (jfr *þóolfr* åvan), som lika väl tillgodoser både meterns ock rimmets krav, ock som bättre förklarar det faktum, att Sighvat använder både en- ock tvåstaviga fårmer av namnet (se Sievers, a. st. s. 141), sålunda *þórðr : þóorðr*, allt äfter meterns behov. Detta *þóorðr* står för **þórvorðr* av **þór-vǫrðr* (se nedan), jenit. *þór-varðar* (jfr simplex *vǫrðr : varðar* "väktare"), varav jenom utjämning bifårmen nom. *þorvarðr* (jfr Sievers' utredning av förhållandet *Sigurðr* : fht. *Sigiwart*, a. st. s. 137). Vid tiden för kontraksjon av vokaler i hiatus blev *þóorðr* till *þórðr* på samma sätt som *þóolfr* till *þólfr* o. s. v.

Det återstår att belysa den åvan antagna utvecklingen *þór-vǫrðr* > *-vorðr*. Sievers på a. st. antar, att *vǫ* övergått till *o* (således *-vǫrðr* diräkt > *-orðr*). Detta är icke riktigt.

Att *ǫ* föregås av *v*, är för det förras utveckling till *o* alldeles likjiltigt (jfr min Gesch. d. nord. spr., § 26). Det endast i starktonig stavelse — jenom *u*-omjud — uppkåmna *ǫ*, *ǿ* övergår judlagsenligt till *o* (varmed *u* väkslar äfter de vanliga reglerna), så snart stavelsen nedsjunker till svagtonig [1]), något som ju synnerligen åfta är förhållandet särsjilt med sednare sammansättningsleden i ett sammansatt ord. Eksämpel härpå äro bl. a.: isl. *forðom* [2]) av **for þǫm* (jfr sv. "för detta" = fordom), got. *faúr þamma* (jfr de Saussure, Mélanges Renier, s. 390 not); *Níðoðr* (ags. *Níðhad*) av *-hǫðr*; *nǫkkor* av *-huǫr*; *gǫmol* av *-mǫl* (jfr *mál* tid); pl. *foroð* (till *forað* av **fóráð* av **forrā'ð*, se min Gesch. d. nord. spr. § 52, I, 1, b; § 49, b; § 79) jämte *forǫð* med bibehållen stark biton; dat. pl. *skǫporom* o. d. av *-arum* (jfr fht. *-âri*); fsv. fem. *usul*, *-ol* av *-sǫl* (jfr isl. *vesǫl*, ännu med stark biton på grund av den ursprungliga sammansättningen med *-*sāli-*, *sǽll*); *apuld* jämte *apald* äfter jenit. *apaldar*; *væruld* (isl. *verǫld*, ännu betonat som sammansättning) jämte *værald*, *væræld* (varav vid förlust av bitonen *væreld*, se a. st. § 127, b, *β*) äfter resp. jenit. *væraldar* [3]) ock pl. *værældir*; *ennor* (fattas av Rydq. II, 516 ock Otman, s. 142 oriktigt såsom jen. sg. m., av Schlyter ock Schwartz, kasus ock prepos., s. 25 riktigt såsom nom. sg. m.) : *enhuar* = *nokor* : *nokuar*; jfr ock *huru*, obetonad bifårm till *huāro* (*hōro*), isl. *huǫro*, såsom framgår även av den yngre synkoperade fårmen *hur* (se

---

[1]) Jenom denna nordiska judlag försvinna flera av de eksämpel, jag i Urgerm. judlära § 5, 8 uppfört under "urgermanskt *u*-omjud".

[2]) Den starka bitonen i nysv. *fordom* beror liksom i *löndom* (ursprungligen dat. pl.) på asosiatsjon med de många sammansättningarna på *-dom*, t. o. *träldom* med stark biton. — *"I fordom tima"* har naturligtvis antagit sitt *i*, först sedan *fordom* börjat uppfattas som ett enhetligt adjektiv.

[3]) Jenit. *væruldz* (redan i Cod. Bur. o. senare), *væreldz* (redan i M. E. T., G. L. m. m.) beror säkerligen på, att ordet även kunde ha neutralt tjön, såsom synes av fårmen *værældet* i den bekanta skrivareversen (från 1200-talet?) i en Köln-codex (Bartsch, Germania XVII, 444), där man icke bör med Maurer (a. st.) antaga "språkfel".

Gesch. d. nord. spr. s. 150, c). Så förklaras ock adv. *hinnog*, *þannog* av *-vǫg* (jfr fsv. *hinvagh*) jämte *hinneg*, *þanneg* av *-veg* (se Gesch. d. nord. spr. § 119, b). Att jämte *vegr* fanns ett (avjudande) *vǫgr*, jenit. *vagar* o. s. v., framgår utom av fsv. *hinvagh* även därav, att fsv. (ock även fda.) åfta har just simplex *vagher* (se Schagerström, Lånord på *-kt*, s. 50 not) ock likaledes åfta ack. pl. *midh-vagho* (Schagerström, a. st.; Kock, Tydn. af gamla sv. ord, s. 32 ff., där dåck *a* förklaras bero på en övergång *æ* > *a* före guttural, som synes mig obestyrkt) samt det synnerligen vanliga adv. *midh-vakt* (varom se de båda a. st.); vidare av det latiniserade *Norvagus* ock slutligen av nysv. *nårrbagge*, om detta beror på en fålketymologisk ombildning av *norvagus*, närmast väl framkallad av den även förekåmmande skrivningen *norbagus*. På samma sätt förklaras *dǫgorðr*, *nǫ́ttorðr* av **-vǫrðr* (jfr fsv. *dagh-*, *natt-varþer*) jämte *dag-*, *nátt-verðr*; *ǫndorðr* likaså av **-vǫrðr* (jfr de fs. ock ags. advärben på resp. *-wardes*, *-weardes*, där även konsonanterna utvisa gammal aksäntväksling, jfr got. *and-wairþis* : fht. *in-wertes*) för **-varðr* (äfter dat. **-vǫrðom* m. m.) jämte *ǫnd-verðr*. Så väl också *Auðon(n)* av **-vǫnr* (jfr. fs. *vanum* "vacker" ock isl. *vǽnn*) jämte ags. *Eádwine*, isl. *vin(r)*, sv. *vänn* (med *nn* såsom *Auðonn*, under det att isl. *vin* stämmer med *Auðon*). *Vin(r)* är idäntiskt med lat. *Venus* (vars väkslande sufiksvokal *o* : *e*, t. e. *Venus*, *-eris* o. s. v., förklarar den vokaliska motsättningen i *vänn* : isl. *vin(r)* liksom i *näck* : isl. *nykr*, *späck* : fsv. *spik*), ursprungligen ett gammalt neutrum, vilket förklarar *r*:ets ostadighet i nominativen (se min framställning i Arkiv III, 14 f. not) av detta ord liksom av *mun(r)*, got. *muns*, också en gammal *s*-stam, idäntisk med gr. *μένος*, urspr. "håg", "sinne", så "pasjon" (jfr sv. dial. *sinnig* "vred", *sinne* "häftighet"). I fråga om vokal överensstämmer *mun(r)* närmast med gr. *μανία* (**mən-iā-*) "högt uppdriven pasjon"; till *μένος* står det i samma avjudsförhållande som det be-

släktade got. *ga-munds* (lat. *mens*, *-tis*) till *ga-minþi*, isl. *minne*. I samma avjudsförhållande till μένος som det åvan postulerade **vǫnr* till *vin(r)*, *vänn* står bifårmen *man(n)*, vanligen med ett *n*, men även med tvänne, t. e. Skirnesmǫ́l 7, där man icke får såsom Symons m. fl. stryka det ena. *Mun(r)* ock *man(n)* voro således urspr. idäntiska ock betydde "håg", sedan "lust" (jfr betydelseövergången i sv. "ha *håg* för", "ha *sinne* för"), vidare "tjärlek" (jfr det besläktade fht. *minna* i samma bet.). Här avstannade betydelseutvecklingen hos *mun*(*r*), men *man*(*n*) fortsatte densamma — frånsett. sms. såsom *mansǫngr*, *mankynne*, *manrúnar* (där man med orätt tillägger ordet betydelsen "flicka") — ock blev då "älskad person" (jfr "ungdom" > "ung person", t. *mein[e] Lieb[e]* m. m. [1]), sedan spesiällt "älskad kvinna" (jfr sv. *tjäresta* om kvinnor och även det nyss siterade tyska uttrycket). Unjefär samma utveckling har tillryggalagts av lat. *Venus* "sjönhet" : isl. *vin*(*r*) vänn. Dess bifårm **vǫn*(*r*), **vǫnn* torde ock återfinnas i isl. *Hákon*, *Hákunn* (t. e. Bersǫgl. vísor 2, enligt Bugge), fsv. *Hakun*, *Haquon* jämte *Haquinus* (jfr *vinr)*; vad *Hák-* är, vet jag icke. Att *Hákon* åftare än andra ord har *o* i sednare stavelsen, beror väl på anslutning till *konr*.

För att återkåmma till judlagen *rw* > *w*, så torde den även kunna förklara de påfallande fårmerna av värbet "jöra" i runskrift: inf. *kea* (= *gerwa*) L. 251, pret. *kauþu* L. 992, *kiaþi* L. 238, *keþu* m. m., se Bugge, Antiqvarisk tidskr. för Sverige X, 221 f. Jfr ock möjligen det i Vgl. I förekåmmande part. *giøt* = *giørt*. I alla händelser är det av Bugge a. st. framställda försöket till förklaring icke antagligt.

Området för ifrågavarande judlags värkningar utvidgas betydligt, om man tager i betraktande den urnordiska judlag, jag i Arkiv I, 163 f. närmare utvecklat, enligt vilken *ƀ* (icke

---

[1]) T. e. isl. *unnusta*, urspr. "tjärlek" (sv. *ynnest*), så "älskarinna"; engl. *my love* i samma bet., m. m. se Bugge, Arkiv II, 225 f.

blått, såsom jag å anf. st. antog, intervokaliskt) omedelbart före *u* (äller *o*) övergår till *w*, som sedan på vanligt sätt bårtfaller före *u*, *o*. Till de redan å anf. st. meddelade eksämplen *biórr* (ags. *beofor*), *biórr* (lat. *fibra*), *haukr* (fht. *habuh*), *Iórvík* (ags. *Eoforvîc*), *Giúke* (jfr fht. *Gibika*), fsv. *siu* (got. *sibun*), ? *ælliu-vu* (jfr got. *ainlib-im*), kann jag nu lägga flera nya (jfr min Gesch. d. nord. spr., § 82, 8). Urgerm. **haubiđ-* (got. *haubiþ*) har regelbundet jivit den fsv. fårmen *høviþ* (dat. *høfþe*, värbet *høfþa* ock subst. *høvisman*, om detta är fullt inhemskt; jfr Kock, Fsv. ljudl., s. 304), under det att **haubuđ* (med sufiks-avjud såsom lat. *caput : capitis*) utvecklats till **hauđ* (möjligen bevarat i vissa no. diall:s *haud*), det fsv. *høþ* i Södermannalagens dativ *høþe* ock sammansättningen *kætil-høþ* jälm (jfr det fsv. namnet *Ketilhaufþi*, Rydq. IV, 178). I fsv. *høvuþ* ock det sällsynta isl. *haufođ* har *b* bevarats (äller återinförts) jenom inflytande från den andra stammen ock de synkoperade kasus. På samma sätt kann den fsv. fårmen *huþ* (jfr no. *hode*?) ha uppstått av ett **hubuđ*, vars *b* i den vanliga fsv. fårmen *huvuþ* restituerats äfter de synkoperade kasus. (Något annorlunda rörande *huþ* hos Kock, Tidskr. f. Fil. N. R. VIII, 297 not). *Huvuþ* är i så fall icke fullt idäntiskt med isl. *hǫfođ*, fg. *hafuþ*, lat. *caput*, något varemot också vokalen *u* i rotstavelsen talar, enär (isl.) *ǫ* i fsv. övergår till *u* endast före *gg*(*w*) ock möjligen *k*(*w*), att dömma av (det dåck etymolågiskt oklara) *skruk* jämte *skrok* (om detta sistnämda överhuvud motsvarar isl. *skrǫk*). I stället är då *hŭvuþ* i fråga om sin vokal närmast att sammanställa med *húfa* (fht. *hûba*), ock båda förhålla sig till *haufođ*, liksom isl. *hroke* (sv. *råge*) : sv. *rūka* (isl. *hrúga*) : isl. *hraukr* (jfr min Urg. judl. § 20; § 22, c ock i fråga om växlingen *g : k* § 44). Tvetydigt är *o* i fsv. *hovuþ*, som kann höra antingen till fsv. *huvuþ* äller till isl. *hǫfođ*. Detta sistnämda förhåller sig till *huvuþ* ock *haufođ* som isl. *knappr* : fht. *knopf* : mht. *knouf*; isl. *gnadd* : *gnyđr* : *gnauđ*; fsv. *fra-*

dha : isl. *froða* : *frauð*; fht. *marawi* : *muruwi* : isl. *møyrr* o. d.; jfr ock isl. *des* : *dys* (se min Urg. judl. § 15, anm. 2; § 23; § 24, b). Med *hǫfoð*, *haufoð* sammanhänger naturligtvis isl. *hauss*, fsv. *høs*, vare sig man för att förklara *s* vill anta en ny *t*-avledning (ett **caput-to-*, se Urg. judl. § 45,2), äller att redan från början vid sidan av *t*-avledningen i *hǫfoð* stått en *s*-avledning likaväl som en *l*-avledning i ags. *hafola*. Båda förklaringarna äro lika tillämpliga på det väsäntligen idäntiska lat. *cīpus* (**keipus* äller **kīpus*), som i fråga om rotvokalen förhåller sig till *hauss* (om av **haƀus-*), såsom fht. *slîfan* : *slaf*; fht. *slîhhan* : sv. *slak*; munn-*jīpa* : *gap* m. m. (Urg. judl. § 23); äller (om *hauss* < **hauƀus-*) som isl. *gnípa* : *gnøypr* o. d. (Urg. judl. § 15). — Andra eks. äro isl. *niól* (fht. *nebul*; jfr isl. *nifl* av **niƀil*); möjligen pret. *bió* av **be-ƀō*; kannsje furstebenämningen *sióle* (jfr *himen-sióle* såsom Tors epitet) av ett **seƀul-*, som förhölle sig till mht. *un-sivel* "fiäntlig" såsom isl. *niól* : *nifl*. Att isl. *aulande* "landsflyktig" ock *auvirð* (ags. *æfwyrd*) "uselhet", "usling" höra hit, har redan Kluge i sin anmälan av min Altisl. gramm. (Englische Studien IX, 312) insett [1]). Det urgerm. **áfo* (sskr. *ápa*, gr. ἄπο jämte ἀπό) har sålunda, på grund därav att det utjorde första sammansättningsleden, bevarat sitt *o* osynkoperat (jfr got. *af*, som är simplex-fårmen); från övergång till *a* har detta *o* bevarats jenom sin ställning i obetonad stavelse (se Urg. judl. § 4, anm. 1); jfr det oxytonerade **aƀá*, fht. *aba*, gr. ἀπό (Urg. judl. § 31, 1). Av **afo* blev på nordisk båtten sedan **aƀu*, varav *au-* icke blått i *au-lande*, *au-virð*, *-virðe*, *-virða* (varav *afvirða* jenom ny anslutning till *af*, sedan betydelsen av *au-* fördunklats, såsom bäst framgår av en annan omstöpning:

---

[1]) En annan — äfter min mening ohållbar — förklaring av *au* i *auvirð(a)* framställer Falk, Arkiv V, 121, sålunda med rätta uppjivande sin ännu äldre mening (Arkiv III, 340), att *au* vore = *ør*. Falks nya åsikt har före honom J. Þorkelsson framställt i Suppl. till isl. ordb. II, 7 f.

auð-virða, se Fritzner); utan även i *au-kuise* "vansläktad" (jfr *auð-kuise*, *or-kuise* i samma bet. ock *kuísl*, *kuistr*), *au-visle* "skada" (för **au-virðsle*, ags. *æfwerdelsa*, troligen jenom anslutning till *vesall* [1]), dalmålets *wisæll*; jfr bitårmerna *ausle*, *usle* ock fsv. *usall*; annorlunda Falk, Arkiv V, 121) ock möjligen *au-fúsa* "lust", "tacksamhet", där dåck betydelsen synes mig svår att förklara. På samma sätt uppträder partickeln **aƀur*, fht. *abur-* "åter", "tillbaka", "mot" (jämte *afar*, got. *afar* m. m., se Urg. judl. § 31, 1) i norden såsom *aur-* i *aur-kunnask* "vansläktas", *aur-vase* "barn på nytt" (jfr sv. *påjkvase*, *-vasker*), troligen ock *aur-gate* (jfr *geta*) "mottagande", "undfägnande" samt möjligen *aur-riðe* "laksöring" av *ríða* i dess älsta, i synnerhet i västgerm. språk bevarade, betydelse "färdas", "passera" [2]), alltså ejäntligen "åter-, tillbaka-, mot-gångare", ett namn passande för laks-släktet på grund av dessa fiskars vana att "gå mot strömmen". Likaså döljer sig säkerligen bakom det nordiska prefikset *ūr-*, där detta icke har negativ betydelse (i så fall = got. *us-*), den urgerm. partickeln **uƀur*, fht. *ubur* (jämte *ubir*, *obar*) "över"; så t. e. i fsv. *ur-æfle* (t. e. i Ögl.) "övermakt" = isl. *ofr-efle* (av **oƀar-*). Av detta **uƀur-*, *ūr-* är väl isl. *ýrenn* "överflödig"

---

[1]) Jfr J. Þorkelsson, anf. st.

[2]) I nord. språk bäst bevarad i adj. isl. *reiðr* "passabel", "som kan fara l. faras" (ursprungligen *o-*, resp. *io*-particip till *ríða* liksom *beitr*, *bleikr*, *deigr*, *greipr*, *leiðr*, [*w*]*reiðr*, *skeifr*, *-skreiðr*, *sleipr*, *veikr* till motsvarande starka värb; se Kluge, Stammbild.-lehre § 169—175; Falk, Beitr. XIV, 7 ff.; Noreen, Gesch. d. nord. spr. § 236, 8), *g-reiðr* "obehindrad" (jfr ags. *rǽde*, mlt. *rêde*, fht. *bi-reiti* "färdig" med samma betydelseutveckling som i *färdig : färd*), fsv. *reþo*, vanligen stelnat i denna fårm (jfr isl. *reiðo-penningar*, *-búenn*, *-stóll* m. fl. sammansättningar, delvis även förekåmmande i fsv.), men även med starka fårmer, t. e. ack. pl. m. *reþa*, dat. *reþom* (ock nysv. *till reds*?). "*Reda* pängar" således = "disponibla" p. (möjligen under mlågt. påvärkan); *redo-bogen* en tavtolågisk sammansättning (såsom *gårdfari-handlande*, *far-sot*, *ur-okse*, *fisk-juse* m. m., m. m.). Däremot hör väl fsv. *til redho* "tillreds" till subst. *redha*, isl. *reiða* "vehikel", "redskap", "mobilier", "utstyrsel", avlett av *reiðr*, liksom värbet *reiða* "låta passera", "expediera", "utreda". Fsv. *alla(-o) redha(-o)*, *alredho* är möjligen lån från mlt. *alrêde*, liksom säkert nysv. *redan* från mlt. *rêden* (annorlunda Rydq. V, 129).

avlett, liksom av stamfårmen **oðar* ett **øfrenn*, som jenom kontaminatsjon med *ýrenn* jivit upphov dels åt *yfrenn*, dels åt *ørenn*[1]); om ordets fortsatta utveckling till fsv. *ym(p)nin*, nysv. *ymnig* se min framställning i Arkiv I, 155 not. — Äntligen må erinras om, att isl. *stofa* i oblika sg.-kasus borde judlagsenligt heta **stú(o)* av **stuðu*, varför fsv. *bastua*, *forstua*, *gilstua* (jfr nsv. *rådstu* m. m.) förmodligen bero på en utjämning till förmån för den oblika fårmen. (Något annorlunda hos Kock, anf. st.).

Med tilljälp av denna judlag (*ðu* > *wu* > *u*) ock den nya åvan utvecklade (*rw* > *w*) erhålles nu en nöjaktig motivering för den gamla sammanställningen av isl. *haust(r)* ock fht. *herbist*, ags. *hærfest* "höst" å ena sidan, isl. *aumr* ock *armr*, fht., fs. *arm*, ags. *earm*, got. *arms* "olycklig" å den andra. Att dessa ord etymolågiskt sammanhänga, är ögonsjenligt på grund av såväl deras fullkåmligt överensstämmande betydelse som ock deras obetydligt sjiljaktiga fårm; ock för det sistnämda ordparets vidkåmmande — där idäntiteten kann tyckas något mindre evidänt — bevisas den ytterligare av den slående paralällismen i fråga om en mängd avledda bildningar, t. e. subst. *auma* : *arma*, *auminge* : *arminge*, adj. *aumlegr* : *armlegr* ock värbet *øyma* : *erma*, alla fullkåmligt stämmande med varandra i fråga om betydelsen. Emellertid kunna naturligtvis icke de försök till förklaring av judförhållandena godtjännas, vilka av Falk, Arkiv III, 340 ock Bugge, Ant. tidskr. f. Sverige X, 221 f. framställts, enär de icke låta förlika sig med de nordiska språkens tjända judlagar, något som torde vara överflödigt att här uppvisa. Också har Kluge ännu i den sista, nyss utkåmna, upplagan av Etymologisches Wörterbuch icke utan själ ställt sig skäp-

[1]) Detta kann ock vara bildat av got. **aúhara* (komparativ till *aúhuma*, isl. *óme*, liksom *aftar-ô* till *aftuma* o. s. v.) på samma sätt som *yfrenn* av fsv. *yfre*, som kann vara idäntiskt med det liktydiga **aúhara*. I fråga om betydelseutvecklingen jfr fht. *uppîg* "yppig", got. *ufjô* "överflöd" : *ufar* "över".

tisk jentemot idäntifieringen av *haust(r)* ock *herbist*, *hærfest*. Äfter min föregående utredning ställer sig saken på följande sätt. *Haust(r)* utgår från en stam **harƀusta-*, som förhåller sig till **harƀista-* (i de västgerm. fårmerna) som fsv. *orusta : orista*, *þianosta : þianista*, *kunnusta : kunnist*, isl. *hollusta :* fsv. *hyllist*, isl. *unnusta :* sv. *ynnest* m. m. Likaså förutsätter *aumr* en stam **arƀuma-*, bildad såsom fs. *wanuma-* "sjön", isl. *narwuma-* "trång" m. m. (se åvan s. 305). Vid sidan härav stod redan från början i vissa kasus ett **arƀma-*, som förhåller sig till **arƀuma-* såsom got. *aúhm-ists*, (ags. *ŷm-est*) till *aúhum-ists*, fsv. *næm-ster* (vore got. **nêhm-ists*) till ett got. **nêhum-ists*, ags. *midm-est* till got. *miduma*, fsv. *miædhm* (**meðma-*) till isl. *miǫðm* (ursprungligen böjt nom. **miǫðum*, jen. **miaðmar*), fsv. *fiærme* (stam **ferman-*): sskr. *paramás* o. d., varom närmare i annat sammanhang. Då nu förbindelsen *-rƀm-* mig veterligt icke träffas i något germ. ord, synes man vara fullt berättigad att antaga, det den redan i urgerm. tid förenklades, jenom mellersta konsonantens bårtfall, till *-rm-* i got. *arms*, isl. *armr* o. s. v. Rotstavelsen *arƀ-* torde man med allt själ kunna idäntifiera med den, som förekåmmer i got. *arb-aids* "nöd", fs. *arƀêdi* "möda", "lidande", ags. *earfeðe*, *earfoð* "besvär", fht. *ar(a)beit* "nöd", "möda", "arbete", isl. *erfiðe* "möda", fsv. *ærviþe*, *arviþe*, *arvoþe*, *ærvoþe*, *ærvadhe* "möda", "arbete" (jfr *arvoþa* "plågas").

Hit torde möjligen ock kunna föras det isl. *øykt* "Tidsrum af 3 Timer", "Fjerdedelen af en Dag", no. dial. *øykt*, sv. dial. *ökt* "arbetstid", "tid mellan tvänne raster i arbetet". Av ordets betydelse ock användning inom de nordiska dialäkterna tyckes framgå, att det från början betecknat "arbetstid", av arbete uppfylld tidrymd. Till grund för detsamma torde ligga ett germ. adjektiv **arƀukaz*, bildat såsom got. *ibuks* (jfr fht. *ippihh-ôn*, ags. *ebba*), *ajuk-dûþs* (jfr *aiws*), mengl. *hleuke* (jfr fsv. *lio*, isl. *hlýr*) m. m., se Kluge, Stammbildungslehre § 212 ock 213. Härav blir ett nordiskt **aukr*, vartill

sykt är bildat på samma sätt som *symd* till *aumr*, *mýkt* till *miúkr* o. s. v.

II.

Likaledes, ock detta förmodligen redan i urnordisk tid, d. v. s. före vikingatiden, försvinner *ð* före *w*, dåck äfter all sannolikhet endast i det fall, att äfter *w* följde en starktonig (d. v. s. huvudtonig äller starkt bitonig) vokal. Företeelsens höga ålder intygas av tvänne gamla runinskrifter, i ty att dels den norska Vatn-stenen från början av 700-talet (Wimmer, Die Runenschrift, s. 225 ff., s. 304) har *rhoaltʀ* = isl. *Hróaldr* av **Hróðwaldʀ* (se nedan), dels den danska Helnæs-stenen från början av 800-talet (Wimmer, anf. st., s. 304, 335, 341 ff. m. m.) har *rhuulfʀ* = isl. *Hrólfr* av **Hróðwolfr* (se nedan). Eksämpel på den uppställda judlagen äro nu bl. a. följande (jfr min Gesch. d. nord. spr., § 82, 9, c).

Först ock främst åtsjilliga sammansättningar med *-wolfʀ* "ulv" såsom sednare led, t. e. det nyss anförda *Hrólfr*, närmast uppkåmmet (jenom vanlig kontraksjon vid hiatus) av *Hróolfʀ*, ett uttal som representeras av Helnæs-inskriftens *rhuulfʀ*. Detta står för äldre **Hrówolfʀ*, ännu ursprungligare **Hróðwolfʀ* = ags. *Hrôðwulf*, fht. *Hruodolf*, en sammanställning som naturligtvis sedan mycket länge varit ertjänd, om man också icke kunnat nöjaktigt förklara ordets utveckling på nordisk båtten. På samma sätt motsvarar fsv. *Baulf* (Liljegr. 885) det isl. *Bǫðolfr* (fht. *Batoulf*), där *ð* väl bevarats, emedan sednare sammansättningsleden här förlorat sin starka biton redan före tiden för inträdandet av judlagen *ðw* > *w*. Vidare hör väl hit isl. *Hálfr*, för vilket äfter den allmänna prinsipen för fornnordiska namns bildning bör förutsättas en urnordisk fårm med tvänne sammansättningsleder.

Jag idäntifierar namnet [1]) med det urnordiska *HaþuwolafR* Stentofta, *Haþuwulafr* Istaby (fht. *Hathovulf*), vilket bör je närmast *HǫulfR*, representerat av fsv. *Haulf* (Liljegr. 824). Härav isl. *Hǫlfr* (jfr den stundom förekåmmande skrivningen *Holfr*), yngre *Hálfr*. Äntligen kann på samma sätt isl. *Álfr* sammanställas med fht. *Athaulf*, *Adolf*, ags. *Æðwulf*; ock fsv. *RaulfR* (Liljegr. 1251) med fht. *Radulf*.

Bland sammansättningar på *-wald-* märkas bl. a. *Hróaldr*, Vatn-inskriftens *rhoaltR*, Snoldelev *ruhalts* (jenit.), fsv. *Hrualtr* (Dybeck 8:o, 2) = fht. *Hrôdowald*; ock det feminina isl. *Móǫld* av **Móðwǫld* (jfr maskulinet fht. *Môdowald*; jfr ock Bugge, Arkiv II, 247).

Till sammansättningar på *-vǫrðr* räknar jag *Bárðr* av **Bǫrðr*, **Bǫurðr*, som (enligt sid. 306 åvan) uppstått av **Bǫwǫrðr*, **Bǫðwǫrðr* = fht. *Badward*. Bugge, Arkiv II, 244 ff. anser namnet vara uppkåmmet av *Bárøðr*, en sammanställning, som drabbas av samma invändningar som de, vilka riktats mot den jängse idäntifieringen av det inhemska *Sigurðr* ock det ursprungligen utlänska *Sigrøðr*. Det i Egils saga, kap. 44 (ock i Bárðardrápa, se Bugge, anf. st.) förekåmmande *Baruðr* [2]) är att jämföra med de av Sievers, Arkiv V, 140, anförda skrivningarna *þoroðr*, *þorrǫðr* ock med fsv. *Sigruder* (fem. *Sigrud*, Saxos *Sygrutha*), fht. *Sigarod*. Då dessa namn hava bifårmerna isl. *þorrauðr* (Sievers, anf. st.), fsv. *Sigerøther*, ock då fht. *Sigarod* avjort är en sammansättning med adjektivet "röd", så torde snarast *Báruðr* vara ett annat namn än *Bárðr* ock dess *-ruðr* uppkåmmet av *-rauðr*, liksom Kock, Sv. akcent II, 331 föreslagit i fråga om fsv. *Sigruder*; jfr förhållandet *brullaup* (*brulløp*) : *bruþlop*

[1]) Stark, Die Kosenamen der Germanen, s. 189, sammanställer det oriktigt med "*Harólfr*" (skall väl vara fsv. *HarulfR*, Liljegr. 1288), om vars språkliga ställning (= isl. *Heriulfr*) se min utredning i Arkiv V, 389 not.

[2]) Den nyaste upplagan av Egils saga (F. Jónssons) ändrar denna handskrifternas fårm till *Bárøðr*, detta såsom mig synes med orätt.

m. m. I alla händelser kann man icke ur detta *Báruðr* — lika litet som ur *Bárøðr* — förklara fårmen *Bárðr*, åtminstone äfter allt vad man hittills tjänner om de fornnordiska ock isländska synkoperingslagarna.

Det forndanska *Gormr* kann, under förutsättning att det har lång vokal, vara ett **Góðwormʀ* äller ett **Goðwormʀ*. I sednare fallet kunde man tänka på sammanhang med isl. *Goðormr*. Men då detta väl hör samman med *Guttormr* (se min Gesch. d. nord. spr. § 52, I, 1, b), som torde vara **Guþþormr*, får kannsje denna sammanställning uppjivas (äller ock *Goðormr* ock *Guttormr* sjiljas).

Fornsvenska runors *Koisl*, d. v. s. *Góisl* förutsätter ett *Goðwisl*, som förhåller sig till fht. *Godegisel* väsäntligen så som Pilgårdsstenens *Roþuisl* (se Noreen, Arkiv III, 29 not) till fht. *Hrôtgis*. Likaså förhåller sig isl. *Hróarr* (av **Hróðwárʀʀ*) till ags. *Hrôðgâr* (fht. *Ruodgêr*) som fgutn. *Awair* (fd. runor *ąuaiʀ*) till fht. *Anagêr* (se anf. st.); i fråga om *-arr* för *-árr*, äldre *-airʀ*, jfr isl. *Ívarr* : fir. *Imhair*, isl. *Þórarr* : fir. *Thomrair* m. m. (se Gesch. d. nord. spr. § 52, I, 1, b).

Det av Bugge, Arkiv II, 247, behandlade isl. *Móeiðr* kann icke järna utgå från **Móðheiðr*, "hvor *ð* er trængt ud foran *h*", enär till en dylik utveckling analågi saknas. Fastmer ha vi att med stöd av namn som fht. *Môdowald* förutsätta ett **Móðu-heiðʀ* (jfr Helnæsinskriftens *Kuþumu[n]t* = *Guðmundr*, varom se Gesch. d. nord. spr. § 29). Nu försvinner *h* intervokaliskt, varäfter *u* övergår till *w*; jfr *Bǫðvildr*, *Bǫðvarr* av resp. **Baðu-hildʀ*, **Baðu-harʀ*. Att i **Móðweiðʀ* *ð* försvann, under det att så icke sjedde i *Bǫðvildr*, *Bǫðvarr*, beror väl på, att det förstnämda, liksom så många andra nomina propria, hade stark biton äller rent av huvudton på sednare sammansättningsleden.

Av enkla ord hör hit t. e. *fiórer* av **feðwóreʀ* (jfr got. *fidwôr*), så att man icke längre behöver med Kluge — för att förklara den nordiska fårmen utan *ð* — anta ett vid si-

dan av det urgerm. **feðwōr* stående **fezwōr*, som för övrigt blir rätt krångligt att till sin uppkåmst förklara. Att **feðwōr* ägde stark biton (äller möjligen ännu huvudton) på *ō*, framgår dels av aksäntueringen hos sanskr. *catvā'ras* (jfr Gesch. d. nord. spr. § 52, II), dels av utvecklingen till *fióror* (fsv. *fiūrir*), icke **fiorer* (jfr motsättningen mellan fsv. *siū*, ved. *saptá* ock fsv. *nīo*, sanskr. *náva* o. d., se anf. st. § 52, III).

Kann *ð* möjligen bårtfalla även före ett (av intervokaliskt *f* uppkåmmet) *ƀ*? På så sätt skulle man kunna förklara det av Falk, Beitr. XIV, 16 omnämda *bǫ́fǫra* = *bǫð-fara* "lorica". När *f* på grund av ordets asosiatsjon med *fara* m. m. behöll sitt ursprungliga jud, kvarstod sålunda *ð*. När däremot tjänslan av ordets sammansättning jick förlorad, ock asosiatsjonen i följd därav uteblev, överjick *f* judlagsenligt till *ƀ*, ock bårtfallet av *ð* inträdde. Men eksämplet står tills vidare för enstaka, för att man skulle våga bygga några slutsatser därpå. För övrigt står den här ifrågasatta utvecklingen av förbindelsen *ðƀ* i en viss strid med den (*ðƀ* > *ƀƀ* > *bb*, resp. eventuällt *ðb* > *bb*, jfr Gesch. d. nord. spr. § 61, a, § 59, a, § 58, a), som bevisligen föreligger i fsv. *Stubbiørn* (runornas *Stoþbiarn*), såsom "Kurzname" *Stybbe*; fsv. *Ubbe* av runornas *Uþbiarn*; fno. *Ribber*, fsv. *Ribb-ing* av *Ridhbern* (jfr Lundgren, Fsv. personnamn på *-ing* ock *-ung* s. 6 ock 11); sv. *gubbe* (sv. dial. *gubba*) av **guð-ƀader* med samma fårm av ordet *faðer* som ingår i fht. *basa* (jfr min Urgerm. judlära, § 31, anm. 2 [1]). Men denna motsägelse löses för-

[1]) Härijenom undanröjes den av mig (Om orddubbletter i nysv., nr 191) framhållna svårigheten vid Bugges förklaring av *gubbe* ur *guðfaðer*, nämligen att den nödgade till att anta en eksämpellös asimilatsjon *ðf* > *bb*. Jfr ock numera till förmån för Bugges etymolågi Kluge i Pauls Grundriss I, 398; Bugge, Beitr. XIII, 175 (å andra sidan Kock, Sv. Landsm. X, 3, s. 6 ff.). — I sammanhang härmed må påpekas, att Brates tilltalande sammanställning av *gosse* ock *gudson* (närmast *goðson*) icke saknar det stöd av en fårm *gossa*, som Kock, Unders. i sv. språkhist. s. 78, kräver. Tvärtom har ordet i Fryksdalsmålet just denna fårm i vissa fraser (t. e. *min gossa lella!* min g. lille), ock dess *-a* kann icke representera gammalt slutjudande *-i* äller *-a*, vilka

modligen så, att *ðƀ* blir till *ƀ* endast före starktonig vokal (jfr åvan om *ðw* > *w*), under det att före svagtonig det asimileras till (*ƀƀ*) *bb*.

III.

Det är ett från många olika språk bekant faktum, att en konsonant järna förlänges, därest han följer omedelbart på en lång vokal med vad Sievers kallar "stark geschittener accent" (se Phonetik [2], s. 164 f.; Pauls Grundriss I, 286). Sedermera förkårtas vanligen den långa vokalen framför den på så sätt uppkåmna långa konsonanten. Jfr t. e. i äldre franska *complette* av lat. *complēta*; t. *mutter* av mht. (*muoter*, yngre) *mūter*, *jammer* av mht. *jāmer*. Synnerligen framträdande är som bekant denna företeelse i latinet, t. e. *Juppiter* av äldre *Jūpiter* (gr. *Ζεῦ πάτερ*); *cuppa* (varav vårt *kåpp*) av *cūpa* (varav vårt *kupa* [1]); *cippus* av *cīpus; succus* av *sūcus*; *littus* av *lītus*; *Varro* jämte *Vārus* m. m. (se Brugmann, Grundr. der vgl. gramm. I, 464 f.; Schweizer-Sidler ock Surber, Gramm. d. latein. sprache [2], s. 55 f.). Men att de nordiska språken, både i äldre ock yngre tid ock i vida högre grad än någonsin latinet, erbjuda eksämpel på denna judlag, har man hittills förbisett. De flästa hithörande fallen hava visserligen länge varit tjända, men man — senast jag själv i Aisl. gramm. § 205 — har icke lyckats sammanfatta dem under någon jemensam synpunkt ock följaktligen äj häller kunnat förklara, varför i sjenbart alldeles likartade fall ifrå-

båda synkoperas (utom i fem. nom. propr., t. e. *Stina*). Däremot kann det utgå från *-on*, jfr *Nilsa* Nilsson, *Svänsa* Svensson o. s. v. Möjligen (?) kann det (liksom det dunkla *-a* i *lella* i den nyss siterade frasen) vara ett försök att åstadkåmma riksspråk ("hypersvenskt"). Emellertid jör denna omständighet liksom det öppna *o*-judet (icke fullt övertygande förklarat hos Kock, anf. st. s. 79 f.), att Tegnérs, av Kock antagna, förklaring av *gosse* — **gut-si* blir mycket osäker.

[1]) På samma sätt som *kåpp : kupa* förhålla sig de likaledes ytterst från latinet lånade *kappa : kåpa*, *platta : plåt* m. fl.

gavarande fenomen än visar sig, än uteblir. Nu håppas jag visserligen hava i min Gesch. d. nord. spr. (§ 77, jämförd med § 52, anm.) tillräckligt tydligt framställt denna företeelses värkliga natur ock utsträckning inom de fornnordiska språken. Men då densamma är av en mycket jenomgripande betydelse för hela den nordiska språkhistorien, torde det icke vara ur vägen att här något återkåmma till frågan, särsjilt för att belysa den medelst flere eksämpel, varibland även sådana, som visa, att samma tendäns fortfar ännu uti våra dagar.

Först ock främst är det naturligtvis härvid av vikt att klarjöra, i vilka fall det fornnordiska språket, sådant det jestaltat sig äfter ock i följd av vikingatidens jenomgripande förändringar, kann antagas hava ägt "stark geschnittener accent", d. v. s. en sådan exspiratorisk betoning, varvid en starkt betonad vokal ännu under oförminskat stark exspiratsjon avbrytes av en följande konsonant, som sålunda får karaktären av "fortis", d. v. s. erhåller del av den starka exspiratsjonen, t. e. sv. *hatt*, *rapp*. Är konsonanten ursprungligen kårt, så förlänges den vanligen i följd av den ökade exspiratsjonen, t. ex. sv. (betonat) *att* av fsv. *at* med "schwach geschnittener accent", som övergår till "stark geschn. acc.", då detta vanligen obetonade ord någongång emfatiskt betonas. Är den föregående vokalen lång, uppstår sålunda förbindelsen lång vokal + lång konsonant, varav sedan kårt vokal + lång konsonant. En sådan utveckling kann man tillfälligtvis iakttaga hos några nysvenska ord, som av spesiäll anledning råka att bli ovanligt emfatiskt uttalade. En lång vokal är nämligen nu i svenskan "schwach geschn.", d. v. s. dess uttalsstyrka avtar suksesivt under dess uttalstid, innan konsonanten börjar uttalas. Men en stark emfas, framkallad t. e. av en sinnesrörelse, kann föranleda, att samma uttalsstyrka bibehålles, tills konsonanten inträder, d. v. s. aksänten blir "stark geschn." Så förstås den ändring, som stundom uppstår

t. e. i orden *hūt*, *slūt* vid vredgat uttal av fraser som *"vet hŭtt!" "nu är det slŭtt! säger jag"* o. d.

Taga vi nu en överblick över dem av den älsta fornnordiska literaturens jeminerade konsonanter, som kunna på detta sätt vinna sin förklaring; ock vända vi oss därvid först till de enstaviga orden, så är jivet, att dessa lämna jämförelsevis ringa material för ifrågavarande judlags tillämpning. De allra flästa hava ju nämligen blivit enstaviga först jenom de jämförelsevis sena nordiska synkoperingslagarna, ock äfter all sannolikhet har — såsom Kock, Sv. akcent II, 432—48, närmare utvecklat — denna synkope lett till sammansatt betoning ("circumflex") i den bevarade rotstavelsen. Detta dåck med en viktig — av Kock icke uppmärksammad — inskränkning. Liksom t. e. i fryksdalsmålet mot fsv. *bita*, *ægha* o. d. svara resp. *bît*, *æ̂g* o. s. v. med circumflex, men mot fsv. *sea*, *flya*, *fria*, *frua* m. m. svara resp. *sé*, *flý*, *frí*, *frú* o. s. v.; så har man att antaga, det även i fornnordisk tid circumflex inträdde endast, då den synkoperade vokalen sjildes från den föregående jenom en (kvarstående) konsonant. Alltså gav visserligen ett urnord. **hūsa* yngre *hûs*, men t. e. **rō(w)u*, **wī(h)a* l. **wē(h)a* gåvo resp. *ró*, *ví* l. *vé*. I dessa sednare fall har man därför att antaga "stark geschn. acc.", då det nämligen just av synkopen framgår, att första stavelsen havt en synnerligen hög grad av tonstyrka i förhållande till den andra på grund därav synkoperade; då vidare denna aksänt på åvan anjivna själ icke kann antagas hava i följd av synkopen förvandlats till circumflex; ock då äntligen ingen rimlig anledning finnes att antaga, det den redan förut skulle hava varit det. Likaså har man all anledning att förmoda, det ord, som redan från indoeuropeisk tid varit enstaviga (t. e. vissa particklar) äller åtminstone i "urgermansk" tid blivit det (t. e. starka värbs 2 sg. imperat. ock preter.), ägt "stark geschn. acc.". Ty om de ock en gång havt äller (t. e. de sednare vid tiden för sin "urgermanska" synkope) fått circumflex, så

bör denna för längesedan hava hunnit förenklas, likaväl som t. e. *hus* nu i svenskt riksspråk icke längre äger kvar den circumflex, det under vikingatiden ägde ock ännu i vissa dialäkter (t. e. gutniskan) äger.

Granska vi nu de fornnordiska enstaviga ord, där bevisligen en enkel konsonant äfter lång vokal ersatts av dubbel, så finna vi, att de just tillhöra endera av de två sednast behandlade kategorierna, en omständighet som omöjligen kann bero på en tillfällighet. Till "ursprungligen" enstaviga ord höra sålunda t. e. imperativer av typen *grátt*, *blótt*; 2 sg. pret. av typen *hiótt*, *biótt* (i *slótt* o. d. står däremot *tt* för *ht*); advärb såsom *upp* (ags. *ûp*, fht. *ûf*), fsv. (t. e. UL., HL.) ock fno. (t. e. Tübingerfragm. av Frostatingslagen) *utt* jämte *ūt*, som väl beror på anslutning till *ūte*, liksom det sällsynta isl. *úp* rättat sig äfter *úpe* (sitat på båda fårmerna hos L. Larsson, A. M. 645 4:o, s. LIX) äller vanligen omvänt *uppe* äfter *upp*. Undantag jöra preteritifårmer av typen *fór*, *tók*, med *r*, *k* för resp. *rr*, *kk*, där den enkla konsonanten väl beror på en, ganska naturlig, anslutning till alla de övriga fårmer, där konsonanten stod intervokaliskt äller äfter kort vokal. Om typerna *blés*, *lék*, *blét* på samma sätt jöra undantag äller foga sig äfter regeln, kann man äj vara fullt viss på, så länge dessa preterita ännu äro så oklara till sin bildning. Är min i Gesch. d. nord. spr. § 219 framställda förklaring av *hét* < **héhĕt* (= ags. *he-ht*) riktig, så är fårmen fullt regelbunden. Men kannsje äger man ett eksämpel på konsonantfördubblingen i ett redupl. pret., nämligen det hittills alldeles oförklarade fsv. *lopp* av *løpa* (om övriga pret.-fårmer av detta värb se anf. st. § 220). Mot got. **haíhlaup* (icke funnet i literaturen, men här redupliserat i analågi med *faífrais*) med huvudtonen på reduplikatsjonsstavelsen (såsom ags. *he-ht*, *leo-lc*, *reo-rd*, isl. *rera*, *sera* m. m.) bör svara ett nord. **hehlōp*; härav jenom huvudtonens flyttning till ultima (för att bevara sammanhanget med det på *hl-* börjande presens; jfr

den motsatta aksäntflyttningen i *séra* < *seʀa* < *sezö́* på grund av *sá*), vilket leder till synkope av penultima, ett (*h*)*hlōp*, varav **hlōpp* (*hlopp*), fsv. *lopp*.

Talrikare äro de fall, där konsonanten ock den långa vokalen först i följd av synkope sammanstött. Hit höra sådana fall som komparativa advärb av typen *nǽrr* (got. *nêhwis*), nom. sg. m. ock ntr. av typen *grárr*, *grátt* samt jenit. sg. m. ock ntr. av typerna *gráss*, *búss* (nysv. *till sjöss*, *till byss*, *nyss* [1]). Fårmer med enkel konsonant, såsom isl. *grár*, *grás*, *bús* o. d., nysv. *sjös* (i annan betydelse än det isolerade *sjöss*) o. d., äro naturligtvis analågiska nybildningar. En sådan har för övrigt redan delvis jenomförts i sådana fårmer som *grárr*, *grátt* för judlagsenligt **grarr*, **gratt* på grund av inflytande från stammen *grá-*; jfr det nysv. *fatt* (isl. *fátt*), där *ă* bevarats jenom fårmens isolering, i motsats mot de analågiska *grått*, *blått* m. m. (jfr Nordisk Revy 1883—4, sp. 114).

För den fonetiska utvecklingen är det naturligtvis en alldeles oväsäntlig omständighet, därest den synkoperade vokalen icke tillhör samma ord som den förutgående långa, utan utjör ett enklitiskt ords uddjud. Också inträder konsonantförlängningen lika väl i det sednare fallet som i det förra. Hit höra sådana bildningar som isl. *þótt* av *þó-*(*a*)*t*, *sékk* av *sé-*(*e*)*k* o. d. Samma företeelse upprepas senare i svenskan vid synkope av sufigerade artickelns vokal äfter substantivets slutjudande långa. Nysv. vardagsuttalets *sjönn*, *snönn*, *frunn*, *bynn* äro de judlagsenliga representanterna av *siō-*(*i*)*n* o. s. v., under det att de mera "vårdade" *sjön* o. s. v. anslutit sig till den obestämda fårmen. Tvetydigt är *ss* i passivfårmer såsom *slåss* (med annan betydelse än det rent passiva *slås*, som i betydelse ock fårm ansluter sig till *slå*),

---

[1]) Om det icke hithörande *-ss* i t. e. isl. *hirðess*, fsv. (Vgl. I) *konongrikiss*, *oræss*, *almænnisz*, (Vgl. IV) *rikiss-ins*, se Gesch. d. nord. spr. § 79 ock § 171, 3.

sess, *fåss*. Det kann höra hit, men det kann ock vara äldre, av samma art som i Vgl. I *fyrnass*, *beþæss* m. m., d. v. s. uppkåmmet jenom assimilatsjon av -*sr*, detta synkoperat av dativen *ser* (se Gesch. d. nord. spr. § 79, § 181, 3 ock § 238).

Undantagsvis ock mycket sällan träffas konsonantfördubbling äfter lång vokal i ett enstavigt ord, där man äfter åvan framställda teori skulle vänta sig, att vokalen hade circumflex, vadan den enkla konsonanten borde bibehållas. Sådana fall äro particklarna isl. *mótt* (i Cod. Reg. 1812, se L. Larsson, s. XIII) = *mót*(*e*), fsv. *hoss* (i Vgl. I ock stundom i nysv. vardagsspråk) = *hos* ock det både fsv. ock isl. *brott* = *braut*. Då i dessa ord tvåstaviga substantivstammar ligga till grund, skulle man kunna med själ vänta, att den kasusändelse, som här synkoperats, åstadkåmmit circumflex hos den på konsonant slutande rotstavelsen. Men dessa "undantag" äro väl blått sjenbara. Antingen har man att utgå från en redan i urnordisk tid ändelselös kasus [1]), i vilket fall ingen circumflex är att vänta; äller är förhållandet följande. Den vid synkopen uppkåmna circumflexen måste väl försvinna, när ordet stod obetonat. Detta var hos ifrågavarande ord, på grund av deras användning som particklar, synnerligen åfta fallet. Den obetonade fårmen kunde sedan — såsom i så många andra fall — kåmma att användas även såsom betonad ock erhöll då "stark geschn. acc." i likhet med ursprungligen enstaviga ord. Den väkselvis betonade ock obetonade användningen förklarar också de övriga sjenbara ore-

---

[1]) På en sådan tyder väl ock fsv. prepos. *(i) blant* (redan i HL.) jämte *(i) bland*, vilka fårmer förhålla sig till varandra som pret. *bant*, *batt* (urnord. **band)* till subst. *band* (urnord. **banda)*. — Fg. *tiunt* (varav värbet *tiunta)* = fsv. *tiund* är antingen att förklara såsom jag i Arkiv III, 26 not 2 föreslagit, äller ock är det analågiskt ombildat äfter *fæmt*, *tylft* ock *hælft*, vilket sistnämda självt just på detta sätt erhållit sitt -*t* (jfr isl. *helft*, äldre *helfð* av **halbiða)*. De först på 1400-talet uppträdande fsv. *grunt* (i Sj. Tr.) = *grund* grund ock *lant-bo* äro naturligtvis germanismer (mlt. *grunt*, *lant)*.

gelbundenheterna vid utvecklingen av ordet *braut*. Obetonat (ock svagt bitonigt) blev det redan i urnordisk tid **brōt*, varav betonat **brótt*, *brott* (jfr åvan om fsv. *lopp*). Detta *brott* kunde nu användas obetonat ock blev då *bort* [1]), *burt*, där just metatesen förutsätter svagtonighet (se Gesch. d. nord. spr. § 169) såsom i fsv. *Kirstín* av *Kristín*, *Birghitta* av *Brighitta* (jfr *Bríta* av *Bríghitta*), *Ánders* av *Ándre(a)s*, *Girklánd* : *Gríkland*, *hors* (fg. *rus*, isl. *hross*) ock *hyrsa* (isl. *hryssa*) äfter sammansättningar som *stóþhors* m. fl., jenit. pl. *allars*, *-ers*, *hulkars*, *bæggers* av *allra-s* o. s. v., Vgl. II *bør-terták* : *brøtertak* [2]); en metates, som även inträder vid sandhi, t. e. fsv. jenit. pl. *allar* för *allra* på grund av sammanställningar sådana som *allra-bæst*, nysv. *i rätter tid* av fsv. *i rættre tiþ*. Detta *bort* kunde nu i sin tur användas betonat, men erhöll då i yngre fsv. en obetonad bifårm *bordh*, de nutida dialäkternas *bål* (med "tjåckt" *l*); jfr i fryksdalsmålet motsättningen mellan *bål í*, *bål óm*, *bål úr* m. m., men *bårt*, då ordet är betonat (se min Fryksd. ljudl. § 189).

Omvänt är det icke något undantag från vår regel, att konsonantförlängning icke inträder i sådana fall som isl. ack. sg. m. *grán*, dat. sg. m. ock dat. pl. *grǿm* (*grám*). Som bekant äro nämligen dessa fårmer icke synkoperade, såsom framgår av de paralälla bildningarna *góðan*, *góðom* av *góðr* o. d. Också träffas ju ännu i den älsta norröna poesien — sålunda långt äfter synkoperingstiden — tvåstaviga fårmer av typen *gráan*, *gráom*. Utan ifrågavarande enstaviga fårmer äro i jämförelsevis sen tid kontraherade av de tvåstaviga fårmerna för att upphäva dessas hiatus, ock kontraksjonen av de båda vokalerna har äfter all rimlighet — ock andra språks ock dialäkters analågi — lett till en lång vokal med en circum-

[1]) Eksämpel på obetonat *bort* anföras bl. a. hos Kock, Sv. Akc. II, 356.

[2]) Eksämpel, som icke foga sig äfter den (Gesch. d. nord. spr. § 169) uppställda regeln, bero väl alla på lån, t. e. *pers* (mlt. *persc*) = *præs*, *fær-sker* (mlt. *versch*) = *fræsker* (isl. *freskr*), *frisker* (mlt. *vrisch*). — Urgammal är motsättningen mellan fsv. *fiærter* (jfr fht. *ferzen* ock gr. πέρδω) : isl. *fretr*.

flex, sammansatt av den första vokalens huvudton ock den biton, som tillkåm den andra vokalen (ock en gång skyddat denna för synkopen). Alltså kunde här ingen konsonantfördubbling inträda, äfter vad åvan utvecklats.

Vända vi oss däräfter till de två- äller flerstaviga orden, så är att märka, det dessa sakna de nödiga förutsättningarna för judlagens tillämpning, i händelse de äfter den huvudtoniga stavelsen äga en bitonig. I detta fall inträder nämligen mellan de båda aksänterna ett exspiratsjonsminimum, som tager sin början mot slutet av den långa huvudtoniga vokalen (vilken sålunda blir "schwach geschnitten") ock kann sträcka sig över den följande konsonanten. Däremot äga ord med vad Kock kallar "akc. 1" de nödiga betingelserna, ock judlagen kann inträda [1]); jfr motsättningen i nysvenskan mellan *trågård* (gård av trä) ock *tråggård* (= da. *have*), *trétàl* ock *tråtti*, *tjåring* ock *tjårr(i)ng* (där bristen på biton slutligen lett till synkope), *tóbàk* ock *tóbbak* m. m.; jfr ock da. *génnem* (fsv. *gēnom*), sv. dial. *ǒvver* (fsv. *yvir*) o. d., där den en gång befintliga bitonen tidigt försvunnit i följd av ordens proklitiska användning (se Gesch. d. nord. spr. § 52, III, 2). Av enkla ord med dylik aksäntuering funnos emellertid vid den fornnordiska literaturens bejynnelse nästan inga kvar, emedan de allra flästa just på grund av densamma synkoperat den obetonade stavelsens vokal (anf. st. § 48), ock bland de få återstående (anf. st. § 52, III) finnes knappt något säkert fall, där övriga betingelser för judlagens inträdande (lång vok. + en kons.) föreligga. Ett sådant fall skulle vara preterita av typen fsv. *sāþe*, *bōþe* (bildade utan "bindevokal"), där ursprungligen en väksling förelåg inom paradigmet mellan fårmer med ock utan biton, motsvarande de fordna får-

[1]) Resp. lång konsonant äfter lång vokal (sedan förkårtad) bibehållas. Härijenom begränsas den judlag, jag i min skrift "Om behandlingen af lång vokal &c." uppställt (jfr numera den fårmulering, jag i Gesch. d. nord. spr. § 167, a jivit åt densamma), ock flera av dess "undantag" förklaras.

merna med resp. ändelse- ock rot-betoning. Men just denna väksling mellan de båda aksäntueringssätten ("akc. 2" ock "akc. 1") ledde tidigt till en utjämning till förmån för det vanligaste aksäntueringssättet. Fsv. *sadde*, *bodde* (för äldre *saþe*, *boþe*) kunna möjligen tålkas såsom beroende på en utjämning i motsatt riktning, men häremot talar dels den omständigheten, att dessa fårmer äro så unga (visa sig först äfter 1350), dels att *dd* här kann hava uppstått på analågisk väg (jfr Arkiv III, 333). Däremot höra säkert hit komparativer sådana som isl. *fǽrre*, *smǽrre* [1]), fsv. *miørre*, där biton än i dag saknas på grund därav, att komparativen alltifrån indoeuropeisk tid havt huvudtonen på rotstavelsen (jfr gr. *κρέσσων* till *κρατύς*, *θάσσων* till *ταχύς* [2]), got. *jûhiza* till *juggs* m. m.). Här skulle emellertid konsonantfördubblingen inträda även i följd av konsonantens sammanstötande med den långa vokalen jenom synkope av en mellanliggande obetonad (jfr åvan), såsom förhållandet är i några andra fall: jen. sg. f., dat. sg. f. ock jen. pl. av typen *grárrar*, *grárre*, *grárra*; de osynkoperade pronominalfårmerna *þeirrar*, *þeirre*, *þeirra* (jfr got. *þizôs*, *þizai*, *þizê*, *þizô*) förklaras osökt jenom antagande av analågi från adjektivböjningen (*grárrar* o. s. v.), som ju sednare även griper *þessar*, *-se*, *-sa* ock ombildar dessa fårmer till resp. *þessar(r)ar*, *-(r)e*, *-(r)a*. Likaså förstås lätt, att den osynkoperade komparativen isl. *fleire* kann i fsv. stundom ha fårmen *flerre* (jämte *flere*) i analågi med motsättningsordet *færre*. Även övriga, möjligen förekåmmande, fall, där i ett osynkoperat tvåstavigt ord dubbelkonsonant

---

[1]) Man väntar sig ock **ǿrre* "yngre" jämte *ǿre*. Men då detta ord är så ytterst sällsynt, beror det väl blått på en tillfällighet, att endast den sednare fårmen träffats, under det att de mycket vanliga *fǽr(r)e*, *smǽr(r)e* helt naturligt ha lätt för att uppvisa dubbelfårmer. Det kann till ock med hända, att *ǿre* utträngdes av *yngre*, innan det hann att utvecklas till **ǿrre*.

[2]) I Gesch. d. nord. spr. § 52, III har äfter koräkturläsningens avslutande insmugit sig de baråcka tryckfelen *θρατύς*, *τάσσων* för resp. *κρατύς*, *θάσσων*.

inträder äfter lång vokal, bero naturligtvis på analågibildning ock icke på här behandlade judlag. För att taga ett eksämpel. Nysv. *hötta* för fsv. *høta* (isl. *hóta*) utgår naturligtvis från pret. *høttadhe*, som redan i fsv. uppträder (se Söderwalls ordbok) jämte det mindre tydligt preteritalt bildade *høtte*, liksom *krystadhe*, *hæmtadhe*, *ændadhe* m. m. jämte *kryste*, *hæmte* o. s. v. Med förbindelsen lång vokal + *m* äger i fsv. ock fda. ett särsjilt förhållande rum (se Gesch. d. nord. spr. § 166, c).

Slutligen har vår judlag ett stort område för sin värksamhet i de sammansatta ord, där en på konsonant börjande sednare sammansättningsled ansluter sig till en på starkt betonad lång vokal slutande föregående led utan att av sin ursprungliga aksänt bibehålla ett minne ens i form av biton; vadan alltså det sammansatta ordet äger "akc. 1". Sådana fall äro i svenskan talrikt representerade. Jag anför från det nyare språket eksämpelvis: *fru-ckost*, *må-ffå*, *trä-ggård*, *sju-tton*, *ni-tton* (om dessas aksäntuering jfr Kock, Sv. akc. II, 394), *tre-tti*, *sju-tti*, *ni-tti*, *Sve-rr(i)ge* (där bristen på biton slutligen lett till synkope), *No-rr(i)ge* [1]), vulgärt *la-ggård*, *sy-nnål*, *blå-bbär*, *u-ssel* (ejäntligen samma ord som *o-säll*; fsv. *ūsal* ock isl. *ve-sall* äro båda sammansatta med *-säll* = *sǽll*, jfr fsv. *væ-sæll* ock dalmålets *wi-säll*; se för övrigt Gesch. d. nord. spr. § 52, I, b) m. m. [2]), av vilka eksämpel visserligen ett ock annat kann

---

[1]) Denna fårm utgår från det i analågi med *Svērike* bildade fsv. *Nōrike* (redan i HL.), yngre *Nōrighe*, ock är noga att sjilja från den gamla (från *Noregher* utgående) dativen *Nor(e)ghe*, som redan i Vgl. IV användes även som nom. ock ack., ock till vilken (redan i Conf. av SdmL.) en jenit. *Norghis* bildats. I det nysv. uttalet *Nårrje* hava båda bildningarna sammanfallit.

[2]) *Blaggarn* har nu "akc. 2". Är denna oursprunglig (såsom i vissa dial:s *sjúttòn*, *níttòn)*, så hör ordet hit. Månne även *skaffötes*? Äller beror dess *ff* på någon asimilatsjon? Det av Rydqv. IV, 340 jämförda *skakkr* passar äj på grund av sin betydelse (urspr. "halt", se min Urgerm. judl. § 34, 2), ock en assimilatsjon *kf* > *ff* är otjänd. Man tänker närmast på isl. *ská* = da. *skrå*, t. *schräg*, varom se Urgerm. judl. § 49, B, 2.

vara vacklande i fråga om aksäntueringen, men då vanligen också varierar mellan kårt ock lång konsonant [1]).

Liksom de nyss anförda nysv. orden i allmännhet icke beteckna den långa konsonanten jenom dubbelskrivning, detta visserligen väl till någon del i följd av nyss antydda vacklande uttal, men väsäntligen på grund av dels konservatism (t. e. skrivningen *Sverige*, som icke representerar någon näjds uttal), dels asosiatsjon med simplex, ett inflytande, som kann sträcka sig antingen blått till skriften (t. e. i skrivningarna *frukost*, *sjutio*, som väl aldrig så uttalas) äller även till själva uttalet; så kann man icke häller vänta att i fsv. skrift annat än undantagsvis finna konsonanten dubbeltecknad. Detta sednare bör, äfter vad åvan utvecklats, naturligtvis företrädesvis äga rum, då tjänslan av sammansättning i högre grad fördunklats, i följd varav asosiatsjon med simplex uteblir. Sådana fall äro fsv. *Nybbele* (Sv. R. A. Pergamentsbref III, 95) ock *hybbele* (i Synon. lib.) av *ný-*, *hý-bøle* (isl. *hý-býle*), där bristen på biton även föranlett övergången från *ø* till *e* såsom i *alskens* (t. e. Bildst.), *fatekr* (t. e. Kg. St.), *-tegher* (andra eks. hos Bugge, Arkiv IV, 128; Kock ib. V, 96 not) ock slutligen framkallat synkope i nysv. *Nybble*, *hybble*. Vidare *hæggume* (isl. *hégóme*), där andra sammansättningsledens aksäntreduksjon även bevisas av övergången *ō* > *u* såsom i *husbunde* för *-bonde*, prepos. *hus* för det vanliga *hos* (andra eks. hos Kock, Arkiv IV, 176 ff.). I fsv. *fattigher*, äldre *fattiker*, ännu äldre *fatyker* (jämte *fatøker*, *-tekr*, isl. *fátøkr*), bevisas reduksjonen av övergången *ȳ* > *i* såsom i *þigbili* Tibble, *Nybili* Nybble (jfr isl. *-býle* [2]). Hit hör ock *hassæte*

[1]) Företeelsen har naturligen även sin tillämpning (ehuru här än mera hindrad jenom asosiatsjon) i fråga om enklitiska ord äfter på starkt betonad vokal slutande ord. Så förklaras den i svenskt vardagstal åfta förekåmmande behandlingen av pronomina i fraser som *"stå på-ddäj!"*, *"kåm mämmäj!"*, *"han höll i-ssäj"* o. d.

[2]) I nysv. *fattig* beror den nuvarande bitonen på ultima därpå, att singularens tvåstaviga fårm anslutit sig till pluralens ock bestämda fårmens trestaviga, där ultima ägt ock äger biton.

(i UL.; yngre hdskr. ha *assæte*), antingen stående för judlagsenligt **hassete* (se Gesch. d. nord. spr. § 127, b, β) = isl. *hásete* (jfr fsv. *græs-sæte*, *drot-sæte*) på grund av anslutning till simplex ock andra ord på *-sæte*; äller också, vilket synes mig sannolikare, står fårmen judlagsenligt för **há-sate* (bildat såsom fsv. *drot-sate*, *undir-sate*) med vanlig övergång av *a* till *æ* i obetonad stavelse. Att ord på *-sæte*, *-sate* kunde förlora bitonen på sednare sammansättningsleden, framgår av utvecklingen av ordet *drot-sæte*, *-sate*, som sednare synkoperades till *drotzte* (varav vidare *drotzt* enligt Gesch. d. nord. spr. § 150, c). — I någon mån osäkert torde vara, om Vgl. I *qviggrind* hör hit (jfr *qvi*, isl. *kví*), ty den i Vgl. II förekåmmande skrivningen *qviþgrind* väcker en förmodan, att *gg* skulle bero på asimilatsjon av *ðg* såsom i fsv. *stagga* (*staþga*), *nøgga* (*nøþga*), *vreggas* (*vreþgas*), nysv. *fragga* (jfr. fsv. *fradha*), *bruggum* (*brudgum*), *glögg* (: *glödga*) m. m. Men detta är föga sannolikt, enär ordet då ryckes ur sammanhang med det dåck ögonsjenligen besläktade *kví* ock i stället blir etymolågiskt oförklarat. Fastmer har man väl att tänka sig det *qviþgrind* är en falskt etymolågiserande skrivning, framkallad därav, att man åfta skrev *staþga* (med anslutning till *staþugher*), *nøþga* (äfter *nøþ*, *nøþogher*) o. s. v., även då man uttalade *stagga*, *nøgga* o. s. v. Däremot hör nog fsv. *an(n)øþogher* (åftast med *nn*, se Rydq. II, 387; IV, 350 ock 455 not; V, 252) icke hit, tråts isl. *á-nauðegr*. Ty dels är det icke rimligt att antaga, det stavelsen *-nauð-* varit obetonad; dels har *annøþogher* för längesedan nöjaktigt förklarats så, att partickelfårmen *an* (urnord. *ana* på Möjebrostenen i motsats mot isl. *á*, urnord. *an* på Tjurköbrakteaten) här bevarats i en sammansättning, varför isl. *ánauðegr* antingen beror på anslutning till (resp. ny sammansättning med) den andra fårmen (*á*) äller också uppkåmmit av *annauðegr* på grund av huvudtonens läge på andra sammansättningsleden (jfr analåga eksämpel i Gesch. d. nord. spr. § 79), i vilket sednare fall

dåck vokallängden i *á-* (om den värkligen är från handskrifter styrkt) måste bero på inflytande från simplex *á* ock andra sammansättningar [1]).

Av isl. eksämpel på hithörande sammansättningar må anföras *tottogo*, *tuttugu* (om vars bildning jfr Gesch. d. nord. spr. § 195, 1 ock Arkiv III, 10 not) ock *þrettán*. Nu är visserligen sannt, att *trätton* i nysv. har biton på ultima, varför det icke tyckes böra höra hit. Men denna svårighet kann lätt undanröjas. Kock har nämligen (Sv. akc. II, 394 f.) framhållit, att räkneorden 17—19, som i isl. ock annorstädes nårmalt ändas på *-tián*, av gammalt saknat ock på många håll ännu sakna biton på ultima, ock att detta måste stå i kausalsammanhang med bildningen på *-tián*. Vidare har Gislason (Aarbøger 1879, s. 160 ff.) jort i hög grad sannolikt, att även räkneorden 13—16 en gång ägt (uteslutande äller — äfter min mening — alternativt [2]) fårmer på *-tián*, av vilka vi äga spår i det en gång uppvisade *fiórtián-de* ock, som jag tror, även — indiräkt — i det hittills oförklarade fsv. *saxtan* (jämte *sæxtan* ock *siaxtan*, *siæxtan*). Fårmen *saxtan* tycks vara spesiällt västgötsk, men är så vanlig (i Vgl. I icke mindre än 17 sitat, se Karlsson, Arkiv I, 389), att man icke ett ögonblick kann misstänka den för att bero på felskrivning. Jag förmodar, att den utgår från ett **siaxtian*, som jenom disimilatsjon avlägsnade antingen det första *i* ock således blev **saxtian* (liksom isl. *siautián* får bifårmen *sautián*, *seytián* ock Älfdalsmålets *siuttiå* motsvaras av Orsamålets *sutto* för äldre **suttio* 17) äller också det andra *i*, vilket ledde till *siaxtan* (liksom isl. *siautián* även har bifårmen *siaután*), en fårm som dåck även kann bero på analågi äfter

---

[1]) Kannsje hör fgutni. *nussi* "nyss" hit, i så fall sammansatt av *nu* ock den framhävande partickeln *-si*, som sålunda får anses kunna hava saknat biton, något som skulle bidraga till en nöjaktig förklaring av *ss* i flera fårmer av pron. *sasi (þessi)*.

[2]) Jfr nämligen *þritaunta* redan på Rökstenen (se Arkiv III, 25 f.).

andra räkneord på *-tán* äller t. o. m. vara en gammal bifårm. Det åvan förutsatta **saxtian* måste emellertid naturligtvis ersättas av *saxtan* på samma gång ock samma sätt som *-tián*-fårmerna ersattes av *-tán*-fårmer i räkneorden 17—19, som i isl. ock Älfdalsmål ha den förra, i fsv. ock Mora- samt Orsa-mål den sednare bildningen. Då nu, äfter vad här utvecklats, faktiskt är, att 14, 17—19 en gång ägt (uteslutande äller alternativt) fårmer på *-tián*, ock det samma äfter all sannolikhet varit förhållandet med 16; så är det icke för djärvt att antaga, det även 13 en gång ägt en fårm på *-tián*. Denna blir judlagsenligt **þrettián*, yngre analågiskt *þrettán*. Nysv. *trätton* har liksom *sjutton*, *nitton* från de ursprungliga *-tán*-fårmerna lånat *-ton*, som förutsätter starkt bitonigt fsv. *-tān* (varav *-tån*, sedan förkårtat *-ton*, liksom ock många, ja kannsje de flästa sv. diall. nu uttala 13, 17, 19 med biton. Däremot har t. e. Fryksdalsmålet, som bevarat den ursprungliga bitonslösa aksäntueringen hos 17—19 (men icke 13, 14 ock 16, där den väl mycket tidigt uppjivits), även till 14 ock 15 överfört den ändelse *-tan* (av fsv. icke-bitonigt *-tān*), som är judlagsenlig i *sjöttan*, *attan*, *nittan* ock i alternativfårmerna av 13, 14 (ock 16).

Hit hör väl ock Tors namn *Hlórriðe*. Ordet är nog en sammansättning med *-riðe* "en som färdas" (jfr åvan s. 312 not), men första sammansättningsleden kann icke, såsom Falk (Beitr. XIV, 17) antar, vara ett **hlóð*, ty *ðr* asimileras icke till *rr*, ock *r* kann icke bli *rr* äfter *hló-*, om detta är ett ursprungligt *hlóð-* (av **hlóða-*), vars *ð* bårtfallit före *r* (såsom i *Hrérekr*, *þiórekr*, *lýritr* m. m. d.). För att kunna förklara *rr* måste man utgå antingen från en första sammansättningsled *hlór(a)-* (jfr det mytiska namnet *Hlóra*?) äller, vilket synes mig vara att föredraga, från *hló-*, som väl är att sammanställa med fht. *hlôjan*, ags. *hlôwan* "ryta, böla, vråla, gny", lat. *clā-mor* "rop", *clā-rus* "som är i ropet" m. m. (se Bremer, Beitr. XI, 268, 278). *Hló-rriðe* blir sålunda unjefär

"den som färdas med stort gny", ett synnerligen lämpligt namn på åskans gud.

Slutligen må från forndanskan anföras *a-ssvaru-eþ* (jämte *a-sværu-eþ*, påvärkat av *sværia*) ock *a-ssøres-eþ*, där sammansättningen med *eþ* bidragit till upphävandet af den biton, som ursprungligen tillkåmmit sednare sammansättningsleden i *a-svara, a-søre.*

IV.

I Gesch. d. nord. spr. § 99, b ock § 140, c har jag påpekat ett nytt fall av brytning i de fornnordiska språken, varav spår visa sig i fsv. ock fda. redan något före 1300, i fno. åtminstone redan på 1300-talet. Vokalen *y* — hurusomhälst den må hava uppstått — övergår nämligen till *iu* omedelbart före *r* äller, mera sällan, *l* med följande konsonant. Att *y* i dessa ställningar icke alltid brytes, framgår av fsv. *myrker*, *myrþa*, *fyrst*, *fylla*, *sylt* ock många andra eksämpel, där icke ens en bifårm med *iu* kann — åtminstone ännu — uppvisas; ock det är tydligt redan av den omständigheten, att även bland de ord, som uppvisa brytningen, många finnas, som åfta äller åftast uppträda med *y* (äller därav härlett *ø*) ända intill våra dagar. Det är mig emellertid för närvarande omöjligt att på grund av föreliggande material — som utan tvivel kann med tiden betydligt ökas — avjöra, vilken äller vilka ytterligare betingelser krävas för att brytningen före *r*, *l* + kons. skall inträda; men så mycket förefaller mig på grund av företeelsens vidsträckta spridning vara säkert, att den inskränkning, som bör jöras i den åvan jivna fårmuleringen av judlagen, svårligen är av jeografisk natur. Å andra sidan äro de eksämpel, jag funnit, redan nu så många ock delvis så säkra, att man icke kann tvivla på själva faktum, att en dylik judlag eksisterar, vilken det må vara framtiden förbehållet att alldeles eksakt fårmulera. Nu till eksämplen, för vilka — åtminstone vissa av

dem — det är av nöden att erinra om, det i yngre fsv. *iu* före *r* + kons. måste övergå till *io* (likaväl som *u* till *o* i denna ställning, t. e. *urþu* : *vordho*, *smurþi* : *smordhe*, *spurt* : *sport* o. s. v., se Gesch. d. nord. spr. § 138, *a*), ock att detta *io* sedan, liksom det jenom brytningen av *e* (ock dialäktiskt även av *i*) uppkåmna, utvecklas till *iø*, detta i vissa dialäkter även före *rdh* ock *rt*, i vilken ställning annars vanligen denna övergång uteblir (jfr Upplandslagens *iørþ*, *hiørþ* för *iorþ*, *kiorþ* ock i en finsk handling av 1496 *i fiørd* för *i fiord*, se Söderwalls ordbok).

Allmänna äro i fsv. följande fårmer: *skiurta* av **skyrta*, fg. *scyrta*, isl. *skyrta* av ett **skurtr*, fht. *scurz*, ags. *sceort* "kårt", varav även isl. *skorta* "tryta", *skortr* "brist"; *kiurtil*, y. *kiortil* av **kyrtil*, isl. *kyrtell* av **kurtr* (vartill fg. *kurtil* tyckes hava anslutit sig), *kortr*, detta ytterst väl lån från lat. *curtus* (jfr dåck det nyss nämda **skurtr* med samma betydelse ock väsäntligen samma fårm, se Urgerm. judl. § 49, anm. 1); *fæ-giurdhil*, *-giordhil* av *-*gyrþil*, isl. *(fé)gyrðell*, ags. *gyrdel*, fht. *gurtil*; **giurþa*, y. *giordha* av **gyrþa* (sent *gørda*, se Söderwalls ordb.), fg. *gyrþa*, isl. *gyrða*, ags. *gyrdan*, fs. *gurdian*, fht. *gurten*, med dess pret. fsv. *giurþe* (isl. *gyrða*) ock part. pret. fsv. *giurþer* (isl. *gyrðr* [1]). Sällsynta äro (se eksämplen hos Söderwall ock Rydqvist) följande: *biurd* (*byurd*), *biørdh* på 1400-talet jämte ock av *byrþ*; *kiurkia* (redan i Vgl. I, 2 gånger; samma fårm förutsättes av Vätö-målets *kjörkjä*, se nedan) jämte *kyrkia*; *diurkæ* (i Cod. C av UL., omkr. 1350) jämte *dyrka*; pres. *spiurs* (Dalalagen)

[1]) Naturligtvis höra fem. *giorþ* (isl. *giǫrð*, got. *gairda*) ock mask. *fægiorþer* icke hit, då de — såsom redan påpekats av Kock, N. Tidsskr. f. Fil., N. R. VIII, 284 f. — aldrig hava *iu*, utan redan i ä. fsv. *io*, vilket (såsom isl. ock got. visa) uppkåmmit jenom brytning av *e* (varför Söderwall i sin ordbok med orätt uppfört dem med *iu*-fårmer, dåck med frågetecken). Å andra sidan har — såsom av åvanstående torde framgå — Kock orätt, då han tyckes anse *io* i *fægiordhil* vara uppkåmmet på samma sätt, ock då han anser denna fårm vara ursprungligare än *fægiurdhil*.

för *spyrs* av *spyria*; adj. *skiulder* (Vgl. I, 2 ggr) jämte *skylder*; *miulna* (Vgl. I, 3 ggr) jämte *mylna*. Från sv. diall. kunna anföras det tämligen spridda *juling* (med tjåckt *l*) "herde" av fsv. *hyrþinger*, Vätö-målets *fjörti* av *fyrti*, *kjörkjä* av *kyrka*, Bromålets (ävenledes i Uppland) *stjörkä* "styrka", *fjörk* "fyrk", *jörke* "yrke" (anförda hos Schagerström, Sv. Landsmålen II, 4, s. 8) ock Fryksdalsmålets *tjussbär* (fsv. *kyrsebær* "tjörsbär"; se min Fryksd. ljudl. § 93).

Från danskan må anföras: fda. *thiurt* (AM. 187, 8:o, 2 ggr, se Kock, Fsv. lj. 465 not; förekåmmer emellertid redan i Harpestreng en gång), neutr. av *thyr* "tårr"; *hiørde* (Bibelöversättningen) jämte *hyrde*; nyda. *kjørne* = isl. *hyrna*; *tjørn* = isl. *þyrner*.

I fornnorskan uppträder företeelsen i de östlänska skrifterna, t. e. namnet *Giurðer* = *Gyrðr*; *hiurder* (redan 1338) jämte *hyrðir*, *hirðir*; *kiorkia* jämte *kyrkia*; *miulnare* ock *mylnare*; *kiulna* ock *kylna*; *lykiul* av *lykyll*, *-ill*; *mykiul* av *mykyll*, *-ill*; *kætiul* av *kætyll*, *-ill* (se sitatställen hos Fritzner, Ordbog, 2 uppl., ock J. Storm, Norvegia I, 104, 106). Har den tillhört även någon isländsk (västnorsk) dialäkt, ock är i så fall icke nyisl. *kjurr* = *kyrr* ock *jurt* = *yrt* hithörande?

Vad redan anförts torde vara tillräckligt för att visa, det icke mycket är vunnet med att — såsom Kock, N. Tidskr. f. Fil. N. R. VIII, 284 ff., jör — för ett ock annat fall, såsom *giordha* (ock pret. *giurþi*), *fægiurdhil*, *-giordhil*, uppställa en spesialförklaring (för övrigt, åtminstone för det sednare ordet, icke fullt tillfredsställande), då dels en annan måste sökas för alla de övriga fallen, dels även de förra otvunget foga sig äfter den för de sednare jällande regeln. Icke häller är det själ i att med Kock, Sv. Landsmålen II, 12, s. 2 f. not, fatta ett ock annat hithörande fsv. *iu*, t. e. *skiulder* ock *diurkæ*, såsom en abnårm (om ock förklarlig) stavning av *y*-judet, då eksämpelvis *diurkæ* är till sin bildning alldeles likställt med Vgl. I:s *kiurkia*, som icke järna kann misstän-

kas för att icke återje ett värkligt uttal, enär ju Vätömålet har *kjörkjä* ock Bromålet de analåga *stjörkä*, *fjörk*, *jörke*. I alla händelser är det endast mycket få av åvan anförda eksämpel, som kunna drabbas av en dylik misstanke, äftersom ju de flästa motsvaras av ett ännu befintligt uttal i riksspråket äller dialäkterna.

V.

I yngre fornsvenska bårtfaller *n* före *s* i obetonad stavelse (Gesch. d. nord. spr. § 170, 5). Eksämpel härpå äro:

Namnet *Lars* av *Lare(n)s*, *Larentz* jämte *Lauri(n)s*, *Laurinz* (lat. *Laurentius*). Den enstaviga fårmen beror på ordets proklitiska användning framför ett annat namn, som innebär att även första stavelsens aksänt försvinner, varför synkope av ultimavokalen måste inträda äfter den allmänna för y. fsv. jällande synkoperingsregeln, att av två på varandra följande obetonade stavelser den synkoperas, som står närmast intill en huvudtonig stavelse (anf. st. § 150). På samma sätt hava andra enstaviga namnfårmer uppstått, såsom *Nil(i)s* av *Nīclis* (*Nicolaus*), *Matt(i)s*, *Bæn(di)kt*, *Ia(ko)p* äller *Iæ(ko)p* — varav *Iæppe*, som i nysv. lagts till grund för en hop högst nonchalanta "kurzname"-bildningar av typen *-ppe: moppe* av *mops*, *Joppe* av *Josef* (obs. fsv. *Josep*) m. m., ja i studäntslang *Vippe* för *Victorin*[1]) — *Er(i)k*, *Ja(ha)n* — varav *Janne* liksom *Manne* av (*E*)*manuel* ock i analågi med dessa båda även *Manne* för *Magnus*[1]) — *Han(ne)s* av (*Jo*)*hannes*, *Mans* äller *Mons* av *Mangs*, *Mongs* (liksom *ænsker*, *alztins*, *ynska*, *ænslika*, jenit. *gans* för resp. **ængsker*, *alztings*, *yngska*, *ængslika*, *gangs*, se Söderwalls ordbok; jfr samma övergång *ng* > *n* före andra dentaler i t. e. *Bænt*, neutr. *gænt*

[1]) På samma obesvärade sätt bildas i nysv. hela massor av "Kurznamen", t. e. äfter *Mutte* (fsv. *Mattis* av *Mattias*), *Knutte* (*Knut*) sådana som *putte* (*pudel*); äfter *Kalle* (*Karl*, dial. uttalat *Kal*), *Pålle* (*Pål*), sådana som *Julle* (*Julius*), *Pälle* (*Pär*), *Ville* (*Vilhelm*), *Olle* (*Olof*), *Grålle* (*grå*), *Malle* (*Mal-*

för *Bænkt*, *gænkt*; pret. *flænde*, part. *sprænder*, *gandagher* för *flængde*, *sprængder*, *gangdagher*; *forgænliker*, *ganliker* för *forgængliker*, *gang[n]liker*; ock sv. diall. *san[k]te Pär*, *hin[g]st*, *pin[g]st* m. m.), *Jon(i)s*, *Jøn(i)s*, *Jæn(i)s* m. m.

De på detta sätt uppkåmna enstaviga namnen *Mans*, *Mons*, *Hans*, *Jons*, *Juns* (fsv. *Iunis*) *Jöns*, *Jäns* råka i sin tur, då de stå obetonade framför annat namn, ut för åvannämda judlag om *n*:s bårtfall före *s*, ock från dessa *n*-lösa fårmer utgå de dialäktiska, till stor del redan i fsv. tid uppvisbara (se t. e. Diplomatarium Dalekarlicum, register s. 21; Sv. Riksarch. Pergamentsbref III, 218) fårmerna *Masse*, *Måsse*, *Hasse*, *Josse*, *Jusse*, *Jösse*, *Jässe* [1]), bildade äfter den vanliga "kurzname"-prinsipen. I ett par fall tror jag mig kunna påvisa, att de *n*-lösa enstaviga fårmerna uppträda även i riksspråket. C. F. Dahlgren har som bekant i sin dikt Vårbäcken det kuriösa uttrycket: "Sjön, han är en dummer *gös*". Ingen torde vilja godtjänna den betydelse ock användning, som här anvisas åt fisknamnet *jös*. Fastmer torde vara tydligt, att här föreligger en — från författaren äller koräkturläsaren härstammande — misslyckad etymolågisk skrivning i stället för "dummer *Jös*", d. v. s. "dummer Jöns", jenom vilken lätta täkstemendatsjon uttrycket blir icke blått

lander); äfter *Svante* (troligen förkårtat av *Svantepolk)* sådana som *Svänte (Sven)*, *Bryntc (Brynjulf)*, *Brunte (brun)*, *Jonte (Jon)*, *Mante (Emanuel)*; äfter *(sotar-)murre* (troligen utgående från *morian* med anslutning till [*skorstens*-]*mur)* sådana som *Murre (Morits)*, *Pirre (Petter*, med påvärkan av fr. *Pierre*?; även i stället för *Pär Reinhold)*, *Birre (Börresen)*, *Kurre (Karl Reinhold)*; äfter *Masse (Mats, Mass)*, *Måsse (Måns)*, *Hasse (Hans)*, *Josse (Jons)*, *Jusse (Juns)*, *Jösse (Jöns)* — om vilka se åvan — sådana som *Esse (Esajas)*, *Nisse (Nils)*, *Lasse (Lars)*, *Bisse (Bismarck)*, *prisse* (troligen av *prins*, använt som hundnamn), m. m. d.

[1]) Förekåmsten av fårmerna *Jösse* ock *Jässe* jämte varandra torde möjligen vara anledningen till, att såsom populärt namn på haren *Jösse* uttrangt ett äldre **Jässe*, som kann förutsättas på grund av no. dial. *jase* hare. Detta står väl för **hjase* av **hese* (obl. **hiasa)*, en avjudsfårm till t. *hase*, sv. *hare*. Isl. *here*, fsv. *hære* kann antingen ha *ę*, *æ* jenom *R*-omjud äller möjligen gammalt *e* såsom *jase*, i så fall obrutet (judlagsenligt i nom. sg.).

begripligt utan även gammalt välbekant (jfr t. "dummer *Hans*", d. *dumrian* < dummer *Jan*). Vidare torde man med själ kunna misstänka, att bakom det lindriga glåpordet *dalmas* döljer sig ett *Dal-ma(n)s*, d. v. s. Måns från Dalarna. Att *Måns* — liksom *Jöns* — användes som ett lindrigt okvädinsord, är bekant från flere dialäkter; jfr sådana uttryck som: "Nu var du allt en riktig Måns" o. d.; jfr ock okvädinsordet *dål-måns*, om vilket se Rydq. VI, 81. *Ma(n)s* utgår naturligtvis närmast från fsv. *Mangs* (se åvan) av *Magnus*, under det *Må(n)s* närmast ansluter sig till fsv. *Mons*, *Mongs* (en fårm som ännu är bevarad i dalmål, t. e. i Orsa) av det *u*-omjudda fsv., fda. *Mogens*, isl. *Mǫgnús*.

När ett ord med biton på ultima ingår som första sammansättningsled, förlorar det sin biton, vadan i ty fall vår judlag kåmmer att tillämpas, därest ultima innehåller *ns*. På så sätt förklaras ortnamn sådana som *Hemmesdynge* av äldre *Hemmendtzdynde*; *Hemmestorp* av *Hemindstorp*, *Hemingstorp*; *Hermestorp* av *Hermenstorp*, *Hærmænstorp*, *Hermanstorp* (sitat hos A. Falkman, Ortnamnen i Skåne, s. 138 f.); skån. dial. *supesmat* (Kock, Unders. i sv. spr., s. 64) av **supanzmater;* o. d. Naturligtvis har åfta asosiatsjon med simplex föranlett bevarandet, resp. återinförandet av *n*. Endast nysv. *onsdag* är mig oklart. Fsv. *oþins*-, *oþens*-, *oþuns-dagher* borde i y. fsv. ha jivit upphov till ett **odhesdagher* (varav nysv. **osdag*), hälst asosiatsjon med simplex *Oþin* här icke järna kann — åtminstone i yngre tid — hava jort sig jällande, enär väl detta ord tidigt utdog ock i alla händelser väl snart rycktes ur sitt sammanhang med namnet på dagen.

Då en kasusfårm med biton på ultima träder i en innerlig förening med en omedelbart föregående obetonad prepositsjon, försvinner åfta bitonen (judlagsenligt väl alltid, såsom bevisas av isolerade fårmer), t. e. *till-baka*, *till-salu*, *för tusan* m. m. (se Kock, Sv. Akc. I, 103 f.). Härav förklaras *n*:ets förlust i sådana y. fsv. sammanställningar som *i fa-*

ste(n)s, *i affte(n)s* av *fasta(n)*, *afton* (se sitaten i Söderwalls ordbok); jfr ock da. *i morges* jämte *morgen*. Att ultima här mistat bitonen, framgår även av vokalförsvagningen *a*, *o* > *e* (se Gesch. d. nord. spr. § 145, b ock där anförd literatur) samt av synkopen i nsv. *i mårse*, *i afse*[1]). Den älsta literära fårmen av sistnämda, hittills icke närmare utredda, bildningstyp är det redan från slutet av 1300-talet uppvisade fsv. *j aftonse* (se Schagerström, Arkiv IV, 339). Då *aftons* tydligen är en jenitiv, ock då denna icke järna kann vara föranledd av det föregående *i*, så bör den vara framkallad av det följande *e*, i vilket man då med själ väntar att finna ett substantiv. Jag föreslår att idäntifiera detta med fsv. subst. *e* (om ock detta skulle vara lån från tyskan; jfr Söderwalls ordbok), got. *aiw-s* "tid", fsv. adv. *e*, *æ*, isl. *ei*, *øy*, *é*, *ǽ*. Sålunda bleve *i afse* = "i aftons tid", som på bästa sätt förklarar både bildningen ock betydelsen. Även om man utgår ifrån, att mot got. *aiw* svarar judlagsenligt (i dylik ställning) isl. *øy* (se Gesch. d. nord. spr. § 38, b, *a*), så blir resultatet av judutvecklingen här detsamma, ty jfr förhållandet isl. *Skánøy* : sv. *Skåne* (fsv. *Skane*, *Skanø* liksom *Ase*, *Asø* m. m.. jfr åvan s. 329).

Advärbet *forgives* är judlagsenligt utvecklat ur det något äldre *forgivins*. Däremot är väl bifårmen *forgæves* diräkt beroende på mlt. *vorgeves* (jämte *vorgevens*).

[1]) Jfr ock den ångermanländska aksäntueringen av *i vintras*, *i höstas* ock *i våras* utan biton på ultima (Kock, Sv. Akc. II, 406).

27 januari 1890.

Adolf Noreen.

Ginnungagap i Mythologien og i Geografien.

Adam af Bremen skildrer i sin "Beskrivelse af Nordens Øer" (den 4:de Del af hans Hamburgiske Kirke-historie) Øerne nordenfor (vestenfor) Norge: Island, Grönland, Haalogaland og Vinland, og citerer om den sidste en Ytring af Kong Sven Estridssön, hvortil han föier: "Hinsides denne Ø, sagde han (nemlig Kong Sven), findes intet beboeligt Land i hint Ocean, men alt er fyldt af uudholdelig Is og umaadeligt Mörke. Derom taler ogsaa Marcian, idet han siger: Hinsides Thule en Dagsreise tilsös er det frosne Hav. Dette prövede ogsaa nylig Nordmændenes erfarne Konge Harald: han undersögte det nordlige Oceans Vidde med sine Skibe, men da Mörket udbredte sig foran den svigtende Verdens Gab (caligantibus ante ora deficientis mundi finibus), undgik han med Nöd og neppe den umaadelige Afgrunds Svælg ved at vende sine Skibe" (. . . . vix salvus evasit [1]).

Om dette Harald Haardraades Forsög paa at trænge frem i Ishavet nordenfor Norge til "Verdens Ende", ved vi ellers intet; det kan ikke heller af Citatet med Sikkerhed sees, om ogsaa dette er fortalt Adam af Kong Sven saaledes som den först citerede Sætning. Derimod synes en hidtil upaaagtet Note til dette Sted i en tabt Codex at give nærmere Oplysninger til dette Steds Forstaaelse. Et af Hovedhaandskrif-

[1]) Adami gesta Hammaburgensis ecclesiæ pontificum ed. Waitz (Hann. 1876) l. IV c. 38.

terne af Adams Værk er den kjöbenhavnske Codex No. 2296 i gl. kgl. Samling, skrevet omkring 1200 i eller nær Hamburg (No. 4); af dette blev der vistnok allerede i 13:de Aarhundrede gjort en Bearbeidelse, som i 16:de Aarhundrede benyttedes af Erp. Lindenbruch, men senere er tabt (No. 5). Dette tabte Haandskrift havde allerede i Middelalderen faaet tillagt nogle Scholier, som er os bevarede dels i et Haandskrift fra c. 1434 fra Gottorp (No. 7 c; nu i Kjöbenhavn, kgl. Bibl., gl. Saml. 718 fol.), dels i en Hamburgsk Afskrift fra 16:de Aarhundre (No. 7 a). Den omtalte Scholie citeres i Waitz's Udgave efter den sidste Afskrift; jeg har undersögt Stedet i det Kjöbenhavnske Haandskrift, som synes at give mere ægte Læsemaader. Scholien lyder her (lige efter det S. 340 citerede *evasit): Istud eciam dixit quidam notabilis* (ikke *nobilis) Carthusiensis presencium scriptam* (Feil for *scriptori), et est verum. Etur* (Feil for *Dicitur) iste locus in eorum ydyomate Ghinmendegop. miles uero capitaneus regis dicebatur olyden helghesson, nauta uero Gunnar* (ikke *Gunac*, som Waitz) *raswen* (ikke *Caswen*, som Waitz).

Ghinmendegop er tydeligvis skrivfeil for *Ghinnungegap*. Skrivemaaden *gh* i **Ghinnungegap* og i Helghe samt Vocalen *e* i *raswen* synes at tyde paa, at Notitsen stammer fra dansk (ikke norsk) Kilde; den "anseede Kartheuser" har altsaa været en dansk Munk (fra Aarhus [1]), som da rimeligvis har opholdt sig en Tid i Norge. Han maa have levet senest i 14:de Aarhundrede, thi senere vilde i Dansk *gap* være blevet til *gab;* han kan heller ikke have levet *för* 14:de Aarhundrede, thi "Gunnar raswen" er aabenbart identisk med en bekjendt Bergenser *Gunnarr rásveinn*, som levede i förste Trediedel af 14:de Aarhundrede. Han var Hirdmand hos Kong Haakon Magnusson og for i kongeligt Ærinde to Gange

[1]) I Danmark fandtes i Middelalderen kun ét Kartheuserkloster, nemlig Aarhus; i Norge intet. [2]) Munch, N. F. Historie, Unionsperioden I 25.

til Island, c. 1315 og 1319—20; han levede i Bergen endnu 1329 [1]) og har för sin Död af sit Gods grundlagt et Alter i Domkirken i Bergen. Grunden til, at en Person fra 14:de Aarhundrede er optaget i en Beretning fra Harald Haardraade, kan vel være at söge i hans Tilnavn *rásveinn*, der vistnok ogsaa rigtigt oversættes *nauta* (af *rá*, Skibsraa); han vilde altsaa passende kunde bruges i en Fortælling om Farer paa Söen. Deraf tör man maaske slutte, at vi i Scholien har et Brudstykke af en uhistorisk Digtning fra 14:de Aarhundrede om et Sötog paa Harald Haardraades Tid. Navnet "Olyden Helghesson" bliver da ikke saa paafaldende; vistnok er *olyden* (= isl. *úhlyðinn)* ikke noget virkeligt Navn, baaret af en historisk Person, men i en romantisk Fortælling vilde dog et saadant Navn være brugeligt i Lighed med saa mange andre oprindelige Tilnavne paa *ú-*, der efterhaanden er blevne til Navne f. E. *Úblauðr*, *Úfeigr*, *Úrøkja*, *Úspakr*, *Útryggr*, *Úsvífr*, *Úþyrmir* o. l.

Beretningen om Olyden Helgessön og hans Kammerat Gunnar Raasvein har skildret en Söreise i det nordlige Ocean, hvor man er tvungen til at vende om, fordi man ved Verdens nordlige Ende holdt paa at styrte ned i Afgrunden, i "Ginnungagap". Forudsætningen for dette Sagn er aabenbart, at den beboede Jord tænkes som en flad Skive, omgivet af Havet; naar man seiler tilstrækkelig langt mod Nord, vil man tilslut naa til det Sted, hvor Havet ophörer og hvor man risikerer at styrte ned i Afgrunden. Denne Afgrund tænkte man sig i 11:te Aarhundrede (og vel ogsaa senere) i Nord for Norge, hvilket vil sige, at man dengang ikke kjendte Havets Udstrækning mod Nord og ikke vidste om nordligere Lande.

Det er altsaa den samme kosmiske Opfatning, som kjendes fra Völuspá och fra Snorra-Edda. I Völuspá V. 3—4

[1]) Dipl. Norv. II no. 169 og 172.

(Bugges Udgave) skildres Tilstanden för Jorden blev til: der var ikke Sand eller Sö eller svale Bölger, ikke Jorden eller Himmelen oventil, og ikke Græs, men kun — Ginnungagap, indtil Börs Sönner löftede Jorden op og skabte den "herlige Midgaard". Denne Forestilling er nær beslægtet med Vafþrudnismál 21, hvorefter Guderne skabte Jorden, Havet, Bjergen og Himmelen paa engang af Ymers Krop, Blod, Ben og Skalle. Man tænkte sig altsaa Ginnungagap som Urstoffet og opfyldt af Ymer; hvor dennes Legeme udbredtes, der blev Ginnungagap fyldt; men hvor Grænserne af Jord eller Hav mödte op, der maatte man stöde direkte paa det underliggende Ginnungagap. Vore Forfædre, som mod Vest og Nord havde Grænser til Havet, maatte tænke sig dette endende et Sted ude i det fjerne, — og her kunde man da være udsat for at stöde paa Ginnungagap. Den Opfatning, som Snorre i Gylfaginning (cap. 5) giver af Verdens oprindelige Tilstand, er ikke væsentlig forskjellig herfra, — jeg bortser fra at han om Livets Oprindelse fölger andre Kilder og at han i den gamle Naturmythe har indfört en skabende Magt, som Mythen aabenbart ikke kjendte (med krapti þess er til sende hitan, SnE. I 42[19]) —: "*det* Ginnungagap, som (ɔ: den del af G., som) vendte mod Nord, fyldtes med Isens og Rimets Tyngde, med Damp og Uveir, men den sydlige Del af Ginnungagap lettedes mod de Gnister, som flöi fra Muspelheim", — og da Rimet og Heden mödtes, opstod saa Ymer og Audhumbla o. s. v. Ogsaa for Snorre er altsaa Ginnungagap det uhyre Verdensrum, i hvis nordlige Dele huser Is og Rim og i hvis sydlige Ilden brænder. Forestillingen her udgaar fra de klimatiske Forhold, som Nordboerne i sine Hjem i det nordlige Europa kjendte (Kulde i Nord, Varme i Syd), og det er altsaa ogsaa forsaavidt ganske overensstemmende med de naturlige Forhold, at de maatte tænke sig Ginnungagap noksaa nær — udenfor deres egne Have.

I den senere Middelalder finner man "Ginnungagap" som geografisk Navn flyttet mod Vest, og det forekommer mig let at se, hvorfor denne Flytning er foregaaet og hvorfor det netop er anbragt i Vest. I det 9:de Aarhundrede, förend man kjendte den skandinaviske Halvös Udstrækning mod Nord og Øst, har man vistnok tænkt sig Jotnernes Boliger i Nord og Øst, paa de yderste Kanter af sine egne Lande; men efterat man omkr. 880 havde omseilet Nordkap og Lapland og var naaet til "Bjarmerne", maatte Eventyrets Skikkelser flytte — længer mod Nord. Der maatte altsaa opstaa Sagn om et "Jotunheimar" i Nord for Norge, adskilt fra dette ved et stort Hav. Denne Forestilling antydes allerede i Adam af Bremen's Beretning om Friserne c. 1040, som efterat have været nær ved at falde i Nordishavets "Chaos" landede i et Fjeldland, hvor de blev forfulgte af overmenneskelige Cykloper (= Jotner), og videre udviklet har vi den samme Lære omkr. 1200 hos Saxo Grammaticus, som i Nord for Norge og adskilt derfra ved Havet har et ukjendt Land, ikke bebygget af Mennesker, men hvor Trolde huser (eandem a septentrione regionem ignoti situs et nominis intuetur, humani cultus expertem, sed monstrosæ novitatis populis intuentem) [1]. Den omtrent samtidige Historia Norvegiæ udförer dette ved at fortælle om, at mellem Bjarmeland og Grönland er et Land, hvor Sömænd, som fra Island skulde seile tilbage til Norge, har landet og fundet "homines miræ magnitudinis", eller at dette Land er fuldt af Is og sender store Isbjerge ud i Havet til stor Fare for de Sömænd, som fra Norge skal reise til Grönland [2]. Det er rimeligt at her mythiske Forestillinger har blandet sig med virkelige Opdagelser i disse Farvand, f. Ex. af Spitsbergen; thi i 1194 noterer de islandske Annaler Opdagelsen af "Svalbardi", — et Land som ifölge geografiske Optegnelser fra 13:de Aar-

---

[1]) Saxo ed. Müller p. 18. [2]) Monumenta hist. Norv. p. 75 og 79.

hundrede laa 4 Dagsreiser i Nord for Islands Nordostspids Langenæs [1]). Man tænkte sig derfor allerede i 13:de Aarhundrede Bjarmeland i det nordlige Rusland strække sig langt i Nord og derfra skyde sig mod Vest, indtil det blev forbundet med Grönlands Ubygder (d. e. Østgrönland), som man troede at naa allerede en Dagsreise nord for Kolbeinsey (udenfor Eyjafjörðr i det nordlige Island); mellem Grönland og Bjarmeland havde man da "Hafsbotn" eller "Septentrionalis sinus", senere "Trollebotn" [2]). Man sagde, at "fra Bjarmeland gaar ubyggede Lande over Nord-ætten, indtil Grönland begynder." Denne Forestilling holdt sig gjennem hele Middelalderen; ved den danske Geograf Claudius Clavus og hans efterfölgere trængte den ind i den europeiske Kartografi og holdt sig egentlig her endnu gjennem hele 16:de Aarhundrede, indtil Hollænderne opdagede Spitsbergen (1596) og lærte at adskille dette fra Grönland. Dermed var det givet, at "Hafsbotn" eller "Trollebotn" maatte fortrænge "Ginnungagap" fra Nordishavet; hvis dette skulde geografisk fixeres, maatte der söges en anden Plads.

Hidtil have vi fulgt en Udvikling, som naturlig gav sig selv af Nordboernes Kjendskab til deres egne Farvand; men denne blev ogsaa paavirket af de europeiske geografiske Forestillinger, som stammede fra den klassiske Oldtid. Man tænkte sig fremdeles den beboede Jord (de tre Verdensdele) omgivet af Verdenshavet, og da Grönland ved den supponerede Forbindelse med Bjarmeland kom til at blive et Led af det europeisk-asiatiske Fastland, opstod hos Nordboerne Spörgsmaalet om, hvor Verdenshavet trængte ind i Landmassen. Nu kjendte man i Syd for Grönland Landene Helleland, Markland og Vinland og vidste, at disse Lande strakte sig langt mod Syd; det laa altsaa nær att spörge om noget

[1]) Landnáma I Cap. 1. [2]) Se Grönl. hist. Mind. III 212 (efter Hauksbók) og Mon. hist. Norv. 76.

af disse Lande hörte sammen med Europa (Grönland) eller med Afrika og hvor man skulde söge Forbindelsen med det ydre Verdenshav. Man kunde tænke sig Verdenshavet passerende ind mellem Grönland og Helleland eller ialfald mellem et af disse Lande og Vinland eller endelig mellem Vinland og Afrika. Den gamle islandske Geografi, som maaske stammer fra 12:te Aarhundrede, antyder Vinlands Sammenhæng med Afrika: I Syd for Grönland ligger Helleland, derpaa Markland, saa er det ikke langt til Vinland, som nogle antage hænger sammen med Afrika (er sumir menn ætla at gangi af Affrica), og Konsekventsen er draget i et Haandskrift fra 14:de Aarhundrede: "og hvis saa er, da er Udhavet indfaldende mellem Vinland og Markland" [1]). En anden Vei har Forfatteren af "Historia Norvegiæ" valgt, idet han slaar Vinland sammen med Grönland og lader Oceanet trænge ind söndenom mellem dette og Afrika: "dette Land er den yderste Del af Europa mod Vest og strækker sig henimod de Afrikanske Øer, hvor Oceanet falder ind (terminus est ad occasum Europæ, fere contingens Africanas insulas, ubi inundant oceani refluenta) [2]). Ogsaa Forfatteren af Kongespeilet (c. 1250) har spekuleret over dette Forhold; han oplyser om Grönland, at det efter alles Mening ikke er en Ø, men en Kontinent *(meginland)* og hænger sammen med andre Kontinenter *(er áfast við onnur meginlond)*; det er ogsaa den almindelige Theori, siger han, at Grönland ligger paa Verdens yderste Side mod Nord, og at der intet Land udgaar fra Verdenskredsen udenfor Grönland, men der er det store Hav som rinder om hele Verden; "og det siger de Mænd som er lærde, at det Sund skjærer sig nær Grönland, hvorigjennem det tomme Hav trænger ind i Landmassen og siden deler sig i Fjorde og Havbotner mellem alle Lande" [3]). Vi se her 3 Theorier opstaa om det Stræde,

[1]) Grönl. hist. Mind. III, 216 og 220. [2]) Monum. hist. Norv. p. 76.
[3]) Kongespeilet (Christiania-udgaven) S. 42, 45—46.

hvorigjennem Oceanet trænger ind: 1) mellem Afrika og Grönlands Forlængelse mod Syd, 2) mellem Vinland og Markland og 3) mellem Grönland og det söndenfor liggende Land (Helleland eller Markland). Men der er ogsaa en 4:de, som dog nærmest knytter sig til den 1:ste, idet den supplerer denne. Björn Jonsson fra Skardzá har i sine Grönlands Annaler excerperet et gammelt Haandskrift "Gripla" (rimeligvis fra 14:de Aarhundrede), der gjengiver den ældre islandske Geografi, men med nogle Tillæg; det opregner sönderfor eller vestenfor Grönland Furdestrandene, Helleland, "som er kaldet Skrælingeland" [1]) og Vinland det gode, "som nogle Mænd antage sammenhængende med Afrika; mellem Vinland og Grönland er Ginnungagap, det gaar ud af det Hav som heder Mare oceanum og som omslynger hele Verden" [2]). Her har vi, som man vil se, en fuldstændig Sammensmeltning af de gamle nordiske og de europeiske Forestillinger: Navnet Ginnungagap om det Stræde, som fra det ydre Chaos förer ind til den beboede Verden, er knyttet sammen med den græsk-romerske populære Opfatning af "Okeanos"; det bliver da uvæsentligt, at Björn fra Skardzá lader dette Stræde flyde ind "mellem Grönland og Vinland", idet han skyder de mellemliggende Lande tilside. I denne Forbindelse bör det da nævnes, at Ginnungagap tilslut ogsaa fik sin geografiske Plads paa et Kart; Navnet "Ginnungegap fretum" findes paa Biskop Gudbrand Thorlakssöns Kart af 1606 mellem Grönland (Herjolfsnes) og "pars Americæ extrema versus Gronlandiam", altsaa væsentlig paa samme Plads

---

[1]) Her maa man, ved at sammenligne med den ældre Geografiske Skildring slutte, at noget er udfaldt; der skulde staa: "Sudr frá er Helluland, *þá er Markland*, þat er kallat Skrælingaland". Helluland omtales aldrig som Sæde for menneskelig Beboelse, der husede efter de senere Eventyrsagner kun Trold og det regnedes derfor til "*óbygðir*"; men i Markland boede Skrælinger (se Saga Þorfinns Karlsefnis i Grönl. hist. Mind. I 436). [2]) Grönl. hist. Mind. III 224.

som i "Gripla", uagtet naturligvis Biskop Gudbrandr havde opgivet den geografiske Theori, hvorfra det var laant.

Efterskrift. I en Artikel "om Vinland og Vinlandsfärderna" i Svensk Historisk Tidskrift (1889 S. 123—42) har Kandidaten E. Svensén opstillet den i sig selv interessante Theori, at vore Forfædre gav Navnet Ginnungagap til Strædet mellem Vinland og Markland — altsaa efter hans og min Mening mellem Nova Scotia og Newfoundland — fordi de i Mythologiens Ginnungagap, hvor Kuldens og Varmens Magter stödte sammen, fandt Ligheder med, at den kolde Labradorström her stöder sammen med den varme Golfström og danner Newfoundlandsbanken. Det vil af det foregaaende sees, at jeg ikke kan dele denne Mening. Ginnungagap er nemlig ikke, som Hr. Svensén tænker sig, en fast geografisk Betegnelse for Farvandet mellem Nova Scotia og Newfoundland, men — efter hvad jeg ovenfor har vist — et Stræde, hvorigjennem Vandmasserne fra det hypothetiske ydre Verdenshav trænger ind imod de indre Have, eller endnu tidligere er det den store Afgrund, over hvilken Jorden og Havet flyder og hvis Grænser man sögte i det yderste Fjerne. Saa langt fra, at man var enig om dets Stedfæstelse, kan det snarere siges, at det altid svarede til de forskjellige Tiders geografiske Standpunkt: i 11:te Aarhundrede sögtes det nordenfor Norge, men i senere Aarhundreder enten söndenfor Vinland mellem dette og Afrika, eller mellem Vinland (Nova Scotia) og Grönland, eller mellem Vinland og Markland eller mellem Grönland og Helleland (Labrador), og her stedfestedes det i 1606 af Biskop Gudbrand. Endvidere er det neppe rigtigt ved det mythiske Ginnungagap fortrinsvis at tænke paa Sammenstödet mellem Kulde og Varme; dette hörer til den kosmogoniske Theori, som Snorre opstiller for at forklare Livets Oprindelse, men

det stemmer neppe med Eddadigtenes Mythologi, og berörer ialfald kun et Moment i Ginnungagaps Urhistorie. Hvad vore Forfædre maatte forestille sig ved dette Navn var dog snarere det öde, livlöse Verdensrum, hvori Jorden og Havet senere var opstaaet, og isaafald bortfalder enhver Lighed mellem dette og de to Havströmmes Virksomhed. Endelig tilstaar jeg, at jeg har vanskeligt for at forene det med vore Forfædres Dannelsesgrad i Begyndelsen af 11:te Aarhundrede, at de skulde have observeret de to Havströmme og deres Sammenstöd ved Newfoundland (Markland). Det er vistnok temmelig selvfölgeligt, at allerede Erik d. röde maa have opdaget Isströmmen langs Grönlands Østkyst, som tvang ham til at reise forbi Cape Farewell (Hvarf) for at lande paa Sydvestkysten, og det er rimeligt, at ogsaa Grönlænderne paa sin Reise langs Labrador (Helleland) kan have lagt Mærke til Labradorströmmen, thi ogsaa denne förer Isbjerge med sydover; det er ogsaa rimeligt, at de kan have iagttaget Fiskerigdommen ved Newfoundland og fisket her. Men at de skulde have opdaget selve Newfoundlandsbanken, som begynder c. 10 g. Mile østenfor Newfoundland, eller Golfströmmen, som stryger endnu meget længer öst, betvivler jeg meget. Og jeg stötter det derpaa, at medens Fiskerierne ved Newfoundlandsbankerne her allerede begyndte faa Aar efter Landets Gjenopdagelse ved Cabot, og denne ogsaa siges at have opdaget Labradorströmmen, observerede man dog ikke i hele 16:de Aarhundrede, at der skede noget Sammenstöd mellem de to modsatte Strömme. Sir Humphrey Gilbert, som kjender baade Floridaströmmen og Labradorströmmen, formoder i et Skrift fra et af Aarene 1567—76 — altsaa 2 à 3 Generationer efter Opdagelsen — vistnok, at disse Strömme muligens passere hinanden eller maa stöde mod hinanden i kontrære Linjer; men han tilföier at saadanne contrære og hinanden modsatte Strömninger er aldrig iagttagne ved Labrador eller Newfoundland af de aarligt til Newfoundland

kommende Fiskere og Matroser (*Kohl*, Gesch. des Golfstroms und seiner Erforschung S. 52). I Virkeligheden er jo de modsatte Strömmes Sammenstöd og dennes Betydning for Newfoundlandsbankerne et Resultat af det sidste Aarhundredes fysisk-geografiske Observationer og turde neppe været mulig uden den nyere Tids nautiske Instrumenter.

Kristiania 27. Nov. 1889.

Gustav Storm.

Om Biskop Gisle Oddssöns Annaler.

Medens jeg syslede med Udgivelsen af de ”Islandske Annaler indtil 1578” (Christiania 1888), var min Opmærksomhed ogsaa henvendt paa at Biskop Gisle Oddssön (1630—38) havde forfattet saadanne og at hans egenhændige Haandskrifter skulde findes i Oxford. Disse Annaler kunde formodes at være af betydelig Interesse, da man turde antage, at de gav Uddrag af gamle Annalhaandskrifter, der under hans Fader Odd Einarssöns Tid fandtes ved Bispesædet Skálholt, idet disse *kunde* være forskjellige fra de senere derfra stammende (jfr. Fortalen S. XVIII); desuden havde Finn Magnusen bevaret et ejendommeligt Uddrag af disse Annaler fra Aar 1342, som omtales i Grönl. hist. Mind. III 459, men som rigtignok ved sit Indhold maatte vække Betænkelighed. Jeg forsögte ogsaa baade ad diplomatisk Vei at faa disse Haandskrifter udlaant og senere ved privat Henvendelse at faa Oplysning om disse Annalers Indhold, men begge Dele forgjæves. Nylig har det imidlertid lykkedes mig at faa Excerpter og Beskrivelse af disse Annaler gjennem Hr. Cand. phil. *Christian Collin* under hans Ophold i England denne Vinter (1888—89), og det er paa Grundlag af hans Optegnelser, at jeg kan fremlægge fölgende Oplysninger.

Finn Magnusen, som selv havde ejet disse og andre islandske Haandskrifter og solgt dem till Oxford, har i sin 1832 trykte ”Catalogus Criticus et Historico-Literarius Codicum CLIII manuscriptorum Borealium” etc. givet fölgende Beskrivelse:

50. B. D. *Annalium* in Islandia farrago, hinc inde descripta, ab anno 1106 ad annum 1637, (cum pustularum morbus, a Britanno quodam piscatore in Islandiæ occidentalem partem illatus, per insulam totam grassaretur). Auctore coævo Gislao Oddi (Episcopo Scalholtensi, anno 1638 fatis defuncto). Latine; inedita.

Autographum, atque exemplar (præter id quod mox sequitur) unicum jam existens. (Cf. N:o 51).

51. B. D. *Alia* recensio autographa operis proxime præcedentis, partis nimirum ab anno 1606 ad annum 1637 in quibusdam ab illa discrepans; inseruntur autem post annum 1612, non pauca de annis 1279, 1308, 1331, 1340 et 1342, quæ suo loco exemplari N:o 50 sunt inserta, sed ibidem ex aliqua parte vix legibilia. Inter relationes hasce ea maxime est notabilis quod Grœnlandiæ (Europeæ originis) habitatores, anno ultimum memorato, a vera fide et Chistiana religione, sponte sua, defecerint, et ad Americæ populos se converterint; atque aliqua vetustiora

de terra Grœnlandiæ orientali vicina, (nuper partim a Scoresby juniore descripta,) quæ ab auctore nostro appellatur *Tröllbotnaland;* Latine. (Inedita). (Vid. N:o 50).

(Scripta hæcce varia continent de visis in Islandia cometis ac meteoris, præter multa alia ad priscas insulæ superstitiones spectantia.)

Hr. Collin oplyser, at No. 50 indeholder 58 paginerede Sider (begge Sider af hvert Blad beskrevne) og er undertegnet: Scripsi Skalholtiæ in Islandia meridionali Anno 1637 24 Julij; No. 51 er pagineret 59—88, altsaa som en Fortsættelse af No. 50; den er langt smukkere og tydeligere skrevet end No. 50 og indeholder dels Annaler for 1606—37, dels (indskudt efter 1612) Notitser for Aarene 1279, 1308, 1331, 1340 og 1342. Indholdet af No. 51 er i alt væsentligt det samme som staar i No. 50 og har netop samme Slutnings-datering (24 Juli 1637), og maa da vel betegnes som en Renskrift af Dele af den foregaaende, og Notitserne for Aarene 1279—1342 er aabenbart optagne her omigjen, fordi de i No. 50 var utydeligt skrevne. Hr. Collin er nærmest tilböielig til at antage No. 50 og No. 51 skrevne af forskjellige, samt tror at Slutningsordene (Dateringen) i No. 50 er tilföiede (senere) med samme Haand som No. 51. Det kan saaledes være tvilsomt, om noget af Exemplarerne er "autographa", som Finn Magnusen angav.

Haabet om att finde nye Annalkilder for den ældre Tid maa efter Hr. Collins Excerpter opgives. Biskop Gisle har i No. 50 for den ældre Tid kun leveret Uddrag om Vulkanudbrud, Mirakler og Pestsygdomme efter bekjendte Annaler. Jeg hidsætter Indholdet af 1:ste Side:

Anno 1106 Ignis eruptio Hekla monte prima.

A:o 1107 (1117?) Nonnulla mirabilia acciderunt quæ non invenio annotata unde annus iste dictus est *Undra aar* seu annus rerum mirabilium.

A:o 1153 Hyems morbis multum obnoxia.

A:o 1157 Crucis signum in luna conspicuum.

A:o 1158 Visæ sunt simul 3 lunæ et quæ harum erat media crucis signum gerebat itemque tenebræ memorabiles.

A:o 1159 Mense Septembri apparuerunt tres soles in occidente.

A:o 1165 Annus quibusdam dictus portentorum propter terræmotus frequentes bella et seditiones cruentes ubique gentium sævientes.

A:o 1168 Homines in aëre conspicui.

A:o 1181 Hyems morbifica. Æstas sterilis.

A:o 1199 Inundatio maxima qualis vero fuerit a nobis ignoratur.

A:o 1223 Ignis eruptio quarta ex monte Hecla. Secundum et tertium ignoramus.

Alle disse Notitser er gamle Kjendinger fra Annalerne; men medens de ældre Annaler i Regelen har disse Oplysninger ved andre Aar (1106 = 1104, 1117 = 1118, 1153 = 1151, 1157 = 1156, 1158 = 1157, 1165 = 1164, 1168 = 1166, 1223 = 1222 og 1226) og alene Notitserne for 1159, 1181 og 1199 findes ved de rigtige Aar, kan baade Notitserne og de *urigtige* Aarstal alle paavises i den saakaldte Oddverja Annáll (L) fra c. 1580. Dette Haandskrift, hvis ældste kjendte Besidder var Ormr Vigfusson i Eyjum († 1675 [1]),

[1]) Islandske Annaler indtil 1578, Fortalen S. XXXVIII.

har altsaa ved 1637 eller lidt för været udlaant til Biskop Gisle, og hans Annalexcerpter stammer for den ældre Tid udelukkende herfra. Det samme gjælder vistnok Optegnelserne paa de fölgende Blade for Aarene 1226, 1227, 1238, 1244, 1248, 1275 (hvorom jeg savner Detaljer), medens Indholdet for 1279, 1308, 1331, 1340 og 1342 (som findes baade i No. 50 og No. 51) skal nedenfor nærmere omtales. Derefter fölger:

A:o 1346 Morbus pustularum Islandiam tum graviter affligebat, adeo ut ex omnibus insulæ partibus multi decederent [= Oddverja Annáll 1346, ellers 1347].

A:o 1374 Pauperes inedia et fame moriuntur [= Oddverja Annáll 1374, ellers 1375 eller 1376].

Hertil slutter sig Uddrag for 1379 og 1402, som ligeledes gjenfindes i Oddverja-Annáll for samme Aar (Uddrag af Lögmanns-Annáll for 1380 og 1403), hvormed Laanene fra denne Kilde stanser.

Efter et stort Sprang fölger en lang Beskrivelse af "plaga magna" for 1492, som er forskjellig fra Espolíns Beretning (Íslands árbækr 2, 122), videre Beretninger om Aarene 1546, 1552, 1581 (de to sidste tilskrevne senere ude i Margen), 1547, 1577 — om hvis Indhold jeg savner Detaljer — samt sammenhængende Annaler 1606—1637. Da Islands Historie er saa mangelfuld netop i disse Tider, fortjente vistnok Gisle Oddssöns Annaler for disse Aar en fuldstændigere Undersögelse og da de rimeligvis giver Meddelelser, som ellers ikke kjendes fra disse Tiders kortfattede Annaler, at udgives særskilt.

Om Aarene 1279—1342, der ligesom 1606—1637 findes i begge Haandskrifter, skal her leveres fuldstændigt Aftryk efter Hr. Collins Optegnelser. Jeg begynder med 1279:

No. 50: Admodum austera et dura hyems glacie marina regionem undiquaque cingente (quam Grönlandicam appellamus) unde passim homines et pecora subdialia perierunt. Deus autem hoc tempore misit ursos albos et phocas marinas ad hanc famem levandam.

No. 51: Erat admodum austera et dura hyems in Islandia; nam undiquaque regionem cingebat et arctissime sibi copulabat glacies illa marina quam Grønlandicam appellamus: passim prostrati sunt fame homines et pecora subdialia perierunt fere universa; tandem Deus subvenit miseris, ursos albos et focas marinas ad vescendum illis elargiendo.

Forskjellen mellem de to Redaktioner synes kun at være, at No. 51 er ordrigere og elegantere; jeg opfatter den derfor kun som Forfatterens egen Omskrift. Indholdet af dette gjenfindes ikke direkte i nogen islandsk Annalsamling; derimod har det et tydeligt Slægtskab med hvad Lyschander beretter *ved samme Aar 1279:*

Ved den tid faldt slig Vinter oppa,
At Haffuet det laa som stærckeste Bro
saa mangen Mil kunde det bære.
Mod Vaaren der Vinteren gik oc skred:
Bleff der slig Iss, som ingen Mand veed,
at sige i Mande minde.

Hand dreff hen ind i Voffue oc Vær,
Nordost paa Isslandtz Grund oc Skær
Som hand vilde Landet tuinge.
De Diunger de kom, som Skyen hin graa,
Saa mangen huid Biörn var der oppaa
Som mand monne lystelig beede.

Jeg har i "Aarböger f. nord. Oldk. 1888" oplyst, at Lyschander laante fra Uddrag af Gottskalks Annaler ved 1275 ("Veidder aa Islandi huita birner vij oc xx. kringdi haf-is nær um allt Island"), men at Uddraget havde Aarstallet 1280, hvilket derfor Lyschander omgjorde til Vinteren 1279—80. Her har altsaa Biskop Gisle i et og alt fulgt Lyschanders Skildring; han har rigtigt tilföiet, at denne Is var den saakaldte "Grönlands-is", men vistnok selvstændigt kombineret den med en Hungersnöd paa Island, ***hvorom ældre Annaler intet ved.*** At dette Laan fra Lyschander ikke er enestaaende, vil fremgaa af de fölgende Annalnotitser ved 1308, 1331, 1340.

1308 efter No. 50: Tanta hiemis sævitia Islandiam invasit cum frigore nivibus et tempestatibus intemperatissimis ut necesse haberent anniversarium conventum visitaturi media æstate equos calceare quemadmodum in bruma neque istæ nives etc. circa ipsa habitacula hoc anno resolutæ sunt.

(No. 51 er lidt ordrigere og tilföier den överflödige Oplysning, at Thingreisen foregik "in Junio").

Om dette Uaar findes absolut intet i de gamle Annaler, men Lyschander, som ved 1308 har omtalt at Thord blev Biskop i Grönland, fortsætter derpaa:

Liunild giorde mange stor Skade oc nöd,
De brendde oc Skalholdtz Kircke til glöd,
Det Folck kunde neppelig slippe.
Der kom oc siden slig Storm oc Blæst,
Som mand haffde aldrig för hört eller læst,
Dreff Halden aff höieste Klippe.
Den Aske hun fög saa vide om Heed.
Man mener Gud lod sligt regne need,
Det arrige Folck at tuinge.
Der fulde oc efter en Vinter saa haar,
At Isen laa mesten det hele Aar,
för hand vilde thöe oc suinde.

Lyschanders Beretning om Natur-ulykkerne stammer egentlig fra 1311 [1]), men da han kun nævner Aarstallet 1308, var Biskop Gisle berettiget til at henföre Begivenhederne til dette Aar; Fortællingen om Hesternes Skoning om Sommeren, som om det var midtvinters, er jo kun en videre Udmaling af at Isen laa Sommeren over. Omtalen af Skalholts Kirkes Brand har Biskopen naturligvis maattet udelade, da han fra Oddverja-Annalerne vidste, at den hörer til 1309.

1331 efter No. 50: Terræmotus insignes et formidabiles adeo ut domus et ædificia passim corruerent et terra multis in locis dehisceret atque in rupturis istis aqua visa subrubra tamquam sanguis, quæ pestiferum fætorem exhalavit hominibus et jumentis pariter ac volucribus ipsis letabilem. (No. 51 det samme ordrigere).

Heller ikke dette findes igjen i de gamle Annaler, men kun hos Lyschander ved 1331:

Fra Issland hörde mand vnderlig,
Huor Fiæld oc Juckler røstede sig,
Och kasted om Byer oc Biærre.
Der bleff oc mangesteds kull oc Suæll
Som det kunde være hen nederst i Hæll
Der dreff vd Dampen som tiærre.
Alltingest der syntes saa brunt oc rödt
Som det met Blod var offuerströdt
Oc lucted saa jammerlig ilde.
Den Ange oc jæm lagde mangen Lig,
Baade Cræ oc Fugle, fandt oc til sig
För Gud vilde det formilde.

[1]) Se Aarböger 1888 S. 210.

Lyschanders Annaler havde ved 1331 et Uddrag af hvad Gottskalks Annaler havde ved 1339; men hans Annaler var kortfattede, saa han maatte udvide dem selvstændig; "Cræ oc Fugle" hörer saaledes ham til. Men Biskop Gisle, som icke kjendte Lyschanders Kilde, maatte naturligvis fölge ham ogsaa i dette.

1340 efter No. 50: A:o 1840 et duobus consequentibus sexto coepit ardere mons Hecla horrendo fremitu item [1]) mons *Trolladingia* exoneravit se usque ad mare apud provinciam maritimam quæ appellatur Selvogur. Item promontorium Reykianes plus dimidio igne consumptum cujus vestigio in aperto mari etiamnunc conspiciuntur excelsi scopuli exinde dicti *Elldeyar* sive ut veteres volunt *Driftar steirn*. [item *Geirfuglaskier*, quia æstivo tempore nidificant ibi et ova sua excudant aves maximæ. In hisce scopulis videbis omnes lapides exustos esse idque mirabiliter. Eodem tempore etiam exarsit mons nivosus meridionalis Islandiæ, Sydujokull et multi alii montes: integras provincias devastavit hic ignis ejusque dira et damnosa rabies: aliquando in mari, aliquando in terra incendium fecit: in quibusdam locis exusti montes in mare corruerunt [2]). Tantæ mutationes tunc temporis visa sunt in Islandia incomparabile detrimentum insulæ afferentes quantæ nunquam antea, posthac nunquam resarcienda. [Det sidste Punktum lyder efter No. 51: Tunc maximæ vicissitudines factæ sunt in Islandia, presertim meridionali; quod infandum damnum et detrimentum ante universalem totius machinæ mundi conflagrationem non reparabitur.]

Ogsaa her laaner Biskopen fra Lyschander, thi kun han har Aarstallet 1340 for Heklas 6:te Udbrud (istedenfor 1341) og kun han nævner fra et senere Aar Vulkanen "Trollediung", hvilket Biskopen gjengiver ved "Trolladingia" og opfatter som "T. i Gullbringusýslu", medens der vel i Annalerne mentes "T. i Udádahraun" [3]). Lyschanders Citat er for vidtlöftigt til at citeres; her skal kun nævnes, at hverken der eller i de gamle Annaler tales om Vulkanudbrud paa Reykjanes-halvöen. Det har altsaa Biskopen tilföiet paa egen Haand, aabenbart efter Lokalsagn, som da vel heller ikke er videre paalidelige. At der skulde være gaaet en Lavaström fra Trolladyngja til Selvagr, er som Kålund oplyser noget saa nær umuligt [4]); det vil sees af det foregaaende, at Trolladyngja kun er indkommet — og ved en Misforstaaelse — fra Lyschander, saa der her tydeligvis foreligger en Combination. Mærkeligt er Navneneformen "Driftar steirn", der ellers kun forekommer i den af Arne Magnusson bevarede Tylfte-fortegnelse [5]), medens Navnet hos Espolín og andre nyere har faaet Formen Dyptarstein [6]).

1342 efter No. 51: Grønlandiæ inhabitatores a vera fide et christiana religione sponte sua defecerunt, et repudiatis omnibus honestis moribus et veris virtutibus ad Americæ populos se converterunt: existimant enim nonnulli Grønlandiam esse vicinam vel adjacentem occidentalibus orbis regionibus: atque exinde factum est ut christiani å Grønlandicis navigationibus abstinerent. — Ab Islandia versus [Borrhapelioten, et å Grønlandia versus Boreæ domicilium sita est [7]) Regio quæ appellatur Jotnaland, id est gigantum terra; quidam appellant etiam Trollbotnaland, sed nihil aliud est quam

[1]) her indskyder No. 51: *Lomagnupur*, item [2]) Fra [har min Hjemmelsmand kun udskrevet No. 51, idet han siger at No. 50 er i det væsentlige ligt No. 51. [3]) se Kålund, Islands Beskrivelse I, 42 og II, 174. [4]) ss. I, 43. [5]) ss. II, 375. [6]) ss. I, 37 og II, 401. [7]) Fra [aquilonem (nordaust) et å Gronlandi similiter sita esse creditur *No. 50*.

gigantum seu hominum monticolarum habitatio: Hanc gigantum terram seu ditionem speculandi gratiâ permulti olim invisere cupierunt, atque operam dederunt; inter quos Gormerus senex [1]) e Daniâ, verum illi eiusque legatis hoc negocium synistre admodum successit, idque ob imbriferas et immoderatas tempestates multaque alia impedimenta. — Haraldus crudelis [2]) etiam navigationem eo instituit, sed in periculosos errores, tenebras et [insolitas effervescentium undarum voragines [3]) incidens summo cum vitæ discrimine evasit, gigantum habitatione nusquam conspecta. [Adhæc nonnulli [4]) ex Norvegia et Frislandia prædictum giganteum regnum Trollbotnaland quæsitum ibant; verum illis non cessit hoc iter multo felicius quam reliquis. Nam in hac sua navigatione sæpius fere innumerabiles et ineffabiles ex cælo solo et salo difficultates sustulerunt cum maximo vitæ periculo; tandem tamen prænominatæ terræ, quæ undiquaque altissimos montes et horriferos scopulos erigebat, oris allabuntur; in qua regione nullas domos, structuras aut ædificia viderunt; sed saltem antra et cavernas in tellure multis locis observarunt. Pulvis huius terræ auro et argento perquam abundabat, quare modo Grønlandi (!) naves suas precioso isto thesauro onerare incipiebant; quod cum gigantes seu homines monticoli animadverterent, undique armati [5]) convenerunt, crudelissima quæque minitantes. At trepidi nautæ confestim arreptâ fugâ in naves sese contulêre, relicto forte uno quem modo in mille partes dilaniarunt immensâ irâ vastissimi gigantes. In hac gigantea terra lux diurna nunquam est clara; ubi etiam admodum formidabilis sonus cæli et maris auditur; unde nonulli concludunt doctores hanc regionem infimam esse in globo terræ inque umbrâ constitutam quare divinâ ordinatione ita præparatum et sancitum censent, ut omnes aquæ et nubes inde sursum tendere expetant. Hæc navigatio in diebus S. Olai Regis, Haraldi f., facta est: et posthac dicta regio reperta nunquam fuerat.

Finn Magnusen, som selv har ejet og solgt disse Haandskrifter, har i Grönl. hist. Mind. III, 459 meddelt *Begyndelsen* af dette Annalfragment og sögt at tilgodegjöre det for Grönlands Historie; men han har viselig undladt at meddele Resten, thi deraf vilde enhver kunne se, at det meste stammer fra Lyschander's "Grønlands Chronica", som saaledes maa overtage Ansvaret for, at Frisernes Tog, uagtet foregaaet i St. Olafs Tid, fölger *efter* Harald Haardraades og endog foretages for at fordunkle ham. Det er vel overflödigt at nævne, at Gorm d. gamles Tog stammer fra Saxo Grammaticus, medens Harald Haardraades og Frisernes fra Adamus Bremensis. Men hvorfra har Biskopen faaet den apokryfe Beretning om Grönlændernes (ɔ: de *nordiske* Grönlænderes) Udvandring til "Amerika"? Ingen Annaler har laant ham den, thi Annalerne omtaler jo Grönlænderne og Seilads til Grönland lang Tid senere (ogsaa Oddverja-Annáll). Heller ikke stammer den fra Lyschander; han taler om en Reise til Grönland fra Norge saa sent som 1406 og han anser jo desuden aabenbart Eskimoerne for de nordiske Grönlænderes Afkom. Overhovedet kan ingen middelaldersk Kilde antages at ligge til Grund; selv om man ikke vil lægge Vægt paa Udtrykket "Americæ populi", der smager af den nyere og endog nyeste Tid (idet "Nordamerica" först i Slutningen af 16:de

---

[1]) ille antiquissimus *No. 50.* [2]) cognomento Hardrade sive crudelis *No. 50.* [3]) Fra [demum in insolitam quandam carybdin seu voraginem *No. 50.* [4]) Fra [Quia vero multi Haraldum ut spe frustratum irriserunt, rursus *No. 50.* [5]) hastis et arcubus *add. No. 50.*

Aarhundrede regnedes til "America"), er det dog sikkert nok, at man i Norden i Middelalderen ikke kjendte andre Folk i Grönland og söndenfor liggende amerikanske Land end "Skrælinger", som man ikke regnede for rigtige Mennesker og som paa Latin altid gjengives med "Pygmæi". Efterretningen kan altsaa kun betragtes som en Hypothese enten af Biskopen selv eller af en ældre Hjemmelsmand, skabt for at forklare den gamle norsk-islandske Kolonis Forsvinden fra Grönland; denne Hypothese kunde være lige saa god eller lige saa slet som de mange andre Hypotheser herom, der fremsattes i 17:de Aarhundrede.

Jeg har sögt at vise, at Kilderne till Gisle Oddssöns Annaler er dels Oddverja-Annáll (*L*), dels Lyschander, dels islandske Lokalsagn og dels hans egne (eller andres) Kombinationer. Hans egne Ord ved begge Haandskrifters Slutning (ligelydende i begge) stemmer godt hermed:

Atque hæc ea sunt optime lector quæ ex multis probatæ fidei hominum epistolis ac domesticis cartulis variisque rapsodiis non sine mediocri labore hactenus colligere potui quæ amanuensis meus Ketellus Jorundi [1]) plurima latine vertit. Tuum est æqui bonique consulere atque pro facto voluntatem æstimare. Plura oc fortasse majora de mirabilibus Islandiæ interea sedulo meditor, quæ quia numero sunt bene multa et pondere satis gravia, multa quoque adhuc tam ignota quam incerta, animum applicui ad ea tantum quæ re verâ sic et non aliter se habere comperi, vel probatissimis quibuscunque verissima esse constat, de reliquis nihil sollicitus. Horæ autem successivæ fiunt mihi ut plurimum angustiores quominus quod volo perfecerim. Hoc quoque ut boni consulas etiam atque etiam peto. Bene et diu beateque vige vive vale. Scripsi Skalholtiæ in Islandia meridionali Anno 1637 24 Julij."

Med "multæ hominum probatæ fidei epistolæ" antager jeg Biskopen mener Lokalsagn om islandske Forhold, f. Ex. om de vulkanske Udbrud i 14:de Aarhundrede og om nyere Begivenheder; "domesticæ cartæ" maa betyde Annalerne (resp. Oddverja-Annáll), "variæ rapsodiæ" kan vel ikke betyde andet end Lyschanders Digtning, og endelig antyder han sine egne Kombinationer ved Ordene "non sine mediocri labore".

[1]) Arne Magnusens Morbroder.

Kristiania, Juni 1889.

Gustav Storm.

Etymologier.

Sv. *ansa* m. m.

De gamla förklaringarna (se Rydq. VI, 16 f.) av sv. *ansa*, isl. *ansa*, *anza*, fno. *enza*, da. *ændse* äro alla ohållbara. Närmast det rätta kåmmer Ihre, då han sammanställer ordet med det alldeles likbetydande isl. *annask*, men han har orätt i att alldeles idäntifiera orden med varandra. Tamm (Bidr. till en sv. etym. ordbok, A, s. 39) godtjänner alternativt denna Ihres förklaring ock anser sv. *ansa* hava uppstått av ett fsv. **annas* såsom *låtsa* av *låtas*. Men på så sätt kunna äj de övriga nordiska fårmerna förklaras, ock då man naturligtvis icke annat än i högsta nödfall bör sjilja det svenska ordet från de övriga, så måste även detta förklaringsförsök uppjivas till förmån för ett, som räddar ordens samhörighet. Ett dylikt antydes i Tamms andra alternativ, att ordet är en gammal avledning av isl. *ǫnn*, men han utför icke denna tankegång. De av Tamm (anf. st., s. 34 f.) jorda försöken att belysa sistnämda ords etymon kunna numera icke godtjännas. Rätt sammanställes däremot isl. *ǫnn* av Kluge (Et. Wtb.[4], s. 73, 1) med got. *asans* "sjörd", urspr. "åkerbruksarbete" (jfr sv. *vår-*, *höst-*, *plog-*, *sjörde-and*, *andtid*). Om det fårmälla sammanhanget mellan isl. *ǫnn* (**aznō*), fht. *aran*, got. *asan-s* (utgående från konsonantstamsnominativen **ásan[ð]*, **azán[þ]*) ock t. *ernte* (icke av Kluge förklarat), fsv. (jämte *an[n]*) *and* (utgående från kas. obl.

**az[a]nð*′̲) se min Urgerm. judl. § 41, A, 2. Av detta urnord. **azn-*, **ann-* (resp. **aznd-*, **annd-*, **and-*) bildades ett värb **annisōn* (resp. **andisōn*) såsom isl. *hreinsa* (av **hrainisōn*, jfr *hreinn*), got. *walwisôn*, fht. *rîchisôn* m. m. Härav är fno. *enza* (da. *ændse*) judlagsenligt utvecklat (se min Aisl. gr. § 226, 1, a ock § 187, 1). Isl. *anza* (*ansa*), sv. *ansa* hava sin *a*-vokal antingen på grund av anslutning till substantivet *ǫnn*, jenit. *annar*, fsv. *an*(*d*); äller ock ägde värbet en bifårm med annan "bindevokal" än *i* (jfr fht. *michilosôn* o. d.).

Fno. *enta*, pret. *-ta*, är naturligtvis, tråts den alldeles idäntiska betydelsen, ett annat värb än *enza* (*anza*), pret. *-aða*, såsom redan av den olika preteritibildningen framgår. *Enta* är ett **annatjan* (resp. **andatjan*), bildat såsom got. *lauhatjan*, *kaupatjan*, ags. *hléapettan*, *hoppettan*, fht. *slagazzen*, *sprungezzen*, isl. *heimta* (till *heimr*), *skemta* (till *skammr*) m. fl. d.

Äntligen är isl. *anna-sk* naturligtvis ett tredje fullt självständigt värb, idäntiskt med fht. *arnôn*, ags. *earnian*, urgerm. **az*(*a*)*nōn* (*-ōjan*).

I fråga om betydelsen ligger sålunda sv. *ansa* "sjöta" ännu i dag närmare den ursprungliga, än fallet är med isl. *anza* o. s. v. "bry sig om".

Sv. *ärna* m. m.

Rydqvist (IV, 30 not) anser nysv. *ärna* vara "blott ett i uttalet förstärkt *ämna*" — en åsikt, som numera icke tarvar vederläggning — ock sjiljer det från fsv. *arna*, *ærna* (*erna*), isl. *árna* "utvärka". Detta sednare föres av Kluge (Et. Wtb.[4], s. 73, 1), om ock med tvekan, till de nyss behandlade fht. *arnôn* "sjörda", ags. *earnian* "förtjäna" (båda ursprungligen "arbeta som åkerbrukare", jfr got. *asneis* "legokarl", "jordbruksarbetare"); en sammanställning som grundligt vederlägges både av konsonanterna (*rn* för väntat *nn* < *zn*) ock vokalen (*á* för *a*) i isl. *árna*. Både fårmen ock be-

tydelsemotsatsen hos isl. *árna* : nysv. *ärna* erhålla all önsklig klarhet, så snart man observerar ordets idäntitet med got. *airinôn* "vara sändebud, utsjickad" av *airus*, isl. *ǫrr*. *Airinôn* jer judlagsenligt (se Aisl. gr. § 88, 2) fsv. *ærna*, isl. **érna*, ombildat till *árna* jenom anslutning till substantivet (jfr åvan om isl. *anna-sk*; vidare t. e. fsv. *liusa*, *fulla*, *lana*, *rana* m. m. jämte *lysa*, *fylla*, *læna*, *ræna* på grund av *lius* o. s. v.). Från betydelsen "vara sändebud" utvecklar sig otvunget dels den isl.-fsv. "utvärka (såsom ombud, jenom böner)", dels den i nysv. bevarade "vara färdig att" (jfr *färdig* : *färd*, *fara*), "stå i beredskap att" (jfr t. *bereit* : *reiten*, urspr. "färdas" se åvan s. 312), "ämna" (jfr nysv. *sjicka sig* = "ämna", t. e. i frasen "han sjickade sig just till att jöra det, då o. s. v."). Äntligen jenomsjimrar den ursprungliga betydelsen "sjickas" även tydligt i den betydelse "förutbestämd" (jfr *sjickelse* = "öde"), som i äldre nysv., t. e. hos Stiernhielm, tillkåmmer part. *ärnad*. Så t. e. i de av Rydq. (anf. st.) siterade raderna ur Hercules: "Lättia var hennes namn, af modern *ärnat* i waggan" ock "Alle til menniskiotiänst äre skapad' ock *ärnad'* (= sjickade) af Herran".

Sv. *bredvid*.

Fsv. *a breþ wiþ* jämte *bredhvidh* (jfr *a bak*, *a morghon*, *i hæl*, *i bland* m. m. jämte ock i samma betydelse som *bak*, *morghon*, *hæl*, *bland* o. s. v.) föres av Schlyter (Gloss. till HL.), Rydq. (V, 203) ock A. Andersson (Om J. Salbergs Grammatica Svetica, s. 52) till "subst. *breþ* bredd". Detta är naturligtvis orimligt, enär ett sådant subst. icke finnes, utan i stället fsv. *bred(d)* — på 1400-talet, med dess vacklande ortografi någon gång skrivet *bre(e)dh* —, isl. *breidd*, vilket icke kann dölja sig bakom den redan i HL. förekåmmande skrivningen *breþ*. Tamm (Bidr. t. etymol. ordbok, B, s. 92) har även här anat det rätta, då han antar ordet höra till adj. *breþer*, isl. *breiðr*, ehuru han icke kann förklara själva fårmen. Denna blir emellertid klar, om man beaktar den i

Söderwalls ordbok anförda bifårmen *bretwidher*, som tydligen innehåller ack. sg. neutr. *bret* ock förhåller sig till *bredhvidh(er)* såsom *alt-likovæl* till *all-ena*, *iæmpt-vidh : iæm-væl*, *(sva)frampt : (um)fram*, isl. *gnógt* : fsv. *nogh* m. m., d. v. s. (*a*) *breþ viþ* innehåller den *t*-lösa, nominalt bildade, ack. sg. ntr. av adj. *breþer* (jfr Gesch. d. nord. spr., § 185, 1, Nordisk Revy 1884—5, sp. 461 f.; Om orddubbletter nr 220; Brate, Vestm. ljudl., s. 52 [1]). Om man så vill, kann man fatta *breþ* såsom en substantiverad adjektivfårm i likhet med *fals* "det falska", "svek", *flæt (flat)* "det flata", "gålv", *ben* "det raka", "ben", *væ* (*vi*) "det heliga", "helgedom", *hol* "det ihåliga", "hål", *rum* "det rymliga", *lius* "det jusa", *sar* "det såriga", *mulin* (*moln*) "det mulna", *værþ* "det värda", "värde", *diup* "det djupa", *bundin* "det bundna", "tjärve", *men* "det menliga", *barn* "det burna", *oþal* "det egna", "egendom" (jfr det avjudande isl. *aðal* "det egna, egendomliga", "karaktär", fsv. adj. *aþal-* "ejäntlig", t. e. i *adhulkona*), *ta* (*tæ*) "det sega" (fht. *zâhi*), "det fast hopstampade" (Brate, anf. st., s. 4; jfr om isl. *elds-tó*, *eld-tó* Wadstein, Fornnorska homiliebokens ljudlära, s. 71), *grun*(*d*) "det grunda" m. m., m. m. Det är i så fall närmast att jämföra med t. e. det även hithörande isl. *meðal* i konstruksjonen *á meðal*, där man kann vara något oviss om, huruvida det gamla adjektivet (fht. *metal* "medius", fsv. *mæþal-*, *miþil-*, *miþal-*) ännu fungerar som sådant äller substantiverats (såsom ags. *middel* "mitt").

Men liksom *a bak*, *um kring*, *um fram* o. d. växla med *bak pa*, *kring um*, *fram um* o. s. v., så kann man vänta

---

[1]) Hit höra väl ock de många *t*-lösa fårmerna i Cod. Bur., t. e. *styg*, *ræþelek*, *andelek*, *lystelek*, *ensamen* (jfr nedan s. 366), *ælskaþ*, *letaþ*, *giorþ*, vilka alla av Landtmanson (Om ordböjningen i Cod. Bur., s. 24) uppfattas såsom skrivfel; G.L. har två gånger *hver* för *hvert*. *Fals* förekåmmer mycket åfta i sådan ställning, att man äj kann avjöra, om det är nom., ack. sg. ntr. äller "substantiv" (eks. i Söderwalls ordbok). MB I har *godh* = *got*, Cod. A 54 *ondh* = *ont* o. s. v. Jfr i fno. (Borgart. äldre Kristenrätt) *half*, *slik* = *halft*, *slikt*; i isl. åfta *hvárge* = *huár(t)ke* o. a.

sig att jämte *a breþ viþ* finna ett *breþ a viþ*. Detta tror jag ock föreligga i 1400-talets *breda widh*, 1500-talets *bredho widh*, *bredhe widh* (jfr *iæmpt a*, *iampto*, *iæmte* nedan) som av Andersson (anf. st. s. 52 f.) anses innehålla dat. sg. ntr. *breþo*, en uppfattning som dåck A. själv medjer sakna analågier.

Sv. *jämte*.

Rydq. (V, 203 f.) säger sig "icke förstå" nysv. *jämte* men tyckes anta, att till nom., ack. sg. ntr. *jämt* en ändelse (dat. sg. ntr. *-u*, *-o*?) fogats. Emellertid är ordet tydligen en sammansättning av fsv. ntr. *iæmpt* ock prepos. *a*. Fsv. har i samma betydelse jämte varandra: *jæmpt a* (Söderwalls ordb. I, 631, 2), *jampto*, *iæm(p)te* (ib. I, 633), som förhålla sig såsom fsv. *bred-a widh* : *bredho widh* : *bredhe widh* (se åvan). G. I:s B. har *jemte widh* i samma betydelse ock användning som fsv. *iæmpt widh*, till vilket det förhåller sig unjefär som fsv. *bredhe widh* till *bredhvidh* (*bretwidher*).

Sv. *mellan* m. m.

Från den adjektivstam, som föreligger i fht. *metal* "medius", isl. *á meðal*, *í meðal* (jfr åvan s. 361) ock i talrika sammansättningar *meðal-*, fsv. *mæþal-* ock *miþil-* (jenom kompromiss av dessa båda stammar *miþal-*), i bestämd fårm fsv. *midhle* ock i superlativ *midhlaster* [1]), har i de nordiska språken utgått en mängd advärb ock prepositsjoner, nämligen:

1) Isl. *millim* [2]) är en dat. pl. **miðlim* < **miðilēm* < **miðilaim(ʀ)*, bildad med den pronominala ändelse, som i got. tillkåmmer alla adjektiv (*blindaim* o. s. v.), i nord. språk däremot i historisk tid blått några pronomina (t. e. isl. *þeim*, *þeim-a*, fno·

---

[1]) Ordet är naturligtvis en avledning av *miðr*, lat. *medius* o. s. v. Obesläktad är prepos. *með*, *meðr*; dennas fgutn. fårm *miþ* beror icke på någon sammanblandning med *miþil-*, utan är ursprungligen en annan (kasus-)bildning än *með* (gr. *μετά*) ock idäntisk med fht. *miti*, ags. *mid*.

[2]) Fno. även *mellim*, se Fritzner², s. 698, 2.

huæim) ock räkneord (isl. *tueim*), men av vars förhistoriska tillvaro även i nordiska adjektiv detta *millim* sålunda utjör ett innträssangt spår. Att ändelsen *-im* endast i detta isolerade — ur adjektivböjningen lösryckta — ord bibehållits, däremot i övriga adjektiv utbytts mot det nominala *-um*, *-om* (got. *-am*), sammanhänger med de pronominala ändelsernas allmänna inskränkning (ock slutliga utdöende) i nord. språk, synnerligast i fsv. (jfr Gesch. d. nord. spr. § 185, 2, 4, 6, 7), där t. o. m. *þēm* (isl. *þeim*, got. *þaim*) erhållit en bifårm *þom* (bildat såsom *blind-om* o. d.; jfr got. *wulf-am* o. d.[1]), som i nysv. (talspråket) numera blivit den vanliga (*"dom"* jämte mera "vårdat" *dem*). — Visserligen kunde man ock — såsom jag i Gesch. d. nord. spr. § 173, 6 med tvekan föreslagit — uppfatta *millim* såsom dat. pl. av en substantivstam **mið(i)li-* ock jämföra det med *megin* (av *-m wegim*); men då dels ett dylikt substantiv ingenstädes är uppvisat, dels tillvaron av ett germanskt sufiks *-li-* överhuvud är tvivelaktig (se Kluge, Nom. stammbildungslehre, § 193), så är åvan framställda förklaring tvivelsutan den rätta.

2) Isl. *millom*, fno. även *mellom*, fsv. *mællum* (sällan *millum*), fg. *millum*, fda. *mællum*, da. *mellem* är samma dat. pl., men försedd med den nominala ändelsen *-um*, *-om* jämte äller i stället för den pronominala *-im*, som ingår i *millim* (jfr åvan 1). Fno. *millium* (Fritzner², II, s. 699, 1) tycks vara en kompromiss mellan båda bildningarna (jfr dåck 6 nedan).

3) Fsv., fda. *mællin* har uppstått av ett mot isl. *millim* (se åvan 1) svarande **mællim* jenom disimilatsjon såsom i isl. *megen* av **megim* (jfr Arkiv V, 392 not).

4) Fsv. *mællan* (Dalalagen *millan*), fgutn. *millan* är säkerligen en analågibildning äfter de talrika advärben på *-an*, särsjilt dem bland dessa, till vilka ordet på grund av sin betydelse åfta måste kåmma att stå i motsättningsförhållande,

[1]) Denna uppfattning synes mig numera enklare än den i Gesch. d. nord. spr. § 184, 15 framställda.

t. e. *ovan* ock *niþan*, *framman* ock *aptan*, *østan* ock *væstan* m. fl.

5) Fsv. *mællir* (i Vgl. I) är på samma sätt bildat äfter *yvir* ock *undir*, *fyrir* ock *æptir* m. m., liksom omvänt *ivin* för *ivir* beror på inflytande från *mællin* (jfr *þaghan* för *þaghar* äfter andra tidsadvärb ock konjunktioner, såsom *siþan*, *mæþan* o. d.). Hit hör naturligtvis icke fsv. *i medlertijdh*, av Rydqvist (VI, 92) riktigt härlett från mlt. *middeler tît* (*-d*).

6) Isl. *mille*, fg. *milli*, fsv. *mælli*, *-e* (i runor ännu *miþli*), fda. *mællæ* torde likaså kunna vara bildat äfter *uppe* ock *niðre*, *framme* m. fl. Men då de advärb på *-i*, *-e* äro jämförelsevis få, som kunna tänkas åftare hava stått i motsättningsförhållande till "mellan", så anser jag den här föreslagna tydningen osäker.

6) Fsv. *mællu*, som hittills anträffats blått en enda gång (i Ögl., se Schlyter) kann vara dat. sg. ntr. (jfr fsv. *litlo*, *myklo*, *ængo*, *lango* m. m.), men är sannolikt endast en på felläsning beroende felskrivning för *mællum*, i originalet *mællū*, vars förkårtningstecken för *-m* förbisetts.

7) Fsv. *mellam* träffas likaledes blått en gång (i Bj. R., se Schlyter) ock är väl på samma sätt felaktigt, i det originalet havt antingen *mellom* äller snarare *mellā*, där förkårtningstecknet avsett *-n*, men sedan oriktigt återjivits med *-m*.

Sv. *ensam*, *samman* m. m.

Ordet "ensam" företer i de nordiska språken en hart när överskådlig mängd av i någon mån olika fårmer, utgående in ursprungligen olika bildningar. Dessa måste hållas strängt la från varandra, om man skall kunna lyckas att bringa la i det vid första påseendet håpplösa virrvarr, som alla sjiftande fårmerna erbjuda.

1) Isl. *einn saman*, fsv. (i varr. av Vml.) *enzaman*, *-æn* r en sammanställning av adj. *einn* ock adv. *saman*, att jämföra med de likbetydande isl. *einn sér*, *einn senn* ock sär-

sjilt *einn samt*. Också böjes i isl. *einn* fullt regelbundet som ett adj., under det att *saman* förblir oböjt. I fsv. hava båda orden sammansmält till ett, varvid fullt judlagsenligt mellan *nn* ock *s* insjutes ett *t* (*-nz-* = *-nnts-*), ock i följd av denna sammansmältning kåmmer ordet så småningom att sammanblandas med det sammansatta adj. isl. *einsamann*, *-inn* (se nedan s. 367 f.) ock böjes sedan såsom detta blått i slutet. Ett spår av första sammansättningsledens böjning är dåck ännu bevarat i Vgl. II, Add. 11, 3, som har jenit. sg. *ens samins*, vilket sålunda utjör ett slags kompromiss mellan **ens saman* (isl. *eins saman*) ock *ensamins* (isl. *einsamens*).

2) Fsv. (Vml.) *enzoman* (Schlyter skriver oriktigt *ensoman* både i Gloss. till Vml. ock i sin stora ordbok), fda. *ensumæn* (jfr da. *ensom*, dalmålets *iesum*) är på samma sätt uppkåmmet av *einn*, *en(n)* + *soman*, *suman*, en som bekant i Dala- ock Västmannalagarna [1]) förekåmmande bifårm till *saman*. Vokalen *o*, *u* i de nämda fårmerna förklaras oriktigt av Kock (Sv. Akc. II, 338 ff., Fsv. ljudl. s. 520), som antar övergång från *a* i *saman* till *o* äller *u* i *soman*, *suman*, då stavelsen var obetonad. Häremot oponerar sig Brate (Ä. Västm. lagens ljudl., s. 40) under åberopande av min på föreläsningar framställda förklaring av *saman* : *suman*. Utom av vad redan anförts av Brate (anf. st.), framgår ohållbarheten av Kocks åsikt dels därav, att fsv. för övrigt icke tjänner till någon övergång *a* > *u* (icke *o*) i obetonad ställning, dels ock i synnerhet därav, att *u* i *suman* icke är spesiällt nordiskt utan återfinnes på andra håll i samma äller besläktade bildningar. För att visa detta måste jag övergå till en utredning av, hur adv. *saman* o. s. v. är bildat. Det är tydligen liksom sskr. *samanā'*, got. *samana*, fht. *zi-samana* "till-

---

[1]) Jfr angående det berättigade i benämningen "Dalalagen" numera ytterligare (till vad av K. H. Karlsson anförts) Schücks avhandling "Bidrag till frågan om Dalelagen" i Språkvetenskapliga sällskapets i Upsala förhandlingar 1888—91 s. 41 ff.

sammans" en nominalt bildad kasus av ett adj., sskr. *sámanas*, en utbildning av sskr. *samás*, gr. *ὁμός* "samme", "lika", fsl. *samŭ* "själv", fht. *-sam* i t. e. *langsam*, isl. adv. *samt*, *-samr* m. m. Emellertid är *saman* — åtminstone i sammanställningen *einn saman* — icke idäntiskt med sskr. *samanā́*, got. *samana*, fht. *(zi-)samana*, utan — i betraktande av betydelsen ock särsjilt den paralälla ock likbetydande konstruksjonen *einn samt* — snarare med fht. *saman* "simul", d. v. s. liksom *samt* är ack. sg. ntr. på *-t* av *-samr*, så är *saman* en *t*-lös ack. sg. ntr. (så tyckes också Schade, Wtb., uppfatta fht. *saman*) av adj. *-samann* (i isl. *einsamann* m. m., se nedan), att jämföra med fsv. *mulin* "det mulna, *bundin* "det bundna" m. m. (se åvan s. 361 [1]). Men rotstavelsen *sam*- äger sedan urminnes tid en avjudande bifårm **səm-*, som uppträder i ags. ord på *-sum* = isl. *-samr*, fht. *-sam* (t. e. ags. *longsum* = fht. *langsam*), isl. *sumr*, got. *sums* "en viss" (se min Urg. judl. § 21; jfr i fråga om betydelsen även det hithörande lat. *sin-guli*), isl. *sum-(b)l* "församling", "fästligt lag", m. fl. ord; vidare fsv. partickeln *sum* "liksom" (ejäntligen "likt") = gr. *ἅμα* "zugleich" o. d. [2]), som i fråga om betydelsen förhåller sig till gr. *ὁμός* "lika", "samme" som lat. *simul* : *similis*, t. *zugleich* : *gleich* ock svenska slangspråkets "med *samma*" (= straks) : *samme*; äntligen — vilket för oss här är det viktigaste — got. adv. *suman* "einst" (ock fht.

---

[1]) En dylik fårm är väl även adv. isl. *sialdan* = fht. adv. ock adj. *seltan*. Härför talar även komp. *sialdnar* (fht. *seltanôr)*, sup. *-nast*, enär ju värkliga adv. på *-an* icke låta *-n* medfölja i komp. ock sup. (sv. *sednare* är en ung nybildning äfter *sedan)*. Den sällsynta komp. *sialdar* hör nämligen äj hit, utan till ett primitivare *siald*- (jfr *sam*- jämte *saman*-) i isl. *sialdsénn* m. m., got. *silda-leiks* "underlig".

[2]) Åkirkebyinskriftens *sum han barn fyþi* (just som hon födde barn) visar oss *sum* i den temporala betydelse "just som", som även tillkåmmer gr. *ἅμα*. (Annorlunda Wimmer, Döbefonten, s. 46, ock Läffler, Månadsbladet 1887, s. 18 not). Möjligt är dåck att även här översätta *sum* med "såsom". Emellertid har ordet ännu i dag temporal betydelse, t. e. sv. "som han kåm in, fick han se" o. d.

sumanes "stundom"), idäntiskt med fsv. *suman* ock, frånsett avjudet, även med *saman*, i tråts av den något avvikande betydelsen. I fråga om dennas utveckling förhåller sig got. *suman* "en gång" till fsv. *saman*, *suman* "på en gång" likasom got. *simlê* "einst" : lat. *semel*, t. *einmál* : *einmal*, *einst* : *ein* m. m. I fsv. *soman* (*enzoman*) beror naturligtvis *o* på *a*-omjud av *u*, såsom i *somi(r)* : *sumir*, *sompt* : *sumpt*, *somar* : *sumar*, *þomal* : *þumul*, *koma* : *kuma* m. m.

3) Isl. *einsamann*, fsv. (UL.) *ænsamæn*, (var. av UL.) *ensamæn*, (L. f. Kl.) *ensaman* är en gammal sammansättning av stammen *eina-* ock det nyss (2 åvan) behandlade adj. **samann*, sskr. *sámanas* "zusammenseiend". Annorlunda hos Kock (Fsv. ljudl., s. 46 ock 247), som tyckes idäntifiera denna bildning med den först behandlade *einn saman*, en uppfattning som torde vara tillräckligt bemött redan jenom vad åvan utvecklats. Att adj. **samann* såsom simplex bevarats blått i adv. (urspr. ack. sg. ntr.) *saman* är icke besynnerligare än den fullkåmligt motsvarande behandlingen av det primärare *samr* i fsv., där av den starka böjningen ingenting annat bevarats [1] än adv. (ack. sg. ntr.) *sam(p)t*, under det att ordet — liksom *-saman(n)* — såsom sednare sammansättningsled kvarlever (i adj. på *-samber*, isl. *-samr*). Skulle man ändåck hysa något tvivel om den adjektiviska naturen av *-saman(n)*, så torde detta hävas jenom påpekandet av den i HL., Kk.B. 11 (*Bygger karl ok kærling ensamun*) förekåmmande fårmen *ensamun* (nom. sg. f. äller snarare nom. pl. ntr.), som tydligen är en från gammal tid bevarad fårm av samma art som de få andra fsv. arkaismerna *gamul*, *usul*, *annur*, *iþur*, *ukur*. Äntligen bevisas adjektivstammens ålder på germansk båtten av det denominativa

[1]) Ensamt stående undantag utjöra dat. sg. ntr. (*sliku*) *samu* i Vgl. I o. III samt ack. sg. f. *sama* i uttrycken *sama lund*, *samæ leþ* jämte vanligare *samu lund*, *samu leþ*. Redan i isl. är ju *samr* såsom simplex mycket sällsynt. — På samma sätt finnes av *samann* utom adv. *saman* spår av ännu en kasus, nämligen jenit. sg. ntr. i *til samans*.

värbet fht. *samanôn*, isl. *samna*, fsv. *sam(p)na* m. fl. avledningar.

4) Isl., fno. *einsaminn*, fsv. (allmänt) *ensamin*, *-en*, *insamin*, (Bur.) *ænsamen* är naturligtvis ytterst samma ord som *einsamann*. Endast kann man vara oviss om, huruvida *-inn* beror på ombildning av äldre *-ann* äfter de talrika adj. ock part. på *-inn*, äller om det är en gammal bifårm, så att *-saminn* : *-samann* såsom *bundinn* : got. *bundans*, isl. *myrginn* (got. *maúrgins*) : fsv. *morghan* (fs. *morgan*), m. m. (se Urg. judl. § 13 slutet). För den sednare uppfattningen talar dels fht. *saminôn* (jämte *samanôn*), dels den fsv. bifårmen *ensæmin* (Vgl. II, Bernh.), vars *æ* väl enklare fattas såsom *i*-omjud, värkat av avledningens *i* (se min framställning i Arkiv I, 150 ff.), än såsom representant för det avjudsstadium, som uppträder i isl. konj. *sem*, gr. εἷς (**sems*), ἕν (**sem*), lat. *semel* m. m. Den sällsynta fsv. advärbfårmen *sæman* (jfr mht. *ze-semen* = *ze-samen*) får då anses hava i fråga om rotvokalen rönt invärkan från adjektivet. — På väsäntligen annat sätt uppfattas fsv. *ensamin*, *-en* av Kock (Fsv. ljudl., s. 46 ock 247, Sv. akc. II, 390), enligt vilken *ensamin*, *-en* skall hava uppkåmmit av *ensaman* jenom övergång från *a* till *e*, *i* i obetonad stavelse. Detta är omöjligt, dels på grund av de skäl jag redan i Arkiv V, 390 not anfört mot antagandet av en dylik i äldre fsv. förekåmmande övergång *a* > *e*, *i*, dels emedan på så sätt isl., fno. *einsaminn* icke blir förklarat, varför ingenting är vunnet med en sådan spesialförklaring av det fsv. ordet, även om denna vore riktig.

5) Fsv. (UL., HL., var. till Vml.) *enzamin*, (var. till Vml.) *enzamen*, (Vml.) *enzomin*, (var. till Vml.) *enzomen* äro samma bildningar som de åvan under 1, resp. 2 anförda på *-an*, vilket här utbytts mot *-in*, *-en* i analågi med den sednast behandlade typen. Visserligen kunde man också tänka sig, att ett en gång jämte adj. *samann* befintligt adj. **saminn* (jfr åvan 4) använt sin *t*-lösa neutralfårm **samin* såsom advärb,

ock att detta injinge i *enzamin* (*enn samin*) samt i det åvan (1) omnämda *ens samins* (i Vgl. II), där jenitiv-*s* även fogats till partickeln, såsom i många analåga bildningar (t. e. isl. *enskis* för **eins-gi*) sjett. Men då ett dylikt advärb **samin* hittills ingenstädes i nordiska språk (men jfr fht. *samin* = *saman*) såsom simplex uppvisats, så föredrager jag åtminstone för närvarande den först framställda förklaringen.

6) Fsv. (Vgl., Mell. ock y. fsv.) *ensamber*, (y. fsv.) *ænsamber*, fgutn. ntr. *ainsamt* är en sammansättning med det primärare *samr* (se åvan 2) på samma sätt som *einsamann* (åvan 3) med det sekundära *samann*. Huruvida dalmålets *iesum*, da. *ensom* förutsätta ett fornnordiskt **einsumr* (jfr isl. *sumr*, got. *sums* m. m., åvan 2) äller äro förkårtade af det åvan (2) behandlade *enzoman*, *ensumæn*, kann jag för tillfället icke avjöra.

7) Isl. *einn samt*, där *einn* böjes ock *samt* förblir oförändrat, är tillräckligt belyst jenom vad redan åvan anförts i sammanhang med de andra bildningarna.

8) Y. fsv. *ensam(p)nin* är en från de synkoperade fårmerna av *ensaman(n)*, *ensamin(n)* utgående bildning, i det att t. e. dat. sg. m. *ensam(p)num* o. d. lånat *-m(p)n-* åt de osynkoperade fårmerna, som sålunda i sitt *-nin* ha samma *n* två gånger. På alldeles samma sätt bildade äro *yfnin*, *ym(p)-nin* för *yfrin* (dat. *yfnum* av **yfrnum*, se Arkiv I, 155 not) ock *fulkom(p)nin* för *fulkomin*.

6) Isl., fno. *einsamall*, sv. dial. *e(n)sammel*, no. dial. *eisemall* m. m. är en inträssangt fårm, som tydligen sammanhänger med mht., mlt. *samelen* (varifrån vårt *samla* lånats) på samma sätt som *einsamann* med fht. *samanôn*, isl. *samna*. Kluge (Etym. Wtb.) tyckes mena — säkerligen på grund af, att *samelen* jämförelsevis sent uppträder i literaturen —, att detta jenom övergång av *n* > *l* uppstått av fht. *samanôn* ock sålunda är idäntiskt med mht., mlt. *samenen*. Men dels talar just tillvaron av detta *samenen* mot övergången, som sålunda

åtminstone måste vara blått dialäktal; dels är en dylik övergång mycket klent bestyrkt (jfr min Urgerm. judl. § 33, anm. 2 ock § 46, 2) ock antas numera av Kluge själv (Pauls Grundriss I, 332) blått hava inträtt äfter vokalen *i*, som i *samanôn* äj förekåmmer (man kunde dåck jälpa sig jenom att postulera ett **saminôn*, jfr åvan 4); dels är det utan tvivel metodiskt riktigast att sammanställa den nominalstam **samala-*, som ligger till grund för *samelen* ock som uppträder i isl. *ein-samall* m. m. med motsvarande utomgermanska stam i gr. *ὁμαλός*, lat. *simul* (jfr ock *similis* ock *semel*). *Samala-* : *samana-* (åvan 2) är en indoeuropeisk dubblätt av samma art som gr. *μεγάλη* (got. *mikils*) : *μέγαν* (fsv. *mikin*, sskr. *mahā'n*), gr. *ἀστραλός* (engl. *starl-ing*) : lat. *sturnus* (ags. *stearn*), got. *sauil* : *sunnô* (för **sunô* äfter de synkoperade kasus, t. e. jen. pl. **sunnô*, bildat som *abnê*, *vatnê*, isl. *kuinna* m. m.), gr. *ὅπλον* : got. *wêpn* m. m. (se min Urgerm. judl. § 46, 2). *L*-avledningen representeras ock av — de i rotstavelsen avjudande — isl. *sum(b)l*, fs. *sumbel* "församling" (jfr åvan 2) ock got. *simlê* "einst" (jfr lat. *semel*), ags. *simlon*, fs. *simblon* "alltid" (jfr i fråga om betydelseförhållandet *simlon* : *simlê* det sskr. adv. *sanā'* "alltjämt ännu": "från fordom").

Sv. *i sänder, sönder* m. m.

Isl. (sällsynt) *seðr*, fsv. *(i) sænder* kann visserligen vara = isl. *senn* med analågiskt tillagt *-r* ock sålunda förhålla sig till *senn* såsom isl. *minnr*, *miðr* till fsv. *min(n)*, ags., fht. *min*, got. *mins* (av **miniz* l. **minoz*, lat. *minus* [1]) äller som

[1]) Den komparativbildning på *-ōs* (i stället för *-jōs*, *-is*), som representeras av lat. *minōr*, *minus* (jfr *majōr*, *majus*, *magis*), är densamma som uppträder i got. *-ôza* (sup. *-ôsts*), isl. *-are (-astr)* o. s. v. Den nu för tiden, som det tyckes, allmänt jängse — av Mahlow uppställda — förklaringen av denna komparatsjon (*-ōz-* av *-ōiz-*), som av J. Schmidt (K. Z. XXVI, 390) ock äfter honom av Kluge (Pauls Grundriss I, 401) t. o. m. förklaras vara den enda "lautlich haltbare", låter icke förlika sig med de urgermanska judlagarna. — Komparativsufikset *-jōs* anser jag vara uppkåmmet jenom en sammansmält-

isl. *eðr* till fsv. *æn(n)*, isl. *enn* "ännu"; men det kann också — ock är väl snarast — en komparativisk *-ter*-bildning (om sådana utförligare i annat sammanhang), stående vid sidan av en vanlig *-z*-bildning i isl. *senn*, ett got. **sins* (av **senoz*, jfr lat. *minus*) l. **sans* (av **saniz*, jfr lat. *magis*; i så fall är omjudet i isl. *senn* att förklara som i *betr* för **batr*, *fyrr* = fsv. *forr*, *for* m. m.). Dylika paralällbildningar finnas bl. a. även i gr. *ἄτερ*, sskr. *sanutár* "avsides", isl. *sundr*, fsv. *sunder* [1]), *synder* (med omjud såsom i *syþer* jämte *suþer*, *yter-mer*, *hender-mer* m. m., på vars förklaring jag i detta sammanhang icke inlåter mig): got. *suns* "med ens", "straks" (om betydelseförhållandet se nedan) ock i isl. *endr* "olim", "en gång", "ännu en gång": *enn* (got. **ins* av **enoz* l. **ans* av **anis*) = "*i annat* sinn (se Fritzner) ock sammanhängande med sskr. *anyas* "annan", gr. *ἔνιοι* "några" (jfr i fråga om betydelseutvecklingen t. *verschiedene*, sv. *åtsjilliga*, lat. *alii — alii* m. m.), vid sidan av vilken *jo*-bildning står en med *-ter-* i got. *anþar* "annan", sskr. *antaras* "olikartad", liksom vid sidan av gr. *ἄλλος*, lat. *alius* står lat. *alter*. Då nu isl. *senn* ock got. *suns* betyda alldeles detsamma; då sv. *i sänder* i uppländska ock södermanländska diall. heter *i sönder*; ock då slutligen begreppen "enhet" (i *senn*, *suns* "med ens", "auf ein mal", "ett [, tu, tre]", *sænder* "på en [ock samma] gång") ock "isolering" (i *sundr* "ensjilt", "särsjilt") lätt övergå i varandra (jfr t. e. *i sänder* = "för sig", isl. *einn senn* = *einn sér*, da. *enkelt* = "individ", t. *einzeln* = "enstaka", da. *ene* = "ensam", sv. *enda*, *all-ena* m. m.); så höra säkerligen alla fyra orden: *senn*, *suns*, *sænder*, *sunder* tillsammans, ock de

---

ning av detta *-ŏ̄s* ock det ursprungliga komparativsufiks *-jo*, som uppträder t. e. i lat. *al-ius med-ius*, gr. *δεξ-ιός*, got. *þrid-ja* m. m. (se Brugmann, Grundriss d. vgl. Gramm. II, 125). Att komparatsjonssufiks hopas på varandra, är en från de flästa språk välbekant företeelse, t. e. gr. *ἀλλό-τρ-ιος*, *ἀρ-ισ-τερός*, *ἀρε-ιό-τερος*, *ὑπ-έρ-τερος* m. m., m. m.

[1]) Denna Bugges ock de Saussures sammanställning synes mig numera vara att föredraga framför den av mig i Urgerm. judl. § 86, 1 jorda.

båda sednare äro då — frånsett avjudet — idäntiska med varandra ock med gr. *ἄτερ*, sskr. *sanutár* "avsides", "isolerat" (i betydelse sålunda närmast = *sunder*), liksom de båda andra med varandra ock kannsje med lat. *sinis-ter* (bildat såsom *minis-ter*) "vänster", urspr. "gammal" (jfr nyprovençal. *man seneco* "den gamla handen" = vänstra handen [1]), med samma betydelseutveckling som ägt rum i åtsjilliga avlägsnare anförvanter till här åvan behandlade ord, t. e. sskr. *sanā́* "i ett", "fortfarande", "ännu alltjämt", "från fordom" (jfr lat. *semel* : got. *simlê* "fordom", t. *ein* : *einst* m. m.), *sanas*, gr. *ἕνος*, lat. *sen-ex*, *-ior*, got. *sin-eigs* "gammal", sskr. *san-aj* "en ock densamme", "evig", (lat. *sem-per* av **sen-per?*), got. *sin-teinô* "var enda dag" (*-teinô*, jfr lat. *nun-dinæ*). Bland ännu avlägsnare släktingar äro väl att räkna ags. *sôna* (av **séna*, jfr *môna* = got. *mêna* o. s. v.) ock fht. *sâ-r*, båda i betydelsen "med ens", "snart" (engl. *soon*), "straks" (jfr isl. *senn*, got. *suns*). Betydelsediferänsen "einst" ("fordom") : "med ens" ("straks") belyses ytterligare av t. e. isl. *áðr* (*áðan*, sv. *ijåns*) : fs. *âdro* "straks" (det färmälla förhållandet som i isl. *sundr* : got. *sundrô*).

Sv. **omsider**

Isl. *síðer* i *um síðer* kann icke vara någon kasus av adj. *síðr*, då någon sådan på *-er*, *-ir* icke finnes utom nom. pl. m., vilken naturligtvis här icke kann kåmma i fråga. Jag antar därför, att *síðer* förhåller sig till *síð* i det likbetydande *um síð*, såsom *under* : *und*, *yfer* : *of*, *epter* : *ept* m. m. D. v. s. *síðer* är ett "komparativ"-advärb på *-ir* (*-i*), indoeur. *-eri*, såsom *yfer* = fht. *ubiri*, gr. *ὕπερ* (**ὕπερι*), sskr. *upari*. Att *síð-* i germ. språk värkligen kompareras äfter typen lat. *superior* : *summus*, framgår dels av den fht. komp. *sídero* (med *e*; jfr däremot *lengiro* = got. *laggiza*), dels av den ags. superl. *síðem-est* (komp. *síðra* kann vara såväl **síðera* som

[1] Enligt benäget meddelande av docenten Erdmann.

**sīðiza*). Vid sidan av denna *-er*-bildning står en med *-z-* i isl. *síðr* (fsv. *siþer*), got. *þana-seiþs*; jfr isl. *endr : enn*, fsv. *sænder :* isl. *senn*, isl. *sundr :* got. *suns* (åvan s. 371). Vidare om härmed sammanhängande frågor vid annat tillfälle.

Sv. *hit* ock *dit*.

Fsv. *hit* ock *þit* kunna naturligtvis icke hava uppstått av de i samma betydelse förekåmmande *hingat* (fgutn. *hinget* [1]), jfr fsv. *æt* = *at* före infinitiv), *hængat* (Vgl. I Cod. I, RB. 1 pr.; jfr? Vgl. I Cod. A, RB. 5 *hæn* = *hin*, Vgl. II, RB. 6) ock *þingat* (fgutn. *þengat*; om vokalväkslingen se Lidén, Arkiv IV, 108, ock jfr även *hingat*), icke ens av — de tämligen oklara — bifårmerna *higat* (blått i Vgl. II), *thighat*, enär en dylik kontraksjon strider emot alla hittills tjända fornnordiska judlagar. Däremot, liksom *hingat* tydligen är en sammansättning med prepositsjonen *at*, så är detsamma förhållandet med *hit* [2]). Av **hī-at* blir *hīt*, liksom för ock jämte *sua at*, *þy (þi) at*, *þo at*, fgutn. *þau et* uppträda resp. *suat*, *þyt (þit)*, *þot*, fgutn. *þaut* (jfr ock fgutn. *þau en*, *þaun* = fsv. *æn þo*). På samma sätt har *þit* "dit" uppstått av *þiat*, en fårm som träffas i flera codd. av Skånelagen (Schlyter s. 60 not 42, s. 122 not 29), skriven *thiat* [3]), ock som naturligtvis icke förlorat något intervokaliskt *gh* i förhållande till *thigat*, likaså litet som fgutn. *þear* i förhållande till fsv. *þæghar*, *þaghar*. Första sammansättningsleden i **hiat*, *hit* ock *þiat*, *þit* är "dat." sg. ntr. **hī* ock *þī*, isl. *þí* (jämte *þuí*, *þué*, *þú*, fsv. *þy*, *þu*, *þo* [4]), om

---

[1]) Ovisst är, om samma fårm föreligger i Vgl. I, RB. 1 pr. *hingæt*, äller om detta är = fsv. *hingat*, med den i Vgl. I vanliga övergången *a* > *æ* i svagtonig stavelse. Vgl. IV, 16, 1 har *hingæt*, 16, 2 *hingat*.

[2]) Nysv. *hitåt* innehåller således "prepos." (postpos.) "åt" två gånger.

[3]) Runhandskriftens *þihat* är naturligtvis icke — såsom Schlyter antar — att betrakta som = *þiat*, utan = *þighat*.

[4]) *þu* förekåmmer flera gånger i en cod. (Holm. B 55) av Västmannalagen; *þo* utom i *þo-liker* även i DL:s (MB. 23) *þo eens* "endast därför", som Schlyter (s. 24, s. 259, s. 345) med orätt vill ändra till *þy eens*.

vilka sjiftande fårmers förklaring se min Gesch. d. nord. spr. § 184, 8). Att detta *þi* är idäntiskt med got. *þei* "att" ock gr. τει i τεῖδε "här" ock sålunda en urspr. lokativ, har Bechtel uppvisat (Z. f. d. Alt. XXIX, 366); på samma sätt är **hi* = gr. κεῖ "där", möjligen lat. *hī* i *hīc* "här", om detta — såsom föreslagits — utgår från en rot *kho-*, *khe-* (jfr ytterligare *hui* = πεῖ "varest"). Vore icke den fda. fårmen *thiat* [1]), så kunde man t. o. m. idäntifiera *þit* ock τεῖδε, vilka förhölle sig till varandra alldeles som de motsvarande nominativerna *þat* (got. *þat-* i *þatuh* [2]) ock τόδε. Betydelseövergången "där" > "dit" vore i så fall densamma som i fsl. *tąda* "dit"; jfr ock lat. dat. *hō-c* (jämte *hū-c*) "hit" i förhållande till lokat. *hī-c* "här". Lat. *ad-hū-c* "hit", "hit-till-s" erbjuder en god paralläll till de nordiska sammansättningarna med *-at*, ehuru prepos. *ad* (isl. *at*) i lat. prefigerats (i isl. sufigerats). Men likheten sträcker sig kannsje längre. Isl. *hig-at*, *heg-at* torde i sitt *g* visa en motsvarighet till den enklitiska partickel *-ce*, som ingår i lat. *hic*, *istic*, *illīc* m. m. Därest äntligen lat. *hō-c* (*hun-c* o. s. v.) utgår — såsom stundom antagits — från en rot *kho-*, *khe-*, ock denna även föreligger i ags. *he* "han", fsv. *hi-t*, *hæ-n* (se åvan) m. m., så blir idäntiteten mellan lat. *ad-hū-c* ock isl. *hi-g-at* (*higat*?) alldeles fullständig, frånsett den olika kasus, i vilken pronominet uppträder. Huruvida isl. *hingat*, på samma sätt motsvarar ett lat. **ad-hinc* (jfr *abhinc* "härifrån", "hädanäfter"), äller möjligen är synkoperat av *hinneg* (*hinreg*), *hinnog* (*-*reg*, jfr fsv. *hinrægh*, se åvan s. 308) + *at*, skall jag lämna osagt.

---

[1]) Denna — såsom min förklaring av densamma — [illegible] av Gamla-Karlebymålets i Finland [illegible] enligt meddelande av fil. kand. K. J. Hagfors.

[2]) Att *þat-uh*, *þan-uh* ock *þamm-uh* icke innehålla *þata* av **þatō*, [illegible]), *þana* (**þanō*), *þamma* (**þammō*), framgår av [illegible] *þan-* : *þana* [illegible] = gr. [illegible]. Såsom *þat-* = [illegible]. Isl. [illegible] m. m.)

Fsv. *altit* ock *aldrit*.

I Unders. i sv. språkhist., s. 14 ff. ock Arkiv VI, 36 antar Kock, att fsv. *altit* uppkåmmit av det äldre *altidh* jenom judlagsenlig utveckling av *dh* > *t* (rättare *dh* > *th* > *t*, se min Gesch. d. nord. spr., § 157, c). Detta är visserligen möjligt, om man nämligen får antaga, att fsv. *altidh* kunde (dialäktiskt) uttalas utan den starka biton, som än i dag väl nårmalt tillkåmmer dess ultima; ock i så fall utjör den en enda gång uppvisade skrivningen *al thith* (Birg. II, 169, se Söderwalls ordbok) den väntade mellanfårmen med *th*. Men då detta antagande är mindre sannolikt, ock då *altit* uppträder mycket sent (först i Didrikssagan från början af 1500-talet), anser jag snarare, att *altit* beror på mlt. *alle tît* "alltid". Möjligen har ombildningen av *altidh* till *altit* underlättats på grund av en asosiatsjon med *tit* i "titt ock åfta". Äfter *altit* är det ävenledes i Didrik uppträdande *aldrit* "aldrig" för *aldri* en analågibildning (jfr nysv. *joj* för *jo* äfter *näj* m. m. d.), liksom väl ock *-dh* i bifårmen *aldredh* förskriver sig från *altidh*. — I alla händelser kann *altit* icke användas — såsom av Kock (Arkiv VI, 36) jorts — såsom bevis mot min förklaring (Arkiv V, 390 not) av det redan i äldre fsv. uppträdande *huvut*, *hovut*, *-it* (ur jenit. *huvuz* ock sammansättningar med denna fårm). Kocks påstående (anf. st.), att *altijt* "möter" oss "samtidigt med *hovut*", är väl en lapsus calami, ty, såsom Kock själv i Fsv. ljudl., s. 446 riktigt erinrar om, träffas *hovit*, *howt* (d. v. s. *hovut*) redan i Cod. Bur. [1]), således omkring 150 år före *altit* [2]). Lika litet motbevisas min förklaring av *hovut* o. d. fårmer (*blot*, *døt*, *bort* = resp. *bloþ* o. s. v.) i äldre fsv. av den i yngre fsv. föreliggande judlagsenliga utvecklingen *skil-*

[1]) För övrigt redan i diplåm från 1316 (se Söderwall).

[2]) Att *hovut* med tiden blir "samtidigt" med *altit*, är en sanning, som dåck icke har någon betydelse för föreliggande fråga, ock vars uttalande väl äj håller åsyftats.

nadh (före 1400) > ***skilnath*** (före 1450) > ***skilnat*** (äfter 1450) o. d., ty detta är en helt annan företeelse, som av mig fattas på unjefär samma sätt som av Kock (se Gesch. d. nord. spr. § 157, c). Också har jag icke, såsom Kock (Arkiv VI, 35) uppjer, "opponerat" mig mot hans åsikt om en judlagsenlig utveckling ***skilnadh*** > ***skilnat***, vilket ord av honom icke nämnes å det ställe (Fsv. ljudl., s. 445 f.), mot vilket jag vänt mig. Däremot behandlar han detsamma ock dess likar i Unders. i sv. språkh. s. 14 ff., ett ställe mot vilket jag icke vänt mig ock icke siterat; detta ingalunda, som Kock tyckes tro, i följd av något förbiseende, utan emedan jag väsäntligen delade den där uttalade åsikten om ***dh*** > (***th*** >) ***t*** i y. fsv., vilket icke är detsamma som att godtjänna Kocks förklaring av ***hovuþ : hovut*** o. d. i ä. fsv. [1]) (Fsv. ljudl. s. 445 f.). Felet hos Kock är helt enkelt det, att han tror sig i Fsv. ljudl. s. 445 f. ock Unders. i sv. språkh. s. 14 ff. hava behandlat samma företeelse [2]).

Fsv. *dærla, dörla, dorla,* isl. *dǿlla.*

Fsv. ***dærla***, mindre åfta ***dørla***, sällan ***dorla*** "möjligen" utjorde för Rydqvist (V, 152 f.) en gåta, som av honom "tills

[1]) I y. fsv. övergår — då *skilnadh* blir *skilnath* — *hovudh* till ***hovuth***, ock detta kann — då *skilnath* blir *skilnat* — jiva upphov till ett nytt ***hovut***, som sålunda uppträder samtidigt med *skilnat*, om också icke med det ännu yngre *altit*.

[2]) Det gläder mig, att Noreen väsentligen delar min åsikt om övergången *-đ* > *-t* i yngre fsv., ock så mycket mera som jag av hans yttrande Arkiv V, 390 noten [hans Gesch. d. nord. spr. var då icke publicerad] fick det motsatta intrycket. Det var därför, alltså till stöd för utvecklingen *-đ* > *-t* i yngre (ej äldre) fsv., som jag Arkiv VI, 36 framhöll det därmed ungefär samtidiga *altit*. För övrigt torde av Arkiv VI, 36 vara tydligt, att jag icke tror mig hava behandlat samma företeelse i Fsv. lj. 445 f. och i Unders. 14 ff. i *den* meningen, att den *dialektiska* utvecklingen *-đ* > *-t* i äldre fsv. och den *(mera) allmänna*, i yngre fsv. mötande utvecklingen *-đ* > *-t* i oakcentuerad ställning skulle ha samma geografiska utbredning eller skulle uppstå under fullt samma förhållanden. Men så till vida anser jag företeelserna vara nära besläktade, som vi i båda fallen hava en spontan övergång *-đ* > *-t*; jag hänvisar till det med N:s uppfattning oförklarade *t*-ljudet i *nöt* 'nöd' etc. i Cod. bur. (jfr Arkiv VI, 36). A. K.

vidare ställes under framtiden". Denna framtid torde väl vara kåmmen, sedan Söderwall (ordbok) tvivelsutan riktigt jämfört ordet med det liktydiga isl. *dǽlla* ock föreslagit att fatta *-r-* såsom inkåmmet från — synonymet — *gørla* ock — det i betydelse alldeles motsatta — *varla* (jfr fsv. *sirla* för *siþla* äfter *arla*). Andra ord än *gørla* ock *varla* behöver man icke — såsom Söderwall jör — antaga hava varit av inflytande. Särsjilt är det värt beaktande, att Cod. A av MB I stundom — med fullkåmligt missförstående av meningen — insatt *varla*, där den yngre men mot originalet trognare Cod. B har *dærla* o. s. v. i överensstämmelse med meningens krav. Vokalen *ø* kunde tänkas bero på inflytande av *gørla*. Men då *dorla* äj därigenom förklaras, ock då det mot isl. adj. *dǽll* "medjörlig" svarande fsv. *dæl* "lätthanterlig" o. d. har bifårmen *døl* (jfr ock sv. dial. *däl*, *döl*), så måste vokalväkslingen *æ : ø* vara ursprunglig. Den en gång uppvisade skrivningen *dal* kann antingen vara fel för *dæl* äller ock en oomjudd fårm, förhållande sig till *dæl* liksom *dorla* till *dørla*. Jag förutsätter ett urspr. adj. värbale med betydelsen "jörlig" (jfr *gørla* "jörligen > "möjligen", "lätteligen"), ock som i gotiskan skulle heta **dêlus*, **dôlus*, ack. m. sg. *-jana*, vilken böjning förklarar väkslingen mellan omjudd ock oomjudd vokal i nord. spr. Ordet utgår från det gamla värbet ags. *dôn*, fht. *tuon* "jöra", såsom got. *aglus : agan* (i *un-agands*) m. m., se Kluge, Stammbild. § 193. Avjudsförhållandet är detsamma som i de besläktade got. *dêþs : dôms* m. m. (se min Urg. judl. § 12, 1).

Till värbalroten *dē : dō* hör nog också, såsom Gislason (Aarbøger 1869, s. 115), Petersen ock Fritzner antaga, det ursprungliga part. pres. fno. *dánde*, fda. *dande*, fsv. *dande* ock *donde* "duktig", "bra", i fsv. ock fda. även "välvillig", "belevad", med samma betydelseutveckling som det motsvarande fht. *tôenti* "urbanus", "facetus" ock de besläktade isl. *dáð* "duglighet" (jfr got. *dêþs*), *dæll* "medjörlig", fsv. *dæl*, *døl*

"lätthanterlig" > "tilljänglig" > "förtrolig". Visserligen kunde man också tänka på att föra *dánde* till isl. *dá* "tjusas", "ta starkt intryck av" (jfr gr. *ϑαέομαι* "beundrar"), *dáinde* "under", "beundran", *dágiarn* "mottaglig för intryck", *dár* "gripande", "obehaglig", "behaglig", *dálegr* "ynklig", "dålig" (som av Gislason föres till *tuon*, *dôn*, detta väl med orätt). Men härigenom vinner *o*-vokalen i den fsv. fårmen *donde* icke sin förklaring, ock detta *o* uppträder alltför åfta, för att man skulle kunna med själ fatta detsamma såsom varande det i y. fsv. stundom förekåmmande beteckningssättet för det av *ā* utvecklade *å*-judet. *Dánde* bör väl därför uppfattas som part. "jörande" av *dôn*, *tuon*, men har i motsats mot dessa västgermanska fårmer ock fsv. *donde* bevarat den ursprungliga presensvokal, som uppträder i gr. *τί-ϑη-μι*, fsl. *dějǫ*, lit. *dė́mi*; jfr också *ē*-vokalen i lat. perf. *fē-ci*, gr. aor. *ἔ-ϑη-κα*. Med förhållandet *donde* : *dande* jfr ock isl. *þróndr* (part. pres. av *þróa-sk* på samma sätt som *bónde* < **bó*(*u*)*nde* av fsv. *bōa*, se vidare Gesch. d. nord. spr. § 235) : *þrándr*, vilken sednare fårm av Falk (Arkiv VI, 113) härledes ur *þróandr* (finnes denna fårm i literaturen?) med tilljälp av en judlag *óa* > *á*, vilken liksom den därsammastädes postulerade judlagen *úa* > *ó* (i *búande* : *bónde*!) uppställts utan närmare motivering ock utan hänsyn till frågans mångsidigt invecklade natur. Att dessa s. k. judlagar stå i bestämd strid med de språkliga fakta, har redan tillräckligt klart uppvisats av Wadstein (Fornnorska homiliebokens ljudlära, s. 65 not), varför jag här äj torde behöva närmare inlåta mig på frågan.

Fsv. *durligha* m. m.

Fsv. *durligha* (Didr.) = *dyrligha* är intrӓssangt såsom ett eksämpel på det avjud, som visar sig i mlt. *dûr*(*e*) "dyr", mht. *tûr* "värdering" i förhållande till fht. *tiuri*, ags. *déore*, isl. *dýrr* (som finskt lån från urnordiskan *tiuris*); jfr om de tyska orden Kluge, Wtb.[4] (under *bedauern*). Fårmen i Didr.

vidare ställes under framtiden". Denna framtid torde väl vara kåmmen, sedan Söderwall (ordbok) tvivelsutan riktigt jämfört ordet med det liktydiga isl. *dǽlla* ock föreslagit att fatta *-r-* såsom inkåmmet från — synonymet — *gørla* ock — det i betydelse alldeles motsatta — *varla* (jfr fsv. *sirla* för *siþla* äfter *arla*). Andra ord än *gørla* ock *varla* behöver man icke — såsom Söderwall jör — antaga hava varit av inflytande. Särsjilt är det värt beaktande, att Cod. A av MB I stundom — med fullkåmligt missförstående av meningen — insatt *varla*, där den yngre men mot originalet trognare Cod. B har *dærla* o. s. v. i överensstämmelse med meningens krav. Vokalen *ø* kunde tänkas bero på inflytande av *gørla*. Men då *dorla* äj därigenom förklaras, ock då det mot isl. adj. *dǽll* "medjörlig" svarande fsv. *dæl* "lätthanterlig" o. d. har bifårmen *døl* (jfr ock sv. dial. *däl*, *döl*), så måste vokalväkslingen *æ : ø* vara ursprunglig. Den en gång uppvisade skrivningen *dal* kann antingen vara fel för *dæl* äller ock en oomjudd fårm, förhållande sig till *dæl* liksom *dorla* till *dørla*. Jag förutsätter ett urspr. adj. värbale med betydelsen "jörlig" (jfr *gørla* "jörligen > "möjligen", "lätteligen"), ock som i gotiskan skulle heta **dêlus*, **dôlus*, ack. m. sg. *-jana*, vilken böjning förklarar väkslingen mellan omjudd ock oomjudd vokal i nord. spr. Ordet utgår från det gamla värbet ags. *dôn*, fht. *tuon* "jöra", såsom got. *aglus* : *agan* (i *un-agands*) m. m., se Kluge, Stammbild. § 193. Avjudsförhållandet är detsamma som i de besläktade got. *dêþs* : *dôms* m. m. (se min Urg. judl. § 12, 1).

Till värbalroten *dē* : *dō* hör nog också, såsom Gislason (Aarbøger 1869, s. 115), Petersen ock Fritzner antaga, det ursprungliga part. pres. fno. *dánde*, fda. *dande*, fsv. *dande* ock *donde* "duktig", "bra", i fsv. ock fda. även "välvillig", "belevad", med samma betydelseutveckling som det motsvarande fht. *tôenti* "urbanus", "facetus" ock de besläktade isl. *dáð* "duglighet" (jfr got. *dêþs*), *dæll* "medjörlig", fsv. *dæl*, *døl*

roghe) liksom ock betydelsen hänvisa otvunget på en sammansättning med det i Smålandslagen förekåmmande adj. *kamber* (kompar. *kamare*) "bråd"; jfr Smål. dial. *kam* i samma betydelse (se Rietz). I fråga om tildningen jfr sv. *bråd-mogen*, *bråd-störtad* m. m.

Fsv. *en(n)æt* m. m.

Fsv. *en(n)æt* "enda" i sammanställningen *en(n)æt þing* (se Schlyters och Söderwalls ordböcker) föres av Ihre (Gloss. II, 230) ock Rydqvist (VI, 94) till isl. *einnǽttr* "en natt gammal". Detta tillbakavisas av Schlyter, ock med rätta, enär betydelseolikheten lägger — synes mig — oöverstigliga hinder i vägen. Men hans egen åsikt, att *ennæt* är = isl. ntr. *einart* av adj. *einarðr* "orubblig", "enkel" (i ntr. såsom adv. "oavbrutet", "jenast") är lika oantaglig, bl. a. därför att den icke kann förklara den omjudda vokalen. (Däremot kann *r* möjligen ha försvunnit på samma sätt som i *annat* av *annarr*). Ordet är tydligen idäntiskt med det liktydiga fht. *einazzi*, som ligger till grund för mht. *einz-ec*, nht. *einz-ig*. Man väntar dåck blått fsv. *enæt*, varför jag antar, att bifårmen med *-nn-* beror på asosiatsjon med *enn* (*ennar*, *enne* m. m.).

I sammanhang härmed må belysas några andra fsv. ord med samma betydelse ock rot. *Ende (ænda)* får man naturligtvis icke — såsom Rydqvist (II, 517) jör — sammanblanda med *enge*, utan förutsätter det ett got. **ainiþs* ock förekåmmer i överensstämmelse härmed osynkoperat i Mariæ klagan: *eniþ*. Däremot *enge (ænge)*, sällan osynkoperat *enugha*, Mariæ kl. *enigh* (i andra runor *ainiki* L. 1301, *-a* L. 378), isl. *einga* är = fht. *einag*, *-ig*, ags. *ǽnig*, got. *ainaha*, lat. *ūnicus*. Härifrån måste återijänn sjiljas [1]) det rätt vanliga *enunga*, Mariæ kl. *ening* = fht. *eining*, ags. adv. *ǽninga*,

[1]) Detta har icke sjett i Söderwalls ordbok, som t. o. m. misstänker det nyssnämda *eniþ* för att vara felskrivning för *enigh* äller *ening*.

ånunga, som vore ett lat. **ūninquus* (bildat som *longinquus*). Äntligen är *enka (ænka)* att jämföra med got. *ainak-ls*, mlt. *enk-el* (varifrån nysv. *enkel* är lånat).

Fsv. *eldez band*.

Kock, Unders. i sv. språkh., s. 107 not anser, att Cod. Bur. *eldez band* är antingen skrivfel för det i Cod. Bildst. på motsvarande ställe uppträdande *eldz band* äller uppkåmmet under påvärkan av *eldebrander*. Det sednare förslaget förutsätter en föga antaglig asosiatsjonsbildning, ock det förra förklarar icke, hur felskrivningen kunnat uppstå. Enligt min mening förhåller sig saken på följande sätt. Blomberg (Bidr. t. den germ. omljudsläran, s. 33), Sievers (Anglia I, 576) ock (utförligast) Läffler (Sv. Landsm. I, 271 ff.) hava visat, att isl. *eldr* förutsätter ett **eileðr* (ags. *ǽled*), dat. *elde*, således i fsv. *ēleþer*, dat. *ælde* (ock, i anal. med nom., *ēlde*, varav *ilde*, da. *ild*; först sedan denna utveckling avslutats, synkoperas *ēledh* analogice till *ēld*, varav nu *eld*, jfr Gesch. d. nord. spr. § 131, II, a, där en något avvikande, men lika möjlig, förklaring av nysv. *eld* antydes). Men de nämda förff. hava icke observerat, att den osynkoperade fårmen värkligen förekåmmer i fsv. literatur, nämligen i Gamla ordspråk, nr 52 (*"Thør thræ kofra latan eledh"*) i ack. sg. *eledh* (icke anförd i Söderwalls ordbok, liksom äj häller i Rydq. VI, men påpekad av Schagerström, Arkiv IV, 376 not). Den härtill svarande jenitiven skall heta **elez*, ock denna fårm har enligt min mening originalet till Cod. Bur. ägt. *Eldez* har tillkåmmit under inflytande av de synkoperade kasus (med *-ld-*) ock blir så mycket begripligare, som originalet alltför väl kann hava haft skrivningen **eledz* (i analågi med nom. ock ack. sg.).

Fsv. *tunna, thynna*.

Fsv. *tunna* är liksom isl. *tunna* lånat från ags. *tunne*. Fsv. *thynna*, nyisl. *þynna*, beror väl på kontaminatsjon med

ett inhemskt, i fsv. literatur ännu bevarat mask. *þyn* (*ja*-stam) i samma betydelse. Det i unga handskrifter mötande fsv. *thunna* är väl blått en av *thyn*(*na*) framkallad skriftvariant till *tunna*. *Thynna* kvarlever i flera nysv. dialäkter såsom *tönna* o. d.

Fsv. *griþ*, *gruþ*.

Isl. *grið*, fsv. *griþ* är idäntiskt med det en gång i gotiskan träffade *grid* (ack. sg. i 1 Tim. 3, 13) "steg". Detta är icke, såsom ännu i Feists ytliga arbete Grundr. d. got. etymol. (s. 45) uppjes, en *a*-stam *griða*-, utan en *i*-stam *griði*- (så riktigt redan hos Fick, Wtb.[3] III, 108 f.) av *greði*-, vilket framgår redan av de ertjänt besläktade lat. *gressus* (till *gradior*), fsl. *gręd̨ą* "skrider". Ordet betyder sålunda ejäntligen "gång", i got. med samma betydelseutveckling som lat. *gradus* (till *gradior*). I nord. språk däremot föreligger utvecklingen "gång" > "obehindrad gång"; jfr det fullkomligt analåga förhållandet lat. *passus* "steg" : fr. *passage* "gång" : sv. *(fri-)pass*. — Den avjudda stammen *gruði*- i fsv. *gruþ*, fda. *gruth* förhåller sig till *greði*- *(griði-)* i *grið* såsom t. e. fsv. *brust (bryst*, *brøst) : brist (bræst*, isl. *brestr)*; fht. *chruppea : chrippea*; fht. *chrota : chreta*; fht. *gruft* : fsv. *grift* (jfr Tamm, Om lånord i sv. av blandat ursprung, s. 8) m. m., se Urgerm. judl. § 24, d. På samma sätt förhålla sig tvivelsutan även fsv. *lærupt*, *-opt* : *læript* (: *læræft* = *brist* : *bræst* m. m.), isl. *léript* av ett **repti*-, **rupti*-. Ett fsv. *ruft* förutsättes även av värml. dial. *röfte* "sjynke" o. d. (: *ruft* = fsv. *bryst*, *brøst* : *brust* ock *brist* : *bræst* samt *lærift* : *-ræft)*; jfr ock fgutn. *rypta* "riva". Även om detta värb, såsom Rydqvist (VI, 381) antar, hör till *riuva*, rubbas äj min sammanställning. *Rupt* är då subst. värbale till *riúfa* liksom *ript* till *rífa*, ock dessa båda värb äro ursprungligen idäntiska, förhållande sig till varandra som isl. *striúka* : ags. *strîcan* (fsv. *huþ-strika*), got. *sliupan* : fht. *slîfan*, isl. *riúpa* : sv. *ripa*, ags. *þréostru* "mörker" : lat. *trīstis* "dy-

ster" m. m. (se Urgerm. judl. § 15 slutet, § 49, A, 1 början, § 50, B, III, a).

Fsv. *fórsia, forséa.*

Fsv. *fórsia*, obl. *-syo* (jfr Kock, Fsv. ljudl., s. 448 ff.) "hushållerska" är — om ock ursprungligen idäntiskt med — dåck i fsv. literatur tydligt sjilt från *forséa*, obl. *-séo* "omsårj", vadan de icke böra sammanföras, såsom sjett i Söderwalls ordbok, där dåck de anförda eksämplen klart belysa den fårmälla olikheten. På samma sätt förhåller sig *ásia* till det vida vanligare *aséa*. Det långa $\bar{e}$ övergår regelbundet i fsv. vid aksäntreduksjon till *i*. Att *i* i de siterade orden icke är sonant, har visats av Kock, Arkiv V, 382 ff., där dåck förhållandet fattas väsäntligen annorlunda. Vgl. II *fiær* för väntat *feær* har väl uppstått i sammansättningar såsom (i samma lag) *fiærgánger* jämte ett av simplex *fæ* påvärkat *fæarganger*.

Fgutn. *ambatn, ambætn.*

Bildningen av fgutn. *ambatn*, *ambætn* (Schlyter uppjer oriktigt nom. *ambætna*, enär han uppfattat dat. *ambætnu* såsom hörande till ett svagt fem. i stället för till det annars förekåmmande starka, ett naturligtvis obefogat antagande), i samma betydelse som fsv. *ambat*, belyses av det fornfrankiska (latiniserade) *ambotanea*, som av v. Amira (Pauls Grundriss II, II, 121) endast med tvekan jämföres med *ambat*. Denna tvekan häves väl jenom den fgutn. fårmen, som förutsätter en stam *andbahtni-* av *andbahtjan* såsom *sōkni-* av *sōkjan* m. m. Ordet betyder förmodligen älst "träldom", men har sedan som andra abstrakta fått konkret betydelse; jfr sv "en låvande *ungdom*", lat. *juventus* m. m.

Urnord. *Erla.*

Riktigheten av min (Bezz. Beitr. XI, 201) ock Kocks (Unders. i sv. språkh., s. 108 ff.) läsning *Erla* å Etelhem-

spännet i stället för Bugges *M(a)r(i)la* styrkes ytterligare — utom av vad å de siterade ställena anförts — jenom den omständigheten, att en svag bildning *Iarle* (= *Erla*) jämte *iarl* förekåmmer ännu i fsv. literatur, nämligen dels såsom mansnamn i fsv. diplåm *Iærle* (se Sv. Riks-arch. Pergamentsbref III, 231 f.), dels såsom appellativum (med bestämd artickel) i Didrikssagan: jenit. sg. *jarlans*, *jerlans* ock nom. sg. *jarlan*, *jerlan* (sitat i Söderwalls ordbok).

Fsv. *diækn*, *dækn*.

Fsv. *dækn* i samma betydelse som *diækn* (isl. *diákn*) hör icke till lat. *diaconus* utan till lat. *decanus*, liksom omvänt fsv. *dyækin* i samma betydelse som *dækin* icke hör till *decanus* utan till *diaconus*. Även i fda. hava *diegn* "djäkne" ock *degn* "dekan" sammanblandats med varandra, såsom av eksämplen i Kalkars ordbok framgår.

Adolf Noreen.

Rich. M. Meyer: Die altgermanische Poesie nach ihren formelhaften Elementen beschrieben. Berlin 1889. XVI + 549.

At skrive en bog om den "oldgermanske" (ɔ: oldnordiske, oldengelske og oldtyske) poesis formelle beskaffenhed må siges at være en særdeles fornuftig og heldig idé. Både på det ene og det andet område har man altfor længe savnet en ordnet statistisk udsigt over de gamle germanske folks poesis formelle ejendommeligheder. I de sidste år er der fremkommet adskilligt i denne retning, men intet arbejde så fuldstændigt, som det, der her skal omtales. Da en statistik af den nævnte art er så overordenlig nødvendig for den, der kritisk vil undersøge de gamle kvads text, alder, indbyrdes forhold osv., er der al grund til at være forf. af dette arbejde taknemmelig, og det så meget mere, som han har stræbt fra de "oldgermanske" digte at samle alt, hvad der på nogen måde kan henføres under begrebet "formel" og at give alt dette i en vel ordnet systematisk fremstilling, men ved "formler" forstår forf. "alle diejenigen Mittel des Ausdrucks, die häufig genug auftreten, um der Poesie einen eigenartigen

Charakter zu verleihen". Til at vise bogens indhold og ordning kan en kortfattet indholdsangivelse tjæne (jfr s. X—XVI).

Efter et indledningskapitel om formelsamlingernes historie og den i bogen fulgte ordning går forf. over til "den oldgerm. poesis hovedbegreber" (de til grund liggende idéer [hvorom senere], typiske figurer og motiver, hentede fra alle verdens-livets områder, fra gudelivet, menneskelivet osv.); derfra (i 3. kap.) til dens "bibegreber" (tal- og tidsangivelser, lyd- og tonebestemmelser, idealer); kap. 4 handler om "ord" (ɔ: poet. benævnelser og omskrivninger, samt epiteter), kap. 5 om "ordgrupper" (gentagelser, tvillingformer [sådanne som f. ex. "mand og mus"], ordspil), kap. 6 om forskellige slags verslinjer, kap. 7 om linjegrupper (stef, "tekniske" sætningsformer, "ceremonielle" sætningsformer, stående linjeudgange), kap. 8 om sætninger af forsk. slags (lignelser og metaforer, ordsprog og antiteser), kap. 9 om sætningsgrupper (hvorved digtenes bygning særlig betragtes); endelig handler det 10. og sidste kap. om "Ergebnisse", karakteristik af det poet. sprog, om "oldgermansk" stilhistorie, metrik og litteraturhistorie. Indenfor ethvert af disse kapp. er undersøgelserne overordenlig detaljerede, idet alle tænkelige begrebsnuancer og underafdelinger medtages og opføres. Det følger af sig selv, at i denne inddeling er der ofte berøringspunkter mellem forskellige begreber; forf. er sig dette bevidst og bemærker det udtrykkelig, ligesom han undertiden anfører det samme exempel på forskellige steder. Overhovedet må ordningen af det betydelige stof betegnes som klar og fornuftig; over enkeltheder heri er der så meget mindre grund til at opholde sig.

Af, som det synes mig, vellykkede partier af bogen skal jeg særlig fremhæve § 3 (i kap. 2) om digtningens motiver. Forf. går her ud fra 'verden' og viser, hvorledes den "i sit hele omfang danner indholdet af gamle og vigtige digte" (s. 42), f. ex. Vǫluspá og Wessobrunnerbönnen, medens andre kun handler om enkelte begivenheder, som Vegtamskvadet, eller om verdens daværende tilstand og udseende (kosmografiske digte). Hertil slutter sig digte om verdens visdom og etiske forhold (Hávamál); gudesagaen er indbefattet i verdenssagaen, men guderne åbenbarer sig og deres kraft overfor menneskene på forskellig måde og ved forskellige midler (besværgelser, trolddomskunster, forvandlingsevne, spådomsgave, eder og løfter).

Herpå omtales den måde, hvorpå mennesket fremtræder i enhver alder i alle forhold og forbindelser, bedrifter og handlinger. Forf. går nærmere ind på, hvorledes "visdom og herredömme" har været målet for alle "oldgermanernes" åndelige og legemlige anstrængelser, hvorledes "lære og kamp" har været midler for deres åndelige og legemlige stræben (s. 70). Ganske vist er denne tanke ikke ny; forf. henviser selv til dr. Rosenberg i Nordb. åndsliv s. 286; ikke desto mindre må hele kap. siges at være et af de bedste

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Som ex. anføres så, at den "1. rune *(fé)* og den 16. *(ýr)*" kan stilles sammen og da læses f. e. "*ýr fjára*" (det sidste ord skal formodenlig være gen. pl. af *fé)*, hvilket bliver en kenning; jfr *askr gulls* og lign.

De således vundne udtryk kan nu varieres på forskellig måde; således kan man f. ex. istedenfor *nauđ* sætte *hapt* (Háv. 146), for *ýr* eller *hagl fleinn* osv. Forf. giver (s. 23—5) en oversigt over runenavnenes betydning og runernes anvendelse. Alt hvad herom kan siges beror imidlertid på egen formodning; og forf. har ikke altid været heldig i sine forklaringer. Når *úr* således skal være blevet anvendt for at få god jagt eller for at ødelægge jagten for andre, eller når *hagl* ifølge Liliencron (hvem forf. her så ofte citerer) skal være ensbetydende med alle skydevåben, er dette i allerhöjeste grad urimeligt. Hvor grundlaget er så usikkert, bliver hele udviklingen det med. I det hele taget må det hævdes, at den antagelse, at runenavnene har noget som helst at göre med de poetiske omskrivninger og enkelte benævnelser *(kenningar*, *heiti)*, er fuldstændig ubevislig og i og for sig lidet rimelig. De nævnte poetiske udtryk beror på noget ganske andet. Herom har jeg i al korthed udtalt mig i "Om skjaldepoesien" (Arkiv f. n. f. VI, 121 ff.), hvor jeg også har henvist til C. A. Rosenberg i Nordboernes Aandsliv, hvem æren for først at have formuleret den rigtige opfattelse tilkommer. Det er versets formelle indretning, særlig rim- og rimbogstavsprincipet, hvorpå omskrivningerne og benævnelserne i al deres mangfoldighed beror. For at ikke alt skulde blive en farveløs og kedelig ensformighed, var man nødt til at ty til andre ord end de forholdsvis få, som det daglige sprog besad. Man benyttede da ældre ord, som var gåede eller var ved at gå af brug, men som ved at optages i poesien adledes på ny (således f. ex. *jǫfurr*), og disse fik da ofte en lidt forandret betydning; desuden optog man endel fremmede ord af den samme grund. Jo flere sådanne ord man fik, desto friere følte digteren sig, desto lettere og elegantere kunde han udtrykke sine tanker. Omskrivningerne er simpelthen sammenligninger, der dels beror på de ting, som "oldgermanerne" daglig havde for öje, dels på deres mytologiske forestillinger. Når således en fyrste hedder *auđstafr* 'rigdommens bærer', beror denne toleddede betegnelse på den almindelige antagelse, at en fyrste altid må være rig (jfr hvad forf. selv træffende siger om de gamles tilböjelighed til at generalisere, til at lave typer); at han kaldes *stafr* beror på den mytiske opfattelse af menneskets afstamning fra de af træer skabte *Askr* og *Embla*; desuden lå det meget nær at sammenligne en kæk mand, der stod rank og støt, med et knejsende træ.

Således er de poetiske udtryks oprindelse rigtigst at opfatte.

En anden hovedindvending er at göre mod forf:s urigtige betragtning af "skjaldepoesien" og den "bis zur Unverständlichkeit künstliche Dichtersprache z. B. der Skalden" (s. 10, jfr 117). Forf.

lægger kort og godt skjaldepoesien til side for udelukkende at holde sig til eddakvadene, og han går åbenbart ud fra, at disse i det hele hører en ældre periode til end hine. Men dette er en fejltagelse. Det er almindelig anerkendt, om end ikke så alsidig begrundet, som det burde være, at eddakvadene hovedsagelig stammer fra det 10. årh. (og tiden lidt för og efter dette). Da nu de ældste skjaldekvad netop hører det 9. og 10. årh. til, er det fuldstændig umotiveret at slå en streg over dem i en bog som denne. Slægtskabet imellem disse to slags kvad er dertil altfor nært, hvad J. E. Sars så træffende og kraftig forlængst har hævdet (Udsigt over den norske Hist.[1] I, 169—71). Havde forf. taget hensyn til de ældste skjaldekvad, vilde hans fremstilling være bleven fyldigere og navnlig på flere punkter rigtigere. Således vilde han næppe så bestemt have sagt (s. 180), at "altnord. fehlen die Umschreibungen für Körper". Foruden at legemet i et af selve eddakvadene kaldes *fjarghús* ('livets hus', jfr. angels. *bánhús*), er *vilja byrgi* (Ynglingatal) til syvende og sidst næppe andet end 'legeme'. Særlig vil jeg dog her fremhæve forf:s behandling af *stef* (s. 344, 345), som af den anførte grund er meget mangelfuld og tildels urigtig. I oldn. poesi er kun d e linjer *stef*, som med et bestemt mellemrum så og så ofte gentages; men derfor er ikke alle linjegentagelser *stef*. Således findes der intet stef i Hárbarđsljóđ og intet i Grípisspá; ikke engang i Guđr. kv. II kan man tale om et virkeligt stef. M. h. t. stefet kunde forf. ellers have lært meget af prof. Th. Möbius' ligeså solide som fyldige afhandling i Germania XVIII, 129 ff.[1]) Forf. har sat stefets forekomst i forbindelse med digtenes alder og deraf gjort forskellige, men urigtige slutninger. Når han f. ex. vil, at "Vǫluspá in skamma" på grund af sit stefs beskaffenhed hører til de "ældre digte" (s. 345), er det en fejl, da dette digt af andre grunde må henføres til de alleryngste kvad og sættes i klasse med et digt som Grípisspá. Disse kvad hører til en for eddakvadenes vedkommende islandsk renæssanceperiode i det 12. årh., hvad jeg i en anden sammenhæng håber at kunne bevise.

I det hele taget er forf:s datering af eddakvadene både vaklende og mindre rigtig, og det af den simple grund, at han i så henseende lægger altfor megen, ja udelukkende vægt på den formelle side, uden at tage hensyn nok til indholdet og dettes beskaffenhed. Således kalder forf. Hymiskviđa for et "ældre" digt (s. 376), uagtet det er et af de yngste mytiske kvad (fra c. 1000), hvorimod Guđr. II og Hamđ. regnes (s. 313) til de "ganske unge",

[1]) I det hele savner man hos forf. kendskab eller hensyntagen til forskellige af de nyeste undersøgelser. Således er det lidt påfaldende i et værk som dette ikke en eneste gang at træffe prof. K. Gislasons navn, som dog har bidraget så meget til forståelsen af den gamle poesi i det hele både i formel og reel henseende. Derimod finder man forældede skrifter som f. ex. Rask-Mohnikes Verslehre der Isländer citeret (s. 346).

medens sandheden er den, at de hører til de ældste heltekvad (fra tiden för c. 950), hvad deres epiteter *en forna, en fornu* blandt andet viser. Under sådanne omstændigheder er det ikke så påfaldende, at forf. kalder Gróg., Fjǫlsv. Gróttas. og Hrafnagaldr for "nacheddische Gedichte" (ɔ: fra det 15. og 16 årh.; s. 531), uagtet det næsten er utroligt, at nogen kan sætte de 3 første i klasse med det sidste, et i sandhed "efterklassisk" makværk fra det 15. el. 16. årh., som ingensomhelst avtoritet kan have.

Her er forf. således ingen pålidelig fører, og han ses at savne væsenlige betingelser for at kunne være det; en af disse er grundigt kendskab til den af forf. så rigelig benyttede digtnings sproglige form, og jeg kommer her til en anke af betydelig vægt. Hvor lidet forf. kender til nordisk sproghistorie viser den bemærkning, han (s. 191) gör om, at *h* i Helg. Hjǫrv. "endnu" rimer med *hr*, som om ikke dette endnu var tilfældet på Island samt i alle de levninger af oldnord. poesi, der haves, ja endogså i Rǫgnvaldr jarls († 1158) og biskop Bjarnis († 1222) digte; kun i Krákumál (og runedigtet) findes *r* for *hr*. Af andre sproglige fejl skal jeg anføre (foruden det anførte *fjára*), at *en óvinar síns* (gen.) anføres (s. 234) under exx. på dativ, at *reiđi-* (i *reiđitýr*) sættes i forbindelse med subst. *reiđ* ('ridt', 'vogn'), da det dog er præs. stammen i vb. *at reiđa* [1]), 'at uddele', at der skrives former som *harmflaugr* masc. (28), *heiđingr* (144), *brytr* (55, 225), *Hamđr* (225 og fl. st.), *fyrđir* pl. (134), *hringar rauđar* (fem.) (s. 205), cfr "der erste folkvig" (s. 52), "die ganze visuhelming" (316), "ein fornǫfn" (128); der findes utallige forkerte ord, som man undertiden slet ikke kan genkende, *trôta?* (152), *ôgegin* (141), *ôskorp* (= *óskǫp*; 142), *slíđrfugligr?* (144), *asta, vaetla* (= *æsta, vætta?*; 144), *gleyia?* (142); af urigtige oversættelser kan jeg anføre: *valsinni* = 'tod' (178), *þrimr* = 'dreimal' (76), *þrungin dagr* (sic) = 'abend' (94), *uppborinn* = 'ausgezeichnet' (dog med spörsmålstegn; *lát upp bornar* = *ber upp* = fortæl, imp.); *vígnest* (s. 136) betyder ikke 'schild' (se mine Krit. stud. 88); *ógnarljómi* ikke 'Schreckenslicht' = guld (176), men simpelthen 'flodens glans = guld'; det samme ord anføres iøvrigt s. 173 i formen *àgnarlj.* i betydn. 'våben'. *Horfa* og *horva* opføres som to ord; ligeledes *hlýđa* og *lýđa* (138. 132).

Når nu hertil kommer, at bogen er vrimlende fuld af trykfejl og fejlskrivninger i de oldn. partier, som jo for exempelsamlingernes vedk. er de langt overvejende, giver det bogen, som ellers er trykt med ret gode typer, et lidet tiltalende udseende. Længdebetegnelsen sker på 4 måder, ved –, ^, `, ´. For œ og æ skrives oe og ae; ǫ betegnes ved *ǫ* og *ǫ*. Jeg skal anføre enkelte exx. til yderligere bevis. Talordet 18 skrives på en og samme side (80) *àttiàn, àtiàn, átian*; der skrives *forncikja* (142), *ríti* (= *viti* 143), *hiálmstofr* (173), *mǫđir* (75), *tiù* (79, bis), *ôđí* (= *æđi*, 129); men

1) Jfr. Falk: Arkiv. f. n. f. IV, 361—2 ff.

hvad er *hýr* (130)? osv. osv.; havguden hedder ikke *œgir*, men *ægir*, som prof. Gislason forlængst har påvist. Fejlskrevne citater er: *mun ek þik* (f. *hygg ek þik*: 101; *brend af brandi* (f. *brandr af br.*, 232).

Til slutning enkelte bemærkninger, hvoraf dog de fleste har en mere almindelig betydning.

Kvadet om Trym hedder *þrymskviða*; forf. kalder det på ét sted *Hamarsheimt* (241), hvilket kan være vildledende. — Forf. bruger ordet *trochæisk* f. ex. s. 316 forkert, ligesom forresten flere af hans landsmænd; ordet må kun bruges om "afvexlende 3- og 4 stavelses metrum" Ynglingatals, Sonatorreks versemål; det versemål, hvori Vǫluspá etc. er forfattet, hedder *fornyrðislag*. Her kan jeg atter henvise til Möbius i hans afhandl. i dette tidsskrift I, 289 ff. Derimod kunde ordet [illegible] skint brugt [illegible] videnskabelige værker. Heller ikke burde det mere ses på tryk [illegible]

[illegible]

dette *alvitr* (Paul-Braune: Beiträge etc. XII, 488—9), falder denne rettelse bort.

Om forf:s sprog skal jeg vel vogte mig for at sige noget. Kun kan jeg ikke tilbageholde den bemærkning, at forf. på sine steder henfalder til for höjttravende udtalelser (se f. ex. s. 1—2, 5, 19—20, 44, 71, 107, 121, 192, 280). På en Nordbo gör denslags sprog ikke noget gunstigt indtryk. Heller ikke er det nødvendigt, hvergang berömtheder som brødrene Grimm, Müllenhoff og Scherer nævnes, at give dem et epitheton ornans, ja, det er undertiden ikke langt fra, at dette svækker den tilsigtede virkning.

I betragtning af den nytte, som denne bog kan göre, hvilken dog formindskes ved den ovenomtalte forkerte måde, de oldnord. ord staves på, da exemplerne ikke kan benyttes, uden at man stadig har en udgave ved hånden — har det ikke været anm. behageligt at fremføre dens svage sider. Men jeg har villet følge det gode gamle exempel, at *segja kost ok lǫst;* derved står alle parter sig bedst.

København ²/₂ 1890.

Finnur Jónsson.

Rättelser.

Sid. 198 rad. 1 står *[Hoppe, O.]*, som utgår. S. 198 r. 25 står *R[osengre]n, E.*; läs *E. R—n*. S. 179 r. 5 samt s. 199 r. 20 och 88 står *[Fr. v.] S[chéel]e*; läs *[C.] S[ilfverstolp]e*.

Stanford University Libraries
3 6105 014 978 469

